

KOMPASITO

Príručka výchovy a vzdelávania detí k ľudským právam

Redaktorka a spoluautorka:

Nancy Flowers

Spolupracovníci a spolupracovníčky

Maria Emíla Brederode-Santos

Jo Claeys

Rania Fazah

Annette Schneider

Zsuzsanna Szelényi

Koordinácia a konečná úprava

Zsuzsanna Szelényi

Ilustrácie

Diana Nagy

Preklad publikácie Kompasito – Príručka výchovy a vzdelávania detí k ľudským právam bol vydaný so súhlasom Rady Európy.

Vydavateľ: Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky, Stromová 1, 813 30 Bratislava, www.minedu.sk

Z anglického originálu COMPASITO - A Manual on Human Rights Education for Children preložil Miloš Kanjak.

Obsahová a terminologická redakcia: Tatiana Cárová, PDCS, o.z.; Peter Dráľ, Nadácia Milana Šimečku; Viliam Figusch, Dom Európy; Dagmar Horná, UNESCO – centrum pre výchovu k ľudským právam na Univerzite Komenského v Bratislave; Tomáš Pešek, MO Plusko

Externá konzultácia: Ditta Dolejšiová

Jazyková korektúra: Mária Berdisová

Koordinácia slovenského vydania: Miroslava Gajdošová

Grafická úprava slovenského vydania, sadzba: Michal Cíger, VAV & ROSSI

Slovenská edícia © 2012, IUVENTA – Slovenský inštitút mládeže : Vydanie prvé 2015

ISBN: 978-802-8072-121-3

Anglická edícia ©2007 Rada Európy : Grafická úprava: Dániel Horváth, <http://danielhorvath.com>

Korektúra: Rachel Appleby

Druhé vydanie, január 2009

Vydalo Riaditeľstvo Rady Európy pre mládež a šport

(ISBN: 978-92-871-6369-1)

Za obsah príručky zodpovedajú jej autori a autorky. Tento obsah nemusí reprezentovať názory Rady Európy.

Autorské práva k tejto publikácii sú vlastníctvom Rady Európy. Bez písomného povolenia Úseku verejných informácií a nakladateľstva Riaditeľstva Rady Európy pre komunikáciu (publishing@coe.int) nie je dovoľené na komerčné účely reprodukovat ani šíriť žiadne časti tejto publikácie, či už elektronickými (pomocou CD-ROM diskov, internetu atď.) alebo mechanickými prostriedkami (fotokopírovaním, zaznamenávaním alebo akýmkoľvek iným spôsobom ukladania a získavania údajov).

Materiál z tejto publikácie je povolené reprodukovat výlučne na nekomerčné výchovno-vzdelávacie účely a pod podmienkou riadneho uvedenia zdroja.

Korešpondencia týkajúca sa tejto publikácie, prípadne reprodukcie alebo prekladu tejto publikácie alebo jej časti sa zasiela na nasledujúcu adresu:

Riaditeľstvo Rady Európy pre mládež a šport

Európske mládežnícke centrum, Budapešť

H — 1024 Budapešť, Zivatar utca 1-3 e-mail: eycb.secretariat@coe.int

OBSAH

PodĎakovanie Predslov

ÚVOD

Víta vás Kompasito — Príručka výchovy a vzdelávania detí k ľudským právam!

Čo znamená výchova a vzdelávanie detí k ľudským právam?

Výchova a vzdelávanie k ľudským právam a k demokratickému občianstvu

Komu je určená príručka Kompasito?

Čo nájdete v príručke?

Štruktúra príručky Kompasito

Príručka Kompasito v rámci Programu výchovy mládeže k ľudským právam

I. ÚVOD DO ĽUDSKÝCH PRÁV

1. Čo sú ľudské práva?

Východiská pre ľudské práva 20. Storočia

Všeobecná deklarácia ľudských práv

Právny rámec ľudských práv

Závazok ratifikácie

Vývoj dohovoru o ľudských právach

Regionálne dohovory o ľudských právach

Mechanizmy ľudských práv v Rade Európy

2. Čo sú práva detí?

Všeobecné princípy Dohovoru o právach dieťaťa

Monitorovanie Dohovoru o právach dieťaťa

Podpora a šírenie Dohovoru o právach dieťaťa

II. ČO JE TO VÝCHOVA A VZDELÁVANIE K ĽUDSKÝM PRÁVAM?

1. Úvod do výchovy a vzdelávania k ľudským právam

Čo znamená výchova a vzdelávanie detí k ľudským právam?

Vedomosti, zručnosti a postoje

Metodické postupy výchovy a vzdelávania k ľudským právam

Neformálna výchova a vzdelávanie

Zavádzanie vzdelávania a výchovy o ľudských právach do práce s deťmi

Právo na výchovu a vzdelávanie k ľudským právam

Výchova a vzdelávanie k ľudským právam a iné oblasti vzdelávania a výchovy

2. Výchova a vzdelávanie k ľudským právam v medzinárodnom kontexte

Organizácia Spojených národov

UNESCO

UNICEF

Rada Európy

Mimovládne organizácie

III. AKO POUŽÍVAŤ Kompasito

Začínáme s príručkou Kompasito

Čo je cieľom príručky

Zážitkové učenie

Prežívanie	
Diskusia	
Uvažovanie	
Zovšeobecnenie	
Uplatnenie	
Vedenie aktivít (facilitácia)	
Štýly myslenia a učenia sa	
Ktorý z nasledujúcich štýlov myslenia je vám najbližší?	
Ktorý z nasledujúcich štýlov učenia uprednostňujete?	
Vývojové úrovne detí	
Ako sú koncipované aktivity v príručke?	
Základom je Dohovor o právach dieťaťa	
Výber aktivít	
Prispôsobenie aktivít	
Rady na podporu participácie	
Rady na vedenie aktivít	
Lámače ľadov (Icebreakers) / Rozozhrievacie cvičenia (Warm-ups) / Cvičenia na začiatok (Starters)	
Energizéry	
Príležitosť na zhodnotenie a zamyslenie sa	
Zvládanie konfliktov	

Využitie výchovy a vzdelávania k ľudským právam v praxi

IV. Aktivity

Súhrn aktivít

1. Viem, vieš, vieme
2. Naša ústava
3. Kalendár ľudských práv
4. Reklama na ľudské práva68
5. Zaviazané oči
6. Stolové hry
6. a) Poznáte svoje práva?
6. b) Hady a rebríky
7. Chlapci predsa neplačú!
8. O šikanovaní
9. Dobývanie hradu
10. Reportáž o ľudských právach
11. Maškrtky
12. Milý denníček
13. Každý hlas sa počíta
14. Od slov k činom
15. Ľudské práva v novinách
16. Moderná rozprávka
17. Čie práva sú najdôležitejšie?
18. Kde bolo, tam bolo...
19. Hry s obrázkami
- 19 a. Časť obrázku

- 19 b. Titulky
- 19 c. Bubliny s textom
20. Živé fotografie
21. Bábkové divadlo
22. Mapa ľudských práv
23. Zajačie práva
24. Poplach!
25. Závesná ozdoba ľudských práv
26. Plavba k novému svetadielu
27. Tichý rečník
28. Urob krok vpred
29. Bitka o pomaranč
30. Kvapka vody
31. Čo je rodina?
32. Prekrásny svet
33. Čo chcem a čo môžem
34. Čo by sa stalo, keby...
35. Nohami pevne na zemi
36. Hádaj, na koho myslím
37. Kto rozhoduje?
38. Slová, čo bolia
39. Svetový letný tábor
40. Haraburdík

V. TÉMY

1. Občianstvo
2. Demokracia
3. Diskriminácia
4. Vzdelávanie a voľný čas
5. Životné prostredie
6. Rodina a náhradná rodinná starostlivosť
7. Rodová rovnosť
8. Zdravie a blahobyt
9. Médiá a internet
10. Participácia
11. Mier a bezpečnosť
12. Chudoba a sociálne vylúčenie
13. Násilie

VI. PRÍLOHY

Všeobecná deklarácia ľudských práv (Zjednodušená verzia pre deti)

Všeobecná deklarácia ľudských práv

Európsky dohovor o ľudských právach (Zjednodušená verzia pre deti)

Dohovor o právach dieťaťa (Zjednodušená verzia pre deti)

Dohovor o právach dieťaťa

Slovník ľudských práv

Zdroje a literatúra

Stav ratifikácie najdôležitejších medzinárodných dokumentov

Pod'akovanie

Táto príručka je výsledkom práce a príspevkov viacerých odborníčov, odborníkov a zainteresovaných osôb. Za dôsledný profesionálny aj osobný prístup k publikácii si poďakovanie zasluhuje predovšetkým *Nancy Flowers*.

Za profesionálny prínos ku kvalite a konzistencii pedagogického obsahu príručky si poďakovanie zasluhuje *Annette Schneider*.

Veľká vďaka patrí redaktorovi KOMPASU (Príručky výchovy a vzdelávania mládeže k ľudským právam), *Ruiovi Gomesovi*, za nadväznosť a pokračovanie konceptu vytýčeného v KOMPASE a za účasť, neoceniteľné príspevky a kritické postrehy počas vytvárania tejto publikácie.

Laura De Witte nás presvedčila o význame a možnosti realizácie takejto príručky pre deti, zároveň si zasluhuje poďakovanie za názov publikácie a za príspevky k aktivitám.

Za užitočné príspevky pri vytváraní obsahu príručky si poďakovanie zasluhujú členky a členovia autorského tímu *Katalin Lerch, Merit Ulvik a Jiří Tomčala*.

Za užitočnú spätnú väzbu, príspevky a pedagogickú podporu pre aktivity uvedené v príručke si poďakovanie zasluhujú *Iris Bawidamann a Nadine Lyamouri-Bajja*.

Vyskúšania aktivít v príručke sa s veľkým zápalom zhostili nasledujúci spolupracovníci a spolupracovníčky: *Burcu Meltem Arik, Paola Bortini, Mario D'Agostino, Gabriele Cespa, Caroline Gebara, Mara Georgescu, Ilona Hudák, Giorgi Kikalishvili, Sasho Kochankovski, Anna Lechowska, Anabela Moreira, Bijana Temelkova a Anne Thiemann*.

Pod'akovanie si ďalej zasluhujú:

- Všetci účastníci a účastníčky prvej poradnej schôdze o tejto publikácii v novembri 2005, a to za svoj príspevok k návrhu celkového konceptu.
- *Tamara Kafková, Nicoleta Dumitru a Ali Oktay Koc* za svoj prínos k zostavovaniu a kontrole literatúry, odkazov a užitočných zdrojov počas stáže v Európskom mládežníckom centre v Budapešti.
- *Antje Rothemund, Anikó Kaposvári a Éva B. Nagy* za všetky užitočné pripomienky, návrhy a nápady.
- Kolegovia a kolegyne z rôznych úsekov Rady Európy:
 - *David Crowe* z Generálneho riaditeľstva pre ľudské práva a
 - *Ólöf Ólafsdóttir* z Riaditeľstva pre školské, mimoškolské a vyššie vzdelávanie za svoje odborné názory a stanoviská.
 - *Elda Moreno*, vedúca kampane „Budovanie Európy pre deti a s deťmi“, za motiváciu a podporu počas celého procesu vytvárania publikácie.
- *Gabriella Tisza*, informačná pracovníčka Európskeho mládežníckeho centra v Budapešti, za svoje úsilie a prínos k celkovému interaktívnemu komunikačnému procesu.
- *Rachel Appleby* za svoj prínos nad rámec korektorských povinností.
- *Dániel Horváth a Diana Nagy* za svoj kreatívny a pružný prístup pri grafickej úprave a ilustrovaní tejto príručky.

Vopred sa ospravedlňujeme, ak sme na niečo zabudli a niekoho vynechali. Zároveň vyjadrujeme poľutovanie, že sme nemohli použiť všetky materiály a námety, ktoré sme dostali.

Predslov

Ľudia ako takí sa nerodia so schopnosťou demokratického spolunažívania. Predpokladom života v demokracii sú poznatky, zručnosti a postoje, ktoré si človek osvojuje a pestuje po celý svoj život. Deti by mali porozumieť základným pojmom, akými sú demokracia a ľudské práva. Výchovu a vzdelávanie o hodnotách, medzi ktoré patria dôstojnosť, tolerancia a rešpekt k iným ľuďom a k zručnostiam, akými sú spolupráca, kritické myslenie a obhajoba individuálnych práv, však nie je možné viesť tradičným spôsobom. Osvojovanie si takýchto vedomostí by malo už od raného veku prebiehať na základe zážitkov a využitia v praxi, ako aj vlastným žitím a pôsobením v demokratickom prostredí. Táto idea je základným kameňom ľudskoprávneho vzdelávania a zároveň predstavuje účel príručky výchovy a vzdelávania detí k ľudským právam — KOMPASITO.

Už od svojho samotného vzniku sa Rada Európy zasadzuje o obhajobu a ochranu ľudských práv. Chceme budovať Európu založenú na kultúre mieru a ľudských práv. Tento cieľ však dokážeme naplniť iba spoločným úsilím a aktívnou spolupracou.

Prijatie Dohovoru o právach dieťaťa vyvolalo zásadnú zmenu v prístupe k práci s deťmi. Tú predstavuje právo detí vyjadriť sa k záležitostiam, ktoré sa ich týkajú. Predpokladom skutočného využívania tohto práva je však nutnosť prijať deti ako rovnocenných partnerov dialógu. Pre nás, dospelých, nie je vždy ľahké osvojiť si túto skutočnosť a ochrániť tak dôstojnosť detí. Spôsob, akým pristupujeme k deťom, nastavuje zrkadlo budúcnosti celej spoločnosti. Ľudské práva a výchova a vzdelávanie k ľudským právam patria medzi bežné procesy učenia a týkajú sa nielen detí, ale aj dospelých.

Rada Európy spustila projekt „Budovanie Európy pre deti a s deťmi“, ktorého cieľom je dosiahnuť rešpektovanie dôstojnosti detí, a to presadzovaním práv detí a bojom proti násiliu voči deťom na celom území Európy. V oboch prípadoch sa vyžaduje účasť samotných detí a táto príručka by pri tom mala plniť dôležitú úlohu. KOMPASITO vychádza zo skúseností získaných pri realizácii Programu výchovy mládeže k ľudským právam Rady Európy a hodlá nadviazať na úspech KOMPASU, príručky výchovy a vzdelávania mládeže k ľudským právam. Jeho cieľom je oboznámiť deti, učiteľky, učiteľov a rodičov s rôznymi aktivitami a postupmi, ktoré inšpiratívnym a príťažlivým spôsobom uvedú deti do problematiky ľudských práv. Publikácia, ktorú držíte v rukách, načrtáva smer, ktorým sa treba uberať. Samotná realizácia aktivít a osvojenie poznatkov je však už na deťoch a na ľuďoch, ktorí s nimi pracujú.

Keď budú deti vedieť o svojich právach, dokážu odsúdiť ich zneužívanie. Keď budeme pracovať s deťmi v prospech ľudských práv, získame si ich rešpekt. A keď sa deti samy začnú zasadzovať o ochranu ľudských práv, dokážu sa podieľať na budovaní lepšieho sveta.

Táto príručka je preto neoceniteľným príspevkom k podpore detí a obhajobe ich ľudských práv v celej Európe.

Maud de Boer-Buquicchio
zástupkyňa generálneho tajomníka Rady Európy

ÚVOD

Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, sa zhodujú, že výchova dieťaťa má smerovať k: a) rozvoju osobnosti dieťaťa, jeho nadania a rozumových aj fyzických schopností v čo najširšom rozsahu; b) výchove zameranej na posilňovanie úcty k ľudským právam a základným slobodám...

Článok 29 Dohovoru o právach dieťaťa, 1989.

Víta vás KOMPASITO — Príručka výchovy a vzdelávania detí k ľudským právam!

Dúfame, že táto príručka sa pre vás stane zdrojom nápadov a inšpiratívnych podnetov a zároveň praktickou pomôckou pri preskúňavani problematiky ľudských práv s deťmi. Deti, ktoré spolunažívajú s inými ľuďmi v rodine, komunitách a v spoločnosti, už od raného veku vnímajú rozdiel medzi spravodlivosťou a nespravodlivosťou a snažia sa pochopiť fungovanie okolitého sveta. Výchova a vzdelávanie k ľudským právam povzbudzuje tento prirodzený záujem a proces učenia detí tým, že napomáha porozumeniu ľudským právam, rozvíja názory a postoje.

Deti sa často považujú za „ešte nie celkom dospelé“, a teda závislé, neskúsené a neposlušné osoby, ktoré treba disciplinovať a poučovať. Táto publikácia však vychádza z iného konceptu, ktorý názorne objasňuje nemecký sociológ a pedagóg Lothar Krappman: „Deti žijú tu a teraz. Vytvárajú si vlastný názor na problémy a dokážu nachádzať vhodné riešenia.”¹ V tejto príručke preto nazeráme na deti ako na mladé občianky a mladých občanov súčasného sveta a zároveň na držiteľky a držiteľov práv, ktorí sú schopní konať a ovplyvňovať tak svoje životy. Publikácia KOMPASITO buduje na základoch tvorených hľadaním riešení, motiváciou a skúsenosťami detí.

Inšpiráciou pre vznik tejto publikácie bol KOMPAS – príručka výchovy a vzdelávania mládeže k ľudským právam, ktorú v roku 2002 vydala Rada Európy. KOMPAS predčil očakávania svojich autoriek a autorov a v súčasnosti sa hojne využíva pri vzdelávaní mládeže v stredoškolskom veku a v školách v mnohých európskych krajinách. Spolu s užívateľkami a užívateľmi KOMPASU zdieľame presvedčenie, že hodnoty a postoje k ľudským právam by sa mali začať vštepovať čo najskôr. Predpokladom tohto kroku je však existencia špecializovanej príručky určenej priamo deťom.

Príručka KOMPASITO nadväzuje na filozofiu a vzdelávacie prístupy KOMPASU tým, že využíva metódu neformálnej výchovy a vzdelávania a poskytuje možnosť teoretickej aj praktickej podpory pre užívateľky a užívateľov. Rozdiel medzi oboma publikáciami je však v ich zameraní — kým KOMPAS sa obracia priamo na mládež, KOMPASITO je určený pre všetkých dospelých ľudí, ktorí s deťmi pedagogicky pracujú. Publikácia poskytuje teoretické a metodologické informácie a predstavuje možnosti vedenia diskusií v oblasti rôznych ľudskoprávných tém, zároveň ich však nabáda, aby sa nebáli prispôbiť publikované materiály špecifickým okolnostiam. Hoci sú praktické aktivity navrhnuté tak, aby sa do nich mohli zapájať deti, pri väčšine z nich sa vyžaduje facilitácia, teda vedenie skúsenou pedagogickou pracovníčkou alebo pracovníkom.

Deti sú silné, schopné a plné života. Všetky deti majú potenciál, zvedavosť a záujem o učenie a pohotové zdolávanie všetkých prekážok, ktoré sa pred nimi vyskytnú.

Loris Malaguzzi

Čo znamená výchova a vzdelávanie detí k ľudským právam?

Výchova a vzdelávanie k ľudským právam predstavuje proces, ktorého cieľom je vytvárať kultúru ľudských práv. Základom takéhoto výchovno-vzdelávacieho procesu je aktívna účasť detí. Len vďaka nej si deti dokážu osvojiť poznatky o ľudských právach a porozumieť súvisiacim otázkam, získavať zručnosti a spôsobilosti potrebné na obhajovanie ľudských práv a rozvíjať názory a postoje, ktoré rešpektujú rovnoprávnosť a dôstojnosť.

Výchova a vzdelávanie k ľudským právam by preto mali zastávať vo vzdelávacom procese kľúčovú úlohu. Neoceniteľným nástrojom pri oboznamovaní detí s ľudskými právami je Dohovor o právach dieťaťa (DPD/CRC, z anglického Convention of the Rights of the Child), prijatý Organizáciou Spojených národov. Dohovor vymedzuje tie ľudské práva, ktoré sa týkajú detí. Deti, ktoré získavajú poznatky a skúsenosti o svojich právach, si uvedomujú, že samy majú práva, dokážu porozumieť ich významu a na základe svojich potrieb tieto práva prispôbiť a uplatňovať. Práve toto je cieľom výchovy a vzdelávania detí k ľudským právam. Táto publikácia navyše predostiera problematiku práv detí v širšom kontexte univerzálnych ľudských práv, čo deťom umožňuje porozumieť nielen ich vlastným právam, ale aj tomu, že držiteľmi ľudských práv sú ľudia na celom svete.

Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, sa zhodujú, že výchova dieťaťa má smerovať k: ... d) príprave dieťaťa na zodpovedný život v slobodnej spoločnosti v duchu porozumenia, mieru, znášanlivosti, rovnosti pohlaví a priateľstva medzi všetkými národmi, etnickými, národnostnými a náboženskými skupinami a osobami domorodého pôvodu;

Článok 29, Dohovor o právach dieťaťa, 1989

Výchova a vzdelávanie k ľudským právam a k demokratickému občianstvu

Ľudské práva sú nevyhnutným prvkom demokratického rozvoja a výchovy k občianstvu. V súčasnosti však Európu a zvyšok sveta postihujú viaceré závažné spoločenské a politické javy, napríklad ekonomická závislosť, rasizmus, terorizmus, nezájum o politiku, prehľbujúce sa sociálne rozdiely a rastúci vplyv médií na otázky politického života. Tieto problémy narúšajú samotné základy kultúry mieru a ľudských práv a ohrozujú tak stabilitu demokratického sveta. Z tohto dôvodu sa výchova a vzdelávanie k ľudským právam a výchova k demokratickému občianstvu stali v poslednom desaťročí jednou z priorit vládnych inštitúcií a mimovládnych organizácií.

Výchova a vzdelávanie k ľudským právam a výchova k demokratickému občianstvu idú ruka v ruke, pretože obe predstavujú vzdelávanie a výchovu k demokracii a vedú mladých ľudí k tomu, aby získavali poznatky, osvojovali si základné hodnoty a rozvíjali svoje schopnosti. Ústrednými aktérmi výchovy k demokratickému občianstvu sú „detský občan a občianka“, pričom jej cieľom je viesť deti k tomu, aby sa aktívne a zodpovedne zapájali do činnosti svojich komunit. Výchova a vzdelávanie k ľudským právam na druhej strane zdôrazňuje rovnosť, ľudskú dôstojnosť, zapájanie sa a posilňovanie práv všetkých ľudí. Koncept občianstva predstavuje jednu z kľúčových tém výchovy a vzdelávania k ľudským právam, kým výchova k demokratickému občianstvu vychádza z hodnôt založených na ľudských právach. Nech už sú rozdiely medzi nimi akékoľvek, obe formy výchovy rozvíjajú demokraciu, ľudské práva a mier.

Komu je určená príručka KOMPASITO?

Táto príručka je v prvom rade určená facilitátorkám a facilitátorom pracujúcim s deťmi, učiteľkám a učiteľom, opatrovatelkám a opatrovateľom a rodičom – predovšetkým tým, ktorí sa aktívne zaujímajú o ľudskoprávnú výchovu detí a ktorí hľadajú praktickú pomôcku k preberaniu hodnôt a spoločenských otázok

s deťmi. Jednotlivé aktivity sú určené pre deti vo veku šesť až trinásť rokov.

Základom pre prácu s publikáciou sú existujúce poznatky, zážitky a skúsenosti detí a osôb, ktoré s nimi pracujú. Aktivity uvedené v tejto príručke je možné realizovať kdekoľvek tam, kde deti trávajú väčšinu svojho času – či už je to v školách, v zariadeniach pre starostlivosť o deti, v školských družinách, v centrách voľného času, prípadne v detských táboroch. Niektoré z uvedených aktivít možno dokonca vykonávať aj v domácom prostredí. Od detí, ktoré sa aktivít zúčastňujú, sa nevyžadujú žiadne osobitné schopnosti. Facilitátori a facilitátorky by však mali disponovať potrebnými skúsenosťami a schopnosťami pri využívaní metodiky neformálneho vzdelávania a výchovy. Jedine tak sa zabezpečí hladký a úspešný priebeh aktivít.

Čo nájdete v príručke?

V posledných rokoch vzniklo na európskej aj medzinárodnej úrovni niekoľko veľmi kvalitných školiacich materiálov, ktoré sú určené pre deti a venujú sa ľudským právam a právam detí. Autorský tím publikácie KOMPASITO vychádzal z týchto poznatkov a skúseností a snažil sa ich zapracovať do európskeho kontextu. Publikácia sa zaoberá špecifickými otázkami výchovy a vzdelávania k ľudským právam, metodikou neformálneho vzdelávania a interkultúrneho prístupu.

Témy v oblasti ľudských práv

Príručka je založená na rovnakých filozofických a vzdelávacích prístupoch ako KOMPAS. Niektoré jej časti vychádzajú priamo z textu KOMPASU (predovšetkým materiály týkajúce sa koncepčných tém). Základom publikácie sú vzdelávacie aktivity pre deti, rozdelené podľa trinástich tematických oblastí: Občianstvo, Demokracia, Diskriminácia, Vzdelávanie a voľný čas, Životné prostredie, Rodina a náhradná rodinná starostlivosť, Rodová rovnosť, Zdravie a blahobyt, Médiá a internet, Participácia, Mier, Chudoba a sociálne vylúčenie a Násilie. Tieto témy sa zaoberajú viac hodnotami a sociálnymi otázkami, než formálnym znením práv zakotvených v dohovoroch. Takýmto spôsobom sa publikácia snaží premietnuť problematiku ľudských práv do každodenného života a osobných zážitkov detí. Autorský tím tieto témy starostlivo vyberal spomedzi množstva námetov, pričom bral ohľad na to, akým spôsobom pokrývajú tematiku najdôležitejších ľudských práv vo vzťahu k deťom. Príručka je žiaľ priestorovo obmedzená a nemôže pokryť všetky dôležité témy. Niektoré témy sa zaoberajú dôležitou, avšak v iných publikáciách často opomínanou problematikou vzdelávania, zdravia alebo rodovej rovnosti. Okrem zvolených tém rozoberá príručka aj všeobecné ľudské práva a usiluje sa napomôcť deťom porozumieť pojmu práv a ich prispôbovaniu a uplatňovaniu v každodennom živote.

Metodika neformálneho vzdelávania

KOMPASITO sa riadi metodikou neformálneho vzdelávania, ktorá vychádza z aktívnej účasti a osobných zážitkov detí. Aktívna účasť a spolupráca detí pomáha vytvárať súdržnosť skupiny (kohéziu), obmedzuje predpojatost medzi členkami a členmi skupiny, napomáha porozumieť zložitejším pojmom, zlepšuje schopnosť riešiť problémy a vedie k tvorivému praktickému využitiu, čím zároveň naplňuje ciele výchovy a vzdelávania k ľudským právam. Ako pedagogičky a pedagógovia by sme nemali automaticky predpokladať, že pravdu majú vždy len dospelí. Deti sa snažia vniesť do vzdelávacieho procesu svoje vlastné zážitky a skúsenosti. Tie je potrebné aktívne zapracovať a zabezpečiť tak plnenie záujmov a komplexný vývoj detí. Otázky a dokonca aj konflikty treba pokladať za jeden zo základných zdrojov vzdelávania, ku ktorým možno pristupovať pozitívnym spôsobom.

Interkultúrny a participatívny prístup

Aktivity detí sa netýkajú len ich bezprostredného okolia, kultúr a priateľstiev. Deti sa zaujímajú aj o svetové kultúry, regióny a ľudí. Táto príručka opisuje príbehy a situácie z rôznych kultúrnych prostredí a častí

sveta, čím umožňuje deťom zamýšľať sa nad rôznorodosťou a budovať tak svoju vlastnú identitu. Britská pedagogička Reva Klein objasňuje, že deti sa neučia len o živote iných detí, ale formujú vlastnú empatiu a solidaritu a chápu ich úlohu pri konaní na globálnejšej úrovni.²

KOMPASITO tento prístup podporuje prostredníctvom interkultúrneho a komplexného rozvojového procesu. Na sklonku roku 2005 prebehlo poradné stretnutie ľudí z praxe, ktorí pracujú priamo s deťmi. Na stretnutí sa vytýčil celkový koncept príručky, na ktorý následne nadviazal medzinárodný autorský tím povolaný na základe otvorenej výzvy. Nevyhnutným predpokladom pri vytváraní príručky sa stala spolupráca autorského tímu s jej možnými užívateľkami, užívateľmi a samotnými deťmi. Aj za týmto účelom bola vytvorená medzinárodná poradná skupina, ktorá sa následne aktívne zapájala do procesu tvorby publikácie. Úlohou tejto skupiny bolo vyskúšanie a zhodnotenie navrhovaných aktivít a poskytnutie spätnej väzby k teoretickým podkladom príručky.

Štruktúra príručky KOMPASITO

- 1. kapitola** oboznamuje s tým, čo rozumieme pod pojmom ľudské práva a práva detí a opisuje hlavné mechanizmy medzinárodných ľudských práv.
 - 2. kapitola** objasňuje ciele a výsledky výchovy a vzdelávania k ľudským právam z európskeho aj medzinárodného hľadiska.
 - 3. kapitola** predstavuje informácie a praktické rady, ako možno čo najefektívnejšie využívať príručku v rôznych formálnych a neformálnych vzdelávacích prostrediach. Facilitátori a facilitátorky tu majú možnosť získať námety na realizáciu aktivít v oblasti ľudských práv s deťmi a na vykonávanie následných krokov a činností.
 - 4. kapitola** prináša tematické aktivity s rôznymi stupňami náročnosti a určené rôznym vekovým skupinám detí. Pri zapájaní sa do väčšiny z týchto praktických aktivít sa pritom od samotných detí nevyžadujú žiadne osobitné schopnosti. Autorský tím nabáda užívateľky a užívateľov, aby pri vedení aktivít uplatnili svoj vlastný tvorivý prístup. Aktivity je možné realizovať jednu po druhej alebo aj samostatne.
 - 5. kapitola** uvádza základné informácie o trinástich zvolených témach. Pred začatím aktivity by si facilitátori a facilitátorky mali preštudovať relevantné témy. Otázky uvedené v týchto materiáloch slúžia na zhodnotenie poznatkov a názorov čitateľov a umožňujú prispôsobiť všeobecne koncipované témy k osobným alebo miestnym reáliám.
- Prílohy** obsahujú základné informácie o dôležitých európskych a medzinárodných právnych dokumentoch, ktoré sa týkajú detí. Zároveň sa tu nachádzajú texty Európskeho dohovoru o ľudských právach, Všeobecnej deklarácie ľudských práv a Dohovoru o právach dieťaťa v podobe vhodnej pre detské publikum. Slovník ľudských práv vysvetľuje kľúčové právne pojmy. Tie sú zároveň zvýraznené tučným písmom priamo v texte príručky.

Príručka KOMPASITO v rámci Programu výchovy mládeže k ľudským právam

Táto príručka bola vydaná v rámci Programu výchovy mládeže k ľudským právam a interkultúrneho dialógu Rady Európy. Tento program podporuje čo najširšiu účasť pri riešení problematiky ľudských práv, pričom chce zaujať najmä širšie publikum a priblížiť a vniesť tieto témy do každodenného života. Od svojho spustenia v roku 2000 dokázal program osloviť tisíce mladých ľudí, pričom spustil doslova lavínový efekt rozvoja vzdelávacích programov a projektov zameraných na ľudské práva v celej Európe. Dôležitým zdrojom pedagogických informácií Programu výchovy mládeže k ľudským právam a interkultúrneho dialógu Rady Európy sa stal KOMPAS — príručka výchovy a vzdelávania mládeže k ľudským právam. Od svojho

prvého vydania v roku 2002 bol KOMPAS preložený do viac než dvadsiatich rôznych jazykov a doteraz úspešne motivuje a nabáda mladých ľudí a ich organizácie k riešeniu aktuálnej problematiky demokracie, sociálnej spravodlivosti alebo rodovej rovnosti.

Program výchovy mládeže k ľudským právam a interkultúrneho dialógu Rady Európy dopĺňa a podporuje Svetový program pre výchovu k ľudským právam Organizácie Spojených národov (od roku 2005 doteraz). Tento celosvetový program sa usiluje o pomoc pri presadzovaní ľudských práv v každom spoločenstve tým, že podporuje všeobecné porozumenie základným princípom a prístupom pri výchove a vzdelávaní k ľudským právam. V čase zostavovania tejto príručky bol program vo svojej prvej fáze (2005 – 2009) a zameriaval sa na ľudskoprávne vzdelávanie v oblasti základných a stredných škôl. Súčasná fáza akčného plánu (2012 – 2014) je zameraná na vysoké školy a profesijné vzdelávanie, pričom však ostávajú v platnosti aj úlohy prvej fázy.

Zdroje a literatúra

- Gandini, Lella, Edward, Carolyn, Forman, George, eds., *The Hundred Languages of Children: The Reggio Emilia Approach Advanced Reflections* (Stovky jazykov detí: Širšia rozprava o metóde Reggio Emilia): Ablex/Greenwood, 1998.
- Kein, Reva, *Citizens by Right, Citizenship education in primary schools* (Občania podľa práva, Výchova k občianstvu na základných školách): Trentham Books and Save the Children, 2001.
- Krappmann, Lothar, 'The Rights of the Child as a Challenge to Human Rights Education' in *Journal of Social Science Education* („Práva dieťaťa ako výzva pre výchovu a vzdelávanie k ľudským právam“ v Žurnále vzdelávania v oblasti spoločenských vied): Bielefeld, 2006: www.jsse.org/2006-1/krappmann_child-rights.htm

Odkazy

- Krappmann, Lothar, 'The Rights of the Child as a Challenge to Human Rights Education' in *Journal of Social Science Education* („Práva dieťaťa ako výzva pre výchovu a vzdelávanie k ľudským právam“ v Žurnále vzdelávania v oblasti spoločenských vied): Bielefeld, 2006: HYPERLINK "http://www.jsse.org/2006-1/krappmann_child-rights.htm" www.jsse.org/2006-1/krappmann_child-rights.htm
- Kein, Reva, *Citizens by Right, Citizenship education in primary schools* (Občania podľa práva, Výchova k občianstvu na základných sko

I. ÚVOD DO ĽUDSKÝCH PRÁV

Uznanie prirodzenej dôstojnosti a rovnakých neodňateľných práv všetkých členov ľudskej rodiny je základom slobody, spravodlivosti a mieru vo svete.

Preambula Všeobecnej deklarácie ľudských práv

1. Čo sú ľudské práva?

- Všetci ľudia sú rovnocennými, úplnými a doživotnými držiteľmi ľudských práv.
- Ľudské práva sú univerzálne a všeobecne platné. Sú rovnaké pre všetkých ľudí na celom svete. Ľudské práva vám prináležia preto, že ste človekom a nie preto, že ste občanom alebo občanom ktorejkoľvek krajiny. To znamená, že rovnako ako dospelí, aj deti majú ľudské práva.
- Ľudské práva sú neodňateľné. O tieto práva nemôžete prísť, rovnako ako nemôžete prestať byť ľudskou bytosťou.
- Ľudské práva sú nedeliteľné. Nikto nemôže odobrať právo len preto, že by bolo „menej dôležité“ alebo „nie celkom nevyhnutné“.
- Ľudské práva sú vzájomne podmienené a spolu vytvárajú vzájomne sa dopĺňajúci systém. Vašu možnosť zúčastňovať sa miestnych rozhodovacích procesov napríklad priamo ovplyvňuje právo vyjadriť svoj vlastný názor, združovacie právo, právo na vzdelanie a dokonca právo na základné životné potreby.
- Ľudské práva sú odrazom základných ľudských potrieb a stanovujú nevyhnutné požiadavky na dôstojný život ľudí. Porušovať ľudské práva nejakého človeka znamená správať sa k nemu alebo k nej tak, akoby ani nebol či nebola ľudskou bytosťou. Obhajovať ľudské práva znamená vyžadovať rešpektovanie dôstojnosti všetkých ľudí.
- Dožadovaním sa týchto ľudských práv zároveň všetci prijímame zodpovednosť za rešpektovanie práv iných ľudí, ako aj za ochranu osôb, ktorých práva sú porušované alebo ktorým sú ich práva upierané. Splnením týchto požiadaviek preberáme spoločnú zodpovednosť za všetky ľudské bytosti na celom svete.

Východiská pre ľudské práva 20. storočia

Mnohí ľudia považujú zakotvenie právnej ochrany ľudských práv za jeden z najvýznamnejších úspechov v 20. storočí. História vývoja ľudských práv však siaha ďaleko pred Organizáciu Spojených národov či dokonca samotný právny systém. V priebehu vekov si ľudské spoločnosti budovali systémy založené na práve a majetku, ktorých cieľom bolo dosiahnuť blahobyť celej spoločnosti. Všetky svetové náboženstvá, teda budhizmus, konfucianizmus, kresťanstvo a islam spája idea spravodlivosti, čestnosti a ľudskosti. Pevné stanovené princípy sa však zvyčajne líšia od obvyklých postupov. Až do 18. storočia sa žiadna západná či iná spoločnosť, civilizácia alebo kultúra nezaoberala myšlienkou uplatňovania neodňateľných ľudských práv.

Východiskami a vzormi pre mnohé dnešné nástroje ľudských práv sú historické dokumenty presadzujúce práva jednotlivcov, medzi ktoré patrí Magna Carta (1215), anglická Listina práv (1689), francúzska Deklarácia práv človeka a občana (1789) a Ústava a Listina práv Spojených štátov amerických (1791). Do väčšiny týchto nepochybne dôležitých a prevratných dokumentov sa však nedostali ani len zmienky o ženách, mnohých menšinách a príslušníkoch určitých spoločenských, náboženských, hospodárskych a politických skupín. Žiaden z dokumentov sa nezaoberá základným konceptom, že každý človek má nárok na určité práva, a to výlučne na základe svojej existencie ako ľudskej bytosti.

V 19. storočí predchádzali ľudským právam ďalšie významné snahy o zrušenie otroctva a obmedzenie hrôz a utrpenia spôsobeného vojnovými konfliktami. Ženevské dohovory napríklad položili základy medzinárodného humanitárneho práva, ktoré sa zaoberá spôsobmi vedenia vojen a chráni jednotlivcov počas ozbrojených konfliktov. Ženevské dohovory ochraňujú predovšetkým ľudí, ktorí sa nezúčastňujú bojov a ktorí viac nemôžu bojovať (t. j. poranených, chorých a stroskotaných vojakov a vojnových zajatcov).

Po skončení prvej svetovej vojny vyjadřila Spoločnosť národov obavy o ochranu určitých zraniteľných skupín obyvateľstva. Medzinárodná organizácia práce (ILO, pôvodne orgán Spoločnosti národov a v súčasnosti agentúra OSN) vypracovala mnoho dôležitých dohovorov stanovujúcich normy a zákony na ochranu pracovníkov a pracovníkov, napríklad Dohovor o minimálnom veku (1919), Dohovor o nútej práci (1930) a Dohovor o štyridsaťhodinovom pracovnom týždni (1935).

Hoci medzinárodný rámec ľudských práv vychádza sčasti aj z týchto skorších dokumentov, založený je predovšetkým na dokumentoch Organizácie Spojených národov.

Všeobecná deklarácia ľudských práv

Na rozvoj ľudskoprávnej problematiky v polovici 20. storočia a jej významné zviditeľnenie sa v očiach ľudí celého sveta vplývali dve významné skutočnosti. Prvou z nich bol boj obyvateľov kolónií za svoju nezávislosť od cudzích mocností, rovnoprávnosť ľudí a právo na sebaurčenie. Druhou bola druhá svetová vojna. Celý svet bol šokovaný a zhrozený vyvraždením vyše šiestich miliónov Židov, Rómov, homosexuálov a ľudí so zdravotným znevýhodnením, ktorého sa dopustilo nacistické Nemecko. Na celom svete začali silnieť hlasy, ktoré volali po ustanovení legislatívy v oblasti ľudských práv, podpore medzinárodného mieru a ochrane občanov a občianok pred zneužívaním zo strany vlád a tým sa pričínili o založenie Organizácie Spojených národov v roku 1945. Ich odkaz rezonuje v zakladajúcom dokumente, ktorým je Charta OSN.

Prvýkrát boli práva všetkých ľudí vyhlásené vo Všeobecnej deklarácii ľudských práv, ktorá zároveň predstavuje jednu z prvých iniciatív novozaloženej Organizácie Spojených národov. Tridsať článkov Deklarácie súhrnne pokrýva ekonomické, sociálne, kultúrne, politické a občianske práva. Deklarácia je všeobecná (platí rovnako pre všetkých ľudí na celom svete) a nedeliteľná (všetky práva sú rovnako dôležité pre plné uchopenie konceptu ľudskosti). Kompletné znenie Deklarácie, ako aj upravená verzia pre deti sa nachádza v PRÍLOHÁCH.

Právny rámec ľudských práv

Všeobecná deklarácia počas vyše 60 rokov svojej existencie nadobudla status zvykového medzinárodného práva. Ako deklarácia však stále predstavuje iba vyjadrenie určitého zámeru a princípov, ktoré sa členské štáty OSN zaväzujú plniť a zabezpečiť tak všetkým ľuďom dôstojný ľudský život. Práva uvedené v Deklarácii môžu nadobudnúť plnú právnu moc iba vtedy, ak sú zakotvené v dohovoroch (nazývaných aj zmluvy alebo pakty), ktoré stanovujú medzinárodné normy, smernice a zákony.

Ihneď po prijatí Všeobecnej deklarácie sa začalo intenzívne pracovať na kodifikácii uvedených práv do právne záväzných dokumentov. Tieto práva boli z politických a procedurálnych dôvodov rozdelené do dvoch oddelených dohovorov, pričom každý z nich sa zaoberá inou skupinou práv. Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach (ICCPR) zakotvuje špecifické práva súvisiace so slobodou občanov a občianok, ktoré im štáty nesmú odňať, napríklad slobodu prejavu a slobodu pohybu. Medzinárodný pakt o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach (ICESCR) nadväzuje na tie články Všeobecnej deklarácie, ktoré potvrdzujú práva jednotlivca na sebaurčenie, ako aj práva na základné životné potreby. Tie zahŕňajú napríklad jedlo, ubytovanie a zdravotnú starostlivosť a štát by ich mal svojim občanom a občiankam poskytnúť, pokiaľ je to možné. Valné zhromaždenie OSN schválilo oba pakty v roku 1966. V PRÍLOHÁCH sa nachádza kompletný zoznam krajín, ktoré Pakty ratifikovali.

Všeobecná deklarácia ľudských práv slúžila od svojho prijatia v roku 1948 ako základ pre dvadsiatku významných dohovorov o ľudských právach, ktoré spolu tvoria právny rámec ľudských práv a zabezpečujú prostriedky na ich neustály rozvoj, podporu a ochranu.

Najdôležitejšie dohovory OSN o ľudských právach

Dohovor o zabránení a trestaní zločinu genocídy (1948)
Dohovor o právnom postavení utečencov (1951)
Dohovor o otroctve (1926) v znení Protokolu (1953)
Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach (1966)
Medzinárodný dohovor o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie (1965)
Dohovor o nepremlčateľnosti vojnových zločinov a zločinov proti ľudskosti (1968)
Dohovor o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien (1979)
Dohovor proti mučeniu a inému krutému, neľudskému alebo ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestu (1984)
Dohovor o právach dieťaťa (1989)
Dohovor o právach migrujúcich pracovníkov a ich rodinných príslušníkov (1990)
Dohovor o právach osôb so zdravotným postihnutím (2006)

Poznámka: Uvedený rok predstavuje dátum schválenia dohovoru Valným zhromaždením OSN:

Závazok ratifikácie

Ratifikácia alebo potvrdenie dohovoru je právne záväzným krokom, ktorý podstupuje vláda v mene svojho štátu. Každý dohovor obsahuje články, ktorých úlohou je zakotviť postupy pri sledovaní a podávaní správ o dodržiavaní dohovoru ratifikujúcimi krajinami. Ratifikovaním dohovoru sa vláda zaväzuje prijať stanovené postupy. Tieto môžu zahŕňať nasledujúce záväzky:

- dodržiavať dohovor, rešpektovať, podporovať a zaručovať vymedzené práva,
- zmeniť akékoľvek zákony v krajine, ktoré odporujú alebo nespĺňajú požiadavky stanovené dohovorom,
- umožniť monitorovanie tomu orgánu, ktorý dohliada na dodržiavanie záväzkov,
- v pravidelných intervaloch podávať správy o napredovaní pri presadzovaní týchto ľudských práv v každodennom živote.

Ratifikáciou dohovoru dostávajú občania a občianky danej krajiny do rúk mocný nástroj právnej ochrany, prostredníctvom ktorého môžu brať svoju vládu na zodpovednosť v prípade, keď nerešpektuje ľudské práva, ktoré sa sama zaviazala dodržiavať. Všetci by preto mali byť informovaní, ktoré dohovory o ľudských právach sa predstavitelia ich krajiny zaviazali dodržiavať. **Dohovor o právach dieťaťa** napríklad stanovuje veľmi špecifické pravidlá humánneho zaobchádzania s deťmi zadržanými políciou. V prípade zlého zaobchádzania (napríklad uväznenia dieťaťa spolu s dospelými) môže advokát dieťaťa od vlády požadovať, aby splnila požiadavky, ku ktorým sa právne zaviazala.

Právny rámec ľudských práv sa vyznačuje značnou dynamikou. Medzinárodné ľudské práva sa neustále vyvíjajú a reagujú tak na uznávanie a definovanie potrieb určitých skupín ľudí a zároveň na hlasy, ktoré volajú a upozorňujú na špecifické otázky v oblasti ľudských práv. Ako príklad tohto procesu môže slúžiť Všeobecná deklarácia ľudských práv. V čase jej vzniku v roku 1948 si len málo ľudí uvedomovalo hrozbu vyplývajúcu z poškodenia životného prostredia, a preto sa tento dokument o životnom prostredí vôbec nezmiňuje. Začiatkom 21. storočia sa však situácia mení a aktivisti a aktivistky spolu s vládami jednotlivých krajín pracujú na návrhu nového dohovoru, ktorý zaručí právo človeka na bezpečné a zdravé životné prostredie.

Veľké množstvo dohovorov o ľudských právach **vstúpilo do platnosti** v podobe medzinárodných právnych noriem. Kým niektoré stále podliehajú procesu ratifikácie, iné, napríklad Dohovor o právach pôvodného obyvateľstva a Dohovor o environmentálnych právach, sú momentálne vo fáze návrhu. Na ich vypracovaní sa spoločným úsilím podieľajú vlády aj mimovládne organizácie.

OSN ostáva hnacím motorom evolúcie v oblasti ľudských práv, avšak podobné snahy čoraz častejšie vychádzajú od ľudí na základnej úrovni, miestnych a občianskych organizácií, ktoré sa vo svojich vlastných komunitách zasadzujú za spravodlivosť a rovnosť. Od čias založenia Organizácie Spojených národov sa neustále zvyšuje význam **mimovládnych organizácií**. Práve rôzne mimovládne organizácie sú často vyslankyňami obyčajných ľudí a zastupujú ich záujmy, záležitosti a obavy pred Organizáciou Spojených národov. Za prijatie dohovoru zodpovedá Valné zhromaždenie, tvorené zástupcami vlád, a za jeho ratifikáciu zodpovedajú vlády jednotlivých krajín, avšak činnosť mimovládnych organizácií ovplyvňuje vlády a orgány OSN na všetkých úrovniach. Mimovládne organizácie prispievajú k návrhu dohovorov o ľudských právach a navyše hrajú dôležitú úlohu pri snahách o ich ratifikáciu a monitorovanie dodržiavania záväzkov vlád.

OTÁZKA: *Pôsobia vo vašej krajine mimovládne organizácie, ktoré monitorujú a obhajujú dodržiavanie ľudských práv? Pôsobia aj v oblasti práv detí? Čo robia? Do akej miery sa im to darí?*

Tak, ako každé úsilie a snaha ľudí, ani Organizácia Spojených národov a súvisiaci právny rámec ľudských práv, ktorý OSN zastrešuje, nie je za každých okolností dokonalý. Podľa viacerých kritických hlasov svet už nepotrebuje ďalšie dohovory o ľudských právach, ale skôr dôslednú implementáciu prijatých zmlúv. Iní zazlievajú systému Organizácie Spojených národov také množstvo chýb a nedostatkov, že akokoľvek sú vznešené ideály a pravidlá, o ktoré sa OSN usiluje, v dôsledku straty dôveryhodnosti vychádzajú úplne navnivoč. S ohľadom na časový rozsah a hĺbku dejín ľudskej kultúry sú však OSN aj ľudské práva stále iba „v plienkach“. Je preto na občanoch a občiankach všetkých krajín sveta, aby spojili svoje úsilie o rozvoj lepších a efektívnejších inštitúcií OSN bez toho, aby obmedzili ideály, na ktorých OSN stojí a ktoré zastrešuje.

Vývoj dohovoru o ľudských právach

Vytvorenie dohovoru o ľudských právach je komplexný proces, ktorý vyžaduje spoločné úsilie mnohých jednotlivcov a inštitúcií. Na začiatku vždy stojí istá požiadavka alebo problém týkajúci sa ľudských práv a potreba jeho riešenia medzinárodnou komunitou. Táto požiadavka môže volať po kodifikácii základných práv, napríklad práv obsiahnutých v Paktoch. Môže sa však týkať aj konkrétneho globálneho problému, napríklad zvýšeného používania pozemných mín alebo obchodovania s ľuďmi.

Dohovor o právach dieťaťa je názorným príkladom procesu vývoja zmluvy o ľudských právach a neoceniteľnej úlohy mimovládnych organizácií pri jeho vytváraní.

1. Identifikácia problému:

Snahy a úsilie o ochranu detí pred ich zneužívaním a vykorisťovaním siahajú do 19. storočia. V tých časoch boli deti až do dosiahnutia dospelosti (zvyčajne vo veku 21 rokov) považované za majetok rodičov. Pozornosť reformátorov sa upriamovala na prácu detí a zneužívanie sirôt a detí bez domova. Britská reformátorka Eglantine Jebb vypracovala v roku 1923 Deklaráciu práv detí, ktorú o rok neskôr prijala a schválila Spoločnosť národov.

Všeobecná deklarácia ľudských práv a ani následné dohovory, ktoré predstavujú právny rámec ľudských práv, sa však nijako konkrétne nezmieňujú o právach detí. Tieto dokumenty taktne, avšak všeobecne konštatujú, že tak ako všetky ľudské bytosti, aj deti majú ľudské práva. Chýba v nich však konkrétne uznanie detí ako jednotlivcov, držiteľov a držiteľov práv.

2. Vyhlásenie všeobecných zásad

Prvým krokom na ceste k Dohovoru o právach dieťaťa bola **Deklarácia práv dieťaťa**, prijatá a schválená Organizáciou Spojených národov. V roku 1959 navrhla poverená pracovná skupina desať princípov zohľadňujúcich základné práva, na ktoré majú nárok všetky deti. Keďže to však stále bola deklarácia, tieto princípy nenadobudli pre vlády jednotlivých krajín právnu záväznosť.

3. Návrh a vypracovanie

Uvedené princípy bolo ďalej potrebné kodifikovať do podoby dohovoru. Formálny proces návrhu a vypracovania Dohovoru trval celých deväť rokov a spolupracovali na ňom zástupcovia a zástupkyne vlád, medzivládnych agentúr (napr. UNICEF a UNESCO), veľkých mimovládnych organizácií (napr. Save the Children, Medzinárodný výbor Červeného kríža, Oxfam) aj tých menších (napr. národných organizácií pracujúcich v oblasti špecifických záležitostí týkajúcich sa detí, napríklad detskej práce, zdravia, vzdelávania alebo športu). Ich spoločným úsilím sa podarilo dohodnúť na celkovom obsahu a znení Dohovoru.

4. Prijatie:

Dohovor o právach detí bol prijatý Valným zhromaždením OSN v roku 1989.

5. Ratifikácia:

Dohovor o právach dieťaťa bol okamžite podpísaný a ratifikovaný väčším počtom krajín a v kratšom čase, než akýkoľvek iný predchádzajúci dohovor OSN.

6. Nadobudnutie platnosti:

Vďaka rýchlemu procesu ratifikácie vstúpil Dohovor do platnosti v podobe medzinárodného právneho dokumentu už v roku 1990, teda iba niekoľko mesiacov po jeho prijatí. Pod Dohovor sa podpísal vyšší počet signatárskych krajín, než pod ktorýkoľvek predchádzajúci dohovor OSN. Do dnešného dňa ho nepodpísali iba dva členské štáty: Somálsko a Spojené štáty americké.

7. Implementácia, monitorovanie a presadzovanie

Rovnako ako ostatné dohovory o ľudských právach, aj Dohovor o právach detí poskytuje jednotlivcom, mimovládnym a medzinárodným organizáciám právny základ pre obhajobu a presadzovanie práv detí. Jednotlivci a organizácie môžu podnecovať vlády, aby pristúpili k ratifikácii dohovoru a monitorovať dodržiavanie povinností a záväzkov vyplývajúcich z takehoto aktu. Ak vláda tieto záväzky neplní a porušuje práva detí, mimovládne organizácie ju môžu volať na zodpovednosť.

Regionálne dohovory o ľudských právach

Hoci majú ľudské práva vymedzené v dokumentoch Organizácie Spojených národov univerzálny a všeobecne platný charakter, v rôznych častiach sveta boli vyvinuté a zavedené doplnkové systémy ľudských práv. Cieľom týchto regionálnych dohovorov o ľudských právach je posilniť a podporiť dohovory OSN, ktoré naďalej zostávajú základným právnym rámcom a minimálnou normou vo všetkých častiach sveta.

Príkladmi sú:

- **Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd** (ECHR, známy aj ako **Európsky dohovor o ľudských právach**), prijatý Radou Európy v roku 1950 a ratifikovaný všetkými 47 členskými krajinami,
- **Európsky dohovor na zabránenie mučenia a neľudského či ponižujúceho zaobchádzania alebo trestania**, prijatý Radou Európy v roku 1987,
- **Európska sociálna charta**, prijatá Radou Európy v roku 1961 a revidovaná v roku 1996,
- **Americký dohovor o ľudských právach**, prijatý Organizáciou amerických štátov (OAS) v roku 1969 a ratifikovaný vládami stredoamerických a juhoamerických krajín,
- **Africká charta ľudských práv a práv národov**, prijatá Organizáciou africkej jednoty v roku 1981.

Mechanizmy ľudských práv v Rade Európy

Najstarším a najsilnejším regionálnym systémom ľudských práv je **Európsky dohovor o ľudských právach**. Jeho právne normy v istých ohľadoch prekonávajú ustanovenia medzinárodných dohovorov o ľudských právach. Dvadsaťsedem členských štátov Európskej únie je zároveň členmi Rady Európy, z čoho vyplýva ich záväzok zakotviť, právne uznávať a rešpektovať ľudské práva prostredníctvom vlastnej národnej legislatívy. Medzinárodné právne mechanizmy svojím spôsobom predstavujú poslednú možnosť, keď zlyhajú všetky vnútroštátne opatrenia. Na implementáciu a dodržiavanie Európskeho dohovoru o ľudských právach dozerá Výbor ministrov a Európsky súd pre ľudské práva v Štrasburgu vo Francúzsku.

Európsky súd pre ľudské práva je stálym súdnym orgánom, ktorý vypočúva a rozhoduje o individuálnych sťažnostiach na porušovanie Európskeho dohovoru. Takúto sťažnosť môže podať ktorákoľvek osoba, ktorá sa zdržiava v členskom štáte. Európsky súd takto nadväzuje na dohovor a dopĺňa záruky za ľudské práva, ktoré jednotlivé krajiny uplatňujú na vnútroštátnej úrovni.

Európsky dohovor o ľudských právach a Európsky súd pre ľudské práva predstavujú významný prvok v rámci ľudskoprávných aktivít Rady Európy. Okrem nich však Rada vyvinula niekoľko mimosúdnych nástrojov s cieľom monitorovať a rozvíjať presadzovanie ľudských práv na území svojich členských štátov. Príkladom je Európska komisia proti rasizmu a intolerancii (ECRI) — monitorovací orgán tvorený nezávislými odborníkmi a odborníkmi. Komisia monitoruje prejavy rasizmu, xenofóbie, antisemitizmu a intolerance na celoeurópskej úrovni a podáva vládam jednotlivých krajín príslušné odporúčania o spôsoboch boja s takými prejavmi. Pri svojej činnosti Komisia úzko spolupracuje s mimovládnymi organizáciami.

Európska sociálna charta (ESC, prijatá v roku 1961 a revidovaná v roku 1996) zaručuje sociálne a ekonomické ľudské práva, napríklad právo na vhodné ubytovanie, dostupnú zdravotnú starostlivosť, bezplatné základné a stredoškolské vzdelanie a odbornú prípravu, rovnaké zaobchádzanie pri zamestnávaní a bezpečné pracovné podmienky, právnu a sociálnu ochranu, spravodlivé zaobchádzanie s prisťahovalcami a prisťahovalkyňami a nediskrimináciu v každej spoločenskej sfére. Charta zároveň zriaďuje dozorný mechanizmus s cieľom zabezpečiť implementáciu týchto práv signatárskymi štátmi. Štáty, ktoré Európsku sociálnu chartu ratifikovali, musia každoročne o svojich krokoch informovať Európsky výbor pre sociálne práva.

Úrad komisára pre ľudské práva, ktorý predstavuje nezávislú inštitúciu v rámci Rady Európy, je splnomocnený podporovať povedomie o ľudských práv a ich rešpektovanie v členských štátoch. Úlohou komisára či komisárky je identifikovať možné nedostatky v zákonoch a praxi členských štátov a ich nesúlad s ľudskými právami, zvyšovať povedomie a podporovať reformné opatrenia s cieľom výrazne zlepšiť podporu a ochranu ľudských práv.

Medzi Európskym súdom a Európskym komisárom pre ľudské práve je jeden významný rozdiel. Kým súd pôsobí spätne, t. j. reaguje iba na sťažnosti vznesené jednotlivcami alebo samotnými členskými štátmi, komisár či komisárka môže byť proaktívna, a teda viesť vyšetrovanie ochrany ľudských práv v rôznych európskych krajinách. Iba súd však môže vynášať právne záväzné rozhodnutia v podobe rozsudkov.

2. Čo sú práva detí?

Dohovor o právach dieťaťa Organizácie Spojených národov znamenal zásadný prelom. Od jeho vstupu do platnosti sa na deti nepozeralo len ako na osoby vyžadujúce našu ochranu, ale tiež ako na držiteľky a držiteľov občianskych a politických práv.

Maud de Boer-Buquicchio, zástupkyňa generálneho tajomníka Rady Európy ¹

Dohovor o právach dieťaťa Organizácie Spojených národov je ideálnym východiskom pri vzdelávaní detí o ich ľudských právach. Tento dokument sa zaoberá ľudskými právami, ktoré sa dotýkajú predovšetkým detí, a preto by sa s ním mali oboznámiť najmä deti, rodičia a dospelí, ktorí s deťmi pracujú. Práva detí a súvisiaci širší rámec všeobecných ľudských práv sú v centre pozornosti publikácie, ktorú držíte v ruke. Cieľom publikácie je vysvetliť deťom a ostatným ľuďom, že aj oni sú držiteľmi práv.

Prijatiu Dohovoru o právach dieťaťa Valným zhromaždením OSN v roku 1989 predchádzala takmer dekáda hľadania kompromisov a vyjednávania s členskými štátmi, ako aj konzultácií s mimovládnymi organizáciami. Dohovor bol odvtedy ratifikovaný väčším počtom krajín, než akýkoľvek iný zmluvný dokument v oblasti ľudských práv. Signatárske krajiny navyše vzniesli menej výhrad, teda formálnych výnimiek k určitým častiam Dohovoru, s ktorými krajina nemusí súhlasiť.

Dohovor o právach dieťaťa (nazývaný aj **Dohovor o deťoch**) definuje dieťa ako osobu mladšiu než osemnásť rokov a potvrdzuje, že dieťa je plným držiteľom alebo držiteľkou ľudských práv. Dohovor obsahuje 54 článkov týkajúcich sa práv detí, ktoré možno vymedziť do troch súhrnných kategórií:

- **Ochrana**, teda zaistenie bezpečnosti detí a zahrnutie istých špecifických problémov, akými sú napríklad zneužívanie, zanedbávanie a vykorisťovanie.
- **Zaopatrenie**, teda plnenie špecifických potrieb detí, napríklad výchovy, vzdelávania a zdravotnej starostlivosti.
- **Aktívna účasť** (participácia), teda uznanie rozvíjajúcich sa schopností detí pri rozhodovaní a účasti na aktivitách v spoločnosti s blížiacim sa vekom dospelosti.

Dohovor sa vyznačuje niektorými prelomovými prístupmi vo vzťahu k ľudským právam. Všeobecná deklarácia ľudských práv z roku 1948 ani Deklarácia práv detí z roku 1959 sa napríklad nezaobierajú právom detí na aktívnu účasť. Dohovor ďalej inovuje prístup k rodovej rovnosti z morfológického hľadiska, a to využitím rodových zámen on a ona (namiesto zvyčajného opísania oboch pohlaví zámenom on).

Dohovor kladie veľký dôraz na prvoradosť a význam funkcie, authority a zodpovednosti rodiny dieťaťa a potvrdzuje, že dieťa má nielen právo na jazyk a kultúru svojej rodiny, ale aj na rešpektovanie tohto jazyka a kultúry. Dohovor taktiež nabáda štát, aby poskytol podporu rodinám, ktoré samy nie sú schopné svojím deťom zabezpečiť primeranú životnú úroveň.

Hoci Dohovor uznáva význam rodiny pri zabezpečovaní blahobytu dieťaťa, zároveň považuje deti za držiteľky a držiteľov práv a v súlade s ich rozvíjajúcimi sa schopnosťami im zaručuje právo na identitu, súkromie, prístup k informáciám, slobodu myslenia, svedomia a náboženstva, slobodu prejavu a združovania. Dohovor o právach dieťaťa mal nesmierny vplyv na celý svet. Nielen, že podporil úsilie agentúr OSN (napr. UNICEFu a Medzinárodnej organizácie práce) v oblasti ľudských práv, ale ovplyvnil aj ďalšie zmluvy týkajúce sa práv detí. Príkladom je Haagsky Dohovor o ochrane detí a spolupráci pri medzinárodnom osvojení, ktorý kladie právo dieťaťa na rodinu pred právo rodiny na dieťa a Dohovor o právach osôb so zdravotným postihnutím. Dohovor o právach dieťaťa navyše usmernil medzinárodné aktivity zamerané na potlačanie všadeprítomných foriem zneužívania detí, napríklad detskej prostitúcie a nasadzovania detí v ozbrojených konfliktoch (tzv. detskí vojaci). Obom problematikám sa v súčasnosti venujú **opčné protokoly**, teda dodatky k Dohovoru.

Všeobecné princípy Dohovoru o právach dieťaťa

Dohovor o právach dieťaťa je založený na štyroch všeobecných princípoch:

1. Nediskriminácia (Článok 2): Všetkým deťom sa bez výnimky priznávajú všetky práva. Štát je povinný zabezpečiť ochranu dieťaťa pred akoukoľvek formou diskriminácie.

2. Najlepší záujem dieťaťa (Článok 3): Pri všetkých krokoch a opatreniach, ktoré sa týkajú ktoréhokoľvek dieťaťa, je rozhodujúcim činiteľom jeho najlepší záujem. Najlepší záujem dieťaťa je za každých okolností nadradený záujmom zainteresovaných dospelých osôb (napr. rodičov, učiteľiek a učiteľov, poručníkov a poručníkov). Naďalej však ostáva zložitou a otvorenou otázkou to, akým spôsobom rozhodnúť o najlepšíš záujmoch dieťaťa.

3. Právo na život, prežitie a rozvoj (Článok 6): Dieťa má prirodzené právo na život a štát sa zaväzuje zabezpečiť zachovanie života a rozvoj dieťaťa. Z tohto dôvodu nemôže dieťa podliehať trestu smrti ani ukončeniu života.

4. Rešpektovanie názorov dieťaťa (Článok 12): Dieťa má právo vyjadriť názor v akejkoľvek záležitosti, ktorá sa ho dotýka, a tento názor sa má brať do úvahy.

OTÁZKA: *Najlepší záujem dieťaťa je základným princípom Dohovoru o právach dieťaťa. Kto však rozhoduje o tom, čo je pre dieťa najlepšie? Čo sa stane, ak rodičia, učitelia a učiteľky, úrady alebo dieťa majú protikladné názory na to, čo je pre dieťa „najlepšie“?*

Dohovor o právach dieťaťa je významný nástroj, ktorý už len zo svojej podstaty nabáda mladých ľudí, aby sa pustili do skúmania svojich vlastných práv. Zároveň je účinným prostriedkom pomoci ľuďom každého veku, aby mohli pochopiť komplex povinností a záväzkov, ktoré vyplývajú zo zabezpečovania práv pre deti. Pri takomto spôsobe používania Dohovoru sa deti naučia, ako obhajovať svoje vlastné práva.

Monitorovanie Dohovoru o právach dieťaťa

Práve tak, ako všetky zmluvy v oblasti ľudských práv, aj Dohovor o právach dieťaťa obsahuje články, ktoré stanovujú spôsob, akým sa bude monitorovať dodržiavanie zmluvy jednotlivými vládami. Časť II Dohovoru v článkoch 42-45 stanovuje tieto postupy a požiadavky:

- Vyžaduje, aby vlády podrobne oboznámili deti aj dospelých s právami v uvedených v Dohovore (Článok 42).
- Zriaďuje Výbor pre práva dieťaťa. Tento orgán je tvorený nezávislými odborníkmi a odborníkmi a monitoruje implementáciu Dohovoru o právach dieťaťa zmluvnými štátmi (Článok 43).
- Vyžaduje, aby štáty každých päť rokov predkladali výboru správy o svojom úsilí pri implementácii Dohovoru (Článok 44).
- Podnecuje medzinárodnú spoluprácu pri implementácii Dohovoru, predovšetkým so špecializovanými agentúrami OSN, akou je napríklad UNICEF (Článok 45).

Zostavovaním týchto povinných správ je zvyčajne poverená štátna inštitúcia, ktorá sa zaoberá záležitosťami súvisiacimi s deťmi. Správy informujú o tom, ktoré práva nie sú priznávané, špecifikujú obmedzenia a prekážky pri presadzovaní práv a naznačujú, aké kroky hodlá vláda podniknúť pri prekonávaní a odstraňovaní týchto prekážok. Správa sa predkladá Výboru pre práva dieťaťa v Ženeve, kde sídli Úrad vysokého komisára OSN pre ľudské práva, ktorý správu vyhodnotí a poskytne odporúčania pre ďalšie kroky.

OTÁZKA: *Ktorá štátna inštitúcia pripravuje vo vašej krajine správu o implementácii Dohovoru o právach dieťaťa? Ako získava príslušné informácie?*

OTÁZKA: *Poskytuje vaša krajina pravidelné informácie a správy o implementácii Dohovoru o právach dieťaťa?*

Do procesov monitorovania a podávania správ sa môže aktívne zapájať aj občianska spoločnosť, mimovládne organizácie, expertné a špecializované agentúry, deti a mládež, ako aj iné osoby pracujúce s deťmi. Výsledkom týchto aktivít môže byť alternatívna alebo tieňová správa, ktorá vznáša námietky voči vládnym tvrdeniam, prípadne poukazuje na záležitosti a problémy, ktorým sa oficiálna správa nevenuje.²

OTÁZKA: *Boli z vašej krajiny predložené alternatívne alebo tieňové správy? Ak áno, kto ich predložil? Ako sa líšia od vládnej správy?*

Monitorovanie práv detí

Zhromažďovaním informácií o kritických a problematických záležitostiach alebo krajinách býva často poverená odborníčka, **osobitná spravodajkyňa** alebo odborník, **osobitný spravodajca** OSN. Podnetom na vytvorenie tejto funkcie v roku 1990 boli celosvetové obavy súvisiace s nárastom komerčného sexuálneho zneužívania a predaja detí. Osobitná spravodajkyňa alebo osobitný spravodajca je poverený zhromažďovaním informácií a podávaním správ o predaji detí, detskej pornografii a detskej prostitúcii.

Spôsob implementácie Dohovoru o právach dieťaťa monitoruje aj množstvo mimovládnych organizácií. Kým niektoré z nich predstavujú veľké medzinárodne organizácie na obhajobu práv detí, napríklad Save the Children (v preklade Zachráňte deti) a Child Rights Information Network (CRIN, v preklade Sieť informácií o právach dieťaťa), iné pôsobia na regionálnych a národných úrovniach. V Európe napríklad pôsobí zoskupenie European Network of Ombudspersons for Children (ENOC, v preklade Európska sieť ochrancov práv detí), ktoré vyšetruje, kritizuje a uverejňuje administratívne kroky porušujúce ustanovenia Dohovoru. Ochrancovia práv (tzv. ombudsmeni) obhajujú práva dieťaťa v rôznych občianskych a trestných prípadoch, ktoré sa priamo alebo nepriamo týkajú detí, pričom tak konajú nezávisle od právnych zástupcov, rodičov alebo poručníkov. Členmi siete sú v súčasnosti zástupcovia z 31 krajín vrátane Slovenska.³

Podpora a šírenie Dohovoru o právach dieťaťa

Pri zvyšovaní spoločenského povedomia a podporovaní práv detí môžu významnú úlohu hrať samotné deti, učitelia a učiteľky, rodičia, rôzne iné agentúry, ako aj celá občianska spoločnosť. Aby bolo možné zabezpečiť informovanosť detí a osôb pracujúcich s deťmi o problematike ľudských práv, Dohovor o právach dieťaťa by mal byť dostupný v školských knižniciach. Rovnako tak sa odporúča jeho preberanie a prediskutovanie v triedach a aj s rodičmi.

Jedným z najvýznamnejších spôsobov podpory a šírenia Dohovoru je systematická a skorá výchova a vzdelávanie k ľudským právam. Každé dieťa má právo poznať svoje vlastné práva a práva iných ľudí!

Zdroje a odkazy

- Eide, Asbjørn and Alfredsson, Guthmundur, *The Universal Declaration of Human Rights: A common standard of achievement* (Všeobecná deklarácia ľudských práv: Spoločná norma dosiahnutého úspechu): Martinus Nijhof, 1999.
- Franklin, Bob, *Handbook of Children's Rights* (Príručka o právach detí): Routledge, 2001.
- Hodgkin, Rachel and Newell, Peter, *Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child* (Príručka pre implementáciu Dohovoru právach dieťaťa): UNICEF, 2002.

Užitočné webové stránky

- Amnesty International: "http://www.amnesty.org" www.amnesty.org
- Children's Rights Information Network: "http://www.crin.org" www.crin.org
- Rada Európy: "http://www.coe.int" www.coe.int
- Democracy and Human Rights Education in Europe: "http://www.dare-network.org" www.dare-network.org
- European Children's Network (EURONET): "http://www.europeanchildrensnetwork.org" www.europeanchildrensnetwork.org
- European Network of Ombudspersons for Children: www.crin.org/enoc/
- Human Rights Watch: "http://www.hrw.org" www.hrw.org
- UNESCO: "http://www.unesco.org" www.unesco.org
- UNICEF: "http://www.unicef.org" www.unicef.org
- Vysoký komisár OSN pre ľudské práva: "http://www.ohchr.org/english" www.ohchr.org/english

Odkazy

- 1 Úryvok z príhovoru na Konferencii o medzinárodnej spravodlivosti pre deti zo 17. septembra 2007.
 - 2 Action for the Rights of Children (ARC) — CD disk vydaný organizáciou UNICEF & Save the Children v roku 2003.
 - 3 Ďalšie informácie o členoch a aktivitách zoskupenia sa nachádzajú na webovej stránke www.crin.org/enoc/
- II. ČO JE TO VÝCHOVA A VZDELÁVANIE K ĽUDSKÝM PRÁVAM?

II. ČO JE TO VÝCHOVA A VZDELÁVANIE K ĽUDSKÝM PRÁVAM?

... aby (sa) každý jednotlivec a každý orgán spoločnosti ... usiloval vyučovaním a výchovou rozšíriť úctu k týmto právam a slobodám...

Preambula Všeobecnej deklarácie ľudských práv

1. Úvod do výchovy a vzdelávania k ľudským právam

Neexistuje jediná a konečná definícia, ktorá by dokázala poňať množstvo spôsobov, akými mladí aj starší ľudia chápu, uplatňujú a cenia si svoje práva a rešpektujú práva iných. Program vzdelávania mládeže k ľudským právam Rady Európy charakterizuje výchovu a vzdelávanie k ľudským právam ako:

...výchovno-vzdelávacie programy a aktivity, ktoré sa v spätosti s programami podporujúcimi interkultúrne učenie, aktívnu účasť a posilňovanie postavenia menšín zameriavajú na podporu rovnosti v ľudskej dôstojnosti.

Všimnite si najmä slovo „v spätosti“. Výchova a vzdelávanie k ľudským právam sa len zriedka realizuje mimo špecifického kontextu a v ideálnom prípade rešpektuje potreby, preferencie, schopnosti a túžby svojich žiakov a žiačok. Kľúčom k jej definovaniu je preto samotný účel. Cieľom vzdelávania a výchovy k ľudským právam je predovšetkým rozvoj kultúry ľudských práv, a to bez ohľadu na zvolenú metodiku alebo kontext. Stanovením základných rysov takejto kultúry môžeme následne charakterizovať všeobecné ciele výchovy a vzdelávania k ľudským právam:

- posilňovať rešpekt k ľudským právam a základným slobodám,
- oceňovať ľudskú dôstojnosť a rozvíjať individuálnu sebaúctu a úctu k iným ľuďom,
- rozvíjať postoje a správanie, ktoré povedú k rešpektovaniu práv iných,
- zabezpečiť skutočnú rovnosť medzi mužmi a ženami a rovnaké príležitosti pre ženy vo všetkých oblastiach,
- podporovať rešpektovanie, porozumenie a oceňovanie rozmanitosti, a to najmä voči rôznym národnostným, etnickým, náboženským, jazykovým a iným menšinám a komunitám,
- podnecovať k aktívnejšiemu občianstvu,
- podporovať demokraciu, spoločenský rozvoj, sociálnu spravodlivosť, spolunažívanie, solidaritu a priateľstvo medzi ľuďmi a národmi,
- podporovať činnosti medzinárodných inštitúcií zameraných na vytváranie kultúry mieru, ktorá je založená na univerzálnych hodnotách ľudských práv, na medzinárodnom porozumení, tolerancii a nenásilí.

Čo znamená výchova a vzdelávanie detí k ľudským právam?

Najlepším obdobím na začatie celoživotného procesu učenia sa o ľudských právach a k ľudským právam je detstvo. Ciele všeobecnej výchovy a vzdelávania k ľudským právam možno interpretovať tak, aby ich dieťa dokázalo poňať a prispôbiť vo vzťahu ku konkrétnym osobným zážitkom vo svojom spoločenstve a v rodine, k osobným vzťahom a ku každodennej interakcii s dospelými a inými deťmi. Poznávaním ľudských práv sa rozvíjajú nasledujúce pocity sebadôvery a sociálnej tolerancie, ktoré predstavujú základné východisko pre celú kultúru ľudských práv:

- váženie si seba a ostatných,
- uznávanie a rešpektovanie ľudských práv v každodennom živote,
- porozumenie vlastným základným právam a schopnosť tieto práva vyjadriť,
- oceňovanie, úcta a rešpekt k odlišnostiam,
- osvojovanie si postojov vedúcich k nenásilnému riešeniu konfliktov a rešpektujúcich práva iných ľudí,
- rozvíjanie dôvery detí v ich schopnosť konať a rozvíjanie ich schopností podporovať a brániť ľudské práva.

Hoci sú len na samom začiatku cesty k formálnemu vzdelávaniu, deti disponujú množstvom poznatkov o okolitom svete a ľuďoch v ňom. Pokiaľ je to len možné, učenie sa o ľudských právach by malo nadväzovať na to, čo už deti vedia. Deti tak napríklad nemusia poznať slová spravodlivosť, rovnosť či diskriminácia, avšak už vo veku sedem až osem rokov majú silný zmysel pre to, čo je „fér“.

Vedomosti, zručnosti a postoje

Vedomosti: Učenie sa o ľudských právach:

Aký typ poznatkov a vedomostí vyžadujú deti, aby porozumeli uplatneniu ľudských práv vo svojich každodenných životoch? Aké schopnosti a postoje potrebujú, aby dokázali rozvíjať a udržiavať skutočnú kultúru ľudských práv? Táto príručka hľadá odpovede na všetky tieto otázky a za týmto účelom poskytuje informácie pre facilitátorov a facilitátorky a odporúča aktivity pre rozvoj a vedenie ľudskoprávnej výchovy a vzdelávania detí. Tieto informácie a aktivity spolu vytvárajú holistický prístup, ktorý zahŕňa učenie sa o ľudských právach, učenie sa pre ľudské práva a učenie sa a vedenie k ľudským právam.

Poznatky a vedomosti o ľudských právach sa s ohľadom na zrelosť a duševné schopnosti dieťaťa rôznia. Vo všeobecnosti však môžeme vymedziť nasledujúce základné koncepty:

- Ľudské práva ustanovujú normy správania sa v rodine, škole, miestnom spoločenstve a v širšom svete.
- Normy ľudských správ sú univerzálne, avšak spôsoby ich interpretácie a skúsenosti s nimi sa môžu líšiť.
- Každé dieťa je držiteľom ľudských práv, zároveň je však zodpovedné za rešpektovanie práv iných. Medzi tieto práva patri právo na ochranu, zaopatrnenie a aktívnu účasť, napríklad právo vyjadriť vlastný názor vo veciach, ktoré sa dieťaťa týkajú. Tieto práva sú zakotvené v **Dohovore o právach dieťaťa**.
- Ochranou práv dieťaťa sa zaoberajú aj iné medzinárodné dokumenty, napríklad **Všeobecná deklarácia ľudských práv Organizácie Spojených národov** a **Európsky dohovor o ľudských právach**.

Zručnosti: Učenie sa pre ľudské práva:

Deti si potrebujú osvojiť schopnosti, ktoré im umožnia zúčastňovať sa demokratických procesov a prispievať k budovaniu kultúry ľudských práv. Zručnosti pre ľudské práva zahŕňajú:

- Aktívne počúvanie a komunikáciu: schopnosť vypočuť si rôzne názory, vyjadriť vlastné názory a vedieť ich zhodnotiť.
- Kritické myslenie: vedieť rozlíšiť medzi faktom a názorom, uvedomovať si existenciu predsudkov, vedieť rozpoznať rôzne formy manipulácie.
- Spoluprácu pri skupinových aktivitách a pozitívny spôsob riešenia konfliktov.
- Hľadanie konsenzu.
- Demokratickú spoluúčasť na aktivitách so svojimi rovesníkmi.

- Vyjadrovanie svojich názorov a postojov so sebadôverou.
- Schopnosť riešenia problémov.

Postoje: Vedenie k ľudským právam.

Ľudské práva, to nie sú iba medzinárodné právne dokumenty, ale aj princípy, ktorými by sa pri spolunažívaní mali riadiť deti a všetci ľudia. Vo svojej podstate však predstavujú abstraktný pojem, ktorý vnímame len cez konkrétne činy. Preto je vyučovanie hodnôt a postojov k ľudským právam tou najťažšou a najdlhšie prebiehajúcou formou výchovy a vzdelávania k ľudským právam. Deti sa učia rovnako (ak nie viac) z nevyslovených, avšak zrejmych príkladov, ako na vyučovacích vzdelávacích hodinách. Deti dokážu odhaliť pretváрку, preto by každá osoba, ktorá s nimi pracuje, mala zosobňovať práve tie hodnoty, ktoré sa im snaží vštepiť.

Postoje, ku ktorým by sa deti mali viesť, zahŕňajú:

- Úctu k sebe a ostatným.
- Zmysel pre zodpovednosť za vlastné činy.
- Zvedavosť, otvorenú myseľ a oceňovanie rozmanitosti.
- Empatiu a solidaritu s inými, odhodlanie podporovať ľudí, ktorým sú odopierané ich vlastné práva.
- Zmysel pre ľudskú dôstojnosť, hodnotu samého seba aj iných bez ohľadu na sociálne, kultúrne, jazykové alebo náboženské rozdiely.
- Zmysel pre spravodlivosť a sociálnu zodpovednosť (t. j. spravodlivé zaobchádzanie so všetkými ľuďmi).
- Snahu o zlepšenie školy alebo komunity.
- Dôveru v podporu a obhajobu ľudských práv na miestnej aj globálnej úrovni.

Metodické postupy výchovy a vzdelávania k ľudským právam

Metodické postupy založené na aktívnej účasti rešpektujú individuálnu odlišnosť a právo na vlastný názor. Práve preto sú vhodným nástrojom výchovy a vzdelávania k ľudským právam. Iba faktický obsah nemusí vždy stačiť. Pri obohatení vzdelávania o schopnosti, postoje, hodnoty a činy sa vyžaduje zavedenie „horizontálnej“ vzdelávacej štruktúry na úkor tej klasickej, teda „hierarchickej“. Len tak je možné zapojiť všetkých ľudí a poskytnúť im priestor pre nezávislé myslenie a interpretáciu. Horizontálna vzdelávacia štruktúra podporuje kritickú analýzu situácií zo skutočného života a vedie k zmysluplným a primeraným činom, ktoré obhajujú a razia myšlienku ľudských práv. Inými slovami, efektívna výchova a vzdelávanie k ľudským právam musí poskytovať deťom podporný rámec, kde sa rešpektujú a dodržiavajú práva každého jedného dieťaťa.

Nižšie uvedené metodické postupy sa využívajú pri rôznych témach a v rôznych vzdelávacích prostrediach, či už formálnych alebo neformálnych. Tieto postupy sú mimoriadne vhodné na vzdelávanie ľudí v každom veku o ľudských právach, pretože majú určité spoločné prvky:

- Rešpektovanie zážitkov a skúseností detí a uznávanie rôznych hľadísk a názorov.
- Podporu osobnostného rozvoja, sebaúcty a rešpektu ku každému jednotlivému dieťaťu.
- Umožnenie deťom, aby si samy stanovili, čo sa chcú dozvedieť, a vyhľadávali pre seba informácie.
- Aktívne zapájanie všetkých detí do vlastného procesu učenia sa a obmedzovanie pasívneho počúvania učiva na minimum.
- Podporu demokratického vzdelávacieho prostredia bez hierarchickej štruktúry a s dôrazom na spoluprácu.
- Povzbudzovanie k reflexii, uvažovaniu, analýze a kritickému mysleniu.

- Zapájanie subjektívnych a citových reakcií, ako aj kognitívneho (poznávacieho) učenia.
- Podporu zmien v správaní, postojoch a názoroch.
- Kladenie dôrazu na budovanie schopností a praktické uplatnenie naučených poznatkov.
- Poskytnutie priestoru na začlenenie humoru, zábavy a kreatívnej hry do procesu učenia.

Aktivity popísané v tejto publikácii kombinujú rôzne metódy, postupy a techniky s vyššie uvedenými prvkami. Facilitátori a facilitátorky by však mali zvážiť fakt, že určité metódy a postupy nemusia byť vhodné pre skupiny detí so zmiešaným kultúrnym pôvodom alebo osobitnými potrebami (napr. telesný kontakt, výtvarné umenie), prípadne môžu vyžadovať neobvyklé či nedostupné prostriedky (napr. prístup k internetu alebo zdroje z knižnice). Ku každej aktivite je preto potrebné pristupovať so zreteľom na možnosť jej úpravy a prispôsobenia potrebám detí a s ohľadom na kultúrne a sociálne prostredie, v akom deti žijú.

Neformálna výchova a vzdelávanie

Facilitátor či facilitátorka často prispôsobuje svoju činnosť povahe skupiny, veku detí, svojim vlastným skúsenostiam a podmienkam, v akých žije a pracuje. Dôležitým hľadiskom je pritom fakt, či ide o formálne prostredie pre výchovu, vzdelávanie a učenie sa o ľudských právach.

Formálna (inštitucionálna) **výchova a vzdelávanie** prebieha v rámci štruktúrovaného vzdelávacieho systému, ktorý zahŕňa všetky inštitúcie od predškolského až po vysokoškolský stupeň vzdelávania vrátane špecializovaných programov v oblasti technického a odborného výcviku. Formálnu výchovu a vzdelávanie zabezpečujú predovšetkým školy a inštitúcie vyššieho vzdelávania. Všeobecná deklarácia ľudských práv a Dohovor o právach dieťaťa ukladá povinnosť zabezpečiť všetkým deťom prinajmenšom základné vzdelanie.

Neformálna výchova a vzdelávanie zodpovedá akémukoľvek vedomému, dobrovoľnému a plánovanému programu osobného a spoločenského vzdelávania, ktorého cieľom je vedenie k hodnotám a ich uplatňovaniu, ako aj rozvíjanie širokého spektra spôsobilostí a schopností pre demokratický život. Neformálna výchova a vzdelávanie detí môže zahŕňať mimoškolské aktivity, aktivity nad rámec školských osnov, letné tábory a centrál voľného času. Neformálna výchova a vzdelávanie kladie dôraz na aktívnu účasť dieťaťa vo vzdelávacom procese.

Informálne (neinštitucionálne) **učenie sa** predstavuje celoživotný proces učenia sa bez vedomých vzdelávacích zámerov, počas ktorého každý človek získava postoje, hodnoty, schopnosti a vedomosti zo vzdelávacích podnetov a zdrojov vo svojom prostredí a z každodenných skúseností a zážitkov (príkladom je rodina, susedia, knižnica, masovokomunikačné prostriedky, práca, hra).

Informálne, formálne a neformálne vzdelávanie, výchova a učenie sa vzájomne dopĺňajú a spolu tvoria celoživotný proces učenia. Táto publikácia navrhuje také aktivity, ktoré možno prispôsobiť každému z nasledujúcich prostredí: škole, detským organizáciám, mládežníckym klubom, letným táborom, sociálnym zariadeniam a rodine.

Zavádzanie vzdelávania a výchovy o ľudských právach do práce s deťmi

Ľudské práva sú neoddeliteľnou súčasťou nášho každodenného života, a preto by vzdelávanie a výchova v danej oblasti mali byť začlenené do aktuálne prebiehajúceho procesu vzdelávania detí. Táto príručka nemá podobu odporúčanej literatúry, ani „kurzu“ na tému ľudských práv, ale je prostriedkom pre zvyšovanie porozumenia a povedomia detí o ľudských právach v súvislosti s ich vlastným životom. Pokúste sa nájsť súvislosti medzi ľudskými právami a tým, čo sa deje v škole, v spoločenstve a v skupine detí, s ktorými pracujete. Príkladom môže byť konflikt na ihrisku, negatívne postoje k menšinám alebo vylúčenie dievčat z určitých aktivít na základe rodovej nerovnosti. K problematike ľudských práv však nepristupujte len z hľadiska ich porušovania. Zdôrazňujte, že niektoré ľudské práva nám prinášajú úžitok aj potešenie

každý deň.

Prvoradým cieľom vzdelávania a výchovy k ľudským právam je podporovať konanie v súlade s ľudskými právami. Podporujte a rozvíjajte schopnosti detí, ktoré im umožnia zmysluplne a primerane konať v otázkach ľudských práv. Na základe získaných schopností môžu deti zakročiť v individuálnych sporoch, akým je napríklad riešenie konfliktu v rámci skupiny alebo rodiny, prípadne zmena správania sa voči súrodencom. Výsledné aktivity môžu mať však aj širší dosah, napríklad zorganizovanie oslavy Medzinárodného dňa ľudských práv alebo vystavenie umeleckých prác s tematikou ľudských práv. Čím sú deti mladšie, tým viac sa budú pri podnecovaní a realizovaní komplexnejších projektov spoliehať na podporu facilitátora či facilitátorky.

Právo na výchovu a vzdelávanie k ľudským právam

Výchova a vzdelávanie k ľudským právam sú samy o sebe základným ľudským právom a zároveň povinnosťou. Preambula Všeobecnej deklarácie ľudských práva nabáda, „aby (sa) každý jednotlivec a každý orgán spoločnosti ... usiloval vyučovaním a výchovou prehĺbiť úctu k týmto právam a slobodám.“ Článok 26.2 Deklarácie konštatuje, že:

„Vzdelanie musí smerovať... k posilneniu úcty k ľudským právam a základným slobodám. Musí šíriť porozumenie, znášanlivosť a priateľstvo medzi všetkými národmi, rasovými a náboženskými skupinami, ako aj aktivity Organizácie Spojených národov na zachovanie mieru.“

Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach (ICCPR) deklaruje, že vláda nesmie zabráňovať ľuďom učiť sa o svojich právach.

Ľudia, ktorí nepoznajú vlastné práva, sú častejšie vystavení zneužívaniu a často nemajú jazykové prostriedky a koncepčný rámec na svoju účinnú obhajobu. O dôvod viac zaviesť vzdelávanie a výchovu detí k ľudským právam!

Celý svet začína vnímať potrebu vzdelávania a výchovy pre ľudské práva, o ľudských právach a k ľudským právam ako nevyhnutný predpoklad kvalitného vzdelávania a budovania slobodnej, spravodlivej a mierumilovnej spoločnosti. Výchova a vzdelávanie k ľudským právam sú zároveň vnímané ako účinný prostriedok pri predchádzaní zneužívania a porušovania ľudských práv.

Výchova a vzdelávanie k ľudským právam a iné oblasti vzdelávania a výchovy

Publikácia, ktorú držíte v rukách, stavia na trinástich témach z oblasti ľudských práv. Každá z nich priamo súvisí s jedným, prípadne viacerými ľudskými právami (rozborom jednotlivých tém sa bližšie zaoberá 5. kapitola):

- Občianstvo
- Demokracia
- Diskriminácia
- Vzdelávanie a voľný čas
- Životné prostredie
- Rodina a náhradná rodinná starostlivosť
- Rodová rovnosť
- Zdravie a blahobyť
- Médiá a internet
- Participácia

- Mier a bezpečnosť
- Chudoba a sociálne vylúčenie
- Násilie

Žiadna z týchto tém nie je dôležitejšia ako ostatné. Práve naopak, sú natoľko späté, že záujem o ktorúkoľvek z nich vás privedie k všetkým ostatným. To je priamy **dôsledok nedeliteľnosti, vzájomnej podmienenosti** a prepojenosti ľudských práv. Žiadnym z nich sa nedá zaoberať izolovane, pretože všetky sú navzájom rôznymi spôsobmi poprepájané.

Túto vzájomnú podmienenosť znázorňuje nasledujúca schéma. Témy uvedené vo vonkajšom kruhu vzájomne splývajú a rovnako splývajú aj výchovno-vzdelávacie oblasti v prostrednom kruhu. Nasledujúci rozbor je preto potrebné vnímať len ako jednu z mnohých možností opisu. Jeho cieľom je objasniť, akým spôsobom jednotlivé témy súvisia s rozličnými oblasťami výchovy a vzdelávania a ako sa tieto výchovno-vzdelávacie oblasti navzájom prekrývajú.

2. Výchova a vzdelávanie k ľudským právam v medzinárodnom kontexte

...demokracia nie je stála ani nemenná, ale treba ju každodenne v každej spoločnosti neustále a znova tvoriť a zlepšovať.

Dakarský rámcový akčný plán

Výchova a vzdelávanie k ľudským právam sa javí ako jeden z najdôležitejších prostriedkov k budovaniu kultúry založenej na ľudských právach. Od roku 1948 sa významne rozvíja medzinárodná aj európska legislatíva v oblasti ľudských práv a väčšina dokumentov k ľudským právam podporuje ľudskoprávnú výchovu a vzdelávanie. Napriek tomu však jej plný potenciál ostáva nevyužitý a jej účinnosť obmedzená, za čo môže najmä chýbajúca politická vôľa, absencia potrebných zdrojov a prostriedkov a nedostatočné učebné materiály a pomôcky. Posledné dekády však zaznamenali nebývalý rozmach mimovládnych organizácií zaoberajúcich sa ľudskoprávnou problematikou a spustenie procesu demokratických zmien v krajinách strednej a východnej Európy, čo malo za následok významné posilnenie hnutia za výchovu a vzdelávanie k ľudským právam. Za rozvojom účinnejších a konzistentných stratégií výchovy a vzdelávania k ľudským právam na národnej úrovni stáli predovšetkým medzinárodné organizácie.

Organizácia Spojených národov

Svetový program pre výchovu k ľudským právam Organizácie Spojených národov

V decembri 1994 vyhlásilo Valné zhromaždenie Organizácie Spojených národov desaťročie 1995 – 2004 za Dekádu výchovy k ľudským právam. Oficiálne sa potvrdila úloha výchovy a vzdelávania k ľudským právam ako kľúčového prvku pri podpore a zabezpečovaní stálych a harmonických vzťahov medzi jednotlivými spoločnosťami a pri šírení všeobecného porozumenia, tolerance a mieru. Valné zhromaždenie vyzvalo všetky štáty a inštitúcie, aby zahrnuli témy v oblasti ľudských práv, humanitárneho práva, demokracie a právnych noriem do osnov všetkých formálnych aj neformálnych výchovno-vzdelávacích inštitúcií.¹

Nasledovníkom Dekády výchovy k ľudským právam sa stal Svetový program pre výchovu k ľudským právam. Tento program bol oficiálne vyhlásený Organizáciou Spojených národov v decembri 2004 a trvá doteraz. Program vychádza z úspechov Dekády a zasadzuje sa o budovanie kultúry ľudských práv v každom spočenstve. V súčasnosti prebieha druhá fáza akčného plánu Svetového programu, ktorá sa zameriava na systém vyššieho vzdelávania a výcviku pedagogických pracovníkov a pracovníčok, štátnych zamestnancov a zamestnankýň a príslušníkov a príslušníčok policajných a armádnych zborov. Program navrhuje konkrétne stratégie a praktické nápady na implementáciu vzdelávania a výchovy k ľudským právam na celoštátnej úrovni.²

Deklarácia výchovy k ľudským právam

Dňa 19. decembra 2011 prijalo Valné zhromaždenie OSN v New Yorku Deklaráciu výchovy k ľudským právam. Tento historický dokument uznáva právo každého človeka na prístup k výchove a vzdelávaniu k ľudským právam, teda k celoživotnému procesu, ktorý zahŕňa všetky vekové skupiny, všetky vrstvy spoločnosti a siaha od formálneho vzdelávania cez neformálnu výchovu až po informálne učenie sa. Snahou Deklarácie nie je opísať iba predmet výchovy a vzdelávania, ale takisto aj spôsob („prostredníctvom ľudských práv, čiže učením sa a vyučovaním, ktoré rešpektuje práva pedagogičiek, pedagógov, študentiek aj študentov“) a príčinu („pre ľudské práva, čiže vedenie ľudí k tomu, aby si užívali a uplatňovali svoje práva a zároveň rešpektovali a dodržiavali práva iných“). Prijatím novej Deklarácie získavajú pedagogickí pracovníci a pracovníčky a tvorcovia politik príležitosti prehodnotiť národné stratégie a priority s ohľadom na

medzinárodné normy. Deklarácia stanovuje, že „výchova a vzdelávanie k ľudským právam je nevyhnutným predpokladom podpory a šírenia všeobecného rešpektovania a dodržiavania všetkých ľudských práv a základných slobôd každého jedného človeka.“ Výchova a vzdelávanie k ľudským právam nie je preto iba oprávnenou požiadavkou každého jedinca na tejto planéte, ale nevyhnutným predpokladom budovania globálnej občianskej spoločnosti.³

Dekáda výchovy k trvalo udržateľnému rozvoju Organizácie Spojených národov

Dekáda výchovy k trvalo udržateľnému rozvoju (2005 – 2014) predstavuje spojivo medzi environmentálnym rozvojom a výchovou a vzdelávaním k ľudským právam. Ústrednou myšlienkou dekády je nevyhnutnosť vzdelávania, ktoré zabezpečí schopnosti a spôsobilosti potrebné pri riešení environmentálnych a rozvojových problémov a záležitostí.⁴

CyberSchoolbus: Špeciálny projekt OSN pre deti

CyberSchoolBus (Internetový školský autobus) je globálnym internetovým vzdelávacím a vyučovacím projektom Organizácie Spojených národov, ktorý si kladie za cieľ zapájať deti do ľudskoprávnej problematiky. Tento projekt zhromažďuje inšpiratívne príbehy tried alebo škôl, ktoré obhajujú a šíria myšlienku ľudských práv v svojich vlastných komunitách, lokalitách a mestách. Jednotlivé príbehy sa publikujú na internete a stávajú sa súčasťou celosvetového atlasu študentských činov a aktivít.

UNESCO

Pri rozvoji, implementácii a hodnotení projektov realizovaných počas Dekády výchovy k trvalo udržateľnému rozvoju Organizácie Spojených národov hrala kľúčovú úlohu Organizácia Spojených národov pre vzdelávanie, vedu a kultúru – UNESCO. Organizácia UNESCO presadzuje myšlienku, že výchova a vzdelávanie sa má zakladať na osvojovaní hodnôt, postojov a schopností potrebných na život v moderných spoločnostiach. Svojou činnosťou prispieva k rozvoju národných stratégií pre výchovu a vzdelávanie k ľudským právam, k príprave a vytváraní učebných materiálov a pomôcok a k obhajobe a budovaní sietí (networking). UNESCO ostáva kľúčovým hráčom pri implementácii Svetového programu pre výchovu k ľudským právam (od roku 2005 doteraz).

Snahy a úsilie organizácie v oblasti ľudskoprávnej výchovy a vzdelávania potvrdil Dakarský rámcový akčný plán (2000 – 2015), nový celosvetový program, ktorý bol vypracovaný na Svetovom fóre vzdelávania v Dakare v roku 2000. Rámcový akčný plán potvrdzuje potrebu medzinárodnej implementácie kvalitného vzdelávania. Takéto vzdelávanie a výchova by sa mali vymaniť z tradičných školských osnov tým, že obsiahnu ľudskoprávny prístup a zamerajú sa na nové tematické oblasti, napríklad kultúrnu rozmanitosť, viacjazyčnosť vo vzdelávaní a výchove, mier, nenásilie, trvalo udržateľný rozvoj a schopnosti potrebné pre reálny život.⁵

UNICEF

Už takmer 70 rokov pomáha organizácia UNICEF (Detský fond Organizácie Spojených národov) deťom na celom svete. V súčasnosti pôsobí vo viac než 190 krajinách a spolupracuje s agentúrami OSN, vládami, mimovládnymi organizáciami a miestnymi občianskymi organizáciami pri budovaní sveta, ktorý rešpektuje práva každého dieťaťa. Práca a aktivity organizácie sa riadia ustanoveniami Dohovoru o právach dieťaťa.

V máji 2002 bol na osobitnom zasadnutí Valného zhromaždenia OSN vypracovaný dokument Svet vhodný pre deti, ktorý na ďalšie desaťročie stanovuje program aktivít pre deti celého sveta. Tento dokument oceňuje úlohu vlád, mimovládnych organizácií, samotných detí a mládeže pri zabezpečovaní toho, že všetky deti môžu užívať práva, ktoré im priznáva Dohovor o právach dieťaťa. S týmto cieľom by vzdelávacie pro-

gramy, učebné materiály a prostredia mali „plne odrážať myšlienku ochrany a podpory ľudských práv a hodnôt mieru, tolerance a rovnoprávnosti pohlaví.“⁶

UNICEF zastrešuje množstvo programov, ktoré prispievajú k šíreniu výchovy a vzdelávania k ľudským právam na medzinárodnej a regionálnej úrovni, ako aj v jednotlivých krajinách. Jedným z nich je webová stránka pre deti – Voices of Youth (Hlasy mládeže). Tu sa nachádzajú informácie o otázkach súvisiacich so životom detí na celom svete a interaktívne hry slúžiace na šírenie myšlienky ľudských práv.⁷ Výskumné stredisko Innocenti – hlavné výskumné pracovisko UNICEF – rozvíja a podporuje medzinárodný výskum s cieľom upozorňovať na práva detí a porozumieť im a zlepšovať tak ich situáciu na celom svete.⁸

Rada Európy

Členské štáty Rady Európy nemôžu vnímať ľudské práva iba ako súčasť svojho právneho rámca, ale ako neoddeliteľnú súčasť výchovy a vzdelávania detí, mládeže a dospelých. Odporúčanie č. R(85)7 Výboru ministrov o vyučovaní a učení sa o ľudských právach v školách zdôrazňuje, že všetci mladí ľudia by mali spoznávať ľudské práva ako súčasť svojej prípravy na život v pluralistickej demokracii. Tento prístup postupne zohľadňujú rôzne európske krajiny a inštitúcie.⁹

Odporúčanie Parlamentného zhromaždenia Rady Európy č. 1346 (1997) o výchove a vzdelávaní k ľudským právam navrhuje celý rad opatrení a krokov na posilňovanie ľudskoprávnej výchovy a vzdelávania v Európe.

Zhromaždenie ďalej odporúča, aby Výbor ministrov považoval výchovu a vzdelávanie k ľudským právam za prioritný cieľ medzivládnych aktivít Rady Európy v nadchádzajúcom období...”¹⁰

Rada Európy úzko spolupracuje s Úradom vysokého komisára OSN pre ľudské práva, organizáciou UNESCO, Európskou komisiou a inými medzinárodnými organizáciami v oblasti výchovy a vzdelávania k ľudským právam a výchovy k demokratickému občianstvu. Osobitnou úlohou Rady Európy je napríklad monitorovanie implementácie Svetového programu pre výchovu k ľudským právam (od roku 2005 doteraz) na európskej úrovni. Tieto aktivity zahŕňajú aj rozvoj konkrétnych rámcových akčných plánov, utužovanie partnerstiev a spoluprácu medzi miestnymi a medzinárodnými organizáciami.

V roku 2007 spustila Rada Európy projekt zameraný na prípravu rámcového dokumentu, ktorý navrhuje stratégie a postupy pri výchove a vzdelávaní k demokratickému občianstvu a ľudským právam. Prijatím tohto súhrnného dokumentu sa členské krajiny zaviazujú k presne stanoveným a merateľným krokom a snahám. Takýto pokrokový nástroj umožní uznávať prácu neformálnych organizácií pôsobiach v tejto oblasti a stanovi normy a kritériá aj v širšom medzinárodnom prostredí.

Program výchovy mládeže k ľudským právam

Oddelenie pre mládež Rady Európy začalo v roku 2000 Program výchovy mládeže k ľudským právam, ktorého hlavným cieľom je presadzovať dôležitú úlohu a význam výchovy a vzdelávania k ľudským právam pri práci s mládežou. Prvé tri roky sa niesli v znamení vývoja výchovno-vzdelávacích nástrojov a príležitostí pre mládež a budovania národných a miestnych partnerských sietí. Počas druhej trojročnej fázy sa program zamerával na posilňovanie postavenia mladých ľudí (predovšetkým zraniteľných skupín) a na rozvoj stratégií pre riešenie rasizmu, xenofóbie, diskriminácie a rodového násillia. Od jeho vzniku bolo v rámci programu vyvinutých niekoľko vzdelávacích nástrojov, realizovaných viacero dlhodobých a pokročilých vzdelávacích kurzov a financovaných niekoľko stoviek pilotných projektov v celej Európe. Jedným z nich je aj KOMPAS – príručka výchovy a vzdelávania mládeže k ľudským právam. Táto dôležitá učebná pomôcka bola od svojho prvého vydania v roku 2001 preložená do vyše dvadsiatich rôznych jazykov. Program spustil doslova lavínový efekt a oslovil stovky mimovládnych organizácií po celej Európe a podporil ich pilotnými projektmi Nadácie Európskej mládeže. Výchova a vzdelávanie k ľudským právam sa v Európe stali neoddeliteľnou sú-

častou práce s mládežou a zároveň prispeli k obrode formálneho vzdelávania. Od roku 2006 pribudol do portfólia aktivít a snáh Programu výchovy mládeže k ľudským právam aj interkultúrny dialóg.

Výchova k demokratickému občianstvu (EDC)

Výchova a vzdelávanie k ľudským právam predstavuje kľúčový prvok výchovy k demokratickému občianstvu. Tento prístup umožňuje deťom, mládeži a dospelým nadobúdať vedomosti, zručnosti a postoje potrebné pre aktívne a činorodé pôsobenie vo svojich komunitách. Program výchovy k demokratickému občianstvu začala Rada Európy v roku 1997 s cieľom rozvíjať súvisiace koncepty, pojmy, politické stratégie a siete. Rok 2005 bol vyhlásený za Európsky rok občianstva prostredníctvom vzdelávania a jeho výsledkom bolo ďalšie upevnenie odhodlania členských štátov pri zavádzaní výchovy k demokratickému občianstvu do svojich stratégií a osnov. Program sa v súčasnosti zameriava na zabezpečovanie trvalej udržateľnosti dosiahnutých cieľov tým, že podporuje rozvoj príslušných politík, výskumu a vhodných postupov pri výcviku pedagogičiek a pedagógov a v oblasti demokratického riadenia. O konkrétnych spôsoboch, ako predstavovať práva detí v školskej triede, hovorí nová publikácia *Exploring Children's Rights: lesson sequences for primary schools* (Objavujeme práva detí. Sériu lekcí pre základné školy).¹¹

Budovanie Európy pre deti a s deťmi

Program Budovanie Európy pre deti a s deťmi spustila Rada Európy v roku 2006. Tento projekt si kladie za cieľ pomôcť riadiacim pracovníckam, pracovníkom, ústavným činiteľkám a činiteľom, účastníckam a účastníkom rozhodovacích procesov pri stanovovaní národných stratégií a postupov, ktoré zaručia integrovaný prístup k podpore práv detí a ochrane detí pred rôznymi formami násilia. Pod záštitou programu a za účelom účinnejšieho zabezpečovania práv detí v Európe prebieha revízia existujúcich a stanovovanie nových právnych rámcov a nástrojov Rady Európy. Program zároveň slúži ako odrazový mostík k začatiu komunikačných kampaní a výchovno-vzdelávacích a výcvikových programov na pomoc vládam a mimovládny organizáciám pri vývoji účinnejších politík v oblasti práv detí.

Mimovládne organizácie

Keďže vlády často dostatočne nenapĺňajú očakávania ohľadom integrácie výchovy a vzdelávania k ľudským právam do školských osnov, pri rozvoji celosvetovej kultúry ľudských práv na národnej a miestnej úrovni majú nenahradiťnú úlohu mimovládne organizácie. Tieto zoskupenia vďaka svojim odborným poznatkom a zápalu pre vec prispievajú k rozvoju ľudskoprávnej legislatívy a starostlivo sledujú dodržiavanie ľudských práv na národnej úrovni. Niektoré globálne organizácie za ľudské práva, napríklad Amnesty International, systematicky zvyšujú povedomie o výchove a vzdelávaní k ľudským právam a iniciujú vzdelávacie programy na celom svete. Organizácia People's Decade of Human Rights Education (PDHRE, aktuálny názov People's Movement for Human Rights Learning) rozvíja programy a spravuje webovú stránku o výchove a vzdelávaní k ľudským právam, ktoré sa týkajú každodenného života ľudí a ich boja za sociálnu a ekonomickú spravodlivosť a demokraciu.

Niektoré organizácie, napríklad Human Rights Education Associates (HREA), Democracy and Human Rights Education in Europe (DARE) a viaceré iné mládežnícke organizácie sa sústreďujú na výchovu a vzdelávanie k ľudským právam, podporujú učenie k ľudským právam a výcvik aktivistiek, aktivistov, odborníkov a odborníkov, vypracúvajú učebné materiály a šíria povedomie o výchove k demokratickému občianstvu a ľudským právam.

Iné organizácie šíria osvetu o právach detí. Pre niektoré z nich, napríklad Save the Children alebo Fondation Terre des homes (TdH), tieto aktivity predstavujú jadro ich snáh a úsilia, iné zase podporujú stovky mimovládnych organizácií tým, že zhromažďujú a rozširujú relevantné informácie v danej tematickej oblasti (napr. Children's Rights Information Network). Na miestnych a národných úrovniach v krajinách Európy a celého sveta pôsobí množstvo mimovládnych organizácií, ktoré organizujú programy výchovy a vzdelávania k ľudským právam a projekty určené pre deti a mládež.

Je teda zjavné, že existujú rôzne druhy výchovy a vzdelávania k ľudským právam a podporuje ich široké spektrum rôznych inštitúcií a jednotlivcov. Všetky tieto najrôznejšie snahy však majú veľa spoločných znakov – sú založené na medzinárodnom právnom rámci ľudských práv a usilujú sa o konkrétne a praktické uchopenie myšlienky presadzovania ľudských práv v každodennom živote všetkých ľudí. Všetky sa spoločne riadia princípmi a hodnotami ľudských práv, zhrnutými v preambule Všeobecnej deklarácie ľudských práv: „... (uznanie) prirodzenej dôstojnosti a rovnakých neodňateľných práv všetkých členiek a členov ľudskej rodiny.”

Zdroje a literatúra

- ABC: *Teaching Human Rights Education* (Vyučovanie, výchova a vzdelávanie k ľudským právam). Úrad vysokého komisára pre ľudské práva, 2004: <http://www.ohchr.org/EN/PublicationsResources/Pages/TrainingEducation.aspx>
- Claude, Richard, *The Bells of Freedom* (Zvony slobody). erc.hrea.org/Library/Bells_of_Freedom/index.html
- *Compendium of good practises in human rights education in the school system, including citizenship education and education for mutual respect and understanding* (Súhrn osvedčených postupov pri výchove a vzdelávaní k ľudským právam v školskom systéme, vrátane občianskej výchovy a výchovy k vzájomnej úcte): "<http://www.hrea.org/compendium>" www.hrea.org/compendium
- *First Steps: A Manual for Starting Human Rights Education* (Prvé kroky: Príručka pre začatie výchovy a vzdelávania k ľudským právam): Amnesty International, 1996: http://erc.hrea.org/Library/First_Steps/index.html
- Flowers, Nancy, *The Human Rights Education Handbook* (Príručka výchovy a vzdelávania k ľudským právam): University of Minnesota Human Rights Center, 2000: www1.umn.edu/humanrts/edumat/hreduseries/hrhandbook/toc.html
- Gollob, Rolf and Kraft, Peter, *Exploring Children's Rights: lesson sequences for primary schools* (Objavovanie práv detí: Súbor lekcí pre základné školy): Strasbourg, Education for Democratic Citizenship, 2006: http://www.coe.int/t/dg4/education/edc/Source/Pdf/Documents/2006_17_ExploringChildreensRights_En.pdf
- *Play it Right! Human Rights Toolkit for Summer Camps in the City of Montreal* (Zahraj sa! Manuál pre letné tábory v oblasti ľudských práv v Montreli): Equitas, International Centre for Human Rights Education, 2006: "<http://www.equitas.org>" www.equitas.org
- Súbor kresieb pre diskusiu o právach detí: "<http://www.vormen.org/downloads/ChildrensRightsTex->" www.vormen.org/downloads/ChildrensRightsTextIllustr.pps
- *Viedenská deklarácia a Akčný plán*: Svetová konferencia o ľudských právach, OSN, Viedeň, 1993: [http://www.unhchr.ch/huridocda/huridoca.nsf/\(symbol\)/a.conf.157.23.en](http://www.unhchr.ch/huridocda/huridoca.nsf/(symbol)/a.conf.157.23.en)

Užitočné webové stránky

- Amnesty International: "<http://www.amnesty.org>" www.amnesty.org
- Budovanie Európy pre deti a s deťmi: "<http://www.coe.int/children>" www.coe.int/children
- Children's Rights Information Network: "<http://www.crin.org>" www.crin.org
- Rada Európy: "<http://www.coe.int>" www.coe.int, www.radaeuropy.sk
- Democracy and Human Rights Education in Europe: "<http://www.dare-network.org>" www.dare-network.org

- European Children's Network (EURONET): "<http://www.europeanchildrensnetwork.org>" www.europeanchildrensnetwork.org
- Fondation Terre des hommes: "<http://www.tdh.ch>" www.tdh.ch
- Human Rights Watch: "<http://www.hrw.org>" www.hrw.org
- Human Rights Education Associates: "<http://www.hrea.org>" www.hrea.org
- Program výchovy mládeže k ľudským právam "<http://www.coe.int/compass>" www.coe.int/compass
- Úrad Vysokého komisára OSN pre ľudské práva: "<http://www.ohchr.org>" www.ohchr.org
- The People's Decade for Human Rights Education / International Movement for Human Rights Learning: HYPERLINK "<http://www.pdhre.org/index.html>" www.pdhre.org/index.html
- United Nations CyberSchoolbus: <http://cyberschoolbus.un.org/>
- UNESCO: "<http://www.unesco.org>" www.unesco.org
- UNICEF: "<http://www.unicef.org>" www.unicef.org
- Výskumné stredisko Innocenti organizácie UNICEF: "<http://www.unicef-irc.org>" www.unicef-irc.org
- UNICEF Voices of Youth (Hlasý mládeže): "<http://www.unicef.org/voy>" www.unicef.org/voy
- Svetový program pre výchovu k ľudským právam (od roku 2005): <http://www2.ohchr.org/english/issues/education/training/programme.htm>

Odkazy

- 1 Svetová konferencia OSN o ľudských právach, 1993; *Viedenská deklarácia a Akčný plán*, odsek 33 oddielu 1.
- 2 Ďalšie informácie nájdete na adrese "<http://www2.ohchr.org/english/issues/education/training/secondphase.htm>" <http://www2.ohchr.org/english/issues/education/training/secondphase.htm>
- 3 Text Deklarácie sa nachádza na adrese dokumentu http://www.hrea.org/A_HRC_RES_16_1%20UNDHRET_April%202011.pdf
- 4 Ďalšie informácie nájdete na adrese "<http://www.desd.org/>" <http://www.desd.org/>
- 5 *Dakarský rámcový akčný plán – Vzdelávanie pre všetkých: Dodržiavanie našich záväzkov*, Svetové fórum vzdelávania, Dakar, Senegal, 26-28. apríla, 2000 "http://www.unesco.org/education/efa/ed_for_all/framework.shtml" www.unesco.org/education/efa/ed_for_all/framework.shtml
- 6 Ďalšie informácie nájdete na adrese "<http://www.unicef.org/specialsession/documentation/documents/A-S27-19-Rev1E-annex.pdf>" www.unicef.org/specialsession/documentation/documents/A-S27-19-Rev1E-annex.pdf
- 7 Ďalšie informácie nájdete na adrese "<http://www.voicesofyouth.org/>" <http://www.voicesofyouth.org/>
- 8 Ďalšie informácie nájdete na adrese "<http://www.unicef-irc.org>" www.unicef-irc.org
- 9 *Odporúčanie č. R(87)7 Výboru ministrov Rady Európy*: [http://www.coe.int/t/dg4/education/historyteaching/Source/Results/AdoptedTexts/Rec\(85\)7_en.pdf](http://www.coe.int/t/dg4/education/historyteaching/Source/Results/AdoptedTexts/Rec(85)7_en.pdf)
- 10 *Odporúčanie Parlamentného zhromaždenia Rady Európy č. 1346 (1997) o výchove k ľudským právam*, bod 12.
- 11 Gollob, Rolf and Kraft, Peter, *Exploring Children's Rights: lesson sequences for primary schools (Objavovanie práv detí: Súborné lekcii pre základné školy)*: Strasbourg, Education for Democratic Citizenship, 2006:

III. AKO POUŽÍVAŤ KOMPASITO

„Žiadne dieťa sa nemôže učiť o ľudských právach v prostredí, ktoré samo nerešpektuje a nepodporuje kultúru ľudských práv. Najdôležitejším príspevkom facilitátoriek a facilitátorov k tomu, aby dieťa uchopilo myšlienku ľudských práv, je preto vytvorenie takéhoto prostredia.“

Začíname s príručkou KOMPASITO

Cieľom tejto kapitoly je pomôcť a poskytnúť vám, facilitátorkám a facilitátorom, praktické informácie o používaní tejto príručky. Ak vás však všetky tie podrobné návody a postupy tak trochu desia, majte na pamäti jediné: Nikto nepozná vaše deti a vašu situáciu lepšie, ako vy sami. Využite tie informácie a rady, ktoré vám môžu pomôcť a vyskúšajte so svojou skupinou niektoré uvedené aktivity. Ak máte nejaké otázky, možno práve tu na ne nájdete zopár užitočných odpovedí. Dieťa sa učí o ľudských právach aj vďaka vytvoreniu prostredia, ktoré rešpektuje a podporuje ľudské práva.

Na rozdiel od často nepružných školských osnov môžete túto príručku prispôbovať množstvu rôznych prostredí a situácií, či už ide o letné tábory, programy mimoškolskej výchovy mládeže, výlety alebo vyučovanie v škole. Hoci niektoré aktivity v publikácii môžu vyžadovať určitý stupeň prípravy, väčšinu z nich môžete ich realizovať kdekoľvek a kedykoľvek. Umením facilitácie je nájsť ten správny moment, kedy deti najvnímavejšie reagujú na výchovu k ľudským právam (napríklad pri riešení určitého konfliktu alebo naopak za rozveselenej nálady celej skupiny). Ak to dokázate, položíte vašim zverencom a zverenkyňiam tie najpevnejšie základy k ľudskoprávnej výchove a vzdelávaniu.

Táto kapitola sa zaoberá nasledujúcimi témami:

- Čo je cieľom príručky
- Zážitkové učenie
- Vedenie aktivít (facilitácia)
- Štýly myslenia a učenia sa
- Vývojové úrovne detí
- Ako sú koncipované aktivity v príručke?
- Základom je Dohovor o právach dieťaťa
- Výber aktivít
- Prispôsobenie aktivít
- Rady na podporu aktívnej účasti
- Rady na vedenie aktivít
- Využitie výchovy a vzdelávania k ľudským právam v praxi

Cieľmi výchovy a vzdelávania k ľudským právam sa podrobnejšie zaoberá prvá časť 2. kapitoly – Úvod do výchovy a vzdelávania k ľudským právam.

Čo je cieľom príručky

Publikácia, ktorú držíte v rukách, si kladie za cieľ rozvíjať vedomosti, zručnosti, hodnoty a postoje detí. Tieto sú základom aktívnej účasti v spoločnosti, poznania a ochrany svojich vlastných práv a práv iných ľudí a zároveň umožňujú deťom podieľať sa na vytváraní kultúry založenej na ľudských právach.

Vzdelávacie aktivity sú preto navrhnuté tak, aby:

- budovali na existujúcich vedomostiach a poznatkoch dieťaťa a slúžili ako odrazový mostík pre skúmanie nových myšlienok a pohľadov,

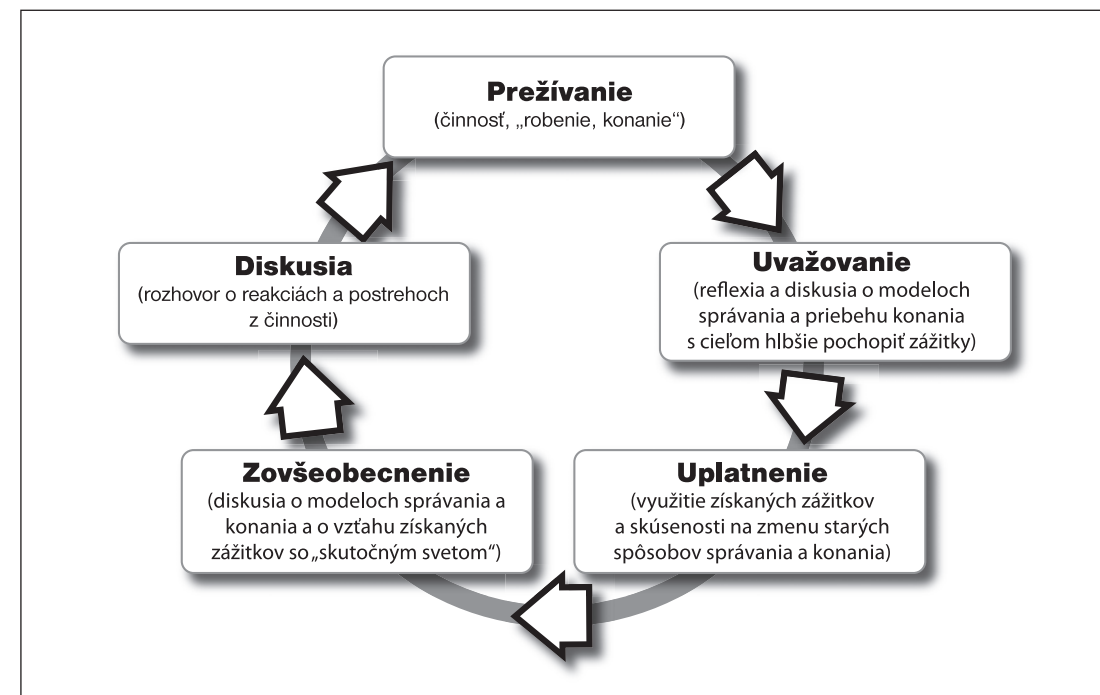

- podnecovali deti k zapájaniu sa do diskusií,
- sa deti čo najviac učili navzájom od seba,
- inšpirovali deti k jednoduchým, avšak zmysluplným a vhodným činom na podporu a obhajobu spravodlivosti, rovnosti a ľudských práv,
- predstavovali a odrážali základné hodnoty **Dohovoru o právach dieťaťa** a podnecovali medzi deťmi kultúru ľudských práv.

Postoje a hodnoty súvisiace so vzájomnou komunikáciou, kritickým uvažovaním, obhajobou, zodpovednosťou, toleranciou a úctou k iným sa nedajú vyučovať, ale musia sa naučiť prostredníctvom vlastných zážitkov a skúsenosti. Aktivity v tejto príručke preto podporujú spoluprácu, aktívnu účasť a učenie sa zážitkom, čím sa usilujú sa o komplexné zapojenie rozumových a emocionálnych schopností a manuálnych zručností dieťaťa. Ak dieťa rozumie, že ľudské práva vychádzajú zo základných ľudských potrieb a ak cíti empatiu voči ostatným ľuďom, dokáže sa zodpovedne postaviť k ochrane ľudských práv iných osôb.

Zážitkové učenie

Ako je možné dosiahnuť takéto porozumenie a pocit empatie u dieťaťa? Výchova a vzdelávanie k ľudským právam sa usilujú o osobnostnú aj spoločenskú zmenu. Tento prístup sa na aktivitách v príručke odráža využívaním cyklu učenia s piatimi fázami:

Každá aktivita v príručke zahŕňa všetky vyššie uvedené fázy, hoci tie nemusia byť na prvý pohľad zrejmé a nemusia ani prebiehať v stanovenom poradí.

Metodika zážitkového (skúsenostného) učenia umožňuje deťom rozvíjať a meniť svoje vedomosti, schopnosti, postoje a hodnoty v bezpečnom, zábavnom a podnetnom prostredí. Zážitkové učenie zvyšuje participáciu, sebestačnosť a sebadôveru detí tým, že posilňuje detské zážitky a skúsenosti a nabáda deti k prijímaniu zodpovednosti za získavanie vlastných poznatkov. Každá fáza tohto cyklu rešpektuje nadobudnuté zážitky a skúsenosti a podnecuje deti k vyjadrovaniu sa, pozornosti, uvažovaniu, skúmaniu a vyvodzovaniu záverov.

Prežívanie

Cieľom prvej fázy nie je nachádzať tie „správne odpovede“, ale motivovať deti k formulovaniu vlastných názorov, teórií a pocitov. Vo väčšine prípadov reakcie detí vychádzajú skôr z ich predchádzajúcich poznatkov, než zo školského učiva. Príkladom je aktivita „KDE BOLO, TAM BOLO...” na strane 123, ktorá pomocou výmeny rodových úloh v dobre známej rozprávke oboznamuje deti s rodovými stereotypmi. Aktivita „SVETOVÝ LETNÝ TÁBOR” na strane 192 zase konfrontuje podvedomé predsudky detí počas dôverne známeho procesu výberu spoluhráčok a spoluhráčov.

Diskusia

Druhá fáza podnecuje deti k tomu, aby reagovali na prežitú skúsenosť a vyjadrili svoje pocity. Každá aktivita v príručke zahŕňa časť Záverečná reflexia, ktorá kladie deťom otázky typu „Ako sa vám pozdávala táto aktivita?“, „Ako ste ju prežívali?“, prípadne „Čo sa stalo počas hry?“ Takto postavené a otvorené otázky umožňujú deťom vyjadrovať najrôznejšie osobné názory, a to bez akéhokoľvek ich odsudzovania. Fáza diskusie je nesmierne dôležitá. Venovanie nedostatočného času na vypočutie a prebratie reakcií detí a nejednoznačné previazanie aktivity s ľudskoprávnou problematikou spôsobí, že aktivita zotrvá nanajvýš v rovine hry či zábavy, na ktorú si o pár dní už nikto nespomenie. V najhoršom prípade môže takýto nezodpovedný prístup upevniť existujúce negatívne postoje a stereotypy, zavádzať alebo dezorientovať deti, či dokonca vyvolať bolestivé spomienky a emócie. Ak nemáte dostatok času na dôkladný rozbor a zhodnotenie aktivity, nerobte ju.

Uvažovanie

Tretia fáza predstavuje posun od vlastných zážitkov detí k formulovaniu koncepčných pojmov, dôsledkov a záverov. Pri aktivite „MAŠKRTY” zo strany 93 deti zažijú úskalia a význam vyjednávania a spolupráce, avšak až následná diskusia im umožní vyjadriť sa k takejto získanej skúsenosti. Kladením otázok typu „Zažili ste už vo svojom živote niečo podobné?” alebo „Poznáte niekoho takéhoto?” pomôžete deťom pochopiť príslušné väzby a súvislosti.

Zovšeobecnenie

Štvrtá fáza pripodobňuje zážitky a skúsenosti z aktivít ku každodennej realite detí a ľudskoprávnej problematike. Po realizovaní simulačných aktivít, napríklad „ZAVIAZANÉ OČI” zo strany 63 alebo „TICHÝ REČNÍK” zo strany 154 nasleduje diskusia o tom, ako môžu rôzne formy telesných obmedzení u detí obmedziť užívanie ľudských práv. Tretia a štvrtá fáza nabádajú deti k nezávislému uvažovaniu a umožňujú im navzájom sa od seba učiť. Každé dieťa je jedinečné. Pri účasti na tých istých aktivitách a diskusiách si rôzne deti osvoja rôzne poznatky a skúsenosti. Tieto reakcie je potrebné rešpektovať a brať ich do úvahy.

Uplatnenie

Počas piatej fázy deti skúmajú a objavujú, akú úlohu môžu zohrať pri riešení problematiky ľudských práv. Tieto činnosti nie sú len logickým vyústením procesu učenia sa, ale aj významným prostriedkom upevnenia nových vedomostí, schopností a postojov, ktoré tvoria základ pre ďalší cyklus. Piata fáza je zároveň kľúčovým prvkom pri rozvoji aktívneho občianstva v demokracii, a to vďaka poznaniu, že aj jednotlivci (a dokonca deti) môžu niečo zmeniť. Príkladom je aktivita „NAŠA ÚSTAVA” na strane 52, ktorá povzbudzuje skupinu k rozvoju vlastných práv a zodpovedností, ich uplatňovaniu pri riešení konfliktov a podľa potreby

aj k ich demokratickému prepracovaniu. Pri aktivite „KAŽDÝ HLAS SA POČÍTA” zo strany 103 sú deti vedené k nachádzaniu demokratických postupov pri spoločnom rozhodovaní sa v skupine. Táto publikácia predstavuje pútavé a zábavné aktivity, ktorých cieľom je umožniť deťom uplatniť vo svojom okolí a prostredí všetko to, čo sa naučili. Mnohé aktivity zahŕňajú textovú časť s názvom Námety na ďalšiu činnosť. Takéto činnosti môžu mať podobu vysoko individuálnych krokov a prejavovať sa výlučne v súkromnom živote dieťaťa, napríklad v zmene vzťahu k súrodencom. Môžu sa však prejavovať aj v detskom kolektíve a viesť napríklad k vytváraniu nových pravidiel v triede, či nových spôsobov riešenia sporov na detskom ihrisku. Pri podnikaní konkrétnych krokov v oblasti globálnych ľudskoprávných záležitostí môže deťom významne pomôcť internet – stačí napríklad zísť na stránky ľudskoprávných a environmentálnych mimovládnych organizácií a vyhľadať námety a nápady na realizáciu takýchto činností.

Bez ohľadu na úroveň a typ činnosti by k nej dieťa malo pristupovať dobrovoľne a z vlastného popudu. Facilitátor či facilitátorka môžu deti povzbudzovať a pomáhať im hľadať vhodné prostriedky na dosiahnutie cieľov, avšak motivácia k vykonávaniu takýchto činností musí vychádzať priamo od detí. Vedením k absolútnemu poslúchaniu príkazov nadriadenej osoby na úkor učenia sa a výchovy k aktívnemu občianstvu sa popiera samotná podstata výchovy a vzdelávania k ľudským právam.

Aj v malých skupinách sa môžu vyskytovať výrazné rozdiely medzi pripravenosťou a ochotou detí k podniknutiu krokov a činností. Deti majú často odlišnú predstavu o tom, aké konkrétne kroky sú ochotné vykonať. Úlohou facilitátora alebo facilitátorky je nájsť určitú škálu možných činností s ohľadom na rôznorodé schopnosti a záujmy detí, ako aj viesť deti k zmýšľaniu založenom na vlastných zážitkoch a skúsenostiach a predovšetkým k hľadaniu súvislostí s ľudskými právami v ich každodennom živote. Deti sa napríklad môžu nezávisle rozhodnúť, že by ich škola mala byť prívetivejšia voči novým žiačkam a žiakom, avšak pri zohľadňovaní princípu nediskriminácie v rámci týchto aktivít môžu stále vyžadovať podporu a pomoc.

Vedenie aktivít (facilitácia)

Táto príručka označuje výrazom „facilitátor/facilitátorka” tých jednotlivcov, ktorí pripravujú, uvádzajú a vedú aktivity a ktorí tak vytvárajú vhodné prostredie na učenie, zažívanie a experimentovanie detí s problematikou ľudských práv. Facilitátor alebo facilitátorka pripravuje prostredie, v ktorom sa rešpektujú ľudské práva, avšak hlavnými aktérmi sú vždy deti. Neexistuje dokonalé prostredie pre výchovu a vzdelávanie k ľudským právam. Aj zo situácií, pri ktorých dochádza k porušovaniu práv iných, možno vyťažiť určité poznanie, avšak úspech akejkoľvek aktivity závisí predovšetkým od citu, schopností a skúseností osôb, ktoré ich vedú.

Mnoho ľudí, ktorí pracujú s deťmi, nie je plne oboznámených s pojmom a významom facilitácie a považujú takýto štýl vyučovania za náročný, či dokonca nepríjemný. Svoju tradičnú „vodcovskú” či „učiteľskú” úlohu často považujú za samozrejmu a nemennú. Väčšina detí je navyše vedená k tomu, aby sa pri získavaní poznatkov a informácií spoliehali na dospelých. V skutočnosti však deti dokážu oveľa rýchlejšie a pohotovejšie prijať zodpovednosť za vlastné učenie, než sú dospelí ochotní vzdať sa svojho vedúceho postavenia. Facilitácia sama osebe nie je vôbec zložitá a väčšina ľudí sa ju učí „priamo za pochodu”, vyžaduje však porozumenie a myseľ otvorenú pre posun výchovno-vzdelávacej metodiky smerom ku zážitkovému učeniu dieťaťa.

Facilitácia navyše vyžaduje aj vysoký stupeň sebauvedomenia. Každodenné správanie dospelých má na deti nesmierny vplyv, preto musia facilitatori a facilitátorky dbať na modelovanie tých hodnôt v oblasti ľudských práv, ktoré chcú deťom sprostredkovať. Ak je napríklad správanie sa takejto osoby poznačené predpojatosťou voči určitému pohlaviu, všetky aktivity týkajúce sa rodovej rovnosti a stereotypizácie vyjdú navnivoč. Facilitátorky a facilitatori si preto musia plne uvedomovať a systematicky sa postaviť k svojim vlastným predsudkom – o to viac, ak sú namierené voči deťom v skupine.

OTÁZKA: Každý človek má nejaké predsudky. Aké predsudky máte vy? Môžu mať niektoré z nich vplyv na prácu s deťmi? Akými krokmi sa s nimi môžete vyrovnat?

Štýly myslenia a učenia sa

Pri povzbudzovaní záujmu a rozvíjaní nadania rôznych detí môžu facilitátorky a facilitátori vychádzať z poznatkov o odlišných spôsoboch, akými ľudia a aj oni sami rozmýšľajú a učia sa. Hoci všetci ľudia používajú kombináciu rôznych štýlov myslenia a učenia sa, každý človek dáva prednosť vždy iba jednému z nich.

Ktorý z nasledujúcich štýlov myslenia je vám najbližší?

- Vizualné typy majú sklon k vnímaniu sveta v obrazoch. Môžu používať výrazy typu: „Keď sa na to pozriem z tohto pohľadu, tak vidím, čo si myslíš.“
- Sluchové (auditívne) typy si najviac pamätajú to, čo počujú a používajú výrazy typu: „To znie ako skvelý nápad.“
- Kinestetické typy si pamätajú veci prostredníctvom pocitov, či už telesných alebo emocionálnych. Môžu používať výrazy ako „Mám pocit, že to určite vyjde.“

Ktorý z nasledujúcich štýlov učenia uprednostňujete?

- Aktivistický štýl – tieto deti sa najlepšie učia pomocou nových zážitkov, problémov a príležitostí na ich riešenie. Milujú hry, tímovú prácu a hranie rolí. Vzpierajú sa pasívnemu učeniu aj individuálnym aktivitám, akými sú napríklad čítanie a nezávislý výskum, ako aj úlohám vyžadujúcim pozornosť k detailom.
- Reflexívny štýl – tieto deti sa najlepšie učia vtedy, keď majú možnosť nad svojou činnosťou dôkladne premýšľať. Rady podrobne skúmajú a prehodnocujú, čo sa stalo a čo sa naučili. Nechcú byť v centre pozornosti a protestujú, ak musia robiť skratkovité závery kvôli nedostatočným údajom, alebo ak sú nútené pracovať rýchlo a povrchné.
- Teoretický štýl – tieto deti sa najlepšie učia vtedy, ak je objekt ich skúmania súčasťou systému, modelu, koncepcie alebo teórie. Dávajú prednosť jasne vymedzeným situáciám so zreteľným cieľom a rady sa zaoberajú zaujímavými myšlienkami a pojmami. Neobľubujú situácie, v ktorých sa kladie dôraz na pocity.
- Pragmatický štýl – tieto deti sa najlepšie učia pri činnosti, v ktorej je zrejmý vzťah medzi obsahom a reálnym problémom a vtedy, ak majú možnosť uplatniť to, čo sa naučili. Vzpierajú sa učeniu, ktoré im pripadá príliš vzdialené od reality, pretože to je pre nich „len teória a všeobecné princípy“.

OTÁZKA: Skúste si spomenúť na obľúbenú učiteľku či učiteľa, trénera či trénerku, facilitátora či facilitátorku. Ako vám pomohol spôsob ich komunikácie pri vašom učení?

Existuje určitý súzvuk medzi spôsobom komunikácie tejto osoby a vašim vlastným štýlom myslenia a učenia sa? Väčšina ľudí celkom prirodzene učí a pracuje so skupinou tým spôsobom, ktorý zodpovedá ich vlastnému štýlu myslenia a učenia sa. Platí to aj pre vás?

- *S akým typom detí by ste vedeli dosiahnuť najlepšie výsledky?*
- *Aký typ detí by mohol mať pri vás najväčšie ťažkosti ?*
- *Ako viete prispôsobiť svoj štýl komunikácie, aby ste oslovili viac detí?*

Každý človek zvyčajne používa kombináciu rôznych štýlov myslenia a učenia sa a každá skupina detí sa vyznačuje odlišnými štýlmi a požiadavkami na učenie. Majte tento fakt na zreteli, keď budete v príručke vy-

berať aktivity. Zvažujte, ktorý typ aktivít je vhodný a ako zodpovedá odlišným potrebám a štýlom učenia sa detí, s ktorými pracujete.

Rozdiely v myslení a učení môžu výrazne ovplyvniť spôsob, akým aktivity prebiehajú a ako ich deti hodnotia. Sami si istotne všimnete, že rovnaké aktivity prinášajú u rôznych detí rôzne výsledky a líšia sa aj celkovým stupňom aktívneho zapájania. Niektoré deti dokážu lepšie komunikovať a reagovať na otázky a hodnotenie aktivity, než na svojich vrstovníkov. Pamätajte však tiež, že za týmito rozdielmi nemusia vždy stáť iba odlišnosti v štýloch myslenia a učenia sa, ale celý súbor faktorov, ktoré neviete ovplyvniť. To isté dieťa môže na rovnakú aktivitu realizovanú v iný deň reagovať úplne odlišne. Čím lepšie sa zoznámite s aktivitami, ktoré ponúka táto príručka, tým lepšie budete rozoznávať všetky tieto rozdiely a odlišnosti.

Vývojové úrovne detí

Aktivity opísané v tejto publikácii sú určené pre deti vo veku šesť až trinásť rokov, avšak dajú sa jednoducho prispôsobiť pre mladšie aj staršie deti, a dokonca aj pre dospelých. Detstvo je ideálny čas na oboznámenie sa s výchovou a vzdelávaním k ľudským právam. Malé deti už v tomto veku zastávajú pevné postoje a názory a zároveň sú otvorené novým pohľadom a zážitkom. Rozvoj takých hodnôt, akými sú úcta k druhým a tolerancia odlišností, prípadne rozvoj schopnosti empatie a kritického uvažovania nie je otázkou pár hodín či dní, ale vyžaduje celé roky cielavedomej práce. Preto treba začať čo najskôr!

Deti sa na druhej strane stále spoliehajú na rady a pomoc od dospelých osôb, predovšetkým od svojich rodinných príslušníkov, opatrovateliek a opatrovateľov, učiteliek a učiteľov, ale učia sa samozrejme aj od svojich vrstovníkov a vrstovníkov. Niektoré z hodnôt a postojov k ľudským právam, s ktorými sa deti vo svojom živote stretávajú, môžu byť v protiklade s hodnotami a postojmi opísanými v tejto publikácii. Ak sa chcete vyhnúť možným konfliktom prameniácim z takýchto rozporov, objasnite rodičom, učiteľkám, učiteľom alebo vedeniu cieľa a metodické postupy KOMPASITA. Jednou z úloh facilitátoriek a facilitátorov je citlivo vnímať možné príčiny vzniku takýchto konfliktov, a to priamo u detí alebo v ich domovoch, školách alebo spoločenských prostrediach. V žiadnom prípade sa dieťa na akejkoľvek úrovni vývoja nemôže stať stredobodom takéhoto konfliktu.

Každé dieťa je jedinečné. Nasledujúci zoznam je preto všeobecným súhrnom charakteristických vlastností vymedzených vekových skupín. Šikovný facilitátor alebo facilitátorka musí dokázať porozumieť, resp. správne odhadnúť vývojovú úroveň skupiny a zvoliť, prípadne prispôsobiť aktivity tak, aby zodpovedali úrovni ich telesného, intelektuálneho, emocionálneho a spoločenského vývoja.

Deti vo veku 6 až 7 rokov:

Telesný vývoj

- obľubujú aktivity v prírode s krátkym, ale intenzívnym výdajom energie
- uprednostňujú jednoduché manuálne úlohy, najmä ak sú skombinované s rozvojom určitej telesnej či pohybovej schopnosti

Intelektuálny a emocionálny vývoj

- rady rozprávajú, ale nie sú veľmi pozorné a často nepočúvajú ostatných
- sú veľmi zvedavé
- najlepšie sa dokážu učiť pomocou telesných a pohybových aktivít
- majú ťažkosti s rozhodovaním
- vedia čítať a písať, ale tieto schopnosti sa u nich ešte iba rozvíjajú
- majú mimoriadnu fantáziu a rady sa zapájajú do hier s hraním rolí alebo hier vyžadujúcich predstavivosť

- majú rady príbehy o priateľstve, superhrdinoch a superhrdinkách
- páčia sa im animované rozprávky a postavy

Spoločenský vývoj

- sú veľmi súťaživé
- občas majú ťažkosti so spoluprácou

Deti vo veku 8 až 10 rokov:

Telesný vývoj

- nedajú sa takmer ničím unaviť (akoby boli „na baterky“)

Intelektuálny a emocionálny vývoj

- rady sa učia a spoznávajú nové veci, ale nie nevyhnutne do hĺbky
- čoraz väčšmi si uvedomujú rozdiely a nerovnosť
- rady riešia problémy
- majú rady hádanky a hry s otázkami a odpoveďami
- ak sa im nedarí, často sa môžu cítiť veľmi frustrované

Spoločenský vývoj

- sú nezávislejšie, ale stále vyžadujú oporu
- rady rozprávajú a diskutujú s rovesníkmi a rovesničkami
- môžu byť veľmi kritické k sebe aj k ostatným
- lepšie spolupracujú
- sú rady členkami a členmi skupiny
- namiesto animovaných postáv začínajú obdivovať skutočné hrdinky, hrdinov, filmové hviezdy, športovcov a športovkyne

Deti vo veku 11 až 13 rokov:

Telesný vývoj

- výrazne dospievajú, aj keď úroveň týchto zmien sa môže u rôznych detí značne líšiť a vyvolávať pocity hanby a zneistenia

Intelektuálny a emocionálny vývoj

- dokážu myslieť v abstraktných pojmoch
- rady sa hádajú a diskutujú
- niektoré hry už považujú za predvídateľné a nudné, uprednostňujú zložitejšie aktivity, počas ktorých môžu vytvárať jedinečné a vlastné postupy a produkty
- sú často veľmi pedantné a puntičkárske
- začínajú vnímať, že príbeh alebo udalosť možno chápať z viacerých hľadísk
- začínajú sa zaujímať o javy v spoločnosti a aktuálne udalosti

Spoločenský vývoj

- začínajú sa zaujímať o širšie spoločenské a fyzické prostredie
- skúšajú, kam až môžu zájsť
- dokážu byť naraz hravé aj vážne
- čoraz väčšmi sa zaoberajú tým, ako vyzerajú pred ostatnými

- rady sa učia od vzorov
- v rámci skupín alebo družstiev vymýšľajú čoraz zložitejšie hry
- neodmietajú spoluprácu, aby dosiahli spoločný cieľ
- sú silno ovplyvňované postojmi a správaním svojich vrstovníčok a vrstovníkov

Ako sú koncipované aktivity v príručke?

Príručka KOMPASITO predstavuje aktivity, ktoré podporujú zážitkové učenie o ľudských právach a berú ohľad na rôzne prostredia, štýly učenia a vývojové úrovne. Aktivity začínajú abstraktnou a vymyslenou situáciou, do ktorej sa spoločne zapoja všetky deti v skupine. Záverečná reflexia následne priblíži túto aktivitu na osobnejšej a individuálnejšej úrovni. Bez rozboru v záverečnej reflexii, ktorý mnohí odborníci a odborníčky považujú za najdôležitejšie časti akejkolvek aktivity, nie je aktivita ničím viac, než len jednoduchou hrou. Vynechanie záverečnej reflexie však môže byť oveľa závažnejším prešľapom, než len zma- renou príležitosťou na výchovu k ľudským právam — môže u detí upevniť existujúce stereotypy a zoslabiť emócie vyvolané aktivitou.

Neformálna výchova a vzdelávanie často pôsobia priamo na emócie detí. Niektoré ľudskoprávne témy sa preto môžu detí dotýkať bližšie, než im je to príjemné, a tento fakt musia zodpovední facilitátori či facilitátorky pri výbere alebo prispôsobovaní akýchkoľvek aktivít veľmi starostlivo zvážiť.

Všetky aktivity v tejto príručke sú predstavené v takej podobe, ktorá umožňuje facilitátorkám a facilitátorom zvoliť a realizovať tie najvhodnejšie aktivity pre svoju skupinu. Príručka ponúka aj otázky do diskusie, rady na vedenie a prispôsobenie aktivít a odporúčania pre nasledujúce aktivity, ktoré súvisia s preberanou tematickou oblasťou ľudských práv.

Názov aktivity Opisný/informatívny podnadpis	
Témy	Ľudskoprávne témy, ktorými sa aktivita zaoberá (bližšie informácie o jednotlivých témach prináša 5. kapitola). Pri väčšine aktivít sú navrhnuté tri témy. To umožňuje ve- dúcim osobám zvoliť a zdôrazniť témy, o ktoré sa deti najviac zaujímajú, prípadne ktoré sa ich najviac dotýkajú. Výber tém zároveň naznačuje, ako sú odlišné témy v oblasti ľudských práv navzájom prepojené a závislé.
Náročnosť	Stupeň náročnosti označený číslom 1, 2 alebo 3 a stanovený na základe faktorov, akými sú úroveň požadovaných vedomostí alebo schopností, výchovno-vzdelávacie ciele, komplexnosť učiva a pravidiel, časový rámec, možné riziká a dynamika skupiny. Vyšší stupeň náročnosti znamená náročnejšie dosahovanie výchovno-vzdelávacích cieľov. Mnohé aktivity je možné zjednodušiť, prípadne zvýšiť stupeň ich náročnosti. Náročnejšie aktivity sa zvyčajne vyznačujú komplexnejšou dynamikou, problemati- kou, a teda aj výsledkami.
Veková skupina	Vhodná veková skupina pre danú aktivitu.
Trvanie	Odhadovaný priemerný čas, potrebný na realizovanie a rozbor aktivity. Skutočnú dĺžku trvania aktivity môžu ovplyvniť mnohé faktory a okolnosti, napríklad veľkosť a vospelosť skupiny.
Veľkosť skupiny	Optimálny počet detí pre danú aktivitu.
Typ aktivity	Typy činností, ktoré daná aktivita vyžaduje (napr. hranie úloh, kreslenie, debata, sto- lová spoločenská hra).
Charakteristika	Krátky súhrn aktivity.
Ciele	Výsledky, ktoré chce aktivita dosiahnuť (z hľadiska ľudskoprávných vedomostí, schop- ností, postojov, činností alebo správania).

Príprava	Zoznam činností a vecí, ktoré treba pripraviť.
Pomôcky	Zoznam pomôcok a materiálov potrebných na realizovanie aktivity.
Pokyny	Podrobne rozpísaný postup pri organizovaní a realizovaní aktivity.
Záverečná reflexia	Témy na diskusiu, vyjadrenie sa a zovšeobecnenie hlavných myšlienok aktivity a ich vzťahu k ľudským právam. Záverečná reflexia je tou najdôležitejšou časťou ktorejkoľvek aktivity, preto sa za žiadnych okolností nesmie vynechať!
Odporúčania pre nasledujúce aktivity	Ďalšie skupinové činnosti a aktivity uvedené v príručke, ktoré môžu danú aktivitu doplniť.
Námety na ďalšiu činnosť	Nápady, ako možno nadviazať na predošlé aktivity.
Rady na vedenie aktivity	Návrhy, ako možno zlepšiť a prispôbiť aktivitu, prípadne ako sa vyhnúť možným problémom.
Ďalšie informácie Podklady	Doplňujúce informácie k aktivite. Materiály potrebné na realizovanie aktivity (napr. karty s úlohami, situačné karty, kresby, mapy).

Základom je Dohovor o právach dieťaťa

Každá aktivita v tejto príručke priamo alebo nepriamo súvisí s Dohovorom o právach dieťaťa. Niektoré aktivity oboznamujú deti so samotným dokumentom (napr. „ZAJAČIE PRÁVA“ na strane 139 a „PLAVBA K NOVÉMU SVETADIELU“ na strane 150). Iné vychádzajú z takto nadobudnutých vedomostí a bližšie oboznamujú deti s ich právami (napr. „KALENDÁR ĽUDSKÝCH PRÁV“ na strane 56, „ĽUDSKÉ PRÁVA V NOVINÁCH“ na strane 111 a „MAPA ĽUDSKÝCH PRÁV“ na strane 136). V rámci niektorých pokročilejších aktivít sa deti rozhodujú, čo sú a čo nie sú ich ľudské práva, prípadne vymenúvajú konkrétne ľudské práva (napr. „STOLOVÉ HRY“ na strane 66).

Táto príručka je neoddeliteľne spätá s Dohovorom. Facilitátorky a facilitátori sa preto musia s týmto dokumentom dôsledne oboznámiť, aby vedeli deťom vysvetliť jeho význam. V Prílohe 4 na strane 284 sa nachádza jeho upravená verzia pre deti. Dohovor budete využívať a citovať v mnohých aktivitách, preto sa odporúča nechať vyrobiť viacero kópií a zataviť ich do laminovacej fólie. Môžete tiež nechať vyrobiť plagát a zavesiť ho niekam na viditeľné miesto.

Dohovor o právach dieťaťa obsahuje niektoré komplexné pojmy. Tieto bude takmer určite potrebné deťom priblížiť a vysvetliť:

Dôstojnosť: Základným konceptom ľudských práv je rovnosť a vrodená dôstojnosť každej ľudskej bytosti. Tento pojem bude potrebné vysvetliť deťom pomocou názorných príkladov.

Diskriminácia: Právo na ochranu pred diskrimináciou je ďalším z hlavných princípov ľudských práv a objavuje sa vo všetkých zásadných ľudskoprávných dokumentoch. Článok 2 Dohovoru o právach dieťaťa zakazuje diskrimináciu v niektorých špecifických oblastiach, ktoré deti ešte nemusia plne chápať:

- rasa,
- etnický alebo sociálny pôvod, majetok (spoločenský alebo ekonomický status),
- rod, ktorý zahŕňa deti narodené v rámci manželstva alebo mimo neho.

Rozvíjajúce sa schopnosti („Dospievanie”): Pod tým slovným spojením v článku 5 sa myslí zvyšujúca sa schopnosť dieťaťa s rastúcim vekom uplatňovať svoje práva, ako aj zvyšujúca sa schopnosť zodpovedného konania a nezávislého úsudku.

Utečenci a utečienky („prišli ste do novej krajiny, pretože vaša domovská krajina nebola bezpečná”): Článok 22 sa venuje utečencom a utečenkám. Väčšina detí (a mnoho dospelých) nerozlišuje medzi prisťahovalcami a prisťahovalkyňami, čo prišli začať nový život v novej krajine a utečencami a utečenkami, čo museli opus-

tiť domovskú krajinu v dôsledku odôvodneného nebezpečenstva alebo strachu z prenasledovania. Na rozdiel od tých, čo sa prisťahovali, sa väčšina tých, čo utiekli, chce vrátiť domov, keď pominie dôvod ich ohrozenia. Utečenci a utečienky majú nárok na podporu od vlády krajiny, v ktorej našli svoje útočisko. Možno budete musieť vysvetliť, že ľudia, ktorí boli prinútení opustiť svoje domovy, avšak neodišli do inej krajiny, sa nepovažujú za prisťahovalcov, ale za tzv. vnútroštátne presídlené osoby.

Nasledujúci zoznam obsahuje pojmy z upravenej verzie Dohovoru pre deti. Tieto výrazy možno budete musieť s deťmi prebrať a ozrejmiť im, čo znamenajú a aký je ich význam z hľadiska ľudských práv. Niektoré pojmy môžu mať viacero významov, ktoré deti nemusia vôbec poznať (napr. „násilie“ môže byť telesné aj psychologické, skutočné aj hroziace a „znevýhodnenie“ (označované aj ako „postihnutie“) môže byť telesné, duševné alebo psychosociálne). Iné pojmy môžu deti chápať len veľmi nejasne a na ich objasnenie bude potrebné predstaviť konkrétne príklady (napr. „vykorisťovanie“, „kultúra“, „zneužívanie“, „zanedbávanie“). Požiadajte deti, nech uvedú príklady čerpajúce z vlastných skúseností.

- Zneužívanie / zlé zaobchádzanie / zanedbávanie
- „Všade uznaný ako právna osobnosť“
- Združenie
- Kultúry/tradície
- „Rozvíjať sa telesne, duševne, duchovne, morálne a spoločensky“
- Telesné alebo duševné znevýhodnenie
- „Uplatňovať svoje práva“
- Vykorisťovanie
- Vláda
- „Zaregistrovanie narodenia“
- „Preskúmanie svojej situácie“
- „Odborný zdravotnícky personál“
- „Česť a povesť“
- Identita
- „Spravodlivosť pre mladistvých“
- Voľný čas
- Strata slobody
- Média
- Národnosť
- Výživné jedlo
- Pornografia
- Súkromie
- Prostitúcia
- Rehabilitácia
- Sociálne zabezpečenie
- Odbory
- Násilie
- Vojna
- Vojnové územie

Ak deti s Dohovorom iba oboznamujete, nie je potrebné ísť až do takej hĺbky a poskytovať podrobné informácie. Počas postupného oboznamovania detí s ľudskými právami však môžete takto zdokonaľovať ich vedomosti alebo naprávať nedorozumenia. Hľadajte preto ten správny moment či príležitosť na ďalšie rozšírenie obzorov.

Výber aktivít

Pri výbere aktivít sa zodpovedné osoby môžu riadiť rôznymi faktormi a hľadiskami. Najdôležitejším kritériami výberu sú:

1. Vaše deti: Facilitátor alebo facilitátorka musia poznať deti vo svojej skupine ešte pred samotným výberom aktivity.

- a. Na akej úrovni vývoja sa nachádzajú? Aké majú záujmy? O čo sa zaujímajú? Akým štýlom učenia sa dávajú prednosť?
- b. Vyskytujú sa v rámci skupiny nejaké spory alebo problémy?
- c. Stretávajú sa tieto deti vo svojich komunitách s nejakými problémami?
- d. Koľko toho už vedia o ľudských právach? Niektoré aktivity v príručke napríklad vyžadujú oboznámenie sa s Dohovorom o právach dieťaťa.

V žiadnom prípade však nemusíte odkladať aktivity, dokým nebudete poznať odpovede na všetky tieto otázky. Hranie aktivít je často tým najlepším spôsobom, ako spoznať deti vo svojej skupine!

2. Výchovno-vzdelávacie ciele: Niektoré aktivity môžu byť zamerané na zvýšenie všeobecného porozumenia ľudským právam a niektoré iba na pobavenie detí. Väčšina aktivít by však mala byť vedená smerom k témam, ktoré sa detí blízko dotýkajú, prípadne súvisia so skupinou, komunitou alebo celým svetom. Aktivity v príručke KOMPASITO sa zameriavajú na nasledujúce ľudskoprávne témy:

- a. Občianstvo
- b. Demokracia
- c. Diskriminácia
- d. Vzdelávanie a voľný čas
- e. Životné prostredie
- f. Rodina a náhradná rodinná starostlivosť
- g. Rodová rovnosť
- h. Zdravie a blahobyt
- i. Média a internet
- j. Participácia
- k. Mier a bezpečnosť
- l. Chudoba a sociálne vylúčenie
- m. Násilie

Jednotlivými témami sa bližšie zaoberá 5. kapitola (od strany 222).

3. Postup pri učení: Trvalé vedomosti, schopnosti, hodnoty a postoje nie je možné vybudovať počas jedinej aktivity. Pri výbere aktivít dbajte na ich logický sled a pokúste sa vytvoriť nadväzujúcu sériu aktivít, vybranú na základe určitých ľudských práv alebo schopností. Séria takýchto aktivít môže pokojne trvať celý mesiac, celý semester alebo dokonca celý rok. Zvolené aktivity by mali korešpondovať s príslušnými školskými osnovami alebo odrážať aktuálne problémy v skupine či komunite. Najdôležitejšie je vždy hľadať rovnováhu medzi jednotlivými typmi aktivít a uprednostňovať predovšetkým potreby členiek a členov vašej skupiny. Vďaka metodologickej rozmanitosti sú aktivity zábavnejšie a umožňujú deťom učiť sa prostredníctvom svojich zmyslov, emócií a rozumu. Z tohto dôvodu ponúka táto publikácia široký výber techník a metodík (napr. diskusie, debaty, rozprávanie príbehov, simulácie, scénky, spoločenské hry, umelecké činnosti, skupinové súťaže).

Na strane 48 sa nachádza prehľadná tabuľka, ktorá zobrazuje relevantné informácie o jednotlivých aktivitách a slúži na uľahčenie ich výberu.

Prispôsobenie aktivít

Predstavte si KOMPASITO ako veľkú kuchársku knihu. Tak, ako dobrí kuchári a kuchárky, aj facilitátori a facilitátorky môžu podľa vlastného zváženia meniť jednotlivé „prísady“ v aktivitách a prispôbovať ich dostupnému časovému rámcu, pomôckam, ako aj veľkosti, zručnostiam a osobitným okolnostiam svojej skupiny. Pri väčšine aktivít sa stretnete s radami ohľadne variácií a prispôsobenia.

Pripravte sa na to, že každá skupina detí sa vyznačuje množstvom odlišných štýlov učenia sa a rôznymi úrovňami svojich schopností. Než by ste sa mali snažiť primäť deti, aby sa prispôbili jedinej vybranej metóde výučby, radšej im ponúknite viacero spôsobov učenia sa. Napríklad aktivita vychádzajúca zo skutočných problémov, akou je aktivita „ĽUDSKÉ PRÁVA V NOVINÁCH“ na strane 111, môže na jednej strane potešiť deti s „pragmatickým“ štýlom učenia sa, ale na druhej strane frustrovať deti s „teoretickým“ štýlom učenia sa.

Záber tejto aktivity môžete preto rozšíriť aj o analytické hľadisko, a to tým, že porovnáte rôzne spôsoby prezentácie problému v odlišných médiách. Mnohé aktivity je možné podobne prispôbiť s ohľadom na odlišnú úroveň schopnosti čítania a písania. Facilitátor či facilitátorka tak môže napríklad úplne vynechať písomnú časť aktivity, napríklad v prípade „ZAJAČIE PRÁVA“ zo strany 139 alebo „HÁDAJ, NA KOHO

MYSLÍM“ zo strany 182. Neobmedzujte svoju kreativitu a umožnite deťom reagovať na to, čo sa práve naučili. Deti nemusia iba diskutovať, ale môžu svoje nápady kresliť, vyjadriť pohybom, zapísať do denníka alebo vymieňať si vo dvojiciach.

Aktivity je potrebné starostlivo vyberať a prispôbovať najmä vtedy, ak do nich chceme začleniť časť detí s osobitnými potrebami, napríklad deti bez domova, deti z prístahovaleckých a utečeneckých komunit a deti z inštitucionálneho prostredia. Vyhnite sa témam, ktoré môžu spôsobiť a zvýrazniť rozdiely medzi deťmi.

Nanajvýš citlivo pristupujte k deťom s telesným alebo duševným znevýhodnením a nesnažte sa ich „zatiahnuť“ do aktivít, ktorých sa nemôžu rovnocenne zúčastniť. Ak viete, že dieťa vo vašej skupine je istým spôsobom znevýhodnené, vyjdite mu alebo jej v ústrety tým, že prispôsobíte aktivitu – nečakajte, že to bude naopak. Úpravy aktivít pre takéto deti môžu mať nasledujúcu podobu:

- Nepoužívajte pri aktivitách zelenú a červenú farbu. Deti trpiace daltonizmom (farboslepostou) majú problémy s ich rozoznávaním.
- Nevidiacim deťom rozdajte vysvetlivky a podklady v Braillovom písme.
- Deti s pohybovým znevýhodnením usaďte tak, aby sa mohli čo najviac zapájať do aktivít.
- Pri práci s nepočujúcimi a nedoslýchavými deťmi podporujte ich účasť na aktivitách využívaním názorných obrázkov a písomných pokynov.

Rady na podporu participácie

Skúsení a šikovní facilitátori a facilitátorky dokážu plne zapojiť do aktivít každé jedno dieťa – hoci aj hanblivé či bez prvotného záujmu. Nasledujúci zoznam obsahuje niekoľko vhodných príkladov, ako podporiť aktívnu účasť detí:

- Otázky niekoľkokrát zopakujte a preformulujte tak, aby im všetky deti porozumeli.
- Vyjadrujte sa zreteľne a zrozumiteľne. Nepoužívajte slangové výrazy.
- Preberte zodpovednosť za jasnú a zreteľnú komunikáciu (pýtajte sa napríklad „Povedal som to zrozumiteľne?“ radšej než „Je vám to všetkým jasné?“).
- Pýtajte sa spôsobom, na ktorý nestačí odpovedať jednoduchým „áno“ či „nie“ (nepýtajte sa napríklad „Páčila sa vám táto aktivita?“, ale „Čo si myslíte o tejto aktivite?“).
- Stanovte pravidlá diskusie (napr. žiadne prerušovanie, ale hlásenie sa o slovo zdvihnutím ruky).
- Pýtajte sa mlčanlivých detí na ich názor alebo skúsenosti, ale nevyvíjajte na ne prílišný tlak.
- Pri skupinových aktivitách vymyslite rôzne úlohy a rovnomerne do nich zapojte všetky deti v skupine (napr. časomerač, správca pomôcok, reportérka, zapisovateľ).
- Zdôrazňujte, že každé dieťa môže do aktivity niečím prispieť.
- Aktivitu pravidelne rekapitulujte, prípadne o to požiadajte deti.
- Aktivitu pred jej začatím zrozumiteľne vysvetlite, aby deti vedeli, čo môžu očakávať.
- Aktuálnou aktivitou nadviažte na predchádzajúce aktivity a pripravte priestor pre budúce aktivity.
- Vystríhajte sa toho, aby aktivita vystavila deti posmeškom, zahanbila ich, či spôsobila nejaké následky v rodine.
- Pokiaľ je to možné, spolupracujte s inými facilitátormi a facilitátorkami. Tým zvýšite šance aj na spoluprácu s deťmi a umožníte im zažiť rôzne štýly vyučovania a učenia.
- Vezmite na vedomie, že žiadny facilitátor ani facilitátorka nemôže plne ovládať všetko, čo sa práve deje, prípadne stále sledovať každé jedno dieťa. Buďte pozorní a vnímaví, ale uvoľnite sa.

Rady na vedenie aktivít

Všetci facilitátori a facilitátorky by mali ovládať niekoľko osobitných krátkych techník a aktivít, slúžiacich na motiváciu skupiny, zapájanie detí do činností, upútavanie ich pozornosti, zmierňovanie napätia alebo odporu, získavanie ich dôvery a záujmu, prekonávanie prvotnej nedôvery alebo jednoducho na pobavenie. Nasledujúci zoznam obsahuje niekoľko osvedčených príkladov. Mnohé ďalšie však môžete nájsť na internete, napríklad na stránke centra SALTO (Podpora pokročilého vzdelávania a školiacich príležitostí pre rozvoj programu Mládež): "<http://www.salto-youth.net>" www.salto-youth.net.

Lámače ľadov (Icebreakers) / Rozozhrievacie cvičenia (Warm-ups) / Cvičenia na začiatok (Starters)

Tieto cvičenia a aktivity slúžia na predstavenie a stmelenie skupiny a budovanie solidarity.

- **Výstava suvenírov:** Požiadajte deti, nech prinesú z domu nejaký predmet, ktorý pre nich niečo znamená. Každé dieťa porozpráva o svojom predmete a všetky ich spoločne vystavia.
- **Aj ja!**1: Vysvetlite deťom, že musia hľadať iné deti s rovnakými vlastnosťami a črtami. Následne vyvolávajú nejaké kategórie (napr. mesiac narodenia, počet súrodencov, farbu oblečenia). Za vhodných okolností môžete použiť aj citlivejšie kategórie (napr. náboženstvo, rodný jazyk, farba pokožky).
- **Zoznámte sa, prosím:** Usporiadajte stoličky do kruhu a požiadajte deti, nech si na ne posadajú. Postavte sa do stredu kruhu a vysvetlite, že teraz povieť svoje meno a nejakú informáciu o sebe. Každý, kto môže o sebe povedať tú istú informáciu, sa musí vymeniť a presadnúť si na inú stoličku. Môžete napríklad povedať: „Volám sa ... a píšem ľavou rukou,“ „Volám sa ... a mám psíka“ alebo „Volám sa a mám rád kakao.“ Aj vy sa pokúste sadnúť si na nejakú stoličku. Dieťa, ktoré ostane bez stoličky, následne povie niečo o sebe. Pokračujte, pokým sa takto nepredstavia všetky deti.
- **Portréty:** Rozdeľte deti do dvojíc a každej dvojici dajte prázdny papier a pero. Vysvetlite im, že sa budú navzájom kresliť a navzájom sa opýtajú na pár otázok, ktoré potom zapracujú do portrétu (napr. meno, záľubu, prípadne nejakú prekvapivú informáciu). Požiadajte deti, nech nakreslia čo najrýchlejšie a čo najväčšie portréty a mená. Potom ich poprosť, nech ukážu svoj portrét a predstavia svojho partnera či partnerku z dvojice celej skupiny. Portréty môžete následne zavesiť niekam na viditeľné miesto.
- **Tímová práca:** Rozdeľte deti do malých skupín a nechajte im dostatočný čas na to, aby zistili, čo majú spoločné (napr. kultúru, vzhľad, osobné záľuby, koníčky). Požiadajte každú skupinu, aby si na základe takýchto spoločných vlastností vymyslela vlastný názov, predstavila ho a vysvetlila ho ostatným.

Energizéry

Tieto cvičenia slúžia na zvýšenie aktivity a koncentrácie skupiny.

- **Živá reťaz:** Požiadajte deti, nech sa postavia do kruhu a zavrú oči. Popresúvajte ich a spojte im ruky tak, aby sa čo najviac zamotali. Potom ich požiadajte, aby otvorili oči a skúsili sa rozviazať, pričom sa nesmú pustiť.
- **Ohňostroj:** Vytvorte malé skupiny a každej pridajte určitý zvuk a gestikuláciu, ktorá znázorňuje rôzny typ ohňostrojov. Jedna skupina detí môže syčať a slovom bum! vybuchnúť. Ďalšia skupina napodobňuje petardy a tleska rukami. Iné deti môžu napodobňovať prskavky. Najprv nechajte skupiny, nech každá predvedie svoj ohňostroj zvlášť. Na konci zavolajte všetky deti a vytvorte jeden veľkolepý spoločný ohňostroj.
- **Skupinové sedenie:** Požiadajte deti, nech sa postavia do kruhu, pričom sa dotýkajú prstami na nohách. Potom ich požiadajte, nech si posadajú, ale nech sa neprestanú dotýkať. Ak to dané kultúrne prostredie

umožňuje, deti sa môžu postaviť za sebou do kruhu. Každé dieťa má pritom položené ruky na ramenách dieťaťa pred sebou. Keď si naraz sadnú, všetci sa zrazu ocitnú na kolenách dieťaťa, ktoré je za nimi. Ani jedna z týchto verzií však samozrejme nie je vhodná pre skupiny s deťmi, ktoré majú problémy s pohybom.

- **Dažďový prales:** Postavte sa do stredu detí a požiadajte ich, nech vás napodobňujú. Gestikulujte a vydávajte zvuky a pohyby pralesa (napr. vtáctva, hmyzu, šumenia listov, fúkania vetra) lúskaním prstov, plieskaním sa po stehnách, tleskaním a imitovaním zvierat. Výsledkom bude živý ľudský prales.
- **Mliečny kalendár:** Požiadajte deti v skupine, nech sa zoradia podľa dňa a mesiaca narodenia, avšak bez toho, aby sa medzi sebou rozprávali. Namiesto dátumu narodenia môžete použiť veľkosť topánok, počet hodín strávených každý týždeň pred počítačom alebo akékoľvek iné zaujímavé osobné údaje.
- **Búrka:** Rozdeľte deti do malých skupín a každej priradíte rôzne zvuky a gestá znázorňujúce búrku (napr. vietor, dážď, blesky, hromy). Vyrozprávajte príbeh o tom, ako začína búrka, a prevezmite na chvíľu dirigovanie skupiny („A teraz udrie blesk! A teraz zahrmí ako z dela!“).
- **Tri kruhy:** Požiadajte deti, nech sa postavia do kruhu a nech si bez jediného slova, iba v mysli, vyberú niekoho iného zo skupiny. Vysvetlite, že keď povieť „Teraz!“, musia trikrát obehnúť toho, koho si vybrali. Výsledkom bude nesmierne chaotické, avšak nesmierne zábavné predstavenie — všetci sa budú snažiť navzájom sa obehnúť!
- **Nastupovať do záchranných člnov:** Najprv predvedzte spôsob vytvorenia záchranného člna. Dve deti, ktoré sa držia za ruky, predstavujú záchranný čln, vnútri ktorého stoja cestujúci. Potom vysvetlite, že všetci idú na ďalekú plavbu: „More je pokojné a každý si užíva príjemný výlet. Zrazu však loď narazí na skaliská. Všetci sa musia dostať do záchranného člna, do ktorého sa zmestia traja (jeden, dvaja, štyria atď.) ľudia.“ Deti sa rozbehnú, aby vytvorili „záchranné člny“ a nabrali správny počet cestujúcich, zvyčajne sa však niekto vždy „utopí“. Povedzte deťom, nech sa vrátia na loď a pokračujú v plavbe: „Loď sa jemne hojdá na mori, keď sa zrazu strhne príšerná búrka. Loď sa začína potápať. Všetci nastupovať do záchranných člnov v skupinách po dvoch!“ Pokračujte a niekoľkokrát ešte „stroskotajte“.

Príležitosť na zhodnotenie a zamyslenie sa

Tieto aktivity sú určené na záver dňa alebo programu.

- **Hádzanie si loptou:** Deti si medzi sebou hádžu loptou. Každé dieťa, ktoré chyť loptu, povie jednu vec, ktorú si dnes z aktivity odnieslo.
- **Spoločný súhrn:** Položte otázku, ktorou zrekapitulujete aktivitu (napr. „Čo si budete z dnešnej hodiny najviac pamätať?“) alebo vyhlásenie bez možnosti jednoznačnej odpovede (napr. „Skúsťe sa zamyslieť nad slovom alebo slovným spojením, ktoré by najlepšie vystihlo vaše pocity na konci dňa “alebo „Stále ma zaujíma...”“). Požiadajte deti, nech postupne odpovedajú.
- **Spoločná nástenka:** Všetky deti postupne vysvetlia a umiestnia na spoločnú nástenku jedno slovo alebo obrázok, ktorý predstavuje niečo, čo sa dnes naučili.
- **Vypúšťanie holubice mieru:** Facilitátor alebo facilitátorka drží v rukách imaginárny, avšak dôležitý objekt (napr. holubicu mieru), ktorý dá deťom. Tie si ho postupne podávajú a vždy pri tom niečo povedia. Potom, ako si tento „objekt“ vymenia všetky deti, vytvoria spolu úzky kruh a slávnostne ho vypustia.

Zvládanie konfliktov

Riešenie konfliktov a sporov v rámci skupiny a s jednotlivými deťmi.

Pri preberaní témy, akou sú ľudské práva, je takmer nemožné vyhnúť sa konfliktným pocitom a hodnotám, najmä ak ide o neformálne aktivity, ktorých úmyslom je zapájať emócie a intelekt detí. Takéto konflikty a spory vznikajú nielen medzi deťmi, ale aj na individuálnej úrovni, pričom nemusia vždy predstavovať iba

negatívny prvok. Pod vedením šikovného facilitátora či facilitátorky z nich dokonca možno vyťažiť užitočnú skúsenosť. Zvládanie konfliktov predstavuje jednu z najdôležitejších schopností, akú môžu deti nadobudnúť a zároveň je nevyhnutným predpokladom budovania kultúry ľudských práv v svete, ktorý ich obklopuje. Niekoľko postrehov k zvládaniu konfliktov:

- **Predchádzajte sporom:** Už počas prípravy na aktivitu si skúste predstaviť možné spory a konflikty, ktoré môže v skupine alebo u jednotlivcov vyvolať. Je táto téma, súbor pravidiel alebo terminológia pre niektoré alebo pre všetky deti príliš chúlостivá?
- **Nevyvolávajúte konflikty, ale nedržte sa ani bokom po ich prepuknutí.**
- **Nedomnievajte sa, že konflikt vznikol vašou vinou alebo vinou kohokoľvek iného.** Konflikty a spory sú bežnou a nevyhnutnou súčasťou každej skupiny. Pomôžte deťom osvojiť si tento fakt a nehádzte na nikoho vinu. Sústreďte sa na zvládanie konfliktu, nie na hľadanie vinníčov a vinníkov.
- **Neprehliadajte zlú náladu a pocity v skupine.** Dajte deťom najavo, že o ich situácii viete, a hľadajte riešenia.
- **Vyhradte si dostatok času na reflexiu a debatu** po každej aktivite, aby tak každé dieťa dostalo príležitosť vyjadriť svoje pocity z aktivity ako z ostatných členoch skupiny. Toto je azda tá najlepšia príležitosť na modelovanie zvládania konfliktov.
- **Porozprávajte sa deťmi medzi štyrmi očami.** Pocity, s ktorými sa dieťa nevie vyrovnáť, sú často príliš osobné alebo príliš bolestivé na to, aby sa o ne delilo s celou skupinou. Ak si myslíte, že sa deje práve toto, pokúste sa dieťaťom medzi štyrmi očami porozprávať o jeho pocitoch. Buďte ochotné a ochotní kedykoľvek si ho vypočuť.

Ďalšie informácie nájdete v časti o výchove k mieru v 5. kapitole na strane 222.

Využitie výchovy a vzdelávania k ľudským právam v praxi

Žiadne dieťa sa nemôže učiť o ľudských právach v prostredí, ktoré samo nerešpektuje a neuznáva kultúru ľudských práv. Najdôležitejším príspevkom facilitátoriek a facilitátorov k tomu, aby dieťa uchopilo myšlienku ľudských práv, je preto vytvorenie takéhoto prostredia.

Formujte princípy najlepšieho záujmu dieťaťa a riaďte sa nimi. Konflikty a spory, ktoré medzi deťmi nevyhnutne nastanú, sa snažte zvládať takým spôsobom, ktorý zdôrazňuje právo každého človeka na aktívnu účasť a vyjadrovanie vlastného názoru, ale aj zodpovednosť za blaho a súlad v rámci skupiny. Zapájajte deti do aktívneho riešenia konfliktov.

Veďte deti k nediskriminácii a sami buďte príkladom. Majte neustále na pamäti, že aj tie najlepšie úmysly často stoja v tieni predsudkov, ktoré nám do podvedomia vstúpuje naša vlastná kultúra. Tieto predsudky a stereotypy sa týkajú predovšetkým rodovej rovnosti. Výskumy preukázali, že väčšina učiteliek a učiteľov podvedome a neúmyselne venuje chlapcom viac pozornosti, než dievčatám. Usilujte sa preto, aby sa dievčatá rovnomerne zapájali do všetkých fáz aktivity. Ak to bude situácia vyžadovať, uplatnite zásady pozitívnej diskriminácie.

Táto publikácia nedokáže sama presadzovať a podporovať ľudské práva – je len nástrojom vo vašich rukách. Chopte sa ho preto správne!

Odkazy

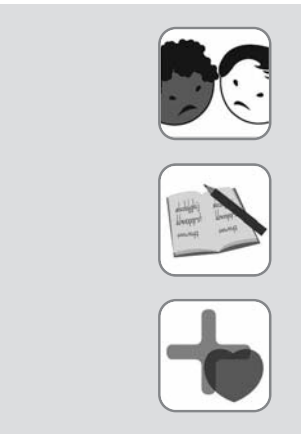
1 Každý iný – všetci rovní, Vzdelávací balík (Education pack) — nápady, zdroje, metódy a aktivity pre informálne interkultúrne učenie sa pre mládež a dospelých, Rada Európy, 2004, str. 122.

ČÍSLO	NÁZOV	Typ AKTIVITY	NÁROČNOSŤ	TRVANIE	TÉMY	TÉMY	TÉMY	STRANA
1	Viem, vieš, vieme	Výroba koláže, diskusia	1	2x60	Diskriminácia	Vzdelávanie a voľný čas	Zdravie a blahobyt	49
2	Naša ústava	Hľadanie konsenzu, vytváranie pravidiel	3	90 – 135	Občianstvo	Demokracia	Participácia	52
3	Kalendár ľudských práv	Kreslenie, maľovanie, vystrihovanie	2	120	Ľudské práva			56
4	Reklama na ľudské práva	Rozprávanie príbehov, kreslenie, písanie	3	120 – 180	Ľudské práva	Médiá a internet		60
5	Zaviazané oči	Simulácia, diskusia	1	45	Diskriminácia	Zdravie a blahobyt	Participácia	63
6	Stolové hry	Stolová hra	2	45	Ľudské práva			66
7	Chlapci predsa neplačú!	Diskusia, hranie scénok	2	90	Diskriminácia	Rodová rovnosť	Ľudské práva	79
8	O šikanovaní	Diskusia, pohyb	2	60	Diskriminácia	Násilie		82
9	Dobývanie hradu	Dobrodružná hra, zážitkové učenie	2	120	Mier a bezpečnosť			87
10	Reportáž o ľudských právach	Fotoreportáž alebo iné formy reportáže	2	90 – 120	Životné prostredie	Zdravie a blahobyt	Participácia	90
11	Maškrtky	Skupinové rokovanie, vyjednávanie a diskusia	2	40 – 60	Mier a bezpečnosť		Chudoba a sociálne vylúčenie	93
12	Milý denníček	Rozprávanie príbehov, diskusia	2	60	Diskriminácia	Zdravie a blahobyt	Chudoba a sociálne vylúčenie	99
13	Každý hlas sa počíta	Diskusia, plánovanie, simulácia	3	2x60	Občianstvo	Demokracia		103
14	Od slov k činom	Rozprávanie príbehov, diskusia	2	60	Mier a bezpečnosť	Násilie		108
15	Ľudské práva v novinách	Prezeranie novín, výroba plagátu, diskusia	2	45	Ľudské práva	Médiá a internet		111
16	Moderná rozprávka	Rozprávanie príbehu, diskusia	2	60	Diskriminácia	Vzdelávanie a voľný čas	Násilie	115
17	Čie práva sú najdôležitejšie?	Určovanie priorit, hľadanie konsenzu, diskusia	3	50	Ľudské práva			119
18	Kde bolo, tam bolo...	Rozprávanie príbehu, diskusia	2	40	Demokracia	Diskriminácia	Rodová rovnosť	123
19	Hry s obrázkami	Hranie sa s obrázkami	2	30	Diskriminácia	Ľudské práva	Médiá a internet	128
20	Živé fotografie	Vytváranie „živých fotografií“, diskusia	1	60	Násilie			131
21	Bábkové divadlo	Dramatizácia príbehu pomocou bábkového divadla, diskusia	2	120	Ľudské práva			133
22	Mapa ľudských práv	Kreslenie, analýza, diskusia	2-3	60	Ľudské práva			136
23	Zajačie práva	Vymýšľanie si, brainstorming, diskusia	1	30	Ľudské práva			139
24	Poplach!	Skupinová hra vo voľnej prírode	2	60	Ľudské práva			141
25	Závesná ozdoba ľudských práv	Kreatívna činnosť	2	120 – 180	Ľudské práva	Rodová rovnosť		146
26	Plavba k novému svetadielu	Stanovovanie priorit, diskusia	1	45	Ľudské práva			150
27	Tichý rečník	Hranie rolí, hádanie	2	45	Diskriminácia	Zdravie a blahobyt	Participácia	154
28	Urob krok vpred	Hranie rolí, simulácia, diskusia	2	60	Ľudské práva	Diskriminácia	Chudoba a sociálne vylúčenie	157
29	Bitka o pomaranč	Skupinová súťaž, diskusia	1	30	Mier a bezpečnosť			163
30	Kvapka vody	Zážitkové učenie, stanovovanie priorit, diskusia	2	60	Životné prostredie	Ľudské práva		165
31	Čo je rodina?	Kreslenie, diskusia	2	60	Diskriminácia	Rodina a náhradná rodinná starostlivosť	Rodová rovnosť ¹	69
32	Prekrásny svet	Kreslenie, diskusia	1	50	Diskriminácia	Životné prostredie	Chudoba a sociálne vylúčenie	171
33	Čo chceme a čo môžeme	Stanovovanie preferencií, diskusia	2	45	Diskriminácia	Rodina a náhradná rodinná starostlivosť	Rodová rovnosť	173
34	Čo by sa stalo, keby...	Analýza, dramatizácia, diskusia	3	60	Ľudské práva	Vzdelávanie a voľný čas	Chudoba a sociálne vylúčenie	175
35	Nohami pevne na zemi	Diskusia a trocha pohybu	1	30 – 40	Ľudské práva	Participácia		179
36	Hádaj, na koho myslím	Hádanky, hry s obrázkom, diskusia	2	30	Ľudské práva	Diskriminácia	Médiá a internet	182
37	Kto rozhoduje?	Tvorba rozhodnutí, diskusia v menších skupinách	2	45		Rodina a náhradná rodinná starostlivosť	Participácia	185
38	Slová, čo bolia	Vytváranie zoznamu, stanovovanie priorit, diskusia	2	60	Diskriminácia	Rodová rovnosť	Násilie	189
39	Svetový letný tábor	Hľadanie priorit, vyjednávanie a rokovanie, diskusia	2-3	45 – 60	Diskriminácia	Ľudské práva		192
40	Haraburdík	Rozprávanie príbehu, zamyslenie sa	1	35	Ľudské práva	Diskriminácia		196

1. Viem, vieš, vieme

Ani sme nevedeli, koľko toho už vieme!

Témy	Diskriminácia, Vzdelávanie a voľný čas, Zdravie a blahobyt
Náročnosť	1
Veková skupina	7 až 13 rokov
Trvanie	Dve cvičenia po 60 minút
Veľkosť skupiny	4 až 30 detí
Typ aktivity	Výroba koláže, diskusia
Charakteristika	Deti dopĺňajú do obrysu tela rôzne vedomosti a schopnosti podľa toho, s ktorými časťami súvisia. Diskutujú o tom, ako tieto vedomosti a schopnosti získali a čo sa stane, ak takúto možnosť alebo právo nemajú, prípadne ak časti tela nie sú dostatočne vyvinuté.
Ciele	• Objaviť svoje vlastné vedomosti a schopnosti, ako aj vedomosti a schopnosti iných. • Poukázať na spôsoby a miesta, kde sa možno učiť. • Porozprávať sa o práve na vzdelanie. • Upozorniť na ľudí s odlišnými spôsobilosťami.
Príprava	• Zhromažďujete kôpku starých časopisov.
Pomôcky	• Veľké hárky papiera, • fixky, • časopisy na vystrihovanie obrázkov, • nožnice, lepidlo a iné materiály na výrobu koláže.

Pokyny

Prvé stretnutie

- Úvodom objasnite, že všetky deti majú ľudské právo učiť sa a rozvíjať, ako len najviac môžu. Podotknite, že deti už určite majú množstvo vedomostí a schopností, ktoré si možno ani neuvedomujú. Požiadajte ich napríklad, aby vymenovali niečo, čo už vedia robiť, ale keď mali päť či šesť rokov, ešte to nevedeli (napr. čítať, písať, počítať, povedať, koľko je hodín). Vysvetlite im, že táto aktivita sa zaoberá právom na učenie sa a vývoj.
 - Obkreslite niekoho z vás na papier.
 - Následne sa zamyslite nad tým, čo viete robiť, čo vám ide úplne najlepšie a ktorú časť tela na to potrebujete. Môžete zahrnúť telesné (napr. spev, jazda na bicykli), duševné (napr. počítanie, rozprávanie vtipov) aj osobnostné schopnosti (napr. byť priateľom, vedieť udržať tajomstvo).
 - Tieto vedomosti a schopnosti potom preneste na papier. Kreslite, maľujte, píšete alebo nalepte obrázky na príslušné časti tela. Ak ste napríklad dobrí vo futbale, môžete nakresliť futbalovú loptu na nohu (alebo žeby na hlavu?). Ak viete dobre čítať, môžete vystrihnúť obrázok knihy a prilepiť ho vedľa očí alebo hlavy postavy. Ak ste dobrá speváčka či spevák, môžete nakresliť ľudobné noty, ako postave vychádzajú z úst.
 - Popremýšľajte aj nad inými vecami, ktoré ovládáte a viete robiť, ale možno vám nejdú úplne najlepšie.
- Nechajte deti, aby pracovali na svojich úlohách, kým nie sú postavy z väčšej časti pokryté kresbami, obrázkami či nápismi.
- Zvolajte deti a požiadajte každú skupinu, nech predstaví svoju postavu a porozpráva o jej vedomostiach a schopnostiach. Ak to bude možné, zaveste všetky postavy na stenu a nechajte ich tam až do ďalšieho cvičenia.

Druhé stretnutie

- Požiadajte deti, aby si vzali svoje postavy a vytvorili pôvodné skupiny. Vysvetlite nasledujúci postup:
 - Porozmýšľajte o vedomostiach a schopnostiach, ktoré ste umiestnili k vašej postave. Ako ste ich získali? Kto vám pomohol pri ich učení? Bola to nejaká osoba, inštitúcia alebo skôr nejaká situácia? Možno vás stará mama naučila pliesť, možno ste sa naučili hrať nejakú hru od detí na vašom dvore alebo ste sa možno v škole naučili o dejinách Slovenska.
 - Ak teda viete, odkiaľ pochádza nejaká zobrazená vedomosť alebo schopnosť, nakreslite od nej šípku a napíšte k nej zdroj vašich vedomostí alebo schopností.
- Zhromažďujte deti a požiadajte ich, nech predstavia svoje výsledky celej skupine. Vypíšte všetky spomenuté zdroje vedomostí alebo schopností.

Záverečná reflexia

- Pri rozbere aktivity môžete položiť nasledujúce otázky:
 - Mali ste pri premýšľaní a hľadaní svojich vlastných schopností a vedomostí nejaké ťažkosti? Bolo to jednoduché alebo náročné?
 - Ako sa od seba jednotlivé koláže líšia?
 - Nezabudli ste pri vytváraní koláže na nejaké dôležité schopnosti?
 - Pamätali ste si, kde ste sa ich naučili?
 - Bolo to vždy iba jedno miesto alebo jeden človek, kto vás ich naučil?
 - Prečo si myslíte, že som sa vás pýtal/pýtala, ako ste sa tieto vedomosti alebo schopnosti naučili?
- Kladením nasledujúcich otázok môžete hľadať súvislosti s ľudskými právami:
 - Myslíte si, že všetky deti sa môžu naučiť veci, ktoré ste uviedli? Prečo áno alebo prečo nie?
 - Akí ľudia alebo aké inštitúcie sú potrebné na to, aby sa deti naučili všetky tieto veci?
 - Sú istí ľudia alebo inštitúcie dôležitejšie, než iné? Je napríklad škola dôležitejšia ako športový krúžok?
 - Čo sa stane, ak niektoré z týchto zdrojov vedomostí a zručností chýbajú?
 - Čo by sa napríklad stalo, keby nebola žiadna škola? Ako by sa deti naučili čítať a písať? Čo sa stane, ak sa takéto veci nenaučia? Sú tieto vedomosti a schopnosti dôležité? Ako môže ich nedostatok ovplyvniť ďalší život detí?
 - Čo ak, napríklad, nie sú naokolo žiadne iné deti, s ktorými sa možno hrať? Čo ak deti nemajú žiadnu rodinu, od ktorej by sa mohli učiť? Čo ak nemôžu chodiť na žiadne krúžky?
 - Čo ak je, napríklad, dieťa telesne alebo duševne znevýhodnené a nemôže chodiť do školy a na krúžky? Čo ak sa nemôže hrať s inými deťmi?
 - K jednotlivým vedomostiam a schopnostiam ste priradili rôzne časti ľudského tela. Čo sa stane, ak dieťa nemôže túto časť tela použiť? Existujú iné možnosti a spôsoby, ako sa veci naučiť a ako ich robiť? Ako môže takéto dieťa rozvíjať svoje ďalšie schopnosti?
 - Poznáte niekoho, kto sa nemôže naučiť všetko, čo by možno chcel alebo chcela? Čo myslíte, aký má život? Podporujete alebo pomáhate nejako takejto osobe?
 - Prečo majú podľa vás všetky deti právo na učenie sa a vývoj?

Odporúčania pre nasledujúce aktivity

- Pripevnite koláže na stenu tak, aby ich videli aj ostatné deti a dospelí.
- Aktivity „ZAVIAZANÉ OČI“ zo strany 63 a „TICHÝ REČNÍK“ zo strany 154 nabádajú deti, aby uvažo-

vali nad spôsobmi vyrovnávania sa so zdravotným znevýhodnením. Aktivita „MILÝ DENNÍČEK“ zo strany 99 pomáha deťom pochopiť a prežiť rovnaké zážitky očami troch rôznych detí, pričom jedno z nich má ťažkosti s učením a druhé trpí chronickým ochorením.

Námety na ďalšiu činnosť

- Pozvite niekoho s osobitými potrebami pri učení alebo mimovládnu organizáciu, ktoré sa zaoberá takouto cieľovou skupinou. Pozhovárajte sa s nimi na danú tému a o alternatívnych postupoch pri učení detí.
- Oboznámte deti s rôznymi štýlmi učenia sa (podrobnejšie informácie sú uvedené v 3. kapitole na strane 211). Zdôraznite, že existujú rôzne druhy inteligencie a rôzne spôsoby učenia sa. Povzbudzujte deti, aby charakterizovali svoje vlastné štýly učenia sa a to, ktoré spôsoby sú pre nich jednoduchšie alebo náročnejšie. Pokúste sa vyvinúť stratégie, ktoré deťom pomôžu pri vzájomnom učení sa.

Rady na vedenie aktivity

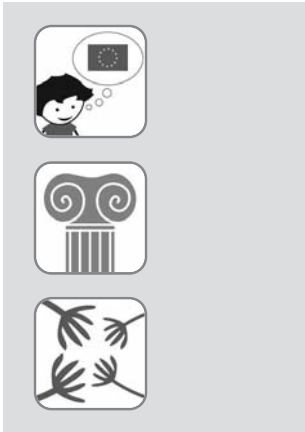
- Pri tejto aktivite môžu deti pracovať aj vo dvojiciach, prípadne každé na svojej vlastnej koláži.
- Požiadajte deti, nech svojho panáčika pomenujú a nech na koláž napíšu jeho meno a aj mená ostatných členov skupiny.
- Niektoré deti si možno nebudú pamätať, kde si osvojili určité vedomosti a schopnosti, a to najmä v prípade, ak ich to naučila osoba mimo formálneho vzdelávacieho systému. Pripomeňte im, že veľa vecí sa deti učia od seba navzájom, od členov rodiny a od iných dospelých. Veďte ich k tomu, aby chápali, že dieťa so zdravotným znevýhodnením môže mať obmedzený kontakt s inými deťmi a prichádzať tak o jeden z najdôležitejších zdrojov poznania. Cieľom aktivity nie je analyzovať a priradiť každú jednu z uvedených vedomostí či schopností, ale vysvetliť deťom význam rôznych zdrojov poznania a rozvoja.
- Pri rozbere aktivity sa pokúste viesť deti k tomu, aby chápali súvislosť medzi spôsobom nadobúdania vedomostí alebo schopností a dôsledkami chýbajúceho prístupu k takýmto miestam, inštitúciám, ľuďom alebo situáciám.
- Zdôrazňujte, že nikto z nás neučí rovnako, no všetci ľudia majú rovnaké právo na vzdelanie.

2. Naša ústava

Kto je zodpovedný za moje práva?

Témy	Občianstvo, Demokracia, Participácia
Náročnosť	3
Veková skupina	10 až 13 rokov
Trvanie	Prvé cvičenie: 60 – 90 minút. Druhé cvičenie: 30 – 45 minút
Veľkosť skupiny	10 až 30 detí
Typ aktivity	Diskusia, hľadanie konsenzu, vytváranie pravidiel
Charakteristika	Deti vypracúvajú spoločnú „ústavu“, ktorá zakotvuje ich práva a povinnosti.
Ciele	• Porozumieť vzťahom medzi právami a povinnosťami. • Hľadať súvislosti medzi právami a povinnosťami a vlastným každodenným životom. • Zdôrazňovať participáciu pri vytváraní a ochrane práv. • Vytvoriť a schváliť súbor pravidiel a povinností pre skupinu.
Príprava	Žiadna.
Pomôcky	• Ceruzky a papier pre každé dieťa, • tabuľa a fixky, • kópie zjednodušeného Dohovoru o právach dieťaťa (nie sú nevyhnutné).

Pokyny

Prvé cvičenie

- Zistite, aké majú deti skúsenosti s právami a povinnosťami a ako im rozumejú. Môžete začať s niektorými zákazmi, s ktorými sa už stretli. Požiadajte ich, nech doplnia napríklad nasledujúce vety: „Nemám právo na ____ , pretože ...“ (napr. „Nemám právo zbiť iných ľudí, keď sa hnevám, pretože ...“ alebo „Nemám právo nespravodlivo zaobchádzať s inými ľuďmi.“). Všetky tvrdenia si zapíšte a následne požiadajte deti, nech zmenia význam týchto vyhlásení z negatívnych na pozitívne (napr. „Mám právo nebyť bitý / Mám právo na spravodlivé zaobchádzanie.“).
- Presvedčte sa, že deti rozumejú spôsobu vytvárania takýchto pozitívnych vyhlásení. Potom ich rozdeľte do štvor- až päťčlenných skupín a každej skupine rozdajte papier a fixky. Vysvetlite nasledujúce kroky:
 - Každá malá skupina by mala vymyslieť tri alebo štyri základné pravidlá pre všetky deti v triede.
 - Deti by mali použiť výraz „Každý má právo na ...“ (napr. Každý má právo zúčastniť sa).
 - Tieto pravidlá však môžu spísať iba vtedy, ak ich schváli celá skupina.
 - Cieľom nie je vymyslieť čo najviac pravidiel, ale napísať pravidlá, s ktorými všetci súhlasia.
- Zhromaždíte všetky deti a požiadajte jednotlivé skupiny, nech predstavia svoje pravidlá. Zapíšte ich do tabuľky (príklad je uvedený nižšie).
 - Najprv sa skupín opýtajte práva, ktoré vymysleli. Obdobné práva môžete zlúčiť do jedného, nezabudnite sa však opýtať skupiny, či s novým znením súhlasí. Všetky takéto práva zapíšte na tabuľu do stĺpca „Práva“.
 - Pri každom práve sa opýtajte, aká povinnosť k nemu prináleží. Čo musí urobiť každý človek, aby mohli všetci toto právo využívať? Túto povinnosť zapíšte do stĺpca napravo. Používajte výrazy ako „Som povinný/povinná ...“ alebo „Mal/mala by som ...“.

ÚSTAVA	
PRÁVA	POVINNOSTI
Každý človek má právo na spravodlivé zaobchádzanie.	Každý človek má právo vyjadriť svoj názor.
Som povinný/povinná s každým človekom spravodlivo zaobchádzať.	Mal/mala by som dať každému človeku priestor vyjadriť svoj názor.

- Potom, ako zozbierate práva a povinnosti od každej skupiny, požiadaajte deti, nech celú ústavu zhodnotia.
 - Zdôraznite, že vždy je lepšie mať zopár dobrých pravidiel, než veľa nedostatočných. Je možné tieto práva a povinnosti nejako skombinovať? Dajú sa prípadne niektoré odstrániť?
 - Viete si spomenúť ešte na nejaké ďalšie práva a povinnosti, ktoré by sa dali pridať?
- Po dokončení zoznamu práv a povinností sa opýtajte detí, či by mohli tieto vyhlásenia zapracovať do „ústavy“ pre svoju skupinu.
 - Budú deti ochotné dodržiavať pravidlá, ktoré samy vymysleli?
 - Kto bude dohliadať na to, aby každý túto „ústavu“ dodržiaval?
 - Čo sa stane v prípade, ak niekto poruší niektoré z uvedených práv?
 - Je nevyhnutné stanoviť spoločný postup pri nedodržiavaní pravidiel? Prečo?
- Konečnú vypracovanú verziu ústavy prepíšete na čistý list papiera a zaveste na viditeľné miesto. Vysvetlite deťom, že toto budú odteraz pravidlá spoločného hrania sa a spolupráce – ako pre deti, tak aj pre dospelých.
- Diskusiu uzavrite zdôraznením nasledujúceho faktu: Pravidlá a povinnosti nám pomáhajú žiť takým spôsobom, ktorý zabezpečuje rešpektovanie práv každého človeka. Pravidlá slúžia na ochranu našich práv (napr. práva zúčastniť sa, práva na vlastný názor, práva na učenie, práva na hru atď.), starajú sa o našu bezpečnosť a zdravie a zároveň nám ukladajú povinnosť rešpektovať a dodržiavať práva iných ľudí.

Záverečná reflexia

- Požiadaajte deti, nech sa porozprávajú o zážitkoch a skúsenostiach s touto aktivitou.
 - Bolo jednoduché vypracovať zoznam práv vo vašej skupine? Nemali ste ťažkosti pri vytváraní zoznamu povinností?
 - Mali ste pri spoločnej práci v skupine nejaké problémy? Aké sú výhody a nevýhody spolupráce v skupine?
 - Napadli vám nejaké práva, na ktorých ste sa ako skupina nezhodli? Prečo?
 - Čo sa stalo s nápadmi, na ktorých ste sa nezhodli? Snažil sa niekto v skupine presvedčiť ostatných, že má dobrý nápad? Premysleli a prepracovali ste niektoré z nápadov?
 - Čo ste sa pri tejto aktivite naučili sami o sebe? Čo ste sa naučili o pravidlách a povinnostiach?
 - Čo ste sa naučili o demokratickom rozhodovaní?
- Porozprávajte sa o účele pravidiel a povinností. Môžete pritom položiť nižšie uvedené otázky a všetky odpovede zaznačiť.
 - Akými pravidlami sa riadite vo svojom živote (napr. doma, v škole, v iných prostrediach)? Kto tieto pravidlá vymyslel?
 - Aké máte povinnosti? Kto vám tieto povinnosti uložil?
 - Majú aj dospelí nejaké pravidlá a povinnosti? Odkiaľ pochádzajú?
 - Prečo sa všetci musíme riadiť pravidlami a povinnosťami? Potrebujeme ich?

- Čo sa stane, keď niekto nedodržiava pravidlá? Je nevyhnutné stanoviť spoločný postup pri nedodržiavaní pravidiel? Prečo?
- Položte nasledujúce otázky a porozprávajte sa o presadzovaní pravidiel a povinností:
 - Ako zaistíte dodržiavanie práv a povinností, na ktorých ste sa všetci zhodli?
 - Kto je zodpovedný za ich dodržiavanie?
 - Mala by osoba, ktorá nedodržiava pravidlá, niesť nejaké následky? Kto by o tom mal rozhodovať?

Druhé cvičenie

- Pár dní alebo týždňov po vypracovaní „ústavy“ požiadaajte deti, nech ju prehodnotia. Poukážte na fakt, že práva je potrebné často meniť alebo dopĺňať.
 - Súhlasia deti so všetkými právami a povinnosťami, ktoré spísali?
 - Ktoré povinnosti sa ťažšie dodržiavajú? Prečo?
 - Je potrebné niečo v ústave zmeniť, odstrániť alebo doplniť?
- Diskutujte o presadzovaní pravidiel a povinností. Môžete pritom klásť nasledujúce otázky:
 - Porušujú sa niektoré práva viac ako iné? Prečo?
 - Kto nesie zodpovednosť a dohliada na dodržiavanie týchto práv?
 - Čo sa stane v prípade, ak niekto poruší vymedzené pravidlá? Kto rozhoduje o tom, že určité pravidlá boli porušené?
 - Vyžaduje sa pri stanovovaní postupu pri porušení pravidiel spolupráca celej skupiny?

Záverečná reflexia

- Pozhovárajte sa o tom, čo pre deti znamená mať pravidlá, ktoré si samy vytvorili. Upozornite na súvislosť medzi prijímaním pravidiel a spôsobom, akým sa dodržiavanie práv zabezpečuje v demokratickej spoločnosti.
 - Pomohlo nám, že sme si v skupine vytvorili spoločnú ústavu?
 - Prečo je dôležité, aby si skupina sama vytvorila vlastné pravidlá? Aký je to rozdiel oproti pravidlám vytvoreným niekým, kto do skupiny nepatrí?

Odporúčania pre nasledujúce aktivity

- Kópiu „ústavy“ môžete dať každému dieťaťu.
- Ak sa v skupine vyskytnú nejaké konflikty alebo problémy, môžete sa ich snažiť vyriešiť pomocou prijatej ústavy. Problémy, ktoré deti zažívajú v skutočnom živote, môžu často slúžiť ako podnet na zmenu alebo doplnenie ústavy.
- V druhom cvičení môžete ísť pri bode 2 do väčšej hĺbky a umožniť deťom, nech spoločnými silami stanovia postup pri porušovaní pravidiel.
- Rozdajte deťom kópie zjednodušeného Dohovoru o právach dieťaťa zo strany 284 a požiadaajte ich, aby s ním porovnali svoju vlastnú ústavu. Ktoré práva a súvisiace povinnosti z Dohovoru by pridali do svojej ústavy?
- Ak máte v skupine staršie deti, diskutuje s nimi o tom, prečo deti potrebujú vlastný Dohovor na ochranu svojich práv. Ako sa líšia ľudské práva detí od ľudských práv dospelých? Majú deti iné povinnosti ako dospelí? Pomôžte deťom porozumieť tomu, ako v súlade s ich rozvíjajúcimi sa schopnosťami zároveň rastú aj ich povinnosti.
- Vhodnou doplnkovou aktivitou je aktivita „KAŽDÝ HLAS SA POČÍTA“ zo strany 103. Táto aktivita zapája deti do demokratického procesu rozhodovania.

Námety na ďalšiu činnosť

- Požiadajte deti, nech zistia a zhodnotia, akým súborom pravidiel na ochranu ich práv sa riadi škola, krúžok alebo kluby, ktoré navštevujú. Stanovuje tento súbor pravidiel aj príslušné povinnosti? Deti sa pritom môžete pýtať:
 - Kto tieto pravidlá vymyslel?
 - Súhlasíte s týmito pravidlami?
 - Dajú sa tieto pravidlá zmeniť? Ak áno, ako?
 - Čo sa stane, ak niekto tieto pravidlá nedodržiava?

Rady na vedenie aktivity

- Niektoré deti možno nepoznajú výraz alebo pojem „ústava“, preto ho vôbec nemusíte použiť. Vytváraný dokument môžete nazvať jednoducho „práva a povinnosti pre našu skupinu“. Na druhej strane však môžete tento pojem predstaviť deťom ešte pred začatím samotnej aktivity. Požiadajte ich, nech hľadajú odpovede na nasledujúce otázky:
 - Má naša krajina ústavu?
 - Čím sa naša ústava zaoberá?
 - Kto ju napísal a kedy vznikla?
 - Kto dáva pozor na jej dodržiavanie?
 - Čo sa stane v prípade, ak ju niekto poruší?
- Mnohé deti majú pocit, že pravidlá nerobia nič iné, iba obmedzujú ich vlastnú slobodu. Venujte preto dostatočný čas diskusii o potrebe pravidiel pre spolunažívanie a uveďte názorné príklady.
- Menším deťom bude možno potrebné vysvetliť rozdiel medzi povinnosťami v zmysle osobných povinností voči iným deťom (napr. striedanie sa v diskusii a neskákanie do reči, rešpektovanie rozdielov a rozmanitosti, vyhýbanie sa násiliu) a obmedzeniami, úlohami či povinnosťami, ktoré im ukladajú dospelí (napr. pravidelné umývanie si zubov, ustielanie postele, hlásenie sa zdvihnutím ruky, príprava domácich úloh).
- Zdôrazňujte súvislosť medzi právami a úlohami/povinnosťami všetkých ľudí – detí aj dospelých. Nezapadnite na povinnosť rešpektovať, ale aj presadzovať pravidlá.

Obmeny

- Pri práci s menšími deťmi môžete aktivitu zjednodušiť:
 - Diskutuje iba o právach a povinnostiach.
 - Vyhýbajte sa zložitejšej problematike presadzovania pravidiel a zodpovednosti za ich presadzovanie.
- Pri práci so staršími deťmi je vhodné podrobnejšie sa venovať vzťahom medzi právami, pravidlami a povinnosťami. Položiť pritom môžete nasledujúce otázky:
 - Aký je vzťah medzi právami a pravidlami?
 - Aký je rozdiel medzi právami a povinnosťami?

3. Kalendár ľudských práv

Každý deň v roku je dňom ľudských práv!

Témy	Ľudské práva
Náročnosť	2
Veková skupina	8 až 13 rokov
Trvanie	120 minút na vytvorenie kalendára, dodatočné cvičenia každý mesiac
Veľkosť skupiny	2 až 24 detí
Typ aktivity	Kreslenie, maľovanie, vystrihovanie, vyobrazenie informácií
Charakteristika	Deti vytvárajú skupinový kalendár s významnými dátumami, ktoré pripomínajú ľudské práva.
Ciele	- Rozšíriť vedomosti o rôznych aspektoch ľudských práv. - Zvýšiť povedomie o delení času (napr. o mesiacoch, týždňoch, dňoch v týždni) a slávnych príležitostiach. - Rozvíjať schopnosti plánovania. - Rozvíjať tvorivosť pri vymýšľaní osláv.
Príprava	- Pre každý mesiac v roku nachystajte jednu stránku kalendára. Do stĺpcov vyplňte dni v týždni. - Každá skupina dostane kópiu zoznamu odporúčaných sviatkov. - Každé dieťa a dospelý člen skupiny dostane štvorček papiera s nápisom „NARODENINY!“
Pomôcky	12 listov papiera vo formáte A4 (v ideálnom prípade laminovaných alebo podlepených kartónom), - kópie zoznamu odporúčaných sviatkov, - perá, fixky alebo farbičky pre každú skupinu, - lepiaca páska alebo lepidlo, - štvorček papiera s nápisom „NARODENINY!“ pre každé dieťa a facilitátora alebo facilitátorku. - Môžete rozdať aj ďalšie výtvarné potreby, malý kalendár (uvedený v Podkladoch) a zjednodušenú verziu Dohovoru o právach dieťaťa.

Pokyny

- Vysvetlite deťom, že ich úlohou bude vytvoriť kalendár s vyznačenými osobitnými dátumami, predovšetkým dátumami súvisiacimi s ľudskými právami.
- Porozprávajte sa o tom, čo sú to ľudské práva. Ak to deti ešte nevedia, pripomeňte im existenciu práv detí. Požiadajte ich, nech uvedú príklady práv detí. V prípade potreby uveďte vlastné príklady.
- Opýtajte sa detí, či poznajú nejaké osobitné dátumy, ktoré súvisia s právami detí alebo ľudskými právami. Spýtajte sa aj na iné sviatky a na ich vzťah s právami detí alebo ľudskými právami (napr. náboženské sviatky môžu súvisieť so slobodou myslenia, svedomia a náboženstva, štátne sviatky môžu súvisieť s právom na štátnu príslušnosť a kultúrne sviatky môžu zasa súvisieť s právom na kultúru). Všetky tieto dátumy zaznamenajte. Podporujte tvorivosť detí, nech samy prídu na dni a dátumy, ktoré súvisia s ľudskými právami, prípadne ich nechajte hádať. Potom rozdajte zoznam odporúčaných sviatkov a doplňte ho o všetky sviatky, na ktoré si deti spomenuli. V nasledujúcej diskusii sa porozprávajte o tom, ako možno tieto sviatky oslavovať a vyzdvihnúť tak ich význam pre ľudské práva. Rozdeľte účastníkov do troch skupín a každej skupine pridajte tri mesiace z roka. Každá skupina ďalej obdrží tri kalendárové listy, ceruzky a fixky, farebné papiere a ďalšie materiály na výrobu kalendára.

Zdroj: KOMPAS: Príručka výchovy a vzdelávania mládeže k ľudským právam. Rada Európy, 2002, strana 263.

4. Vysvetlite deťom postup pri aktivite:

- V každom mesiaci najprv očísľujte jednotlivé dni dátumom.
- Napište názvy významných sviatkov. Zvýraznite a ozdobte príslušné štvorčeky tak, aby bolo na prvý pohľad jasné, o aký sviatok ide, prípadne aké ľudské práva predstavujú. Ak sviatok trvá viac dní, označte všetky jeho dni. V kalendári vyznačte aj školské prázdniny.
- Vystrihnite kúsky papiera, ktorými všetky takéto dni zakryjete, a na každý napíšte „SVIATOK“. Pripevnite ich ku kalendáru lepiacou páskou.

5. Dokončené stránky zaveste na stenu alebo položte na podlahu tak, aby ich všetci videli. Deťom povedzte, že zabudli ešte na jeden veľmi dôležitý sviatok.

6. Každému dajte jeden štvorček papiera s nápisom „NARODENINY!“ Požiadajte ich, nech na kalendári vyznačia deň svojich narodenín a prelepia ho štvorčekom pomocou lepiacej pásky tak, aby ho bolo možné neskôr odkryť. Po dokončení úlohy sa opýtajte, ako narodeniny súvisia s ľudskými právami, a objasnite, že každý človek má ľudské právo na život a na vlastné meno.

Záverečná reflexia

1. V diskusii môžete položiť nasledujúce otázky:

- Páčilo sa vám táto aktivita?
- Čo ste sa naučili o kalendári? Čo ste sa naučili o ľudských právach?
- Na ktorý zo sviatkov sa tešíte? Prečo?

2. Zdôraznite, že hoci ľudia oslavujú rôzne osobitné dni a sviatky, všetci si každý jeden deň užívame ľudské práva. Hľadajte spolu odpovede na nasledujúce otázky:

- Ktoré ľudské práva sú súčasťou vášho každodenného života? Ktoré ľudské práva využívate práve v tejto minúte?
- Majú tieto práva všetky deti? Majú všetky deti možnosť tieto práva využiť?
- Ako sa môžeme zasadiť o ochranu práv každého jedného dieťaťa? Kto je za to zodpovedný?

3. Na začiatku každého mesiaca otočte kalendár na príslušnú stránku.

- Odlepte kúsky papiera a odhaľte nastávajúce sviatky.
- Vysvetlite význam jednotlivých sviatkov a poukážte na ich súvislosť s ľudskými právami.
- Vymyslite spolu, ako ich oslávite.

Odporúčania pre nasledujúce aktivity

V týždni, v ktorom sa nachádza niektorý z významných dní súvisiacich s ľudskými právami, vyberte tú aktivitu z príručky KOMPASITO, ktorá sa zaoberá súvisiacou problematikou. Pri výbere vám pomôže tematická tabuľka zo strany 63.

Námety na ďalšiu činnosť

- Požiadajte deti, nech vymyslia program oslavy sviatkov vrátane narodenín.
- Deti môžu pripraviť oslavu niektorých sviatkov, napríklad Medzinárodného dňa ľudských práv alebo Medzinárodného dňa práv detí, pre celú svoju komunitu.

Rady na vedenie aktivity

- Nesnažte sa o skopírovanie celého siahodlhého zoznamu sviatkov. Vyberte tie dni, ktoré majú pre vašu skupinu určitý význam, hoci deti ešte s daným sviatkom nemusia byť oboznámené. Dni označené hviezdíčkou majú osobitný význam z hľadiska práv detí alebo ľudských práv.

- Pri práci na kalendári sa dostatočne venujte každej skupine. Ubezpečte sa, že deti chápu význam každého sviatku, ktorý vyznačujú.

- Ak do zoznamu sviatkov zahrniete aj celoštátne alebo miestne kultúrne a náboženské sviatky, dbajte na to, aby ste nevynechali žiadny zo sviatkov, slávených rodinami a spoločenstvami detí v skupine. Ak ste však na pochybách, požiadajte deti, aby si z domu priniesli zoznam takýchto sviatkov.

- Narodeniny každého dieťaťa by ste mali sláviť rovnocenne. Preto vymyslite spôsob, akým každému oslávencovi či oslávenkyni zabezpečíte rovnaké výsady, uznanie alebo odmeny. Podľa miestnych zvykov a okolností môžete namiesto narodenín oslavovať meniny.

- Snažte sa, aby bol kalendár pestrý a zaujímavý. Podporujte používanie vhodných symbolov či inojazyčné názvy sviatkov a mien.

- Obmeny:

- Pre mladšie deti:

- Nechajte ich, nech odpíšu dni mesiaca z kalendára. Upozornite ich, že mesiace nezačínajú rovnakým dňom v týždni, pretože sa navzájom líšia počtom dní – niektoré majú 31, niektoré 30 a jeden iba 28, resp. 29 dní!
- Pripravte im kalendár s očíslovanými dňami. Požiadajte ich, aby doňho vyznačili iba sviatky.

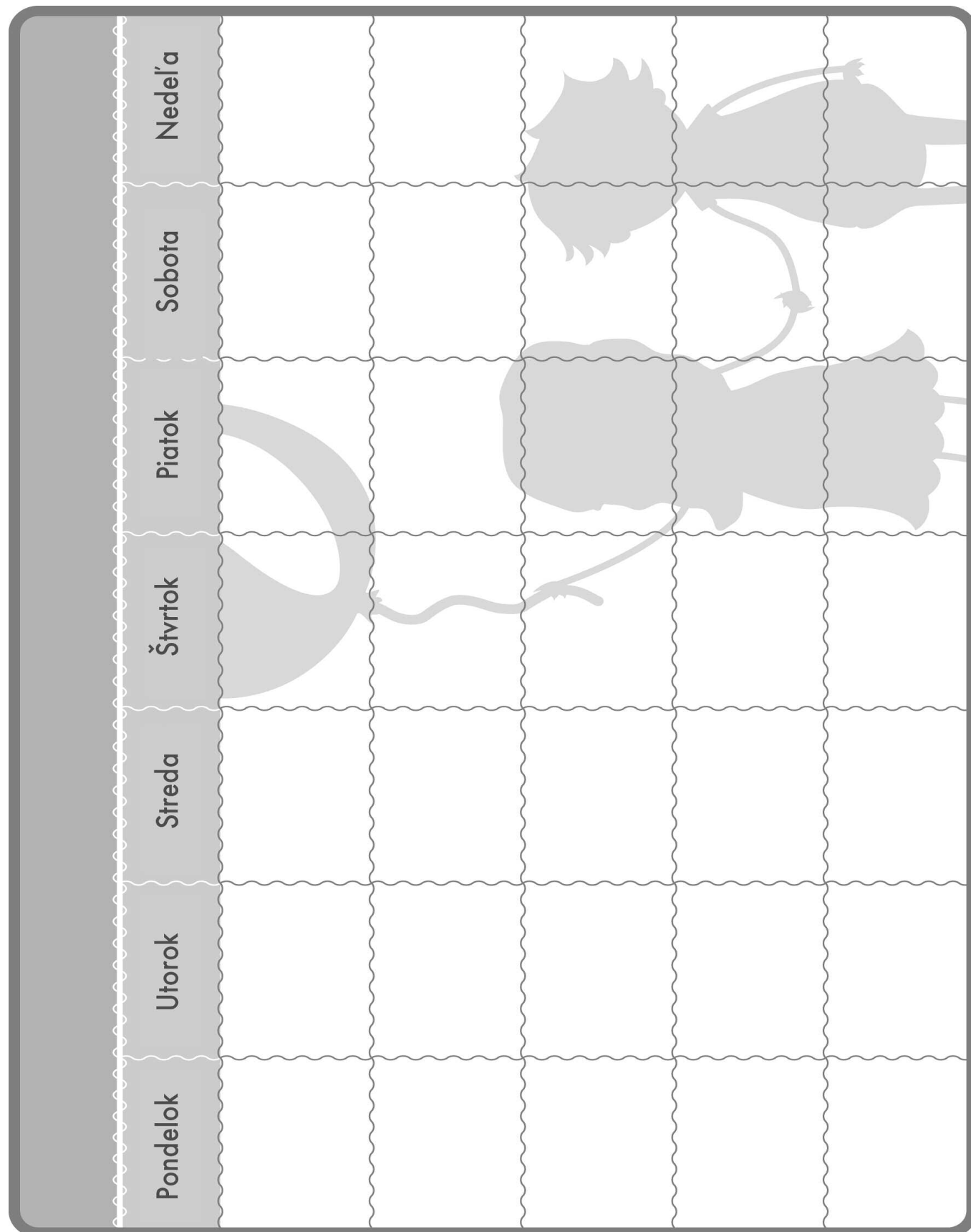
- Starším deťom rozdajte kópie zjednodušenej verzie Dohovoru o právach dieťaťa, prípadne Všeobecnej deklarácie ľudských práv. Spoločne sa pokúste nájsť súvislosti medzi vyznačenými sviatkami a článkami v dokumentoch.

PODKLADY: ODPORÚČANÉ SVIATKY

1. január	Svetový deň mieru
8. marec	Medzinárodný deň žien
21. marec	Svetový deň lesov
22. marec	Svetový deň vody
7. apríl	Svetový deň zdravia
22. apríl	Deň Zeme
1. máj	Medzinárodný deň práce
8. máj	Svetový deň Červeného kríža a Červeného polmesiaca
9. máj	Deň Európy
15. máj	Medzinárodný deň rodiny
1. jún	Medzinárodný deň detí*
5. jún	Svetový deň životného prostredia
20. jún	Svetový deň utečencov
21. jún	Svetový deň mieru a modlitby
7. august	Deň výchovy a vzdelávania
8. september	Medzinárodný deň gramotnosti
1. október	Medzinárodný deň hudby
5. október	Medzinárodný deň učiteľov
16. október	Svetový deň výživy
24. október	Deň Organizácie spojených národov
9. november	Medzinárodný deň boja proti fašizmu a antisemitizmu
16. november	Medzinárodný deň tolerancie
20. november	Svetový deň detí
3. december	Medzinárodný deň ľudí so zdravotným znevýhodnením
10. december	Medzinárodný deň ľudských práv*

Deti oslavujú svoj sviatok 1. júna na Medzinárodný deň detí a aj 20. novembra na Svetový deň detí, ktorý podporujú organizácie OSN a UNESCO. Mnohé krajiny slávia navyše svoj vlastný Deň detí.

4. Reklama na ľudské práva

Povedzme svetu o ľudských právach!

Témy	Ľudské práva (možnosť upraviť na akúkoľvek tému), Média a internet
Náročnosť	1
Veková skupina	10 až 13 rokov
Trvanie	120 až 180 minút
Veľkosť skupiny	4 až 24 detí
Typ aktivity	Rozprávanie príbehov, kreslenie, písanie
Charakteristika	Deti vymýšľajú televíznu reklamu na ľudské práva detí.
Ciele	• Rozvíjať schopnosť kritického myslenia o reklame a médiách. • Využívať tvorivosť a komunikačné schopnosti v praxi. • Rozvíjať nápady, ako podporovať ľudské práva detí. • Prehľbovať chápanie ľudských práv.
Príprava	Ak budete môcť, zabezpečte zariadenie na nakrúcanie videa.
Pomôcky	Papier a výtvarné potreby.

Pokyny

1. Rozdeľte deti do troj- až štvorčlenných skupín. Vysvetlite im, že ich úlohou bude propagovať ľudské práva detí a vyrobiť televíznu reklamu v trvaní jednej až troch minút, ktorá divákov upozorní na jedno ľudské právo a pomôže im ho pochopiť.
2. Požiadajte deti, nech povedia, ktoré televízne reklamy ich v poslednej dobe zaujali. Spoločne popremýšľajte, ako vyzerá dobrá reklama (napr. využíva chytľavé frázy, zvukové efekty, hudbu, humor, vážny odkaz).
3. Porozprávajte sa s deťmi o vybranej reklame. Komu je určená? Deťom, rodičom, učiteľkám či učiteľom, širokej verejnosti alebo dokonca všetkým? Akým spôsobom možno reklamu prispôsobiť, aby bola atraktívnejšia pre svoje cieľové publikum?
4. Vysvetlite, že každá skupina by si mala vybrať jedno právo, ktoré bude propagovať, a zároveň aj cieľové obecnstvo, ktorému bude reklama určená. Povzbudte deti, nech si vyberú také právo, o ktorom sú presvedčené, že ho treba šíriť, a také cieľové obecnstvo, ktoré by o ňom malo vedieť viac. Požiadajte zástupcu alebo zástupkyňu z každej skupiny, nech vám povie o práve a cieľovom obecnstve, na ktorom sa ich skupina zhodla.
5. Po vybraní určitého práva by jednotlivé skupiny mali vymyslieť spôsob, akým ho budú propagovať. Nabádajte ich, nech vymyslia viacero spôsobov prezentácie vybraného práva (napr. zahratím scény, zapievaním piesne, nakreslením komiksu). Nezabudnite im pripomenúť, že reklama pôjde do televízie a mala by byť preto vizuálne čo najpestrejšia a najzaujímavejšia (teda žiadne „hovoriace hlavy“). Nemala by však byť príliš dlhá a zložitá (maximálne do troch minút).
6. Sledujte, ako pokračuje práca v skupinách. Ak skupina dokončí svoju reklamu, požiadajte jej členky a členov, nech vymyslia názov a začnú ju nacvičovať.
7. Po dokončení všetkých reklám zhromaždite deti a požiadajte ich, aby porozprávali o svojich nápadoch a získali odozvu od ostatných skupín. Každá skupina by mala vysvetliť svoje právo, opísať cieľové obecnstvo a nápady na reklamu. Ak sú už pripravení, môžu svoju reklamu aj zahrat. Po každom vysvetlení alebo opise sa snažte vyvolať konštruktívne návrhy a reakcie. Kladte napríklad nasledujúce otázky:

- a. Bude sa tento nápad páčiť cieľovému občenstvu?
 - b. Dokáže reklama jasne a zrozumiteľne predstaviť myšlienku vybraného práva?
 - c. Čo sa vám na týchto nápadoch páči?
 - d. Ako by ste ich vedeli zlepšiť?
8. Dajte skupinám dostatok času na zlepšenie a nácvik svojich reklám.
9. Požiadajte každú skupinu, aby predstavila svoju reklamu ostatným deťom.

Záverečná reflexia

1. Pri rozbere môžete položiť nasledujúce otázky:
 - a. Ktoré časti tejto aktivity boli najnáročnejšie? Ktoré časti boli najzábavnejšie?
 - b. Naučili ste niečo o tom, ako sa vyrábajú reklamy?
 - c. Nemali ste problém rozmýšľať v obrazoch namiesto v slovách?
 - d. Nemali ste problém premýšľať o tom, ako osloviť určité cieľové občenstvo?
 - e. Sú reklamy vždy iba pozitívne? Prečo áno alebo prečo nie?
 - f. Čo ste sa naučili z iných reklám?
 - g. Zmení sa po tejto aktivite váš pohľad na televíznu reklamu?
2. Kladením nasledujúcich otázok nachádzajte súvislosti s ľudskými právami:
 - a. Ktoré právo si zvolila vaša skupina? Prečo si vybrali práve toto právo?
 - b. Prečo ste si zvolili dané občenstvo?
 - c. Čo myslíte, ako by ľudia zareagovali na vašu reklamu?
 - d. Myslíte si, že televízna reklama predstavuje vhodný spôsob šírenia informácií o ľudských právach? Prečo áno alebo prečo nie?
 - e. Zaoberali ste sa v reklame aj inými ľudskými právami (okrem vybraného)?
 - f. Je možné zameriavať sa na jediné právo alebo sú práva vždy navzájom prepojené?
 - g. Ktoré práva by podľa vás bolo ťažké propagovať, prípadne zobrazit v reklame?
 - h. Predstavovali niektoré postavy z vašej reklamy isté stereotypy? Ak áno, boli to skôr negatívne stereotypy? Prečo áno alebo prečo nie?
 - i. Prečo je dôležité, aby ľudia poznali svoje práva? Koho je potrebné vzdelávať o ľudských právach detí?

Odporúčania pre nasledujúce aktivity

1. Vysvetlite deťom, že mnoho reklamných kampaní využíva kombináciu rôznych kanálov: televíznu reklamu, reklamu v tlači, napríklad v časopisoch a novinách, prípadne plagáty na stenách, autobusoch a iných verejných priestoroch. Požiadajte deti, nech sa v tlači alebo vo svojom okolí pokúsia nájsť reklamy, ktoré sa im páčia. Porozprávajte sa s nimi, prečo ich považujú za atraktívne. Potom deti požiadajte, aby vytvorili dvojrozmernú výtvarnú reklamu na nejaké právo. Ak máte k dispozícii vhodné prostriedky, môžete ju spolu vytvoriť aj na počítači. Usporiadajte výstavu týchto prác v škole alebo v klube detí.
2. Upozornite na fakt, že v mnohých reklamných kampaniach vystupujú známe osobnosti. Požiadajte deti, nech uvedú príklady z vlastných skúseností. Koho by najradšej mali vo svojej reklame? Bola by táto osoba vhodná na propagáciu zvoleného práva alebo pre vybrané občenstvo? Prečo áno a prečo nie?

3. Opýtajte sa detí, ako by vytvorili dlhšie video alebo film s vlastným príbehom.
 - a. Ako by sa takýto film líšil od krátkej reklamy?
 - b. Na čo by sa bolo potrebné zamerať z hľadiska príbehu? Bol by dôležitý pútavý príbeh, náklady praktické zabezpečenie alebo napríklad ľudskoprávne posolstvo?
 - c. Aké problémy by mohli nastať pri výrobe takéhoto filmu (napr. potreba hercov namiesto detí, množstvo rekvizít a kostýmov, nebezpečné kulisy a scény)?

Námety na ďalšiu činnosť

- Ak je to možné, pokúste sa reklamy nafilmovať a vyrobiť videozáznam. Lokálne televízne stanice alebo filmárske školy vám možno pomôžu s osvetlením a zvukom, prípadne vám požičajú príslušné zariadenia. Aj zlé video je skvelou vzdelávacou pomôckou a najmä fantastickým zážitkom pre deti.
- Ak takéto video z nejakých dôvodov nemožno vyrobiť, pri hraní reklamných scénok môžete spolu s deťmi predstierať, že ich filmujete. Niektoré z týchto reklám môžu predstavovať názornú a živú ukážku lekcie z ľudských práv – či už pre deti alebo aj pre rodičov.
- Veďte deti k tomu, aby dokázali racionálne zvážiť a kritizovať reklamu v televízii.
 - Prečo je táto konkrétna reklama v televízii?
 - Kto je jej cieľovým občenstvom?
 - Aké je jej posolstvo?
 - Aká je predpokladaná reakcia divákov?

Rady na vedenie aktivity

- „REKLAMA NA LUDSKÉ PRÁVA“ je komplexná aktivita, ktorá nabáda deti k využívaniu a precvičovaniu nových schopností – napr. k písaniu dialógov alebo piesní a vytváraniu scenárov. Úlohou facilitátoriek a facilitátorov je dôsledne monitorovať, ako deti pokračujú v práci a usmerňovať ich aktivity.
- Niektorým skupinám pôjde práca viac „od ruky“, než iným. Ak teda niektorá skupina dokončí svoju úlohu skôr, zadajte im pokyny na ďalšie kroky. Po získaní odozvy a nových podnetov umožnite deťom v pokoji nacvičiť a prerobiť svoje reklamy.
- Cieľom aktivity je okrem iného rozvíjať kritické myslenie o reklame a jej rôznych účeloch.
- V rámci aktivity nacvičujte spôsoby poskytovania a prijímania konštruktívnej kritiky.

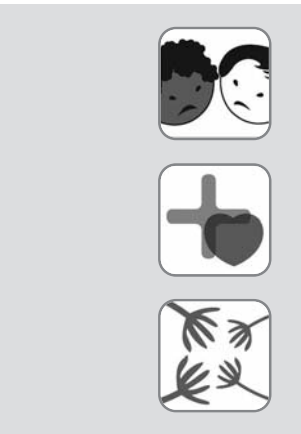
Obmeny

Predpokladom úspešnej realizácie tejto aktivity je istý stupeň všeobecných vedomostí o ľudských právach, predovšetkým Dohovore o právach dieťaťa. Pred samotným začiatkom aktivity môžete spoločne popremýšľať a porozprávať sa o ľudských právach – takto zistíte, koľko toho už deti o nich vedia. Ak máte pocit, že ešte potrebujú rozšíriť svoje vedomosti, začnite niektorou z úvodných aktivít do problematiky ľudských práv, napr. aktivitou „STOLOVÉ HRY“ zo strany 71. Deti môžete oboznámiť s Dohovorom o právach dieťaťa aj tak, že každému z nich rozdáte jeden článok Dohovoru a požiadate ich, nech k nemu vytvoria súvisiacu kresbu. Potom ich požiadajte, aby vybraný článok prečítali a svoju kresbu opísali.

5. Zaviazané oči

Ani sme nevedeli, koľko toho už vieme!

Témy	Diskriminácia, Zdravie a blahobyt, Participácia
Náročnosť	1
Veková skupina	6 až 8 rokov
Trvanie	45 minút a viac
Veľkosť skupiny	4 až 20 detí
Typ aktivity	Simulácia, diskusia
Charakteristika	Deti sa so zaviazanými očami pokúšajú obliecť papierovú bábiku.
Ciele	• Porozumieť špecifickým právam a potrebám detí so zdravotným znevýhodnením. • Rozvíjať spoluprácu a rôzne formy komunikácie v rámci skupiny.
Príprava	• Pre každú trojicu či štvoricu detí vytvorte náčrt bábiky v podobe dieťaťa z papiera alebo kartónu. • Umiestnite túto bábiku na stenu. • Pre každú bábiku vytvorte súpravu typického oblečenia. • Každé skupine pripravte súpravu pomôcok (bábiku, oblečenie, šál alebo šatku).
Pomôcky	• Jeden šál alebo šatka pre každú skupinu štyroch detí, • papier alebo kartón na výrobu náčrtu a oblečenia, • lepiaca plastelína, lepiaca páska alebo pripínáčky na pripevnenie oblečenia k bábike.

Pokyny

1. Opýtajte sa detí, či poznajú niekoho so zdravotným znevýhodnením. Aké rôzne typy znevýhodnení môžu ľudia mať?
2. Spýtajte sa detí, či už niekedy premýšľali nad tým, aké je to nič nevidieť. Vysvetlite im, že táto aktivita im priblíži život osoby so slabým zrakom.
3. Rozdeľte deti do troj- alebo štvorčlenných skupín. Ukážte im papierové bábiky a súpravy oblečenia, ktoré sú pre nich určené. Vysvetlite, že každý člen skupiny sa bude postupne snažiť bábiku obliecť, a to so zaviazanými očami. Zvyšok skupiny môže pomáhať iba dávaním pokynov.
4. Povedzte deťom, aby jednej členke alebo členovi každej skupiny zaviazali oči šálom alebo šatkou. Potom ich požiadať, aby tejto osobe postupne podávali kusy oblečenia. Dieťa so zaviazanými očami sa ich bude snažiť umiestniť na správne miesto na bábike. Ostatní členovia skupiny by mali čo najmenej rozprávať, ale v prípade potreby môžu dieťaťu so zaviazanými očami dávať pokyny.
5. Aktivita by nemala deti omrzieť, preto po približne každých štyroch minútach deti vystriedajte, a to bez ohľadu na to, či sa im pri predchádzajúcom pokuse podarilo bábiku obliecť. Pokračujte, až pokým sa nevystriedajú všetky deti.

Záverečná reflexia

1. Deti sa môžete opýtať:
 - a. Aký je to pocit nič nevidieť?
 - b. Bola táto úloha náročná? Prečo?
 - c. Dávala vám vaša skupina užitočné pokyny? Ako vám mohla pomôcť ešte viac?
 - d. Aký ste mali pocit, keď ste vydávali pokyny? Mali ste pri vysvetľovaní niektorých pokynov ťažkosti?

- e. Ak by ste naozaj nemohli nič vidieť, aké iné úlohy by boli pre vás náročné? Aké úlohy by boli jednoduchšie alebo náročnejšie?
- f. Ktoré z vašich obľúbených aktivít by ste rady robili, aj keby ste sa nemohli spoliehať na svoj zrak? Ktoré z nich by mohli byť náročnejšie? Robili by ste ich rady aj napriek tomu?

2. Diskutujte o stereotypoch súvisiacich so zdravotným znevýhodnením, pričom sa napríklad pýtajte:
 - a. Aké rôzne aktivity robia rady deti so zdravotným znevýhodnením? Líšia sa od vecí, ktoré robíte rady vy? Prečo áno alebo prečo nie?
 - b. Myslíte si, že deti so zdravotným znevýhodnením majú kamarátov? Priatelia sa takéto deti iba s podobnými deťmi? Prečo môže byť ťažké priateľiť sa s dieťaťom, ktoré je zdravotne znevýhodnené? Prečo to môže byť zaujímavé?
 - c. Čím sa chcú stať takéto deti, až vyrastú? Sú ich predstavy iné ako vaše? Prečo áno alebo prečo nie?
 - d. Táto aktivita vám pomáha pochopiť, že deti so slabým zrakom niekedy potrebujú pomoc s niečím, čo je pre ľudí s dobrým zrakom úplne jednoduché. Pri akých ďalších formách postihnutia treba ľuďom pomáhať?
 - e. Každý človek má právo na veci, ktoré potrebuje k plnohodnotnému životu. Aké veci potrebujete vy? Potrebujú tieto veci aj deti so zdravotným znevýhodnením?

Odporúčania pre nasledujúce aktivity

- Požiadajte deti, nech vymyslia aktivitu, pri ktorej si všetci zaviažu oči. Z bezpečnostných dôvodov vyberte sedavú aktivitu (napr. hádanky, hranie rolí). Náležitým výkladom zdôraznite schopnosti, ktoré chýbajú, a schopnosti, ktoré deťom ostali. Ako by sa dala táto aktivita pozmeniť, aby sa jej mohli zúčastniť aj deti so zrakovým znevýhodnením?
- Ak chcete zdôrazniť to, že aj samotné poskytovanie pomoci môže byť náročné, vyskúšajte krátku aktivitu, napríklad „prechádzku dôvery“. Jedno dieťa bude viesť iné so zaviazanými očami do bezpečia, potom si vymenia úlohy. Po skončení aktivity diskutujte.
- Dajte deťom možnosť vyskúšať si iné druhy znevýhodnení, napríklad obmedzenú pohyblivosť (skákanie vo vreci, chodenie o barlách, umiestnenie jednej ruky do popruhu) alebo neschopnosť hovoriť, čítať či počítať.
- V tejto publikácii je opísaných niekoľko ďalších aktivít, ktoré sa týkajú detí so zdravotným znevýhodnením. Hra „TICHÝ REČNÍK“ zo strany 154 predstavuje ťažkosti detí, ktoré nepočujú, kým hra „VIEM, VIEŠ, VIEME“ zo strany 49 skúma, aký vplyv má vylúčenie detí so zdravotným znevýhodnením na ich učenie a rozvoj.

Námety na ďalšiu činnosť

- Deti môžu vyhodnotiť školu, komunitu alebo prostredie, v ktorom sa stretávajú alebo žijú. Môže človek so zdravotným znevýhodnením na takomto mieste pohodlne a bezpečne žiť, pracovať alebo sa hrať? Ako možno tieto prostredia lepšie sprístupniť?
- Kde žijú a do akej školy chodia deti so zdravotným znevýhodnením z miestnej komunity? Deti môžu pátrať, kde žijú a kde sa vzdelávajú deti so špeciálnymi potrebami a prečo sú alebo nie sú medzi ostatnými deťmi.
- Zorganizujte výmenný deň so skupinou detí so zdravotným znevýhodnením z inej školy, organizácie alebo klubu detí.

Rady na vedenie aktivity

- Pri tejto aktivite sa predpokladá, že žiadne zo zapojených detí nie je znevýhodnené. V mnohých skupinách sa nachádzajú deti, ktorých špecifické potreby nemusia byť zrejmé na prvý pohľad (napr. deti s okuliarmi majú slabší zrak). Buďte preto citliví k deťom, ich ponímaniu samých seba a ich schopnostiam, spôsobilostiam alebo nespôsobilostiam. Deti so zdravotným znevýhodnením môžu odpovedať na otázky kladené v rámci zhodnotenia aktivity, avšak najprv sa ich v súkromí opýtajte, či im to nie je nepríjemné.
- Pri diskutovaní o potrebe pomoci deťom povedzte, že ľudia so zdravotným znevýhodnením dokážu mnoho činností vykonávať sami a bez pomoci. Zdôraznite fakt, že takíto ľudia majú rovnaké potreby a práva ako všetci ostatní.

Obmeny

- Môžete použiť iba jednu alebo dve papierové bábiky a deti požiadať, nech na ňu pridávajú kusy oblečenia. Pri použití dvoch papierových bábik môžete vyrobiť model chlapca aj dievčaťa. Môžete však použiť aj tú istú bábiku dvakrát, raz ako chlapca a raz ako dievča. Následná diskusia sa môže týkať rodových rol a stereotypov, ktoré súvisia so zdravotným znevýhodnením.
- Ak máte dostatočne veľké kusy papiera, môžete obkresliť členov skupiny a vyrobiť papierové bábiky v životnej veľkosti.

6. Stolové hry

Ako dobre poznáte svoje práva?

Témy	Ľudské práva
Náročnosť	2
Veková skupina	8 až 13 rokov
Trvanie	45 minút
Veľkosť skupiny	2 až 6 detí pri každom stole
Typ aktivity	Stolová hra

Táto aktivita obsahuje dve rôzne stolové hry s odlišnými pravidlami. Obe sa zaoberajú ľudskými právami a obe si môžete zahrať na rovnakej hracej doske (priloženej v Podkladoch). Deti môžu hrať obe hry samy, avšak počas hry aj pri následnom rozbere a zhodnotení sa vyžaduje podpora facilitátora alebo facilitátorky.

6. a) Stolové hry

Charakteristika	Táto hra je obmenou starodávnej indickej stolovej hry „Hady a rebríky“. Deti si berú hracie karty a na hracej doske sa posúvajú dopredu alebo dozadu. Počas hry je možné „neutralizovať“ negatívnu kartu, ak hráč alebo hráčka dokáže pomenovať právo dieťaťa, ktoré sa porušuje.
Ciele	• Oboznámiť deti s Dohovorom o právach dieťaťa. • Pomôcť deťom nachádzať súvislosti medzi ľudskými právami a ich každodenným životom. • Poukázať na problematiku ľudských práv.
Príprava	• V dostatočnom predstihu si prejdite všetky otázky a uistite sa, či máte dostatok vedomostí o danej problematike. • Vytvorte kópiu hracej dosky. • Umiestnite kópiu pokynov a zoznamu „neutralizačných práv“ na jeden hárok papiera. • Vytvorte kópie kariet s právami a trestných kariet. • Vytvorte dostatočný počet kópií zjednodušenej verzie Dohovoru o právach dieťaťa.
Pomôcky	• Hracia plocha, figúrky a kocka, • hracie karty, • hárok s pokynmi a zoznam „neutralizačných práv“.

Pokyny

1. Vytvorte dvoj- až šesťčlenné skupiny detí. Každá skupina dostane hraciu dosku, kocku, figúrku, súbor hracích kariet a trestných kariet, hárok s pokynmi a zoznam „neutralizačných práv“. Každý hráč a každá hráčka by mala dostať kópiu zjednodušenej verzie Dohovoru o právach dieťaťa. Pri tejto hre si deti na hracej doske nebudú všímať hady ani rebríky, ale budú využívať iba farebné políčka. Ďalšie pokyny sú uvedené na hracích kartách.
2. Vysvetlite deťom, ako hrať hru:
 - a. Všetci hodia kockou. Prvou hráčkou alebo hráčom sa stáva dieťa, ktoré hodí najvyššie číslo.
 - b. Prvý hráč alebo hráčka umiestni svoju figúrku na prvé políčko hracej plochy (v ľavom dolnom rohu). Po hode kockou sa posúva o daný počet bodov smerom doprava. Každý riadok má šesť políčok a pri ťahu presahujúcom koniec riadka sa pokračuje vždy o riadok vyššie a v smere zľava doprava.

- c. Ak hráč alebo hráčka skončí svoj ťah na farebnom políčku, ťahá si kartu, nahlas ju prečíta a postupuje podľa uvedených pokynov, čiže ide dopredu, dozadu alebo jeden ťah stojí.
- d. Kartu, ktorá káže ísť dozadu, je možné „zneutralizovať“. Hráč alebo hráčka však musí vedieť označiť článok Dohovoru, ktorý sa porušuje. Ak to zvládne, môže postúpiť o jedno políčko dopredu.
- e. Ďalej pokračuje osoba, ktorá sedí naľavo od prvého hráča alebo hráčky.
- f. Víťazom hry sa stáva dieťa, ktoré ako prvé dorazí do cieľa. Hra pokračuje, dokiaľ sa do cieľa nedostanú všetky deti.

Záverečná reflexia

1. Pri následnej diskusii sa môžete venovať nasledujúcim otázkam:
 - a. Čo si myslíte o tejto hre?
 - b. Naučili ste sa niečo nové o ľudských právach? Naučili ste sa niečo nové o svete okolo nás?
 - c. Zdali sa vám niektoré z opísaných situácií zvlášťne alebo neznáme?
 - d. Vedeli by ste si spomenúť na podobné situácie, pri ktorých dochádza k dodržiavaniu alebo porušovaniu ľudských práv?

Rady na vedenie aktivity

- Zoznam neutralizačných práv a kópiu Dohovoru o právach dieťaťa môžu mať deti k dispozícii alebo ich môže používať facilitátor či facilitátorka.
- Prispôsobenie hry pre menšie deti: Deti nemusia poznať konkrétny článok Dohovoru na to, aby mohli „zneutralizovať“ krok dozadu.
- Deti budú zrejme klásť množstvo otázok ohľadom opísaných situácií. Túto aktivitu sa preto odporúča viesť vo dvojici, najmä v prípade, ak hru hrá väčšie množstvo skupín naraz.
- Deti môžu vytvoriť skupiny a pomáhať si navzájom pri identifikácii „neutralizačných práv“.

PODKLADY: KARTY S PRÁVAMI

KARTA S PRÁVOM 1

Rodičia vášho kamaráta alebo vašej kamarátky sa toto leto rozviedli, ale kamarát/kamarátka stále žije s oboma rodičmi – každý týždeň u jedného z nich. On sám sa tak rozhodol / ona sama sa tak rozhodla. Choďte o 2 políčka dopredu.

Článok 12 Dohovoru. Rešpektovanie názorov dieťaťa:

Deti majú právo vyjadriť svoj názor, keď dospelí robia rozhodnutia dotýkajúce sa detí. Názorom detí sa musí venovať patričná pozornosť.

KARTA S PRÁVOM 2

Určite už viete, že ak dôjde k nejakému vážnemu problému, vždy môžete zavolať o pomoc. V takom prípade vytočte číslo tiesňovej linky (napr. Linka detskej dôvery 0800 11 78 78 alebo Linky detskej istoty 116 111) a vysvetlite svoju situáciu. Pracovníci a pracovníčky týchto liniek dokážu často pomôcť opusteným alebo zneužívaným deťom, prípadne deťom s rôznymi inými problémami. Choďte o 2 políčka dopredu.

Článok 19 Dohovoru. Ochrana pred všetkými formami násillia, zneužívania a zanedbávania:

Štáty musia zabezpečiť náležitú starostlivosť o deti a ochrániť ich pred násillím, zneužívaním a zanedbávaním zo strany rodičov alebo akýchkoľvek iných osôb, ktoré sa o ne starajú.

Článok 36 Dohovoru. Ochrana pred všetkými formami vykoristovania:

Deti musia byť chránené pred akýmkoľvek konaním, ktoré môže škodiť ich vývoju a blahu.

KARTA S PRÁVOM 3

Do triedy vášho kamaráta alebo kamarátky chodia deti, ktoré majú ťažkosti s učením, preto im učitelia a učiteľky viac pomáhajú. Choďte o 2 políčka dopredu.

Článok 23 Dohovoru. Deti so znevýhodnením:

Deti s akoukoľvek formou znevýhodnenia majú právo na osobitnú starostlivosť, podporu, výchovu a vzdelávanie, aby tak mohli čo najlepšie prežívať plný, krásny a nezávislý život.

KARTA S PRÁVOM 4

Riaditeľ alebo riaditeľka vašej školy sa dozvedela, že niektoré deti z vášho susedstva neprišli do školy, pretože ich rodičia nemajú povolenie na pobyt. Podarilo sa však s nimi spojiť a presvedčiť ich, aby svoje deti predsa len poslali do školy. Choďte o 2 políčka dopredu.

Článok 28 Dohovoru. Právo na vzdelanie:

Deti majú právo na vzdelanie, teda právo chodiť do školy. Základné vzdelanie by malo byť bezplatné.

KARTA S PRÁVOM 5

Máte právo poznať svoje ľudské práva! Choďte o 4 políčka dopredu.

Článok 29 Dohovoru. Ciele výchovy a vzdelávania:

Výchova a vzdelávanie by mali čo najviac rozvíjať osobnosť, schopnosti a nadanie detí. Vzdelávanie pripravuje deti na život a malo by podnecovať úctu k rodičom a svojej vlastnej kultúre, ako aj úctu ku kultúram iných krajín.

KARTA S PRÁVOM 6

Učitelia a učiteľky vás v škole nemôžu trestať telesnými trestami a ani vás urážať, aj keď ste sa možno nesprávali úplne najlepšie. Choďte o 2 políčka dopredu.

Článok 28 Dohovoru. Právo na vzdelanie:

Školská disciplína musí rešpektovať ľudskú dôstojnosť dieťaťa a nemala by sa uchyľovať k telesnému ani psychickému násilliu.

KARTA S PRÁVOM 7

Vo vašej škole je nielen veľa schodísk, ale aj výťahy a rampy, ktoré využívajú ľudia s ťažkosťami pri pohybe alebo ľudia na invalidných vozíkoch. Choďte o 3 políčka dopredu.

Článok 23 Dohovoru. Deti so znevýhodnením:

Deti s akoukoľvek formou znevýhodnenia majú právo na osobitnú starostlivosť, podporu, výchovu a vzdelávanie, aby tak mohli čo najlepšie prežívať plný, krásny a nezávislý život.

KARTA S PRÁVOM 8

Otec vášho kamaráta alebo kamarátky utrpel vážny úraz a dlhý čas nemohol chodiť do práce. Kým sa liečil, štát sa postaral o rodinu, poskytol jej peniaze na nákup jedla a zaplatenie nájomného. Choďte o 2 políčka dopredu.

Článok 26 Dohovoru. Výhody sociálneho zabezpečenia:

Spoločnosť, v ktorej dieťa žije, by mala dieťaťu poskytovať výhody plynúce zo sociálneho zabezpečenia (vzdelanie, kultúra, výživa, zdravie a sociálna starostlivosť) a napomáhať tak rozvoju a životu vo vhodných podmienkach. Štát by mal deťom a rodinám v núdzi poskytovať peňažnú podporu.

KARTA S PRÁVOM 9

Vaše práva sú chránené osobitnými zmluvami aj počas trvania vojnových konfliktov. Choďte o 2 políčka dopredu.

Článok 38 Dohovoru. Ochrana detí postihnutých vojnovými konfliktmi:

Štáty nesmú dovoliť deťom mladším ako 15 rokov, aby vstúpili do armády alebo sa priamo zúčastňovali bojových akcií. Deti, ktoré sa nachádzajú na vojnovom území, by mali byť navyše osobitne chránené.

KARTA S PRÁVOM 10

Vo vašom okolí sa nachádzajú knižnice pre deti, vydávajú sa špeciálne časopisy a hry pre deti a vysielajú sa detské televízne programy, ktoré vám pomáhajú spoznať a pochopiť, čo sa okolo vás deje. Choďte o 2 políčka dopredu.

Článok 13 Dohovoru. Sloboda prejavu a informácie:

Deti majú právo vyhľadávať, prijímať a rozširovať informácie každého druhu (prostredníctvom umenia, ústne, písomne alebo tlačou) za predpokladu, že im tieto informácie neškodia alebo neškodia iným ľuďom.

KARTA S PRÁVOM 11

Tak to je ale smola! Musíte ísť na operáciu. Našťastie však máte právo na osobitnú starostlivosť a ochranu. Jeden z vašich rodičov alebo niekto, kto vás miluje, s vami dokonca môže zostať! Choďte o 2 políčka dopredu.

Článok 24 Dohovoru. Zdravotná starostlivosť:

Deti majú právo na kvalitnú zdravotnú starostlivosť, teda na lieky, nemocnice a lekárov. Deti majú taktiež právo na čistú vodu, výživnú stravu a čisté životné prostredie, aby boli čo najzdravšie. Bohaté krajiny by preto mali pomáhať tým chudobnejším.

PODKLADY: TRESTNÉ KARTY

TRESTNÁ KARTA 1

Váš kamarát alebo kamarátka stratila topánky, ale nemôže si dovoliť kúpiť nové. Škola zakázala vstup bosým deťom. Vráťte sa o 2 políčka dozadu.

VIETE, KTORÝM PRÁVOM MÔŽETE TÚTO TRESTNÚ KARTU NEUTRALIZOVAŤ?

TRESTNÁ KARTA 2

Váš spolužiak alebo spolužiačka má rómskych rodičov. Ich rodina má problém nájsť si miesto na bývanie, pretože ľudia ich zovšadiaľ vyhánajú a vravia im, že sú „iní“. Vráťte sa o 4 políčka dozadu.

VIETE, KTORÝM PRÁVOM MÔŽETE TÚTO TRESTNÚ KARTU NEUTRALIZOVAŤ?

TRESTNÁ KARTA 3

V niektorých krajinách sa vedú vojny a musia v nich bojovať aj deti. Sú hladné, smädné a veľmi, veľmi sa boja. Vráťte sa na štart.

VIETE, KTORÝM PRÁVOM MÔŽETE TÚTO TRESTNÚ KARTU NEUTRALIZOVAŤ?

TRESTNÁ KARTA 4

Dievča z vašej školy je modelka. Zarába veľa peňazí a má fotky v časopisoch. Často však chýba na vyučovaní a nemá čas na prípravu domácich úloh a ani sa venovať svojim kamarátkam a kamarátom. Vyzerá unavene a vôbec sa nesmeje. Vráťte sa o 2 políčka dozadu.

VIETE, KTORÝM PRÁVOM MÔŽETE TÚTO TRESTNÚ KARTU NEUTRALIZOVAŤ?

TRESTNÁ KARTA 5

V škole sa môžete rozprávať iba štátnym jazykom. Deti, ktoré sa rozprávajú iným jazykom, dostávajú poznámky a tresty, dokonca aj keď sa rozprávajú medzi sebou na ihrisku. Jeden ťah stojíte.

VIETE, KTORÝM PRÁVOM MÔŽETE TÚTO TRESTNÚ KARTU NEUTRALIZOVAŤ?

TRESTNÁ KARTA 6

Vo vašom susedstve sa nachádza škola, do ktorej môžu chodiť deti s rôznym vierovyznaním. Deťom bez vierovyznania tam však nadávajú a nemajú ich radi. Jeden ťah stojíte.

VIETE, KTORÝM PRÁVOM MÔŽETE TÚTO TRESTNÚ KARTU NEUTRALIZOVAŤ?

TRESTNÁ KARTA 7

Do vašej triedy chodia dvojčky, ktorých rodičia sa minulý rok rozviedli. Matka im teraz zakazuje navštevovať ich otca. Nemôžu sa dokonca stretnúť ani so svojimi starými rodičmi, ktorým veľmi chýbajú. Vráťte sa o 3 políčka dozadu.

VIETE, KTORÝM PRÁVOM MÔŽETE TÚTO TRESTNÚ KARTU NEUTRALIZOVAŤ?

TRESTNÁ KARTA 8

Do vašej triedy chodí dievča, ktoré sa nikdy nemôže hrať v školskej družine a nemá sa ani kedy učiť, pretože sa každý deň musí starať o svojich mladších súrodencov. Vráťte sa o 3 políčka dozadu.

VIETE, KTORÝM PRÁVOM MÔŽETE TÚTO TRESTNÚ KARTU NEUTRALIZOVAŤ?

TRESTNÁ KARTA 9

Chlapec z vašej triedy necháva pod lavicou kopec smetí a odmieta ich upratať. Tvrdí, že „upratovanie je iba pre dievčatá!“ Vráťte sa o 2 políčka dozadu.

VIETE, KTORÝM PRÁVOM MÔŽETE TÚTO TRESTNÚ KARTU NEUTRALIZOVAŤ?

TRESTNÁ KARTA 10

Chlapci z vašej školy chodia na futbal, basketbal, karate a mnohé ďalšie krúžky, ale dievčatá žiadne nemajú. Vráťte sa o 2 políčka dozadu.

VIETE, KTORÝM PRÁVOM MÔŽETE TÚTO TRESTNÚ KARTU NEUTRALIZOVAŤ?PODKLADY: ZOZNAM NEUTRALIZAČNÝCH PRÁV

PODKLADY: ZOZNAM NEUTRALIZAČNÝCH PRÁV

TRESTNÁ KARTA 1

Váš kamarát alebo kamarátka stratila topánky, ale nemôže si dovoliť kúpiť nové. Škola zakázala vstup bosým deťom. Vráťte sa o 2 políčka dozadu.

NEUTRALIZAČNÉ PRÁVO: Článok 27 Dohovoru. Primeraná životná úroveň:

Deti majú právo na život vo vhodných životných podmienkach, ktoré im umožnia naplňať ich telesné a duševné potreby. Štát by mal pomáhať rodinám, ktoré si to nemôžu dovoliť.

TRESTNÁ KARTA 2

Váš spolužiak alebo spolužiačka má rómskych rodičov. Ich rodina má problém nájsť si miesto na bývanie, pretože ľudia ich zovšadiaľ vyhánajú a vravia, že sú „iní“. Vráťte sa o 4 políčka dozadu.

NEUTRALIZAČNÉ PRÁVO: Článok 2 Dohovoru. Nediskriminácia:

Práva v Dohovore platia pre každého rovnako, a to bez ohľadu na farbu pleti, náboženstvo, pohlavie, schopnosti a spôsobilosti, zmýšľanie, jazyk alebo pôvod. Štát musí chrániť dieťa pred všetkými formami diskriminácie.

TRESTNÁ KARTA 3

V niektorých krajinách sa vedú vojny a musia v nich bojovať aj deti. Sú hladné, smädné a veľmi, veľmi sa boja. Vráťte sa na štart.

NEUTRALIZAČNÉ PRÁVO: Článok 38 Dohovoru. Ochrana detí postihnutých vojnovými konfliktmi:

Štáty nesmú dovoliť deťom mladším ako 15 rokov, aby vstúpili do armády alebo sa priamo zúčastňovali bojových akcií. Deti, ktoré sa nachádzajú na vojnovom území, by mali byť navyše osobitne chránené.

TRESTNÁ KARTA 4

Dievča z vašej školy je modelka. Zarába veľa peňazí a má fotky v časopisoch. Často však chýba na vyučovaní a nemá čas na prípravu domácich úloh a ani sa venovať svojim kamarátkam a kamarátom. Vyzerá unavene a vôbec sa nesmeje. Vráťte sa o 2 políčka dozadu.

NEUTRALIZAČNÉ PRÁVO: Článok 32 Dohovoru. Detská práca:

Štát musí chrániť deti pred nebezpečnou prácou; pred prácou, ktorá môže poškodiť ich zdravie alebo brániť ich vzdelávaniu, a pred prácou, ktorá by mohla viesť k ich vykorisťovaniu.

TRESTNÁ KARTA 5

V škole sa môžeme rozprávať iba štátnym jazykom. Deti, ktoré sa rozprávajú iným jazykom, dostávajú poznámky a tresty, dokonca aj keď sa rozprávajú medzi sebou na ihrisku. Jeden ťah stojíte.

NEUTRALIZAČNÉ PRÁVO: Článok 29 Dohovoru. Ciele výchovy a vzdelávania:

Vzdelávanie by malo čo najviac rozvíjať osobnosť, schopnosti a nadanie detí. Vzdelávanie pripravuje deti na život a malo by podnecovať úctu k rodičom a svojej vlastnej kultúre, ako aj úctu ku kultúram iných krajín.

ALEBO

Článok 30 Dohovoru. Deti národnostných menšín alebo domorodého pôvodu:

Deti majú právo naučiť sa a používať jazyk a riadiť sa zvykmi svojich rodín bez ohľadu na jazyk a zvyky väčšiny obyvateľov štátu.

Vzdelávanie by malo čo najviac rozvíjať osobnosť, schopnosti a nadanie detí. Vzdelávanie pripravuje deti na život a malo by podnecovať úctu k rodičom a svojej vlastnej kultúre, ako aj úctu ku kultúram iných krajín.

TRESTNÁ KARTA 6

Vo vašom susedstve sa nachádza škola, do ktorej môžu chodiť deti s rôznym vierovyznaním. Deťom bez vierovyznania tam však nadávajú a nemajú ich radi. Jeden ťah stojíte.

NEUTRALIZAČNÉ PRÁVO: Článok 14 Dohovoru. Sloboda svedomia, myslenia a náboženstva

Deti majú právo myslieť si, čo chcú a vyznávať svoje náboženstvo, pokiaľ tým neobmedzujú práva iných ľudí. Rodičia by mali v tomto svoje deti starostlivo usmerňovať.

ALEBO

Článok 2 Dohovoru. Nediskriminácia:

Práva v Dohovore platia pre každého rovnako, a to bez ohľadu na farbu pleti, náboženstvo, pohlavie, schopnosti a spôsobilosti, zmýšľanie, jazyk alebo pôvod. Štát musí chrániť dieťa pred všetkými formami diskriminácie.

TRESTNÁ KARTA 7

Do vašej triedy chodia dvojčky, ktorých rodičia sa minulý rok rozvedli. Matka im teraz zakazuje navštevovať ich otca. Nemôžu sa dokonca stretnúť ani so svojimi starými rodičmi, ktorým veľmi chýbajú. Vráťte sa o 3 políčka dozadu.

NEUTRALIZAČNÉ PRÁVO: Článok 9 Dohovoru. Odlúčenie od rodičov:

Deti nesmú byť oddelené od svojich rodičov, pokiaľ to nie je v záujme detí (napríklad keď rodič dieťa zanedbáva alebo s ním zle zaobchádza). Deti, ktorých rodičia sa rozvedli alebo rozišli, majú právo ostať v kontakte s oboma rodičmi, pokiaľ to dieťaťu nemôže ublížiť. Štát je povinný poskytnúť všetky nevyhnutné informácie o neprítomných členoch rodiny.

TRESTNÁ KARTA 8

Do vašej triedy chodí dievča, ktoré sa nikdy nemôže hrať v školskej družine a nemá sa ani kedy učiť, pretože sa každý deň musí starať o svojich mladších súrodencov. Vráťte sa o 3 políčka dozadu.

NEUTRALIZAČNÉ PRÁVO: Článok 31 Dohovoru. Odpočinok, voľný čas, účasť na hrách a kultúra:

Všetky deti majú právo na odpočinok, voľný čas, účasť na hrách a právo zúčastňovať sa rôznych oddychových a kultúrnych činností.

ALEBO

Článok 32 Dohovoru. Detská práca:

Štát musí chrániť deti pred nebezpečnou prácou; pred prácou, ktorá môže poškodiť ich zdravie alebo brániť ich vzdelávaniu a pred prácou, ktorá by mohla viesť k ich vykorisťovaniu.

TRESTNÁ KARTA 9

Chlapec z vašej triedy necháva pod lavicou kopec smetí a odmieta ich upratať. Tvrdí, že „upratovanie je iba pre dievčatá!“ Vráťte sa o 2 políčka dozadu.

NEUTRALIZAČNÉ PRÁVO: Článok 2 Dohovoru. Nediskriminácia:

Práva v Dohovore platia pre každého rovnako, a to bez ohľadu na farbu pleti, náboženstvo, pohlavie, schopnosti a spôsobilosti, zmýšľanie, jazyk alebo pôvod. Štát musí chrániť dieťa pred všetkými formami diskriminácie.

TRESTNÁ KARTA 10

Chlapci z vašej školy chodia na futbal, basketbal, karate a mnohé ďalšie krúžky, ale dievčatá žiadne nemajú. Vráťte sa o 2 políčka dozadu.

NEUTRALIZAČNÉ PRÁVO: Článok 2 Dohovoru. Nediskriminácia:

Práva v Dohovore platia pre každého rovnako, a to bez ohľadu na farbu pleti, náboženstvo, pohlavie, schopnosti a spôsobilosti, zmýšľanie, jazyk alebo pôvod. Štát musí chrániť dieťa pred všetkými formami diskriminácie.

6. b) Hady a rebríky

Charakteristika	Cieľom tejto starodávnej indickej hry, známej aj pod názvom Mókša Patam, je učiť ľudí o náboženstve. Hráči a hráčky počas hrania postupujú vyššie alebo padajú späť na dno. V rámci tejto aktivity sme hru upravili tak, aby podobným spôsobom učila o ľudských právach.
Ciele	• Vyzdvihnúť pozitívny význam ľudských práv.
Priprava	• Hracia plocha, • hracie karty, • kocky a figúrky.

Pokyny

- Rozdeľte deti do šesťčlenných skupín a každej skupine rozdajte hraciu plochu, figúrky a kocku.
- Vysvetlite postup pri aktivite:
 - Všetci hodia kockou. Začína dieťa, ktoré hodí najvyššie číslo na kocke.
 - Prvý hráč alebo hráčka umiestni svoju figúrku na prvé políčko hracej plochy (v ľavom dolnom rohu). Po hode kockou sa posúva o daný počet bodov smerom doprava. Každý riadok má šesť políčok a pri ťahu presahujúcom koniec riadka sa pokračuje vždy o riadok vyššie a v smere zľava doprava.
 - Ďalší postup závisí od políčka, na ktorom hráč alebo hráčka skončí:
 - Ak skončí na políčku s vyznačeným koncom rebríka, presunie sa na jeho vrchol.
 - Ak skončí na políčku s vyznačeným koncom hadovho chvosta, presunie sa nižšie na políčko s vyobrazenou hlavou.
 - Ak sa dostane na farebné políčko, dieťa sediace naľavo od hráča alebo hráčky vezme kartu a nahlas ju prečíta. Hráč alebo hráčka musí následne povedať, či je podľa neho alebo nej tvrdenie na karte pravdivé alebo nepravdivé (z hľadiska ľudských práv).
 - Pri nesprávnej odpovedi ostáva hráč alebo hráčka na políčku, avšak pri správnom zodpovedaní sa posunie o dve políčka dopredu. Ak ovláda názov článku Dohovoru, ktorý toto právo stanovuje alebo ochraňuje, môže ísť ešte o jedno políčko ďalej. Nie je pritom potrebné vymenovať presné číselné označenie článku Dohovoru.
 - Kockou postupne hádžu a striedajú sa ďalší hráči a hráčky.
- Hra končí, keď hráč alebo hráčka príde na posledné políčko alebo cez neho prejde hodením vyššieho počtu bodov.

Záverečná reflexia

- Diskutujte s deťmi a nachádzajte súvislosti s ľudskými právami:
 - Ako sa vám páčilo táto aktivita?
 - Ako vám vedomosti o ľudských právach pomohli pri postupe v hre?
 - Ako vám tieto vedomosti pomáhajú v skutočnom živote? A ako pomáhajú ostatným?
 - Aký vplyv má na celú komunitu to, ak ľudia nepoznajú svoje ľudské práva? Čo sa stane, ak väčšina ľudí svoje práva pozná?

Odporúčania pre nasledujúce aktivity

- Rozdajte deťom kópie zjednodušenej verzie Dohovoru o právach dieťaťa. Požiadajte ich, nech vymyslia vlastné karty s vlastnými príbehmi a zážitkami a zahrajte sa s nimi.

Námety na ďalšiu činnosť

Hľadajte súvislosti medzi hracími kartami a zážitkami detí. Čo sa stane, keď dôjde k takémuto porušeniu práv detí? Kto im môže pomôcť pri uplatňovaní svojich práv?

Rady na vedenie aktivity

- Pri záverečnej reflexii aktivity deti nabádajte, aby si spomenuli na zážitky zo svojho života, napr. na skúsenosti s nespravodlivým zaobchádzaním.
- Vytvorte kópie hracej dosky a rozdajte ich deťom, aby sa mohli zahrať doma s rodičmi, kamarátmi a kamarátkami.

PODKLADY: KARTY

Vytvorte kópie týchto a kariet a vystrihnite ich, prípadne vytvorte vlastné karty, ktoré sa hodia pre vašu skupinu.

Vyhlásenie: Osoba, ktorá sa ožení alebo vydá, už viac nie je dieťaťom.

Odpoveď: Nesprávne / Je to porušenie práva

Článok 1 Dohovoru. Kto je dieťaťom: Každý človek mladší ako 18 rokov sa považuje za dieťa a má preto všetky práva zakotvené v Dohovore.

Vyhlásenie: Všetky deti majú rovnaké ľudské práva, a to bez ohľadu na ich štátnu príslušnosť alebo štátnu príslušnosť ich rodičov.

Odpoveď: Správne / Je to právo

Článok 2 Dohovoru. Nediskriminácia: Práva v Dohovore platia pre každého rovnako, a to bez ohľadu na pôvod. Štát musí chrániť dieťa pred všetkými formami diskriminácie.

Vyhlásenie: Dievčatá sa môžu hrať na futbalovom ihrisku iba vtedy, ak ho práve nepoužívajú chlapci.

Odpoveď: Nesprávne / Je to porušenie práva

Článok 2 Dohovoru. Nediskriminácia: Práva v Dohovore platia pre každého rovnako, a to bez ohľadu na farbu pleti, náboženstvo, pohlavie, schopnosti a spôsobilosti, zmýšľanie, jazyk alebo pôvod. Štát musí chrániť dieťa pred všetkými formami diskriminácie.

Vyhlásenie: Ak spáchate nejaký zločin, môžu vás umiestniť do cely spolu s dospelými.

Odpoveď: Nesprávne / Je to porušenie práva

Článok 37 Dohovoru. Mučenie, ponižujúce zaobchádzanie a odňatie slobody: S deťmi, ktoré porušia zákon, sa nesmie kruto zaobchádzať. Nesmú byť uväznené spolu s dospelými a musia mať právo udržiavať styk so svojimi rodinami.

Vyhlásenie: Pracovníci a pracovníčky v našej školskej knižnici mi dovoľia požičať si akúkoľvek knihu, ktorú chcem.

Odpoveď: Správne / Je to právo

Článok 17 Dohovoru. Prístup dieťaťa k primeraným informáciám a médiám: Deti majú právo na spoľahlivé informácie, pochádzajúce z rôznych zdrojov vrátane hromadných oznamovacích prostriedkov. Televízia, rozhlas a noviny by mali poskytovať informácie, ktorým deti porozumejú, a nemali by šíriť materiály, ktoré môžu deťom uškodiť.

Vyhlásenie: Továrň v susedstve vypúšťa do vzduchu smradľavé chemikálie, ktoré ľudí dusia, spôsobujú im kašeľ a choroby.

Odpoveď: Nesprávne / Je to porušenie práva

Článok 24 Dohovoru. Zdravotná starostlivosť: Deti majú právo na kvalitnú zdravotnú starostlivosť, teda na lieky, nemocnice a lekárov. Deti majú taktiež právo na čistú vodu, výživnú stravu a čisté životné prostredie, aby boli čo najzdravšie. Bohaté krajiny by preto mali pomáhať tým chudobnejším.

PODKLADY: KARTY

Vyhlásenie: O tom, čo je pre vás najlepšie, rozhoduje iba váš otec.

Odpoveď: Nesprávne / Je to porušenie práva

Článok 18 Dohovoru. Rodičovská zodpovednosť: Obaja rodičia majú spoločnú zodpovednosť za výchovu a rozvoj dieťaťa a vždy by mali zvážiť, čo je pre ich dieťa najlepšie. Štáty by mali pomáhať a podporovať rodičov, a to najmä v prípade, ak obaja rodičia pracujú.

Vyhlásenie: V niektorých krajinách musia deti (predovšetkým chlapci) nastúpiť do armády.

Odpoveď: Nesprávne / Je to porušenie práva

Článok 38 Dohovoru. Ochrana detí postihnutých vojnovými konfliktami: Štáty nesmú dovoliť deťom mladším ako 15 rokov, aby vstúpili do armády alebo sa priamo zúčastňovali bojových akcií. Deti, ktoré sa nachádzajú na vojnovom území, by mali byť navyše osobitne chránené.

Vyhlásenie: Mám už trinásť rokov, ale rodičia mi aj tak čítajú všetku moju poštu a e-mail.

Odpoveď: Nesprávne / Je to porušenie práva

Článok 16 Dohovoru. Súkromie, úcta a povesť: Deti majú právo na súkromie. Deti by mali byť zákonne chránené pred zásahmi a útokmi na spôsob ich života, povesť, rodinu, domov a korešpondenciu.

Vyhlásenie: Hoci som pripútaný na invalidný vozík, môžem chodiť do školy spolu s inými deťmi zo susedstva. Škola by mi mala poskytnúť prízazdovú rampu.

Odpoveď: Správne / Je to právo

Článok 23 Dohovoru. Deti so znevýhodnením: Deti s akoukoľvek formou znevýhodnenia majú právo na osobitnú starostlivosť, podporu, výchovu a vzdelávanie, aby tak mohli čo najlepšie prežívať plný, krásny a nezávislý život.

Vyhlásenie: Každému narodenému bábätku musia rodičia dať meno a zaregistrovať ho na príslušnom úrade.

Odpoveď: Správne / Je to právo

Článok 7 Dohovoru. Registrácia po narodení, meno, štátna príslušnosť a právo poznať svojich rodičov a právo na ich starostlivosť: Každé dieťa má právo dostať meno, ktoré bude zaregistrované v občianskom preukaze a získať štátnu príslušnosť. Dieťa má navyše právo poznať svojich rodičov a právo na ich starostlivosť.

Vyhlásenie: Trieda 8. B každý týždeň vydáva časopis a rozdáva ho ostatným žiakom.

Odpoveď: Správne / Je to právo

Článok 13 Dohovoru. Sloboda prejavu: Máte právo myslieť si, čo chcete, povedať, čo chcete a nikto vám v tom nemôže brániť. Môžete šíriť svoje myšlienky a názory, a to bez ohľadu na hranice.

Vyhlásenie: Niektoré webové stránky sú na počítačoch v našej škole zablokované.

Odpoveď: Správne / Je to právo

Článok 17 Dohovoru. Prístup dieťaťa k primeraným informáciám a médiám: Deti majú právo na spoľahlivé informácie, pochádzajúce z rôznych zdrojov vrátane médií. Informačné zdroje by mali poskytovať informácie, ktorým deti porozumejú a nemali by šíriť materiály, ktoré môžu deťom uškodiť.

Vyhlásenie: Mój sedemnásťročný brat môže v televízii pozeráť, čo len chce. Ja mám desať rokov a rodičia mi niektoré filmy zakazujú.

Odpoveď: Správne / Je to právo

Článok 5 Dohovoru. Usmerňovanie detí rodičmi a rozvíjajúce sa schopnosti dieťaťa: Za usmerňovanie dieťaťa v súlade s tým, ako postupne dospieva, je zodpovedná najmä rodina a štát by mal túto zodpovednosť rešpektovať.

Vyhlásenie: Moja mama pracuje v inej krajine, ale každý mesiac nás príde pozrieť alebo ju ideme spolu s otcom navštíviť.

Odpoveď: Správne / Je to právo

Článok 10 Dohovoru. Spojenie rodiny: Rodinám žijúcim v rôznych krajinách by malo byť umožnené pohybovať sa medzi nimi, aby tak deti mohli ostať v styku so svojou rodinou.

PODKLADY: KARTY

Vyhlasenie: V škole mi zakazujú zhovárať sa s priateľmi našim rodným jazykom.

Odpoveď: Nesprávne / Je to porušenie práva

Článok 30 Dohovoru. Deti národnostných menšín alebo domorodého pôvodu: Deti majú právo naučiť sa a používať jazyk a riadiť sa zvykmi svojich rodín bez ohľadu na jazyk a zvyky väčšiny obyvateľov štátu.

Vyhlasenie: Moja rodina utiekla pred vojnou z vlastnej krajiny. Deti z utečeneckých rodín, ako som ja, tu však nemôžu chodiť do školy.

Odpoveď: Nesprávne / Je to porušenie práva

Článok 22 Dohovoru. Deti z utečeneckých rodín: Deťom z utečeneckých rodín by mala byť poskytnutá osobitná ochrana. Deti, ktoré prídu do krajiny ako utečenci, majú rovnaké práva ako deti, ktoré sa tam narodili.

Vyhlasenie: Mám právo na vlastné meno, krajinu a rodinu.

Odpoveď: Správne / Je to právo

Článok 8 Dohovoru. Zachovanie totožnosti: Štáty by mali rešpektovať právo dieťaťa na meno, štátnu príslušnosť a rodinné zväzky. Štáty sú povinné chrániť a v prípade potreby obnoviť totožnosť dieťaťa.

Vyhlasenie: Mám právo stretávať sa s oboma rodičmi, aj keď sú rozvedení alebo nežijú spolu.

Odpoveď: Správne / Je to právo

Článok 9 Dohovoru. Odlúčenie od rodičov: Deti nesmú byť oddelené od svojich rodičov, pokiaľ to nie je v záujme detí (napríklad keď rodič dieťa zanedbáva alebo s ním zle zaobchádza). Deti, ktorých rodičia sa rozviedli alebo rozišli, majú právo ostať v kontakte s oboma rodičmi, pokiaľ to dieťaťu nemôže ublížiť.

Vyhlasenie: Dieťa, ktoré sa v škole nepekne správa, nemôže byť potrestané žiadnym telesným trestom.

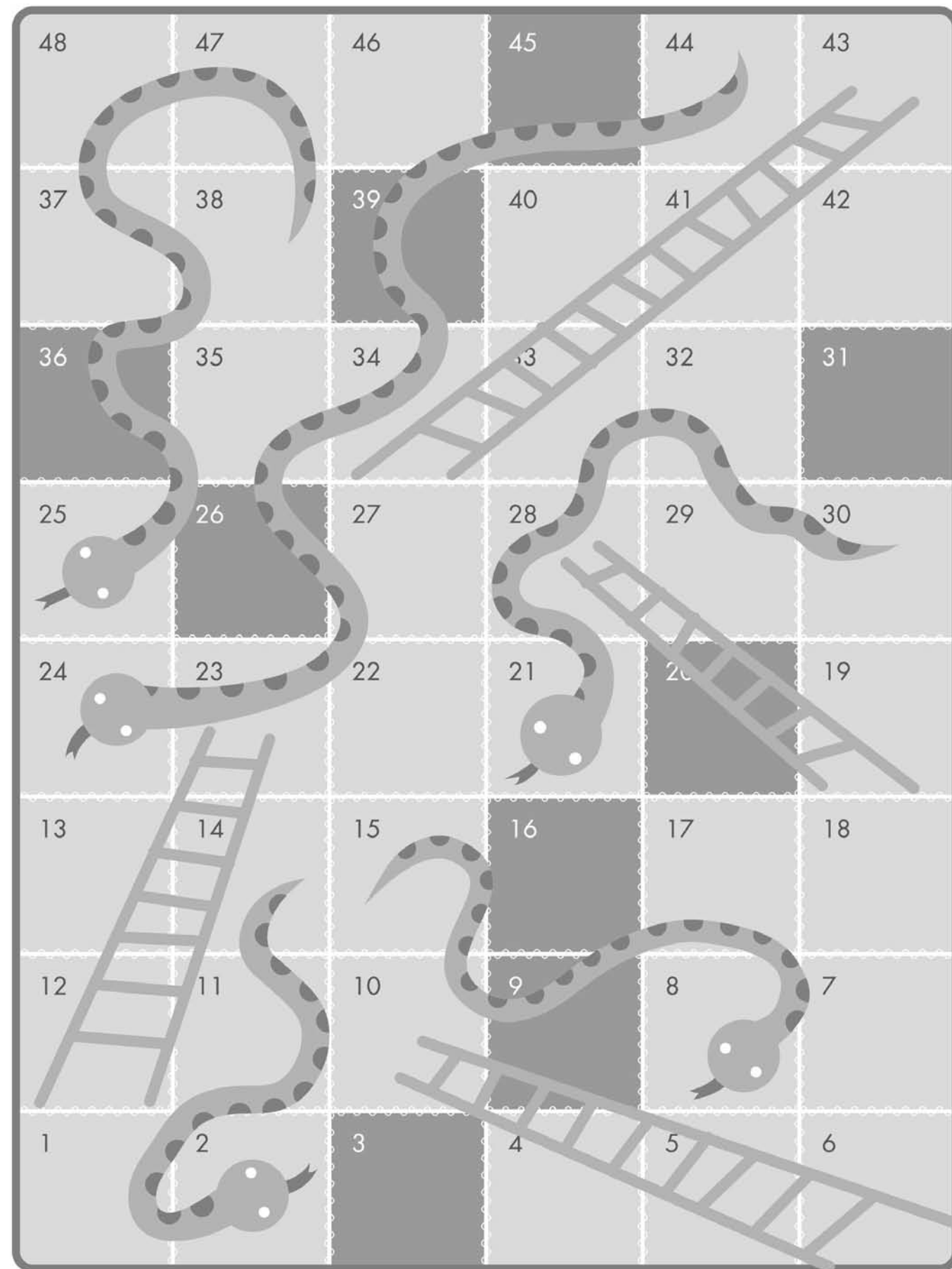
Odpoveď: Správne / Je to právo

Článok 28 Dohovoru. Právo na vzdelanie: Deti majú právo na vzdelanie, teda právo chodiť do školy. Školská disciplína musí rešpektovať ľudskú dôstojnosť dieťaťa a nemala by sa uchýľovať k telesnému ani psychickému násiliu.

Vyhlasenie: Často vymeškávam školu, pretože sa musím starať o môjho malého súrodenca, kým je mama v práci.

Odpoveď: Nesprávne / Je to porušenie práva

Článok 32 Dohovoru. Detská práca: Štát musí chrániť deti pred nebezpečnou prácou, pred prácou, ktorá môže poškodiť ich zdravie alebo brániť ich vzdelávaniu a pred prácou, ktorá by mohla viesť k ich vykorisťovaniu.

7. Chlapci predsa neplačú!

A dievčatá sú šikovnejšie...

Témy	Diskriminácia, Rodová rovnosť, Ľudské práva
Náročnosť	2
Veková skupina	8 až 13 rokov
Trvanie	90 minút
Veľkosť skupiny	8 až 20 detí
Typ aktivity	Diskusia a hranie scénok
Charakteristika	Deti diskutujú a prezentujú krátke scénky na provokatívne vyhlásenia.
Ciele	- Diskutovať o rodových stereotypoch a rovnosti pohlaví. - Podnecovať a prehľbovať myšlienku tolerancie. - Názorne ukázať, ako vedú stereotypy k diskriminácii.
Príprava	- Vyberte tri vyhlásenia zo zoznamu alebo vymyslite svoje vlastné. - Pripravte štyri nápisy: Súhlasím. / Naozaj neviem. / Ešte som sa nerozhodol/nec- rozhodla. / Nesúhlasím. - Každý z nich umiestnite do jedného z kútov miestnosti. - Vyberte ďalšie vyhlásenia, ktoré budú slúžiť na prípravu scénok, a vypíšte ich na sa- mostatné háčky papiera.
Pomôcky	Háčky papiera na nápisy a vyhlásenia.

Pokyny

Prvá časť: Zaujmite stanovisko!

- Predstavte deťom prvú časť aktivity:
 - Miestnosť je rozdelená na štyri kúty, pričom každý z nich je označený nápisom: Súhlasím. / Naozaj neviem. / Ešte som sa nerozhodol/nerozhodla. / Nesúhlasím.
 - Facilitátor alebo facilitátorka prečíta tri rôzne vyhlásenia. Deti prejdú do príslušného kúta podľa toho, či s týmito vyhláseniami súhlasia, nesúhlasia, nemajú žiadny názor alebo potrebujú viac času na rozmyslenie.
- Prečítajte prvé vyhlásenie a počkajte, kým si deti vyberú príslušný kút. Následne sa ich opýtajte, prečo si toto miesto vybrali. Deti môžu zmeniť kút, ak po vypočutí dôvodov ostatných detí zmenia svoj názor. Pri všetkých troch vyhláseniach postupujte rovnako.
- Zavolajte všetky deti k sebe a porozprávajte sa o tejto časti aktivity:
 - Prekvapila vás aktivita niečím?
 - Prečo majú podľa vás ľudia rôzne názory na tieto vyhlásenia?
 - Presvedčili vás niekoho dôvody, aby ste zmenili názor? Prečo?
 - Ako môžeme vedieť, ktorý kút je ten „správny“?

Druhá časť: Prezentujte svoje stanovisko!

- Rozdeľte deti do malých, najviac päťčlenných skupín a každej skupine dajte iné vyhlásenie. Vysvetlite im, že každá skupina má 15 minút na to, aby si prečítala svoje vyhlásenie, pohovárala sa o ňom a vymyslela k nemu krátku scénku.
- Požiadajte jednotlivé skupiny, aby zahrli svoje scénky. Po každej prezentácii sa opýtajte publika, aké bolo podľa nich jej posolstvo. To isté sa potom opýtajte aj detí z prezentujúcej skupiny.

Záverečná reflexia

- Diskutujte o rodových stereotypoch. Môžete pritom položiť nasledujúce otázky:
 - Čo mali všetky vyhlásenia spoločné? Poznáte nejaké ďalšie podobné vyhlásenia?
 - Existujú rozdielne pravidlá a očakávania pre chlapcov a dievčatá vo vašej skupine, triede alebo škole? A čo v rodine? Myslíte si, že to celé dáva zmysel?
 - Napadajú vám iné názory na to, čo by chlapci alebo dievčatá mali robiť, prípadne akí alebo aké by mali byť? Stretli ste sa s takýmto zmýšľaním v iných častiach vašej krajiny, v iných krajinách Eu- rópy alebo v iných častiach sveta?
 - Čo sa stane, ak chlapec alebo dievča s takýmto názormi nesúhlasí a chce sa správať odlišne alebo byť iný či iná ako ostatné deti? Zažili ste už niečo také? Aký to bol pocit? Čo ste spravili?
 - Myslíte si, že dospelých aj deti ovplyvňujú očakávania okolia ohľadom toho, ako sa majú správať muži a ako ženy?
- Kladením nasledujúcich otázok môžete hľadať súvislosti medzi rodovými stereotypmi a diskriminá- ciou:
 - Akým spôsobom tieto zažitú názory o mužoch a ženách obmedzujú možnosti nášho rozhodova- nia? Viete uviesť nejaké príklady?
 - Akým spôsobom tieto obmedzenia ovplyvňujú naše ľudské práva?
 - Čo môžeme do budúcnosti urobiť, aby sa chlapci a dievčatá mohli slobodnejšie rozhodovať, čo chcú robiť a akí alebo aké chcú byť?

Odporúčania pre nasledujúce aktivity

- Aktivita „PREKRÁSNY SVET“ zo strany 171 rozoberá zdanlivosť a skutočnosť.
- Témou aktivity „KDE BOLO, TAM BOLO...“ zo strany 123 sú rodové stereotypy a rovnosť pohlaví.

Námety na ďalšiu činnosť

Skúste spolu s deťmi vypracovať „pravidlá správania“, ktoré budú usmerňovať ľudí, ako sa majú k sebe v skupine správať, a ktoré zabezpečia rovnocenné zaobchádzanie s dievčatami a chlapcami. Zaveste ich na stenu a v prípade konfliktu sa na ne odvolajte.

Rady na vedenie aktivity

- Dávajte si veľký pozor na to, aby ste neupevnili práve tie stereotypy, ktorými sa táto aktivita zaoberá. Starostlivo posúďte svoje vlastné rodové predsudky a stereotypy a snažte sa ich neprenášať na deti.
- Zvoľte také vyhlásenia, ktoré ilustrujú, že dievčatá a chlapci majú napriek rôznym telesným schopnos- tiam presne tie isté práva. Vyhlásenia by mali byť dostatočne kontroverzné a vyvolávať rozdielne názory.
- Vystríhajte sa prílišnej polarizácie medzi chlapcami a dievčatami. Podľa vlastného uváženia môžete vytvoriť čisto chlapčenské a dievčenské skupiny alebo skupiny s vyváženým zastúpením chlapcov a dievčat.
- Na postojoch detí sa najvýraznejšie podpisujú názory a postoje ich rodičov. Pri tejto aktivite sa preto mô- žete stretnúť s ich pozitívnymi aj negatívnymi reakciami.

Obmeny:

- Ak chcete aktivitu skrátiť, venujte sa iba tým častiam, ktoré sa vašej skupiny dotýkajú najviac.
- Namiesto vymýšľania scénky môžete deti požiadať, nech vytvoria výtvarnú prezentáciu (napr. kresbu, komiks, koláž s vystrihnutými obrázkami z časopisov atď.).

VZOROVÉ VYHLÁSENIA

- Bábiky sú iba pre dievčatá.
- Chlapci neplačú.
- Chlapci nenosia sukne.
- Dievča sa nemôže stať riaditeľkou podniku.
- Futbal hrávajú iba chlapci.
- Dievčatá sú slabé a chlapci sú silní.
- Dievčatá pomáhajú svojim mamám.
- Chlapci pomáhajú svojim otcom.
- Je lepšie byť dievčaťom ako chlapcom.
- Keď sa niečo stane, vždy sú na vine chlapci.
- Chlapci môžu hovoriť škaredé slová, ale dievčatá nie.
- Dievčatá sú šikovnejšie než chlapci.
- Chlapci sa medzi sebou môžu biť, ale dievčatá nie.
- Chlapci sú lenivejší ako dievčatá.
- Dievčatá vedia lepšie klamať ako chlapci.

8. O šikanovaní

Každý surovec a bitkár je obyčajný zbabelec!

Témy	Diskriminácia, Násilie
Náročnosť	2
Veková skupina	7 až 13 rokov
Trvanie	60 minút
Veľkosť skupiny	5 až 20 detí
Typ aktivity	Diskusia a trocha pohybu.
Charakteristika	Deti diskutujú o šikanovaní a týraní a potom si predstavujú, ako by sa v takýchto situáciách zachovali.
Ciele	• Prehľbiť chápanie a upozorniť na rôzne druhy šikanovania a týrania. • Oboznámiť deti so stratégiami, ľuďmi a organizáciami, ktoré môžu šikanovaným deťom pomôcť. • Analyzovať rôzne druhy reakcií na šikanovanie a týranie...
Priprava	Označte štyri kúty miestnosti číslami 1 až 4. Deti by sa mali voľne pohybovať medzi všetkými kútmi...
Pomôcky	• Farebný papier, • fixky, • nožnice.

Pokyny

1. Diskutujte s deťmi o šikanovaní a týraní. Opýtať sa ich môžete nasledujúce otázky:
 - Čo je to šikanovanie?
 - Akými rôznymi spôsobmi môžu ľudia šikanovať, týrať alebo ponižovať iných ľudí?
 - Prečo podľa vás takíto ľudia šikanujú iných ľudí?
 - Aký vplyv má šikanovanie na ľudí? Aký vplyv má na ľudí, ktorí sami šikanujú? Aký vplyv má na celú komunitu?
2. Požiadajte deti, nech si obkreslia dlaň na kúsok papiera a nech tento obrys vystrihnú. Každý prst na ruke by mal predstavovať jednu osobu, na ktorú sa môžu obrátiť, ak ich niekto šikanuje (napr. priateľa či priateľku, rodiča, učiteľa či učiteľku, školského psychológa alebo psychologičku, policajta či policajtku, súrodenca). Potom deti požiadajte, nech tieto osoby vymenujú.
3. Vysvetlite im, že teraz si spolu prejdete rôzne spôsoby, akými ľudia môžu reagovať na šikanovanie, týranie a ponižovanie. Predvedzte názorný príklad:
 - a. Facilitátor alebo facilitátorka prečíta opis situácie. Pri každej z nich sú uvedené tri možné reakcie. Štvrtá reakcia nie je nikdy stanovená – dieťa môže povedať svoj vlastný názor.
 - b. Každý kút miestnosti je očíslovaný. Keď si deti vypočujú situáciu a následné reakcie, vyberú si tú, ktorá je im najbližšia, a idú do príslušného kúta.
4. Prečítajte jednotlivé situácie a dajte deťom dostatok času na to, aby sa identifikovali s určitou reakciou a prešli do príslušného kúta miestnosti. Po zaujatí svojich pozícií sa opýtajte pár detí z každého kúta, prečo si zvolili danú odpoveď a aké sú jej výhody či nevýhody. Všetkým deťom zo štvrtého, „otvoreného“ kúta umožnite vysvetliť svoj názor a predstaviť vlastný návrh.

Závěrečná reflexia

- Po predstavení piatich alebo šiestich situácií rozprúďte diskusiu pomocou nasledujúcich otázok:
 - Ako vnímate túto aktivitu?
 - Mali ste pri zaujímaní postoja na niektorú zo situácií ťažkosti? Ktoré to boli a prečo?
 - Zažili ste už niečo podobné?
 - Myslíte si, že ľudia, ktorí sú šikanovaní, potrebujú podporu a pomoc? Prečo?
 - Na koho sa môžu šikanovaní ľudia obrátiť? Kto im môže pomôcť?
 - Kvôli čomu niektorí ľudia šikanujú, týrajú alebo ponížujú iných ľudí? Myslíte si, že sú tieto príčiny odôvodnené?
 - Čo by ste mali spraviť, keď vás niekto šikanuje a osoba, na ktorú sa obrátite o pomoc, s tým vôbec nič nespraví?
 - Existujú nejaké formy šikanovania a ponížovania, ktoré sú deťmi a dospelými viac tolerované? Prečo áno alebo prečo nie?
 - Na koho sa môže šikanované dieťa obrátiť a požiadať o pomoc a podporu?
 - Môžu sa obeťami šikanovania a ponížovania stať aj dospelí? Uveďte nejaké príklady.
 - Na koho sa môže obrátiť dospelý, ak je obeťou šikanovania?
 - Ako sa dá pomôcť ľuďom, ktorí šikanujú a ponížujú ostatných, aby zmenili svoje správanie?
 - Čo sa stane, ak nikto nezakročí? Čo sa stane s človekom, ktorý šikanuje iných? Aký vplyv to má na celú komunitu?
- Kladením nasledujúcich otázok môžete aktivitu prepojiť s ľudskými právami:
 - Má niekto právo šikanovať ostatných? Prečo áno alebo prečo nie?
 - Aké ľudské práva sa porušujú pri šikanovaní a ponížovaní?
 - Ak zastavíme šikanovanie, ako to ovplyvní naše prostredie a dodržiavanie ľudských práv?
- Na konci diskusie deti požiadaajte, aby sa opäť pozreli na obkreslené a vystrihnuté dlane a pridali ďalšie osoby a organizácie, na ktoré sa môžu obrátiť v prípade šikanovania. Všetky výstrižky umiestnite niekam, kde ich deti môžu vidieť a v prípade potreby sa na ne odvolať.

Odporúčania pre nasledujúce aktivity

Témou násilia sa bližšie zaoberá aktivita „ŽIVÉ FOTOGRAFIE“ na strane 131. Aktivita „SLOVÁ, ČO BOLIA“ zo strany 189 sa zameriava na slovné útoky a ponížovanie. Môžete ju realizovať ešte pred touto aktivitou alebo ňou nadviazať na problematiku šikanovania.

Námety na ďalšiu činnosť

Skúste spolu so skupinou vymyslieť a pripraviť kampaň „Stop šikanovaniu“ a požiadaajte členky a členov komunity, aby sa pripojili. Zorganizujte napríklad výstavu, pozvite do diskusie odborníčku alebo odborníka z organizácie na podporu detí, prípadne identifikujte pracovníka alebo pracovníčku školy, na ktorých sa deti môžu obrátiť s prosbou o pomoc.

Zinscenujte predstavenie, ktoré deťom priblíži a ozrejní, ako majú reagovať v prípade, ak sa stretnú so šikanovaním a ponížovaním. Pozvite naň aj iné skupiny detí.

Vyhľadajte číslo tiesňovej linky, na ktorú môžu volať obeť šikanovania a ponížovania a umiestnite ho na dobre viditeľné miesto. Zistite, na aké miestne organizácie sa môžu deti obrátiť v rámci svojich komunit a pozvite ich zástupcov alebo zástupkyne na stretnutie.

Rady na vedenie aktivity

Počas aktivity používajte maketu mikrofónu (môže to byť aj obyčajná palička), aby si deti neskákali do reči. Môže sa stať, že medzi deťmi dochádza k istej forme šikanovania, týrania alebo ponížovania. Šikanovanie do istej miery ovplyvňuje všetky deti a môže nadobúdať najrôznejšie podoby. Citlivo preto vnímajte akékoľvek náznaky podobných situácií v skupine.

Obmeny

Namiesto modelových situácií spolu s deťmi porozmýšľajte nad ďalšími, ktoré môžu vychádzať zo skutočných zážitkov detí.

Rozdeľte deti do malých skupín. Každá skupina zahrá jednu situáciu (šikanovanie aj následné reakcie). Porozprávajte sa a zhodnoťte každú zahranú situáciu. O názor požiadaajte aj iné skupiny.

PODKLADY: PRÍKLADY ŠIKANOVANIA

Priatelia alebo priateľky ti začnú nadávať, posielajú ti neslušné SMS správy a berú ti veci. Takéto správanie sa ti vôbec nepáči. Čo urobíš?

- Nič. Asi si urobil alebo urobila niečo zlé, keď sa k tebe takto správajú.
- Opätuješ ich správanie nadávkami a vyhrážkami.
- Povieš o tom svojim rodičom, učiteľkám alebo učiteľom.
- Niečo iné (vlastný návrh).

Viacerí spolužiaci alebo spolužiačky šíria o tebe hanlivé klebety prostredníctvom SMS správ. Veľa detí sa preto s tebou nechce hrať a niektorí sa s tebou úplne prestanú rozprávať. Klebetám začnú veriť dokonca aj tvoji najbližší kamaráti a kamarátky. Čo urobíš?

- Nič. Aj tak ti nikto neuverí, ak si všetci myslia, že tie klebety sú pravdivé.
- Začneš šíriť klebety o ostatných deťoch.
- Všetkým povieš, že klebety nie sú pravdivé.
- Niečo iné (vlastný návrh).

Tvoji starší súrodenci ťa neustále bijú a kopú, keď to nikto nevidí. Vyhrážajú sa, že ti ublížia ešte viac, ak o tom niekomu povieš. Čo urobíš?

- Povieš o tom svojim rodičom, učiteľkám alebo učiteľom.
- Požiadaš svojich kamarátov alebo kamarátky, aby ti ich pomohli zbiť.
- Povieš im, že ťa to bolí a nech to prestanú robiť.
- Niečo iné (vlastný návrh).

Tvoj učiteľ alebo učiteľka ti nadáva do hlupákov zakaždým, keď povieš nesprávnu odpoveď. Pred všetkými vyhlasuje, že nemá zmysel učiť ťa, lebo ty aj tak nie si schopný alebo schopná niečo sa naučiť. Ostatné deti sa ti začali posmievat. Čo urobíš?

- Pôjdeš priamo k riaditeľovi alebo riaditeľke a oznámiš, čo sa stalo.
- Začneš chodiť poza školu, veď aj tak ťa tam nič dobré nečaká.
- Požiadaš rodičov, či môžeš prestúpiť do inej triedy alebo školy.
- Niečo iné (vlastný návrh).

Všimneš si, že niektorí kamaráti alebo kamarátky začnú provokovať a robiť si žarty z mladších detí v letnom tábore. Čo urobíš?

- Bez ich vedomia to pôjdeš povedať rovno vedúcemu alebo vedúcej tábora.
- Ak si začnú robiť žarty aj z teba, radšej sa k nim pripojíš.
- Povieš kamarátovi alebo kamarátke, že to, čo robí, je nesprávne a že má nechať mladšie deti na pokoji.
- Niečo iné (vlastný návrh).

PODKLADY: PRÍKLADY ŠIKANOVANIA

Skupina starších detí z inej školy začne šikanovať menšie deti z tvojej školy. Počkajú si na dieťa, keď ide samé zo školy, alebo keď čaká na autobus, obklúčia ho a vezmú mu peniaze, jedlo alebo hračky. Hádžu doňho kamene a vyhrážajú sa, že bude ešte horšie. Čo urobíš?

1. Budeš si dávať pozor a cestou do školy a zo školy pôjdeš vždy iba v skupine.
2. Povieš dospelým v tvojej škole, čo sa deje a požiadaš ich o pomoc.
3. Začneš so sebou na ochranu nosiť kamene alebo nôž.
4. Niečo iné (vlastný návrh).

Váš nový spolužiak je utečencom. Tvoji kamaráti alebo kamarátky mu stále adresujú rasistické poznámky, smejú sa z jeho výslovnosti a posielajú ho späť domov. Čo urobíš?

1. Pridáš sa k nim, veď on nie je tvoj kamarát, takže sa nemusíš starať, čo s ním bude.
2. Povieš učiteľke alebo učiteľovi, že tvoji kamaráti alebo kamarátky sa k nemu rasisticky správajú.
3. Ponúkneš mu pomoc s učením jazyka, aby ľahšie zapadol medzi ostatných.
4. Niečo iné (vlastný návrh).

Nedávno si provokoval alebo provokovala jedného zo svojich kamarátov alebo kamarátok, pretože nevie dobre čítať ani písať. Teraz si si všimol alebo všimla, že v poslednej dobe sedáva v lavici sám alebo sama. Raz si ho alebo ju dokonca videl plakať. Čo urobíš?

1. Nič. Asi má len zlý deň a ty s tým nemáš nič spoločné.
2. Prestaneš provokovať a opýtaš sa, prečo plače.
3. Povieš, že ho alebo ju už viac nebudeš provokovať pred ostatnými, ale nič to nemení na tom, že nemá v hlave všetko v poriadku a po trebuje doučovanie.
4. Niečo iné (vlastný návrh).

Máš staršieho nevlastného brata, ktorý je k tebe veľmi milý. Často ta chce pobožkať a objať, ale tebe je to nepríjemné, aj keď ho máš rád alebo rada. Čo urobíš?

1. Povieš o tom niektorému z rodičov alebo inému bratovi či sestre.
2. Budeš sa vzpierať a pobiješ sa s ním.
3. Budeš sa mu vyhýbať a držať si odstup.
4. Niečo iné (vlastný návrh).

9. Dobývanie hradu

Kto nerozmýšľa, prehrá!

Témy	Mier a bezpečnosť
Náročnosť	2
Veková skupina	8 až 13 rokov
Trvanie	120 minút
Veľkosť skupiny	16 až 30 detí, 2 až 3 facilitátori/facilitátorky
Typ aktivity	Dobrodružná hra, zážitkové učenie
Charakteristika	Deti zastupujú rôzne strany boja. Aby vyhrali, musia sa zorganizovať. Po „boji“ sa rozprávajú o rôznych pocitoch na rôznych stranách konfliktu, ich príčinách a vnútorných mechanizmoch.
Ciele	• Rozvíjať empatiu s rôznymi stranami konfliktu. • Navzájom spolupracovať. • Uvedomiť si, že každý konflikt sprevádza množstvo emócií. • Rozvíjať strategické a organizačné myslenie.
Priprava	• Ak bude hra prebiehať vonku, skontrolujte priestor a vyznačte hranice aktivity. Vyhladajte akékoľvek potenciálne nebezpečné miesta, označte ich a upozornite na ne deti aj vedúce či vedúcich skupiny. • Na papierové hárkky rôznych farieb vpište alebo nakreslite vymyslené „akčné plány“. Každý z nich rozstrihajte na desať častí a vložte do obálky. • Dostatočne veľký priestor, kde môžu deti behať a skrývať sa.
Pomôcky	• Šesť „akčných plánov“ na papierových hárkoch odlišnej farby, pričom každý je rozstrihaný na desať častí, • tri rôzne rozlišovacie znaky pre tri rôzne skupiny (napr. jednofarebné oblečenie, farby na tvár alebo stužky), • občerstvenie pre deti po skončení hry.

Pokyny

1. Predstavte deťom nasledujúci príbeh: V strede krásneho mesta sa nachádza mohutný stovežatý hrad. V meste vládnu Modrí, ale pred bránami sa už zhromažďujú dve nepriateľské skupiny, ktoré chcú vtrhnúť do mesta a hrad dobyť: Červení na juhu a Zelení na severe.
2. Rozdeľte deti do troch družstiev: Polovica detí bude v družstve Modrých, štvrtina v družstve Červených a štvrtina v družstve Zelených. Vytýčte a ukážte deťom hranice hracej plochy. Červené a Zelené družstvo dostane po tri „akčné plány“.
3. Pozorne vysvetlite nasledujúce kroky, aby im porozumeli všetky deti:
 - a. Hra prebieha vnútri vymedzených hraníc.
 - b. Každé družstvo si vnútri týchto hraníc rozloží vlastný tábor, kam nemôže vstúpiť žiadne iné družstvo. Mesto, ktoré bránia Modrí, je presne v strede územia. Tábor Červených je na jednej strane a tábor Zelených je na opačnej strane.
 - c. Hrad sa dá dobyť jedine tak, že si dve dobyvateľské družstvá (Červení a Zelení) navzájom vymenia „akčné plány“. Každé z týchto dvoch družstiev má tri plány na papierových hárkoch rôznej farby, ktoré sú rozstrihnuté na 10 častí. Každú časť musí jeden z dobyvateľov priniesť do opačného tábora, pričom naraz je možné niesť iba jeden kus papiera. Hráč alebo hráčka Červených nemôže prenášať časti „akčného plánu“ Zelených a naopak. Osoba, ktorá kúsok papiera prenáša, ho môže

Zdroj: „Praxismappe“ Bundesjugendwerk der Arbeiterwohlfahrt (Národná mládežnícka organizácia Združenia pre sociálne zabezpečenie pracovníkov v Nemecku)

odovzdať až potom, keď príde k druhému táboru.

- d. Modré družstvo (obrancovia hradu) sa snaží zabrániť Červeným a Zeleným, aby si vymieňali časti plánov. Pokúšajú sa dobyvateľov chytať a vziať im plány. „Chytiť“ v tomto prípade znamená zľahka sa dotknúť ramena alebo ruky.
- e. Chytený Červený alebo Zelený hráč alebo hráčka má dve možnosti: 1) Môže Modrému družstvu odovzdať časť plánu, ktorý nesie, a následne sa znova zapojiť do hry alebo 2) môže odmietnuť čokoľvek odovzdať, čím sa stáva „väzňom“ a ostáva v meste, až kým sa hra neskončí alebo kým neodovzdá svoju časť plánu. Červení a Zelení si môžu navzájom pomáhať.
- f. Časti plánov nemôžu byť počas nosenia skryté, musí ich byť teda vždy vidno.
- g. Dospelé osoby, ktoré dozerajú na hru, sa do nej priamo nezapájajú, sledujú však dodržiavanie pravidiel.
- h. Ak sa Červenému alebo Zelenému družstvu podarí zozbierať všetkých desať častí plánu, môže Modrému družstvu vziať všetky ostatné časti a stáva sa víťazom hry! Ak sa Modrému družstvu podarí chytiť všetkých desať častí z plánov Červeného alebo Zeleného družstva, dané dobyvateľské družstvo vypadáva. Zostávajúce dobyvateľské družstvo však môže ešte stále vyhrať. Ak sa im podarí preniesť celý plán do opačného tábora, stávajú sa spolu s vyradeným družstvom víťazom hry.
- i. Hra končí, ak jedno z družstiev vyhrá alebo ak vyprší stanovený časový limit.

Záverečná reflexia

1. Zhodnoťte aktivitu kladením nasledujúcich otázok:
 - a. Ako sa cítite?
 - b. Čo sa stalo s vašimi akčnými plánmi?
 - c. Podarilo sa vám získať kompletný plán? Akú ste mali stratégiu? Ako ste sa rozhodovali?
 - d. Zapojili sa do hry všetci rovnako? Mali ste v rámci družstva stanovené rozdielne úlohy?
 - e. Čo ste si mysleli o zvyšných dvoch družstvách?
 - f. Aký bol vzťah medzi Červeným a Zeleným družstvom? Spolupracovali alebo medzi sebou súťažili? Ako ovplyvnil ich vzťah výsledok celej aktivity?
 - g. Bojovali spolu Červení a Zelení dobyvatelia proti Modrým obrancom a naopak? Ak áno, prečo? Čo bolo príčinou tohto konfliktu?
 - h. Do akej miery bola zahraná situácia realistická? Stretli ste sa už v živote s podobnými situáciami? Čo myslíte, aké sú príčiny takýchto konfliktov v skutočnom živote?
 - i. Ako by podľa vás bolo možné túto situáciu zmeniť? Ako sa dá takýmto konfliktom predísť?
 - j. Stretli ste sa už v živote s podobnými konfliktami? Ako ich riešite? Čo by sa dalo spraviť, aby takéto situácie vôbec nevznikali?
 - k. Ako vznikajú konflikty? Ako sa im môžeme vyhnúť? Ako ich môžeme riešiť? Ako môžeme zabezpečiť mier a ochranu ľudí?
2. Kladením nasledujúcich otázok môžete aktivitu prepojiť s ľudskými právami:
 - a. Ktoré ľudské práva sa porušujú pri konfliktoch medzi ľuďmi? Ktoré práva sa porušujú počas závažných ozbrojených konfliktov?
 - b. Ako ovplyvňuje jednotlivé strany konfliktu to, že ich práva sú porušené? Ako to ovplyvní ich budúcnosť?
 - c. Ako takéto konflikty ovplyvňujú deti, ktoré sa nachádzajú na danom území? Ako to ovplyvní ich budúcnosť?
 - d. Ako sa dá prechádzať podobným konfliktom a porušeniam ľudských práv?

- e. Je vôbec možné vyriešiť všetky konflikty na svete? Ako môžu ľuďom pri riešení konfliktov pomôcť ľudské práva?

Odporúčania pre nasledujúce aktivity

- Skúste sa hlbšie venovať pretrvávajúcim konfliktom v rámci skupiny, v komunite, regióne, krajine alebo na celom svete. Snažte sa porozumieť príčinám konfliktov a porozprávajte sa o nich.

Námety na ďalšiu činnosť

- Ak sa v rámci záverečnej reflexie zaoberáte ozbrojenými konfliktmi a mierom, skúste zorganizovať alebo pridať sa do demonštrácie za mier, prípadne navštívte mierovú organizáciu. Pomôžte deťom pochopiť, ako takéto organizácie podporujú zásady celosvetového mieru a ako pristupujú k ozbrojeným konfliktom.
- Diskutuje spolu s deťmi o tom, ako riešia konflikty v skupine. Pomôžte im vytvoriť súbor pravidiel na riešenie konfliktov, ktoré budú založené na zásadách ľudských práv (napr. zákaz používania fyzického násillia, zákaz hanlivého vyjadrovania sa, právo na vyjadrenie vlastného názoru a rovnocenné zapájanie všetkých detí).

Rady na vedenie aktivity

- Hoci je toto cvičenie súťažnou aktivitou, nikto nemusí o nič bojovať. Deti so slabšou telesnou konštrukciou môžu využiť šikovnú stratégiu, rýchlosť a spoluprácu a dosiahnuť tak v konečnom dôsledku oveľa viac, než tie deti, ktoré sa spoliehajú na agresivitu a silu.
- Všetci dospelí účastníci aktivity by sa mali pozorne oboznámiť s pravidlami. Ubezpečte sa, že im všetci rozumejú; vedia, kde sú hranice a aké možné nebezpečenstvá hrozia vo vyhradenom priestore.
- Červenému a Zelenému družstvu vysvetlite, aké dôležité je mať dobrú stratégiu, pomocou ktorej sa môžu vyhnúť chyteniu a vyhrať celú hru.
- Zdôraznite, že „chytiť“ znamená zľahka sa dotknúť osoby. Nižšie sú uvedené príklady obmien pre deti s odlišnými spôsobnosťami.
- Dĺžka trvania hry závisí od mnohých faktorov, ale najmä od samotnej skupiny detí. Počítajte s tým, že hra môže trvať pomerne krátko, ale aj oveľa dlhšie, ako očakávate.
- V diskusii, ktorá nasleduje po aktivite, zdôraznite rozdiel medzi ozbrojeným konfliktom a mierom, prípadne medzi bežnými konfliktami, ktoré deti zažívajú každý deň. Oba rozdiely sú dôležité, ale vyžadujú si odlišné prístupy.

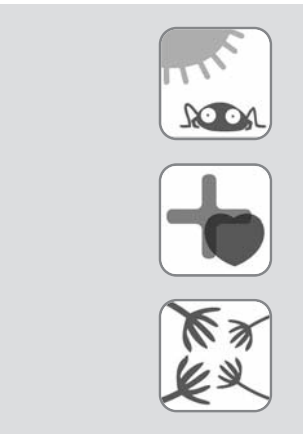
Obmeny

- Ak je niektoré z detí alebo družstiev slabšie, trochu im pomôžte a poskytnite zopár užitočných rád (napr. „Spočítajte, koľko častí plánov sa už nachádza v opačnom tábore. Skúste riskovať stratu niektorých častí, aby ste tak zachránili iné. Neposielajte hneď od začiatku časti všetkých plánov, ale postupne jeden po druhom, až kým neprídete na osvedčenú stratégiu dobývania.”).
- Jednoduché „chytenie“ členov Červeného a Zeleného družstva Modrým družstvom môžete nahradiť nejakou zložitejšou činnosťou. Protivníci si môžu napríklad zahrať „Kameň, papier, nožnice“. Ak vyhrá člen Modrého družstva, získa časť plánu, a ak vyhrá člen Červeného alebo Zeleného družstva, môže prebehnúť do opačného tábora. Táto obmena má zmysel predovšetkým vtedy, keď sú medzi deťmi výraznejšie vekové a telesné rozdiely, pretože dáva mladším alebo slabším deťom rovnocennú šancu na víťazstvo.

10. Reportáž o ľudských právach

Fotoaparáty malých reportérok a reportérov bránia ľudské práva!

Témy	Životné prostredie, Zdravie a blahobyt, Participácia
Náročnosť	2
Veková skupina	10 až 13 rokov
Trvanie	90 až 120 minút
Veľkosť skupiny	8 až 24 detí
Typ aktivity	Fotoreportáž alebo iné formy reportáže
Charakteristika	Deti skúmajú a podávajú hlásenie o stave ľudských práv vo svojej komunite.
Ciele	• Rozvíjať povedomie o ľudských právach v každodennom živote. • Porozumieť tomu, ako sa ľudské práva porušujú a ako ich možno brániť. • Rozvíjať schopnosť spolupráce pri aktívnej ochrane ľudských práv a snahe o zastavenie ich porušovania.
Príprava	• Vyberte niekoľko zariadení alebo priestorov, v okolí ktorých aktivity súvisia so zdravím, bezpečnosťou a životným prostredím (napr. plaváreň, reštaurácia, závod na recyklovanie odpadu). • Podčiarknite príslušné články v zjednodušených verziách Všeobecnej deklarácie ľudských práv a Dohovoru o právach dieťaťa a pre každé dieťa prichystajte ich kópie. • Vytvorte kópie máp okolitej oblasti. • V rámci tejto aktivity sa deti nestranné a kriticky pozrú na niektoré z miestnych zariadení a inštitúcií, informujte preto ich zodpovedných zástupcov alebo zástupkyne v dostatočnom predstihu. • Pokúste sa zariadiť stretnutie so zodpovednými osobami, ktorým môžu deti predstrieť svoje výsledky a návrhy, a s ktorými môžu prediskutovať prípadné zmeny.
Pomôcky	• Kópie zjednodušenej verzie Všeobecnej deklarácie ľudských práv a Dohovoru o právach dieťaťa pre každé družstvo, prípadne ich veľké kópie na plagáte alebo tabuli, • fotoaparát pre každú skupinu, • poznámkové zošity a perá na zapisovanie poznámok a označovanie fotografií, • kópie máp okolitej oblasti, • tlačiareň digitálnych fotografií (nie je nevyhnutná).

Pokyny

- Opýtajte sa detí, či vedia, čo je náplňou práce novinových a televíznych reportérok a reportérov. Oznámte im, že v rámci tejto aktivity sa z nich stanú fotoreportéri a fotoreportérky. Ich úlohou bude hľadať názorné príklady dodržiavania alebo porušovania práv v oblasti zdravia, bezpečnosti a životného prostredia a fotografovať ich.
- Prejdite si deťmi príslušné práva. Rozdajte im kópie zjednodušenej verzie Všeobecnej deklarácie ľudských práv a Dohovoru o právach dieťaťa s vyznačenými príslušnými článkami. V prípade potreby môžete vypísať článok 25 Všeobecnej deklarácie ľudských práv a články 3.3, 24 a 27 Dohovoru o právach dieťaťa (v oboch prípadoch z ich zjednodušenej verzie) na tabuľu a porozprávať sa s deťmi o ich vývýzname. Vysvetlite im, že ich reportérska činnosť bude zameraná na tieto práva. Uveďte zopár názorných príkladov, kde vo svojom okolí môžu deti pozorovať dodržiavanie alebo porušovanie týchto práv (napr. požiar na bezpečnosť v škole, čistota prostredia v miestach, kde sa pestujú, predávajú alebo pripravujú potraviny, čistá alebo znečistená voda, vzduch a životné prostredie). Diskutuje o tom, kde je možné sledovať dodržiavanie či porušovanie týchto práv, a požiadajte deti, nech uvedú ďalšie príklady.
- Rozdeľte deti do troj- až štvorčlenných skupín. Každá skupina obdrží fotoaparát a špecifické zadanie.

Napríklad:

- Skupina A môže ísť skontrolovať dodržiavanie bezpečnostných predpisov v škole a v iných verejných priestoroch. (Kde sú hasiace prístroje? Nie sú poškodené? A čo núdzové východy? Nie sú zablokované? Vedia deti v škole, čo majú robiť v prípade núdzových situácií?)
 - Skupina B sa môže zamerať na kontrolu dopravnej bezpečnosti v okolí. (Sú všetky chodníky a priechody pre chodcov bezpečné? V akom stave sú chodníky a vozovky? Sú pred školami umiestnené značky obmedzujúce rýchlosť vozidiel? Svietia v noci pouličné svetlá a fungujú semaforey?)
 - Skupina C môže skontrolovať stravovacie podmienky. (Aká je úroveň hygieny na trhoch a v reštauráciách? Podávajú jedálne lístky dostatočné informácie o jedle? Nie je nikde ohrozená bezpečnosť dodávky vody?)
 - Skupina D môže preveriť stav životného prostredia v okolí. (Ako vieme zistiť kvalitu vzduchu? Je v okolí dostatok zelene? Sú ulice a verejné priestranstvá dostatočne čisté? Ako často sa zametajú ulice a odvádzajú smeti? Sú v okolí umiestnené smetné koše na separovaný odpad?)
- Poskytnite skupinám dostatok času na prebratie svojej témy a naplánovanie postupu pri získavaní fotografických dôkazov. Ubezpečte sa, že deti vedia, na koho sa majú obrátiť, ak potrebujú vstúpiť do určitých priestorov (napr. na školu, správcu alebo vedúceho či vedúcu reštaurácie). Všetky by tiež mali vedieť, ako používať fotoaparát. V každej skupine bude aspoň jedno dieťa, ktoré bude zapisovať poznámky a označovať fotografie, iné bude mať na starosti hľadanie súvislostí s určitými ľudskými právami a ďalšie bude zaznamenávať reakcie a návrhy skupiny.
 - Požiadajte každú skupinu, aby predstavila svoj plán ostatným deťom. Stanovte konkrétny termín na dokončenie celej úlohy.
 - Po nasnímaní fotografií zabezpečte jednotlivým skupinám dostatočný čas na prípravu menšej výstavy. Každá výstava by mala obsahovať:
 - Názov,
 - mená detí v skupine,
 - súhrnné údaje ku každej fotografii (čas vzniku, miesto vzniku, čo zachytáva),
 - vysvetlivky k tomu, aké ľudské právo či práva sú na fotke dodržiavané alebo porušované,
 - odporúčania a návrhy na nápravu porušovania a pochvaly za názorné dodržiavanie ľudských práv.
 - Na výstavu pozvite aj rodičov a členov komunity.
 - Skúste pozvať zástupcov a úradných činiteľov z miestnej komunity (napr. starostu alebo starostku, riaditeľa či riaditeľku, poslancov a poslankyne miestneho zastupiteľstva, miestne spolky a organizácie), nech si prezrú výstavu, stretnú sa s deťmi, vypočujú si ich prípadné námietky a prerokujú možnosti nápravy.

Záverečná reflexia

- Zhodnotte aktivitu kladením nasledujúcich otázok:
 - Ako sa vám páčilo byť reportérom či reportérkou?
 - Bolo náročné hľadať príklady porušovania alebo dodržiavania ľudských práv?
 - Bolo náročné zachytiť takéto príklady na fotografiách?
 - Nemali ste ťažkosti pri písaní súhrnných údajov k fotografiám?
 - Bolo náročné napísať návrhy na zlepšenie alebo pochvaly za dodržiavanie práv?
 - Naučili ste sa o svojej komunite niečo nové? Naučili ste sa niečo nové o sebe? Získali ste na nejaké veci nový názor?
 - Sú fotografie užitočným prostriedkom na odhaľovanie rôznych situácií? Pomohlo vám písanie poznámok?
 - Napadajú vás nejaké iné nástroje a pomôcky, ktoré možno v takýchto situáciách použiť?

- i. Ako pomáha fotografia pochopiť napísaný text?
- 2. Pýtajte sa na nasledujúce otázky a nachádzajte súvislosti s ľudskými právami:
 - a. Čo ste sa pri tejto aktivite naučili o ľudských právach vo vašej komunite?
 - b. Aké pozitívne príklady ochrany a dodržiavania ľudských práv sa spozorovali?
 - c. S akými negatívnymi príkladmi porušovania ľudských práv ste sa stretli?
 - d. Viete navrhnúť nejaké konkrétne opatrenia na zlepšenie ľudských práv? Komu by ste ich adresovali? (Např. vedeniu školy, rodičom, starostovi či starostke, miestnemu zastupiteľstvu, učiteľskému zboru, médiám.)
 - e. Dohovor o právach dieťaťa zaručuje všetkým deťom právo na slobodné vyjadrenie svojho názoru vo všetkých záležitostiach, ktoré sa ich týkajú. Využívate aj vy toto právo? Ak áno, ako? Ako by ste ho mohli využívať čo najúčinnejšie a najlepšie? Aké schopnosti na to potrebujete?

Odporúčania pre nasledujúce aktivity

- Uplatňovaním ľudských práv v blízkom okolí sa zaoberá aj aktivita „MAPA ĽUDSKÝCH PRÁV“ na strane 136.

Námety na ďalšiu činnosť

- Povedzte deťom, nech si vyberú aspoň jedno miesto alebo situáciu, ktoré by chceli zlepšiť. Opýtajte sa, prečo si vybrali právo toto miesto alebo situáciu a ako by ich chceli zlepšiť.
- Zaujímavú samostatnú aktivitu môže predstavovať samotná výstava prác detí pre celú školu alebo pre širšie okolie. Výstava môže byť spojená s vernisážou na verejne prístupnom mieste (např. na pošte, na radnici, v škole, v mládežníckom klube).
- Napíšte listy a vyjadrite pochvalu inštitúciám, ktoré pri ochrane zdravia a bezpečnosti idú príkladom. Môžete však aj skritizovať inštitúcie, ktoré tieto normy zanedbávajú a nedodržiavajú.
- Ak sa vám to doteraz ešte nepodarilo, skúste pozvať zástupcov z miestnych úradov a inštitúcií na stretnutie s deťmi. Podporujte spoluprácu detí s inými ľuďmi s cieľom dosiahnuť pozitívne a rukolapné zmeny.

Rady na vedenie aktivity

Túto aktivitu možno realizovať o rôznych ľudskoprávných témach (např. o násilí, rovnosti pohlaví, deťoch so zdravotným znevýhodnením alebo deťoch menšinového pôvodu, o voľnom čase a hraní sa).

- Pokúste sa získať súhlas alebo prísľub spolupráce s inými školami alebo inštitúciami, v ktorých budú deti zbierať informácie. Ich spoluúčasť a spolupráca s deťmi bude kľúčovým prvkom pri dosahovaní reálnych zmien.
- Prízvukujte, že deti by sa nemali zameriavať iba na zjavné porušovanie pravidiel, ale sledovať aj dobré príklady ich dodržiavania. Zdôrazňujte význam oceňovania ľudí a inštitúcií, ktoré sa zasadujú o ochranu zdravia, bezpečnosti a životného prostredia.
- Pred začatím aktivity bude možno potrebné oboznámiť deti so základnými funkciami fotoaparátu a poskytnúť zopár rád ohľadne fotografovania. Ubezpečte sa, že všetky deti vedia, ako narábať s fotoaparátom a majú možnosť ho použiť.

Obmeny

- Požiadajte deti, nech vytvoria snímky, ktoré vyjadrujú ich duševné rozpoloženie alebo pocity (např. kde sa báli, kde to bolo tajomné, kde sa cítili uvoľnene, šťastne, nepríjemne atď.).
- Ak nemáte fotoaparát k dispozícii, deti môžu opisovať pozorované situácie slovami, vyjadrovať sa pomocou kresieb alebo nahrávať svoje reakcie a postrehy na diktafón.

11. Maškrty

Daj mi, daj mi, daj mi!

Témy	Mier a bezpečnosť, Chudoba a sociálne vylúčenie
Náročnosť	2
Veková skupina	8 až 13 rokov
Trvanie	40 až 60 minút
Veľkosť skupiny	6 až 12 detí
Typ aktivity	Skupinové rokovanie, vyjednávanie a diskusia
Charakteristika	Skupiny rokujú a vyjednávajú, ako si medzi sebou rozdeliť maškrty.
Ciele	• Objasniť proces rokovania a vyjednávania. • Diskutovať o téme „rovných práv“. • Dozvedieť sa o viac o príčinách a dôsledkoch chudoby.
Priprava	• Vytvorte kópie podkladových materiálov alebo ich napíšte na tabuľu. • Zabezpečte sušienky, prípadné iné zdravé maškrty.
Pomôcky	• Aspoň 40 kusov sušienok alebo iných zdravých maškrt (např. oreškov alebo hrozienok), • kópie podkladových materiálov.

Pokyny

1. Rozdeľte deti do dvoch družstiev a každému družstvu dajte kópiu pravidiel a dvadsať sušienok.
2. Vysvetlite pravidlá a presvedčte sa, že im porozumeli všetky deti. Dôležité je predovšetkým nasledujúce pravidlo: Ak medzi družstvami nedôjde k dohode, sušienky si zoberie späť facilitátor alebo facilitátorka.
 - a. Podstatou hry je rozhodovanie, ako rozdeliť sušienky medzi dve skupiny. Každé družstvo dostane pred začiatkom hry dvadsať sušienok. Hra má tri kolá a v každom kole hrajú obe družstvá.
 - b. V každom kole dostanú obe družstvá pokyny, koľko sušienok musia rozdeliť medzi seba a druhé družstvo. Prvé družstvo navrhne, ako rozdeliť sušienky a druhé družstvo môže tento návrh prijať alebo odmietnuť. Ak ho prijme, sušienky sa rozdelia podľa pôvodného návrhu. Ak návrh odmietne, prvé družstvo má ešte jeden pokus na návrh rozdelenia sušienok. Ak však druhá skupina zamietne aj tento návrh, všetky sušienky určené na rozdelenie si vezme späť facilitátor alebo facilitátorka.
 - i. Družstvo A napríklad dostane pokyn, aby rozdelilo desať sušienok. Deti v ňom sa dohodnú, že sebe dajú osem, ale družstvu B iba dve sušienky. Družstvo B tento návrh odmietne. Družstvo A má ešte jeden pokus a rozhodne sa spravodlivo rozdeliť sušienky. Družstvo B návrh prijme a každá skupina dostane päť sušienok.
 - ii. Ak však pri druhom pokuse družstvo A navrhne pre seba sedem sušienok a pre druhé družstvo tri sušienky, družstvo B môže tento návrh odmietnuť. V takom prípade nedostanú vôbec nič a všetkých desať sušienok si vezme facilitátor alebo facilitátorka.
 - c. Po prerokovaní návrhu prvého družstva prichádza na rad druhé družstvo a na základe pokynov navrhuje rozdeliť svoju časť sušienok.
 - d. Druhé kolo má rovnaký priebeh ako prvé, pričom každé družstvo dostane nové pokyny, koľko zo zvyšných sušienok má rozdeliť.
3. Upozornite deti, že výsledky každého delenia a počet získaných sušienok budete zapisovať na tabuľu. Po skončení všetkých troch kôl spočítajte celkové skóre pre každé z družstiev. Výsledná tabuľka môže vyzeráť približne takto:

	SKUPINA A:	SKUPINA B:	FACILITÁTOR/FACILITÁTORKA
1. kolo	5	5	
2. kolo	0	0	14
3. kolo	8	8	
Spolu	13	13	14

4. Podrobnejšie vysvetlite pokyny týkajúce sa sušienok:
- a. Po záverečnej reflexii aktivity môžu deti zjesť všetky sušienky.
 - b. Sušienky sa nemôžu lámať na menšie kúsky.
 - c. Ak členovia družstva zjedia počas aktivity niektoré zo svojich sušienok, nadobro o ne prídu, pretože sa nijako nenahrádzajú ani nedopĺňajú.
 - d. Zdôraznite, že ak sa družstvá nedohodnú na rozdelení sušienok, všetky sušienky „v banku“ si k sebe natrvalo vezme facilitátor alebo facilitátorka.

Záverečná reflexia

1. Zobierajte zvyšné sušienky, aby zbytočne neodvádzali pozornosť detí. Vysvetlite im, že ich môžu zjesť na konci aktivity.
2. Počas diskusie sa môžete opýtať nasledujúce otázky:
 - a. Čo sa stalo počas aktivity?
 - b. Ako ste sa počas hrania cítili? Ktorá časť bola najvzrušujúcejšia a ktorá vás najviac hnevala?
 - c. Riadili ste sa nejakou vlastnou stratégiou? Ako ste na ňu prišli?
 - d. Viedli ste rokovania alebo vyjednávania? Boli úspešné?
 - e. Ak by ste si túto aktivitu niekedy opäť zopakovali, postupovali by ste inak?
 - f. Myslíte si, že sa hra skončila spravodlivo?
3. Diskutujte o dôsledkoch a zmysle tejto aktivity:
 - a. Dôverovali ste druhej skupine, že bude spravodlivo deliť svoje sušienky? Prečo áno alebo prečo nie?
 - b. Čo si predstavujete pod pojmom „spravodlivé“? Čo podľa vás znamená slovo „deliť sa“?
 - c. Ako súvisí dôvera s delením sa?
 - d. Napadajú vám nejaké situácie zo skutočného života, kedy sa musia deti musia o niečo podeliť? Je podľa vás dôležité rozdeliť sa spravodlivo? Čo sa stane, keď sa veci delia nespravodlivo?
 - e. Napadajú vás nejaké situácie zo skutočného života, kedy sa musia o niečo podeliť dospelí? Čo sa stane, keď dospelí nedelia veci spravodlivo?
 - f. Spomeniete si na nejaké príklady zo skutočného života, kedy ľudia nedostali alebo nedostávajú „primeraný podiel“ z vecí, ktoré potrebujú?
 - g. Aké kroky môžeme vykonať, aby každý vždy dostal svoj „primeraný podiel“?
4. Diskutujte a hľadajte súvislosti s ľudskými právami. Pri tom môžete položiť nasledujúce otázky:
 - a. Ľudské práva vychádzajú z potrieb ľudí, aby tak všetci mohli prežiť dôstojný život s primeranou životnou úrovňou. Aké veci potrebuje každý človek? Skúste tieto veci vymenovať.
 - b. Čo sa stane, ak ľudia tieto veci (napr. dostatok jedla, prístrešie, vzdelanie, rodinu) nemajú?
 - c. Vidíte nejakú súvislosť medzi ľudskými právami a „primeraným podielom“ základných životných potrieb?

Odporúčania pre nasledujúce aktivity

- Spoluprácou a postupom proti spoločnému „nepriateľovi“ sa zaoberá aj aktivita „DOBYŤVANIE HRADU“ zo strany 87.
- Aktivita „PLAVBA K NOVÉMU SVETADIELU“ zo strany 150 zasa poukazuje na rozdiely medzi túžbami a potrebami.

Námety na ďalšiu činnosť

- Požiadajte deti, nech uvedú príklady, akým spôsobom môžu zlepšiť spravodlivé delenie v rámci svojej skupiny, doma a vo svojej komunite (napr. príležitosti k vyjadreniu názorov, používanie hračiek, pozornosť dospelých, vystupovanie vo vedúcej úlohe).
- Obráťte sa na miestne mimovládne organizácie, ktoré sa zaoberajú spravodlivým obchodom (fair trade). Pozvite ich zástupcov alebo zástupkyne na stretnutie s vašou skupinou a požiadajte ich o vysvetlenie svojich aktivít. Podporte ich činnosť zorganizovaním rôznych spoločných podujatí.

Rady na vedenie aktivity

- Pochopenie vzťahu medzi potrebami ľudí a ľudskými právami je základným prvkom výchovy a vzdelávania o ľudských právach. Ak deti nie sú s touto myšlienkou dostatočne oboznámené, uveďte ich do problematiky napríklad aktivitou „PLAVBA K NOVÉMU SVETADIELU“ zo strany 150.
- Staršie deti sa môžu naučiť chápať vzťah medzi rozvojom spoločnosti a spravodlivým delením. Ďalšie informácie o rozvojovom vzdelávaní získate zo zdrojov a odkazov uvedených na strane 217 na konci kapitoly Vzdelávanie a voľný čas.
- Túto aktivitu si môžete aj zopakovať. Ak chcete udržať pozornosť detí, použite odlišné, a možno aj o niečo príťažlivejšie pochútky.
- Aktivitu môže hrať viacero skupín naraz, majte však na pamäti, že správanie jednej skupiny môže ľahko ovplyvniť tie ostatné. Vytvorením spoločnej a dobre viditeľnej tabuľky s bodovým hodnotením všetkých skupín podporíte pozitívnu interakciu medzi jednotlivými družstvami. O miere tohto vplyvu sa môžete porozprávať počas záverečnej reflexie aktivity.

	TÍM 1 SKUPINA A	TÍM 1 SKUPINA B	TÍM 1 FACILITÁTOR/ FACILITÁTORKA	TÍM 2 SKUPINA A	TÍM 2 SKUPINA A	TÍM 2 FACILITÁTOR/ FACILITÁTORKA
1. KOLO	6	5		6	5	
2. KOLO	0	0	13	6	7	
3. KOLO	8	8		8	8	
SPOLU	14	13	13	20	20	

Po skončení aktivity si deti môžu opätovne rozdeliť sušienky, ak si to želajú.

Obmeny

- Zjednodušenie aktivity: Počet sušienok určených na rozdelenie môže byť schválne nepárny, čím sa kladie zvýšený nárok na vzájomnú dôveru a podporuje sa proces vyjednávania. Ak si však vaša skupina vyžaduje jednoduchší prístup, použite v každom kole páry počet sušienok.
- Zvýšenie náročnosti aktivity: Pridajte do hry pravidlo, ktoré posilní postavenie jedného z družstiev. Ak družstvo B odmietne návrh, nič nedostane, ale družstvo A si môže nechať tri sušienky. Ak návrh odmietne družstvo A, nikto nedostane nič. V ďalšom kole si družstvá môžu toto postavenie vymeniť.
- Zdôraznenie vzťahu aktivity s ľudskými právami: Ak aktivitu vedie viacero facilitátoriek alebo facilitátorov, pri štvrtej otázke v rámci Záverečnej reflexie môžete deti rozdeliť do dvoch alebo viacerých

skupín. Diskusia o vzťahu medzi ľudskými právami a potrebami ľudí bude o to hlbšia a pútavejšia, o čo menšie budú jednotlivé skupiny. Na konci debaty môžete deti opäť spojiť do jednej veľkej skupiny a viesť spoločnú diskusiu. Pri takejto obmene rátajte s dodatočnou polhodinou času.

PODKLADY: KARTY S POKYNMI

Družstvo A

- Vaše družstvo má 20 sušienok, o ktoré sa budete počas troch kôl deliť s družstvom B.
- Počas každého kola sa budete deliť o nasledujúci počet sušienok:

1. kolo	2. kolo	3. kolo
Delíte sa o 6 sušienok	Delíte sa o 3 sušienky	Delíte sa o 11 sušienok

Určite nechcete prísť o svoje sušienky, preto navrhnite, ako sa o ne rozdelíte s družstvom B. V každom kole môžete dať dva návrhy. Ak družstvo B prijme niektorý z vašich návrhov, každé družstvo získa dohodnutý počet sušienok. Ak však družstvo B zamietne oba vaše návrhy, nikto nič nedostane.

Príklad:

- 1. kolo: Vaše družstvo A má rozdeliť šesť sušienok.
- Váš návrh: Družstvo B dostane dve sušienky a vy si necháte zvyšné štyri.
- Ak družstvo B povie „Áno, prijímame návrh“, potom dostanú dve sušienky a vy dostanete štyri.
- Ak družstvo B povie „Nie, odmietame návrh“, môžete navrhnúť novú ponuku. Tento návrh môže byť rovnaký ako ten prvý alebo sa môže líšiť.
- Ak družstvo B prijme druhý návrh, obe družstvá dostanú dohodnutý počet sušienok.
- Ak však družstvo B neprijme ani tento návrh, žiadne družstvo nič nedostane a sušienky si vezme facilitátor alebo facilitátorka.

Družstvo B

- Vaše družstvo má 20 sušienok, o ktoré sa budete počas troch kôl deliť s družstvom A.
- Počas každého kola sa budete deliť o nasledujúci počet sušienok:

1. kolo	2. kolo	3. kolo
Delíte sa o 5 sušienok	Delíte sa o 10 sušienok	Delíte sa o 5 sušienok

Určite nechcete prísť o svoje sušienky, preto navrhnite, ako sa o ne rozdelíte s družstvom A. V každom kole môžete podať dva návrhy.

Ak družstvo A váš návrh prijme, každé družstvo získa dohodnutý počet sušienok.

Ak sa však s družstvom nedohodnete ani pri druhom návrhu, nikto z vás nič nedostane.

Príklad:

- 1. kolo: Vaše družstvo B má rozdeliť päť sušienok.
- Váš návrh: Družstvo A dostane dve sušienky a vy si necháte zvyšné tri.
- Ak družstvo A povie „Áno, prijímame návrh“, potom dostanú dve sušienky a vy dostanete tri.
- Ak družstvo A povie „Nie, odmietame návrh“, môžete navrhnúť novú ponuku. Tento návrh môže byť rovnaký ako ten prvý alebo sa môže líšiť.
- Ak družstvo A prijme druhý návrh, obe družstvá dostanú dohodnutý počet sušienok.
- Ak však družstvo A neprijme ani tento návrh, žiadne družstvo nič nedostane a sušienky si vezme facilitátor alebo facilitátorka.

12. Milý denníček

Skús sa na chvíľu vcítiť do mojej kože...

Témy	Diskriminácia, Zdravie a blahobyt, Chudoba a sociálne vylúčenie
Náročnosť	2
Veková skupina	8 až 13 rokov
Trvanie	60 minút
Veľkosť skupiny	6 až 20 detí
Typ aktivity	Rozprávanie príbehov, diskusia
Charakteristika	Deti si prečítajú tri rôzne opisy rovnakého zážitku a diskutujú o chybnom úsudku a názoroch na ľudí.
Ciele	• Využívať komunikačné a pozorovacie schopnosti v praxi. • Rozvíjať schopnosť empatie. • Upozorniť na odsudzujúce a diskriminačné postoje. • Pochopiť, aký subjektívny môže byť individuálny zážitok. • Porozprávať sa o práve na vzdelanie, hranie sa a zdravotnú starostlivosť.
Priprava	Upravte vzorové príbehy tak, aby odrážali realitu detí v skupine, prípadne aby korešpondovali s vašimi výchovno-vzdelávacími cieľmi.
Pomôcky	• Kópie všetkých troch príbehov.

Pokyny

1. Vysvetlite nasledujúcu aktivitu: Tri deti, ktoré sa minulý rok zúčastnili letného tábora, nám dovolili prečítať svoje denníky. Rozdeľte deti do troch skupín a každej skupine dajte kópiu jedného z príbehov.
2. Po prečítaní príbehov zhromaždite deti a prejdite s nimi všetky udalosti, ktoré deti postupne zažili (napr. riešenie hádaniek, obed, futbal, stavba plte, plavba cez rieku). Pri každej udalosti sa pristavte a opýtajte sa detí, čo presne každá postava robila, čo si myslela a čo cítila, ale zatiaľ sa nevenujte konkrétnym dôvodom rozdielnych reakcií a pocitov účastníkov letného tábora.
3. Požiadajte členky a členov skupiny, aby opísali to dieťa, ktorého príbeh si prečítali. V nasledujúcej diskusii sa venujte tomu, prečo si každé z detí odnieslo úplne iné zážitky. Môžete pri tom klásť nasledujúce otázky:
 - a. Prečo si deti navzájom nerozumeli?
 - b. Myslíte si, že by sa mohli správať inak, keby o sebe viac vedeli? Ako by sa mohli správať?
 - c. Aké nedorozumenia medzi nimi vznikli?
 - d. Ako vôbec mohlo dôjsť k takýmto chybným záverom?
 - e. Zmýlili ste sa niekedy aj vy, keď ste niekoho na prvý pohľad neodhadli?
 - f. Čo sa stane, keď sa pomýlime a niekoho nesprávne odhadneme?
 - g. Ako sa môžeme takýmto chybám vyhnúť?

Záverečná reflexia

1. Zhodnoťte aktivitu, napríklad kladením nasledujúcich otázok:
 - a. Čo si myslíte o týchto troch príbehoch?
 - b. Páčilo by sa vám zažiť takýto deň? Prečo áno alebo prečo nie?
 - c. Myslíte si, že sú tieto príbehy realistické?
 - d. Viete sa vžiť do kože niektorého z aktérov? Ktorého alebo ktorej? Prečo?
 - e. Môžete mať kamarátov či kamarátky, aj keď ste chudobní alebo neviete čítať? Prečo?

- f. Čo znamená priateľstvo?
- g. Poznáte vo svojom okolí ľudí, ktorí to majú v živote ťažšie ako iní? Kto to je?
- h. Ako im môžeme pomôcť? Ako môžeme túto situáciu zmeniť?
2. Nasledujúcimi otázkami môžete príbehy prepojiť s oblasťou ľudských práv:
- a. Ktoré ľudské práva si užívali deti v tábore?
- b. Ktoré ľudské práva si užívate doma?
- c. Boli niektoré z ich práv porušené?
- d. Ako tieto deti ovplyvňuje fakt, že ich práva sú porušené? Ako to ovplyvní ich budúcnosť?
- e. Ako sa dá predchádzať podobným porušeniam ľudských práv?

Odporúčania pre nasledujúce aktivity

- Skúste s deťmi nakresliť niektoré situácie z týchto príbehov (napr. udalosti z „Dňa veľkých dobrodružstiev“, čo robia deti doma atď.).
- Aktivity „ČIE PRÁVA SÚ NAJDÔLEŽITEJŠIE?“ zo strany 119 a „PLAVBA K NOVÉMU SVETADIELU“ zo strany 150 rozoberajú rôzne reakcie a priority v rovnakej situácii.

Námety na ďalšiu činnosť

Ak sa chcete vyhnúť podobným nedorozumeniam vo vašej skupine, skúste spolu s deťmi vyvinúť spoločné pravidlá správania.

Rady na vedenie aktivity

- Niektorým deťom môžu nasledujúce príbehy pripadať príliš neskutočné alebo neobvyklé. Pokúste sa ich upraviť tak, aby boli pre deti ľahšie pochopiteľné. Dávajte si však pozor, aby ste nevystavili jednotlivé deti izolácii alebo zahanbeniu, ak by sa takto upravené príbehy príliš podobali ich vlastným zážitkom.
- Citlivo pristupujte k postojom detí so zdravotným znevýhodnením, k tomu ako vnímajú samy seba a iných ľudí v okolí. Umožnite im, nech vyjadria svoje pocity a prípadné ťažkosti, ale povzbudzujte ich sebavedomie a zdôrazňujte, že všetky deti by mali prežiť čo najkrajší a hodnotný život a každý by mal rešpektovať ich práva.
- Niektoré deti sa môžu rozpoznať v postavách z príbehov, preto starostlivo zvážte svoje otázky a vedenie diskusie počas záverečnej reflexie. Diskusia môže u niektorých detí vyvolať odsudzujúce a diskriminačné postoje a vytváranie stereotypov, či už o znevýhodňovaných deťoch (napr. „Nemajú žiadne problémy.“ „Sú to snobi.“) alebo znevýhodnených deťoch (napr. „Ich rodiny ich vôbec nepodporujú.“ „Sú lenivé.“) Cieľom tejto aktivity je podporovať snahu o hľadanie príčin, prečo sa ostatní správajú, ako sa správajú, a nie vyvodzovať unáhlené uzávery založené na mylných domnienkach.
- Jasne rozlišujte medzi tým, čo daná postava robí, a tým, čo si myslí a čo cíti.

Obmeny

- Príbehy čítajte nahlas, prípadne o to požiadať deti. Následne sa o nich porozprávajte (pomocou otázok z bodu 3 v Pokynoch). Po každom jednom z prečítaných príbehov môže nasledovať záverečná reflexia.
- Požiadať deti, nech na základe opísaných udalostí pripraví scenky a opýtajte sa ich, ako sa pri ich hraní cítili. Môžete tiež požiadať dve deti, nech každé zahrá jednu „časť“ postáv z príbehu – jedno dieťa bude predstavovať slová a konanie postavy, kým druhé bude vysvetľovať jeho alebo jej vnútorné myšlienkové pochody a pocity.
- Pri práci s mladšími deťmi môžete využiť vizuálne pomôcky, ktoré im pomôžu zapamätať si, čo sa v tábore stalo. Nesnažte sa ich však zavalit prílišným množstvom informácií, pretože môžu ľahko stratiť pozornosť. Presvedčte sa, že deti porozumeli príbehu, a až potom prejdite na ďalší.

PODKLADY: PRÍBEHY

Počas letných prázdnin chodí veľa detí do letných táborov. Nasledujúce príbehy pochádzajú z denníkov troch detí rovnakého veku. Všetky sa prvýkrát stretli v letnom tábore, kde sa zúčastňovali tých istých aktivít. Jedného dňa vedúci tábora zorganizovali „Deň veľkých dobrodružstiev“. Všetky tri deti si večer zapísali zážitky z tohto dňa do svojich denníkov.

Margaret si písala s baterkou pod perinou.

Milý denníček,

to bol ale skvelý deň! Mali sme kopec zábavy. Myslím si, že to bol jeden z najlepších dní v mojom živote! Robili sme super veci a niektoré boli dokonca nebezpečné, ale ja som sa ani raz nebála. Mojim kamarátom sa to však asi nepáčilo tak, ako mne. Škoda, že Eva a Ricardo sa dnes správali tak divne.

Ale porozprávam ti to od začiatku. Keď sme ráno vstali, vedúci nás rozdelili do niekoľkých skupín. Ja som bola s Evou a Ricardom. Mám ich oboch rada, pretože včera sme tiež boli v rovnakej skupine a stále sme sa smiali na vtipoch, ktoré sme si hovorili. Vedúca nám dala tri správy napísané tajnými kódmi a my sme ich mali rozlúštiť. Ja som svoju správu rozlúстила ako prvá. Potom na to prišiel aj Ricardo, ale Eve to vôbec nešlo. Keď som sa jej spýtala, či nepotrebuje pomoc, povedala, že sa jej táto úloha nepáči a že lúštenie tajných kódov ju nebaví. Potom som si všimla, že drží papier hore nohami a začala som sa smiať, že takto na to predsa nikdy nepríde. Vtedy na mňa škaredo pozrela a odhodila papier do koša. Povedala, že sa chce hrať, a nie čítať. Myslím, že nie je veľmi šikovná. Zaujímalo by ma, či vôbec vie čítať. Všetci moji kamaráti vedia čítať, a to sú rovnako starí ako ona!

Nakoniec sme rozlústili všetky tri odkazy. Potom sme išli dole k rieke, kde sme hrali futbal proti inému družstvu. To bolo fakt super! Skoro sme vyhrali, ale Eva to celé pokazila. Vždy, keď sa k nej priblížila lopta, chytila ju do rúk alebo kopla do iných detí. Stále robila veľa chýb. Vyzeralo to, akoby nikdy predtým nehrala futbal. To je ale divné! Veď všetci hrávame po škole futbal. Nabudúce už s Evou nechcem byť v skupine.

Po obede (varia tu inak samé gebuziny!) sme dostali za úlohu postaviť plť a preplaviť sa ňou cez rieku. To bolo super, pretože najprv sme hľadali drevo a potom sme robili rôzne uzly na lanách. Spolu s Evou sme nazbierali veľké a hrubé konáre, ale Ricardo stále nosil iba také tenké vysušené konáriky. Povedala som mu, že je chlapec, a preto by mal nosiť lepšie drevo. Vrazil, že sa mu točí hlava a bolí ho chrbát. Podľa mňa sa len vyhovárať, aby nemusel pracovať. Aj tak sme postavili najlepšiu plť. Dokonca aj vedúca to povedala! Potom začala vedúca rátať „1, 2, 3“ a vtedy sme mali skočiť na plť a preplaviť sa cez rieku. Ja som skočila prvá, ale šmykla som sa a spadla do vody. Brrr! Voda bola naozaj studená a začala som kričať. Našťastie mi vedúca pomohla a potom sme sa na tom všetci smiali. Keď som ostatným povedala, aká je voda studená, Ricardo vrazil, že nechce ísť cez rieku. Asi sa zľakol tej studenej vody. Nevedela som, že je taká padavka! Najprv nechcel nosiť drevo, a potom sa bál vody. Keď som mu povedala, nech nie je baba, rozplakal sa a utiekol preč. Už s ním viac nechcem byť v skupine! Asi poviem vedúcej, nech ma dá nabudúce do skupiny s niekým iným, pretože Eva je hlúpa a Ricardo je trasorítka.

Odvtedy som sa s Evou ani Ricardom nebavila a jaaa, myslím, že k našej izbe práve idú vedúci. Spinkaj sladko, denníček môj. Zajtra ti napíšem ďalšie správy.

S láskou, Margaret.

PODKLADY: PRÍBEHY

Tento denník napísala Eva s pomocou vedúcej.

Ahoj, denníček,

ja som Eva a ty si môj prvý denníček. Dúfam, že budeme kamaráti. Poprosila som vedúcu, aby napísala túto stranu za mňa. Povedala, že keď budem staršia, budem si môcť prečítať, čo som robila v tábore. To je ale vážne dobrý nápad, páči sa mi! Odsadli sme si od ostatných detí, pretože nechcem, aby niekto vedel, že mi vedúca pomáha.

Dnes sme zažili množstvo aktivít. Ráno nás rozdelili do skupín. V mojej skupine bola Margaret a Ricardo. Ricarda mám radšej ako Margaret. Margaret si myslí, že je múdrejšia než ostatní!

Všetko to začalo s tajnými kódmi, ktoré sme mali rozlúštiť. Takéto úlohy nemám veľmi rada, pretože stále neviem dobre čítať a Margaret na mňa neustále kričala, aby som si pohla. Keby som vedela lepšie čítať, prečítala by som všetky knihy na svete. Ale odkedy od nás ocko odišiel, musím zostávať doma a starať sa o súrodencov, kým je mama v práci. Chcela by som chodiť do školy, ale mama hovorí, že dôležitejšie je mať jedlo na stole, než vedieť čítať knihy. Nechcela som, aby Ricardo a Margaret zistili, že neviem čítať, tak som predstierala, že lúštim tajný kód. Ale potom sa mi Margaret smiala. Bola som veľmi smutná a hnevalo ma to.

A to isté sa stalo aj potom pri futbale. Naozaj som chcela, aby sme vyhrali, ale nič sa mi nedarilo. Všetci vedia hrať futbal okrem mňa. Ostatné deti chodia hrať futbal, keď prídu domov zo školy, ale moja mama hovoríeva: „Ak máš čas sa hrať, máš čas aj pracovať.“ Preto som sa nikdy nenaučila, ako hrať futbal.

Po obede sme išli stavať plť, aby sme sa mohli preplaviť cez rieku. Myslím, že toto mi išlo lepšie ako Margaret aj Ricardovi. Viem, ako sa robia uzly a aké drevo je potrebné na postavenie pevnej lode. Ale Ricardo sa správal veľmi čudne. Keď mu Margaret povedala, že voda je studená, skoro pustil do gatí.

Dúfam, že zajtra budeme zase spolu v skupine. Chcem dokázať, že viem spraviť veľa vecí! A vážne sa mi páčia naši vedúci v tábore!

Ahoj, denníček, uvidíme sa zajtra.

Eva

Ricardo má rozsiahly denník, ktorý píše už niekoľko rokov. Toto napísal o „Dni veľkých dobrodružstiev“:

Môj najdrahší denník,

opäť sa ti chcem zdôveriť s tým, aký som smutný a sklamaný. Ráno sme robili aktivity, ktoré sa mi páčili. Lúštenie tajného kódu bolo veľmi ľahké, doma totiž lúštim podobné hádanky. Pri futbale ma dali do bránky, ako vždy.

Obed bol výborný, možno aj najlepší, aký som kedy jedol! Veľmi veľa tu jedávam, nie ako doma, kde musím čakať, pokiaľ dojedia moji mladší súrodenci. Ale tu nie! Dokonca si môžem nabráť aj dupľu, a to je super! Tuším som trochu aj pribral. Keď sa vrátim domov, už viac nebudem samá „kosť a koža“!

Ale popoludní to bolo príšerné. Museli sme nazbierať ťažké drevo a potom sa brodiť v studenej vode. To sa mi vôbec nepáčilo. Určite by som z toho ochorel. Ja ale nechcem byť zase chorý! Môj otec mi povedal, že keď si nájde prácu, vezme ma do nemocnice, kde ma zase vyliečia. Vravrel, že potom budem môcť robiť všetko, čo chcem a nebudem musieť stále ležať v posteli. Keby tak mal môj otec prácu už zajtra, to by som sa rýchlo vyliečil! Nechcem to hovoriť ostatným deťom v tábore, pretože by sa dozvedeli, že nemáme peniaze a smiali by sa mi.

Milý denník, kedy budem zase zdravý? Chcem byť ako ostatné deti. Chcem sa hrať a behať a skákať. Dúfam, že to bude už čoskoro. Čo ak už ale nikdy nebudem zdravý?

Dobrá noc, môj najdrahší denníček. Zajtra ti poviem viac. Ty jediný poznáš moje tajomstvá.

Ricardo

13. Každý hlas sa počíta

Ale počítajú sa všetky rovnako?

Témy	Občianstvo, Demokracia
Náročnosť	3
Veková skupina	10 až 13 rokov
Trvanie	Dve cvičenia po 60 minút
Veľkosť skupiny	10 až 30 detí
Typ aktivity	Diskusia, plánovanie, simulácia
Charakteristika	Deti navrhujú plán demokratického rozhodovacieho procesu a na základe jedného z plánov usporiadajú simuláciu volieb
Ciele	• Porozumieť významu spravodlivých a demokratických volieb • Vyskúšať si usporiadanie spravodlivých volieb • Osvojiť si mechanizmy a princípy demokratického hlasovania • Uvedomiť si význam aktívnej občianskej spoluúčasti
Priprava	• Vytvorte kópie zoznamu situácií a úloh pre každú skupinu • Vytvorte kópie kariet s úlohami a vystrihnite ich
Pomôcky	• Zoznam úloh pre každú skupinu • papier a ceruzky pre hlasovacie lístky

Pokyny

Prvé cvičenie:

- Vysvetlite deťom, že Všeobecná deklarácia ľudských práv zaručuje, že každý má právo „zúčastňovať sa na správe svojej krajiny priamo alebo prostredníctvom slobodne volených zástupcov“ a že „zástupcovia by mali byť pravidelne volení spravodlivým a tajným hlasovaním“ (Článok 21). Opýtajte sa detí, či vedia, čo znamenajú nasledujúce výrazy a pojmy:
 - Čo sú „spravodlivé“ voľby?
 - Prečo by malo byť hlasovanie tajné?
 - Kto môže voliť?
 - Čo znamená, že nás niekto môže zastupovať?
 - Aké povinnosti má osoba, ktorá nás zastupuje?
 - Ako nazývame ľudí, ktorí zastupujú ľudí zo svojho okolia na celoštátnej úrovni? Ako nazývame ľudí, ktorí zastupujú ľudí zo svojho okolia na miestnej úrovni?
- Poukážte na nasledujúci fakt: Deti síce nemôžu voliť, kým sa nestanú dospelými, môžu sa však zúčastňovať na rôznych formách volieb a rozhodnúť tak o veciach ovplyvňujúcich ich životy. Pozhovárajte s s deťmi o príležitostiach, kedy môžu voliť:
 - V ktorých situáciách sa môžete vyjadriť k niektorým veciam a hlasovať?
 - Ide o spravodlivé rozhodovanie alebo voľby?
 - Sú tajné?
 - Kto môže rozhodovať alebo voliť?
 - Kto rozhoduje o tom, koho alebo čo možno voliť, a pre koho alebo pre čo sa možno rozhodnúť?
- Vysvetlite deťom, že v rámci tejto aktivity budú navrhovať a vytvárať demokratické rozhodovacie postupy. Rozdeľte deti do rovnakých, päť- až šesťčlenných skupín. Každé skupine dajte Zoznam situácií,

pričom na rovnakej situácii budú pracovať minimálne dve skupiny. Dbajte na to, aby dve skupiny pracovali aj na situácii E. Táto situácia bude neskôr použitá ako simulácia.

Upozornite deti na otázky v spodnej časti podkladového materiálu a vysvetlite im všetky cudzie pojmy.

- a. Alternatíva: Všetkým skupinám dajte podklady k situácii E a upozornite ich, že pre dané zadanie existuje viacero možných riešení.
4. Po uplynutí 15 až 20 minút požiadajte každú skupinu, aby opísala svoju situáciu a rozhodovací proces, ktorý viedol k riešeniu. Skupiny so situáciou E vyzvite ako posledné. Po každej prezentácii dajte pries-tor ostatným deťom, aby sa vyjadrili k predstavenému plánu:
 - a. Je plán demokratický?
 - b. Dostal každý účastník alebo účastníčka rovnakú príležitosť na vyjadrenie svojho názoru, resp. voľby?
 - c. Je plán spravodlivý?
 - d. Je plán tajný?
 - e. Sú všetci oboznámení s tým, koho, alebo čo, vlastne volia?
5. Po predstavení všetkých plánov deti upozornite na situáciu E a povedzte im, že budú o nej skúšobne hlasovať. Predtým sa však musia dohodnúť na jednom pláne. Vyzvite ich, aby porovnali rôzne riešenia na-vrhnuté pre situáciu E.
 - a. V čom sú si jednotlivé plány podobné? Môžeme tieto argumenty použiť pri našom skúšobnom hlasovaní?
 - b. Ako sa jednotlivé plány líšia? Ktorý nápad sa vám zdá byť najlepší? Ktorý by sme mali použiť?
6. Keď sa deti dohodnú, zapíšte ich rozhodnutie na tabuľu a prediskutujte ho. Môžete im pritom klásť otázky typu:
 - a. Nechýba niečo v našom riešení situácie?
 - b. Myslíte, že toto riešenie bude demokratické?

Druhé cvičenie:

1. Pripomeňte deťom prvé cvičenie a okolnosti zo situácie E. Vráťte sa k riešeniu z prvého cvičenia a vysvetlite im, že ich plán použijete pri skúšobnom hlasovaní o situácii E.
2. Rozdajte deťom karty s úlohami a oboznámte ich so situáciou:
 - a. Predseda alebo predsedníčka volebnej komisie poverí troch hovorcov alebo hovorkyne, aby vyjadrili svoj názor.
 - b. Predseda alebo predsedníčka volebnej komisie požiada obecnstvo, aby položilo otázky a vyjadrilo svoje názory.
 - c. Predseda alebo predsedníčka volebnej komisie sa nakoniec spýta, či sú všetci pripravení voliť a vysvetlí, kto bude na základe pravidiel skupiny (napr. hlasovaním jednoduchou väčšinou či systémom pomerného zastúpenia) víťazom alebo víťazkou hlasovania.
 - d. Volebný úradník alebo úradníčka napokon všetkých vyzve, aby hlasovali podľa pravidiel stanove-ných skupinou. Predseda alebo predsedníčka komisie a volebný úradník alebo úradníčka zozbie-rajú hlasy a zráťajú ich.
 - e. Volebný úradník alebo úradníčka oznámi výsledky hlasovania. V prípade, že bol víťaz jasne určený, predseda alebo predsedníčka volebnej komisie to ohlásí celej skupine. V prípade, že hlaso-vanie neurčilo víťaza, predseda alebo predsedníčka komisie ohlásí druhé kolo volieb.
 - f. Pri nasledujúcom hlasovaní volebný úradník alebo úradníčka zopakuje vyššie uvedený postup.

Záverečná reflexia

1. Zhodnotte aktivitu, napríklad kladením nasledujúcich otázok:

- a. Bolo podľa vás skúšobné hlasovanie spravodlivé a demokratické?
- b. Aké situácie z reálneho života vám táto aktivita pripomenula?
- c. Aký je bežný postup pri prijímaní takýchto rozhodnutí? Môžu deti vyjadriť svoj názor alebo svoju voľbu?
- d. Aké rozhodnutia môžu robiť len dospelí ľudia?
- e. Uplatňuje vaša skupina pri rozhodovaní demokratický proces? Prečo áno alebo prečo nie?
- f. Ako zaručíte takýto demokratický proces prijímania rozhodnutí vo vašej skupine?

2. Nachádzajte súvislosti s ľudskými právami:

- a. Čo máme na mysli, keď hovoríme o „vláde“?
- b. Ktoré úrady a inštitúcie v našej komunite alebo krajine sú obsadzované na základe hlasovania vo voľbách?
- c. Ako sa môžu ľudia zúčastňovať na správe vecí verejných okrem toho, že osobne zastávajú úrad?
- d. Aký vek oprávňuje občanov a občianky Slovenska k tomu, aby mohli voliť?
- e. Môžete sa zúčastňovať na správe vecí verejných ešte predtým, než budete môcť voliť?
- f. Prečo je podľa vás právo voliť také dôležité, že bolo povýšené na ľudské právo?
- g. Čo by sa stalo, ak by sa niektoré deti pri skúšobnom hlasovaní rozhodli nehlasovať? Čo sa stane, ak ľudia nevyužívajú svoje právo voliť zástupcov?
- i. Prečo je dôležité využívať svoje ľudské práva?

Odporúčania pre nasledujúce aktivity

Aktivita „NAŠA ÚSTAVA“ zo strany 52 simuluje situáciu, v ktorej si môžu deti vyskúšať demokratickú dis-kusiu o správaní skupiny ľudí vo voľbách a otestovať svoje hlasovacie schopnosti.

Námety na ďalšiu činnosť

Využite každú situáciu, ktorá nastane vo vašej skupine, aby ste si spolu s deťmi vyskúšali proces demo-kratického rozhodovania. Môže ísť o maličkosti (napr. čo budú maškrtiť, či sa budú hrať vonku alebo vo vnútri), ale aj o dôležité veci. Deti si najlepšie osvoja demokratický princíp tak, že si ho samy vyskúšajú. Môžete ich taktiež požiadať, nech zväžia, či každý člen alebo členka skupiny má rovnocennú príležitosť podieľať sa na rozhodovaní.

Rady na vedenie aktivity

- Pri tejto komplexnej aktivite je najlepšie nechať všetky deti pracovať na pláne v situácii C. Vďaka tomu všetky deti pochopia situáciu a význam hľadania kompromisného plánu, čo už samo osebe predstavuje významný demokratický proces.
- Ak sa rozhodnete pre prácu s viacerými situáciami, vyberte si minimálne jednu, ktorá zahŕňa osobu (situácie A a B), a jednu, ktorá zahŕňa politický rozhodovací proces (situácie D a E). Situácie týkajúce sa politického rozhodovacieho procesu sú vhodné na skúšobné hlasovanie, pretože hovorcovia alebo hovorkyne zastupujú spoločné stanoviská, a nie iba seba. V tejto aktivite sú použité niektoré termíny, ktoré deti nemusia poznať (napr. nominácie, kandidáti predvolebné prejavy, rozhovory, druhé kolo volieb, systém pomerného zastúpenia, voľby). Keď sa deti rozdelia do menších skupín, choďte medzi ne a presvedčte sa, či termínom rozumejú. Mladším deťom môžete väčšinový volebný systém vysvetliť ako „viac než polovica“ alebo „jednoduchá väčšina“.

- Pokyny k tejto aktivite odporúčajú pri simulácii pracovať iba so situáciou E, úlohy však môžete pozmeniť a použiť akúkoľvek situáciu.
- Vymyslíte vlastné situácie na základe toho, o čom sa práve rozhodujú deti vo vašej skupine.
- V prípade väčšej skupiny do rozhovoru zapojte ďalších hovorcov alebo hovorkyne s inými názormi.

Obmeny

Ak chcete deťom lepšie vysvetliť, kto je oprávnený voliť, môžete im priradiť nižšie opísané alternatívne úlohy. Na začiatku každej simulácie prečítajte opis postáv a nechajte deti diskutovať o tom, kto je oprávnený voliť. O tomto probléme môžu rozhodnúť hlasovaním.

Alternatívne úlohy

- Máš šesť rokov a chodíš do prvej triedy. Ešte nevieš čítať a nikoho v skupine nepoznáš. Mal/Mala by si dostať možnosť voliť?
- Máš trinásť rokov, ale stále si len v piatej triede, pretože máš ťažkosti pri učení. Mal/Mala by si dostať možnosť voliť?
- Tvoja rodina sa sem len nedávno prisťahovala a takmer nikoho tu ešte nepoznáš. Mal/Mala by si dostať možnosť voliť?
- Máš násilnú povahu a ubližuješ mladším deťom. Robíš im zle na školskom dvore a svojich kamarátov a kamarátky nabádaš k tomu, aby im škaredo nadávali. Mal/Mala by si dostať možnosť voliť?

PODKLADY: ZOZNAM SITUÁCIÍ Z PRVÉHO CVIČENIA

- **Situácia A:**
Vaša škola dostala pozvanie na oslavu Medzinárodného dňa detí, ktorý sa bude konať na miestnej radnici. Škola má poslať zástupcu alebo zástupkyňu, ktorá ju bude na podujatí reprezentovať. O zástupcovi alebo zástupkyňi budú rozhodovať deti. V škole je 500 žiakov a žiačok. Ako demokraticky vyberiete svojho zástupcu alebo zástupkyňu?
- **Situácia B:**
Váš športový klub potrebuje prezidenta alebo prezidentku. Máte 60 členiek a členov. Ako demokraticky rozhodnete o prezidentke či prezidentovi?
- **Situácia C:**
Škola organizuje výtvarnú súťaž a študenti a študentky vyberú maľby, ktorým pridelia prvú, druhú a tretiu cenu. Do súťaže sa zapojilo 50 maľieb a v škole je 300 detí. Ako demokraticky rozhodnete o víťazoch?
- **Situácia D:**
Žiaci a žiačky vo vašej škole diskutujú o tom, či by mali mať povolené nosiť na vyučovanie mobilné telefóny. Kým niektoré deti s tým súhlasia, iné si myslia, že telefóny rozptyľujú ich pozornosť a navyše je to nespravodlivé voči deťom, ktoré žiadny telefón nevlastnia. Riaditeľ navrhol, aby sa deti rozhodli samy. V škole je 350 detí. Ako zabezpečíte demokratický proces rozhodovania?
- **Situácia E:**
Vaša skupina dostala dar v hodnote 500 Eur. Vedúci skupiny navrhol, aby ste sami rozhodli o tom, na čo budú peniaze použité. Niektoré deti chcú mať večierok s dobrým jedlom. Niektoré chcú ísť na výlet. Iné chcú kúpiť nejaké hry a maliarske potreby. Jedno dievča navrholo, aby sa peniaze odložili pre prípad núdze. Iný chlapec zase chcel, aby sa za peniaze kúpila elektrická gitara. V skupine je 30 detí. Ako demokraticky rozhodnete o použití peňazí?

Pri riešení úloh zvážte nasledovné:

- Ako rozhodnete, o čom treba hlasovať? Budete nominovať nejaké návrhy? Ak áno, ako?
- Koľko budete mať kandidátok alebo kandidátov? Mal by byť ich počet obmedzený?
- Ako sa každý dozvie, za koho alebo za čo sa hlasuje? Požiadate kandidátky a kandidátov, aby predniesli svoje predvolebné príhovory alebo sa zapojili do predvolebnej debaty?

PODKLADY: ZOZNAM ÚLOH Z DRUHÉHO CVIČENIA

- Ako budú ľudia hlasovať? Bude hlasovanie tajné?
- Ako rozhodnete, kto voľby vyhral?
- Čo v prípade, ak bude medzi dvoma kandidátkami alebo kandidátmi iba malý rozdiel v počte hlasov? Zorganizujete druhé kolo volieb? Mal by víťaz alebo víťazka získať určitý minimálny podiel hlasov (napr. viac ako polovicu)?

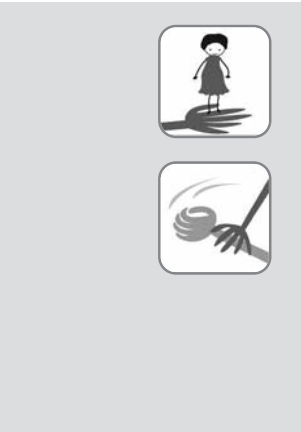
Úlohy pre skúšobné hlasovanie v situácii E

- **Si predsedom alebo predsedníčkou volebnej komisie.** Organizuješ diskusie, vysvetľuješ, aké podmienky musí spĺňať víťazný návrh a pomáhaš pri sčítavaní hlasov. V prípade potreby organizuješ aj druhé kolo volieb.
- **Si volebným úradníkom alebo úradníčkou.** Organizuješ hlasovanie, spočítavaš hlasy a prezentuješ výsledky. V prípade potreby organizuješ hlasovanie aj v druhom kole volieb.
- **Si hovorcom alebo hovorkyňou jedného z návrhov.** Myslíš si, že peniaze by mali byť použité na jeden veľký večierok. Zdôvodni svoj názor.
- **Si hovorcom alebo hovorkyňou jedného z návrhov.** Myslíš si, že peniaze by mali byť použité na nákup nových hier a pomôcok. Zdôvodni svoj názor.
- **Si hovorcom alebo hovorkyňou jedného z návrhov.** Myslíš si, že peniaze by mali byť použité na krásny výlet pre všetky deti. Zdôvodni svoj názor.

14. Od slov k činom

Ale čo môžem robiť?

Témy	Mier a bezpečnosť, násilie
Náročnosť	2
Veková skupina	7 až 13 rokov
Trvanie	60 minút
Veľkosť skupiny	4 až 24 detí
Typ aktivity	Rozprávanie príbehov, diskusia
Charakteristika	Deti rozprávajú príbehy a zážitky, kedy sa stali obeťou, kedy porušili ľudské práva, kedy sa len nečinne prizerali a kedy pomohli.
Ciele	• Objasniť, že každý človek sa vo svojom živote stretáva s mnohými tvármi násilia. • Zdôrazniť zodpovednosť za rešpektovanie a obranu práv iných ľudí. • Zamyslieť sa nad tým, čo znamená prestať nečinne sa prizerať a začať pomáhať.
Príprava	Vyrobte kópie podkladov k diskusii pre každú skupinu (nie sú však nevyhnutné)..
Pomôcky	• Štvorčekový papier a fixky alebo tabuľa a krieda, • podklady k diskusii (nie sú nevyhnutné).

Pokyny

1. Začnite s konštatovaním, že akékoľvek násilie a zneužívanie (nielen telesné, ale aj slovné a citové) je porušovaním ľudských práv. Požiadaajte deti o rôzne príklady násilia a zneužívania.
2. Rozdeľte deti do malých, troj- až štvorčlenných skupín. Vysvetlite aktivitu a presvedčte sa, že deti každej z kategórií rozumejú.
 - a. Každý člen alebo členka skupiny bude rozprávať o zážitkoch s násilím a zneužívaním:
 - i. Keď videli, ako niekomu ubližujú alebo s niekým nespravodlivo zaobchádzajú.
 - ii. Keď sa sami zapojili do ubližovania alebo nespravodlivého zaobchádzania.
 - iii. Keď videli, ako niekomu ubližujú alebo s niekým nespravodlivo zaobchádzajú a nikto neprišiel na pomoc.
 - iv. Keď videli, ako niekto pomohol osobe, ktorej ubližovali alebo s ňou nespravodlivo zaobchádzali.Požiadaajte ich, nech pre každú z kategórií uvedú príklad. Ubezpečte ich, že nikoho nebudete trestať za to, čo povie.
 - b. Na túto aktivitu budete potrebovať 15 minút. Začnite tým, že si na chvíľu sadnete a premyslite, čo chcete povedať.

Poznámka: Ak už deti vedia čítať, každej skupine dajte hárok papiera rozdelený na štyri časti a so štyrmi opísanými situáciami.
3. Zhromaždite všetky deti a porozprávajte sa s nimi o ich postrehoch. Najprv požiadaajte o zopár príkladov situácií, v ktorých došlo k ublíženiu alebo nespravodlivému zaobchádzaniu. V tomto momente nie je podstatné, či deti danú situáciu pozorovali, alebo sa jej priamo zúčastnili. Vytvorte tabuľku (príklad je uvedený nižšie), a všetky takéto situácie zapíšte do stĺpca „porušenia“.
4. Následne požiadaajte o príklady situácií, v ktorých ľudia skutočne prišli na pomoc.
5. Nakoniec požiadaajte o príklady situácií, v ktorých sa ľudia len nečinne prizerali. Môžete pritom položiť nasledujúce otázky: „Ako mohol niekto, kto sa len prizeral, v takýchto situáciách pomôcť? Čo mohol spraviť?“ Odpovede zapíšte do tabuľky.

Obmena: Použite zoznam prejavov násilia a nespravodlivého zaobchádzania z bodu 3 a opýtajte sa, ako sa pri nich dalo pomôcť. Zaznamenajte všetky odpovede.

Záverečná reflexia

1. Nahlas prečítajte zoznam navrhnutých krokov a opatrení z bodu 5. Diskutujte o tom, ako môžu ľudia chrániť ľudské práva. Môžete sa opýtať nasledujúce otázky:
 - a. Ktorý z navrhnutých krokov by bolo ťažké vykonať? Ktoré kroky by boli jednoduchšie?
 - b. Vidíte na zozname nejaké kroky, ktoré by ste mohli vykonať aj vy?
 - c. Prečo ľudia nechcú v takýchto situáciách pomáhať?
 - d. Čo ak by sa ľudia prestali iba prizerať a začali viac pomáhať? Pomohlo by to situácii v oblasti ľudských práv?
2. Porozprávajte sa o tom, ako si môžeme navzájom viac pomáhať:
 - a. Aké vlastnosti a postoje musí zastávať človek na to, aby sa prestal nečinne prizerať a začal pomáhať?
 - b. Ako môžeme podporovať ľudí, ktorí bránia ľudské práva?
 - c. Ako môžeme povzbudiť ľudí v našej skupine, aby začali si pomáhať a brániť ľudské práva?
3. Diskusiu uzavrite konštatovaním, že akékoľvek zneužívanie alebo násilie namierené voči deťom je porušením ľudských práv. Toto platí aj pre deti, ktoré samy páchajú násilie. K porušovaniu ľudských práv dochádza v každej kultúre a v každej časti sveta. Zdôraznite, že učením sa o ľudských právach získavame vedomosti aj o tom, ako zakročiť pri obrane ľudských práv ostatných ľudí. Aj keď nie je možné zabrániť každému prejavu násilia, vždy si môžeme navzájom pomáhať a prispieť tak svojím dielom k vytváraniu lepšieho sveta.

Odporúčania pre nasledujúce aktivity

Aktivita „SLOVÁ, ČO BOLIA“ zo strany 189 sa zaoberá správaním detí a približuje problematiku slovného zneužívania a násilia.

Námety na ďalšiu činnosť

Ak ste v skupine prijali pravidlá správania, porozprávajte sa s deťmi o tom, ako k nim môžete zaradiť pomoc obetiam porušovania ľudských práv.

Rady na vedenie aktivity

- Dostatočne sa venujte každej skupine a uistite sa, že všetci porozumeli úlohe, postupne preberajú každú kategóriu a všetky deti v skupine majú rovnakú príležitosť vyjadriť svoj názor.
- Chráňte súkromie detí tým, že uprednostníte pozorované skúsenosti pred ich osobnými zážitkami (okrem prípadov účasti na násilí alebo zneužívaní).
- Tejto aktivity by sa mali zúčastniť iba tie deti, s ktorými ste pracovali už predtým. Dôležitým predpokladom úspešnej aktivity je vytvorenie pocitu bezpečia pre každého člena a členku skupiny.

Podklady k diskusii

Videli ste, ako niekomu ubližujú.	Zapojili ste sa do ubližovania.
Videli ste, ako niekomu ubližujú a nikto nič nespravil.	Videli ste, ako niekto pomohol človeku, ktorému ubližovali.

Tabuľka

Porušenie	Čo s tým môžeme urobiť?

15. Ľudské práva v novinách

Kam sa podeli všetky správy o ľudských právach?

Témy	Ľudské práva, Médiá a internet
Náročnosť	2
Veková skupina	10 až 13 rokov
Trvanie	45 minút
Veľkosť skupiny	10 až 30 detí
Typ aktivity	Prezeranie novín, výroba plagátu, diskusia
Charakteristika	Deti prezerajú noviny a hľadajú informácie o dodržiavaní, porušovaní a ochrane ľudských práv.
Ciele	• Rozvíjať povedomie o ľudských právach v médiách a každodennom živote. • Preskúmať, ako médiá vnímajú a informujú o ľudských právach.
Priprava	• Prineste rôzne noviny a časopisy. • Vytvorte podklady plagátov pre každú skupinu.
Pomôcky	• Noviny a časopisy, • papier na plagát, • lepiaca páska alebo lepidlo, nožnice, • fixky, • kópie zjednodušenej verzie Všeobecnej deklarácie ľudských práv.

Pokyny

1. Vysvetlite deťom, že táto aktivita sa bude zameriavať na spôsoby informovania o ľudských právach v médiách. Pripomeňte im predchádzajúce aktivity a diskusie o ľudských právach a podstatu Všeobecnej deklarácie ľudských práv.
2. Rozdeľte deti do menších skupín a každej skupine rozdajte noviny a časopisy, nožnice, lepiacu pásku alebo lepidlo, fixky a veľký list papiera, ktorý je pripravený do podoby nižšie uvedeného vzorového plagátu.
3. Vysvetlite postup pri aktivite. Uveďte niekoľko príkladov mediálnych výstupov (okrem spravodajských článkov), ktoré tiež môžu súvisieť s ľudskými právami.
 - a. Každá skupina vyrobí plagát s pomocou novinových článkov. Deti požiadajte, nech hľadajú články a príbehy, ktoré informujú o týchto troch témach:
 - i. užívanie alebo dodržiavanie práv,
 - ii. odopieranie alebo porušovanie práv,
 - iii. ochrana práv.
 - b. Deti nemusia prehľadávať iba spravodajské časti novín, ale môžu si prezrieť aj športovú, kultúrnu alebo inzertnú rubriku.
 - c. Keď nájdu príbeh súvisiaci s ľudskými právami, vystrihnú ho a prilepia do zodpovedajúcej kategórie na plagáte.
 - d. Keď sa im podarí nájsť článok pre každú zo stanovených kategórií, deti požiadajte, nech si jeden z nich vyberú a zodpovedia nasledujúcu otázku: Ktorých konkrétnych práv sa príbeh týka?

4. Deti požiadajte, aby súvisiace práva vypísali vedľa článku.

Vyhľadajte článok alebo články Všeobecnej deklarácie ľudských práv, ktoré sa týmito právami zaoberajú a napíšte ich číslo alebo čísla na plagát. Povedzte deťom, nech svoje odpovede napíšu do spodnej časti plagátu a prikreslia k nim šípku vedúcu k vystrihnutému článku.

5. Požiadajte každú skupinu, nech predstaví svoj plagát.

Záverečná reflexia

1. Vyberte jeden alebo dva príbehy z každého plagátu a požiadajte skupinu, nech vysvetlí, ako analyzovala daný príbeh z hľadiska Všeobecnej deklarácie ľudských práv.
 - a. Nemali ste ťažkosti pri spájaní novinových článkov alebo príbehov s ľudskými právami?
 - b. Ako často sa novinové príbehy venovali ľudským právam?
 - c. Ktorých článkov Všeobecnej deklarácie ľudských práv sa týkali?
 - d. Ktoré práva vás, deti a mladých ľudí, zaujímajú najviac?
2. Pri následnej diskusii sa môžete venovať týmito otázkam:
 - a. Ktoré kategórie príbehov sa vám v novinách hľadali najľahšie? Ktoré sa vám hľadali najťažšie? Prečo?
 - b. Stretli ste sa s niektorými článkami Všeobecnej deklarácie ľudských práv častejšie ako s inými? S ktorými ste sa nestretli vôbec? Viete to vysvetliť?
 - c. Koľko novinových článkov sa výslovne zmienilo o ľudských právach? Koľko novinových článkov sa venovalo ľudským právam, ale výslovne nepoužívali toto spojenie? Prečo sa podľa vás v príbehoch ľudské práva nespomínali?
 - d. Našli ste nejaké novinové články, v ktorých sa písalo o právach detí?
 - e. Ako by ste na základe týchto novinových článkov zhodnotili momentálny stav ľudských práv vo svete? A čo v Európe? Alebo vo vašom okolí?
 - f. O akých krokoch na ochranu ľudských práv píšete tieto články v novinách? Kto tieto kroky vykonáva?

Odporúčania pre nasledujúce aktivity

- Pomocou aktivít „MAPA ĽUDSKÝCH PRÁV“ zo strany 136 a „REPORTÁŽ O ĽUDSKÝCH PRÁVACH“ zo strany 90 môžu deti nazrieť na svoje komunity z ľudskoprávneho hľadiska. Pri druhej aktivite deti využívajú novinárske techniky na hlásenie stavu dodržiavania ľudských práv vo svojom okolí.

Námety na ďalšiu činnosť

- Plagáty zaveste na stenu a požiadajte deti, nech priebežne nosia ďalšie novinové výstrižky. Po pridaní viacerých článkov môžete plagáty opäť zhodnotiť.
- Zvoľte si tému, ktorá sa týka vašej skupiny, a zorganizujte osvetovú kampaň (napr. v oblasti práva na vlastníctvo a s osobitným dôrazom na chudobu alebo v oblasti práva na vzdelanie s ohľadom na kvalitu vzdelávania) na dohodnutej úrovni (miestnej, národnej, prípadne medzinárodnej).

Rady na vedenie aktivity

- Pripravte rôznorodú zbierku aktuálnych aj starších vydaní novín a časopisov, vrátane miestnych a inzertných publikácií.
- Povedzte deťom, nech prezerajú aj iné časti novín, nielen spravodajskú rubriku. Inzertná časť môže súvisieť s právom na vlastníctvo, oznámenia o sobášoch alebo úmrtiach môžu súvisieť s právom na kultúru, právom uzavrieť manželstvo, slobodou myslenia, svedomia a náboženstva, športová rubrika môže súvisieť s právom na voľný čas, osobné inzeráty a oznámenia o stretnutiach môžu zasa súvisieť so slobodou zhromažďovania.
- Na začiatku sa starostlivo venujte jednotlivým skupinám a presvedčte sa, že rozumejú zadaniu úlohy.

Obmeny:

- Všetky skupiny spoločne pracujú na troch samostatných plagátoch pre každú kategóriu.

- Obmena pre menšie deti:
 - Vynechajte kategóriu obhajovaných práv a zamerajte sa len na dodržiavané a porušované práva.
 - Vynechajte analýzu v bode 3.
 - V rámci diskusie sa pýtajte na skúsenosti detí s ľudskými právami v ich každodenných životoch.
- Obmena pre staršie deti:
 - Požiadajte deti, nech porovnajú spravodajské články o rovnakých ľudskoprávných udalostiach v rôznych novinách alebo rôznych médiách. Aké sú rozdiely medzi tým, ako sa jednotlivé verzie príbehov venujú ľudským právam? Existujú rôzne verzie opisujúce jednu udalosť? Ktorá z verzií výslovne spomína ľudské práva?
 - Požiadajte deti, nech pozerajú televízne spravodajstvo a zapisujú si konkrétne ľudskoprávne témy spomenuté vo vysielaní, ako aj množstvo času vyhradeného na ich prezentáciu.

PODKLADY: VZOROVÝ PLAGÁT					
DODRŽIAVANÉ PRÁVA		ODOPIERANÉ PRÁVA		OBHAJOVANÉ PRÁVA	
Analýza		Analýza		Analýza	
Právo	Článok Všeobecnej deklarácie ľudských práv	Právo	Článok Všeobecnej deklarácie ľudských práv	Právo	Článok Všeobecnej deklarácie ľudských práv

16. Moderná rozprávka

Stopy v piesku zanecháte len vlastnými krokmi!

Témy	Diskriminácia, Vzdelávanie a voľný čas, Násilie
Náročnosť	2
Veková skupina	8 až 13 rokov
Trvanie	60 minút
Veľkosť skupiny	5 až 15 detí
Typ aktivity	Rozprávanie príbehu, diskusia
Charakteristika	Deti sa striedajú pri rozprávaní príbehu založeného na sérii obrázkov.
Ciele	• Predstaviť deťom problematiku detskej práce a novodobého otroctva. • Podnecovať aktívne počúvanie. • Pre staršie deti: Predstaviť činnosť Európskeho súdu pre ľudské práva (ECHR).
Priprava	• Zaoberajte si hladkú drevenú paličku. • Vytvorte kópie kresieb pre každé dieťa. • Vytvorte kópie zjednodušenej verzie Dohovoru o právach dieťaťa.
Pomôcky	• Drevená palička, • kópie kresieb (z Podkladov), • kópie zjednodušenej verzie Dohovoru o právach dieťaťa.

Pokyny

1. Zhromaždite deti do kruhu a povedzte im, že ich čaká jeden neobvyklý príbeh. Pokúste sa vytvoriť atmosféru tajomna. Ukážte deťom drevenú paličku a vysvetlite im, že rozprávať môže iba ten alebo tá, kto drží „hovoriacu paličku“. Keď dieťa dohovoriť, posunie paličku ďalej.
2. Rozložte pred deťmi obrázky a vysvetlite, že budete podľa nich vytvárať príbeh o dievčine menom Siwa. Potom obrázky rozdajte. Každé dieťa alebo dvojica dostane jednu kresbu. Objasnite, že každý obrázok predstavuje časť príbehu, ktorú dieťa alebo dvojica detí porozpráva. Dajte deťom čas, nech si premyslia, čo ich kresba znázorňuje. Ak pracujú vo dvojici, môžu sa o tom spolu poradiť.
3. Vezmite si paličku do ruky a predveďte, ako bude aktivita vyzeráť (povedzte pár viet). Potom paličku odovzdajte dieťaťu alebo dvojici, ktorá začne rozprávať príbeh. Vysvetlite deťom, že osoba alebo dvojica, ktorá chce v príbehu pokračovať, zdvihne svoj obrázok nad hlavu. Ak je takýchto záujemcov či záujemkýň viac, dieťa podá paličku komu chce.
4. Po dokončení príbehu sa opýtajte detí, či by si nechceli vypočuť skutočný príbeh. Porozprávajte, alebo prečítajte, Siwin príbeh.

Záverečná reflexia

1. Zhodnotte aktivitu, napríklad kladením nasledujúcich otázok:
 - a. Ako ste prišli na svoju časť príbehu? Pripomenuli vám obrázky niečo, čo ste sami zažili alebo o čom ste sa dopočuli?
 - b. Ako sa líšil váš príbeh od skutočného príbehu?
 - c. Čo si myslíte o Siwinom príbehu? Aké ste mali pocity, keď ste ho počúvali?
 - d. Chceli by ste sa k jej príbehu na niečo opýtať?
2. Pýtajte sa a diskutujte o práci detí a podobách novodobého otroctva:
 - a. Čo znamená otroctvo? Kto boli otroci?

- b. Čo má Siwin príbeh spoločné s otroctvom?
 - c. Myslíte si, že by sa podobná vec mohla stať aj na Slovensku? Počuli ste už o podobných prípadoch?
 - d. Myslíte si, že na svete stále existujú otroci?
3. Rozdajte deťom kópie zjednodušenej verzie Dohovoru o právach dieťaťa, Všeobecnej deklarácie ľudských práv alebo Európskeho dohovoru o ľudských právach. Hľadajte súvislosti medzi príbehom Siwy a otázkami ľudských práv:
- a. Čo sa stane deťom, ktoré nútia pracovať?
 - b. Aký to má vplyv na ľudské práva? Viete vymenovať niektoré zo Siwiných práv, ktoré boli porušené?
 - c. Akým spôsobom chráni deti Dohovor o právach dieťaťa?
 - d. Ktoré ďalšie dokumenty v oblasti ľudských práv chránia deti?

Odporúčania pre nasledujúce aktivity

- Po aktivite, ktorá sa zaoberá takouto znepokojujúcou a závažnou témou, by mala nasledovať povzbudzujúca a pozitívna aktivita, napr. „MAPA ĽUDSKÝCH PRÁV“ zo strany 136 alebo „OD SLOV K ČINOM“ zo strany 108.
- Starším deťom je venovaný ilustrovaný komiks s podobným tematickým zameraním, ktorý pripravila Rada Európy. Pred použitím zvážte jeho primeranosť. Komiks sa nachádza na webovej stránke www.hurights.eu/notforsale/fabia/en/01.html

Námety na ďalšiu činnosť

- Požiadajte deti, nech zistia, aké zákony boli na Slovensku prijaté na ochranu pred detskou prácou. Aké sú zákonné obmedzenia práce detí? Ako sú deti chránené pred istými druhmi práce?
- Deti môžu vymyslieť a zorganizovať prieskum zameraný na množstvo a typ práce, ktorú deti vykonávajú v domácnosti. Dá sa práca pre vašu rodinu a vo vašej domácnosti (napr. starostlivosť o deti, domáce práce, pomoc rodičom) označiť za detskú prácu? Pomáhajú chlapci a dievčatá v domácnosti rovnakým dielom?
- Zorganizujte spolu s deťmi kampaň proti detskej práci a obchodovaniu s deťmi. Hoci táto téma nemusí byť všetkým deťom dôverne známa, určite ich bude zaujímať.

Rady na vedenie aktivity

- Deti budú možno pri rozprávaní príbehov na základe obrázkov potrebovať pomoc. Taktiež môžu mať ťažkosti so zaradením obrázkov do logického sledu. Môžete im pomôcť tým, že v určitých momentoch sa chopíte paličky a príbeh posuniete ďalej. Zároveň ho takto môžete priblížiť jeho skutočnej verzii.
- Možno budete musieť deťom vysvetliť pojem obchodovania s ľuďmi.
- Siwin príbeh môže deti prekvapiť alebo pobúriť, pripravte sa preto na rôzne otázky. Vysvetlite im, kto im môže pomôcť, ak sa ocitnú v podobnej situácii.
- Siwin príbeh je založený na skutočnom prípade, ktorý riešil Európsky súd pre ľudské práva (Siliadin v. France, No. 73316/01). V príbehu sa úmyselne nespomína Siwina domovská krajina (v skutočnosti je z Toga), ani krajina, kam ju poslali (v skutočnosti do Francúzska). Autori publikácie nechcú naznačovať, že by väčšina obetí obchodovania s ľuďmi pochádzala z Afriky, resp. z inej ako európskej krajiny, alebo že by Francúzsko bolo jedinou krajinou, kde k takýmto veciam dochádza. Príbeh môžete samozrejme upraviť a prispôbiť slovenskej realite. Vystríhajte sa však paušalizácii a zovšeobecňovaniu, že by obchodovanie s ľuďmi prebiehalo iba smerom do Európy. K takýmto prípadom, žiaľ, dochádza aj medzi európskymi krajinami.
- Dohovor o právach dieťaťa nie je jediným nástrojom ochrany pred detskou prácou, buďte preto pripra-

vení poskytnúť podrobnejšie informácií, ktoré nájdete v kapitole Rodina a náhradná rodinná starostlivosť na strane 226. V kapitole Násilie na strane 246 sa zas nachádzajú informácie o obchodovaní s ľuďmi.

- Deti by mali poznať jasný rozdiel medzi pomocou v ich vlastnej rodine a domácnosti a nevhodnou detskou prácou. Upriamte pozornosť na právo dieťaťa na oddych a voľný čas, právo na vzdelanie a ďalšie práva.
- Dievčatá majú vo všeobecnosti menej voľného času ako chlapci a očakáva sa od nich viac neplatené práce. Túto tému môžete preto bližšie rozvinúť a uviesť do súvislosti s rodovou rovnosťou.

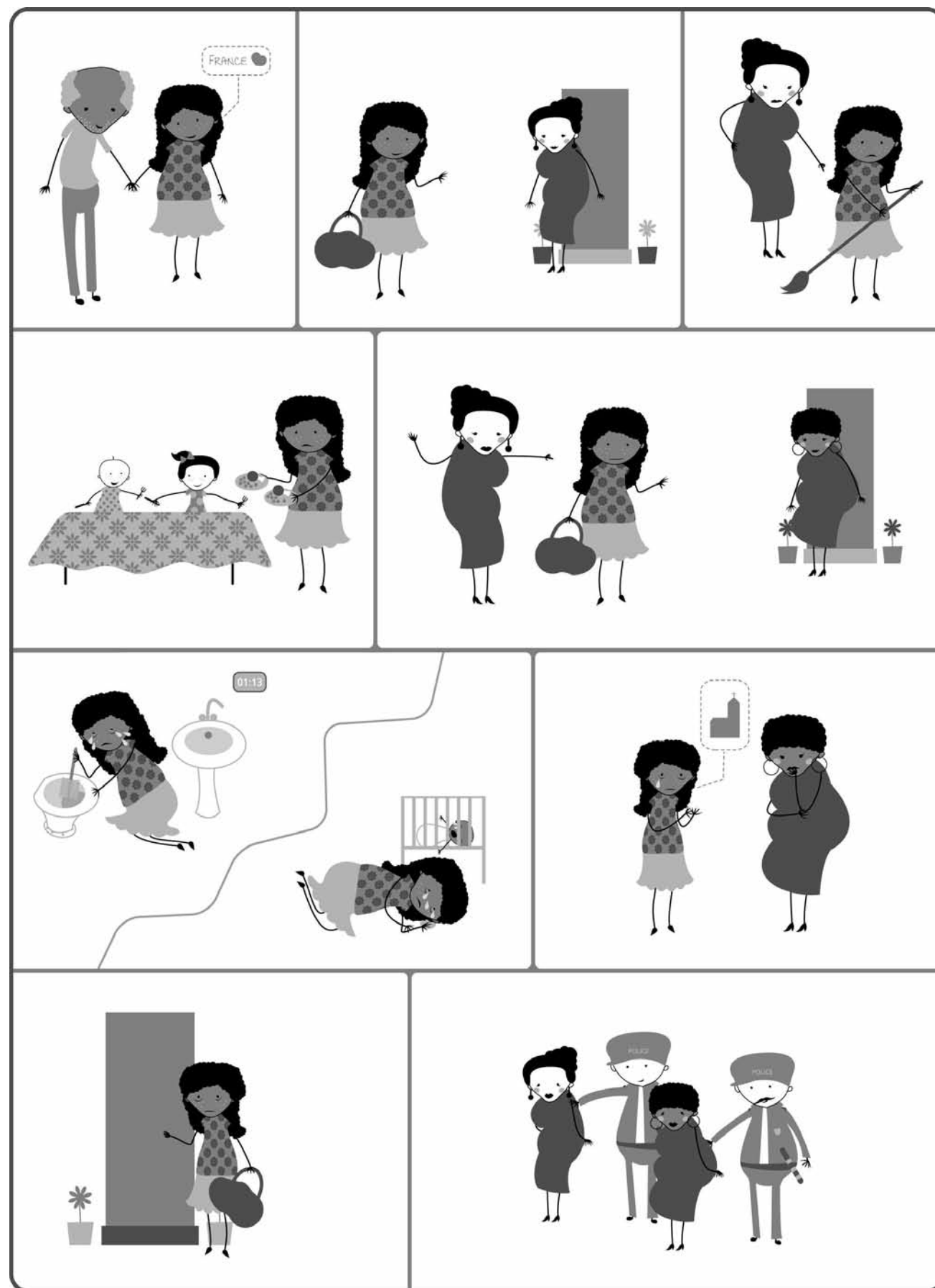
Obmeny

- Pre staršie deti: Využite Siwin príbeh na vysvetlenie funkcie Európskeho súdu pre ľudské práva, a to napríklad pomocou nasledujúcich otázok:
 - Siwa a jej právnik predstúpili pred Európsky súd pre ľudské práva. Počuli ste už o tomto súde? Koho alebo čo sa snažil Siwin prípad zmeniť?
 - Aký bol verdikt Európskeho súdu pre ľudské práva v Siwinom prípade? Čo bolo jeho dôsledkom?
 - Je Slovensko signatárom Európskeho dohovoru o ľudských právach?
 - Môžete sa aj vy, deti, obrátiť na Európsky súd pre ľudské práva? Čo pre vás môže urobiť?
- Obmena pre staršie deti: Porovnajte Všeobecnú deklaráciu ľudských práv a Dohovor o právach dieťaťa s Európskym dohovorom o ľudských právach. Zjednodušená verzia Európskeho dohovoru o ľudských právach sa nachádza na webovej stránke www.radaeuropy.sk/?225.
- Obmena pre mladšie deti: Očísľujte obrázky a poukladajte ich za sebou, čím deťom pomôžete určiť poradie udalostí.

Ďalšie informácie

- O Európskom súde pre ľudské práva: "<http://www.echr.coe.int>" www.echr.coe.int
- Video o Európskom súde pre ľudské práva: www.coe.int/lportal/web/coe-portal/press/newsroom
- O kampani Rady Európy na boj proti obchodovaniu s ľuďmi: www.coe.int/t/dghl/monitoring/trafficking/default_en.asp
- Brožúra Rady Európy „Action Against Trafficking in Human Beings“ (Boj proti obchodovaniu s ľuďmi), Riaditeľstvo komunikácie – Sekcia pre styk s verejnosťou v spolupráci s Generálnym riaditeľstvom pre ľudské práva – Sekcia rovnosti, 2006 (dostupný aj na webovej stránke www.coe.int/t/dg2/trafficking/campaign/Source/English%20brochure.pdf)
- Dohovor Rady Európy o opatreniach proti obchodovaniu s ľuďmi (dostupný aj na webovej stránke www.coe.int/t/dghl/monitoring/trafficking/default_en.asp)

PODKLADY

Siwin príbeh

- Kde bolo, tam bolo, nie veľmi dávno, žilo raz dievča menom Siwa. Siwa pochádzala z veľmi chudobnej krajiny. Bývala so svojím strýkom, pretože obaja jej rodičia zomreli, keď bola ešte veľmi malá.
- Keď vyrástla, uvedomila si, že svet je omnoho väčší ako jej krajina a že existujú ďalšie zaujímavé miesta, ktoré treba navštíviť. Ale tak ako väčšina jej krajanov, ani Siwa nemala dosť peňazí na cestovanie.
- Jedného dňa však jej strýko dostal nápad. Navrhol, aby Siwa išla bývať do bohatej krajiny k pani X, ktorá bola jeho príbuznou. Siwa bola nadšená. Nevedela sa dočkať, kedy bude cestovať! Pani X navrhla, že kúpi Siwe letenku do svojej krajiny a že Siwa bude bývať a pomáhať v jej dome s domácimi prácami, až kým nesplatí svoju letenku. A tak Siwa nastúpila na lietadlo a odletela do bohatej krajiny. Tešila sa na všetky nové veci, ktoré tam zažije. Pani X slúbila, že ju pošle do školy a postará sa o všetky doklady, aby mohla voľne cestovať a objavovať všetky krásy tejto novej krajiny.
- Avšak hneď ako Siwa pricestovala k pani X, veci sa začali komplikovať. Pani X vôbec nebola taká milá, ako si ju Siwa predstavovala. Žiadala Siwu, aby sa úplne sama starala o jej deti a domácnosť. Keď sa Siwa spýtala na školu, pani X povedala, že škola počká.
- Po nejakom čase pani X Siwe oznámila, že u nich bude bývať pán Y. Siwa dúfala, že bude môcť konečne začať chodiť do školy a precestovať novú krajinu. Z pána Y sa však vykľul ešte horší človek, než bola pani X, a Siwin život sa stal ešte ťažším. Zrazu musela pracovať od skorého rána až neskoro do noci. Ani potom si však nemohla poriadne oddýchnuť. Spávala totiž na zemi v detskej izbe a musela sa starať o bábätko, ktoré sa s plačom budilo niekoľkokrát za noc. Siwa každý deň upratovala, varila a starala sa o deti, ale pritom nemohla vôbec opustiť dom a ísť sa poprechádzať po meste. Jej život bol mizerný a už dávno oľutovala, že vôbec odišla zo svojej krajiny.
- Jedného rána si vypýtala povolenie, aby mohla navštíviť bohoslužbu. Namiesto toho však nabrala odvalu a zaklopala na dvere susedného domu. Šokovanému mladému páru, ktorý v ňom žil, vyrozprávala svoj príbeh a požiadala ich o pomoc. Neverili, že v dnešnej dobe sa môže niekto k inému človeku správať ako k otrokovi. Siwin príbeh znel ako z nejakej hrôzostrašnej rozprávky. V jej však neprišla pomôcť žiadna víla, a preto si musela pomôcť sama.
- Mladý pár si vzal Siwu k sebe domov a nahlásil jej prípad polícii. Polícia prípad prešetrila a pani X aj pána Y obvinili. Siwa sa ale neuspokojila iba s potrestaním týchto ľudí. Chcela sa uistiť, aby sa žiadne iné dieťa nedostalo do podobnej situácie ako ona. Za pomoci právnika preto podala žiadosť na Európskom súde pre ľudské práva, aby krajina, v ktorej žila pani X, zmenila zákony na ochranu detí pred takouto formou otroctva. Súd súhlasil so Siwou a nariadil krajine, aby prijala opatrenia zabráňujúce nútenej práci. Konečne bola Siwa šťastná. Nielenže sa jej podarilo utiecť z domu pani X, ale zároveň sa uistila, že žiadne ďalšie dieťa v tej krajine už nezažije to, čo ona.
- Zdroj: Upravené na základe prípadu Európskeho súdu pre ľudské práva Siliadin vs. Francúzsko, No. 73316/01.

17. Čie práva sú najdôležitejšie?

Každý máme iné priority!

Témy	Ľudské práva
Náročnosť	3
Veková skupina	10 až 13 rokov
Trvanie	60 minút
Veľkosť skupiny	12 až 24 detí
Typ aktivity	Určovanie priorít, hľadanie konsenzu, diskusia
Charakteristika	Deti sa rozhodujú, ktoré články Dohovoru o právach dieťaťa odstrániť, a diskutujú o následkoch a vzájomnej previazanosti práv.
Ciele	• Predstaviť Dohovor o právach dieťaťa. • Pochopiť, že práva sú univerzálne, nedeliteľné a vzájomne podmienené.
Priprava	Zhotovte karty s ľudskými právami.
Pomôcky	• Papier a perá, • tabuľa a fixky, • dostatočný počet kariet s právami detí

Pokyny

- Aktivitu začnite brainstormingom a pomenovaním ľudských práv, ktoré deti poznajú. Len tak sa dozviete, do akej miery je vaša skupina oboznámená s Dohovorom o právach dieťaťa. V prípade potreby im pripomeňte, čo sa doteraz naučili o ľudských právach. Ak skupina nie je dostatočne oboznámená s právami detí, začnite s nižšie uvedenou obmenou.
- Rozdeľte deti do dvojíc až štvoríc a každej skupine dajte pero, papier a dve karty s právami detí. Vysvetlite im, že každá karta predstavuje právo z Dohovoru o právach dieťaťa. Požiadajte ich, aby nahlas prečítali dva články na kartách a rozhodli sa, ktoré právo je pre deti dôležitejšie. Dôvody, pre ktoré sa rozhodli uprednostniť jedno právo pred druhým, by si mali zaznamenať na papier.
- Zozbierajte karty s „menej dôležitými“ právami. Požiadajte každú štvorčlennú skupinu, nech si zoberú kartu so svojim vybraným právom a pridajú sa k inej skupine. Táto väčšia skupina s ôsmimi deťmi zopakuje prvý krok a rozhodne, ktoré z dvoch práv detí napísaných na kartách je dôležitejšie. Deti svoje dôvody opäť zaznamenajú na papier.
- Znova zozbierajte karty s „menej dôležitými“ právami a zaznamenajte ich na tabuľu. Označte ich pritom ako „Menej dôležité práva“.
- Potom, ako sa skupiny dohodnú na poslednom, najdôležitejšom práve, požiadajte niekoho zo skupiny, nech nahlas prečíta vybranú kartu s právom dieťaťa a vysvetlí dôvody, prečo si ju skupina vybrala. Po prečítaní všetkých vybraných práv ich zapíšte na tabuľu a označte ako „Naše práva“. Podľa celkového počtu detí ostanú nakoniec iba dve až štyri práva.
- Porozprávajte sa s deťmi o ich voľbe:
 - Išlo pri rozhodovaní všetko hladko? Mali ste nejaké ťažkosti? Prečo?
 - Na základe čoho ste sa rozhodli uprednostniť jedno právo pred druhým?
 - Zmenili sa počas aktivity vaše predstavy o tom, ktoré práva sú najdôležitejšie?
 - Súhlasíte s tým, ako iné skupiny zdôvodnili svoje rozhodnutia? Prečo áno alebo prečo nie?
- Náhodne rozdajte karty s „menej dôležitými“ právami a požiadajte deti, nech ich nahlas prečítajú. Diskutujte o tom, čo by sa stalo, keby sme tieto práva skutočne odmietli a zahodili.

- Vyberte niekoľko konkrétnych „menej dôležitých“ práv a povedzte deťom, nech si skúsia predstaviť, ako by sa im žilo bez nich (napr. bez práva na osvojenie a náhradnú starostlivosť, práva na život v rodine, práva na hru a kultúrne aktivity).
- Ako by sa vás osobne dotkla strata týchto „menej dôležitých“ práv?
- Ako by strata „menej dôležitých“ práv ovplyvnila práva, ktoré ste si vybrali?

Záverečná reflexia

- Pripomeňte deťom základný princíp univerzálnosti práv (každý má všetky práva) a diskutujte o tejto téme:
 - Prečo je také dôležité, aby všetci ľudia mali rovnaké ľudské práva?
- Môžete niektorým ľuďom odňať ich ľudské práva? Prečo?
 - Zdôraznite význam kompletného súboru práv detí. Nemusíte používať termíny ako „neodňateľnosť“ alebo „vzájomná previazanosť“ na to, aby deti pochopili, že všetci potrebujeme všetky ľudské práva.
 - Vzájomný vzťah a previazanosť práv môžete ilustrovať na konkrétnych príkladoch (napr. právo na vzdelanie a právo na informácie, právo na rodinu a právo na kontakt s oboma rodičmi).
- Požiadajte deti, nech uvedú príklady, kedy potrebujú využívať všetky svoje práva.
 - Deti môžu diskutovať o tom, ako výber a uprednostňovanie určitého práva závisí od individuálnych priorít (napr. „Nikdy ma nezatkli“ alebo „Žijem so svojimi rodičmi“). Pripomeňte, že Dohovor o právach dieťaťa berie do úvahy potreby všetkých detí na celom svete.
 - Požiadajte deti, nech skúsia porozmýšľať o situáciách, kedy môžu „menej dôležité“ práva výrazne ovplyvniť prežitie alebo blaho určitého dieťaťa.

Odporúčania pre nasledujúce aktivity

- Aktivita „NAŠA ÚSTAVA“ zo strany 52 hľadá vzťah medzi právami a povinnosťami.
- Medzi iné aktivity, ktoré sa týkajú Dohovoru o právach dieťaťa, patria „STOLOVÉ HRY“ zo strany 66 a „ZAJAČIE PRÁVA“ zo strany 139.
- Pri aktivite „PLAVBA K NOVÉMU SVETADIELU“ na strane 150 si deti stanovujú priority a vyberajú medzi právami.

Námety na ďalšiu činnosť

- Deti môžu uviesť príklady z každodenného života, ktoré sa týkajú užívania diskutovaných práv.
- Vyhľadajte a hlbšie preskúmajte príbehy o dodržiavaných alebo porušovaných právach detí. Zamerajte sa na menej známe situácie, napríklad na detskú prácu.

Rady na vedenie aktivity

- Menším deťom bude možno potrebné bližšie vysvetliť niektoré z uvedených práv.
- Facilitátor alebo facilitátorka nekomentuje rozhodnutia skupiny. Akékoľvek námietky voči rozhodnutiu skupiny by mali klásť ostatné deti.
- Deti nepotrebujú vedieť používať právne termíny ako „neodňateľnosť“ alebo „vzájomná previazanosť“ na to, aby pochopili celkový význam aktivity.
- Pripravte si názorné príklady toho, čo sa môže stať, ak sú určité práva odňaté.
- Deti by mali pochopiť, že nie všetko je ich právom.

Obmeny

V tejto aktivite sa predpokladá, že deti už majú určité vedomosti o Dohovore o právach dieťaťa. Ak deti ešte nie sú s Dohovorom oboznámené, pred začatím aktivity im povedzte o právach detí, a následne ich požiadať, nech karty s právami vyrobia samy. Rozdeľte ich do dvojíc a každej dajte text s jedným alebo dvoma článkami zjednodušenej verzie Dohovoru, karty z tvrdého papiera a rôzne potreby na písanie a kreslenie. Požiadať ich, aby na samostatnú kartu napísali znenie každého článku a vytvorili k nemu ilustráciu. Po dokončení kariet každá dvojica prečíta svoje pridelené práva, vysvetlia ich význam a celej skupine ukážu svoju kresbu. Následne pokračujte podľa pokynov uvedených v bode 2. V prípade potreby facilitátor alebo facilitátorka pomôže deťom porozumieť, čím sa daný článok zaoberá.

PODKLADY: KARTY S PRÁVAMI

Dohovor o právach dieťaťa Článok 7 Právo na meno a štátnu príslušnosť Všetky deti majú právo na zákonne registrované meno a štátnu príslušnosť, a pokiaľ to je možné, majú právo poznať svojich rodičov a právo na ich starostli	Dohovor o právach dieťaťa Článok 3 Najlepší záujem dieťaťa Pri všetkých krokoch a rozhodnutiach týkajúcich sa detí musí byť v prvom rade zohľadnený najlepší záujem dieťaťa.
Dohovor o právach dieťaťa Článok 9 Právo nebyť oddelený alebo oddelená od svojich rodičov Deti nesmú byť oddelené od svojich rodičov, pokiaľ to nie je v záujme detí (napríklad keď rodičia s deťmi zle zaobchádzajú). Deti, ktorých rodičia sa rozviedli alebo rozišli, majú právo ostať v kontakte s oboma rodičmi. Rodinám žijúcim v rôznych krajinách by malo byť umožnené pohybovať sa medzi nimi, aby tak deti mohli ostať v styku so svojou rodinou.	Dohovor o právach dieťaťa Článok 27 Právo na primeranú životnú úroveň Rodičia sú zodpovední za poskytovanie životnej úrovne nevyhnutnej pre vývoj dieťaťa. Štáty by mali pomáhať a podporovať rodičov, a to najmä v prípade, ak obaja rodičia pracujú.
Dohovor o právach dieťaťa Článok 24 a 26 Právo na zdravotnú starostlivosť a sociálne zabezpečenie Deti majú právo na kvalitnú zdravotnú starostlivosť, sociálne zabezpečenie, čistú vodu, výživnú stravu a čisté životné prostredie, aby boli čo najzdravšie.	Dohovor o právach dieťaťa Článok 40 Práva mladistvých Deti obžalované z porušenie práva majú nárok na právnu pomoc. Tresty odňatia slobody by sa mali udeľovať len pri najzávažnejších zločinoch.
Dohovor o právach dieťaťa Článok 18 Právo na rodinný život Rodina má prvotnú zodpovednosť za výchovu a rozvoj dieťaťa. Obaja rodičia majú spoločnú zodpovednosť za výchovu a rozvoj dieťaťa a mali by vždy zvažovať predovšetkým najlepší záujem dieťaťa.	Dohovor o právach dieťaťa Článok 14 Právo na slobodu svedomia, myslenia a vierovyznania Deti majú právo myslieť si, čo chcú a vyznávať svoje náboženstvo, pokiaľ tým neobmedzujú práva iných ľudí. Rodičia by mali v tomto svoje deti starostlivo usmerňovať.

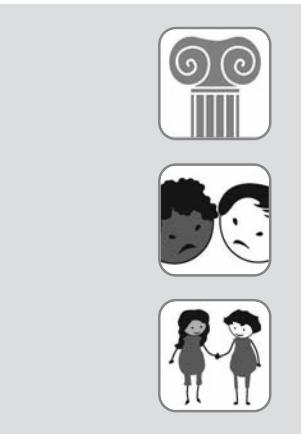
PODKLADY: KARTY S PRÁVAMI

Dohovor o právach dieťaťa Článok 12 Právo na vyjadrenie názoru Deti majú právo vyjadriť svoj názor, keď dospelí robia rozhodnutia dotýkajúce sa detí. Názorom detí sa musí venovať patričná pozornosť.	Dohovor o právach dieťaťa Článok 13 Právo na prístup k informáciám Deti majú právo na získavanie a šírenie informácií z médií. Televízia, rozhlas a tlač by mali poskytovať informácie, ktorým deti porozumejú, a nemali by šíriť materiály, ktoré môžu deťom uškodiť.
Dohovor o právach dieťaťa Článok 9, 20 a 21 Právo na osvojenie a náhradnú starostlivosť Štáty sa zaväzujú poskytnúť deťom náhradnú starostlivosť, rešpektovať náboženský, kultúrny a etnický pôvod a zabezpečiť, aby osvojenie dieťaťa vykonávali len kompetentné orgány.	Dohovor o právach dieťaťa Článok 6 Právo na život, zachovanie života a rozvoj Právo každého dieťaťa na život, starostlivosť a rozvoj s cieľom zabezpečiť plnohodnotný život v spoločnosti.
Dohovor o právach dieťaťa Článok 28 Právo na vzdelanie Deti majú právo na vzdelanie, ktoré rozvíja ich osobnosť a nadanie, rešpektuje ľudské práva, kultúrne a národné hodnoty. Základné vzdelanie by malo byť bezplatné. Školská disciplína musí rešpektovať ľudskú dôstojnosť dieťaťa.	Dohovor o právach dieťaťa Článok 16 Právo na súkromie Deti majú právo na súkromie. Deti by mali byť zákonne chránené pred zásahmi a útokmi na spôsob ich života, povesť, rodinu a domov.
Dohovor o právach dieťaťa Článok 31 Právo na účasť na hrách a kultúrnych aktivitách Všetky deti majú právo na odpočinok, voľný čas a účasť na hrách a právo zúčastňovať sa rôznych oddychových, kultúrnych a umeleckých činností.	Dohovor o právach dieťaťa Článok 15 Právo na slobodu združovania a pokojného zhromažďovania Deti majú právo stretávať sa a zapájať sa do skupín, pokiaľ tým neobmedzujú práva iných ľudí.

18. Kde bolo, tam bolo...

Čo sa stane, keď zameníte mužské a ženské postavy v klasickej rozprávke?

Témy	Demokracia, Diskriminácia, Rodová rovnosť
Náročnosť	2
Veková skupina	7 až 13 rokov
Trvanie	40 minút
Veľkosť skupiny	5 až 15 detí
Typ aktivity	Rozprávanie príbehu, diskusia
Charakteristika	Prerozprávanie známej rozprávky s obrátenými rodovými rolami a následná diskusia o rodových stereotypoch.
Ciele	• Odhaliť stereotypné rodové roly a vlastnosti v rozprávkach a v každodennom živote. • Diskutovať o tradičných a netradičných rodových rolách. • Nabádať k rodovej rovnosti.
Príprava	Prepracujte alebo prepíšte známy príbeh (napr. poviedku, rozprávku, film) a vymeňte roly pohlaví. Dĺžka príbehu by nemala presiahnuť 10 minút. V prípade potreby zmeňte mená a iné údaje. Vyberte si príbeh, v ktorom sa obe pohlavia správajú podľa tradičných a zažitých rolí. (Na konci aktivity sa nachádza príklad „prekrútenej“ rozprávky Popoluška.)
Pomôcky	Tabuľa a perá.

Pokyny

- Požiadajte deti, aby sa pohodlne usadili do kruhu. Povedzte im, že budete čítať príbeh. Deti budú pozorne počúvať a dávať pozor, čo je na príbehu nezvyčajné. Prečítajte deťom upravený príbeh alebo rozprávku. Občas čítanie prerušte a spýtajte sa: „Zdá sa vám niečo na tejto rozprávke nezvyčajné?“ Ak všetky deti pochopili, že ženské a mužské postavy sú v rozprávke vymenené, nemusíte ju dočítať až do konca, prípadne môžete prejsť rovno k záveru.
- Porozprávajte sa s deťmi o príbehu. Pýtať sa ich môžete nasledujúce otázky:
 - Páčila sa vám rozprávka?
 - Všimli ste si na nej niečo zvláštne?
 - Kedy ste prišli na to, že v rozprávke niečo nesedí? Požiadajte deti o príklady.
- Upozornite deti na to, že niekedy sa nám veci môžu zdať zvláštne – najmä vtedy, ak sa líšia od našich každodenných skúseností a očakávaní. Požiadajte deti, aby popremýšľali nad vlastnosťami a správaním z ich každodenného života, ktoré považujú za typicky ženské/dievčenské alebo mužské/chlapčenské. Ich názory zapíšte do tabuľky (príklad je uvedený nižšie).

Tabuľka 1: Stereotypné rozdelenie rodových rolí

	MUŽ/CHLAPEC	ŽENA/DIEVČA
TYPICKÉ VLASTNOSTI	Zvedavý, šikovný, odvážny, hlučný, dobrodružný, agresívny, ambiciózny, má krátke vlasy.	Slušná, citlivá, tichá, berie ohľad na ostatných, plachá, všetečná, poslušná, nosí šaty, má dlhé vlasy.
TYPICKÉ AKTIVITY	Má rád šport, bije sa, chodí do práce, nebojí sa činov, šoférije nákladné autá.	Stará sa o domácnosť, nechodí do práce, ľahko sa rozplače, klebetí, má rada pekné oblečenie, bojí sa hmyzu.

- Diskutujte o uvedenej tabuľke:
 - Porovnajte túto tabuľku s verziou rozprávky, ktorú ste si práve vypočuli. Majú postavy typické vlastnosti a správanie (napr. Popoluška ostáva doma, plače, dostáva pekné oblečenie, zatiaľ čo princ sa ujme činu pri hľadaní nevesty a vymyslí plán, aby Popolušku našiel)?
 - Požiadajte deti, aby si spomenuli na iné rozprávky, v ktorých sa postavy vyznačujú typickými vlastnosťami a správaním. Zapisujte si ich nápady a zároveň deti požiadajte, aby svoje nápady vysvetlili.
- Do akej miery sú tieto vlastnosti a správanie typické pre dnešného muža a ženu?
 - Vytvorte tabuľku (viď príklad nižšie) a požiadajte deti, aby uviedli netypické správanie – najskôr z rozprávky a potom zo skutočného života.

Tabuľka 2: Nestereotypné rozdelenie rodových rolí

	MUŽ/CHLAPEC	ŽENA/DIEVČA
TYPICKÉ VLASTNOSTI	V rozprávke: Potrebuje pomoc. Z vašich skúseností:	V rozprávke: Vydáva rozkazy. Z vašich skúseností:
NETYPICKÉ AKTIVITY	V rozprávke: Plače, robí domáce práce, chce sa pekne obliekať, ostáva doma. Z vašich skúseností:	V rozprávke: Aktívne hľadá ženícha, organizuje výpravu, ktorá ho má nájsť. Z vašich skúseností:

- Porovnajte obe tabuľky a diskutujte o nasledujúcich témach:
 - Napadne vám iná rozprávka, v ktorej by mali postavy takéto netypické vlastnosti a správanie? Zapisujte návrhy detí a požiadajte ich, aby svoje nápady vysvetlili.
 - Poznáte nejakého muža alebo ženu s netypickými vlastnosťami a správaním? Požiadajte deti, aby opísali ich nezvyčajné vlastnosti a správanie a vysvetlili, čím sa líšia.
- Definujte slovo „stereotyp“ a uveďte príklady.
- Požiadajte deti, aby sa ešte raz pozreli na tabuľku s typickými vlastnosťami a správaním. Opýtajte sa ich, ktoré vlastnosti a aké správanie je podľa nich dané biologickými odlišnosťami mužov a žien a ktoré sú názormi, postojmi alebo stereotypmi.
- Zdôraznite, že v dnešnom svete sú za rôzne úlohy, napríklad zarábanie peňazí, vychovávanie detí a vykonávanie domácich prác zodpovední rovnakým dielom muži aj ženy.

Záverečná reflexia

- Ak deti chápu pojem rodových stereotypov, môžete klásť nasledujúce otázky:
 - Ako sa správame k ľuďom, ktorých správanie nezodpovedá stereotypom zaužívaným pre mužov a ženy?
 - Prečo sú stereotypy nespravodlivé voči mužom a chlapcom? Prečo sú stereotypy nespravodlivé voči ženám a dievčatám?
 - Akým spôsobom prispievajú stereotypy k nerovnosti medzi mužmi/chlapcami a ženami/dievčatami?
- Ako sa môžete postaviť voči zaužívaným stereotypom?
- Opýtajte sa detí, či vidia nejakú súvislosť medzi rodovými stereotypmi a ľudskými právami. Vysvetlite im, že každý má ľudské právo, ktoré ho chráni pred diskrimináciou vrátane diskriminácie založenej na rodových stereotypoch.

Zdroj: Prebraté z aktivity „Rodová zámena“, *ABC vzdelávania o ľudských právach, Praktické cvičenia pre základné a stredné školy*, OSN, Úrad vysokého komisára OSN pre ľudské práva, New York, Ženeva, 2004 a Myra Sadker Advocates: www.sadker.org www.sadker.org

4. Vyzvite deti, nech porozprávajú o svojich pocitoch z tejto aktivity.

Odporúčania pre nasledujúce aktivity

- Požiadajte deti, aby porozmýšľali nad inými príbehmi alebo filmami, v ktorých sú dievčatá a chlapci rovnocennejší a majú netradičné roly a vlastnosti.
- Rodovými stereotypmi a ich dôsledkami sa zaoberajú aj aktivity „CHLAPCI PREDSA NEPLAČÚ!“ zo strany 79 a „ČO CHCEM A ČO MÔŽEM“ zo strany 173.

Námety na ďalšiu činnosť

- Opýtajte sa detí: „Sú ľudia v našom okolí diskriminovaní, pretože sa nesprávajú tak, ako by sa mali muži/chlapci a ženy/dievčatá správať?“
 - Požiadajte ich o príklady z každodenného života.
 - Požiadajte deti, nech názorne predvedú, ako by sa správali v situácii, v ktorej by potrebovali zabrániť diskriminácii.

Rady na vedenie aktivity

- Cieľom tejto aktivity je posilniť rodovú rovnosť a podporiť deti pri odhaľovaní vlastných a cudzích názorov na rodové roly.
- Vysvetlite im, že naše očakávania toho, ako by sa mali muži a ženy správať, sa líšia od krajiny ku krajine, od komunity ku komunite a dokonca aj od rodiny k rodine. Zdôraznite, že rovnosť nemusí vždy znamenať, že niečo je „rovnaké“.
- Pri kladení otázok v rámci záverečnej reflexie si všimajte, či niektoré deti nie sú inými deťmi provokované a postavené mimo skupinu kvôli svojmu rodovo netypickému správaniu. Nedovoľte, aby sa ich diskusia negatívne dotkla.
- Pri práci s menšími deťmi nemusíte používať termíny „pohlavie“ alebo „rodové roly“. Viaceré výskumy však zistili, že už aj deti v predškolskom veku rozumejú rozdielnym očakávaniam na základe rodových rolí.

Obmeny

- V prípade väčšej skupiny: Rozdeľte deti do štvorčlenných skupín. Každý skupine dajte kópiu tabuľky 1 a požiadajte ich, aby zaznamenali typické vlastnosti a správanie mužov a žien. Zástupcovia alebo zástupkyne skupín môžu potom predstaviť svoje zistenia. Porozprávajte sa s deťmi o tradičných a netradičných rolách. Potom ich požiadajte, aby sa vrátili späť do svojich malých skupín a vyplnili tabuľku s netradičnými vlastnosťami a správaním mužov a žien – v rozprávke, aj v ich každodennom živote. Aktivitu ukončíte diskusiou s celou skupinou.
- Pre staršie deti: Namiesto rozprávky im prerozprávajte dej nejakého známeho filmu. Začnite príbeh a naznačte zámenu pohlaví, potom nechajte deti príbeh dokončiť. Niektoré staršie deti budú schopné prepracovať a prerozprávať príbeh, ktorý si sami vyberú. Na záver môže každá menšia skupina predstaviť svoj príbeh pred ostatnými deťmi.

PRÍKLAD PREKRÚTENEJ ROZPRÁVKY

Popoluška

Kde bolo, tam bolo, žil raz jeden nešťastný **chlapec**. Jeho **otec** zomrel a **mama** si priviedla domov iného **muža**, **vďovca** s dvoma **synmi**. Nevlastný **otec** nemal **chlapca** ani trochu rád. Všetky výsady a slová chvály a útechy venoval len svojim vlastným **synom**. Kupoval im **moderné** oblečenie, rozličné pochúťky a darčeky. Ale nešťastnému **chlapcovi** nikdy nič nedoniesol. Žiadne pekné oblečenie, len špinavé, roztrhané a obnosené veci po nevlastných **bratoch**. Žiadne dobroty, len zvyšky po ostatných. Žiadne výsady, dokonca ani oddych, len ťažká drina, nákupy potravín, varenie, pranie a upratovanie. Čas pre seba mal iba večer, keď **mu** dovolili sadnúť si na chvíľu do teplého popola z kuchynského kozuba.

Počas týchto dlhých a osamelých dní **chlapec** často plakal a rozprával sa s mačkou. Mačka **mu** povedala: „Miau.“ To v preklade znamenalo: „Neboj sa! Máš niečo, čo ani jeden z tvojich **nevlastných bratov** nemá. Máš krásu.“

Mačka mala pravdu. Aj keď mal na sebe len špinavé handry a tvár mal zafúľanú od popola, stále bol pekným mladým **mužom**. Jeho nevlastní **bratia** síce nosili drahé a elegantné šaty, ale boli neohrabaní ako poľená a škaredí ako noc.

Jedného dňa sa v dome začali kopať nádherné nové odevy, topánky a šperky. To sa nevlastní **bratia** začali pripravovali na každoročný ples u **kráľovnej**. Neustále sa pretŕčali pred zrkadlom a chlapec im musel pomáhať s obliekaním do ich honosných odevov. Nedokázal nabráť odvahu a spýtať sa: „A čo ja?“ Veľmi dobre vedel, že otčim by naňho zrukol: „Ty!? **Chlapče** zlatý, ty len pekne ostaň doma umývať riad, drhnúť dlážky a ustieľať svojim **bratom**. Prídu domov unavení a ospali.“

Krátko na to, ako bratia spolu s ich otcom odišli na ples, úbohý **chlapec** si utrel slzy a povzdychol si: „Som taký nešťastný!“ A mačka na to: „Miau.“

Vtom miestnosť zaliala silná žiara a objavil sa **čarodejník**. „Neboj sa, **chlapče**,“ povedal. „Vietor ku mne zavial tvoje povzdychy. Viem, ako veľmi túžiš ísť na ten ples. A veruže aj pôjdeš!“

„Ale ako by som mohol ísť oblečený v týchto handrách?“ odpovedal úbohý **chlapec**. „Sluhovia ma metlami budú hnať!“ **Čarodejník** sa usmial. Mávnutím čarovného prútika vyčaroval **chlapcovi** nádherné oblečenie, to najkrajšie, aké kedy videl.

„Tak, teraz, keď vieme, čo na teba,“ povedal čarodejník, „potrebujeme ti zohnať koč. Skutočný **džentlmen** predsa nepôjde na ples pešo! Rýchlo! Podaj mi tekvicu!“ nariadil čarodejník.

„Áno, iste,“ odpovedal **chlapec** a bežal do špajzy po tekvicu. Potom sa čarodejník obrátil k mačke a povedal: „A ty mi prines sedem myší!“

O chvíľu sa vrátil **chlapec** s tekvicou, aj mačka so siedmimi myšami, ktoré chytila v pivnici. „Výborne!“ zvolal čarodejník. Len raz mávol čarovným prútikom a začali sa diať divy! Tekvica sa premenila na nablýskaný koč, šesť myší sa premenilo na záprah bieloskvúcich sa koní a siedma myš na kočišku v cifrovanej livreji a s bičom v ruke. Úbohý **chlapec** nemohol veriť vlastným očiam.

„Predstavím ťa kráľovskému dvoru. O chvíľu uvidíš **princeznú**, na počesť ktorej sa tento ples koná. Tvoj zjav ju isto očarí. Ale pamätaj! Z plesu musíš odísť pred polnocou a vrátiť sa rovno domov. Vtedy kúzlo skončí, koč sa opäť zmení na tekvicu a kone s **kočiškou** na myši. A ty budeš mať namiesto týchto krásnych tanečných topánok späť svoje staré háby a dreváky! Rozumel si?“

Chlapec sa usmial a odpovedal: „Áno, rozumiem!“

Keď **chlapec** vstúpil do plesovej sály, všetci v miestnosti stíchli. Každý onemel v polovici vety, užasnutý jeho eleganciou a šarmom.

„Kto to tak môže byť?“ pýtali sa ľudia. Chlapcovi nevlastní **bratia** sa tiež čudovali nad tým, o koho asi ide. Ani za svet ich však nenapadlo, že to je ich nevlastný **brat**, ktorý sa zvykne rozprávať s mačkou.

Aj samotná **princezná** spočinula zrakom na jeho kráse. Vykročila k nemu, uklonila sa a vyzvala ho do tanca. Tancovala s ním celý večer a sklamlala tým množstvo mladých **mužov** v sále.

„Prezraď mi, nádherný mládenec, kto si?“ pýtala sa **princezná**.

PRÍKLAD PREKRÚTENEJ ROZPRÁVKY

Ale chudobný **chlapec** odpovedal iba nejasne: „Nezáleží na tom, kto som! Aj tak ma už nikdy neuvidíš.”

„Ale áno, uvidím, som si **istá!**“ odpovedala.

Chlapcovi sa na plese náramne páčilo, keď tu zrazu začul hodiny odbíjať polnoc! Rozpamätal sa na **čarodejníkov**e slová, bez rozlúčky vyklzol z **princezninho** náručia a rozbehol sa dole schodmi. Ako bežal, stratil jednu zo svojich tanečných topánok, ale ani na sekundu sa nezastavil, aby ju zodvihol. Ak by zaznel posledný úder hodín ohlasujúcich polnoc, bola by to katastrofa. Utekal preto ďalej, až kým nezmizol v nočnej tme.

Princezná, ktorá sa do **neho** v ten večer zaľúbila, zdvihla jeho topánku a vyhlásila, že sa vydá len za toho **muža**, ktorému topánka sadne ako uliata. Svojim **radkyniam** nakázala: „Choďte a priveďte mi **muža**, ktorému patrí táto topánka. Nebudem mať pokoja, kým ho nenájdem!“ **Radkyne** prešli celé kráľovstvo a topánku dali vyskúšať všetkým **chlapcom**.

Keď prišla **radkyňa** do domu, v ktorom býval **chlapec** so svojim nevlastným **otcom** a **bratmi**, žiadala, aby si topánku vyskúšali všetci **muži** v dome. Nevlastným **bratom** sa do topánky nevošiel ani len palec. **Radkyňa** sa opýtala, či je v dome ešte nejaký iný mladý **chlapec**, avšak otčim chlapca zatajil. Vtom jej pozornosť upútala mačka, ktorá ju netrpezlivo ťahala za **nohavicu** až do kuchyne. A tam v popole našla sedieť nášho úbohého **chlapca**. Radkyňa mu obula topánku. Na prekvapenie všetkých mu sadla ako uliata. „Tento špinavý **chlapec** predsa nemohol byť na plese,“ zakročil **otčim**. „Odkážte **princeznej**, že si musí zobrať jedného z mojich synov! Nevidíte, aký je ten chlapec škaredý?“ Odrazu sa objavil čarodejník a **otec** zmlkol.

„To by stačilo!“ zvolal a zdvihol svoj čarovný prútik. Zablyslo sa a **chlapec** zrazu opäť žiaril v krásnych šatách. **Otčim** a nevlastní **bratia** ostali pri pohľade na neho stáť v nemom úžase. **Radkyňa** povedala: „Nasleduj ma, krásny mladý **muž!** **Princezná** už na teba čaká so snubným prsteňom!“ **Chlapec** ju s radosťou nasledoval. O pár dní na to im s **princeznou** vystrojili svadbu a žili šťastne, až kým nepomreli. A čo sa mačky týka, tá na to povedala iba: „Miau!“

Zdroj: Popoluškine rozprávky: www.ucalgary.ca/~dkbrown/cinderella.html www.ucalgary.ca/~dkbrown/cinderella.html

19. Hry s obrázkami

Radšej raz vidieť ako stokrát počuť!

Témy	Diskriminácia, Ľudské práva, Médiá a internet
Náročnosť	2
Veková skupina	8 až 13 rokov
Trvanie	30 minút
Veľkosť skupiny	2 až 20 detí
Typ aktivity	Hranie sa s obrázkami
Charakteristika	Deti pracujú s obrázkami a odhaľujú stereotypy, rôzne uhly pohľadu a spôsoby, akými môžu obrázky informovať a zavádzať.
Ciele	• Rozvíjať povedomie o ľudských právach v každodennom živote. • Rozvíjať „vizuálnu gramotnosť“ a schopnosť počúvať a komunikovať. • Prehĺbiť empatiu a rešpektovanie ľudskej dôstojnosti.

Táto aktivita ponúka tri rôzne nápady, ako využiť obrázky pri práci s ľudskými právami. Vyskúšajte ten, ktorý je vám a vašej skupine najbližší.

19 a. Časť obrázku

Charakteristika	Deti vyvodlia závery z časti obrázku a potom si pozrú celý obrázok.
Príprava	• Nájdite obrázky, ktoré rozprávajú jednoduché príbehy týkajúce sa chudoby alebo primeranej životnej úrovne. Prilepte ich na tvrdý papier a rozstrihnite na dve časti tak, aby jednotlivé oddelené časti naznačovali niečo iné, ako celý obrázok. • Obrázky vložte do samostatných obálok. Každé dieťa dostane jednu obálku.
Pomôcky	• Obrázky, • tvrdý papier a lepidlo, • obálky, • kniha kresieb prebratá z webovej stránky Rady Európy.

Pokyny

1. Rozdeľte deti do dvojíc. Každý dvojici dajte dve obálky s dvoma časťami obrázku.
2. Vysvetlite postup pri aktivite:
 - a. Jedno dieťa otvorí obálku a druhému podá jednu časť obrázka z obálky.
 - b. Druhé dieťa povie, čo si myslí, že sa na obrázku deje (napr. kto je na ňom a čo tam robí).
 - c. Opýtajte sa ho, či obrázok súvisí s ľudskými právami.
 - d. Potom mu podajte druhú časť obrázka a opýtajte sa ho, čo si myslí, že sa na obrázku deje teraz, keď ho už vidí celý.
 - e. Súvisí celý obrázok s ľudskými právami?
 - f. Vymeňte si úlohy.

Záverečná reflexia

1. Zhodnoťte aktivitu. Môžete pri tom klásť nasledujúce otázky:

Zdroj: *Prevzaté z publikácie KOMPAS: Príručka výchovy a vzdelávania mládeže k ľudským právam*

(Rada Európy, 2002), strana 192.

- a. Čo vás prekvapilo?
 - b. Ako sa zmenil obrázok, keď ste ho zložili celý?
 - c. Akých ľudských práv sa obrázok týka?
2. Nachádzajte súvislosti s ľudskými právami:
- a. Vedeli by ste si spomenúť na nejakú inú situáciu, v ktorej ste mylne usudzovali, ak ste z nej videli alebo počuli len istú časť?
 - b. Ako často ľudia prijímajú to, čo vidia a zabúdajú na to, že to možno nie je „celý príbeh“?

Rady na vedenie aktivity

- Túto aktivitu môžete použiť na „prelomenie ľadov“ v skupine (icebreaker).

Obmeny:

- Aktivitu môžete ďalej rozpracovať tak, že si dvojica vymení časti obrázkov s druhou dvojicou a aktivitu zopakujete. Zdalo sa deťom druhé kolo ľahšie alebo bolo pre nich ešte väčšou výzvou? Prečo?
- Rovnaký obrázok dajte dvom dvojiciam a potom ich požiadaajte, nech vytvoria štvoricu a porovnajú svoje odpovede.
- Môžete použiť fotografie z novín, vyhodnotiť ich a následne si prečítať príslušný novinový článok.

19 b. Titulky

Charakteristika	Deti vyrábajú titulky k skupine obrázkov a porovnávajú rôzne názory.
Príprava	• Vyberte a očísľujete 8 až 10 zaujímavých obrázkov. • Pripravte pracovný hárok papiera s toľkými riadkami, koľko máte obrázkov.
Pomôcky	• Očíslované obrázky, • pracovný hárok papiera, papier a pero pre každú dvojicu, • lepidlo alebo lepiaca páska pre každú dvojicu.

Pokyny

1. Rozložte obrázky na stôl. Rozdeľte deti do dvojíc a požiadaajte ich, nech ku každému z obrázkov napíšu titulok. Poproste ich, nech sa snažia písať úhľadne, pretože po nich budú čítať aj ostatné deti.
2. Keď všetci skončia, začnite obrázky po jednom dvíhať a vyzvite dobrovoľníčky a dobrovoľníkov, aby titulky prečítali.
3. Každý obrázok nalepte do stredu veľkého hárku papiera alebo na tabuľu a deti požiadaajte, aby okolo neho nalepili svoje titulky. Takto vznikne spoločný plagát.

Záverecná reflexia

1. Pri zhodnotení aktivity môžete klásť nasledujúce otázky:
 - a. Bolo náročné napísať titulky k fotografiám? Prečo áno alebo prečo nie?
 - b. Čím sa vyznačujú dobré titulky?
 - c. Hovorí sa, že jeden obrázok nahradí tisíc slov. Načo sú nám potom titulky?

2. Nachádzajte súvislosti s ľudskými právami:
 - a. Boli medzi jednotlivými interpretáciami obrázkov veľké rozdiely? Prečo?
 - b. Myslíte si, že niektoré z vašich titulkov neboli správne?
 - c. Prečo je dobré nazerať na jednu vec rôznymi uhlami pohľadu?

Rady na vedenie aktivity

- Pripravte rôznorodé a zaujímavé obrázky. Niektoré môžu evokovať viac významov.
- Pri výrobe plagátu použite výrazný farebný papier a perá.

19 c. Bubliny s textom

Charakteristika	Deti analyzujú obrázky a k postavám dopĺňajú bubliny s textom. Následne svoje výtvory porovnávajú.
Príprava	• Vytvorte kópie obrázkov. Dve alebo aj viacero dvojíc dostane rovnaký obrázok. Môžete pri tom využiť ilustrácie k tematike ľudských práv z 5. kapitoly. • Vytvorte pracovný hárok s nasledujúcimi otázkami: Kto? Čo? Kde? Kedy? Ako?
Pomôcky	• Pracovný hárok, papier a pero pre každú dvojicu, • lepidlo.

Pokyny

1. Rozdeľte deti do dvojíc. Každá dvojica dostane obrázok, pracovný hárok, papier, pero a lepidlo.
2. Vysvetlite deťom nasledujúce pokyny:
 - a. Pozrite sa na obrázok a na pracovnom hárku zodpovedzte nasledujúce otázky: Kto? Čo? Kde? Kedy? Ako?
 - b. Obrázok potom prilepte na pracovný hárok.
 - c. Postavám na obrázku prikreslite bubliny s textom a napíšte do nich, čo asi hovoria.
3. Požiadaajte dvojice, aby umiestnili svoje obrázky na stenu. Rovnaké obrázky by sa mali nachádzať vedľa seba, aby ich bolo možné jednoducho porovnať. Vyzvite deti, aby si pozreli všetky obrázky a prečítali bubliny s textom.

Záverecná reflexia

1. Zhodnotte aktivitu kladením obdobných otázok:
 - a. Bolo náročné odpovedať na otázky o obrázku? Bolo náročné vymyslieť text do bublín?
 - b. Aký je rozdiel medzi vašou interpretáciou obrázku a tým, čo o rovnakom obrázku napísala iná dvojica?
 - c. Aké stereotypy ste na obrázkoch objavili? Aké stereotypy ste objavili v bublinách?

Rady na vedenie aktivity

Diskusiu o stereotypoch môžete uľahčiť a obohatiť tým, že spolu s obrázkami ľudí použijete aj obrázky zvierat. Poukážte na to, že zvieratám sa v animovaných filmoch veľmi často priradujú stereotypné úlohy. Potom skupine zadajte úlohu pohľadať príklady stereotypov na svojich obrázkoch a v bublinách.

20. Živé fotografie

Až teraz vidím, čo som mohol urobiť!

Témy	Násilie
Náročnosť	1
Veková skupina	7 až 13 rokov
Trvanie	60 minút
Veľkosť skupiny	4 až 20 detí
Typ aktivity	Vytváranie „živých fotografií“, diskusia
Charakteristika	Deti demonštrujú konflikt alebo násilnú situáciu pomocou vytvorenia „živej fotografie“ (t. j. skupinovej pózy) a potom ukazujú, ako by sa táto situácia dala vyriešiť bez použitia násilia.
Ciele	- Poukázať na príčiny násilia. - Podporovať nenásilné spôsoby riešenia konfliktov. - Vyvolať diskusiu o dôvodoch vedúcich k násiliu.
Priprava	Žiadna.
Pomôcky	Žiadna.

Pokyny

- Diskutujte v skupine o násilí. Čo je to násilie? Aké formy násilia podľa vás existujú? Deti by mali porozumieť, že násilie sa neobmedzuje iba na telesné formy a prejavy, ale zahŕňa aj slovné a psychologické zneužívanie a vyhrážky.
- Rozdeľte deti do štvor- až šesťčlenných skupín. Každej skupine vysvetlite, že by mali približne štvrthodinu diskutovať o násilných situáciách, ktoré videli alebo ktoré zažili (napr. v škole, v rodine, s priateľmi). Skupina by si mala vybrať jednu násilnú situáciu a následne vytvoriť „živú fotografiu“, ktorou túto situáciu predstavia ostatným deťom. „Živá fotografia“ je vlastne spoločná póza všetkých členov skupiny, ktorí sa nehýbu ani nič nehovoria. Iba ich postoj tela a výraz v tvári napovedá o tom, akú úlohu na „fotografii“ hrajú (napr. obeť, páchateľ alebo svedok).
- Požiadajte jednotlivé skupiny, aby ukázali svoje „živé fotografie“. Ostatné deti budú komentovať, čo si myslia, že sa na fotografii deje. Prezentujúca skupina však pritom nevydá ani hláska!
- Po skončení všetkých prezentácií deti požiadajte, aby sa vrátili späť do svojich malých skupín a prebrali medzi sebou rôzne spôsoby a riešenia, ako možno nenásilne vyriešiť situáciu alebo konflikt z ich „fotografie“. Za týmto účelom vymyslia novú „živú fotografiu“, ktorá bude zachytávať spôsob vyriešenia situácie.
- Požiadajte každú skupinu, aby ostatným deťom predstavila novú „živú fotografiu“ s vyobrazeným riešením konfliktu. Po každej prezentácii by mala nasledovať krátka diskusia. V rámci nej sa najprv ostatné deti vyjadria k tomu, čo videli, a následne prezentujúca skupina vysvetlí, o akú situáciu išlo a ako sa ju podarilo vyriešiť. Povzbudte deti, nech predkladajú iné návrhy možných riešení. Deti môžu vyhodnotiť tieto riešenia s ohľadom na vlastné skúsenosti zo skutočného života. Zdôrazňujte, že zvyčajne existuje viacero spôsobov, ako násilnú situáciu vyriešiť.

Záverečná reflexia

- Zhodnoťte aktivitu, napríklad kladením nasledujúcich otázok:
 - Sú vám prezentované „ľudské fotografie“ nejakým spôsobom povedomé? Zažili ste už niekedy násilnú situáciu?

- Bolo náročné nájsť v takejto situácii alebo konflikte nenásilné riešenie? Prečo?
 - Ako ste dospeli k riešeniu?
 - Aký je to pocit, byť súčasťou „živej fotografie“?
 - Mali ste pri predstavovaní „fotografie“ s riešením problému lepší pocit? Prečo áno alebo prečo nie?
 - Prečo ľudia páchajú násilie? Ako sa môžu zdanlivo normálne situácie zmeniť na násilné?
 - Akými spôsobmi alebo prostriedkami môžete obmedziť alebo zabrániť násiliu vo vypätých situáciách?
 - Ako sa prejavuje násilné správanie?
2. Nachádzajte súvislosti s ľudskými právami:
- Existuje ľudské právo na nenásilie? Ktoré ľudské práva súvisia s nenásilím?
 - Prečo sú ľudské práva súvisiace s nenásilím tak veľmi dôležité?
 - Ako je možné tieto ľudské práva chrániť?

Odporúčania pre nasledujúce aktivity

- Táto aktivita je vhodnou príležitosťou, ako rozprúdiť v skupine diskusiu o násilí. V rámci aktivity „NAŠA ÚSTAVA“ zo strany 52 deti vytvárajú vlastný súbor pravidiel a spolupracujú pri ich presadzovaní.
- Zorganizujte výcvik v oblasti prevencie násilia alebo potláčania agresívneho správania.
- Zistite, či vo vašej oblasti práve neprebiehajú nejaké kampane alebo aktivity zamerané na boj proti násiliu.
- Zorganizujte výchovno-vzdelávacie aktivity v oblasti nenásilia v školách.
- Rôznym aspektom zneužívania a násilia sa venuje aj aktivita „OD SLOV K ČINOM“ zo strany 108. Aktivita „SLOVÁ, ČO BOLIA“ zo strany 189 sa zas špecificky zaoberá slovným násilím.

Námety na ďalšiu činnosť

- Vyrobte plagáty s témou násilia a nenásilia a vyveste ich vo verejných priestoroch. Vypíšte číslo alebo adresu, na ktorú sa môžu obrátiť obeť alebo svedkovia násilia.
- Zorganizujte predstavenie pouličného divadla na tému nenásilného riešenia konfliktov.

Rady na vedenie aktivity

- K deťom, ktoré už samy zažili nejaké prejavy násilia, pristupujte obzvlášť citlivo.
- Deti si môžu taktiež zvoliť nejakú typickú, resp. všeobecnú situáciu. Ak nechcú, nemusia o sebe rozprávať.
- Pri vysvetľovaní aktivity môžete predviesť názornú ukážku „živej fotografie“ s pomocou menšej skupiny detí.
- Deti môžu mať ťažkosti pri vymýšľaní realistických riešení násilných situácií, predovšetkým v prípade, ak sa týkajú dospelých. Poskytnite im informácie o súvisiacich možnostiach podpory a ochrany, vrátane kontaktov na miestne organizácie a inštitúcie na ochranu detí.

Obmeny

Deti môžu odfoťiť znázornené scény skutočným fotoaparátom. K vytlačeným fotografiám môžete pridať rôzne slogany alebo nápady, ako predchádzať násiliu, a rozvešať ich po miestnosti.

21. Bábkové divadlo

Koniec dobrý, všetko dobré.

Témy	Ludské práva
Náročnosť	2
Veková skupina	8 až 13 rokov
Trvanie	120 minút
Veľkosť skupiny	8 až 24 detí
Typ aktivity	Dramatizácia príbehu pomocou bábkového divadla, diskusia
Charakteristika	Deti pripravia bábkové predstavenie, ktorého ústrednou témou bude porušenie ľudských práv. Skupina vymyslí nový, pozitívny koniec predstavenia.
Ciele	• Identifikovať ľudské práva v známych príbehoch. • Využívať hľadanie riešení pri porušovaní ľudských práv v praxi. • Spolupracovať a spoločne sa zabaviť.
Príprava	• Vyrobite model bábk, ktorý bude slúžiť ako príklad pre deti.
Pomôcky	• Bábk, bábičky alebo materiály na výrobu bábok, • scéna pre bábkové divadlo alebo materiál na výrobu javiska.

Pokyny

1. Požiadajte deti, aby popremýšľali nad rozprávkovými postavami, ktoré zažili nespravodlivosť alebo bezprávie. Upozornite ich na to, že osudy postáv vo vymyslených príbehoch bývajú v porovnaní so skutočným životom často zveličené. Navrhните im príklady, o ktoré sa môžu oprieť (napr. ľudová tvorba alebo rozprávky, scény z detských rozprávkových kníh, príbehy prezentované v televízii alebo vo filmoch).
2. Keď deti splnia prvé zadanie, rozdeľte ich do troj- až štvorčlenných skupín. Každé dieťa požiadajte, nech navrhne príbeh a prípadne ho aj prerozpráva (ak ho ostatné deti nepoznajú). Nabádajte deti, aby vymenovali, ktoré práva boli v príbehu porušené.
3. Keď všetky deti dokončia svoj príbeh, požiadajte ich, aby vybrali jeden, ktorý neskôr zdramatizujú v bábkovom divadle. Vysvetlite deťom, že majú 30 minút na výrobu bábok a nácvik predstavenia. Každé dieťa v skupine by malo v predstavení hrať minimálne jednu rolu. Predveďte im, ako vyrobiť bábk metódou, ktorú ste zvolili.
4. Po uplynutí času na prípravu jednotlivé skupiny vyzvite, aby zahrli svoje scény. Keď sa počas predstavenia objaví moment, v ktorom dôjde k porušeniu ľudských práv, povieť (vy alebo účinkujúce deti) „Stop!“. Predstavenie sa preruší a bude nasledovať diskusia:
 - a. Aké ľudské právo alebo práva boli porušené?
 - b. Ako môžeme zmeniť príbeh, aby sme ochránili postavy a nastolili spravodlivosť?
5. Požiadajte skupinu, aby trochu improvizovala a zahrála jeden z možných koncov, ktoré navrhli deti v diskusii.

Záverečná reflexia

1. Skúste sa opýtať nasledujúce otázky a zhodnotiť aktivitu:
 - a. Ako sa vám páčilo vaše predstavenie?
 - b. Prečo sa vaša skupina rozhodla práve pre tento príbeh?
 - c. Ako prebiehala vaša spolupráca?
 - d. Akým spôsobom ste rozhodli o výbere príbehu a o obsadení postáv?

e. Ako sa vám hrala vaša rola?

2. Kladením nasledujúcich otázok môžete hľadať súvislosti s ľudskými právami:

- a. Stretli ste sa niekedy s podobnými situáciami v skutočnom živote?
- b. Ako súvisia tieto situácie s ľudskými právami? Boli porušené niektoré práva? Boli niektoré práva ochránené alebo dodržané?
- c. Bolo porušenie práv v predstavení vyriešené? Ako? Bolo možné vyriešiť problémy iným spôsobom?
- d. Čo by ste mohli v skutočnosti urobiť, aby ste tieto práva ochránili?

Odporúčania pre nasledujúce aktivity

- Deti môžu mať množstvo otázok a požadovať viac informácií o ľudských právach, a to najmä pri rozprávaní príbehov a hľadaní príslušných riešení. Pomôžte im nachádzať odpovede a využite pri tom Dohovor o právach dieťaťa. Môžete tiež pozvať zástupcov alebo zástupkyne z príslušnej organizácie, aby predstavili náplň svojej práce a navrhli, akým spôsobom ich deti môžu podporiť.

Námety na ďalšiu činnosť

Zahrajte predstavenie iným deťom, rodičom alebo iným členom a členkám komunity. Požiadajte deti, aby obecenstvu vysvetlili súvislosti a prepojenie hry s ľudskými právami a ich porušovaním.

Rady na vedenie aktivity

- Príbeh je možné viesť vo všeobecnej rovine, ale môžete sa zamerať aj na vybraný problém či tému, ktorú si deti vyberú (napr. šikanovanie, rodovú diskrimináciu alebo slovné útoky).
- Ak chcete deťom pomôcť pri hľadaní súvislostí medzi príbehom a ľudskými právami, musíte byť sami dostatočne oboznámení s jednotlivými ľudskými právami v príbehu.
- Facilitátor či facilitátorka by nemala zasahovať do práce skupín, pokiaľ sa nestretnú s väčšími ťažkosťami pri vymýšľaní predstavenia.
- Mladšie deti budú pravdepodobne potrebovať pomoc pri hľadaní vhodných riešení. Ak do hry vstupuje viacero riešení, deti budú potrebovať pomoc pri výbere toho najlepšieho. Pomôžte im zvážiť výhody každého riešenia, prípadne skúste odohrať viacero koncov príbehu.
- Ak si deti vyberú obsiahlejšie dielo, napríklad román alebo film, pomôžte im vybrať jednu scénu, na ktorú sa zamerajú.
- Túto aktivitu je možné predĺžiť aj na dva či tri dni.
- Ak nemáte scénu na bábkové divadlo, natiahnite plachtu, za ktorou môžu deti sedieť a ovládať svoje bábk.
- Bábk môžu byť zhotovené rôznymi spôsobmi: použitím existujúcich bábok, bábičiek alebo hračiek akčných postáv, ozdobením ponožiek, vystrihnutím z papiera a nalepením na drevenú paličku, ozdobením kotúčov z papierových utierok alebo papierových pohárov. Výrobe bábičiek však nevenujte zbytočne veľa času – najdôležitejšie je samotné predstavenie.
- Príklady vhodných detských rozprávok: Popoluška, O perníkovej chalúpke, O troch medveďoch, Červená Čiapočka, Škaredé káčatko, Peter Pan.
- Príklady príbehov a rozprávok z iných aktivít v tejto príručke: „MILÝ DENNÍČEK“ zo strany 99, „MODERNÁ ROZPRÁVKA“ zo strany 115, „KDE BOLO, TAM BOLO...“ zo strany 123 a „HARABURDÍK“ zo strany 196.

Obmeny

- Pri práci so staršími deťmi požiadajte skupinu, aby vymyslela príbehy so skutočným základom alebo príbehy týkajúce sa problémov, ktorým deti čelia v skupine (napr. šikanovanie, diskriminácia, násilie, konflikty).
- Požiadajte deti, aby zmenili niektoré časti klasických rozprávok (napr. vlk z rozprávky O Červenej čiapočke bude obeťou ohovárania; mužské a ženské roly sa prevrátia podobne ako v aktivite „KDE BOLO, TAM BOLO...“ zo strany 123).

22. Mapa ľudských práv

Kde vznikajú ľudské práva? Všade okolo nás!

Témy	Ľudské práva
Náročnosť	2 až 3
Veková skupina	8 až 13 rokov
Trvanie	60 minút až niekoľko dní
Veľkosť skupiny	2 až 20 detí
Typ aktivity	Kreslenie, analýza, diskusia
Charakteristika	Deti spoločnými silami vytvárajú mapu svojho okolia a identifikujú práva spojené s určitými inštitúciami.
Ciele	• Oboznámiť deti s ľudskými právami. • Nachádzať vzťah medzi ľudskými právami a miestami v každodennom živote detí. • Podnecovať deti k hodnoteniu stavu ľudských práv vo svojom okolí.
Príprava	• Mladším deťom vyznačte obrysy mapy.
Pomôcky	• Potreby na maľovanie a kreslenie, štvorčekový papier, • kópie zjednodušenej verzie Všeobecnej deklarácie ľudských práv.

Pokyny

1. Rozdeľte deti do menších skupín a odovzdajte im štvorčekový papier a potreby na maľovanie a kreslenie. Požiadajte ich, nech nakreslia mapu svojho okolia (v prípade menších komunít mapu obce). Mapa by mala znázorňovať ich domovy, najdôležitejšie verejné budovy (napr. poštu, radnicu, školy, bohoslužobné miesta), verejné služby (napr. nemocnice, požiarne zbrojnice, policajné stanice) a iné významné miesta (napr. obchod s potravinami, cintorín, kino, lekáreň, park atď.).
2. Po dokončení máp deti požiadajte, aby ich zhodnotili z hľadiska ľudských práv. Akým ľudským právam prislúchajú rôzne miesta a prvky na mape?
Príklady: Miesto bohoslužby môže súvisieť s právom na slobodu myslenia, svedomia a náboženstva, škola s právom na vzdelanie, pošta s právom na súkromie a vyjadrenie názoru, knižnica alebo internetová kaviareň s právom na informácie.
Počas identifikácie práv by deti mali pracovať so zjednodušenou verziou Všeobecnej deklarácie ľudských práv. Požiadajte ich, nech vedľa určitého miesta na mape napíšu číslo alebo čísla príslušných článkov Deklarácie.
3. Požiadajte každú skupinu, nech ostatným deťom predstaví svoju mapu a súvisiace ľudské práva v okolí.

Záverečná reflexia

1. Zhodnoťte aktivitu, napríklad pomocou nasledujúcich otázok:
 - a. Bolo náročné nakresliť mapu okolia?
 - b. Naučili ste sa niečo nové o ľudských právach?
 - c. Prekvapili vás niektoré ľudské práva vo vašom okolí?
 - d. Ako sa vaša mapa líši od mapy iných skupín?
2. Kladením takýchto otázok môžete nachádzať súvislosti s ľudskými právami:
 - a. Je na niektorých miestach na mape zaznačených viac práv? Ako by ste to vedeli vysvetliť?
 - b. Sú na mape miesta alebo inštitúcie, ku ktorým sa viaže nižší počet práv, prípadne žiadne práva? Ako by ste to vedeli vysvetliť?

Zdroj: Upravené podľa ukážky od Anette Faye Jacobsen, Dánsky inštitút pre ľudské práva.

- c. Ktoré asociácie s článkami Všeobecnej deklarácie ľudských práv sa vo zvýšenej miere vyskytujú vo vašej komunite? Viete to vysvetliť?
- d. Ktoré články Deklarácie nezahrnula žiadna zo skupín do svojej mapy? Prečo?
- e. Existujú miesta vo vašom okolí, kde dochádza k porušovaniu ľudských práv?
- f. Žijú vo vašom okolí ľudia, ktorých ľudské práva sú porušované?
- g. Aký vplyv má porušovanie ľudských práv niektorých ľudí na celú komunitu?
- h. Existujú vo vašom okolí miesta, kde ľudia chránia ľudské práva, prípadne zabraňujú ich porušovaniu?

Odporúčania pre nasledujúce aktivity

- Zoberte si mapy so sebou a vydajte sa na prechádzku po okolí. Pri putovaní hľadajte súvislosti s ľudskými právami.
- Pri aktivite „REPORTÁŽ O ĽUDSKÝCH PRÁVACH“ na strane 90 deti iným spôsobom hodnotia svoje okolie z hľadiska ľudských práv.

Námety na ďalšiu činnosť

Skúste pozvať miestnu sociálnu pracovníčku alebo pracovníka, starších obyvateľov a obyvateľky alebo miestne aktivistky či aktivistov a porozprávajte sa s nimi, aký majú názor na problematiku ľudských práv v okolí, ako vnímajú prebiehajúce zmeny a aké opatrenia na jeho zlepšenie by sa mali vykonať. Pomôžte deťom pri hľadaní podobných riešení a opatrení.

Rady na vedenie aktivity

- Predpokladom tejto aktivity je určitá úroveň vedomostí detí o ľudských právach. Aktivita zároveň slúži na pretavenie abstraktných myšlienok do reálneho kontextu. Pri vytváraní mapy však možno bude potrebné pomôcť deťom pri hľadaní a identifikácii vzťahu medzi určitými miestami a príslušnými ľudskými právami, napr. medzi predajňou potravín a právom na zdravie alebo primeranú životnú úroveň.
- Táto aktivita deťom sprostredkúva pozitívnu myšlienku: Ľudské práva si užívame každý deň a priamo v našej komunite. Z tohto dôvodu môžete diskusiu o porušovaní ľudských práv odložiť na iný deň.
- Niektoré deti nemusia mať dostatočné skúsenosti s čítaním máp a istý čas im potrvá, kým pochopia celkový koncept aktivity. Môžete preto najprv začať s vytváraním mapy miestnosti alebo budovy, v ktorej sa s deťmi stretávate.

Obmeny

- Jednotlivé časti aktivity realizujte počas rôznych dní. Takto umožníte deťom, aby sa oboznámili s čítaním máp a premysleli si vhodné miesta, inštitúcie a prevádzky vo svojom okolí.
- Každé skupine pri kreslení mapy pridajte určitú tému z oblasti ľudských práv, na ktorú sa deti majú zamerať.
- Namiesto Všeobecnej deklarácie ľudských práv využite zjednodušené znenie Dohovoru o právach dieťaťa.
- Zamerajte sa na jedinú tému z oblasti ľudských práv, napríklad na právo na ochranu pred násilím lebo právo na primeranú životnú úroveň. Pokúste sa zistiť, ako sa daná téma prejavuje a uplatňuje v okolí

Obmeny pre menšie deti

- Vyberte si oblasť, ktorú deti dobre poznajú, napríklad blízke okolie, školu alebo domov. Čím menšie deti máte na starosti, tým menšiu oblasť by ste mali zmapovať.

- Vytvorte trojrozmernú mapu s pomocou kartónových škatúl a pomôcok na kreslenie a maľovanie.
- Ak chcete ušetriť čas a zamerať sa výlučne na dopĺňanie informácií do máp, pripravte deťom hotovú mapu alebo leteckú snímku oblasti, do ktorej môžu zapisovať a vyznačovať jednotlivé prvky. Snímku s vhodným rozlíšením ľahko nájdete na internete.
- Vynechajte bod 2 (priradenie článkov Všeobecnej deklarácie ľudských práv).

Obmeny pre staršie deti

- Vypracujte mapu v presnej mierke.
- Rozdeľte deti do skupín a každej dajte jednu časť spoločnej mapy.
- Počas záverečnej reflexie aktivity sa pýtajte, ktoré z pozorovaných práv v okolí sú občianskymi a politickými právami a ktoré sú hospodárskymi, sociálnymi a kultúrnymi právami. Prevláda na mape niektorý typ práv? Prevláda niektorý z typov práv v určitej oblasti (napr. väčšie množstvo občianskych a politických práv súvisiacich so súdnou budovou, radnicou alebo policajnou stanicou)?

23. Zajačie práva

Mám právo na šťastie, bezpečie a zdravie!

Témy	Ludské práva
Náročnosť	1
Veková skupina	8 až 10 rokov
Trvanie	30 minút
Veľkosť skupiny	5 až 20 detí
Typ aktivity	Vymýšľanie si, brainstorming, diskusia
Charakteristika	Deti si predstavujú, že sa starajú o domáce zvieratko – zajačika. Táto starostlivosť sa prenáša do potrieb detí a ich práva na plnohodnotný život a rozvoj.
Ciele	• Predstaviť Dohovor o právach dieťaťa. • Odhaliť deťom, že samy už inštinktívne vedia o právach detí. • Hľadať vzťah medzi ľudskými potrebami a ľudskými právami.
Príprava	Vyrobte tabuľku a pripravte kópie Dohovoru o právach dieťaťa.
Pomôcky	• Štvorčekový papier a fixky, • tabuľka a kópia Dohovoru o právach dieťaťa.

Pokyny

- Požiadajte deti, nech si predstavia, že sa starajú o domáce zvieratko – zajačika, nech mu dajú meno a nech si spomenú na všetky veci, ktoré zvieratko potrebuje k šťastiu, bezpečiu a zdraviu. Položte otázku: „Čo všetko váš zajačik potrebuje?“ Odpovede môžu zahŕňať bídu, slamu, krmivo, vodu, cvičenie, pozornosť, lásku alebo možno iného zajaca. Do záhlavia ľavého stĺpca tabuľky napíšte ZAJAČÍK (alebo iné meno) a pod neho všetky odpovede detí.
- Opýtajte sa: „Kto je zodpovedný za to, aby zajačik dostal všetko, čo potrebuje?“ Deti môžu odpovedať, že sú to ony samy, prípadne iný majiteľ zajaca. Všetky odpovede si zapíšte.
- Potvrďte deťom, že zajac naozaj potrebuje isté veci k prežitiu a rozvoju, napríklad jedlo, vodu a obydlie. Môžete spolu hľadať odpovede na nasledujúce otázky:
 - Ak zajačik naozaj potrebuje k prežitiu toto všetko, znamená to, že má na to právo?
 - Kto je zodpovedný za dodržiavanie zajačích práv?
- Do záhlavia pravého stĺpca tabuľky napíšte „DETI“ a požiadajte skupinu, nech zodpovedajú nasledujúcu otázku a diskutujú o nej: „Čo všetko potrebujú deti k rozvoju a prežitiu šťastného, bezpečného a zdravého života?“ Pomôžte deťom s odpoveďami, ktoré môžu zahŕňať napríklad domov, jedlo, vodu, rodinu, priateľov, hračky, vzdelanie, lásku a pozornosť.
- Položte otázku: „Kto je zodpovedný za to, aby deti dostali všetko potrebné k svojmu šťastiu, bezpečiu a zdraviu?“ Posmeľte deti, nech uvedú dospelých, rodičov, rodinu, opatrovateľov a opatrovateľky.
- Do tabuľky môžete postupne pridávať ďalšie potreby detí. Rozprávajte sa o ľudských právach a pýtajte sa napríklad nasledujúce otázky:
 - Čo potrebujú deti k tomu, aby boli chránené, aby mohli prežiť, aby sa mohli rozvíjať a aby sa mohli aktívne zapájať do komunitného a spoločenského života?
 - Ak deti toto všetko potrebujú, znamená to, že na to majú právo?
 - Kto je zodpovedný za dodržiavanie týchto práv?
- Spýtajte sa detí, či už niekedy počuli o Dohovore o právach dieťaťa. Rozdajte im kópie zjednodušenej

verzie Dohovoru (môžete použiť aj plagátovú verziu) a objasnite, že tento dokument stanovuje, na čo má každé dieťa na svete právo.

Záverečná reflexia

- Požiadajte deti, aby porovnali svoj zoznam v tabuľke s právami uvedenými v Dohovore. Upozornite ich, že vytvorili zoznam práv detí. Môžete spolu hľadať odpovede na nasledujúce otázky:
 - Ktoré z potrieb, ktoré ste vymenovali, uvádza aj Dohovor o právach dieťaťa? Označte ich v tabuľke hviezdíčkom.
 - Prečo si myslíte, že ste dokázali prísť na toľko práv samy a bez pomoci?
- Poukážte na fakt, že skupina už od samého začiatku vedela, že deti sa potrebujú rozvíjať a rásť, a to bez toho, aby im to museli povedať dospelí! Objasnite, že Dohovor o právach dieťaťa slúži na podporu a ochranu práv detí, starostlivosť o ne a umožnenie ich aktívnej účasti na komunitnom a spoločenskom živote.

Odporúčania pre nasledujúce aktivity

- Táto aktivita môže poslúžiť ako úvod do sveta práv detí, ktorá zároveň poukazuje na vzťah medzi potrebami a právami. Na aktivitu môžete nadviazať ďalšími aktivitami, ktoré sa hlbšie zaoberajú právami detí, napríklad aktivitou „ZÁVESNÁ OZDOBA ĽUDSKÝCH PRÁV“ zo strany 146.

Rady na vedenie aktivity

- Táto aktivita si nevyžaduje schopnosť čítať, môžete ju preto realizovať aj s najmenšími deťmi. Pokúste sa im čo najzrozumiteľnejšie vysvetliť pojem „právo“. V tejto fáze im však ešte nemusíte predstavovať Dohovor o právach dieťaťa.
- Namiesto zajaca môžete samozrejme zvoliť ľubovoľné domáce zviera.

Obmeny

- Aktivitu môžete ukončiť čítaním zjednodušenej verzie Dohovoru, pričom každé dieťa nahlas prečíta iný článok.
- Pre staršie deti: Pri porovnávaní Dohovoru a deťmi vytvoreného zoznamu môžete diskutovať o tom, čo sa v zozname nespomína. Môžete sa pritom opýtať nasledujúce otázky:
 - Ktoré práva a potreby spomenuté v Dohovore by ste ešte mohli pridať na svoj zoznam?
 - Prečo sa podľa vás v Dohovore nachádzajú?
 - Prečo ste si spomenuli práve na tieto práva a potreby?

Vzorová tabuľka

ZAJAČÍK	DETI

24. Poplach!

Čo je lepšie? Polovica práva alebo žiadne právo?

Témy	Ludské práva
Náročnosť	2
Veková skupina	8 až 13 rokov
Trvanie	60 minút (v prípade väčšej skupiny menej)
Veľkosť skupiny	Najmenej 10 detí a 3 facilitátori alebo facilitátorky
Typ aktivity	Skupinová hra vo voľnej prírode
Charakteristika	Deti sa snažia nájsť chýbajúcu polovicu práva a zabrániť jej ukradnutiu.
Ciele	• Rozvíjať spoluprácu v skupine. • Vytvárať príležitosti na diskusiu o ľudských právach.
Priprava	• Pozorne si prejdite herné pokyny a karty s rolami a uistite sa, že im rozumiete. Táto hra je pomerne náročná, zahŕňa komplexné roly pre všetkých hráčov a vyžaduje si viacero facilitátoriek alebo facilitátorov. Pri hre s desiatimi deťmi sa vyžaduje prítomnosť minimálne troch (Koodinátor/Koodinátorka, Strážca/Strážkyňa a Lovce/Lovkyňa). Hry sa zúčastňujú aj dvaja Kartári/Kartárky (tieto roly však môžu zastávať aj deti). • Vytvorte kópie kariet s rolami pre facilitátorov alebo facilitátorky a pre tie deti, ktoré budú hrať určité roly. • Objasnite pokyny všetkým dospelým a deťom s rolami. • Zhotovte kópie desiatich „Kariet s právami“ na kúskoch rôznofarebného papiera. Pri hre so skupinou 10 až 15 detí by ste mali mať pripravených približne 50 takýchto kariet s piatimi rôznymi farbami. Na každých ďalších 5 detí pridajte jednu farbu (napr. pri skupine 25 detí budete potrebovať 70 kariet v siedmich farbách). • Karty s právami vystrihnite podľa vzoru priloženého v Podkladoch. • Prestrihnite karty s právami na polovicu. Rozdeľte polovice kariet na dve kôpky. Jednu kôpku dostane Strážca/Strážkyňa. Zvyšok kariet náhodne rozdajte Kartárom/Kartárkam. • Skontrolujte miesto, kde budete hru hrať a vytýčte hranice hernej oblasti. Určte, kde bude stáť Strážca/Strážkyňa (základňa) a kde sa budú nachádzať Kartári/Kartárky.
Pomôcky	• 50 až 70 rôznofarebných kariet s právami prestrihnutých na polovicu, • nožnice, • lepiaca páska na spájanie kariet, • pripínáčky alebo lepiaca páska na spájanie kompletných kariet s právami, • predmety na vytváranie hluku, ktoré budú ohlasovať „loveckú sezónu“ a ukončenie hry (napr. píšťalka), • značky, klobúky alebo iné výrazné odevy pre Lovcov/Lovkyne. • Odporúča sa aj lekárnička a fľaše s pitnou vodou.

Pokyny

1. Zhromaždite deti na základni, teda mieste pre Strážcu alebo Strážkyňu a vysvetlite im pravidlá hry: Bol vyhlásený poplach a deti majú za úlohu podniknúť potrebné kroky. Zdá sa, že sa stratilo desať práv detí! Našťastie sa podarilo nájsť polovicu z desiatich stratených práv. Deti majú za úlohu nájsť chýbajúcu polovicu a obnoviť ich pôvodný stav. Ak sa im vo vyhradenom čase podarí zozbierať všetky Karty s právami, zvíťazia nad Lovcami, ktorí sa im v tom snažia zabrániť.
2. Stanovte vyhradený časový interval na hru (30 minút pre malú skupinu, 20 minút pre skupinu s 20

a viac deťmi). Vysvetlite, kde sa bude hra odohrávať a dohodnite sa na zvukovom signále, ktorý ohlásí začiatok a koniec hry. Povedzte, že vašou úlohou bude zaisťovať dodržiavanie pravidiel a bezpečnosť hráčov a hráčov, ale do hry sa priamo nezapojíte.

3. Facilitátor alebo facilitátorka s rolou Strážcu/Strážkyne dá každému dieťaťu polovicu jednej Karty s právom a druhú polovicu si nechá. Objasnite deťom, že cieľom hry je nájsť druhú polovicu, ktorú majú Kartári/Kartárky. Kompletná karta sa skladá z dvoch polovic s rovnakým číslom a rovnakou farbou.
4. Keď majú deti obe polovice karty, prinesú ich na základňu Strážcovi alebo Strážkyňi.
5. Objasnite deťom rolu Strážcu alebo Strážkyne:
 - a. Aktivita začína a končí na základni, kde stojí Strážca alebo Strážkyňa.
 - b. Keď máte obe polovice karty, prineste ich na základňu. Strážca alebo Strážkyňa spojí obe polovice dokopy a kompletnú kartu zavesí.
 - c. Následne si môžete zobrať ďalšiu polovicu Karty s právom.
6. Objasnite deťom rolu Kartárov a Kartárok.
 - a. Kartári a Kartárky majú chýbajúce polovice kariet.
 - b. Nachádzajú sa v rôznych častiach hracieho územia, kam nimi musíte prísť. Väčšina Kartárov a Kartárok ostáva na jednom mieste, aspoň jeden alebo jedna z nich sa však neustále presúva po vymedzenom území.
 - c. Príďte ku Kartárovi alebo Kartárke a ukážte svoju polovicu karty. Ak má Kartár alebo Kartárka jej druhú polovicu, odovzdá vám ju. Kompletnú kartu zanešete na základňu Strážcovi alebo Strážkyňi, vezmite si novú kartu a začnite odznova.
 - d. Ak Kartár alebo Kartárka nemá druhú polovicu vašej karty, musíte ísť za iným alebo za inou.
 - e. Počas Loveckej sezóny je jediným bezpečným miestom okruh v dosahu rúk Kartára alebo Kartárky. Ak sa dotýkate Kartára alebo Kartárky, Lovci a Lovkyne vás nemôžu chytiť.
7. Objasnite deťom rolu Lovcov a Lovkyň a ako funguje „lovecká sezóna“.
 - a. Počas loveckej sezóny vás naháňajú Lovci a Lovkyne a snažia sa vám zobrať vaše práva.
 - b. Ak vás chytia, pretrhnú vašu polovicu karty na dve časti. Jeden odtrhnutý kus vám vrátia a druhý dajú niektorému Kartárovi alebo Kartárke. Z toho vyplýva, že každým chytením sa vaša situácia sťažuje a znižujú sa šance na úspešné skompletizovanie karty, pretože je rozdelená na menšie časti.
 - c. Lovecká sezóna sa ohlasuje jedným hvizdom píšťalky, prípadne iným zvukovým signálom. Koniec sezóny sa ohlasuje dvojitém hvizdom.
 - d. Nezabudnite, že jediné miesto, kde vás Lovci a Lovkyne nemôžu chytiť, je okruh v dosahu rúk okolo Kartára alebo Kartárky.
8. Začnite hru. Deti začnú behať po hracom území, hľadajú Kartárov a Kartárky a snažia sa získať druhú polovicu karty s právom.
9. Hra končí po skompletizovaní všetkých kariet alebo po uplynutí vymedzeného hracieho času.

Záverečná reflexia

1. Porozprávajte sa o aktivite. Môžete sa pýtať napríklad nasledujúce otázky:
 - a. Čo sa stalo počas hry?
 - b. Aké najvzrušujúcejšie momenty ste zažili?
 - c. Riadili ste sa nejakou vlastnou stratégiou?
 - d. Ak by ste si túto hru zahrli niekedy znova, postupovali by ste inak?
 - e. Čo si myslíte o tejto aktivite?

2. Kladením nasledujúcich otázok môžete aktivitu prepojiť s ľudskými právami:

- a. Čo znamená, keď hovoríme, že máme „právo na ...“?
- b. Myslíte si, že sú tieto práva platné pre všetkých? Dodržiavajú sa na celom svete?
- c. Koho podľa vás predstavujú v skutočnosti „Lovci/Lovkyne“ a „Kartári/Kartárky“?
- d. Čo môžeme urobiť, aby si každý človek mohol užívať rovnaké práva?

Odporúčania pre nasledujúce aktivity

- Pokojná a kreatívna aktivita „ZÁVESNÁ OZDOBA ĽUDSKÝCH PRÁV“ zo strany 146 sa zaoberá rovnakými právami a ich prepojením s rodovou rovnosťou.
- Aktivity „ČIE PRÁVA SÚ NAJDÔLEŽITEJŠIE?“ zo strany 119a „PLAVBA K NOVÉMU SVETADIELU“ zo strany 150 od detí vyžadujú, aby si medzi právami vyberali a zdôrazňujú tak význam kompletného súboru ľudských práv.

Námety na ďalšiu činnosť

Diskutujte s deťmi o právach, ktoré si užívajú každý deň, a navrhnite konkrétne opatrenia alebo kroky na ich podporu vo svojej komunite.

Rady na vedenie aktivity

- Táto aktivita vyžaduje vyšší počet facilitátoriek alebo facilitátorov. Prínajmenšom jedna dospelá osoba by mala hru koordinovať, ale nezapájať sa do nej. Kartármi alebo Kartárkami môžu byť aj deti, avšak iba dospelí môžu zastávať rolu Strážcu/Strážkyne a Lovcov/Lovkýň. Čím viac detí bude hrať, tým viac osôb je potrebné zapojiť do facilitácie a zaistiť tak hladký a bezpečný priebeh hry.
 - Minimálny počet dospelých pre malú skupinu detí: 3 facilitatori/facilitatorky (1 Koordinátor/Koordinátorka, 1 Strážca/Strážkyňa a 1 Lovec/Lovkyňa) a 2 Kartári/Kartárky
 - Minimálny počet dospelých pre skupinu s počtom do 20 detí: 4 facilitatori/facilitatorky (1 Koordinátor/Koordinátorka, 1 Strážca/Strážkyňa a 2 Lovci/Lovkyne) a 3 až 4 Kartári/Kartárky
 - Minimálny počet dospelých pre skupinu s počtom do 25 detí: 5 facilitátorov/facilitátoriek (1 Koordinátor/Koordinátorka, 1 Strážca/Strážkyňa a 3 Lovci/Lovkyne) a 4 až 5 Kartárov/Kartárok
- Najvhodnejším miestom na konanie aktivity je voľný priestor pod holým nebom (napr. ihrisko, lúka, park, les), môžete ju však realizovať aj v rozľahlejších interiérových priestoroch.
- Aktivita je pomerne bezpečná. Pri hraní sa vo voľnej prírode však odporúčame zabezpečiť lekárničku a fľaše s pitnou vodou.

PODKLADY: KARTY S ROLAMI

KOORDINÁTOR/KOORDINÁTORKA (1 facilitátor/facilitátorka)

- Na začiatku vysvetlite hru a stanovte hranice hracieho územia. Názorne predvedzte signál, ktorý zastaví hru pri jej ukončení alebo pri nepredvídanej udalosti. Tento signál by sa mal výrazne líšiť od signálu, ktorý ohlasuje začiatok a koniec „loveckej sezóny“.
- Uistite sa, že deti aj dospelí rozumejú svojim rolám. Počas samotnej hry budete dávať pozor na to, aby sa nikto nesprával hrubo a ne-mohol žiadnym spôsobom ohroziť iné dieťa. V prípade potreby zakročte alebo zastavte hru. Budete mať na starosti aj lekárničku a zásoby vody.
- Po uplynutí vymedzeného času hru ukončíte a vyhodnotíte.

STRÁŽCA/STRÁŽKYŇA (1 facilitátor/facilitátorka)

- Strážca alebo Strážkyňa sa počas celej hry nachádza na „základni“ v strede hracieho územia, kde aktivita začína aj končí.
- Na začiatku hry deťom odovzdajte polovice kariet a zvyšok dajte Kartárom a Kartárkam.
 - Deti vám prinášajú obe správne polovice kariet a vy ich potom nechajte vybrať si novú polovicu karty.
 - Obe polovice zlepte dokopy a zaveste na strom alebo na stenu, čím zároveň ozrejmite postup v hre.
 - Možno si všimnete, že deti sa pri výbere nových kariet začínajú riadiť vlastnou stratégiou namiesto náhodného výberu. Takýto prístup by ste nemali sami vyvolávať, ale môžete ho podporovať.
 - Ak niektoré deti už nechcú viac hrať, požiadaajte ich, nech vám pomôžu na základni.

KARTÁRI/KARTÁRKY (2 a viac detí alebo facilitátoriek/facilitátorov)

- Rozdelíte si všetky druhé polovice kariet medzi sebou.
 - Nájdete si miesto na hracom území. Nemusíte sa skrývať, ale vzdialte sa jeden od druhého tak, aby vás deti vedeli nájsť.
 - Jeden z Kartárov alebo jedna z Kartárok neostáva na mieste, ale počas hry chodí po celom území a zároveň dohliada na priebeh hry.
 - Hráči a hráčky prichádzajú za vami a ukazujú vám svoju polovicu karty. Ak máte jej druhú polovicu, odovzdajte im ju.
 - Počas loveckej sezóny sa v dosahu vašich rúk nachádza bezpečná zóna, v ktorej nemôžu Lovci a Lovkyne nikoho chytiť.
 - Na svojom mieste ostaňte aj po minútí všetkých kariet a počkajte na záverečný signál. Následne sa vráťte na základňu. Ak niektoré deti nepočuli záverečný signál, zavolajte ich a vezmite so sebou.

LOVCI/LOVKYNE (1 a viac facilitátorov alebo facilitátoriek)

- Vašou úlohou je počas loveckej sezóny chytať hráčov a hráčky a brať im ich práva. Vždy, keď sa vám podarí chytiť niektoré dieťa, roztrhnete jeho kartu na dve časti, jednu časť mu vrátite a druhú odovzdáte niektorej Kartárke či Kartárovi.
- Lovecká sezóna predstavuje vzrušujúci moment pre všetky deti. Vyskytuje sa často, ale trvá iba krátko. Začiatok loveckej sezóny ohlásite jedným hvizdom alebo iným dohodnutým zvukovým signálom. Koniec ohlasujete dvoma takýmito signálmi.
- Lovci a Lovkyne by sa mali viditeľne odlišovať od ostatných a mali by mať rovnaké odevy (napr. rovnakú značku, klobúk, plášť alebo šál). Počas loveckej sezóny môžete vydávať rôzne zvuky a vzbudzovať tak rozruch.
- Pri „love“ nie je hlavným cieľom chytať deti, ale skôr rozprúdiť všeobecnú zábavu. Nechytajte preto príliš veľa detí alebo tie isté hráčky či hráčov, aby ste ich neznechutili.

PODKLADY: KARTY S PRÁVAMI

Vyrobte kópie nasledujúcej tabuľky na rôznofarebných papieroch, vystrihnite jednotlivé práva a každé rozstrihnite na polovicu. Každé právo tak bude rozdelené na dve časti s rovnakou farbou a číslom. Na začiatku hry rozdáte odpovedajúci počet polovičných kariet deťom, pričom zvyšok týchto polovičných kariet ostane na základni u Strážcu alebo Strážkyne. Druhé polovice, resp. časti všetkých kariet (teda tých, čo majú deti, aj tých, čo zostali u Strážcu alebo Strážkyne) si medzi sebou náhodne rozdelia Kartári a Kartárky. Pri skupine 10 až 15 detí vyrobte kópie kariet na piatich papieroch rôznej farby, čím dostanete spolu 50 kariet. Na každých ďalších 5 detí pridajte jednu farbu (napr. pri skupine 25 detí budete potrebovať 70 kariet v siedmich farbách). Ak máte ťažkosti s kopírovaním týchto práv, napíšte ich ručne.

1	Každé dieťa má Právo na ochranu.	1
2	Každé dieťa má Právo na vzdelanie.2	2
3	Každé dieťa má Právo na zdravotnú starostlivosť.4	3
4	Každé dieťa má Právo na odpočinok, voľný čas a hranie sa.	4
5	Každé dieťa má Právo na meno a štátnu príslušnosť.	5
6	Každé dieťa má Právo vybrať si vlastné náboženstvo.	6
7	Každé dieťa má Právo na informácie.	7
8	Každé dieťa má Právo na slobodné združovanie.	8
9	Každé dieťa má Právo žiť doma so svojou rodinou.	9
10	Každé dieťa má Právo na spravodlivý súdny proces.	10

25. Závesná ozdoba ľudských práv

Nech všetci vidia moje práva!

Témy	Ľudské práva, Rodová rovnosť
Náročnosť	2
Veková skupina	10 až 13 rokov
Trvanie	120 až 180 minút
Veľkosť skupiny	1 až 20 detí
Typ aktivity	Kreatívna činnosť
Charakteristika	Deti zhotovujú závesnú ozdobu (príklad sa nachádza na konci aktivity) predstavujúcu tie práva, ktoré sú pre ne najdôležitejšie.
Ciele	• Diskutovať o zmysle a význame základných práv. • Zistiť, ktoré práva sa dodržiavajú v okolí. • Preskúmať rodové rozdiely vo vzťahu k právam.
Priprava	• Nacvičte si výrobu závesnej ozdoby a zdokonaľte sa v príslušných technikách výroby. • Pripravte si vzorovú závesnú ozdobu. • Napíšte krátku verziu práv na tabuľu alebo papier.
Pomôcky	• Vystrihnite obrysy postáv. • Potreby na maľovanie a kreslenie, štvorčekový papier, • Tvrdý biely papier vystrihnutý do tvaru postavy, • potreby na kreslenie a maľovanie (napr. pastelky, farby, fixky), • tri modré, tri biele a tri červené papierové pruhy pre každé dieťa, • tabuľa na písanie práv, • malé a ľahké paličky (drevené, plastové alebo kovové) s dĺžkou približne 20 cm, • tenká šnúrka, • lepiaca páska, lepidlo alebo zošívачka, pripínáčky alebo klinčeky, • nožnice, • časopisy na vystrihovanie obrázkov (nie sú nevyhnutné).

Pokyny

1. Predstavte deťom príklad vyrobenej závesnej ozdoby a vysvetlite im, že idú vyrábať ozdobu znázorňujúcu ľudské práva (príklad na ilustrácii).
2. Požiadajte deti, nech sa vo dvojiciach pokúsia prísť na všetko, čo je pre ne v živote dôležité (napr. rodina, priatelia, jedlo, domov, škola, hra).
3. Každému dieťaťu dajte prázdny výstrižok osoby a požiadajte ich, nech na zadnú stranu napíšu svoje meno a ozdobia ho.
4. Pri vysvetľovaní zdôrazňujte, že každý človek potrebuje všetky ľudské práva a nemôžeme si len tak vyberať, ktoré sa nám momentálne hodia a ktoré nie. Pri zhotovovaní závesných ozdôb si však deti vyberú tie práva, ktoré sú pre ne osobne najdôležitejšie. Každé dieťa potom dostane tri červené, tri modré a tri biele papierové pruhy. Objasnite, že červená znamená „najdôležitejšie“, modrá „veľmi dôležité“ a biela „dôležité“.
5. Predstavte deťom tabuľu so zoznamom práv, prečítajte im zjednodušenú verziu týchto práv a spolu sa porozprávajte o ich význame. Pýtajte sa ich, čo pre ne jednotlivé články znamenajú a požiadajte ich

o uvedenie konkrétnych príkladov pre každé právo. Po skončení deti požiadajte, aby sa pozreli na zoznam práv, vybrali si a napísali jednotlivé práva na svoje farebné pruhy podľa toho, ako vnímajú ich význam (t. j. najdôležitejšie práva napíšu na červené pruhy, veľmi dôležité práva na modré pruhy a dôležité práva na biele pruhy). Vysvetlite im, že hoci každé dieťa má všetky uvedené práva, pri tejto aktivite si musia vybrať deväť práv, ktoré majú pre ne najväčší význam.

6. Počkajte, kým všetky deti napíšu deväť práv na deväť farebných papierových pruhov a predvedte im postup pri výrobe vyváženej a funkčnej závesnej ozdoby.

7. Jednotlivé ozdoby potom zaveste na viditeľné miesto.

Záverečná reflexia

- Po zhotovení všetkých závesných ozdôb aktivitu zhodnoťte pomocou nižšie uvedenej tabuľky. Pri následnej diskusii sa môžete venovať týmto otázkam:
 - Ktorým právam prikladáte najväčší význam? Prečo?
 - Ktoré práva sú pre vás najmenej dôležité? Prečo?
 - Ktoré práva sú najdôležitejšie pre vás osobne? Ako sa líši váš osobný rebríček od rebríčka celej skupiny? Viete tieto rozdiely vysvetliť?
 - Uprednostňujú chlapci a dievčatá odlišné práva? Prečo áno alebo prečo nie?
 - Napadajú vám iné skupiny, ktoré by mohli uprednostňovať odlišné práva (napr. deti so zdravotným znevýhodnením, utečenci a utečenkyne, príslušníci a príslušníčky etnických menšín, rodičia)?
 - Myslíte si, že sa vo vašom okolí dodržiavajú všetky tieto práva?
- Zhodnoťte aktivitu a pýtajte sa napríklad nasledujúce otázky:
 - Aký ste mali z tejto aktivity pocit?
 - Mali ste pri zostavovaní vlastného rebríčka práv ťažkosti?
 - Ktorá časť sa vám páčila najviac? Prečo?
 - Čo vás prekvapilo?
- Prepojte aktivitu s ľudskými právami kladením nasledujúcich otázok:
 - Čo je to právo?
 - Prečo je dôležité, aby sme mali všetky ľudské práva a nie iba tie, ktoré sú pre nás najdôležitejšie?
 - Majú chlapci a dievčatá odlišné práva?
 - Majú dospelí odlišné práva?
 - Myslíte si, že deti na celom svete majú rovnaké práva? Prečo áno alebo prečo nie?
 - Čo môžete urobiť, aby všetky deti na svete mali rovnaké podmienky a rovnaké práva?

Odporúčania pre nasledujúce aktivity

- Aktivita „ČIE PRÁVA SÚ NAJDÔLEŽITEJŠIE?“ zo strany 119 rozvíja myšlienku vzájomnej podmienosti a prepojenosti práv.

Námety na ďalšiu činnosť

- Obráťte sa na miestne organizácie, ktoré pracujú v oblasti najvyššie hodnotených práv a pokúste sa zapojiť do ich aktivít.
- Deti môžu niektorým právam priradiť menší význam z dôvodu, že ich celkom dobre nepoznajú. Pokúste sa objasniť ich význam a zistiť, do akej miery sú dôležité pre vašu komunitu.

- Zaveste ozdoby spolu s vysvetlivkami o najdôležitejších právach a vystavte ich na verejnom mieste (napr. v knižnici, na pošte, na školských chodbách). Súčasťou tejto výstavy môže byť oslava Medzinárodného dňa ľudských práv (10. decembra) alebo iného sviatku (ďalšie informácie nájdete v aktivite „KALENDÁR ĽUDSKÝCH PRÁV“ na strane 56).

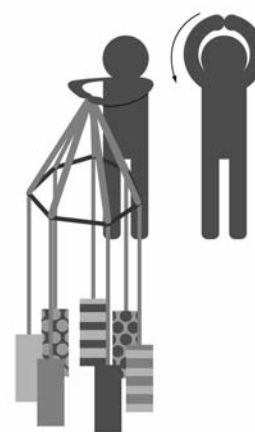
Rady na vedenie aktivity

- Poukazujte na fakt, že ani štáty a ani my si nemôžeme vyberať spomedzi ľudských práv. Všetci potrebujeme všetky ľudské práva, a to všade a vždy! Vysvetlite deťom, že cieľom tejto aktivity je zoradiť len tie práva, ktoré majú pre ne najväčší význam. V bode 3 Pokynov a v otázke 1 Záverečnej reflexie aktivity preto zdôrazňujte myšlienku vzájomnej podmienenosti a prepojenosti práv.
- Pred aktivitou si pripravte vlastnú závesnú ozdobu a skúšajte rôzne kombinácie závaží a dĺžok pruhov pri jej vyvažovaní. Vyskúšajte si aj rôzne spôsoby spájania papierových pruhov so stužkou a paličkami, či už pomocou lepidla, lepiacej pásky alebo zošívачky.
- Podľa potrieb vašej skupiny môžete zvoliť iné práva z Dohovoru o právach dieťaťa.

Obmeny

- Poskytnite viac času na aktivitu. Deti môžu zhotoviť závesné ozdoby pre celú komunitu.
- Rozdajte deťom deväť pruhov, avšak vypíšte viac ako deväť práv, z ktorých si môžu vybrať.
- Deti môžu obkresliť a vystrihnúť svoje vlastné obrisy.
- Požiadajte deti, aby ozdobili farebné pruhy kresbami alebo vystrihnutými obrázkami, ktoré pred stavujú určité právo.
- Vyrobte jednu veľkú závesnú ozdobu, ktorá zaujme všetkých okoloidúcich ľudí.
- Deti môžu pracovať samy alebo v malých skupinách (podľa veľkosti skupiny, vymedzeného času a počtu facilitátoriek/facilitátorov). Deti môžete rozdeliť do chlapčenských a dievčenských skupín a následne diskutovať o tom, aké odlišné práva si vybrali.
- Pre mladšie deti: Facilitátori alebo facilitátorky môžu pomáhať deťom pri zhotovovaní závesných ozdôb.
- Pre staršie deti: Rozdeľte deti do menších skupín, v ktorých musia všetci súhlasiť s určením významu jednotlivých práv. Diskusia v rámci Záverečnej reflexie sa potom môže zaoberať aj skupinovú spoluprácou a procesom rozhodovania.

PODKLADY: KARTY S PRÁVAMI

VZOROVÝ ZOZNAM PRÁV

Nasledujúca tabuľka slúži na výpočet celkového „bodového hodnotenia“ každého práva. Červené práva získavajú tri body, modré práva dva body a biele práva po jednom bode.

Niektoré ľudské práva	Dievčatá	Chlapci	Celkový počet bodov	Konečné poradie
Každé dieťa má právo na ochranu.				
Každé dieťa má právo na vzdelanie.				
Každé dieťa má právo na zdravotnú starostlivosť.				
Každé dieťa má právo na odpočinok voľný čas a hranie sa.				
Každé dieťa má právo na meno a štátnu príslušnosť.				
Každé dieťa má právo vybrať si vlastné náboženstvo.				
Každé dieťa má právo na informácie.				
Každé dieťa má právo na slobodné združovanie.				
Každé dieťa má právo žiť doma so svojou rodinou.				

26. Plavba k novému svetadielu

Čo hodíte cez palubu?

Témy	Ľudské práva
Náročnosť	1
Veková skupina	8 až 13 rokov
Trvanie	45 minút
Veľkosť skupiny	8 až 20 detí
Typ aktivity	Stanovovanie priorít, diskusia
Charakteristika	Deti si predstavujú, že sa plavia k novému svetadielu, ale počas plavby musia postupne vyhadzovať nepodstatné veci, aby sa tam dostali.
Ciele	- Posúdiť, čo je nevyhnutné na prežitie a rozvoj. - Oddeliť túžby od potrieb. - Hľadať vzťah medzi ľudskými potrebami a ľudskými právami.
Príprava	Vyrobte kópie kariet s potrebami a túžbami a vystrihnite ich. Každá skupina dostane jeden kompletný súbor kariet v obálke.
Pomôcky	- Obálky, - kópie kariet s potrebami a túžbami, - lepidlo alebo lepiaca páska a háčky papiera.

Pokyny

- Požiadajte deti, nech si predstavia, že ich čaká dobrodružná plavba k novému svetadielu. Zatiaľ na ňom nikto nebýva, takže po príchode sa deti stanú úplne prvými obyvateľmi a založia tam novú krajinu.
- Rozdeľte deti do menších skupín. Každá skupina dostane obálku so všetkými kartami s túžbami a potrebami. Vysvetlite deťom, že toto je náklad vecí, ktoré si zoberú so sebou na ďalekú cestu do nového sveta. Požiadajte ich, nech vyberú karty z obálky, rozprestrú ich na stole a prečítajú si ich.

Obmena: Do obálok môžete vložiť zopár prázdnych kariet a umožniť tak deťom, nech samy vymyslia, čo si so sebou ešte chcú zobrať.

- Začnite rozprávať príbeh:

Majestátna loď zdvihla kotvy a vydala sa na ďalekú plavbu. Spočiatku všetko prebieha úplne hladko. Slnko svieti a loď brázdí pokojné more. Zrazu sa však zdvihne vietor, obloha sa zatiahne a priženie sa obrovská búrka. Loď sa začína čoraz viac hojdať a nakláňať, až sa zdá, že sa o chvíľu celá potopí! Aby ste ju udržali na hladine, musíte cez palubu vyhodiť tri karty.

Požiadajte každú skupinu, nech sa rozhodne, ktorých vecí sa vzdá. Tieto karty sa viac už nevrátia do hry. Zozbierajte karty, ktoré deti hodili cez palubu, a dajte ich na jednu kopu.

- Pokračujte v rozprávaní:

Búrka prešla a more je opäť pokojné. Všetci si vydýchli a tešia z krásnej plavby. Vtom však predpoveď počasia oznámi, že priamo na loď mieri ukrutný hurikán. Ak chcete prežiť, musíte do mora vyhodiť ďalšie tri karty! Nevyhadzujte však nič, čo budete potrebovať pre život v novej krajine.

Zozbierajte karty tak ako predtým a dajte ich na samostatnú kpu.

- Pokračujte v rozprávaní:

Tak to bolo tesné! Plavba pomaly končí a loď sa blíži k pevnine. Všetci sa už nevedia dočkať, až sa nohou dotknú suchej zeme. Jedno ráno plavčík zakričí: „Zem na obzore!“ Vyjdete na palubu a začnete sa tešiť. V tom však do lode narazí obrovská veľryba a po náraze zostane na jej boku diera. Loď sa začína potápať. Musíte vyhodiť náklad, inak nedoplávate k pobrežiu! Odhoďte ďalšie tri karty.

Zdroj: Prevzaté a upravené podľa aktivity **Wants and Needs** (Túžby a potreby), Centre for Global Education (Centrum pre globálnej vzdelávanie), York St John University, vydané v publikácii *Our World Our Rights* (Náš svet, naše práva), Amnesty International, Londýn, 1995. Pôvodný zdroj: Pam Pointon, Homerton College, Cambridge.

Opäť zozbierajte odhodené karty a uložte ich na kopu.

6. Oznamte deťom, že ste konečne zakotvili pri brehoch novej pevniny a ste pripravení pustiť sa do vytvárania svojej novej krajiny. Požiadaajte každú skupinu, nech prilepí svoje zvyšné karty na papier. Všetci tak budú môcť vidieť, ktoré veci si so sebou priniesli do nového sveta.
7. Požiadaajte každú skupinu, nech prilepí svoj hárok papiera na stenu alebo na tabuľu a vysvetlí, čo si so sebou priniesla. Po každej prezentácii položte ostatným deťom otázku: „Nechýba im nič, bez čoho nebudú môcť prežiť, rásť a rozvíjať sa?“

Záverečná reflexia

1. Zhodnoťte aktivitu kladením napríklad nasledovných otázok:
 - a. Ako sa vám páčila plavba po mori?
 - b. Ako ste sa rozhodli, čo hodíte cez palubu? Ktoré veci ste sa rozhodli si nechať?
 - c. Bolo ťažké rozhodovať sa? Kedy a pri ktorých veciach?
 - d. Došlo v skupine k určitým nezhodám ohľadom toho, ktoré veci si nechať a ktoré hodiť cez palubu? Ako ste tieto nezhody vyriešili?
 - e. Majú všetci ľudia rovnaké potreby? Kto môže mať odlišné potreby?
 - f. Aký máte pocit z vecí, ktoré vám nakoniec ostali? Budete s nimi schopní prežiť v novom svete? Budete schopní rásť a rozvíjať sa?
 - g. Ako prebiehalo rozhodovanie v celej skupine?
 - h. Prekvapil vás konečný výsledok?
 - i. Odhodili by ste nabudúce iné veci, ak by ste sa na takúto plavbu opäť vydali?
2. Zdôrazňujte, že ľudské práva vychádzajú z ľudských potrieb, teda toho, čo každý človek potrebuje na to, aby mohol prežiť, rásť, rozvíjať sa a žiť dôstojný život. Hľadajte spolu odpovede na nasledujúce otázky:
 - a. Mali ste všetko, čo ste potrebovali k prežitiu?
 - b. Mali ste všetko, čo ste potrebovali na svoj rast a rozvoj?
 - c. Ktoré veci ste chceli mať, ale nakoniec ste ich označili za nepotrebné a hodili cez palubu?
3. Vyzdvihnite fakt, že každý človek potrebuje všetky ľudské práva. Niektoré sú nevyhnutné k prežitiu, napríklad jedlo, lekárska starostlivosť, čistá voda a prístrešie. Iné sú dôležité pre rozvoj a dôstojný život – nestačí totiž iba prežiť. Položiť môžete nasledujúce otázky:
 - a. Ktoré karty predstavujú veci, čo by sme možno chceli, ale k prežitiu ich vôbec nepotrebujeme?
 - b. Ktoré karty predstavujú veci, čo potrebujeme k prežitiu?
 - c. Ktoré karty predstavujú veci, čo potrebujeme na rast a rozvoj?
 - d. Čo by sa stalo, ak by v novej krajine chýbali _____ ? (Vyberte niekoľko príkladov z kariet.)

Odporúčania pre nasledujúce aktivity

- Túto aktivitu je vhodné realizovať po aktivite „ZAJAČIE PRÁVA“ zo strany 139, ktorá predstavuje ľudské potreby ako základ ľudských práv.
- Po tejto aktivite si s deťmi môžete vyskúšať aktivitu „NAŠA ÚSTAVA“ zo strany 52, ktorá sa zaoberá procesom demokratického rozhodovania.

Rady na vedenie aktivity

- Dbajte na to, aby si deti na základe tejto aktivity neosvojili názor, že niektoré ľudské práva nie sú až také dôležité a môžeme ich preto odstrániť. Počas záverečnej reflexie neustále zdôrazňujte vzájomnú prepojenosť a podmienenosť práv.

- Deti musia byť oboznámené s tým, že odhodené veci sa už nedajú získať späť a zostávajúce veci budú potrebovať pri vytváraní novej krajiny – nie na prežívanie a vyčkávanie, kým ich niekto príde „zachrániť“.
- Niektoré z vecí majú zámerne nejednoznačný význam a ich cieľom je rozprúdiť diskusiu o tom, čo sa považuje za nevyhnutnú vec (napr. pre niektoré deti môže byť mobilný telefón zbytočný luxus, ale pre iné dôležitý núdzový komunikačný prostriedok).
- Menšie deti môžu mať ťažkosti pri rozpoznávaní rozdielu medzi tým, čo chcú a tým, čo potrebujú. Zdôrazňujte im, že si majú nechať tie veci, bez ktorých by v novom svete neprežili.

Obmeny

- Počas záverečnej reflexie aktivity môžete porovnať karty, ktoré deti odhodili počas jednotlivých krízových situácií. Opýtajte sa detí, aké sú podľa nich rozdiely medzi jednotlivými voľbami.

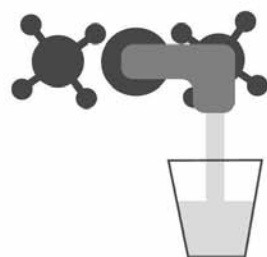
PODKLADY: KARTY S TÚŽBAMI A POTREBAMI

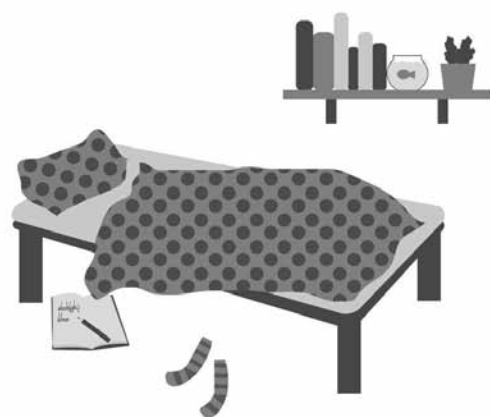
Možnosť povedať svoj vlastný názor

Peniaze, ktoré môžem minúť, ako len chcem

Čistá voda

Moja detská izba

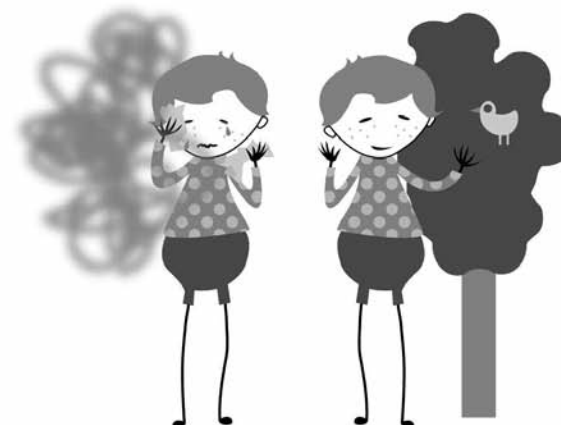
Počítač a prístup k internetu

Spravodlivé zaobchádzanie a nediskriminácia

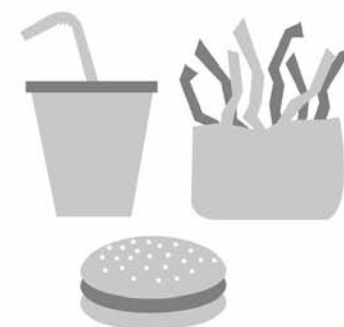
PODKLADY: KARTY S TÚŽBAMI A POTREBAMI

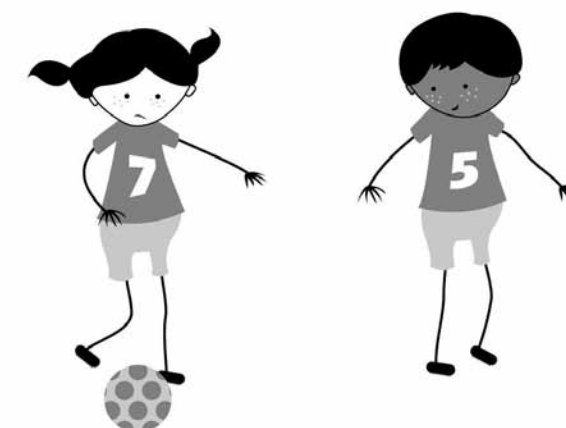
Čisté životné prostredie

Ľobilný telefón

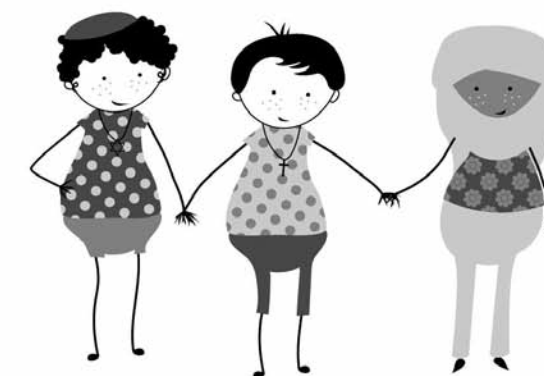
Ľimonáda a hamburger

Možnosť čítať a hrať sa

Televízia a noviny

Možnosť vyznávať svoje náboženstvo

PODKLADY: KARTY S TÚŽBAMI A POTREBAMI

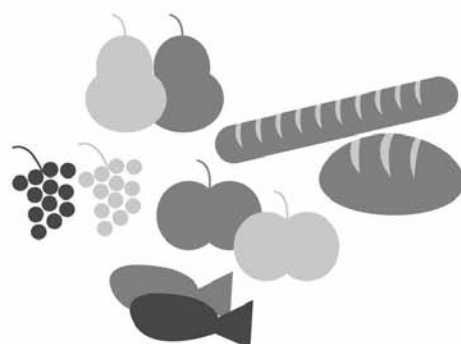
Pohodlné bývanie

Pečné a módné oblečenie

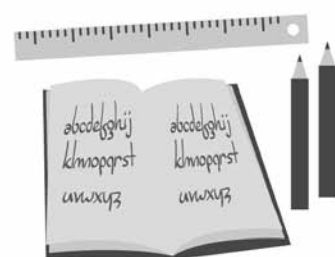
Dovolenka pri mori

Výživné jedlo

Ochrana pred zneužívaním

Vzdelávanie

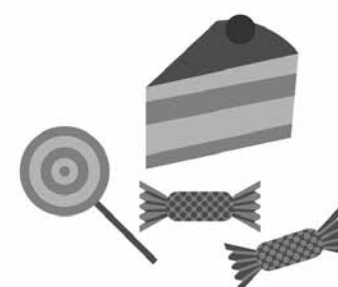
PODKLADY: KARTY S TÚŽBAMI A POTREBAMI

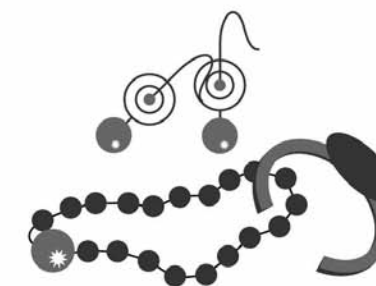
Ľekári

Bicykel

Sladkosti

Ozdoby a šperky

MP3 prehrávač

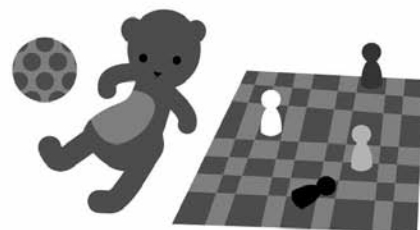

Teplé oblečenie

Rodičia

Hry a hračky

Lieky a očkovanie proti chorobám

Demokratické voľby a pravidlá

Hodinky

Možnosť vyznávať vlastnú kultúru
a hovoriť vlastným jazykom

27. Tichý rečník

Čítaj z pier!

Témy	Diskriminácia, Zdravie a blahobyť, Participácia
Náročnosť	2
Veková skupina	8 až 13 rokov
Trvanie	45 minút
Veľkosť skupiny	6 až 21 detí
Typ aktivity	Hranie rolí, hádanie
Charakteristika	Deti čítajú články Dohovoru o právach dieťaťa bez toho, aby vydali akýkoľvek zvuk. Ostatné deti z ich družstva sa snažia odčítaním z pier tento článok identifikovať.
Ciele	• Porozumieť, aké ťažkosti musia prekonávať ľudia so slabším sluchom. • Vyskúšať si odčítanie z pier a zistiť, aké podmienky sú preň najvhodnejšie. • Oboznámiť deti s Dohovorom o právach dieťaťa. • Pochopiť potrebu rovnosti príležitostí pozitívnej diskriminácie.
Priprava	• Každému dieťaťu vyrobte karty s vybranými článkami Dohovoru. Na každej karte by mal byť uvedený názov a číslo článku a jeho zjednodušená verzia. • Vystrihnite škatuľu do podoby rámu televízie, prípadne použite existujúcu scénu na bábkové divadlo.
Pomôcky	• Pre každé dieťa vyrobte kópie zjednodušenej verzie Dohovoru o právach dieťaťa. • Karty s článkami Dohovoru o právach dieťaťa, • kópie zjednodušenej verzie Dohovoru, • rám pre rečníka alebo rečníčku, • vrecúško alebo košík na karty s článkami Dohovoru.

Pokyny

- Táto aktivita si vyžaduje niekoho, kto bude zapisovať bodové hodnotenia. Požiadajte preto o dobrovoľníčku alebo dobrovoľníka z radov detí. Ostatné deti rozdeľte do troj- až štvorčlenných skupín a každému odovzdajte kópiu zjednodušenej verzie Dohovoru o právach dieťaťa. Dohovor si spoločne prejdite a uistite sa, že mu všetci rozumejú a dobre ho poznajú.
- Vysvetlite postup pri aktivite:
 - Jedno dieťa z každého družstva bude „tichým rečníkom“ alebo „tichou rečníčkou“. Dieťa zodpovedné za zapisovanie bodového hodnotenia odovzdá rečníkovi alebo rečníčke kartu s článkom Dohovoru. Rečník alebo rečníčka sa následne postaví do pripraveného rámu. Bez akéhokoľvek hláska a najeden raz prečíta číslo článku, názov článku a zvyšný text. Deti v jednotlivých skupinách sa budú snažiť odčítať z pier a uhádnuť, o ktorý článok ide.
 - Zapisovateľ alebo zapisovateľka zaznamená na konci každého kola bodové hodnotenie pre každú skupinu. Body možno získať viacerými spôsobmi:
 - Ak skupina uhádne názov aj text článku, získava tri body.
 - Ak skupina uhádne iba názov článku alebo názov práva, získava jeden bod.
 - Ak sa skupine nepodari uhádnuť názov článku, kým ho rečník alebo rečníčka dočíta, nezískava ani jeden bod.
- Začnite aktivitu. Pri každom kole sa vystriedajú všetky skupiny. Po ukončení kola vždy vyhláste bodové hodnotenie. V ďalšom kole sa rečníčky a rečníci vystriedajú a začína tá skupina, ktorá v predchádzajúcom kole získala najviac bodov. Pokračujte, až kým sa na rečníckom poste nevystriedajú všetky deti.

Záverečná reflexia

1. Môžete klásť nasledujúce otázky:
 - a. Aký ste mali pocit pri odčítaní z pier? Bolo to ťažké? Bolo to zábavné? Bolo to únavné?
 - b. Kedy sa vám odčítalo z pier najľahšie? A kedy najťažšie?
 - c. Keď ste boli rečníčkou alebo rečníkom, čo ste robili, aby vám ostatní lepšie rozumeli?
 - d. Dalo sa niektorým deťom rozumieť ľahšie ako iným?
 - e. Ktoré slová sa vám z pier odčítali najľahšie?
2. Nachádzajte súvislosti so sluchovým znevýhodnením a pýtajte sa napríklad nasledujúce otázky:
 - a. Ktorí ľudia musia neustále odčítať z pier?
 - b. Poznáte niekoho, kto má ťažkosti so sluchom?
 - c. Za bežných okolností vytvárate slová nielen perami, ale najmä jazykom a podnebí. Odčítavanie z pier vám preto poskytne len približne tretinu informácií potrebných na rozlúštenie toho, čo daná osoba hovorí. Čo myslíte, ako sa cítia ľudia, ktorí musia neustále odčítať z pier? Myslíte si, že je to únavné? Myslíte si, že je to zábava?
 - d. Viete si spomenúť na niektoré situácie, pri ktorých by ľudia so sluchovým znevýhodnením mohli ťažšie rozumieť?
3. Porozprávajte sa o vzťahu sluchového znevýhodnenia a ľudských práv. Môžete sa pritom pýtať nasledujúce otázky:
 - a. Vďaka čomu môžu ľudia so sluchovým znevýhodnením bezpečne a šťastne žiť a pracovať? Vďaka čomu sa môžu ľudia so sluchovým znevýhodnením zapájať do života a aktivít svojej komunity?
 - b. Majú deti so sluchovým znevýhodnením špeciálne potreby? Ako im spoločnosť tieto potreby plní?
 - c. Akým spôsobom môže naša komunita takýmto ľuďom pomôcť? Akým spôsobom môžeme pomôcť ľuďom s inými druhmi znevýhodnenia?
 - d. Akým spôsobom môžete ľuďom so sluchovým znevýhodnením pomôcť vy?
 - e. Majú ľudia so špecifickými potrebami nárok na ich zohľadňovanie? Prečo?
 - f. Vysvetlite deťom, že článok 23 Dohovoru o právach dieťaťa jasne stanovuje, že deti so zdravotným znevýhodnením majú právo rovnaké užívanie svojich ľudských práv ako všetci ostatní ľudia. Ako môže znevýhodnenie zabrániť deťom, aby si užívali svoje ľudské práva? Aké druhy pomoci môžu potrebovať?

Odporúčania pre nasledujúce aktivity

- Aktivita „ZAVIAZANÉ OČI“ zo strany 63 informuje o osobitných potrebách ľudí so zrakovým znevýhodnením.

Námety na ďalšiu činnosť

- Deti môžu vykonať prieskum prostredia v škole a komunite s cieľom vyhodnotiť situácie, pri ktorých by sa deti so slabším sluchom mohli stretnúť s ťažkosťami. Zároveň môžu zistiť, ako by sa tieto problémy dali vyriešiť.
- Deti sa môžu dozvedieť, že v súčasnosti sa znakové jazyky uznávajú ako skutočné jazyky. Predstavte im znakový jazyk, ktorý sa používa na Slovensku.
- Deti môžu pomôcť vyrobiť pomôcky pre nepočujúce deti tým, že predstavia vizuálne riešenia na prenos zvukových správ (napr. odštartovanie súťaže vlajkou namiesto zvukového signálu), vyhľadajú obrázkové príbehy a prečítajú text súčasne s jeho prekladom do znakového jazyka. Ďalšie návrhy a tipy na aktivity pre deti vám môže poskytnúť miestna organizácia pre nepočujúcich.

Rady na vedenie aktivity

- Prispôsobte aktivitu veku detí, ich schopnosti čítať a predchádzajúcim skúsenostiam a vedomostiam o ľudských právach. Ak deti ešte nevedia dobre čítať, prípadne, ak ešte nie sú oboznámené s ľudskými právami, aktivitu zjednodušte tak, že deti budú čítať iba názvy práv, nie celé znenie článkov Dohovoru.
- Zaznamenávanie bodového hodnotenia by nemalo odvádzať pozornosť detí od celkového cieľa aktivity. Neodporúča sa počítať celkové bodové hodnotenie aktivity. Oznamujte preto iba počet bodov po jednotlivých kolách, na základe ktorého sa určí poradie družstiev v ďalšom kole.
- Odčítanie z pier si môžete s deťmi nacvičiť ešte pred začatím samotnej hry. Požiadajte deti, nech postupne a bez jediného hláska hovoria mená ľudí zo skupiny. Ostatné deti hádajú, o koho ide.
- Stanovte jasné pravidlá, či je povolené používať mimiku tváre a gestikuláciu. Menším deťom môže takáto pomoc prísť veľmi vhod.

28. Urob krok vpred

Všetci sú si rovní, ale niektorí sú si rovnejší.

Témy	Ludské práva, Diskriminácia, Chudoba a sociálne vylúčenie
Náročnosť	2
Veková skupina	8 až 13 rokov
Trvanie	60 minút
Veľkosť skupiny	5 až 20 detí
Typ aktivity	Vymýšľanie si, brainstorming, diskusia
Charakteristika	Deti si predstavujú, že sú niekým iným a zamýšľajú sa nad nerovnosťou ako zdrojom diskriminácie a vylúčenia.
Ciele	• Podporiť empatiu k ľuďom, ktorí sú nejakým spôsobom odlišní. • Oboznámiť sa s nerovnosťou príležitostí v spoločnosti. • Napomáhať pochopeniu možných dôsledkov príslušnosti k určitej skupine.
Príprava	• Prispôsobte roly a situácie vašej skupine. Pre každé dieťa vyrobte opis konkrétnej roly. • Skopírujte zoznam rolí, nastrihajte ich na malé lístočky a tie preložte na polovicu.
Pomôcky	• Lístočky s označením rolí, • zoznam situácií, • výtvarné potreby na výrobu menoviek alebo obrázkov (nie sú nevyhnutné).

Pokyny

1. V úvode sa detí opýtajte, či si niekedy predstavovali, že sú niekým iným, a požiadajte o príklady. Vy svetlite im, že v tejto aktivite si budú tiež predstavovať, že sú niekým iným – dieťaťom, ktoré sa od nich značne odlišuje.
2. Povedzte deťom, aby si každé zobralo ústrižok papiera s novou totožnosťou a potichu si ho prečítalo tak, aby to nikto iný nevidel. Ak niekto nebude rozumieť slovu, ktoré má napísané na lístočku, zdvihne ruku a v tichosti počká na vysvetlenie od facilitátora alebo facilitátorky.
3. Zdržte sa zatiaľ odpovedí na iné otázky. Požiadajte deti, nech v tejto aktivite v čo najväčšej miere využijú svoju predstavivosť. Pomôžte im stotožniť sa s danou osobou a zadajte im špecifické úlohy. Napríklad:
 - a. Vymyslite si meno a vyrobte si vlastnú menovku, ktorá vám vždy pripomenie, koho hráte.
 - b. Nakreslite sa.
 - c. Nakreslite obrázok svojho domu, izby alebo ulice.
 - d. Poprechádzajte sa po miestnosti a predstavujte si, že ste dieťaťom na lístočku.
4. Predstavivosť detí môžete podporiť aj tým, že im pustíte tichú a príjemnú hudbu. Požiadajte ich, aby sa posadili, zatvorili oči a v tichosti si predstavovali svoje dieťa. Vy im zatiaľ môžete prečítať zopár navádzajúcich otázok:
 - a. Kde si sa narodil/narodila? Aké to bolo, keď si bol malý/bola malá? Aká bola tvoja rodina? Zmeňlo sa odvtedy niečo?
 - b. Ako dnes vyzerá tvoj bežný deň? Kde bývaš? Kam chodíš do školy?
 - c. Čo robievaš ráno? Čo robievaš popoludní? A čo robievaš večer? Aké hry sa najradšej hráš? S kým sa ich hrávaš?
 - e. Aké zamestnanie majú tvoji rodičia? Koľko peňazí mesačne zarábajú? V akých podmienkach žijete? Žijete v dobrých podmienkach?

Zdroj: KOMPAS:
Príručka výchovy
a vzdelávania
mládeže k ľudským
právam.

Rada Európy, 2002,
strana 217.

- f. Ako tráviš prázdniny? Máš domáce zvieratko?
- g. Čo ťa robí šťastným/šťastnou? Čoho sa bojíš?

5. Požiadajte deti, aby sa v úplnej tichosti zoradili vedľa seba – ako na štartovacej čiare. Keď sa zoradia, vysvetlite im že opíšete niektoré veci alebo situácie, ktoré sa môžu dieťaťu stať. Ak dané vyhlásenie budeplatiť pre dieťa, ktoré predstavujú, nech urobia krok vpred. V opačnom prípade musia zostať stáť nasvojom mieste.
6. Prečítajte jednotlivé situácie a poskytnite deťom dostatočný čas na to, aby ich pochopili a v prípade kladnej odpovede mohli urobiť krok vpred.
7. Na konci aktivity deťom povedzte, nech sa posadia tam, kde sa práve nachádzajú. Požiadajte ich, aby opísali roly, ktoré im boli pridelené. Potom ich požiadajte, aby si všimli, kde sa na konci aktivity nachádzajú.
8. Predtým, ako začnete klásť otázky a diskutovať, jasne a zreteľne ukončíte výmenu rolí. Požiadajte deti, aby si zatvorili oči a stali sa opäť samy sebou. Narátajte do troch a deti požiadajte, nech vykriknú svoje vlastné meno. Týmto spôsobom uzavriete aktivitu a umožníte deťom vystúpiť zo svojich rolí.

Záverečná reflexia

1. Aktivitu môžete zhodnotiť kladením nasledujúcich otázok:
 - a. Čo sa stalo počas tejto aktivity?
 - b. Aké ťažké alebo ľahké bolo hrať svoju rolu?
 - c. Ako ste si predstavovali osobu, ktorú ste hrali? Poznáte niekoho takého?
 - d. Ako ste sa v tejto úlohe cítili? Podobala sa tá osoba v niečom na vás?
2. Pomocou nasledujúcich otázok môžete hľadať súvislosti s témami diskriminácie a sociálnej a ekonomickej nerovnosti:
 - a. Ako ste sa cítili, keď ste mohli alebo naopak nemohli urobiť krok vpred?
 - b. Kedy ste si všimli, že ostatní nenapredujú tak rýchlo ako vy?
 - c. A čo osoba, ktorú ste hrali? Posúvala sa vpred alebo nie? Prečo?
 - d. Mali ste z niečoho pocit nespravodlivosti?
 - e. Podobá sa táto aktivita na skutočný život? V čom?
 - f. Vďaka čomu majú niektorí ľudia viacej príležitostí ako iní? Kvôli čomu majú menej príležitostí?

Odporúčania pre nasledujúce aktivity

Niektoré menšie deti môžu mať ťažkosti pri chápaní pojmu stereotypov. Lepšie pochopenie danej témy dosiahnete preto prepojením tejto aktivity s aktivitami, ktoré rozvíjajú rovnakú myšlienku. Príkladmi takýto aktivít sú „HRY S OBRÁZKAMI“ zo strany 128, „HÁDAJ, NA KOHO MYSLÍM“ zo strany 182, „SVETOVÝ LETNÝ TÁBOR“ zo strany 192 a „HARABURDÍK“ zo strany 196.

Námety na ďalšiu činnosť

Diskutujte s deťmi o tom, kto má vo vašej komunite viac alebo menej príležitostí. Čím by sme mohli začať, aby sme vytvorili rovnejšie príležitosti pre všetkých ľudí? Vyskytujú sa vo vašej skupine alebo komunite isté nerovnosti, ktorým sa deti môžu venovať?

Rady na vedenie aktivity

- Vyrobt si svoje vlastné karty s rolami. Uvedené texty majú slúžiť len ako príklady. Čím lepšie budú karty odrážať skutočnosť, ktorú deti každým dňom zažívajú, tým viac si z tejto aktivity odnesú.
- Zároveň však dávajte pozor, aby zvolené roly nezahanbili tie deti, ktorých životná situácia sa až príliš podobá tej vymyslenej.

- Keďže nemôžete poznať životnú situáciu každého dieťaťa, niektorých detí sa roly môžu dotknúť, prípadne ich rozrušiť. Preto k tejto aktivite pristupujte nanajvýš citlivo. Dávajte pozor najmä na tie deti, ktoré po skončení hry nedokážu vystúpiť zo svojej roly, prípadne sa správajú neobvykle. V takomto prípade by ste sa s dieťaťom mali porozprávať osamote.
- Veľmi dôležitým predpokladom aktivity je, aby deti ostali v tichosti, keď im budú priradené roly, keď si budú predstavovať život svojej postavy a keď sa budú pohybovať vpred. Zotrvanie v tichosti udržiava napätie počas celej hry a pomáha deťom koncentrovať sa, lepšie odolávať rušivým momentom a vďaka tomu ľahšie vystúpiť z rolí na konci hry.
- Počas záverečnej reflexie aktivity by sa k slovu malo dostať každé dieťa. Táto aktivita môže vyvolať silné emócie. Čím väčšiu šancu dostanú deti na vyjadrenie svojich pocitov, tým väčší osoh budú mať z hry. Preto záverečnej reflexii venujte dostatok času.
- Túto aktivitu je možné realizovať vonku, ale aj vo veľkej miestnosti. Pri odhaľovaní totožností nechajte deti sedieť tam, kde skončili. Menšie deti potrebujú vizuálne vnemy, aby dokázali porozumieť rozdielom a pochopiť svoje roly. Pri záverečnej reflexii aktivity však zoradte deti bližšie k sebe alebo do kruhu, aby sa navzájom dobre počuli.
- Sila tejto aktivity spočíva vo vizuálnom vnímaní narastajúcich vzdialeností medzi účastníkmi, predovšetkým ku koncu aktivity. Tento účinok môžete ešte posilniť, ak vyberiete také roly, ktoré budú odzrkadľovať skutočný život detí. Roly upravte tak, aby iba malý počet detí mohol urobiť všetky alebo väčšinu krokov vpred (t. j. aby mohli odpovedať „áno“).
- Počas záverečnej reflexie sa zamerajte na to, čo pomohlo deťom pochopiť život osoby, ktorú hrali. Bolo to na základe osobnej skúsenosti alebo čerpali informácie z iných zdrojov (napr. od iných detí, dospelých, z kníh, médií, vtipov)? Požiadajte ich, nech sa zamyslia, do akej miery boli ich zdroje informácií spoľahlivé, čím im môžete predstaviť fungovanie stereotypov a predsudkov.
- Deti si vo všeobecnosti veľmi dobre uvedomujú, že ich rovesníci a rovesníčky sú na tom z hľadiska materiálneho zabezpečenia lepšie či horšie, mávajú však ťažkosti s pochopením vlastných výhod či nevýhod plynúcich z postavenia v spoločnosti. Táto aktivita im preto môže pomôcť pozrieť sa na svoj život z istého nadhľadu.

PODKLADY: KARTY S ROLAMI

Poznámka pre facilitátora alebo facilitátorku: Vytvorte si svoje vlastné lístočky s rolami! Čím lepšie budú odrážať skutočnosť, ktorú deti každým dňom zažívajú, tým viac si z tejto aktivity odnesú. Uvedené roly slúžia len ako príklady.

Máš osem rokov. Spolu so svojimi dvoma bratmi žijete v krásnom dome s veľkou záhradou a bazénom. Tvoj otec je riaditeľom banky a tvoja mama sa stará o domácnosť a rodinu.	Narodil/narodila si sa na Slovensku, ale tvoji rodičia sa prisťahovali z Ázie. Majú peknú reštauráciu a nad ňou byt, kde bývaš so svojou sestrou. Ty a tvoja sestra pomáhate po škole v reštaurácii. Máš trinásť rokov.
Máš desať rokov. Bývaš na farme ďaleko na vidieku. Tvoj otec je farmár a mama sa stará o kravy, husi a sliepky. Máš troch bratov a jednu sestru.	Nemáš žiadnych súrodencov. Žiješ so svojou mamou v byte v meste. Mama pracuje v továrni. Miluješ hudbu a vieš krásne tancovať. Máš deväť rokov.
Si Róm/Rómka a máš dvanásť rokov. Bývaš v osade v malom dome bez kúpeľne a detskej izby. Máš šesť bratov a sestier.	Narodil/narodila si sa so zdravotným znevýhodnením a musíš používať invalidný vozík. Žiješ v byte v menšom meste so svojimi rodičmi a dvoma sestrami. Obaja rodičia sú učitelia. Máš dvanásť rokov.
Máš jedenásť rokov. Od narodenia žiješ v detskom domove. Netušíš, kto sú tvoji rodičia.	Máš deväť rokov a pochádzaš z dvojčiek. Žijete v byte v meste so svojou mamou, ktorá pracuje v obchodnom dome. Váš otec je vo väzení.
Máš deväť rokov a si jedináčik. Žiješ vo väčšom meste a bývaš v paneláku so svojimi rodičmi. Tvoj otec pracuje na stavbe a mama je poštárka. Máš veľké nadanie na šport.	Rodičia s tebou utiekli z africkej krajiny zmietanej vojnou. Teraz máš jedenásť rokov a na Slovensku už bývaš tri roky. Netušíš, či sa ešte niekedy vrátiš domov.
Máš trinásť rokov a päť mladších súrodencov. Tvoj otec je šóférom kamiónu a často je preč na cestách. Tvoja mama pracuje ako časníčka a chodí z práce neskoro večer. Často sa preto musíš starať o ostatných súrodencov.	Tvoji rodičia sa rozviedli, keď si bol/bola ešte bábätko. Teraz máš dvanásť rokov. Žiješ so svojou mamou a jej priateľom. Cez víkendy navštevuješ svojho otca, jeho manželku a ich dve malé deti.

PODKLADY: KARTY S ROLAMI

Máš jedenásť rokov. Od malička bývaš u svojich pestúnov, keďže tvoji rodičia sa o teba nedokázali postarať. Tvoji pestúni sú veľmi milí. Bývaš v dome spolu so štyrmi ďalšími adoptovanými deťmi.

Máš ťažkosti s učením, kvôli čomu si o dve triedy nižšie. Máš desať rokov a si oveľa vyšší/vyššia ako tvoji spolužiaci, ktorí majú iba osem rokov. Obaja rodičia pracujú a nemajú vôbec čas pomáhať ti s domácimi úlohami.

Máš osem rokov a dvoch starších súrodencov. Tvoja rodina žije v malom panelákovom byte vo veľkomeste. Otec je mechanik, ale momentálne nemá prácu, takže ste stále bez peňazí. Tvoj otec má však teraz viac času na to, aby sa s tebou hral.

Máš jedenásť rokov. Žiješ na vidieku so svojimi rodičmi, mladším bratom a sestrou. Tvoji rodičia prevádzkujú malú pekáreň. Deti v škole sa ti občas smejú, pretože máš nadváhu.

Si dieťaťom zahraničného veľvyslanca na Slovensku. Chodíš do medzinárodnej školy. Nosíš silné okuliare a trochu koktáš. Máš jedenásť rokov.

Máš osem rokov. Bývaš so sestrou v malom meste u svojich starých rodičov. Tvoji rodičia sú rozvedení, mama pracuje v meste ako sekretárka, otca vídavaš len zriedkavo.

Máš osem rokov. Tvoja mama zomrela, keď si sa narodil/narodila. Tvoj otec sa znovu oženil. Žiješ s ním, so svojou nevlastnou mamou a jej dvoma dcérami – tinedžerkami. Tvoj otec je právnik.

Pristahovali ste sa na Slovensko, keď si bol/bola ešte bábätko. Teraz máš desať rokov. Otec má obchod vo štvrti, kde žije veľa prisťahovalcov. Ovládaš slovenčinu a aj svoj rodný jazyk. Často tľmočíš svojej mame a starej mame.

Máš astmu a kvôli chorobe často vymeškávaš v škole, najmä v zime. Tráviš veľa času doma v posteli, pozeráš televízor, surfuješ po internete a hráš sa videohry. Cítiš sa osamelo, pretože obaja tvoji rodičia chodia do práce. Máš trinásť rokov.

Ty a tvoj starší brat ste veľmi nadaní v matematike, fyzike, jazykoch – vlastne skoro vo všetkom. Vaši rodičia sú profesori na univerzite. Neustále vás posielajú na rôzne krúžky a do táborov, aby ste sa lepšie pripravili na súťaže.

VYHLÁSENIA

Situácie a udalosti

Nahlas prečítajte nasledujúce vyhlásenia. Po prečítaní každého z nich nechajte deťom čas na to, aby urobili krok vpred a aby sa rozhliadli, kde sa v porovnaní s ostatnými nachádzajú. S ohľadom na vašu skupinu a priestory, v ktorých aktivitu robíte, nemusíte prečítať všetky uvedené vyhlásenia. Do zoznamu pritom môžete doplniť aj svoje vlastné. Pri ich formulovaní však dbajte na to, aby sa na ne dalo odpovedať „áno“ alebo „nie“.

1. Ty a tvoja rodina máte vždy dosť peňazí na pokrytie všetkých potrieb.
2. Žiješ na slušnom mieste s telefónom a televízorom.
3. Neposmievajú sa ti a neignorujú ťa kvôli tomu, že by si mal/mala odlišný vzhľad alebo zdravotné znevýhodnenie.
4. Ľudia, s ktorými žiješ, sa ťa pýtajú na názor o veciach, ktoré sa ťa týkajú.
5. Chodíš do dobrej školy.
6. Po škole chodíš do viacerých klubov a krúžkov.
7. Nebojíš sa, že ťa zastaví polícia.
8. Žiješ s ľuďmi, ktorí ťa milujú a vždy chcú pre teba len to najlepšie.
9. Nikdy si nepocítil/nepocítila diskrimináciu kvôli svojmu pôvodu, vzdelaniu alebo náboženstvu.
10. Pravidelne chodíš na zdravotné a zubárske prehliadky, aj keď nie si chorý/chorá.
11. Spolu s rodičmi chodíš aspoň raz ročne na dovolenku k moru.
12. Môžeš kedykoľvek pozvať priateľov na večeru, prípadne ich nechať prespať u vás doma.
13. Až budeš starší/staršia, môžeš ísť na vysokú školu a vybrať si povolanie, po akom túžiš.
14. Nebojíš sa, že by ťa niekto mohol provokovať alebo dokonca fyzicky napadnúť.
15. Často vidíš v televízii ľudí, ktorí vyzerajú a žijú presne ako ty.
16. Ty a tvoja rodina chodíte aspoň raz v mesiaci do kina, zoologickej záhrady či do múzea.
17. Tvoji rodičia, starí rodičia aj prastarí rodičia sa narodili na Slovensku.
18. Nové topánky a oblečenie dostaneš vždy, keď o ne požiadaš.
19. Máš veľa času na hranie sa a veľa kamarátov, s ktorými sa môžeš hrať.
20. Máš počítač a prístup na internet.
21. Cítiš uznanie a podporu v tom, čo robíš.
22. Máš pocit, že až vyrastieš, čaká ťa šťastná budúcnosť.

29. Bitka o pomaranč

Ako dosiahnuť, aby vyhrali obe strany?

Témy	Mier a bezpečnosť
Náročnosť	1
Veková skupina	8 až 13 rokov
Trvanie	30 minút
Veľkosť skupiny	4 až 24 detí
Typ aktivity	Skupinová súťaž a diskusia
Charakteristika	Deti súťažia o pomaranč a diskutujú o možnostiach riešenia konfliktu.
Ciele	• Diskutovať o potrebe komunikácie pri riešení konfliktov. • Zamyslieť sa nad rôznymi možnosťami pri riešení konfliktov.
Priprava	Žiadna.
Pomôcky	Jeden pomaranč.

Pokyny

1. Vysvetlite deťom, že si zahráte „hru o pomaranč“ a rozdeľte ich do dvoch skupín. Skupinu A požiadať, nech ide von a počká na vás. Skupine B povedzte, že ich cieľom je získať pomaranč, pretože potrebujú jeho dužinu na výrobu pomarančovej šťavy.
2. Vyjdite von a skupine A povedzte, že ich cieľom je získať pomaranč, pretože potrebujú jeho kôru na výrobu pomarančovej torty.
3. Zhromaždite všetky deti a požiadať ich, nech si posadajú do dvoch radov oproti sebe. Skupina A bude teda sedieť oproti skupine B.
4. Povedzte deťom, že majú tri minúty na to, aby získali, čo potrebujú. Upozornite ich, že pritom nesmú používať násilie. Umiestnite pomaranč do stredu medzi obe skupiny a začnite aktivitu slovom „Štart!“. Zvyčajne sa niekto načiahne a „uchmatne“ pomaranč, takže ho má jedna skupina. Niekedy sa skupiny snažia rokovať a rozdeliť pomaranč na polovicu. Inokedy k žiadnemu vyjednávaniu nedôjde. V niektorých prípadoch skupiny po chvíli zistia, že potrebujú rôzne časti ovocia a niekto ho ošúpe a rozdelí. Do diskusie medzi deťmi počas aktivity žiadnym spôsobom nezasahujte.
5. Po uplynutí troch minút ukončíte aktivitu zvolaním „Stop!“ alebo „Čas vypršal!“.

Záverečná reflexia

1. Diskutujte o aktivite a pýtajte sa napríklad tieto otázky:
 - a. Podarilo sa vašej skupine pred uplynutím vyhradeného času získať to, čo ste chceli?
 - b. Čo bolo cieľom vašej skupiny?
 - c. Ako dopadol konflikt kvôli pomaranču?
 - d. Akým spôsobom sa vám podarilo dospieť k výsledku?
 - e. Prečo je dôležité, aby ľudia pri riešení problémov dokázali komunikovať?
 - f. Myslíte si, že ľudia medzi sebou počas konfliktov komunikujú? Prečo áno alebo prečo nie?
 - g. Snažia sa ľudia počas konfliktov získať tú istú vec?
 - h. Zažili ste už niekedy podobnú situáciu? Aký bol jej výsledok?
2. Skúste prepojiť aktivitu s ľudskými právami, napríklad pomocou otázky:
 - a. Ktoré ľudské práva sa počas konfliktu najčastejšie porušujú?

Odporúčania pre nasledujúce aktivity

- Riešením konfliktov sa zaoberá aj aktivita „ŽIVÉ FOTOGRAFIE“ zo strany 131.
- Medzi ďalšie aktivity, ktoré zahŕňajú vyjednávanie a rokovanie, patria „DOBÝVANIE HRADU“ zo strany 87 a „MAŠKRTY“ zo strany 93.

Námety na ďalšiu činnosť

Rozvíjajte nápady, ako riešiť konflikty vo vašej skupine. Vytvorte plagát s uvedenými nápismi a zaveste ho na viditeľné miesto.

Rady na vedenie aktivity

- Po uplynutí troch minút vezmite pomaranč (alebo jeho zvyšok) z dosahu detí, nech počas záverečnej reflexie aktivity zbytočne neodpútava pozornosť.
- Do prebiehajúceho konfliktu zasiahnite iba vtedy, ak by došlo k eskalácii konfliktu či prejavom násilia.

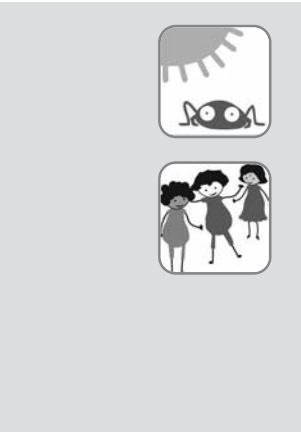
Obmena

- Pri väčšom počte detí namiesto dvoch skupín vytvorte štyri a nechajte prebiehať dve „bitky o pomaranč“ naraz. Deti teda rozdeľte do dvoch skupín A a dvoch skupín B a dajte im rovnaké pokyny. Medzi každú dvojicu skupín umiestnite pomaranč a aktivitu začnite a ukončíte signálom spoločným pre všetky skupiny. Počas následnej záverečnej reflexie sa môžete venovať rozdielnym prístupom pri vyjednávaní a odlišným výsledkom konfliktov.

30. Kvapka vody

Kam sa podela všetka voda?

Témy	Životné prostredie, Ľudské práva
Náročnosť	2
Veková skupina	7 až 13 rokov
Trvanie	60 minút
Veľkosť skupiny	5 až 20 detí
Typ aktivity	Zážitkové učenie, stanovovanie priorít, diskusia
Charakteristika	Deti sa rozhodujú, ako využiť vodu, aby nevyšla navnivoč. Diskutujú o dôležitosti osobného rozhodnutia pri záchrane jedného z najdôležitejších prírodných zdrojov.
Ciele	• Rozvíjať povedomie o trvalo udržateľnom využívaní prírodných zdrojov v každodennom živote. • Diskutovať o spôsoboch ochrany vody a životného prostredia. • Upozorniť deti na ich vlastné práva. • Nabádať deti, aby individuálne prispeli k ochrane a trvalo udržateľnému využívaniu vodných zdrojov.
Príprava	• Prineste toľko pohárov alebo šálok, koľko máte detí v skupine. • Naplňte vodou dvojlitrovú fľašu. Uistite sa, že máte dostatok vody pre všetky deti. Pri práci s väčšou skupinou detí prineste viac fliaš. • Zabezpečte misku alebo nádobu, ktorá bude slúžiť na šetrenie vody. • Každému dieťaťu vyrobte kópiu kresby vodnej kvapky (originál sa nachádza na konci aktivity).
Pomôcky	• Dvojlitrové fľaše vody, • poháre alebo šálky pre každé dieťa, • čajová lyžička pre každé dieťa, • miska alebo nádoba na uchovávanie spoločnej vody, • tabuľa, • háčky papiera a perá.

Pokyny

- Požiadajte deti, nech uvedú čo najviac dôvodov, prečo je voda dôležitá (napr. pre rastliny, zvieratá, ľudí, priemysel, poľnohospodárstvo, rekreáciu). Predstavte im tému ochrany a šetrenia vodou pomocou nasledujúcich otázok:
 - Kde všade sa na Zemi nachádza voda? (V oceáne, na póloch, v ľadovcoch, riekach, jazerách a pod.)
 - Koľko vody na Zemi dokáže využiť ľudstvo na uspokojenie svojich základných potrieb? (97 % vody sa nachádza v oceánoch v podobe slanej morskej vody, 2 % vody sa nachádzajú v ľadovcoch a na póloch a iba 1 % všetkej vody je sladká voda, ktorú dokáže človek využiť.)
 - Ako by vyzeral život na Zemi bez vody? Ako by vyzeral život na Zemi s menším množstvom vody?
 - Je sladká voda rovnako dostupná vo všetkých častiach sveta?
 - Čo v súčasnosti ohrozuje zásoby sladkej vody pre budúce generácie?
- Pomocou brainstormingu sa s deťmi zamyslite nad tým, ako ľudia využívajú vodu vo svojom každodennom živote (napr. na varenie, na kúpanie alebo sprchovanie, na splachovanie záchodu, na pranie oblečenia). Všetky podnety napíšte na tabuľu.

- Vysvetlite deťom, že v nasledujúcej aktivite sa budú rozhodovať, ako nemíňať vodou a čo najlepšie ju využiť. Ukážte fľašu s vodou a povedzte im, aby si predstavili, že toto je celodenný prídel vody pre celú skupinu. Musia si preto dávať veľký pozor, aby z nej nevyšla ani kvapka navnivoč.
- Dajte každému dieťaťu pohár a naplňte ho vodou z fľaše. Vysvetlite im, že za celý deň nemôžu použiť viac vody, než koľko má každé z nich v pohári. Nechajte deti hádať, koľko vody využívajú bežne každý deň (priemerná denná spotreba vody v Európe je 135 litrov na hlavu). Počas toho, ako deti držia svoje poháre s vodou, im pripomeňte zoznam spôsobov využívania vody, ktorý ste spolu vytvorili v bode 2.
- Požiadajte deti, aby sa pokúsili zamyslieť nad tým, ako môžu svojim dielom prispieť k šetreniu vody. Ako môžu zmeniť niektoré zo svojich bežných, každodenných činností a šetriť pritom vodou? Ponechajte im dostatok času na premyslenie svojich odpovedí. Navrhните, že jedna lyžička vody bude predstavovať jeden liter. Pýtajte sa každého dieťaťa na nápady a lyžičkou vždy odoberte trochu vody z pohárov do spoločnej misky. Požiadajte deti, nech napíšu svoje nápady do vyobrazenia kvapky vody, ktorú im rozdáte.
- Po vypočutí všetkých nápadov deťom objasnite, že voda, ktorú ušetrili, teraz patrí celej skupine a miska sa bude plniť dovtedy, kým budú deti každý deň šetriť vodou. V opačnom prípade sa všetka voda minie.
- Oznámte skupine, že teraz je iba na nich, ako naložia so svojim spoločným zdrojom vody. Požiadajte ich, nech sa spoločne dohodnú na tom, ako túto vodu použiť. Môžu časť z vody recyklovať?

Záverečná reflexia

- Diskutujte o aktivite. Deti sa môžete pýtať napríklad tieto otázky:
 - Bolo jednoduché prísť na všetky spôsoby používania vody v každodennom živote?
 - Naučili ste sa niečo nové o tom, ako používate vodu? Naučili ste sa niečo nové o tom, ako používajú vodu vaše rodiny? A ako je to s používaním vody na verejných miestach (napr. v školách, nemocniciach, verejných budovách alebo parkoch)?
 - Ako ste sa rozhodli šetriť váš celodenný prídel vody?
 - Ktorý zo spôsobov šetrenia vody by ste mohli aj skutočne využiť? Ktorý by pre vás bolo náročné dodržiavať každý deň?
 - Bolo náročné vymyslieť, ako naložiť so „spoločnou vodou“? Ste spokojní s výsledkom rozhodnutia skupiny o spôsoboch jej využitia? Napadajú vám iné spôsoby?
- Kladením nasledujúcich otázok sa môžete porozprávať o ochrane vody:
 - Odkiaľ pochádza voda, ktorú používame? Ako sa k nám dostáva?
 - Prečo je ochrana vody taká dôležitá?
 - Čo sa stane, ak ľudia nemajú prístup k dostatočnému množstvu vody a nedokážu tak plniť svoje základné potreby?
 - Myslíte si, že v našom okolí dochádza k zbytočnému plytvaniu vodou?
- Prepojte aktivitu s ľudskými právami a hľadajte spolu odpovede, napríklad na tieto otázky:
 - Voda je nevyhnutným predpokladom života a prežitia. Ktoré ďalšie prírodné zdroje sú dôležité pre život?
 - Majú k týmto zdrojom (čistej vode, čistému vzduchu a životnému prostrediu) prístup všetci ľudia? Čo sa stane, ak je tento zdroj dostupný, ale nedosahuje požadovanú kvalitu?
 - Kto je zodpovedný za udržiavanie a poskytovanie takýchto kvalitných prírodných zdrojov?
 - Ako môžu deti prispieť k tomu, aby všetci mali prístup ku kvalitným prírodným zdrojom?

Na konci diskusie deti požiadajte, aby sa opäť pozreli na svoje „kvapky vody“ a pridali ďalšie nápady, ako šetriť vodou a ako ju využívať vo svojom okolí. Všetky „kvapky vody“ vystavte na viditeľnom mieste.

Odporúčania pre nasledujúce aktivity

- Cieľom aktivity „PREKRÁSNY SVET“ zo strany 171 je ozrejmiť deťom pojem zdravého a bezpečného prostredia.
- Prístup opísaný v tejto aktivite môžete využiť aj pri rozprave o iných dôležitých zdrojoch (napr. o čistom vzduchu, bezpečných a zdravých potravinách, elektrine, zemnom plyne alebo rope) a ich vplyve na život. Zároveň môžete viesť diskusiu o spôsoboch ich ochrany (napr. pomocou triedenia a recyklovania odpadu, cestovania hromadnou dopravou, využívania obnoviteľných zdrojov).
- Oboznámte sa so situáciou v krajinách, ktoré majú ťažkosti s prístupom k čistej vode (napr. na severe Afriky, na Blízkom východe).
- Skúste sa hlbšie zaoberať problémami súvisiacimi s vodou (napr. prostredníctvom rôznych filmov, dokumentárnych programov, mýtov a legiend, novinových článkov). Zdôrazňujte význam individuálneho odhodlania pri šetrení a ochrane vody a zvyšujte povedomie detí o práve na prírodné zdroje, trvalo udržateľnom rozvoji a práve na život.

Námety na ďalšiu činnosť

- Vypracujte spoločný akčný plán na ochranu vody. Deti si môžu celý týždeň zaznamenávať, koľko vody približne spotrebujú každý deň. K meraniu množstva vody im pritom stačia jednoduché pomôcky, napríklad pollitrová fľaša alebo vedro s objemom 10 litrov. Po stanovenom období sa vráťte späť k aktivite a spýtajte sa detí na ich postrehy: Bolo náročné šetriť vodou? Myslíte si, že to malo zmysel?
- V rámci prípravy na týždeň šetrenia vodou sa skontaktujte s rodičmi alebo osobami, ktoré s deťmi žijú v domácnosti, a požiadaajte ich o spoluprácu.
- Zahrajte sa s deťmi na „Ekologickú hliadku“. Ak sa v blízkosti školy nachádza menšia vodná plocha alebo vodný tok, choďte sa naň spolu pozrieť. Všímajte si prítomnosť odpadu vo vode a na brehoch. Akým spôsobom využívajú ľudia vodu z tohto jazera, rybníka, prípadne rieky?
- Vyjdite si s deťmi na prechádzku po okolí a všimajte si, ako prebieha zber odpadu. Vysvetlite im, ako sa odpad spracúva a prečo je dôležité žiť v čistom prostredí.
- Pokúste sa na základe nápadov detí zmeniť ich správanie a viesť ich k rešpektovaniu zdrojov, ktoré majú k dispozícii (napr. zdravého jedla, vody, svetla, zemného plynu atď.). Vštepujte im hodnoty, vďaka ktorým porozumejú, že aj ich najnepatrnejšie kroky majú veľký vplyv na celý svet a že teda aj jednotlivec dokáže veľkou mieru prispieť k zodpovednému a trvalo udržateľnému využívaniu prírodných zdrojov.

Rady na vedenie aktivity

- Pomôžte deťom pochopiť, že ochrana životného prostredia je úzko spätá s dodržiavaním ľudských práv a právom na život každého človeka.

Obmeny

Pri práci so staršími deťmi môžete diskusiu viesť smerom k abstraktnejším témam v oblasti práva na zdroje, trvalo udržateľného rozvoja a práva na život. Pýtajte sa napríklad nasledujúce otázky:

- Čo môžeme urobiť, aby sa rešpektovalo právo každého človeka na vodu a na všetky ďalšie prírodné zdroje?
- Ktoré iné zdroje na Zemi sú vyčerpatelne?
- Čo môžeme urobiť pre to, aby na budúce generácie čakal svet, v ktorom budú mať všetci prístup k zdrojom potrebným pre život?

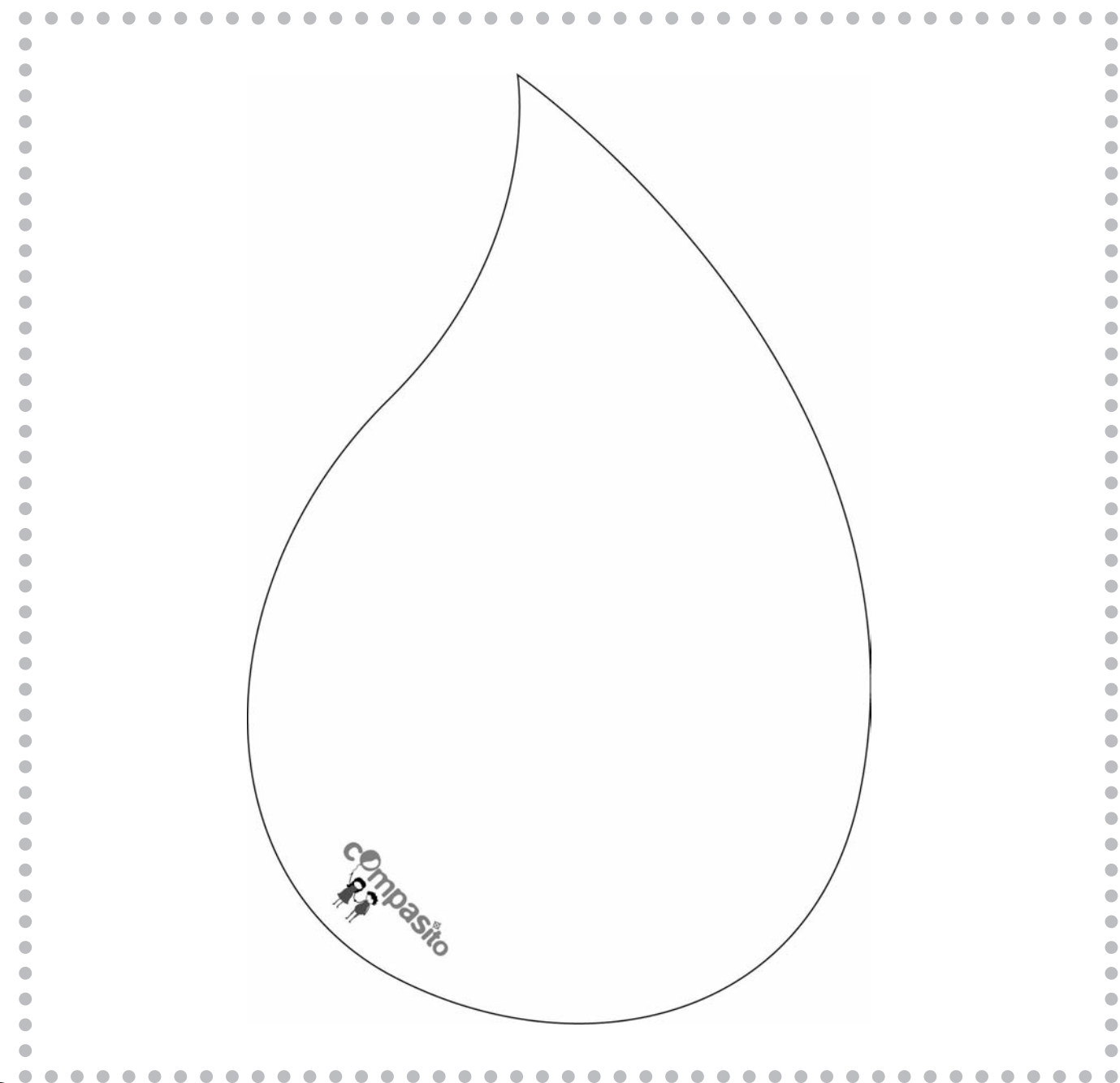

Ďalšie informácie

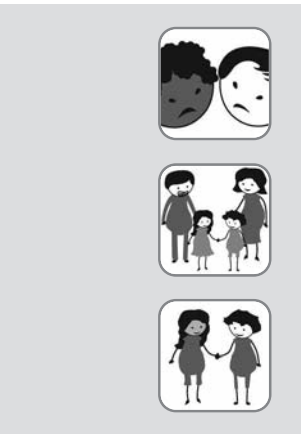
Zaujímavým doplnkom k aktivite je učebnica „A Trip with Drip – The Water Drop“ (Výlet s kvapkou vody), ktorá oboznamuje čitateľky a čitateľov so základnými faktami a podnetnými informáciami o vode, ako aj s viacerými súvisiacimi vzdelávacími a hernými aktivitami. Publikácia obsahuje informácie o pôvode vody na Zemi, o množstve spotrebovanej vody a spôsoboch jej využívania na poľnohospodárske a priemyselné účely a v domácnostiach. Zaoberá sa tiež znečistením vody.

"http://unep.org/publications/search/pub_details_s.asp?ID=3729" http://unep.org/publications/search/pub_details_s.asp?ID=3729

PODKLADY: KVAPKA VODY

31. Čo je rodina?

Témy	Diskriminácia, Rodina a náhradná rodinná starostlivosť, Rodová rovnosť
Náročnosť	2
Veková skupina	8 až 10 rokov
Trvanie	60 minút
Veľkosť skupiny	8 až 30 detí
Typ aktivity	Kreslenie, diskusia
Charakteristika	Deti na základe predložených obrázkov a kresieb diskutujú o rôznych predstavách a štruktúrach rodiny.
Ciele	- Podnecovať chápanie rozmanitosti, tolerance a rešpektovania odlišnosti. Zamyslieť sa nad rôznorodými spôsobmi výchovy a definíciami rodiny. - Riešiť diskrimináciu voči deťom z „neobvyklých rodín“. - Preskúmať vzťah medzi rodinou a ľudskými právami.
Príprava	Zaobstarajte si súbor ilustrácií a fotografií, ktoré znázorňujú najrôznejšie formy a štruktúry rodiny (napr. rodina s jediným rodičom, klasická nukleárna rodina, rodina s partnermi alebo partnerkami rovnakého pohlavia, rodina tvorená rozvedenými rodičmi a ich deťmi z bývalých manželstiev, rozsiahla viacgeneračná rodina).
Pomôcky	- Kópie všetkých obrázkov pre každú skupinu detí, - háčky papiera, ceruzky, farbičky.

Pokyny

- Na úvod deťom vysvetlite, že v tejto aktivite budú spoznávať rozličné spôsoby ponímania toho, ako identifikujeme a spolunažívame s ľuďmi, ktorých považujem za rodinu. Zdôraznite, že deti môžu vyrastať vskutku v najrozličnejších rodinách.
- Povedzte deťom, nech každé nakreslí rodinu, v ktorej žije (teda nie rodinu, v ktorej by si želalo vyrastať, od ktorej je odlúčené, v ktorej kedysi žilo atď.). Deti môžu uviesť aj bližšie podrobnosti (napr. meno, vek, pohlavie každej znázornenej osoby).
- Požiadajte deti, aby sa porozprávali o iných typoch rodín, ktoré poznajú. Následne môžu predstaviť kresbu svojej rodiny.
- Spoločnými silami skúste porozmýšľať a vypísať čo najviac typov a podôb rodín. Spomeňte zopár príkladov, na ktoré deti zabudli alebo o ktorých ešte nepočuli.
- Rozdeľte deti do menších, štvor- až päťčlenných skupín a každej skupine odovzdajte kópie pripravených ilustrácií alebo fotografií. Požiadajte každú skupinu, nech sa porozpráva o tom, ako sa jednotlivé vyobrazené rodiny medzi sebou líšia, prípadne čo je na nich „neobvyklé“. Deti môžu porovnať, do akej miery sa tieto rodiny podobajú alebo odlišujú od ich vlastných rodín.

Záverečná reflexia

- Zhodnoťte aktivitu a pýtajte sa pritom napríklad tieto otázky:
 - Čo sa stalo počas aktivity?
 - Nemali ste pri kreslení a rozprávaní o svojej rodine ťažkosti?
 - Prekvapili vás kresby iných detí? Prečo?
 - Prekvapili vás niektoré obrázky iných rodín? Prečo?
 - Čo ste sa naučili o rodinách?

- Čo myslíte, ako sa asi cítia deti, ktoré pochádzajú z „neobvyklých“ rodín?
 - Ako by ste týmto deťom mohli pomôcť a byť im oporou?
- Pomocou nasledujúcich otázok môžete prepojiť aktivitu s ľudskými právami:
 - Majú všetky deti právo na život v rodine?
 - Je dôležité vyrastať v rodine? Prečo áno alebo prečo nie?
 - Ktoré deti podľa vás nevyrastajú v rodine? Kde žijú takéto deti?
 - Kto je zodpovedný za to, že sa dodržiavajú práva týchto detí?
 - Poznáte takéto deti? Ako by ste im mohli pomôcť a byť im oporou?

Odporúčania pre nasledujúce aktivity

- Aktivita „KTO ROZHODUJE?“ zo strany 185 sa týka otázok spolunažívania v rodinách a spôsobov rozhodovania.
- Medzi ďalšie aktivity, ktoré sa zaoberajú stereotypnými očakávaniami, patria „HRY S OBRÁZKAMI“ zo strany 128, „HÁDAJ, NA KOHO MYSLÍM“ zo strany 182 a „SVETOVÝ LETNÝ TÁBOR“ zo strany 192.

Námety na ďalšiu činnosť

- Zorganizujte návštevu miestneho detského domova alebo ústavu sociálnych služieb, s cieľom vytvoriť diskusné skupiny a nadviazať priateľstvo s deťmi, ktoré sú tam umiestnené.
- Informujte sa, či v okolí neprebiehajú aktivity typu „Adoptuj si rodiča“ alebo „Adoptuj si starého rodiča“. Niektoré deti by sa možno rady do podobných programov zapojili.
- Spolu s deťmi môžete začať vlastné programy typu „Adoptuj si brata alebo sestru“ a prezentovať ich v miestnej škole alebo komunite.

Rady na vedenie aktivity

- Rodiny niektorých detí v skupine sa môžu vymykať zo zažitých predstáv iných detí. Dávajte preto pozor, aby sa žiadne takéto dieťa necítilo neprijemne či trápne a ani sa nestalo stredobodom neželanej pozornosti či posmeškov. Počas celej aktivity kladte dôraz na toleranciu, pocity a hodnoty, ktoré vyzdvihujú úlohu rodiny, a to bez ohľadu na jej formu a štruktúru.
- Pred realizáciou aktivity by ste sa mali oboznámiť s rodinnými pomermi detí, aby ste tak predišli nepríjemným prekvapeniam či prípadným nedorozumeniam.
- Prečítajte si aj informácie z kapitoly Rodina a náhradná rodinná starostlivosť na strane 226. Táto kapitola informuje o rôznych typoch a štruktúrach rodín, ktorých opis môžete využiť pri tejto aktivite.

Obmeny

Ak chcete aktivitu skrátiť, vynechajte interpretáciu dodatočných ilustrácií a obrázkov rodín. Po rozdelení do menších skupín môžu deti diskutovať iba o kresbách vlastných rodín. V každom prípade sa však zaoberajte aj inými typmi rodín, ktoré sa v skupine nemusia vyskytovať.

32. Prekrásny svet

V akom svete chcete žiť?

Témy	Diskriminácia, Životné prostredie, Chudoba a sociálne vylúčenie
Náročnosť	1
Veková skupina	8 až 13 rokov
Trvanie	50 minút
Veľkosť skupiny	1 až 20 detí
Typ aktivity	Kreslenie, diskusia
Charakteristika	Deti kreslia protikladné obrázky prostredí, v ktorých by chceli alebo nechceli žiť. V následnej diskusii rozoberajú príčiny rozdielov a spôsoby, akými možno ovplyvniť vlastné prostredie.
Ciele	• Diskutovať o rôznych podmienkach ovplyvňujúcich prostredie. • Vyhodnotiť vlastné prostredie a prostredie iných ľudí. • Diskutovať o spôsoboch ochrany a premeny vlastného prostredia a prostredia iných ľudí.
Príprava	• Zabezpečte pomôcky na kreslenie. • Pre každé dieťa vyrobte kópiu vzorovej kresby.
Pomôcky	• Hárky papiera, • pomôcky na kreslenie, t. j. farby, fixky, pastelky, ceruzky, • pripínáčky alebo lepiaca páska na zavesenie kresieb.

Pokyny

- Položte na stôl rôznofarebné pomôcky na kreslenie a kópie vzorovej kresby. Požiadajte deti, aby sa zamysleli nad tým, v akom prostredí by chceli bývať a aby ho nakreslili. Prostredie môže vychádzať zo skutočnosti, ale môže byť aj úplne vymyslené.
- Potom deti požiadajte, aby sa zamysleli nad tým, v akom prostredí by určite nechceli žiť a aby ho nakreslili.
- Dokončené kresby zaveste na viditeľné miesto a deti pozvite, nech sa na ne prídu pozrieť.

Záverečná reflexia

1. O aktivite môžete diskutovať kladením nasledujúcich otázok:
 - a. Nemali ste ťažkosti pri vymýšľaní dvoch úplne odlišných prostredí?
 - b. Ktorá kresba a ktoré prostredie sa vám páčia najviac? Prečo?
 - c. Ktorá kresba a ktoré prostredie sa vám páčia najmenej? Prečo?
 - d. Predstavte si, že v prostrediach, ktoré ste nakreslili, žijú ľudia. Ako sa asi cítia?
 - e. Ktorý z obrázkov sa najviac podobá prostrediu, v ktorom žijete?
2. Nachádzajte súvislosti s ľudskými právami a pýtajte sa napríklad tieto otázky:
 - a. Životné prostredie, to nie je len samotný fyzický priestor. Čo ďalšie prispieva k vytvoreniu príjemného alebo nepríjemného prostredia? (napr. množstvo príležitostí, nenásilie, rovnosť šancí, sloboda a ľudské práva.)
 - b. Ako nás ovplyvňuje fyzické prostredie? Ako nás ovplyvňuje ľudskoprávne prostredie?
 - c. Ako by ste opísali prostredie, v ktorom žijete?
 - d. Čo by ste chceli zmeniť na svojom fyzickom prostredí? Čo by ste chceli zmeniť na svojom ľudskoprávnom prostredí?

- e. Aké kroky môžete podniknúť na to, aby sa vaše prostredie viac podobalo tomu z obrázka?
- f. Žijú všetky deti na svete v prostredí, ktoré sa im páči?
- g. Máme ľudské právo na príjemné životné prostredie?
- h. Myslíte si, že by sme mali mať právo na príjemné životné prostredie?
- i. Čo môžeme urobiť, aby všetky deti na svete mohli vyrastať v tom najlepšom prostredí?

Odporúčania pre nasledujúce aktivity

- Hodnotením okolia sa zaoberajú aj aktivity „REPORTÁŽ O ĽUDSKÝCH PRÁVACH“ zo strany 90 a „KVAPKA VODY“ zo strany 165.
- Aktivita „MILÝ DENNÍČEK“ zo strany 99 nabáda deti, aby sa na rovnaký zážitok pozreli z viacerých pohľadov.

Námety na ďalšiu činnosť

- Vyjdite si na prechádzku a porozprávajte sa s deťmi o okolí prostredí. Pýtajte sa ich, čo sa im nepáči a čo by chceli zmeniť. Pomôžte deťom vytvoriť konkrétne návrhy na zmeny a pozvite pracovníkov samosprávy, aby s nimi tieto návrhy prebrali.
- Pozornosť dospelých pomôže upútať výstava kresieb a nápadov detí.
- Vypočujte si nápady detí a popremýšľajte, čo môžete spoločne podniknúť, aby ste zlepšili svoje prostredie.
- Pokúste sa deti zapojiť do prebiehajúcich projektov, ktoré pomáhajú deťom žijúcim v horších prostrediach a podmienkach. Staršie deti môžu dokonca rozbehnúť svoje vlastné projekty.

Rady na vedenie aktivity

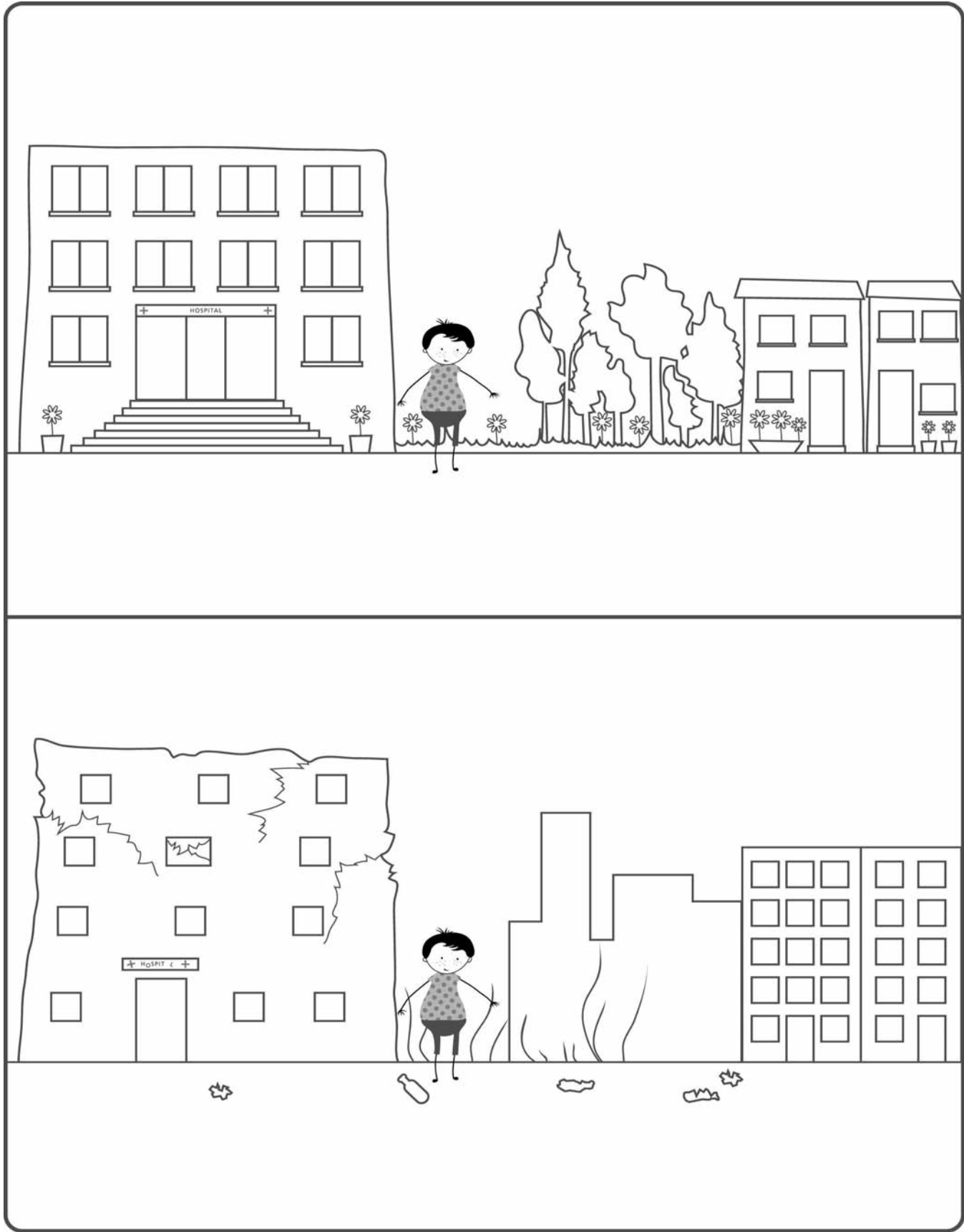
- Pomôžte deťom pochopiť, že „prostredie“ je súhrnom nielen fyzických, ale aj abstraktných činiteľov, napríklad miery ľudských práv a slobôd. Zdôrazňujte, že pre vytvorenie toho najlepšieho životného prostredia potrebujeme oba druhy činiteľov. Menšie deti môžu mať s pochopením týchto abstraktnejších pojmov určité ťažkosti.
- Pred aktivitou si rozmyslite, na ktoré aspekty prostredia sa chcete zamerať. Bez jasného ťažiska bude téma životného prostredia a podmienok, ktoré vplývajú na jeho kvalitu, príliš rozsiahla a nejasná.

Obmeny

- Pri vyfarbovaní kresby pracujte s viacerými technikami a pomôckami, t. j. s voskovými pastelkami, farbami, prípadne s papierovou mozaikou.

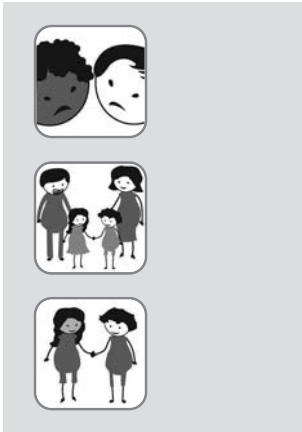
PODKLAD: VZOROVÁ KRESBA

33. Čo chcem a čo môžem

...čo nie je vždy to isté.

Témy	Diskriminácia, Rodina a náhradná rodinná starostlivosť, Rodová rovnosť
Náročnosť	2
Veková skupina	8 až 13 rokov
Trvanie	45 minút
Veľkosť skupiny	8 až 20 detí
Typ aktivity	Stanovovanie priorít, diskusia
Charakteristika	Deti menujú veci, ktoré majú rady, nemajú rady a ktoré by rady robili a do akej miery sa tieto veci považujú za „vhodné“ alebo „nevhodné“ pre chlapcov a dievčatá. Následne diskutujú o rodových stereotypoch a hľadajú súvislosti s ľudskými právami.
Ciele	• Objaviť svoje vlastné vedomosti a schopnosti, ako aj vedomosti a schopnosti iných. • Odhaliť dôsledky rodových stereotypov.
Priprava	• Vytlačte kópie dotazníka (nie sú nevyhnutné).
Pomôcky	• Hárky papiera a perá, • vytlačené kópie dotazníka (nie sú nevyhnutné).

Pokyny

- Tému rodových rolí môžete predstaviť pomocou nasledujúcich otázok:
 - Myslíte si, že existujú určité činnosti a typy správania, ktoré sa považujú za „dievčenské“ alebo „chlapčenské“?
 - Viete uviesť príklady?
- Rozdajte deťom hárky papiera a ceruzky. Požiadajte ich, nech vyrobia nasledujúcu tabuľku:
 - V hornej časti hárka uveďte, či ste dievča alebo chlapec.
 - Vymenujte štyri veci, ktoré radi/rady robíte a ktoré sa považujú za „vhodné“ pre chlapcov a pre dievčatá. (Chlapci sa zamerajú iba na „chlapčenské“ a dievčatá iba na „dievčenské“ veci.)
 - Vymenujte štyri veci, ktoré robíte, ale nemáte ich radi/rady a ktoré sa považujú za „vhodné“ pre chlapcov a pre dievčatá. (Chlapci sa zamerajú iba na „chlapčenské“ a dievčatá iba na „dievčenské“ veci.)
 - Vymenujte štyri veci, ktoré nerobíte a ani by ste ich nechceli robiť a ktoré sa považujú za „vhodné“ pre chlapcov a pre dievčatá. (Chlapci sa naopak zamerajú na „dievčenské“ a dievčatá na „chlapčenské“ veci.)
 - Vymenujte štyri veci, ktoré nerobíte, ale celkom radi/rady by ste ich robili a ktoré sa považujú za „vhodné“ pre chlapcov a pre dievčatá. (Chlapci sa opäť zamerajú na „dievčenské“ a dievčatá na „chlapčenské“ veci.)
- Požiadajte deti, aby prečítali niektoré z odpovedí na každú otázku a zapíšte ich do nasledujúcej tabuľky:

	Robím a mám to rada/rád	Robím, ale nemám to rada/rád	Nerobím a ani to nechcem robiť	Nerobím, ale chcel/chcela by som to robiť
Dievčatá				
Chlapci				

Záverečná reflexia

- Aktivitu môžete zhodnotiť kladením nasledujúcich otázok:
 - Prekvapili vás niektoré veci, ktoré iné deti robia či nerobia rady?
 - Pozrite sa bližšie na zoznam vecí, ktoré by deti chceli robiť, alebo nerobia. Opakuje sa tam niečo?

- c. Čo sa stane dievčaťu, ktoré robí „chlapčenské“ veci? Čo sa stane chlapcovi, ktoré robí „dievčenské“ veci? Prečo sa to deje?
- d. Ako by tieto štyri otázky zodpovedali dospelí z vašej rodiny?
- e. Majú dospelí podobné názory na to, čo je „vhodné“ pre mužov a chlapcov alebo pre ženy a dievčatá?
- f. Odkiaľ pochádzajú všetky tieto predstavy?
2. Nachádzajte súvislosti s ľudskými právami a pýtajte sa napríklad nasledujúce otázky:
- a. Ako môže chlapcov a dievčatá ovplyvniť to, že im niekto zakazuje, čo môžu robiť? Aký to môže mať vplyv na rodinu? Aký to môže mať vplyv na celú spoločnosť?
- b. Myslíte si, že sa tieto rodové roly (alebo stereotypy) v súčasnosti menia? Ak áno, ako?
- c. Skúšali ste už niekedy oponovať alebo sa postaviť takýmto rodovým rolám a stereotypom? Čo sa stalo?
- d. Prečo zaužívané rodové roly a stereotypy obmedzujú ľudské práva človeka?
- e. Čo môžeme podniknúť, aby sme sa postavili rodovým rolám v našej skupine?

Odporúčania pre nasledujúce aktivity

- Rodovými rolami a stereotypmi sa zaoberajú aj aktivity „KDE BOLO, TAM BOLO...“ zo strany 123 a „CHLAPCI PREDSA NEPLAČÚ!“ zo strany 79.
- Aktivita „SLOVÁ, KTORÉ BOLIA“ zo strany 189 sa zaoberá slovným napádaním založeným na rodových stereo typoch a inými druhmi urážok.

Námety na ďalšiu činnosť

Porozprávajte sa s deťmi o veciach, ktoré zaradili do kategórie „Nerobím, ale chcel/chcela by som to robiť“. Pomôžte im nachádzať príležitosti na vyskúšanie si týchto aktivít tým, že vytvoríte priateľské a neodsudzujúce prostredie v skupine.

Rady na vedenie aktivity

- Posmeľte deti k tomu, aby medzi „vhodné“ aktivity uviedli aj očakávané správanie a telesný vzhľad (napr. záľubu v pekných šatách, klebetenie, náchylnosť k plaču, používanie nadávok, zapájanie sa do bitiek).
- Niektoré deti sa môžu zdráhať hovoriť o veciach, ktoré rady robia, avšak okolie ich považuje za „nevhodné“, pretože si myslia, že by ich takéto vyzradenie mohlo zahanbiť. Tejto situácii sa môžete vyhnúť tým, že 1) zozbierate hárky s tabuľkami, zamiešate ich a požiadate deti, nech prečítajú odpovede anonymného dieťaťa ľubovoľného pohlavia; 2) rozdelíte deti do menších skupín tvorených iba dievčatami a chlapcami a požiadate ich, nech na otázky odpovedajú ako skupina; 3) pripravíte vytlačený formulár s otázkami.
- Podľa vlastného uváženia môžete deti oboznámiť s výrazom „stereotyp“, diskutovať o jeho význame a požiadať deti o uvedenie príkladov. Diskutujte o tom, ako môžu stereotypy obmedzovať ľudské práva.
- Pri otázke, čo sa stane deťom, ktoré vybočujú zo zaužívaných rodových rolí, sa opýtajte na príklady hanlivých prezývok a ich dôsledky pre dotknuté dieťa.

34. Čo by sa stalo, keby...

... sme žili na Marse?

Témy	Ľudské práva, Vzdelávanie a voľný čas, Chudoba a sociálne vylúčenie
Náročnosť	3
Veková skupina	8 až 13 rokov
Trvanie	60 minút
Veľkosť skupiny	8 až 20 detí
Typ aktivity	Analýza, dramatizácia, diskusia
Charakteristika	Deti sa snažia predstaviť si dôsledky, ktoré môžu vyplývať z určitej situácie, a následne zahrajú krátke predstavenie týchto dôsledkov.
Ciele	- Zvážiť vplyv a vzájomnú podmienenosť a prepojenosť práv. - Zamyslieť sa nad právami v našom každodennom živote.
Priprava	- Zvoľte, upravte alebo vymyslite situácie, ktoré súvisia so skúsenosťami a problémami detí v skupine. - Vyrobte kópie a vystrihnite karty so situáciami. - Vyrobte kópiu Vodopádu dôsledkov.
Pomôcky	- Karty so situáciami, - háčky papiera a perá na prezentácie, - kópie Vodopádu dôsledkov.

Pokyny

- V úvode deťom vysvetlite, že počas tejto aktivity sa všetci budú snažiť predstaviť si, „čo by sa stalo, keby...“. Občas si predstavujeme príjemné situácie (napr. „Čo by sa stalo, keby už na svete nikdy neboli žiadne vojny?“) a niekedy zasa nepríjemné situácie (napr. „Čo by sa stalo, keby v našej krajine nastala veľká povodeň?“). V tejto aktivite deti dostanú pripravenú situáciu a budú rozmýšľať nad tým, aké by boli jej dôsledky na životy iných ľudí.
- Ukážte obrázok s Vodopádom dôsledkov a vysvetlite, ako môže jediná situácia viesť k celému sledu udalostí. Použite pritom jasnú a dôverne známu situáciu (napr. Čo by sa stalo, keby ste nemohli chodiť do školy? > Nenaučili by ste sa čítať > Nemohli by ste sa riadiť písomnými pokynmi, nerozumeli by ste mape, nevedeli by ste napísať list, nevedeli by ste používať počítač).
- Rozdeľte deti do menších skupín. Každú skupinu poverte rozpracovaním jednej situácie a dajte jej perá a kópiu Vodopádu dôsledkov. Požiadajte deti, aby na základe danej situácie spoločne doplnili Vodopád dôsledkov.
- Po skončení ich požiadajte, nech si pripravia krátku scénu, ktorá predstaví dôsledky vyplývajúce z ich situácie. Na prípravu predstavenia im poskytnite dostatok času.
- Postupne požiadajte každú skupinu, aby prečítala svoju situáciu a zahrála scénu.
- Po každej scénke sa pýtajte detí nasledujúce otázky:
 - Napadajú vám iné dôsledky tejto situácie?
 - Ktoré ľudské práva sa v tejto situácii vyskytli? Došlo v situácii k porušeniu práv? Došlo v situácii k ochrane a dodržiavaniu práv?
 - Vyskytli sa v dôsledkoch situácie niektoré iné práva?

Záverečná reflexia

- Zhodnotte aktivitu, napríklad pomocou nasledujúcich otázok:
 - Ako ste vnímali túto aktivitu?

- b. Bolo pre vás ťažké predstaviť si zadanú situáciu?
- c. Bolo ťažké predstaviť si dôsledky, ktoré môžu z tejto situácie vzniknúť?
- d. Myslíte si, že sa tieto situácie môžu naozaj stať? Prečo áno alebo prečo nie?
- e. Myslíte si, že niekde na svete dochádza k takýmto situáciám?
- f. Ako by ste sa v takej situácii zachovali?
- g. Ako môžeme takúto situáciu zmeniť?

2. Nachádzajte súvislosti s ľudskými právami a pýtajte sa tieto a podobné otázky:

- a. Aký vplyv má porušenie jedného práva na iné práva? Napadajú vám iné príklady zo scénok, ktoré ste videli?
- b. Aký vplyv má ochrana a dodržiavanie jedného práva na iné práva? Napadajú vám iné príklady zo scénok, ktoré ste videli?
- c. Prečo všetci potrebujeme ľudské práva?

Odporúčania pre nasledujúce aktivity

- Vzájomnou podmienenosťou práv sa zaoberajú aj aktivity „PLAVBA K NOVÉMU SVETADIELU“ zo strany 150 a „ČIE PRÁVA SÚ NAJDÔLEŽITEJŠIE?“ zo strany 119.
- V aktivite „VIEM, VIEŠ, VIEME“ zo strany 49 deti skúmajú dôsledky obmedzeného prístupu k vzdelávaniu.

Námety na ďalšiu činnosť

- Aktivita „NAŠA ÚSTAVA“ zo strany 52 povzbudzuje deti k zlepšeniu ľudskoprávneho prostredia, v ktorom žijú. Na základe vlastnej skupinovej ústavy sa deti učia o rozmanitých dôsledkoch ľudskoprávneho prostredia na životy ľudí.

Rady na vedenie aktivity

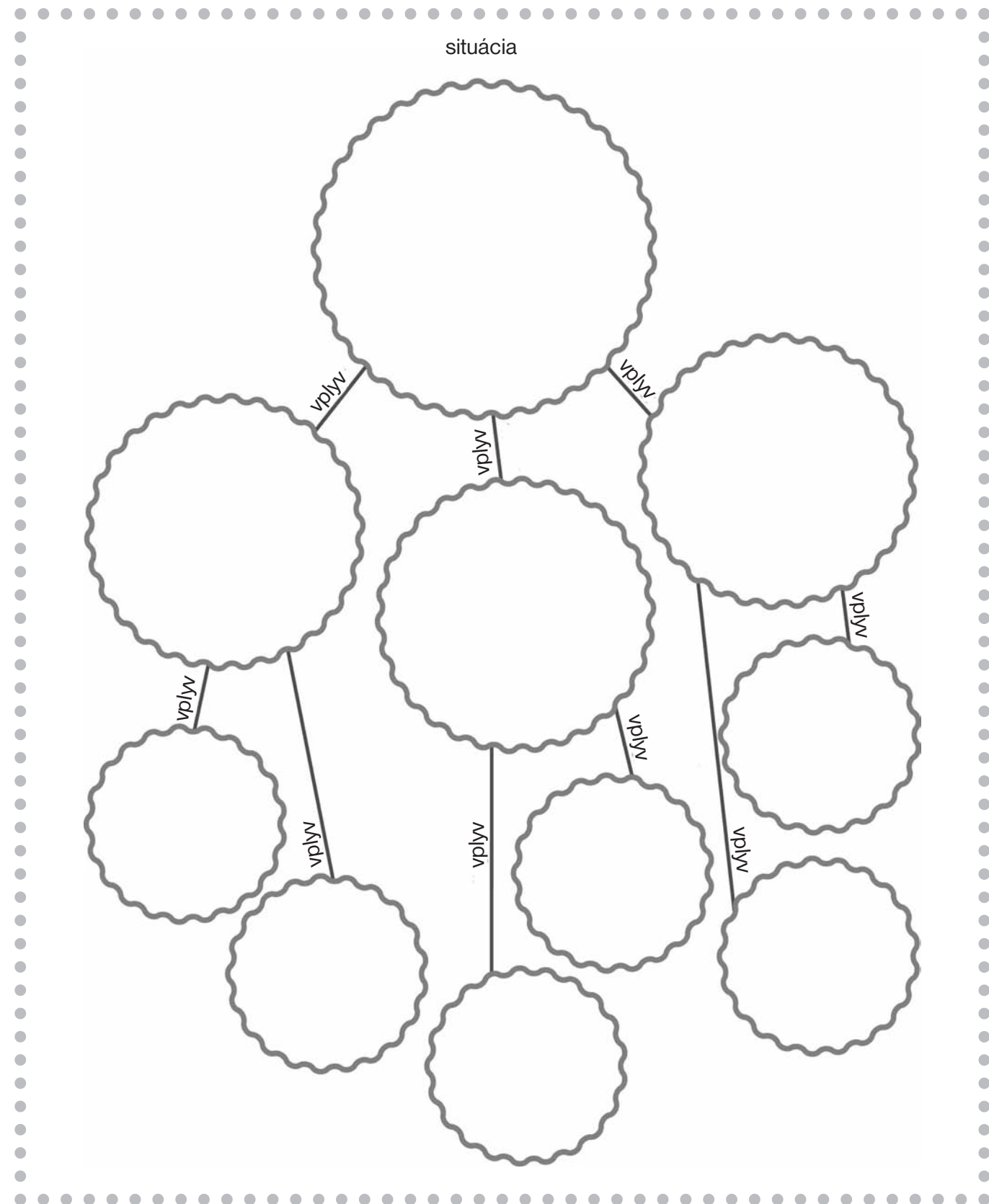
- Táto aktivita bude tým účinnejšia, čím viac prispôsobíte a priblížite predložené situácie zážitkom, skúsenostiam, ťažkostiam a obavám detí v skupine. Tieto situácie sa môžu zaoberať ľudskými právami vo všeobecnej rovine alebo sa zameriavať iba na určitú ľudskoprávnú tematiku. Príkladom môže byť situácia, ktorá sa týka všetkých sociálnych a ekonomických práv, môže sa však venovať aj špecifickým témam, napríklad rodovej rovnosti alebo ochrane životného prostredia. Snažte sa do svojho výberu v rovnakej miere zaradiť pozitívne situácie (napr. Čo by sa stalo, keby muži aj ženy zarábali rovnaké množstvo peňazí? Čo by sa stalo, keby všetci obyvatelia mesta začali recyklovať odpad a znížili tak jeho množstvo na polovicu?), aj negatívne situácie (napr. Čo by sa stalo, keby mohli majetok vlastníť iba muži? Čo by sa stalo, keby každý dospelý človek v našom meste vlastnil veľké auto?).
- Môžete uviesť aj skutočné príklady takýchto situácií, ktoré sa udiali kdekoľvek na svete a kedykoľvek v minulosti (napr. odopieranie vlastníctva majetku alebo návštevy škôl ženám, povinná vojenská služba pre chlapcov a dievčatá a pod.).

Obmeny

- Rovnakú situáciu zadajte viacerým alebo aj všetkým skupinám a porovnajte rôzne Vodopády dôsledkov.
- Rozdeľte deti do chlapčenských a dievčenských skupín s rovnakým pohlavím a porovnajte ich odlišné reakcie na situácie týkajúce sa rovnakého pohlavia.
- Ak chcete skrátiť čas potrebný na aktivitu, vynechajte prezentáciu scénok alebo ich štylizujte do podoby pantomímy či „živých fotografií“ (nehybných skupinových výjavov).
- Pre menšie deti: Vynechajte Vodopád dôsledkov a prejdite rovno k prezentáciám. Menšie deti môžu mať tiež ťažkosti s pochopením vzájomnej prepojenosti a podmienenosti práv. Zdôrazňujte preto význam toho, že si všetci môžeme užívať všetky ľudské práva.
- Pre staršie deti: Požiadajte ich, nech priradia k svojej prezentácii príslušné články Všeobecnej deklarácie ľudských práv, prípadne Dohovoru o právach dieťaťa.

PODKLADY: VODOPÁD DÔSLEDKOV

PODKLADY: SITUÁCIE

V aktivite môžete využiť nasledujúce pozitívne a negatívne situácie alebo si pripraviť svoje vlastné.

- SITUÁCIA 1**

Vláda rozhodla, že zavrie všetky školy a univerzity. Od zajtra nemusia ísť žiadne deti do školy a môžu si robiť, čo sa im zachce.

Aké by boli okamžité dôsledky takejto situácie? A čo by to prinieslo v budúcnosti?
- SITUÁCIA 2**

Vláda rozhodla, že zavrie všetky nemocnice, aby ušetrila peniaze. Už viac nebudú ordinovať žiadni lekári a zavrú sa aj všetky lekárne. Namiesto toho sa začnú predávať lacné knihy o liečivých bylinkách.

Aké by boli okamžité dôsledky takejto situácie? A čo by to prinieslo v budúcnosti?
- SITUÁCIA 3**

Vláda rozhodla, že zakáže deťom hrať sa na uliciach, v parkoch, v školách a všade tam, kde sa stretáva väčšie množstvo ľudí. Taktiež sa zavrú všetky hračkárstva a nikto viac nebude môcť predávať žiadne hračky. Každá osoba, ktorú doma prichytia pri hraní sa, pôjde pred súd a potom do väzenia.

Aké by boli okamžité dôsledky takejto situácie? A čo by to prinieslo v budúcnosti?
- SITUÁCIA 4**

Vláda rozhodla, že od zajtra môžu do školy chodiť iba dievčatá a rovnako iba dievčatá sa vo svojom voľnom čase môžu hrať. Všetci chlapci musia nastúpiť do práce vo fabrikách.

Aké by boli okamžité dôsledky takejto situácie? A čo by to prinieslo v budúcnosti?
- SITUÁCIA 5**

Vláda rozhodla, že od zajtra sa môžu ľudia stretávať iba vo dvojiciach. Nikto sa nemôžete stretnúť s viac ako jedným človekom. Všetky stretnutia s viac ako dvoma ľuďmi budú zakázané. Porušenie tohto nariadenia sa bude trestať odňatím slobody.

Aké by boli okamžité dôsledky takejto situácie? A čo by to prinieslo v budúcnosti?
- SITUÁCIA 6**

Vláda rozhodla, že každá škola musí mať počítačovú učebňu a dostatok počítačov na to, aby ich každé dieťa mohlo používať aspoň tri hodiny do týždňa.

Aké by boli okamžité dôsledky takejto situácie? A čo by to prinieslo v budúcnosti?
- SITUÁCIA 7**

Vláda rozhodla založiť Radu mládeže, ktorá jej bude radiť vo veciach týkajúcich sa detí a mládeže. Každá škola si môže zvoliť dvoch zástupcov, ktorí budú v rade zasadať.

Aké by boli okamžité dôsledky takejto situácie? A čo by to prinieslo v budúcnosti?
- SITUÁCIA 8**

Vláda rozhodla, že každé dieťa dostane pred dosiahnutím svojich trinástich rokov príležitosť navštíviť inú európsku krajinu. Týmto krokom chce vláda zvýšiť medzinárodné porozumenie a spoluprácu krajín.

Aké by boli okamžité dôsledky takejto situácie? A čo by to prinieslo v budúcnosti?

PODKLADY: SITUÁCIE

- SITUÁCIA 9**

Vláda rozhodla, že podporí všetky deti so zdravotným znevýhodnením, aby sa v čo najväčšej miere zapájali do života vo svojej komunite. Odstránia sa všetky zábrany, ktoré im bránia v aktívnom živote. Deti dostanú všetky náležité pomôcky, napríklad invalidné vozíky, načúvacie pomôcky, knihy napísané Braillovým písmom a počítače. Všetky deti so zdravotným znevýhodnením budú chodiť do škôl spolu s ostatnými deťmi.

Aké by boli okamžité dôsledky takejto situácie? A čo by to prinieslo v budúcnosti?
- SITUÁCIA 10**

Vláda rozhodla, že od zajtra bude zo školy vylúčené každé dieťa, ktoré dostane pätku za akúkoľvek odpoveď alebo písomku. Študovať budú môcť iba tie deti, ktoré nikdy nedostanú žiadnu pätku.

Aké by boli okamžité dôsledky takejto situácie? A čo by to prinieslo v budúcnosti?

35. Nohami pevne na zemi

Nehanbi sa za svoj názor!

Témy	Ludské práva, Participácia
Náročnosť	1
Veková skupina	8 až 13 rokov
Trvanie	30 až 40 minút
Veľkosť skupiny	6 až 12 detí
Typ aktivity	Diskusia v pohybe.
Charakteristika	Deti zaujmú určité miesto a následne vysvetľujú a obhajujú svoje názory.
Ciele	• Prehlbovať chápanie participácie. • Rozvíjať schopnosť počúvania. • Rozvíjať schopnosti diskutovania a argumentácie.
Príprava	Rozdeľte miestnosť na dve časti a na každý koniec umiestnite značku SÚHLASÍM alebo NESÚHLASÍM.
Pomôcky	• Tabuľa s hárkami a perá, • šnúra alebo krieda, • papier a fixky.

Pokyny

- Oznámte deťom, že sa zaujimate o ich názory na isté dôležité otázky. Vysvetlite im, že keď prečítate vyhlásenie, deti sa musia rozhodnúť, či s ním súhlasia alebo nesúhlasia a postaviť so do príslušnej časti miestnosti. Ich cieľom bude presvedčiť deti z druhej polovice miestnosti, aby zmenili svoj názor a teda aj svoje miesto.
 - Nikto nemôže prehovoriť, kým všetci nezaujmú svoje stanoviská.
 - Čím viac s daným vyhlásením súhlasíte alebo nesúhlasíte, tým ďalej od stredu miestnosti sa postavíte.
 - Nikto sa nemôže postaviť na stredovú čiaru. Ak sa neviete rozhodnúť alebo vás otázka zmiatla, postavte sa blízko stredu na jednu alebo druhú stranu.
- Prečítajte deťom prvé vyhlásenie. Požiadajte ich, nech si rozmyslia svoj názor a zaujmú príslušné miesto.
- Vyčkajte, kým zaujmú stanovisko a pýtajte sa detí z oboch strán, prečo s vyhlásením súhlasia alebo nesúhlasia. Pokúste sa do následnej diskusie zapojiť čo najviac detí.
- Umožnite deťom dostatočne dlho diskutovať a potom im oznámte, že ktokoľvek môže teraz zmeniť svoj názor, a teda aj svoje miesto. Detí, ktoré prejdú z jednej strany na druhú, sa opýtajte na dôvody ich rozhodnutia. Takto pokračujte pri všetkých vyhláseniach.

Záverečná reflexia

- Diskutujte o aktivite pomocou týchto a podobných otázok:
 - Ako sa vám páčilo táto aktivita?
 - Bolo v niektorých prípadoch zložité zaujať stanovisko?
 - Zmenili ste niekedy svoje miesto? Čo vás k tomu viedlo?
 - Boli niektoré vyhlásenia zložitejšie než iné?
 - Máte jasný názor na všetky vyhlásenia? Pri ktorých vyhláseniach stále váhate?
 - Chceli by ste ešte diskutovať o niektorých vyhláseniach?

Zdroj: *The European Convention on Human Rights, Standpoints for Teachers*
(Európsky dohovor o ľudských právach, Pedagogické hľadiská), Mark Taylor, Rada Európy, 2002.

- Naučili ste sa v tejto aktivite niečo nové? Ak áno, čo?

2. Prepojte aktivitu s právom na participáciu a pýtajte sa napríklad tieto otázky:

- Zdalo sa vám, že vyhlásenia spolu súviseli?
- Zúčastňujete sa na tvorbe rozhodnutí vo vašej rodine? Zúčastňujete sa na tvorbe rozhodnutí vo vašej triede alebo škole? A čo vo vašej komunite alebo v iných situáciách vo vašom živote?
- Zdôraznite, že aktívna účasť je dôležitým právom každého dieťaťa a prečítajte článok 12 Dohovoru o právach dieťaťa. Viete si predstaviť nové oblasti a situácie, do ktorých by ste sa mohli zapájať?
- Prečo je podľa vás právo na aktívnu účasť pre deti také dôležité?

Odporúčania pre nasledujúce aktivity

- Na konci diskusie rozdeľte deti do troj- až štvorčlenných skupín a každej dajte kópie vyhlásení z aktivity. Požiadajte deti, nech preformulujú tieto vyhlásenia tak, aby s nimi súhlasila celá skupina a porovnajte ich.
- Aktivity „NAŠA ÚSTAVA“ zo strany 52 a „KAŽDÝ HLAS SA POČÍTA“ zo strany 103 zdôrazňujú participáciu ako základ demokratického procesu.

Námety na ďalšiu činnosť

- Nabádajte deti k tomu, aby samy vyhľadávali možnosti na aktívne zapojenie sa. Môžu napríklad verejne vyjadriť svoje obavy a problémy v škole alebo napísať list miestnym politickým predstaviteľkám a predstaviteľom.
- Požiadajte deti, aby napísali články a predstavili v nich svoje názory na rôzne situácie (napr. ohľadom rodiny, organizácie, triedy, školy či regiónu). Tieto články môžete publikovať v podobe vlastných novín alebo ich vystaviť na nástenke.

Rady na vedenie aktivity

- Umožnite vyjadriť sa všetkým deťom, aj tichším a málovravným. Deti, ktoré sa samy nehlásia o slovo, priamo vyzvite na vyjadrenie svojho názoru.
- Aktivita by nemala trvať príliš dlho, preto vyhradte pevný čas na každé kolo reakcií.
- Medzi jednotlivým vyhláseniami udržiujte pozornosť detí krátkymi rozhrievacími cvičeniami.

Obmeny

- Pre staršie deti: Odstupňujte silu presvedčenia o určitom názore (napr. Úplne súhlasím, Skôr súhlasím, Skôr nesúhlasím, Vôbec nesúhlasím).
- Vymyslite také vyhlásenia, ktoré sa budú týkať situácie v okolí a deťom budú dôverne známe.
- Pripravte vyhlásenia, ktoré súvisia s akoukoľvek inou témou ľudských práv (napr. s právom na združovanie, rovnosť, informácie, životné prostredie, rodinnú a náhradnú rodinnú starostlivosť).

VZOROVÉ VYHLÁSENIA

- Všetky, aj tie najmladšie deti majú právo na vyjadrenie svojho názoru na záležitosti, ktoré sa ich týkajú.
- Deti nemajú žiadne právo zúčastňovať sa tvorby rozhodnutí v rodine. Rodiča sami dobre vedia, čo je pre dieťa najlepšie.
- Deti sa môžu dostať do problémov, ak vyjadria svoj názor na záležitosti súvisiace so školou.
- Zapájať sa do tvorby rozhodnutí môžu iba výrečnejšie alebo staršie deti.
- Každé dieťa sa môže rovnocenne zúčastňovať aktivít školského parlamentu alebo školskej rady.
- Deti, ktoré majú problém so zákonom, strácajú svoje právo zapájať sa do akejkoľvek tvorby rozhodnutí.
- Chudobné deti sa nemôžu zapájať do tvorby rozhodnutí v rovnakej miere ako ostatné deti.
- Zapájať sa do tvorby rozhodnutí v škole znamená veľa rozprávať v triede.

36. Hádaj, na koho myslím

Kto si myslíte, že som?

Témy	Ľudské práva, Diskriminácia, Média a internet
Náročnosť	2
Veková skupina	10 až 13 rokov
Trvanie	30 minút
Veľkosť skupiny	10 až 20 detí
Typ aktivity	Hádanky založené na stereotypných reakciách na fotografie, diskusia
Charakteristika	Deti hádajú, akú osobu majú prilepenú na chrbte podľa reakcií ostatných detí.
Ciele	• Diskutovať o vplyve stereotypov a zovšeobecňovania na jednotlivcov a skupiny ľudí. • Analyzovať úlohu médií pri posilňovaní a šírení stereotypov a predsudkov.
Priprava	Zostavte 25 obrázkov, na ktorých sú zobrazení ľudia z rôznych krajín a v rôznych prostrediach. Obrázky pripevnite na kartón, očísľujte ich a ak je to možné, zalamujte ich do plastového obalu.
Pomôcky	• 25 obrázkov pripevnených na kartóne, • pripínáčky a lepiaca páska, • háčky papiera a perá, • tabuľa s hárkami a fixky.

Pokyny

1. Vysvetlite postup pri aktivite:
 - a. Každé dieťa bude mať na chrbte prilepený obrázok istej osoby.
 - b. Všetci sa budete prechádzať po miestnosti. Keď niekoho stretnete, pozrite sa mu alebo jej na chrbát a povedzte zopár slov, ktoré vyjadrujú názor spoločnosti na takúto osobu. Tento názor sa nemusí zhodovať s vašim, mal by však predstavovať určité zovšeobecnenie, ktorým ľudia reagujú na takéto osoby. Môžete pri tom použiť pozitívne, negatívne či dokonca urážlivé vyhlásenia.
 - c. Zapište si všetky slová, ktorými vás častujú ostatné deti, a pokúste sa uhádnuť, kým ste.
2. Prilepte každému dieťaťu na chrbát obrázok tak, aby ho nevidel alebo nevidela, a rozdajte im papierové háčky a ceruzky, aby si mohli zapisovať výroky iných detí.
3. Začnite aktivitu a sledujte, ako sa deti prechádzajú po miestnosti a navzájom reagujú na obrázky na chrbtoch. Po približne desiatich minútach ich zavolajte k sebe.
4. Deti sa postupne pýtajte, či uhádli, akú osobu majú prilepenú na chrbte, a ako k svojmu rozhodnutiu dospeli. Potom každé dieťa požiadajte, nech povie, aké slová použili ostatné deti na opis postavy na obrázku a nech tieto slová napíše na tabuľu.
 - a. Odlepte obrázok, ukážte ho celej skupine a prilepte ho na tabuľu vedľa príslušných komentárov.
5. O každom obrázku sa v krátkosti porozprávajte:
 - a. Odkiaľ sú podľa vás ľudia na tomto obrázku?
 - b. Čo asi robia?

Záverečná reflexia

1. Porozprávajte sa o aktivite. Môžete sa pritom pýtať nasledujúce otázky:
 - a. Bolo náročné nájsť tie správne slová na opísanie ľudí na rôznych obrázkoch?
 - b. Aký ste mali pocit, keď ste sa nepekne alebo neslušne vyjadrovali o osobách na obrázku?

- c. Bolo ťažké uhádnuť totožnosť osoby na vašom chrbte podľa toho, čo vraveli ostatní?
 - d. Ako na vás pôsobili slová, ktoré hovorili ostatné deti?
 - e. Odlišujú sa vaše názory na osobu, ktorú ste predstavovali od toho, ako ju opisovali iné deti?
 - f. Podarilo sa vám všetkým uhádnuť, koho predstavujete? Ak nie, prečo?
2. Diskutujte o zozname opisných slov a výrazov a hľadajte súvislosť s ľudskými právami. Pýtajte sa na príklad tieto otázky a zdôrazňujte v nich pojmy „zovšeobecňovanie“ a „stereotypy“.
- a. Myslíte si, že väčšina ľudí z vášho okolia už stretla takýchto ľudí?
 - b. Akým spôsobom si podľa vás ľudia vytvárajú názory? Dokážu niekedy svoj názor aj zmeniť?
 - c. Čo môže zmeniť váš názor na istú osobu?
 - d. Prečo je nespravodlivé zovšeobecňovať a stereotypizovať?
 - e. Ako by zovšeobecňovanie a vytváranie stereotypov mohlo viesť k porušovaniu ľudských práv?
 - f. Prečo ľudia často iných ľudí vnímajú veľmi rozdielne? Mali by všetci ľudia vnímať všetkých a všetko rovnako?
 - g. Poukážte na to, že médiá formujú veľkú časť našich názorov a predstáv o ľuďoch, ktorých inak vôbec nepoznáme. Diskutujte o tom, akú úlohu zohrávajú médiá pri vytváraní stereotypov:
 - h. Akým spôsobom médiá zobrazujú a predstavujú ľudí z iných kultúr a krajín? Akým spôsobom zobrazujú a predstavujú rôznych ľudí na Slovensku?
 - i. Akým spôsobom môžu médiá viesť k zovšeobecňovaniu a vytváraniu stereotypov?

Odporúčania pre nasledujúce aktivity

Stereotypmi sa zaoberá niekoľko ďalších aktivít:

- „HRY S OBRÁZKAMI“ zo strany 128 a „SVETOVÝ LETNÝ TÁBOR“ zo strany 192 informujú o rôznych druhoch stereotypov.
- Rodovými stereotypmi sa zaoberajú aktivity „CHLAPCI PREDSA NEPLAČÚ!“ zo strany 79 a „KDE BOLO, TAM BOLO...“ zo strany 123.
- Aktivity „ZAVIAZANÉ OČI“ zo strany 63 a „VIEM, VIEŠ, VIEME“ zo strany 49 sa venujú stereotypom týkajúcich sa detí so zdravotným znevýhodnením.

Námety na ďalšiu činnosť

- Deti môžu vymyslieť a uskutočniť prieskum, pri ktorom sa budú pýtať iných ľudí, detí alebo aj dospelých, čo si myslia o týchto obrázkoch. Na základe svojich zistení si môžu stanoviť ďalší postup pri odhaľovaní a riešení stereotypov a predsudkov.
- Zamerajte sa na aktuálnu udalosť, ktorá sa týka ľudí z iných kultúr a krajín, a vyhodnotte spôsob, akým tlač, rozhlas a televízia k tejto záležitosti pristupujú a ako ju prezentujú. Porovnajte spôsoby, akými jednotlivé médiá opisujú rovnaký príbeh. Akým spôsobom sú prezentované súvisiace ľudské práva?
- Ak máte k dispozícii fotografické vybavenie, môžete spolu s deťmi pripraviť výstavu fotografií na tému „Prehliadka ľudských práv“ alebo „V rozmanitosti je krása“, ktoré budú prezentovať rozličné ľudské práva a skupiny ľudí vo vašej komunite.

Rady na vedenie aktivity

- Túto aktivitu môžete upraviť tak, aby sa zameriavala na ľubovoľnú ľudskoprávnú tému, napr. rodovú rovnosť alebo chudobu a sociálne vylúčenie. Prispôbte tomu vybrané obrázky a pýtajte sa súvisiace otázky.

- Dôležitým predpokladom úspešnosti tejto aktivity je výber obrázkov. Zbierajte obrázky z farebných časopisov, cestovných brožúr, starých kalendárov a pohľadníc. Môžete tiež využiť obrázky, ktoré nájdete na internete. Zaznamenajte si pôvodný text alebo iné informácie k jednotlivým obrázkom, aby ste potom vedeli odpovedať na prípadné otázky. Deťom však rozdajte iba samotné obrázky bez akéhokoľvek sprievodného textu.
- Obrázky by mali zobrazovať jednotlivcov aj skupiny; ľudí rôzneho veku, kultúr a schopností. Vyberte si snímky z vidieckeho aj z mestského prostredia; z priemyslu aj poľnohospodárstva; ľudí vykonávajúcich rôzne druhy činností a ľudí tráviacich svoj voľný čas, ľudí rôzneho pôvodu, farby pleti a náboženského vierovyznania. Pri číslovaní obrázkov sa ich nesnažte nijako zvlášť usporiadať.
- Dávajte si pozor, aby vybrané obrázky nezobrazovali vlastnosti príliš podobné osobným vlastnostiam detí v skupine. Deti by sa potom mohli cítiť neprijemne alebo zahanbene.
- Veľa detí nebude schopných rozlíšiť stereotypné odpovede od ich vlastných názorov. Táto aktivita môže pre nich predstavovať výzvu, ale zároveň im aj otvoriť nový pohľad na danú tému.

Obmeny

- Úroveň detí v skupine sa môže výrazne líšiť, a to z hľadiska ich zrelosti, informovanosti o stereotypoch a „vizuálnej gramotnosti“. Prispôbte preto úroveň analýzy schopnostiam a skúsenostiam skupiny.

37. Kto rozhoduje?

Kedy je dieťa „dosť veľké“?

Témy	Rodina a náhradná rodinná starostlivosť, Participácia
Náročnosť	2
Veková skupina	7 až 10 rokov
Trvanie	45 minút
Veľkosť skupiny	4 až 24 detí
Typ aktivity	Tvorba rozhodnutí, diskusia v menších skupinách
Charakteristika	Deti odpovedajú na zoznam otázok, ktoré navrhujú, kto by mal v danej situácii rozhodovať. Používajú pri tom karty s farebnými kódmi, ktorými zobrazujú svoje odpovede.
Ciele	• Zamyslieť sa nad procesom tvorby rozhodnutí v rodine. • Diskutovať o účasti detí na rodinnom živote. • Predstaviť pojem „rozvíjajúcich sa schopností“ dieťaťa.
Príprava	• Pripravte si otázky na čítanie. • Vytvorte sadu kariet pre každé dieťa.
Pomôcky	1 zelená, žltá a oranžová karta pre každé dieťa.

Pokyny

1. Povedzte deťom, nech sa zamyslia nad tým, čo majú dnes oblečené a požiadať ich, aby chvíľu diskutovali o tom, kto rozhodol, čo si dnes dajú na seba. Bol to ich rodič alebo rodičia? Boli to samy deti? Bolo to spoločné rozhodnutie dieťaťa a rodiča alebo oboch rodičov? Vysvetlite deťom, že táto aktivita sa bude zaoberať tvorbou rozhodnutí.
2. Každému dieťaťu odovzdajte sadu kariet (zelenú, žltú a oranžovú). Vysvetlite im, že budete čítať zoznam rozhodnutí, ktoré je potrebné vykonať. Po každej otázke sa ich opýtate, kto by mal podľa nich prijať toto rozhodnutie. Ak si deti myslia, že rozhodnutie by mal prijať rodič alebo rodičia, zdvihnú zelenú kartu. Ak si myslia, že rozhodnutie by malo prijať dieťa, zdvihnú žltú kartu. Ak si myslia, že rozhodnutie by malo prijať dieťa spolu s rodičom alebo rodičmi, zdvihnú oranžovú kartu.
3. Postupne čítajte otázky a vždy chvíľu počkajte, kým všetci zdvihnú svoje karty. Nabádajte deti, nech sa rozhliadnu po miestnosti a zistia názory ostatných detí. Niektoré deti sa pravdepodobne nezdržia komentárov, s diskusiou však vyčkajte až do záverečnej reflexie aktivity.

Záverečná reflexia

1. Aktivitu môžete zhodnotiť kladením nasledujúcich otázok:
 - a. Ako sa vám páčilo táto aktivita?
 - b. Bolo náročné zaujať stanovisko k niektorým otázkam? Prečo?
 - c. Pri ktorých otázkach to bolo ľahšie a pri ktorých náročnejšie? Prečo?
 - d. Prečo sa vaše odpovede navzájom líšili?
 - e. Existuje na dané otázky správna alebo nesprávna odpoveď?
 - f. Aké postavenie by mali mať deti pri rozhodovaní o veciach, ktoré sa ich týkajú? Akú úlohu pritom hrá ich vek? Prečo áno alebo prečo nie?
2. Oboznámte deti s pojmom „rozvíjajúce sa schopnosti“, ktorý hovorí, že deti by mali mať tým viac príležitostí k tvorbe rozhodnutí a tým väčší podiel zodpovednosti za svoje osobné záležitosti, čím sú staršie a vyspelejšie. Ak máte v skupine staršie deti, podložte vysvetlenie znením článkov 5 a 14 Dohovoru

o právach dieťaťa a bližšie sa zaoberajte týmto pojmom. Pýtajte sa detí na ich vlastnú úlohu pri tvorbe rozhodnutí pomocou týchto a podobných otázok:

- a. Zúčastňujete sa na tvorbe rozhodnutí vo svojej rodine? O aké rozhodnutia ide?
 - b. Môžete o niektorých veciach rozhodovať sami? Pri akých otázkach?
 - c. Potrebujete pri rozhodovaní o niektorých veciach pomoc a radu od rodiča alebo rodičov? O aké rozhodnutia ide?
 - d. Akými spôsobmi môžete požiadať svojho rodiča alebo rodičov o radu?
 - e. Je dôležité, že sa spolu s rodičom alebo rodičmi zapájate do rozhodovania o veciach súvisiacich s rodinným životom? Prečo áno alebo prečo nie?
 - f. Akými spôsobmi sa môžete viac zapájať do vecí súvisiacich s rodinným životom?
 - g. Páči sa vám spôsob, akým vo vašej rodine dochádza k rozhodnutiam? Ktorých rozhodnutí sa vôbec nezúčastňujete, ale chceli by ste sa? Do ktorých rozhodnutí by ste sa chceli zapájať viac?
3. Prepojte aktivitu s ľudskými právami, pričom sa môžete pýtať nasledujúce otázky:
- a. Prečo sa podľa vás niektoré ľudské práva týkajú detí a ich rodín?
 - b. Prečo je podľa vás zapájanie sa detí do prijímania rozhodnutí, ktoré sa ich týkajú, jedným zo základných ľudských práv detí?
 - c. Kto iný ešte robí rozhodnutia o životoch detí okrem nich samotných a ich rodičov? Prečo je to dôležité vedieť?

Odporúčania pre nasledujúce aktivity

- Pred touto aktivitou môžete deti oboznámiť s mnohovýznamovým pojmom „rodina“ pomocou aktivity „ČO JE RODINA?“ zo strany 169.
- V aktivite „NAŠA ÚSTAVA“ zo strany 52 sa deti zúčastňujú tvorby rozhodnutí a učia sa vyjednávať a rokovať.

Námety na ďalšiu činnosť

- Každé dieťa požiadať, nech spolu so svojim rodičom alebo rodičmi vypracuje spoločný rodinný potup, ktorý stanoví účasť jednotlivých členov rodiny na rozhodovaní o rodinnom živote.
- Pozvite rodičov, aby prišli pred vašou skupinou porozprávať o svojich názoroch na rodinný život a o tom, ako sa mení ich úloha pri rozhodovaní o osobných záležitostiach detí počas ich dospievania.

Rady na vedenie aktivity

- Niektoré deti môžu mať ťažkosti pri posudzovaní niektorých otázok. V každom prípade ich však povzbudzujte, aby si vybrali tú odpoveď, ktorá im je najbližšia.
- Informujte sa o situácii v rodinách detí, s ktorými pracujete. Niektoré deti možno nežijú s rodičom alebo rodičmi, ale so zákonnými zástupcami či pestúnmi, ktorých by ste v takomto prípade mali takisto zahrnúť do aktivity.
- Niektoré deti budú chcieť okamžite vyjadriť svoje stanoviská a názory na jednotlivé otázky. V takom prípade im vysvetlite, že na diskusiu bude dostatok času v druhej časti aktivity.
- Pred začatím aktivity si deti môžu svoje farebné karty označiť, aby nezabudli, čo znamenajú. Vysvetlivky ku kartám môžete umiestniť aj na tabuľu.

Obmeny

- Ak chcete aktivitu prehľbiť, môžete sa s deťmi po každej skupine otázok porozprávať o ich rozhodnutiach.
- Pre staršie deti: Požiadajte ich, nech priradia k jednotlivým otázkam príslušné články Dohovoru o právach dieťaťa. Opýtajte sa, prečo ľudské práva chránia účasť detí a rodičov na rodinnom živote. Prečo sú tieto práva dôležité?

VZOROVÉ VYHLÁSENIA

Kto by mal rozhodovať o tom, či môžete zostať sami doma, keď ide zvyšok rodiny na nákupy:

- keď máte 5 rokov?
- keď máte 10 rokov?
- keď máte 15 rokov?

Kto by mal rozhodovať o tom, či môžete zostať v kontakte s oboma rodičmi po ich rozvode alebo odlúčení:

- keď máte 4 roky?
- keď máte 9 rokov?
- keď máte 17 rokov?

Kto by mal rozhodovať o tom, či môžete nastúpiť do armády:

- keď máte 6 rokov?
- keď máte 11 rokov?
- keď máte 16 rokov?

Kto by mal rozhodovať o tom, či si môžete obliecť príplášť, keď vonku prší:

- keď máte 3 roky?
- keď máte 9 rokov?
- keď máte 14 rokov?

Kto by mal rozhodovať o tom, či máte byť vegetariánom/vegetariánkou alebo nie:

- keď máte 4 roky?
- keď máte 8 rokov?
- keď máte 13 rokov?

Kto by mal rozhodovať o tom, či môžete fajčiť cigarety:

- keď máte 6 rokov?
- keď máte 9 rokov?
- keď máte 15 rokov?

VZOROVÉ VYHLÁSENIA

Kto by mal rozhodovať o tom, či môžete zostať hore do polnoci:

- keď máte 5 rokov?
- keď máte 9 rokov?
- keď máte 14 rokov?

Kto by mal rozhodovať o tom, či môžete surfovať na internete bez dozoru:

- keď máte 6 rokov?
- keď máte 10 rokov?
- keď máte 16 rokov?

Kto by mal rozhodovať o tom, či si môžete vybrať vlastné náboženské vierovyznanie:

- keď máte 5 rokov?
- keď máte 9 rokov?
- keď máte 13 rokov?

Kto by mal rozhodovať o tom, či môžete prestať chodiť do školy:

- keď máte 6 rokov?
- keď máte 10 rokov?
- keď máte 15 rokov?

Kto by mal rozhodovať o tom, či sa môžete stať členom miestneho spevokolu:

- keď máte 5 rokov?
- keď máte 9 rokov?
- keď máte 17 rokov?

Kto by mal rozhodovať o tom, či môžete mať vlastný mobilný telefón:

- keď máte 4 roky?
- keď máte 8 rokov?
- keď máte 14 rokov?

Kto by mal rozhodovať o tom, či vás môžu umiestniť do pestúnskej rodiny:

- keď máte 4 roky?
- keď máte 10 rokov?
- keď máte 16 rokov?

38. Slová, čo bolia

Ublížiť mi môžu nielen kamene a palice, ale aj slová!

Témy	Diskriminácia, Rodová rovnosť, Násilie
Náročnosť	2
Veková skupina	10 až 13 rokov
Trvanie	60 minút
Veľkosť skupiny	5 až 20 detí
Typ aktivity	Vytváranie zoznamu, stanovovanie priorít, diskusia
Charakteristika	Deti uvádzajú príklady zraňujúceho jazyka a diskutujú, prečo tak ľudia hovoria a aké to môže mať dôsledky.
Ciele	- Premýšľať o príčinách a dôsledkoch zraňujúceho jazyka. - Porozumieť, prečo môžu ľudia na rôzne výrazy reagovať odlišne. - Pochopiť obmedzenia slobody prejavu. - Využívať schopnosť obrany voči zraňujúcemu jazyku v praxi.
Príprava	Napište znenie článku 13 Dohovoru o právach dieťaťa na štvorčekový papier alebo tabuľu.
Pomôcky	- Samolepiace poznámkové bloky alebo papierové prúžky, lepiaca páska, - štvorčekový papier a fixky alebo tabuľa a krieda, - kópia článku 13 Dohovoru o právach dieťaťa.

Pokyny

- Napište a prípadne nahlas prečítajte článok 13 Dohovoru o právach dieťaťa. Zdôraznite, že tento článok stanovuje právo dieťaťa na slobodu prejavu, avšak výslovne obmedzuje prejav, ktorý by mohol porušiť práva a povesť iných ľudí. Začnite diskusiu o slobode prejavu a pýtajte sa tieto a podobné otázky:
 - Mali by sme vždy mať právo povedať všetko, čo chceme?
 - Mali by byť nejakým spôsobom obmedzené možnosti na vyjadrenie našich názorov a myšlienok?
 - Aký druh jazyka porušuje práva iných ľudí?
 - Aký druh jazyka poškodzuje povesť iných ľudí?
- Povedzte deťom, že v nasledujúcej aktivite sa budú zaoberať práve týmito otázkami.
- Každému dieťaťu rozdajte prúžky papiera a požiadaťte ich, nech napíšu zraňujúce výroky, ktoré ľudia hovoria o iných deťoch, prípadne prezývky, ktorými sa deti navzájom častujú. Každé takéto slovo alebo výrok by mal byť zaznamenaný na osobitnom papieri.
- Vyrobte tabuľku (príklad je uvedený nižšie) so stĺpcami označujúcimi úroveň závažnosti slova alebo výrokov – od Žartovných / Hravých až po Mimoriadne zraňujúce / Ponižujúce. Požiadaťte deti, nech pripnú svoje prúžky na to miesto v tabuľke, kam podľa nich patria. Poproste ich, aby počas tejto časti aktivity nič nevraveli.

Žartovné alebo hravé	Mierne zraňujúce	Dost zraňujúce	Veľmi zraňujúce až ponižujúce	Mimoriadne zraňujúce až ponižujúce

- Všetky deti požiadaťte, aby si v tichosti prezreli tabuľku. Niektoré slová sa budú zrejme vyskytovať viackrát a takmer vždy budú zaradené do rôznych kategórií závažnosti.

Záverečná reflexia

- Keď si deti opäť posadajú, pýtajte sa na ich postrehy napríklad pomocou týchto otázok:
 - Objavujú sa niektoré slová vo viacerých stĺpcoch?
 - Prečo podľa vás niektoré deti považujú určité slovo za žartovné, ale iné ho považujú za zraňujúce alebo ponižujúce?
 - Záleží na tom, akým spôsobom sa dané slovo alebo výrok vysloví alebo povie? Záleží na tom, kto ho povie?
 - Prečo ľudia používajú takéto slová a výroky?
 - Je ubližovanie iným ľuďom používaním nevyberaného a hanlivého jazyka istou formou násilia? Prečo?
- Opýtajte sa detí, či vedia medzi uvedenými zraňujúcimi slovami a výrokm rozlíšiť akékoľvek opakujúce sa vzory alebo kategórie. Napište na tabuľu jednotlivé kategórie, ktoré deti dokážu identifikovať (napr. telesný vzhľad a spôsobilosti, duševné vlastnosti, sexualita, rodinný alebo etnický pôvod). Počas analýzy sa môžete pýtať nasledujúce otázky:
 - Sú niektoré slová určené iba pre dievčatá? Sú niektoré slová určené iba pre chlapcov?
 - Prečo patrí zraňujúci jazyk do týchto kategórií?
 - V ktorých kategóriách sa nachádzajú najzraňujúcejšie slová?
 - Čo z toho vyplýva?
- Deti požiadaťte, aby zobrali prúžky papiera z prvej tabuľky a umiestnili ich do najvhodnejšej kategórie. V prípade potreby zriadte kategóriu s názvom „Iné“. Deti sa potom môžete pýtať nasledujúce otázky:
 - V ktorých kategóriách sa nachádza najviac prúžkov? Viete to vysvetliť?
 - Nachádzajú sa v určitých kategóriách tie najzraňujúcejšie slová?
 - Na túto otázku nemusíte odpovedať nahlas, ale zamyslite sa nad ňou: Patria slová, ktoré sami používate, do niektorej z uvedených kategórií?
 - Rozdeľte deti do menších skupín a každej dajte niekoľko prúžkov so slovami, ktoré deti považujú za najzraňujúcejšie. Z každej skupiny niekoho požiadaťte, aby prečítal alebo prečítala prvé slovo alebo výraz. Skupina by mala uznať, že sa naozaj jedná o zraňujúcu poznámku a diskutovať, či by ľuďom malo byť dovolené rozprávať takéto veci, prípadne ako by sa na ne mohlo reagovať. Rovnakým spôsobom postupujte pri každom slove alebo výraze.
- Deti požiadaťte, aby opísali, k akým záverom dospeli počas skupinovej práce. Hľadajte vzťah medzi zraňujúcim jazykom a povinnosťami, ktoré vyplývajú z ľudských práv. Deti sa môžete pýtať nasledujúce otázky:
 - Sú dospelí zodpovední za to, aby sa prestalo hovoriť zraňujúcim jazykom? Ak áno, prečo?
 - Sú deti zodpovedné za to, aby samy prestali hovoriť zraňujúcim jazykom? Ak áno, prečo?
 - Ako môžete pomôcť, aby sa prestalo hovoriť zraňujúcim jazykom?
 - Má to význam? Prečo?
 - Akým spôsobom porušuje zraňujúci jazyk ľudské práva?

Odporúčania pre nasledujúce aktivity

- Prehľbte diskusiu o možných spôsoboch obmedzenia slobody slova. Zahrajte sa s deťmi roly, v ktorých si vyskúšajú, ako sa zachovať pri strete s nadávkami a zraňujúcim jazykom.
- Pri aktivite „OD SLOV K ČINOM“ na strane 108 deti zvažujú, ako môžu samy zakročiť v prípade porušovania ľudských práv.

Námety na ďalšiu činnosť

- Na základe tejto aktivity sa môžete s deťmi porozprávať o jazyku, ktorým rozprávajú v skupine. Vie sa skupina zhodnúť na istých slovách, ktoré by sa nemali používať?
- Do skupinových pravidiel môžete doplniť článok o používaní zraňujúceho jazyka.

Rady na vedenie aktivity

- Facilitátor alebo facilitátorka musí k tejto aktivite pristupovať nanajvýš citlivo. Deti poznajú a stretávajú sa so „škaredými slovami“ už od svojho raného veku, zriedka sa však o nich rozprávajú s dospelými. Pri bodoch 2 až 4 preto môžete očakávať isté rozpaky či nervózny smiech. Ubezpečte ich, že v tejto aktivite je prijateľné pracovať s podobnými slovami, pretože ich nebudete „používať“, ale o nich diskutovať.
- Hanlivé slová a výrazy sa nemusia hovoriť nahlas, ale môžu byť zapísané na papier. Jedinou výnimkou je bod 3 Záverečnej reflexie, kedy sa deti rozhodujú, či je dané slovo prijateľné alebo nie.
- Jedným z cieľov aktivity je porozumieť tomu, že niektoré slová môžu vyvolávať rôzne pocity. Jednému dieťaťu môže isté slovo pripadať zábavné, zato druhému mimoriadne zraňujúce. Pozorne si vypočujte všetky deti a nedovoľte, aby názor väčšiny „prevalcoval“ pocity dieťaťa, ktoré považuje isté slová za zraňujúce. Môžete sa pokúsiť hlbšie preskúmať príčiny zvýšenej citlivosti detí na určité slová.
- Táto aktivita sa neodporúča pre zmiešané skupiny s väčším vekovým rozpätím. Najmä menšie deti nemusia ešte poznať význam istých slov, predovšetkým slov týkajúcich sa sexualita a sexuálneho správania. Pozorne a citlivo preto prispôbte aktivitu veku a zloženiu skupiny detí.
- Nevyhnutnou súčasťou tejto aktivity je záverečná reflexia. Dajte deťom dostatok času, aby mohli vytvoriť vlastné kategórie a prísť k vlastným záverom. Nachádzajte spolu s nimi presvedčivé prepojenia s ľudskými vzťahmi.

Obmeny

- Pre menšie deti: Túto aktivitu môžete upraviť pre menšie deti (napr. vo veku 8 až 10 rokov, prípadne ešte mladšie) tým, že vynecháte bod 1 (týkajúci sa Dohovoru o právach dieťaťa). Pri záverečnej reflexii sa zároveň môžete zamerať iba na otázky z bodu 1, prípadne si pomocou hrania rolí vyskúšať, ako možno reagovať na hanlivé slová a výrazy. Na záver sa môžete so skupinou zamyslieť, ako predísť používaniu zraňujúcich slov.
- Pre staršie deti: Tejto téme sa môžete venovať aj počas viacerých dní. Prvý deň môžete napríklad realizovať aktivitu a body 1 a 2 Záverečnej reflexie a ďalší deň môžete diskutovať o zvyšných bodoch. Takto deťom umožníte dôkladnejšie si osvojiť získané vedomosti a pozornejšie začať sledovať používanie jazyka v ich okolí.

39. Svetový letný tábor

Najradšej si vyberám obľúbených ľudí!

Témy	Diskriminácia, Ľudské práva
Náročnosť	2 až 3
Veková skupina	8 až 13 rokov
Trvanie	45 až 60 minút
Veľkosť skupiny	Najviac 20 detí
Typ aktivity	Hľadanie priorít, vyjednávanie a rokovanie, diskusia
Charakteristika	Deti vyberajú zo zoznamu „spolubývajúcich“ do stanu a diskutujú, na základe čoho sa rozhodli.
Ciele	• Poukázať na stereotypy a predsudky a zamyslieť sa nad ich pôvodom. • Šíriť ideály rovnosti a nediskriminácie.
Priprava	• Vytvorte zoznam 12 detí z tábora (t. j. spolubývajúcich, resp. táborníkov a táborníčok) podľa priložených príkladov, prípadne zostavte svoj vlastný zoznam. Minimálne jedno dieťa by malo pochádzať z neexistujúceho miesta. • Zoznam môžete napísať aj na tabuľu. • Každému dieťaťu vyrobte kópiu pracovného hárku s opisom tábora, úlohami a zo znamom 12 detí.
Pomôcky	• Kópia pracovného hárku a ceruzka pre každé dieťa, • hárky papiera a fixky pre každú skupinu.

Pokyny

1. Každému dieťaťu dajte kópiu pracovného hárku a ceruzku. Opíšte situáciu a pokyny na pracovnom hárku a nahlas prečítajte opis jednotlivých táborníčok a táborníkov zo zoznamu.
 2. Deti požiadajte, aby si samy v tichosti vybrali troch spolubývajúcich zo zoznamu, s ktorými chcú bývať v stane.
 3. Po dokončení výberu rozdeľte deti do troj- až päťčlenných skupín a vysvetlite im úlohu:
 - a. Vo vašej časti tábora sú štyri stany. Do každého stanu sa zmestia štyri deti. Vo vašej skupine bude teda dokopy 16 ľudí (každé dieťa v skupine bude mať v stane troch spolubývajúcich alebo spolubývajúce). V skupine sa dohodnite, kto bude s kým v stane. Nakreslite si na hárok papiera štyri stany a nad každý z nich napíšte mená detí, ktoré v ňom budú spať. Potom svoj hárok pripnite na tabuľu.
 - b. Ak je konečný súčet detí (skutočných, aj tých zo zoznamu) vyšší ako 16, rozhodnite sa, koho zo zoznamu vylúčite. Ak je konečný súčet detí (skutočných, aj tých zo zoznamu) nižší ako 16, pretože sa viaceré deti rozhodli pre toho istého táborníka či táborníčku, vyberte zo zoznamu ďalšiu osobu.
 4. Dajte deťom dostatok času na to, aby si prezreli nákresy stanov ostatných skupín. Potom postupne prečítajte zoznam táborníkov a táborníčok a zistite, do ktorého stanu skupiny zaradili jednotlivé osoby. Vďaka tomu detividia, ktoré deti si vybrali rovnakých spolubývajúcich do stanu.
1. O výsledkoch aktivity môžete diskutovať pomocou nasledujúcich otázok:
 - a. Bolo ťažké vybrať si tri deti, s ktorými budete bývať v stane? Prečo áno alebo prečo nie?
 - b. Boli niektoré deti vybrané viackrát? Prečo?
 - c. Stalo sa, že niektoré deti si nikto nevybral? Prečo?

Zdroj: uro- rail à la carte,
Vzdelávací zborník kampane
Každý iný
– všetci rovní,
Rada Európy, 1995.

- d. Ako ste sa rozhodovali o dieťati pochádzajúcom z miesta, o ktorom ste nikdy nepočuli?
2. Ako sa vám táto aktivita páčila?
- Stalo sa počas skupinovej diskusie niečo zaujímavé?
 - Bolo ťažké dohodnúť sa vo vašej skupine?
 - Kto je spokojný s výsledkami a kto nie?
 - Naučili ste sa niečo o sebe? Naučili ste sa niečom o tom, akým spôsobom sa rozhodujete?
3. Prirovnajte túto aktivitu k situáciám z vášho života:
- Bola táto situácia realistická?
 - Napadá vám situácia, kde si musíte vybrať, s kým budete?
 - Aký máte pocit, keď si niekoho vyberáte?
 - Aký je to pocit, keď vás niekde vyberú? A aký je to pocit, keď vás nevyberú?
 - Rozhodujete sa podobne aj v skutočnom živote? Ak áno, ako?
 - Majú všetky deti právo na výber? Majú všetky deti právo byť vybrané?
4. Diskutujte o tom, ako si vytvárame predstavy a názory o ľuďoch – dokonca aj o tých, ktorých sme ešte nikdy predtým nestretli.
- V čom sú deti rovnaké? Čím sa odlišujú?
 - Podľa čoho si vytvárate predstavu o deťoch, ktoré ste nikdy nevideli?
 - Podľa čoho si vytvárate predstavu o tom, odkiaľ pochádzajú?
 - Majú o vás niektorí ľudia stereotypné predstavy? Majú niektorí ľudia stereotypné predstavy o deťoch?
 - Ako sa môžeme vyhnúť vytváraniu skreslených predstáv na základe stereotypov?
 - Prečo vedú stereotypy k diskriminácii?

Odporúčania pre nasledujúce aktivity

- Aktivita „MILÝ DENNÍČEK“ zo strany 99 ponúka možnosť nazerania na rovnaké činnosti z rôznych uhlov pohľadu.
- Aktivita „HARABURDÍK“ zo strany 196 rozpráva o strachu z neznámeho.
- Aktivity „ZAVIAZANÉ OČI“ zo strany 63, „HRY S OBRÁZKAMI“ zo strany 128 a „HÁDAJ, NA KOHO MYSLÍM“ zo strany 182 sa venujú rôznym druhom stereotypov.

Námety na ďalšiu činnosť

- Keď si budú deti pri najbližšej príležitosti vyberať partnerov, partnerky či skupiny, pripomeňte im túto aktivitu a opýtajte sa, čo si z nej odniesli.
- Zorganizujte letný tábor. Viaceré európske grantové programy ponúkajú možnosti podpory takýchto typov táborov. Pri deťoch starších ako trinásť rokov zvážte program Európskej komisie Mládež v akcii.

Rady na vedenie aktivity

- Dávajte si veľký pozor na to, aby ste neupevnili práve tie stereotypy, ktorými sa táto aktivita zaoberá!
- V každej malej skupine by mali byť v ideálnom prípade štyri deti, pričom každé dieťa si vyberie zo zoznamu troch spolubývajúcich. Táto aktivita je však vhodná aj pre trochu menšie či väčšie skupiny, ktoré potom musia rokovať o pridaní alebo vylúčení táborníčov a táborníkov s cieľom dosiahnuť stanovený konečný počet všetkých detí v skupine (16).

- Pri výbere alebo prispôsobovaní zoznamu spolubývajúcich opatrne voľte slová, aby aktivita splnila svoj vzdelávací účel. Uistite sa, že žiadne dieťa v skupine nezodpovedá opisu táborníka či táborníčky zo zoznamu. Pri práci s menšími deťmi zjednodušte opis, najmä pôvod, ponechajte však na zozname jedno dieťa pochádzajúce z fiktívneho miesta. Deti sa tak budú musieť rozhodnúť bez toho, aby o ňom niečo vedeli.
- Ak vám zdieľanie stanu alebo prostredie letného tábora nevyhovuje, vyberte iné, ale s podobným charakterom (napr. spoločná lavica v triede, mládežnícka ubytovňa alebo izba v internáte).
- Neodpovedajte na otázky o zozname spolubývajúcich. Deťom vysvetlite, že sa musia rozhodnúť iba podľa toho, čo je napísané v zozname.
- Niektoré deti si možno nebudú vedieť vybrať a povedia, že im je jedno, s kým budú v stane. V takom prípade sa ich spýtajte, s kým by v stane nechceli byť.
- Niektorí členovia skupiny sa môžu rozhodnúť, že ostanú v stanoch spolu a „neznáme“ deti pošlú do iných stanov. Nijakým spôsobom nezasahujte, veď takýto výsledok tiež veľa napovie. Rovnako nedávajte deťom pocítiť, že je nesprávne, ak si vyberajú deti podobné im, nie vždy ide predsa o diskrimináciu.

Obmeny

- Na skrátenie aktivity:
 - „Použite“ menšie stany. Každé dieťa si bude vyberať len jedného či dvoch spolubývajúcich.
 - Znížte celkový počet táborníčov a táborníkov v zozname.
 - Vynechajte bod 3 (rozdelenie do menších skupín).
 - Vytvorte zoznam všetkých táborníčov a táborníkov vybraných členmi skupiny, ktorý pomôže pri ďalšom rozhodovaní. Každé dieťa si potom vyberá jedného spolubývajúceho, kým sa všetci nerozdelia.
- Pre menšie deti:
 - Riadte sa vyššie uvedenými návrhmi na skrátenie aktivity.
 - Opis jednotlivých táborníčov a táborníkov prispôbte, aby bol vhodný aj pre menšie deti (nemusia napr. poznať výrazy „Mongolsko“ alebo „kung-fu“).

PODKLADY: PRACOVNÝ HÁROK

Svetový letný tábor

Spolu s deťmi z celého sveta si pricestoval/pricestovala na Svetový letný tábor. Zatiaľ nikto nikoho nepozná. Vedúci tábora si povedali, že nechajú na vás, s kým budete nasledujúce dva týždne bývať v stane. Do každého stanu sa zmestia štyri deti a ty si teraz môžeš vybrať tri ďalšie deti, s ktorými budeš bývať.

Deti zo Svetového tábora

Vyber si tri deti z tohto zoznamu, s ktorými chceš byť v stane.

- 1. _____
- 2. _____
- 3. _____

- 1. Dieťa so zlomenou nohou a barlami
- 2. Rómske dieťa zo Slovenska so zlatými náušnicami
- 3. Dieťa z Austrálie s ryšavými vlasmi a pehami
- 4. Japonské dieťa oblečené v tričku s kung-fu obrázkom
- 5. Tučné dieťa z USA
- 6. Hanblivé dieťa z Ultramarínie
- 7. Dieťa z prisťahovaleckej rodiny z Afriky
- 8. Nevidomé dieťa s vodiacim psom
- 9. Dieťa so silnými okuliarmi a akné
- 10. Dieťa zo Spojeného kráľovstva oblečené v školskej uniforme
- 11. Turecké dieťa z Nemecka s modrinou pod okom, oblečené v tričku s lebkou
- 12. Dieťa z Južnej Ameriky oblečené v miestnom folklórnom kroji
- 13. Dieťa, ktoré sa dohovára posunkovou rečou
- 14. Dieťa z Mongolska s veľmi dlhými čiernymi vlasmi
- 15. Dieťa zo Slovenska, ktoré vyzerá dosť hlúpo
- 16. Dieťa z Palestíny, ktorému chýba jedna ruka
- 17. Dieťa s blondavými vlasmi, ktoré hovorí veľmi spisovne
- 18. Dieťa, ktorému sa neustále štikúta
- 19. Dieťa oblečené v rovnakej bunde, ako máš ty
- 20. Dieťa, ktoré neustále počúva MP3 prehrávač

40. Haraburdík

Nikto za jedného a jeden za všetkých.

Témy	Ľudské práva, Diskriminácia
Náročnosť	1
Veková skupina	7 až 10 rokov
Trvanie	35 minút
Veľkosť skupiny	5 až 35 detí
Typ aktivity	Rozprávanie príbehu, zamyslenie sa
Ciele	• Diskutovať o pojme „Každý iný – všetci rovní“. • Poukázať na význam tolerancie a rozmanitosti. • Diskutovať o násilí a riešení konfliktov. • Porozumieť princípu univerzálnosti práv.
Príprava	• Vopred si nacvičte bábkové divadlo. • Vytvorte bábk Haraburdíka – zvieratá, ktorá má vlastnosti a črty viacerých odlišných zvierat (môžete sa inšpirovať vzorovou ilustráciou).
Pomôcky	• Bábkové divadlo alebo podobné kulisy, • rôzne bábk s podobou zvierat, poľovníka, rozprávača a Haraburdíka.

Pokyny

- 1. Zhromaždite deti pred bábkovým divadlom. Vysvetlite im, že budú potichu sledovať predstavenie a prehovorí iba vtedy, ak sa ich bábk niečo spýtajú. Deti by sa nemali bábok dotýkať.
- 2. Zahrajte bábkové divadlo. Pravidelne kladte deťom otázky, aby ste udržali ich pozornosť a podporili vytýčené ciele aktivity.

Záverečná reflexia

- 1. Deti sa môžete opýtať nasledujúce otázky:
 - a. Ako sa vám páčil príbeh?
 - b. Čo sa v ňom stalo?
 - c. Aké zvieratá máte najradšej? Ktoré zvieratá sa vám páčia najmenej? Prečo?
 - d. Správali sa ostatné zvieratá k Haraburdíkovi spravodlivo?
 - e. Prečo sa tak správali?
 - f. Prečo si myslíte, že sa ostatné zvieratá spriatelili s Haraburdíkom? Pretože bol najsilnejší? Pretože bol najkrajší? Pretože bol statočný a štedrý?
- 2. Kladením nasledujúcich otázok môžete aktivitu prepojiť s ľudskými právami:
 - a. Videli ste niekedy niekoho správať sa k inému človeku tak, ako sa na začiatku zvieratá správali k Haraburdíkovi?
 - b. Prečo k tomu v skutočnosti dochádza?
 - c. Sme všetci rovnakí a zároveň odlišní? V čom sme si podobní? A čo nás navzájom odlišuje?
 - d. Čo môžeme urobiť preto, aby sa niektoré deti necítili ako Haraburdík, keď sa s ním nikto nechcel priateľiť?

Zdroj: Prevzaté z bábkového predstavenia portugalskej skupiny Animagao e Inovacao Social, (MAIS): www.mais.online.pt.

Odporúčania pre nasledujúce aktivity

Deti samy môžu toto jednoduché predstavenie zahrať iným deťom. Môžu tiež vyrobiť vlastné bábk, a prípadne vymyslieť vlastný a originálny príbeh. Do podoby bábkového divadla je možné zinscenovať aj iné rozprávky z tejto publikácie (napr. z aktivít „MODERNÁ ROZPRÁVKA“ zo strany 115 a „KDE BOLO, TAM BOLO...“ zo strany 123).

Námety na ďalšiu činnosť

Spýtajte sa detí, aké by to bolo, keby sa Haraburdík stal členom ich skupiny. Pomôžte deťom vytvoriť vlastné „pravidlá správania“, ktoré rešpektujú odlišnosť každého dieťaťa. Pravidlá vystavte na viditeľné miesto a odvolávajú sa na ne vždy, keď to bude potrebné.

Rady na vedenie aktivity

- Ak nemáte naporúdzi skutočné bábkové divadlo, jednoducho si sadnite za zavesenú plachtu.
- Použite akékoľvek bábk, ktoré máte k dispozícii. Ak nemáte vhodné bábk, vyrobte si z kartónu alebo z ponožiek vlastné.
- Výzor Haraburdíkaupravte podľa vlastnej fantázie. Bábk, môže mať uši zajaca, roh nosorožca, myši ňufák a fúzy, leviu hrivu či vak ako kengura. Dôležité je, aby vyzeral nanajvýš bizarne, mal výrazný nos, krikľavý hlas a mohol sa potichu pohybovať. Môžete však upraviť príbeh tak, aby ste využili ktorú koľvek bábk, ktorú máte k dispozícii.
- Pri práci s väčšou skupinou detí bude potrebné zabezpečiť prítomnosť druhého facilitátora či facilitátorky na zodpovedanie prípadných otázok detí.

SCENÁR

Úvod: (vystúpenie bábk „Rozprávača“, ktorý nie je súčasťou príbehu)

Rozprávač: Dobrý deň, dámy a páni, chlapci a dievčatá! Som nesmierne rád, že máte všetci nastražené uši aj oči a tešíte sa na dnešné fantastické predstavenie!

Hneď na začiatok vám poviem jedno malé tajomstvo. Celý príbeh sa bude odohrávať vo svete zvierat. V tomto svete, podobne ako v tom našom, nie je všetko nádherné a nie všetko je škaredé, nie všetko je normálne a nie všetko je divné. Ale veď nechajte sa prekvapiť!

Aj v tomto príbehu vás čaká jedno také prekvapenie. Je to príbeh o veľmi zvláštnom zvieratku menom Haraburdík. Pozorne sledujte a počúvajte. Ostaňte sedieť na svojich miestach, aby sa zvieratká nevyplašili a neutiekli. Veď to by sme sa nikdy nedozvedeli, ako sa príbeh skončí. Uvidíme sa neskôr!

PRÍBEH

Súhrn: Haraburdík stretáva jedno zviera za druhým. Každé z nich ho považuje za veľmi podivné stvorenie. Haraburdík si hľadá priateľov, ale nikto sa s ním nechce kamarátiť, pretože je podľa nich divný.

Nasleduje príklad jedného z takýchto stretnutí:

Žirafa: (Prichádza na javisko a prehovorí k deťom) Ahojte, deti. Viete, kto som? (Obecenstvo: Ty si žirafa.)

Žirafa: Ako ste to vedeli? Mám to napísané niekde na čele? (Obecenstvo: Máš dlhý krk, hnedožlté flaky atď.)

Žirafa: Áno, máte pravdu. Mám najdlhší krk spomedzi všetkých zvierat. Vidím dodaleka a zjem listy aj z tých najvyšších stromov! (Na javisko prichádza Haraburdík)

Haraburdík: (Je veľmi priateľský a chce sa skamarátiť) Ahoj!

Žirafa: Aaaaaach ... ale si ma vystrašil. Prečo sa ku mne tak zakrádaš? Počkaj chvíľu, čo si zač?

Haraburdík: Volám sa Haraburdík.

Žirafa: Ha-ra-bara-durdo-burdík... čože??

Haraburdík: Volám sa Haraburdík a hľadám si priateľov. Chceš sa so mnou priateľiť?

Žirafa: Hmm... No ja neviem. Vyzeráš veľmi čudne! Nie si ani myš, ani lev, ani kengura, zato vyzeráš ako všetky dokopy. Moji priatelia vyzerajú buď tak alebo onak, ale nie sú pomiešaní ako ty! Prepáč, ale musím ísť za svojimi priateľmi. Teda... Vyzeráš naozaj divne a navyše si aj škaredý!

Haraburdík: (S ranenými citmi) Ale, ale ... Počkaj chvíľku ... (Žirafa medzitým zmizla a Haraburdík prehovorí k obecenstvu)

Haraburdík: Som z toho taký smutný. Prečo sa so mnou žirafa nechcela kamarátiť? Prejdem sa ešte po lese a možno stretnem zvieratko, ktoré sa bude chcieť so mnou hrať.

Haraburdík stretáva ďalšie zvieratá, ale žiadne sa s ním nechce spriateľiť. Po niekoľkých stretnutiach prichádza na scénu poľovník, ktorý poľuje na zvieratá. Zakaždým, keď niektoré zo zvierat vstúpi na scénu, poľovník sa ho pokúsi chytiť, ale zvieratá s krikom o pomoc utečú.

Potom sa poľovník vytratí z javiska, aby mohol hľadať zvieratá v lese. Na scénu opäť prichádza Haraburdík a pýta sa obecenstva, prečo tu bol taký hluk.

Potom, ako mu deti objasnia situáciu, Haraburdík vďaka svojmu nosu vystopuje poľovníka („Aha, môj skvelý nos zacítil poľovníka!“), vďaka nohám mačky sa pohybuje veľmi potichu („Myslím, že vďaka svojim mačacím nohám sa k nemu môžem nepozorovane prikradnúť!“) a mohutným levím revom poľovníka odplaší („A teraz zarevem ako lev a odožením ho preč. Uááá!“).

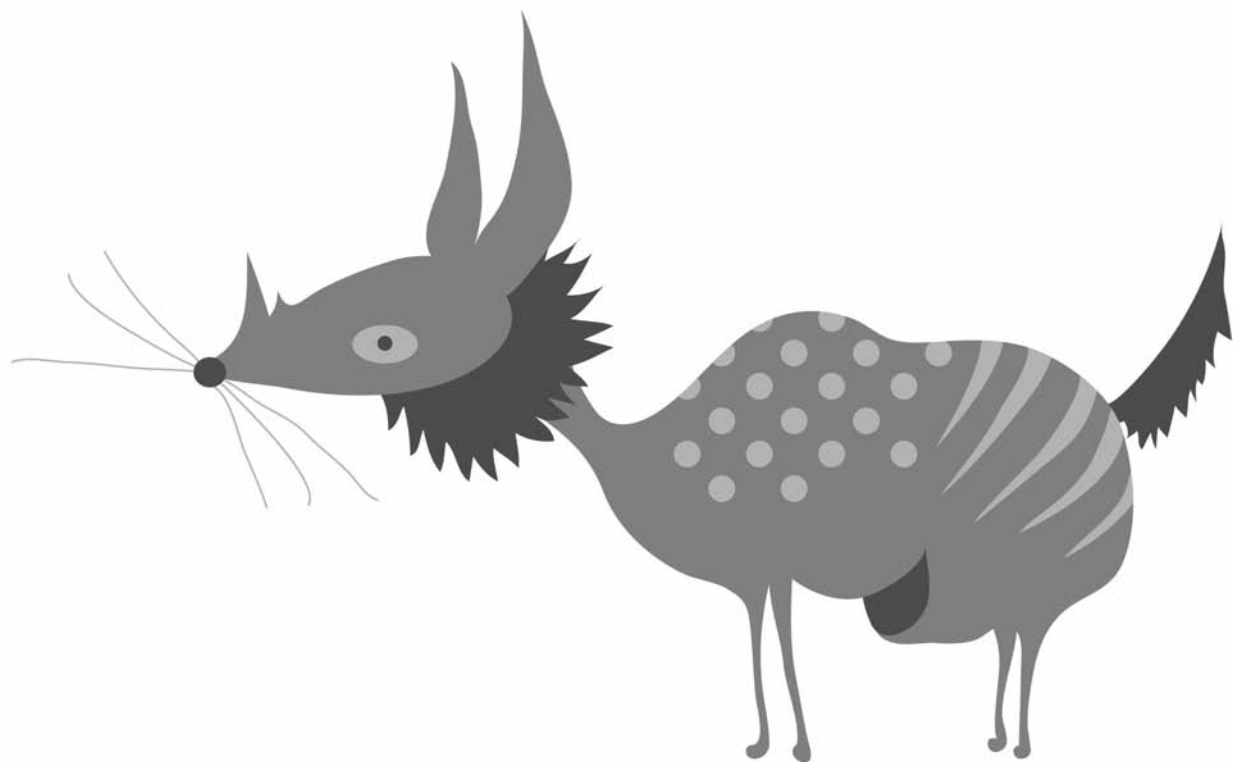
Po tomto hrdinskom čine sa okolo neho zhromaždia všetky zvieratá a ospravedlnia sa za svoje nepekne správanie. Všetci sa s ním chcú spriateľiť a Haraburdík je konečne šťastný. Všetky zvieratá sa rozlúčia s obecenstvom. Na scénu prichádza Rozprávač a povie niekoľko viet na záver.

ZÁVER

Rozprávač: Tak, chlapci a dievčatá, dámy a páni. Počuli ste príbeh o Haraburdíkovi. Páčil sa vám? Vyzeral naozaj smiešne, však? Ale vďaka tomu, že mal rôzne časti z rôznych zvierat, dokázal pomôcť svojim priateľom. Keď nabudúce stretnete niekoho, kto vyzerá divne alebo neobvykle, dúfam, že si spomeniete na Haraburdíka. Tá čudná osoba môže mať neuveriteľné schopnosti a nakoniec sa z vás môžu stať dobrí priatelia.

PODKLAD: VZOROVÁ ILUSTRÁCIA HARABURDÍKA

V. TÉMY

1. Občianstvo

Dospelí často vnímajú deti len ako budúcich občanov a budúce občianky, zabúdajú však na to, že deti sú občanmi a občiankami dneška.

Brian Howe

Rôzne aspekty súčasného občianstva

Z právneho hľadiska je vymedzenie občianstva jasné: Občan či občianka je obyvateľom alebo obyvateľkou štátu, ktorého zákony chránia občianske a politické práva ľudí. Občania a občianky majú na oplátku isté povinnosti voči štátu, a to riadiť sa jeho zákonmi, prispievať k spoločným výdavkom a v prípade napadnutia brániť svoju krajinu. Národnosť a etnický pôvod sa od občianstva líšia tým, že vychádzajú z kultúrnych a jazykových základov. Väčšinu európskych krajín tvorí viacero národností a naopak, ľudia rovnakej národnosti často žijú v susedných štátoch. Štát je **politickým** a **geopolitickým** subjektom, kým národ je **kultúrnym**, prípadne etnickým subjektom. Občianstvo je priamo závislé od štátu a nie od národnosti.

Pojem „občianstvo“ v súčasnosti zasahuje ďaleko nad rámec jednoduchého právneho vzťahu medzi ľuďmi a štátom, ktorý vymedzuje nielen občianske a politické práva a povinnosti, ale odráža sa v ňom aj psychologický a sociálny aspekt. Občianstvo je súčasťou identity každého z nás. Ak vám leží na srdci osud vašej komunity, pretože ste jej súčasťou, to isté očakávate aj od ostatných a spoločne sa snažíte túto komunitu budovať a neustále zlepšovať.

V širšom zmysle nie je občianstvo iba procesom začleňovania sa do spoločnosti, ale zahŕňa pocity identity, príslušnosti, spolupatričnosti, participácie a sociálnej angažovanosti. Občan či občianka sa stáva neoddeliteľnou súčasťou komunity a môže ju ovplyvňovať, participovať na jej rozvoji a prispievať k jej blahu. Takúto ideu občianstva charakterizuje recipročný vzťah: Občan alebo občianka prijíma práva a povinnosti

a zároveň sa zúčastňuje aktivít v rámci skupiny, ktorej sa cíti byť súčasťou. Občania a občianky sú si v takomto zmysle rovní v dôstojnosti.

OTÁZKA: *Odhlíadnuc od hlasovania vo voľbách, akými inými formami zapájania alebo participácie sa môžu bežní občania a občianky prejavovať? Ako ich možno povzbudiť k participácii?*

Chápanie občianstva včera a dnes

Rôzne aspekty občianstva možno vysvetliť na základe historického vývoja myšlienky občianstva.

Jeden z najranejších spôsobov chápania občianstva siaha až do mestských štátov starovekého Grécka, v ktorom boli „občanmi“ tí jednotlivci, ktorí mali právny nárok zúčastňovať sa na riadení štátnych záležitostí. Občania však boli iba zlomok celej populácie – otroci a ženy boli nepodriadenými osobami a cudzí boli celkom vylúčení. Pre slobodných mužov, ktorí mali výsadné postavenie občanov, predstavovala „občianska cnosť“ alebo predstava o „dobrom“ občanovi významnú hodnotu. Táto tradícia viedla k tomu, že dôraz sa kládol predovšetkým na povinnosti, ktoré pre občanov vyplývali z ich občianstva.

Občianstvo sa začalo spájať s národnou identitou v devätnástom storočí, kedy v celej Európe na ohniskách revolúcie vznikali národné štáty. Právne postavenie „občana“ išlo často ruka v ruke s ideou národného štátu, a to bez ohľadu na existenciu menšinových skupín žijúcich na území štátu. V tomto období sa posilnil vzťah medzi občianstvom a patriotizmom.

Francúzska revolúcia priniesla **liberálny pohľad na občianstvo**, ktorý zdôrazňoval význam práv pre všetkých občanov a existenciu záväzku predovšetkým k ústave a na úkor etnického pôvodu. S postupným rozširovaním hlasovacieho práva sa realitou pre narastajúci počet ľudí stali aj politické práva a spravodlivosť. Stúpengi myšlienky **„sociálneho občianstva“** zašli v dvadsiatom storočí ešte ďalej a vyjadrili názor, že občania by mali od štátu očakávať občianske a politické práva. Za svoj vznik v minulom storočí vďačia sociálne štáty tým mysliteľom, ktorí hlásali, že práva občanov by mali zahŕňať aj ich životné a pracovné podmienky.

Občianstvo má v súčasnosti mnoho vzájomne prepojených a doplnujúcich sa významových rovín. V pojme **„aktívne občianstvo“** sú obsiahnuté snahy o zdokonaľovanie spoločnosti pomocou ekonomickej participácie, verejných služieb, dobrovoľníctva a iných podobných činností, ktoré v konečnom dôsledku zlepšujú život všetkých členiek a členov spoločnosti.

Pojem **„európske občianstvo“** je možné chápať rôzne. Maastrichtská zmluva o Európskej únii položila základy chápania, že občania a občianky členských štátov Európskej únie majú v čoraz väčšej miere niektoré práva a povinnosti voči celej únii a aj voči svojim vlastným štátom. Európska únia priznáva svojim občanom a občiankam slobodu pohybu a voľby bydliska na území členských štátov a právo hlasovať a kandidovať vo voľbách do Európskeho parlamentu. Rozhodne však nemožno tvrdiť, že by v súčasnosti existovala rovnaká „európska spoločnosť“, ako je napríklad grécka či slovenská spoločnosť. Európske občianstvo sa v súčasnosti nachádza niekde na polceste medzi vzdialeným ideálom a skutočným, naplneným snom. „Ideálne vnímanie európskeho občianstva by malo vychádzať z hodnôt demokracie, ľudských práv a sociálnej spravodlivosti.“¹ Európske občianstvo dáva pocit spolupatričnosti k rozsiahlemu hodnotovému systému: ľudským právam, národnosti, etnickej skupine, miestnej komunite, rodine, ideologickej skupine atď. Tento mnohoraký a dynamický systém rôznych úrovní príslušnosti v rámci európskeho občianstva nie je v rozpore so žiadnou národnou identitou. Naopak, je všeobsažný a spája ľudí na lokálnej úrovni.

Pojem **„globálne občianstvo“** vznikol len nedávno a stavia na myšlienke, že každý človek je občanom alebo občiankou sveta. V právnickom slovníku sa však takáto kategória samozrejme ešte nevyskytuje. „Globálne občianstvo chápe potrebu boja s nespravodlivosťou a nerovnosťou a túžby a schopnosti čínorodej práce,

ktoré tieto ciele naplnia. Globálne občianstvo si váži Zem ako vzácny a jedinečný domov a ochraňuje jej budúcnosť pre všetkých, čo prídu po nás. Globálne občianstvo si skvelo rozumie s akýmkoľvek iným chápaním občianstva. Je to spôsob myslenia a záväzok k vykonávaniu zmien.”²

Keďže výrazy „občan“ alebo „občianstvo“ majú mnoho významových rovín a keďže koncept národného štátu je v súčasnej multikultúrnej Európe pomaly prekonaný, Rada Európy poníma „občana“ alebo „občianku“ ako „osobu spolunažívajúcu v spoločnosti“. Namiesto výrazu „národný štát“ sa na opísanie miestneho, regionálneho a medzinárodného prostredia pre život jednotlivca používa slovo „komunita“, resp. „spoločenstvo“.

OTÁZKA: *Ako chápete pojem občianstva vy? Aké kritériá občianstva by mali platiť v súčasnom dynamickom a multikultúrnom svete? Komu by vo vašej spoločnosti mali byť upreté občianske práva?*

Ak sa dnes hovorí o občianstve, chápanie väčšiny ľudí tvorí mozaiku zo všetkých vyššie uvedených významov. Niektorí zdôrazňujú „povinnosti“ občianstva, iní zas pripisujú väčšiu dôležitosť „právam“. Pre niektorých má kľúčový význam patriotizmus a vzťah k jedinému štátu, kým pre iných sa chápanie občianstva vymyká zo zažitých kategórií a akceptujú ho v tom najširšom zmysle.

Deti ako občania a občianky

V minulosti boli deti v mnohých krajinách považované za majetok rodičov. Moc hlavy rodiny – patria po testas – kedysi umožňovala otcovi rodiny rozhodovať nad každým právom detí, dokonca aj nad životom a smrťou. Aj keď je tento koncept už len spomienkou na časy dávno minulé, v mnohých krajinách stále pretrvávajú jeho dozvuky. Deti sa často považujú za „neobčanov“ či „neobčianky“, prípadne „predbežných občanov“ alebo „predbežné občianky“. Dohovor o právach dieťaťa síce uznáva právo rodičov na usmerňovanie, výchovu a zastupovanie svojich detí (Články 5 a 18), zároveň však zavádza princíp najlepšieho záujmu dieťaťa, ktorý obmedzuje rodičovské právomoci v prospech záujmu detí (Článok 3).

Kanadský obhajca práv detí Brian Howe sa nazdáva, že hoci sa deti stávajú právoplatnými občanmi a občiankami už pri svojom narodení, prípadne po udelení štátneho občianstva v rámci procesu naturalizácie cudzincov, často ich spoločnosť neponíma a ani sa k nim nespráva ako k občanom a občiankam. „Dospelí často vnímajú deti len ako budúcich občanov a občianky, zabúdajú však na to, že deti sú občanmi a občiankami dneška.“³ Howe za príčinou týchto postojov vidí ekonomickú závislosť a psychologickú nezrelosť detí. Zároveň poukazuje na fakt, že iným ekonomicky závislým skupinám obyvateľstva, napríklad mužom a ženám v domácnosti, dôchodcom a dôchodkyniam, vysokoškolským študentkám a študentom alebo dospelým so zdravotným znevýhodnením nikto občianstvo neupiera. Howe svoju rozpravu uzaviera vyhlásením, že deti majú právo na občianstvo, pretože „občianstvo nevychádza z ekonomickej závislosti, ale zo vzájomnej spolupatričnosti.“

OTÁZKA: *Sú deti skutočne občanmi a občiankami? Alebo sú len „predbežnými“, či „skúšobnými“ občanmi alebo občiankami?*

Deti vskutku ešte nemajú intelektuálne schopnosti, zrelosť a sebaovládanie dospelých. Ľudia sa však neustále a celý život vyvíjajú – v detstve o to viac, ak sa k nim pristupuje s úctou a poskytujú sa im možnosti samostatného konania a občianskej participácie primeranej ich veku.

Podľa vnútroštátnych právnych predpisov a Všeobecnej deklarácie ľudských práv sa práva a povinnosti detí príliš nelíšia od práv a povinností dospelých. Dohovor o právach detí ozrejmuje práva detí na špeciálnu ochranu (napr. pred zneužívaním, zanedbávaním, ekonomickým alebo sexuálnym vykorisťovaním), zaopatrenie (napr. na základné potreby, teda zdravotnú starostlivosť, sociálne zabezpečenie alebo kvalitu života, ako aj právo na meno, totožnosť a národnosť) a účasť na všetkých rozhodnutiach, ktoré sa ich týkajú. Tieto práva je potrebné vykonávať v súlade s **rozvíjajúcimi sa schopnosťami** detí a rovnakým spôsobom sa musí pristupovať aj k ich občianskym povinnostiam. Rovnako ako dospelí, aj deti musia dodržiavať zákony a rešpektovať práva iných, avšak úroveň ich právnej zodpovednosti je vymedzená vekovými hranicami. Vzťahom rozvíjajúcich sa schopností a právom na účasť dieťaťa sa bližšie zaoberá téma č. 10 – *Participácia*.

OTÁZKA: Aké formy občianskej účasti sú pre deti možné a prijateľné?

Výzvy občianstva

Európa v súčasnosti čelí viacerým spoločenským javom, ktoré predstavujú výzvu zaužívanému modelu občianstva. Na niektorých miestach nie je možné pristúpiť k vytváraniu nových foriem občianstva z dôvodu pretrvávajúcich etnických konfliktov a bujnejúceho nacionalizmu. Tradičné chápanie občianstva sa rúca aj pod vplyvom rozsiahlej a neustále narastajúcej migrácie obyvateľstva. O svoje slovo sa hlásia mnohé, doteraz potláčané etnické menšiny. Silnie hlas volajúci po presadzovaní osobnej autonómie a vznikajú nové formy rovnosti. Všetky tieto javy sťažujú chápanie už beztak komplexného konceptu občianstva. Oslabenie sociálnej súdržnosti a solidarity medzi ľuďmi a rastúca nedôvera v tradičné politické inštitúcie si vyžaduje neustále hľadanie nových spôsobov myslenia. Za týchto okolností má výchova k demokratickému občianstvu svoje opodstatnenie viac než kedykoľvek predtým.

Výchova k demokratickému občianstvu

Výchova k demokratickému občianstvu má podobu vzdelávacieho procesu, ktorého cieľom je vychovať z detí a mládeže aktívnych a zodpovedných občanov a občianky, ktoré dokážu prispievať k blahobytu svojej spoločnosti. Výchova k demokratickému občianstvu sa snaží 1) prehľbovať politickú gramotnosť, teda poznatky o politických a občianskych inštitúciách a spoločenských problémoch, 2) rozvíjať potrebné schopnosti, napríklad kritické myslenie, spoluprácu, aktívne počúvanie a komunikáciu a 3) podporovať hodnoty a postoje, ktoré vedú k aktívnej účasti a zapájaniu sa do života v komunite. V dôsledku tohto komplexného prístupu sa výchova k demokratickému občianstvu značne líši od tradičnej občianskej výchovy, ktorá sa sústreďuje na poskytovanie poznatkov o občianskych povinnostiach.

Rada Európy spustila v roku 1997 projekt Výchova k demokratickému občianstvu, ktorý poskytuje relevantné analýzy, stratégie a metódy a zároveň zhromažďuje učebné materiály a príklady vhodných postupov. V roku 2010 prijal ministerský výbor Rady Európy Chartu, v ktorej vyzýva vlády štátov, aby sa výchova k demokratickému občianstvu stala prioritným cieľom vzdelávacích politických prístupov a reforiem.⁴

Trendom súčasnosti je podpora participácie detí, a to vytváraním príležitostí na ich aktívne zapájanie sa do vlastného výchovno-vzdelávacieho procesu. V roku 2006 spustila Rada Európy program „Budovanie Európy pre deti a s deťmi“, ktorý sa zameriava na podporu práv detí a ochranu detí pred násilím.

Najlepším spôsobom, ako viesť deti k aktívnemu občianstvu, je umožniť im na vlastnej koži zažiť aktívnu účasť v ich bezprostrednom okolí. Deti sa môžu učiť o svojich právach a povinnostiach a zodpovedne sa zúčastňovať procesov rozhodovania doma, v škole, v detských kluboch a miestnych organizáciách. Vďaka

takýmto postupom si môžu vyskúšať a zažiť rozmanité úrovne príslušnosti a komplexný a dynamický charakter občianstva.

Súvisiace nástroje ľudských práv

Rada Európy

Odporúčanie Rec (2002)12 Výboru ministrov Rady Európy o výchove k demokratickému občianstvu konštatuje, že „výchova k demokratickému občianstvu je zásadná pre prvotnú úlohu Rady Európy pri podpore slobodnej, tolerantnej, a spravodlivej spoločnosti.“ Rada Európy považuje bohatú kultúrnu rozmanitosť Európy, vychádzajúcu zo spoločného chápania ľudských práv, vlády práva a demokracie, za nemiernu výhodu. Rada nazerá na občianstvo z najširšieho významového hľadiska: „Občana alebo občianku možno opísať ako 'osobu spolunažívajúcu v spoločnosti'... ale keďže národný štát už nie jediným zdrojom právomoci, je potrebné prehodnotiť daný pojem z celostnejšieho hľadiska.“ Občianstvo „zahŕňa otázky súvisiace s právami a povinnosťami, ale aj myšlienky rovnosti, rozmanitosti a sociálnej spravodlivosti. Zároveň však musí obsiahnuť celé spektrum aktivít a činov jednotlivca, ktoré ovplyvňujú život komunity (miestnej, národnej, regionálnej a medzinárodnej)“.⁵

Niekoľko článkov Európskeho dohovoru o ľudských právach zaručuje práva súvisiace s účinným vykonávaním a presadzovaním občianstva: právo na slobodu a osobnú bezpečnosť (Článok 5), slobodu myslenia, svedomia a náboženstva (Článok 9), slobodu prejavu (Článok 10), právo na pokojné zhromažďovanie a združovanie (Článok 11) a právo na vzdelanie (Článok 2 Protokolu 1) Článok 1 Európskeho kultúrneho dohovoru uvádza, že členský štát „sa zaväzuje prijať zodpovedajúce opatrenia na ochranu a podporu rozvoja svojho národného príspevku do spoločného kultúrneho dedičstva Európy.“

Organizácia Spojených národov

Všeobecná deklarácia ľudských práv v skutočnosti nepoužíva výraz „občan“ či „občianstvo“, ale odkazuje na „štátnu príslušnosť“. V článku 15 sa uvádza, že „každý človek má právo na štátnu príslušnosť“ a že nikto nesmie byť štátnej príslušnosti svojvoľne zbavený. Tento článok taktiež konštatuje, že každý človek má právo zmeniť svoju štátnu príslušnosť.

Článok 29 Deklarácie uznáva, že právo na občianstvo zahŕňa aj isté povinnosti a že občianstvo nie je iba právnym statusom, ale má aj psychologickú a spoločenskú hodnotu.

Každý človek má povinnosť voči spoločnosti, lebo jedine v nej môže voľne a naplno rozvinúť svoju osobnosť.

Štátnou príslušnosťou sa zaoberá aj **Dohovor o právach dieťaťa**, ktorý v článku 7 zaručuje dieťaťu právo na jej získanie a ochranu pred jej stratou. Článok 8 Dohovoru uznáva význam štátnej príslušnosti s ohľadom na totožnosť dieťaťa a vyzýva vlády štátov, aby „rešpektovali právo dieťaťa na zachovanie jeho alebo jej totožnosti vrátane štátnej príslušnosti“.

Dohovor o právach dieťaťa vníma pojem občianstva širšie než len z hľadiska právnickej terminológie. Toto chápanie zahŕňa mnohé práva, ktoré dospelým priznávajú predchádzajúce ľudskoprávne nástroje, napríklad **Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd**, **Medzinárodný pakt o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach** a **Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach**. Dohovor o právach dieťaťa však zdôrazňuje, že nielen dospelí, ale aj deti majú právo zúčastňovať sa všetkých oblastí života v komunite a toto právo predstavuje kľúčový aspekt ich občianstva:

- Článok 9: právo zúčastňovať sa konania v otázkach poručníctva dieťaťa,
- Článok 12: právo zúčastňovať sa tvorby rozhodnutí „vo všetkých záležitostiach, ktoré sa týkajú dieťaťa“,
- Článok 13: právo vyjadrovať svoje názory a získavať a šíriť informácie,

- Článok 14: právo na slobodu myslenia, svedomia a náboženstva,
- Článok 15: právo na združovanie sa s inými,
- Článok 23: právo dieťa s telesným alebo duševným znevýhodnením na „zapojenie sa do spoločnosti“,
- Článok 30: právo dieťaťa patriaceho k menšine alebo domorodému obyvateľstvu na účasť vo svojej skupine, ako aj v celej spoločnosti,
- Článok 31: právo na všestrannú účasť na kultúrnom a umeleckom živote.

Ďalšie informácie nájdete v texte k téme č. 10 – Participácia.

Zdroje a literatúra

- *Council of Europe Actions to Promote Children's Rights to Protection from All Forms of Violence* (Opatrenia Rady Európy na podporu práv detí na ochranu pred všetkými formami násilia): UNI CEF Výskumné stredisko Innocenti, 2005.
- *Children's and Young People's Preparation Seminar of the Launching Conference 'Building a Europe with and for Children'* (Záverečná správa prípravného semináru pre deti a mládež ku konferencii „Budo vanie Európy s deťmi a pre deti“): Rada Európy, 2006.
- *Declaration and Programme on Education for Democratic Citizenship, Based on the Rights and Responsibilities of Citizens* (Deklarácia a program Výchovy k demokratickému občianstvu na základe práv a povinností občanov), Výbor ministrov: Rada Európy, 1999.
- Gittins, Chris, *Violence reduction in Schools – How to make a difference* (Znižovanie násilia na školách): Rada Európy, 2006.
- Gollob, Rolf and Krapf, Peter, *Exploring Children's Rights: Lesson sequences for primary schools* (Objavujeme práva detí. Sériu lekcí pre základné školy), DGIV/EDU/CIT (2006) 17. Rada Európy 2006. www.unicef-icdc.org/publications www.unicef-icdc.org/publications
- Howe, Brian, 'Citizenship Education for Child Citizens' (Občianska výchova pre detských občanov) Canadian and International Education Journal, Vol. 34, no.1: 2005, p. 42-49.
- O'Shea, Karen, Developing a shared understanding, a glossary of terms for education for democratic citizenship (Slovník Výchova k demokratickému občianstvu, Cesta vzájomného porozumenia), DGIV/EDU/CIT (2003) 29: Štrasburg, Rada Európy, 2003: [www.coe.int/t/dg4/youth/Sou* rce/ResourcelResources/Documents/Glossaire_ECD_en.pdf](http://www.coe.int/t/dg4/youth/Source/ResourcelResources/Documents/Glossaire_ECD_en.pdf) http://www.coe.int/t/dg4/youth/Source/ResourcelResources/Documents/Glossaire_ECD_en.pdf, slovenský preklad: www.ziackeskolskerady.sk/na-stiahnutie/slovník_vychova_k_demokratickemu_obcianstvu.pdf http://www.ziackeskolskerady.sk/na-stiahnutie/slovník_vychova_k_demokratickemu_obcianstvu.pdf
- Ramberg, Ingrid, Citizenship Matters: the participation of young women and minorities in Euro-Med youth projects (Na občianstve záleží: Participácia mladých žien a menšín v mládežníckych projektoch Euro-Med), seminárna správa: Council of Europe Publishing, 2005.
- Torney-Purta, Judith et al., *Citizenship and Education in Twenty-Eight Countries: Civic knowledge and engagement at age fourteen* (Občianstvo a vzdelávanie v 28 krajinách: Občianske vedomosti a zapájanie sa vo veku 14 rokov): International Association for the Evaluation of Educational Achievement, Amsterdam, 2001.
- *Under Construction: Citizenship, Youth and Europe*: T-Kit on European Citizenship (Občianstvo, mládež a Európa v procese výstavby: Tréningový materiál o európskom občianstve): Rada Európy, 2003.
- Violence against Children in Europe (Násilie voči deťom v Európe), predbežné hodnotenie výskumu: UNICEF, Výskumné stredisko Innocenti, 2005.

Užitočné webové stránky

- Droits Partages: des droits de l'homme aux droits de l'enfant: "<http://www.droit-spartages.org>" www.droit-spartages.org
- Citizenship Foundation: "<http://www.citizenshipfoundation.org.uk>" www.citizenshipfoundation.org.uk
- Oxfam International: www.oxfam.org.uk www.oxfam.org.uk
- Program „Budovanie Európy pre deti a s deťmi“: www.coe.int/children www.coe.int/children, www.radaeuropy.sk/?europa-pre-deti-a-s-detmi <http://www.radaeuropy.sk/?europa-pre-deti-a-s-detmi>
- Výskumné stredisko Innocenti organizácie UNICEF: www.unicef-irc.org/publications/ www.unicef-irc.org/publications/

Odkazy

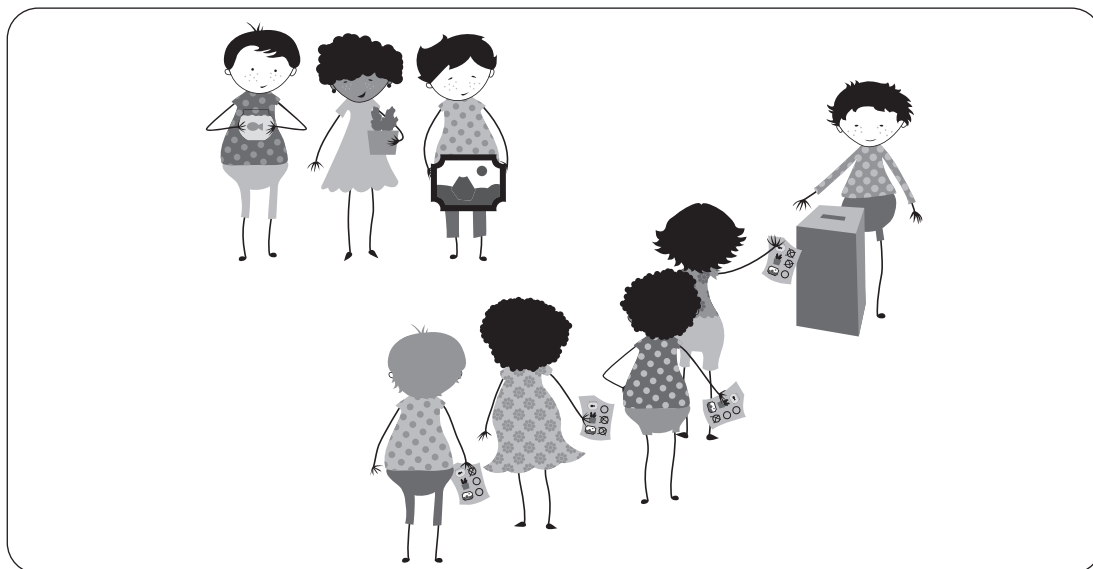
- 1 Under construction, Citizenship, Youth and Europe (Občianstvo mládež a Európa v procese výstavby), T-kit No 7. Rada Európy, 2003. str. 34.
- 2 Global Citizenship (Globálne občianstvo), Cool Planet for Teachers: www.oxfam.org.uk/education/?coolplanet/teachers/globciti/index.htm <http://www.oxfam.org.uk/education/?coolplanet/teachers/globciti/index.htm>
- 3 Howe, Brian, Citizenship Education for Child Citizens (Občianska výchova pre detských občanov), Canadian and International Education Journal, Vol. 34, no.1: 2005, str. 42-44.
- 4 Recommendation CM/REC (2010)7 of the Committee of Ministers to member states on the Council of Europe Charter on education for democratic citizenship and human rights education (Odporúčanie CM/REC (2010)7 Výboru ministrov pre členské štáty o Charte Rady Európy výchove k demokratickému občianstvu a ľudským právam).
- 5 O'Shea, Karen, Developing a shared understanding: A glossary of terms for education for democratic citizenship (Rozvoj zdieľaného porozumenia, slovník výrazov pre výchovu k demokratickému občianstvu): Rada Európy, GDIV/EDU/CIT (2003)29, str. 8.

2. Demokracia

Šírenie kultúry demokracie a ľudských práv medzi deťmi a mládežou je nevyhnutnosťou, keďže k formovaniu postojov a správania, ktoré hrajú rozhodujúcu úlohu pri ich budúcej participácii na verejnom dianí, dochádza už v ranom veku.

Závery Fóra Rady Európy pre budúcnosť demokracie, jún 2007

Čo je demokracia?

Ešte nikdy v dejinách Európy nebola demokracia taká rozšírená a taká silná, ako na začiatku 21. storočia. Takmer všetky európske spoločnosti sa považujú za demokratické, ak sú postavené na princípoch suverenity občanov a občianok, transparentného rozhodovania a vlády nesúcej zodpovednosť za svoje rozhodnutia. V skutočnosti nie je jednoduché dosiahnuť úplné naplnenie týchto princípov, ale vo všeobecnosti ich môžeme považovať za základné piliere rozvoja demokracie v súčasnej Európe.

Slovo demokracia pochádza z gréckych slov *demos* (ľud) a *kratein* (moc). Preto sa demokracia často definuje ako „vláda ľudu“, teda systém pravidiel, ktoré vytvárajú ľudia, čo sa nimi sami majú riadiť. Väčšina ľudí a krajín považuje v súčasnosti demokraciu za jediný prijateľný a udržateľný systém vládnutia. Demokracia sa opiera o dva základné princípy:

- Princíp „autonómie jednotlivca“: Nikomu nemožno nanútiť pravidlá, ktoré stanovili iní.
- Princíp „rovnosti“: Každý musí mať rovnakú príležitosť ovplyvňovať rozhodnutia, ktoré majú vplyv na ľudí v spoločnosti.

Iné formy vlády porušujú oba princípy tým, že koncentrujú moc do rúk jednej osoby alebo spoločenskej triedy, ktorá následne rozhoduje v mene ostatného obyvateľstva. Napríklad oligarchia je vládou malej, privilegovanej skupiny, ktorá sa opiera o isté spoločné črty, napríklad bohatstvo, rodinné zväzky alebo vojenskú silu. V prípade plutokracie vládne bohatá vrstva a v diktatúre sa moc sústreďuje do rúk jediného človeka. Tieto formy vládnutia nerešpektujú autonómiu jednotlivca ani rovnosť.

Existuje mnoho rôznych foriem demokracie. Napríklad v priamej demokracii sa ľudia priamo zúčastňujú rozhodovania. Najrozšírenejšou formou demokracie je však liberálna, resp. zastupiteľská demokracia. V nej ľudia volia svojich zástupcov a zástupkyne, ktoré vytvárajú zákony a politiku a vymenúvajú vládne predstaviteľky a vládnych predstaviteľov. Zastupiteľská demokracia umožňuje ľuďom v slobodných a spravod-

livých voľbách väčšinovým hlasovaním ustanoviť vládu, ktorá ich bude zastupovať. Liberálna demokracia sa vyznačuje vládou práva, teda právnym poriadkom, oddelením právomocí a ochranou ľudských práv a menšín.

Princíp vlády práva znamená, že vláda a súdnictvo konajú iba v súlade so stanovenými písomnými pravidlami. S týmto princípom úzko súvisí princíp oddelenia právomocí, podľa ktorého orgány zákonodarnej (parlament), výkonnej (vláda) a súdnej (súdy) moci konajú nezávisle od seba. V demokracii poskytujú ľudské práva základný rámec pre systém spoločných hodnôt, ktorý chráni zraniteľné sociálne skupiny, napríklad deti, ženy, prisťahovalecké skupiny a náboženské alebo etnické menšiny pred diskrimináciou a zároveň podporuje ich vlastnú identitu a účasť v spoločnosti.

Pojmom demokracia označujeme istý typ spoločnosti, ale aj špecifickú formu vládnutia. Demokratická spoločnosť predstavuje pre väčšinu ľudí najspravodlivejšiu formu vládnutia, ktorá zároveň najdôslednejšie plní ideály rovnosti. Väčšina ľudí sa v nej aktívne zúčastňuje na verejnom dianí. Demokratickú spoločnosť charakterizuje morálna zodpovednosť za ochranu a šírenie ľudských práv každého jednotlivca, každej skupiny a každej komunity v spoločnosti. Demokratická spoločnosť neustále čelí sociálnym otázkam a snaží sa ich vyriešiť v prospech väčšiny, preto budú ľudia tieto rozhodnutia s najväčšou pravdepodobnosťou rešpektovať. Demokracia existuje na miestnej aj na národnej úrovni.

Demokracia v praxi

Jednotlivé demokratické systémy sa navzájom líšia a žiaden z nich nemožno považovať za vzor pre ostatné. Demokracie môžu nadobúdať viacero foriem vrátane prezidentskej (napr. vo Francúzsku, Rumunsku a Rusku) alebo parlamentnej (napr. v Spojenom kráľovstve, na Slovensku alebo v Španielsku). Iné krajiny, napríklad Nemecko, sa vyznačujú federálnou štruktúrou vlády. Niektoré volebné systémy sú pomerne, iné zas väčšinové. Všetky tieto formy demokracie sa však riadia dvoma základnými princípmi, a to rovnosťou všetkých občanov a občianok a právom každého jednotlivca na istú formu autonómie. Osobná autonómia neznamena, že si každý môže slobodne robiť, čo sa mu zachce, ale že vládny systém prideluje rovnaký hlas každému občanovi a občianke. Tento princíp zároveň uznáva, že každý dokáže rozhodnúť sám za seba a má právo na to, aby sa jeho alebo jej rozhodnutie bralo do úvahy. Ostatné už potom do veľkej miery závisí od iniciatívy a účasti samotných občanov a občianok.

Demokratické zriadenia sa významne líšia v tom, do akej miery rešpektujú rovnosť a umožňujú občanom a občiankam ovplyvňovať rozhodnutia. Hlas ľudí, žijúcich v chudobe, môže byť slabší. Ženy, ktoré sa menej zúčastňujú verejných záležitostí, môžu mať aj menej príležitostí ovplyvňovať rozhodnutia – dokonca aj tie, ktoré sa ich priamo dotýkajú. Niektorým spoločenským skupinám, napríklad deťom a zahraničným pracovníkom, nemusí byť vôbec priznané právo voliť. Zároveň je väčšina ľudí presvedčená, že pravidlá, ktorými sa musia riadiť, síce prijali nimi zvolení zástupcovia, avšak tí už dávno nezastupujú ich záujmy. Tak kde sú základné demokratické princípy? Do akej miery sa môžeme cítiť ako „spoluvlastníci a spoluvlastníčky“ zákonov a vládnych rozhodnutí?

Demokracia nikdy nie je dokonalá a úplná. Rakúsky filozof Karl Popper dokonca vyhlásil: „Demokracia je výraz pre niečo, čo neexistuje.“ Popper možno trochu zveličoval, ale pravdou ostáva, že ozajstná demokracia je teoretickým ideálom. V skutočnosti záleží najmä na ľuďoch, akým spôsobom priblížia spoločnosť k ideálnemu štátu.

Demokracia funguje iba vtedy, keď sú občania aktívni

Demokracia znamená oveľa viac, než len volebný poriadok. Je to zákonník správania, postojov a stavu mysle.

Terry Davis,
otvárač príhovor na Letnej univerzite demokracie,
organizovanej Radou Európy, 2006

Demokratická spoločnosť je viac než demokraticky zvolenou vládou a systémom národných inštitúcií. Významnými prejavmi demokratickej spoločnosti sú taktiež silné a nezávislé lokálne orgány, rozvinutá a aktívna spoločnosť občanov a občianok na národnej a miestnej úrovni a demokratické hodnoty na pracoviskách a školách. Demokracia je praktickým procesom, o ktorý sa treba každodenne a všade starať. Predpokladom efektívnejšej činnosti demokracie a účinnejšej podpory občanov a občianok je formulovanie ich požiadaviek, vyvíjanie tlaku a monitorovanie pôsobenia vlády. Kľúčovými prostriedkami občianskej kontroly sa v súčasnosti stávajú mimovládne organizácie a médiá. Mimovládne organizácie (MVO) môžu zastupovať, vzdelávať a upriamovať pozornosť na ťažiskové problémy a monitorovať výkon vlády a iných vládnych orgánov.

Prostredníctvom mimovládnych organizácií sa môžu občania a občianky stať motorom zmien k demokratickejšiemu svetu. Úloha médií v demokracii je nesporná – šíria správy a názory rôznych predstaviteľov spoločnosti a slúžia ako pozorovatelia v mene občanov a občianok. Túto funkciu však môžu médiá zastávať iba vtedy, ak sú nezávislé od vládnych alebo firemných záujmov a vplyvov, ak nezanedbávajú plnenie verejnej služby a ak k svojej úlohe pristupujú úprimne, kriticky a s čo najväčším odhodlaním.

Čo sa deje s demokraciou?

V súčasnosti, na začiatku 21. storočia, narastá všeobecné znepokojenie nad stavom demokracie vo svete. V mnohých európskych krajinách sa šíri skepsa a nespokojnosť s politikou. Mnoho ľudí je presvedčených, že politické špičky si môžu dovoliť ignorovať vôľu občanov a občianok. Niektoré nežiaduce tendencie v demokratickej spoločnosti, napríklad sociálna nerovnosť alebo korupcia, spôsobujú frustráciu a hnev voličiek a voličov a za výdatnej podpory médií môžu viesť k vzniku a presadzovaniu populizmu v politike. Občania sa často cítia bezmocní, znechutení a nevidia dôvod aktívne pristupovať k daniu v spoločnosti. Takéto obavy o stav demokracie do veľkej miery vychádzajú z účasti občanov a občianok vo voľbách, ktorá v priebehu posledných pätnástich rokov všade v Európe výrazne klesla. Tento pokles naznačuje nedostatok záujmu a zapájania sa občanov a občianok, čo v konečnom dôsledku ohrozuje demokratický proces. Účasť vo voľbách je obzvlášť nízka medzi mladými voličmi a voličkami, pričom rozdiely v účasti mladých ľudí a iných vekových skupín neustále narastajú. Aj keď tento nepomer ešte nemusí znamenať, že mladí ľudia odmietnu voliť aj v staršom veku, miera zastupovania ich záujmov vo voľbách je už teraz nižšia. Všade na svete demokratické inštitúcie a tradičné štruktúry politického života, teda politické strany, odbory a oficiálne mládežnícke organizácie čelia problémom nedostatočného personálneho obsadenia mladými ľuďmi.¹

Hoci ide o vskutku závažné problémy, existujú viaceré štúdie², ktoré poukazujú na nárast iných foriem aktívnej účasti občanov a občianok. Ide napríklad o nátlakové skupiny, kampane, občianske iniciatívy alebo poradné orgány. Technologický rozvoj umožnil vznik nových foriem občianskej participácie, ktoré majú podobu globálnej občianskej spoločnosti a aktivizmu s využitím internetu. Mladí ľudia sa vďaka nim dokážu takmer okamžite zmobilizovať a zareagovať na páľivé problémy dneška, napríklad na vojnu v Iraku alebo Oranžovú revolúciu na Ukrajine. Politické názory môžu byť taktiež vyjadrené prostredníctvom umenia a športu, môžu odrážať obavy zo stavu životného prostredia, môžu mať podobu boja za práva žien

alebo bojkotu tovarov spotrebiteľmi. Takéto formy participácie sú pre efektívne fungovanie demokracie rovnako dôležité ako účasť vo voľbách. Veď voľby sú v konečnom dôsledku len predpokladom pre to, aby mohli byť záujmy ľudí primerane zohľadnené. Zvyčajné štvor- či päťročné odstupy medzi voľbami sú často príliš dlhé na to, aby sme naše vládne predstaviteľky a našich vládnych predstaviteľov brali na zodpovednosť. Pilierom demokracie je každodenná participácia na miestnej úrovni. Na jej podporu by preto neustále malo byť vynakladané úsilie, a to najmä medzi mladými ľuďmi.

OTÁZKA: *Poznáte na vašej komunite nejakú mimovládnu organizáciu alebo občiansku iniciatívu, ktorá v posledných rokoch úspešne ovplyvnila rozhodnutia komunity alebo vládnych predstaviteľiek či predstaviteľov?*

Európske demokracie sa vyznačujú ďalšou závažnou slabinou, ktorou je zastupovanie menších, predovšetkým sociálne vylúčených. Komisár Rady Európy pre ľudské práva Thomas Hammarberg nedávno povedal, že bezmocnosť je najväčším problémom tých miliónov ľudí...

„ktorí sú vysídlení. Tých, ktoré nemajú možnosť vyhľadať právnu pomoc. Tých, ktorí čelia jazykovým bariéram, keď potrebujú pomoc. Tých, ktorí sú potláčaní vlastnou kultúrnou skupinou alebo zovretí medzi dvoma životnými štýlmi. Tých, ktorí sa skrývajú a boja sa vystúpiť na svetlo sveta. Tých, ktorých znevýhodnenie dohnalo do izolácie. Tých, ktorí stratili všetko a nemajú dosť síl, aby začali odznova. Tých, ktorí patria k menšinám vystaveným xenofóbnym alebo homofóbnym útokom.“³

Pre menšiny je obzvlášť ťažké získať svoje zastúpenie v spoločnostiach, kde vlády volí väčšina a volebné systémy sa riadia pravidlom „vítaz berie všetko“. Kľúčom k demokratickej vláde je zvyšovanie povedomia o potrebe rovnosti a sociálneho začlenenia.

Teoretický aj praktický aspekt demokratického systému ovplyvňujú na začiatku 21. storočia viaceré ekonomické a sociálne zmeny. Európska integrácia, celosvetová prepojenosť, technologický vývoj a rastúci vplyv médií môžu na rozvoj demokracie pôsobiť pozitívne, ale zároveň môžu poškodiť tradičné demokratické štruktúry. Rovnováhu v spoločnosti môžu narušiť aj rýchlo sa meniace demografické trendy a migrácia kultúr. V záujme rozvoja a posilnenia demokracie je preto potrebné správne využiť všetky príležitosti, ktoré nám tieto javy poskytujú, a ďalej na nich budovať.

OTÁZKA: *Myslíte si, že internet by mohol byť vhodným nástrojom na priamu komunikáciu a konzultáciu politických predstaviteľiek a predstaviteľov s občanmi a občiankami na národnej alebo miestnej úrovni?*

Ako a prečo by sa mali deti učiť o demokracii?

Demokracia môže skutočne rozkvitať iba vtedy, ak budeme deti viesť k jej vnímaniu ako spôsobu života. Schopnosti potrebné k budovaniu demokracie však neprichádzajú samovoľne. Vyučovať demokraciu znamená pripravovať deti na ich budúcu úlohu v občianskej spoločnosti, ktorej náplňou bude uchovávať a formovať demokraciu. Preto by demokracia nemala chýbať v žiadnej forme vzdelávania od najskoršieho veku.

Podľa Lianne Singletonovej, austrálskej konzultantky v oblasti vzdelávania, pedagogičky a pedagógovia musia byť sami presvedčení o tom, že demokracia nie je nemožná a že v spoločnosti a detskom prostredí možno skutočne uplatniť demokratický spôsob života. Preto by mali deťom pomôcť porozumieť, že žiadna demokracia a žiadna vláda nie je dokonalá a že každú ideológiu je možné spochybniť. Vo funkčnej demokracii občania a občianky preverujú motívy svojich vodcov a vodkýň a bedlivo monitorujú ich aktivitu.

„Vyučovanie k demokracii je vyučovaním o tolerantnej a nediskriminujúcej spoločnosti. Takáto spoločnosť uznáva všetky členky a všetkých členov nezávisle od ich situácie alebo postavenia, rešpektuje ich rozmanitosť a vytvára pocit spolupatričnosti ku komunite. ...“⁴

Výchova a vzdelávanie k demokracii stavia na rozvíjaní zvedavosti, diskusie, kritického myslenia a schopností konštruktívnej kritiky. Deti by sa mali naučiť niest zodpovednosť za svoje konanie. Dosiahnuť takéto výsledky je však možné len pomocou konkrétnych činov. Hoci základom vzdelávania a výchovy detí k demokracii je porozumenie jej kľúčovým pojmom, jediným a najlepším cvičením je samotný život v demokratickom prostredí. Školy, inštitúcie, detské kluby a organizácie a dokonca rodiny, ktoré rešpektujú demokratické princípy a majú skutočné demokratické štruktúry, sú tými najlepšimi modelmi pre výchovu a vzdelávanie detí o skutočnom význame demokracie. Demokratické princípy musia preniknúť skrz-naskrz školskými osnovami a vzťahmi v školskom prostredí. Pedagogičky a pedagógovia by mali preukázať svoj rešpekt voči deťom tým, že nechajú deti rozhodovať vo veciach, ktoré sa ich týkajú, zabezpečia mediáciu pri ich vzájomných konfliktoch, zveria im organizovanie ich vlastných podujatí a umožnia im skúmať problémy a ich riešenia, diskutovať, vyjadrovať názory, rokovať a navrhovať postupy pre riešenie konfliktov a dosahovanie reálnych cieľov. Takéto zážitky spojené s účasťou sú pre deti výnimočne obohacujúce a pomáhajú im porozumieť, že participácia skutočne stojí za ich námahu.

Existuje množstvo príkladov z celého sveta, ako budovať úspešné demokratické štruktúry v prirodzenom prostredí detí. Rada Európy v rámci programu „Výchova k demokratickému občianstvu“ vydala pokyny a zhromaždila výstižné príklady budovania školskej demokracie a demokratického riadenia. Pod pojmom „riadenie“ sa v tomto ponímaní myslí otvorenosť vzdelávacích inštitúcií a organizácií, ktorých jednotlivé zúčastnené strany (učitelia a učiteľky, deti, rodičia, majitelia a majiteľky) diskutujú, rokujú a na konci procesu dospievajú k rozhodnutiu. Slovo „demokratické“ zasa naznačuje, že riadenie vychádza z ľudskoprávných hodnôt, posilnenia a zapájania všetkých strán: detí, dospelých, rodičov a pracovníkov a pracovníčok inštitúcií.

Dokumenty v oblasti ľudských práv a demokracie

Demokracia a ľudské práva nemôžu bez seba existovať. Ľudské práva predstavujú základ akéhokoľvek demokratického systému, pričom úlohou štátov je ich ochraňovať a zabezpečovať. Na druhej strane, ľudské práva sú nezávislé od štátov, pretože sú neodňateľné a prináležia každej ľudskej bytosti. Iba demokratické štruktúry sú však skutočne schopné chrániť ľudské práva ľudí. Demokracia aj ľudské práva sa neustále vyvíjajú.

Zdroje a literatúra

- Backman, Elisabeth and Trafford, Bernard, *Democratic Governance of Schools* (Demokratické riadenie škôl), Rada Európy, 2007.
- Boman, Julia, *Challenges to Democracy in Today's Europe, Synthesis of plenary sessions and workshops* (Výzvy demokracie v dnešnej Európe. Súhrn zo zasadnutí a workshopov), Rada Európy, 2006.
- Forbrig, Joerg, *Revisiting youth political participation* (Nový pohľad na politickú participáciu mládeže), Council of Europe Publishing, 2005:
www.youth-partnership-eu.coe.int/youth-partnership/documents/EKCYP/Youth_Policy/docs/Citizenship/Research/Revisiting_youth_politica.pdf
- *The Future of Democracy in Europe, Trends, analysis and reforms* (Budúcnosť demokracie v Európe. Trendy, analýzy a reformy), Green Paper for the Council of Europe, Rada Európy, 2004:
<http://www.eui.eu/Documents/DepartmentsCentres/SPS/Profiles/Schmitter/GreenPaper.pdf>
- Gollob, Rolf and Kampf, Peter, *Exploring Children's Rights, Nine projects for primary level* (Objavujeme práva detí. Deväť projektov pre základné školy), Rada Európy, 2007.

- Kovacheva, Siyka, 'Will Youth Rejuvenate the Patterns of Political Participation?' (Omladí mládež vzorce politickej účasti?) Forbrig, Joerg (ed.), in: *Revisiting Youth Political Participation, Challenges for research and democratic practise in Europe* (Nový pohľad na politickú participáciu mládeže. Výzvy pre výskum a demokratické postupy v Európe), Council of Europe Publishing, 2005.
- *Revised European Charter on the Participation of Young People in Local and Regional Life* (Revidovaná európska charta o účasti mladých ľudí v miestnom a regionálnom živote), prijatá Kongresom miestnych a regionálnych úradov v Európe, 2003:
- Singleton, Lianne, *Discovering Democracy, Teaching democracy in the primary school* (Objavovanie demokracie. Vyučovanie demokracie na základných školách):
www.abc.net.au/civics/democracy/pdf/td_primary.pdf

Užitočné webové stránky

- Discovering Democracy resources (Objavovanie princípov demokracie):
www.civicsandcitizenship.edu.au/cce/default.asp?id=9180
- Electoral Education for Children (Volebná výchova pre deti):
<http://aceproject.org/electoral-advice/archive/questions/replies/493883939>
- Voľby v Európe: www.electionsineurope.org/
- Informácie a zdroje k voľbám: <http://electionresources.org/other.html>
- International Institute for Democracy (Medzinárodný inštitút pre demoráciu):
www.civilsoc.org/elctrnic/ngo-devl/iid.htm
- Voices of Youth (Hlasy mládeže): www.voicesofyouth.org/ <http://www.voicesofyouth.org/>

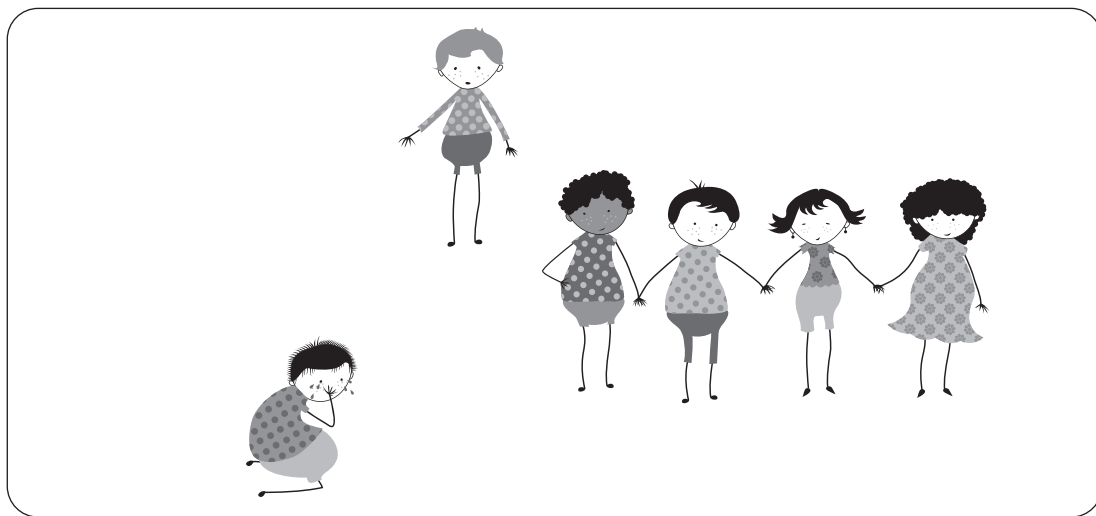
Odkazy

- 1 Forbrig, Joerg, *Revisiting Youth Political Participation, Challenges for research and democratic practise in Europe* (Nový pohľad na politickú participáciu mládeže. Výzvy pre výskum a demokratické postupy v Európe), Council of Europe Publishing, 2005, str. 134.
- 2 Kovacheva, Siyka, 'Will Youth Rejuvenate the Patterns of Political Participation?' (Omladí mládež vzorce politickej účasti?) in Forbrig, Joerg (ed.), in *Revisiting Youth Political Participation: Challenges for research and democratic practise in Europe* (Nový pohľad na politickú participáciu mládeže. Výzvy pre výskum a demokratické postupy v Európe): Strasbourg, Council of Europe Publishing, 2005.
- 3 Príhovor Thomasa Hammarberga na 1000. zasadnutí ministerského výboru Rady Európy, 2007.
- 4 Singleton, Lianne, *Discovering Democracy, Teaching democracy in the primary school* (Objavovanie demokracie. Vyučovanie demokracie na základných školách): www.abc.net.au/civics/democracy/pdf/td_primary.pdf

3. Diskriminácia

Diskriminácia popiera základný princíp ľudských práv.

Niekoho diskriminovať znamená odopierať tejto osobe úplné politické, občianske, hospodárske, sociálne alebo kultúrne práva a slobody. Diskriminácia popiera základný princíp ľudských práv: Všetci ľudia sú si rovní v dôstojnosti a v základných právach. Tento princíp sa opakuje v každom základnom ľudskoprávnom dokumente (napr. v Článku 2 Všeobecnej deklarácie ľudských práv, v Článku 2 Dohovoru o právach dieťa, v Článku 14 Európskeho dohovoru o ľudských právach a v Článku 1 Protokolu č. 12). Ustanovenia zabráňujúce diskriminácii sú zakotvené aj vo väčšine národných ústav.

Hoci v zákonoch o ľudských právach neexistuje jednotná definícia „diskriminácie“, všetky definície diskriminácie, ktoré uvádzajú významné zmluvy o ľudských právach (napr. **Všeobecná deklarácia ľudských práv**, **Dohovor o právach detí**, **Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd**, **Dohovor o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie** [CERD] alebo **Dohovor o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien** [CEDAW]) sa vyznačujú istými spoločnými prvkami:

1. Príčina diskriminácie môže byť založená na viacerých faktoroch. Napr. Článok 2 Dohovoru o právach dieťaťa ako príčinu diskriminácie uvádza rasu, farbu pleti, pohlavie, jazyk, náboženstvo, politické alebo iné presvedčenie, národnostný, etnický alebo sociálny pôvod, majetok, telesné alebo duševné znevýhodnenie, narodenie alebo iné postavenie dieťaťa alebo jeho či jej rodičov alebo zákonných zástupcov. Posledný z menovaných faktorov „alebo iné postavenie“ zahŕňa množstvo ďalších príčin diskriminácie, napr. sociálnu skupinu, povolanie, sexuálnu orientáciu alebo uprednostňovaný jazyk.
2. Existuje konanie, ktoré možno označiť za diskriminačné. Takáto konanie môže mať podobu odmietnutia, obmedzenia alebo vylúčenia osoby alebo skupiny osôb a siahť od najnásilnejších útokov na ľudské práva, akými sú **genocída**, otroctvo, etnické čistky alebo náboženské prenasledova nie, až po miernejšie, avšak stále veľmi rozšírené formy diskriminácie, napríklad obsadzovanie pracovných pozícií a postup v práci, priradovanie sociálneho bývania a slovné útoky. K rozšírenému diskriminačnému konaniu medzi deťmi patrí vylúčenie (napr. odmietanie zapojenia dieťaťa do hry), šikanovanie a nadávanie iným deťom v dôsledku ich odlišnosti (napr. „krpec“, „tučko“, „hlupák“). Ďalšie informácie sa nachádzajú v téme č. 13 – *Násilie*.
3. Následky diskriminácie zvyčajne bránia jednotlivcom vykonávať a uspokojovať ľudské práva a základné slobody. Diskriminácia však ovplyvňuje celú spoločnosť, pretože podnecuje predsudky a rasistické postoje.

Diskriminácia často vychádza z neznalosti, predsudkov a negatívnych stereotypov. Mnohí ľudia sa obávajú cudzieho alebo neznámeho a preto na každého človeka s nezvyklým zjavom, kultúrou a správaním reagujú podozrievavo a dokonca násilne.

Za diskrimináciu možno považovať aj postoje, konanie alebo postupy inštitúcií, ktoré niekoho podriaďujú alebo marginalizujú. Historické korene rasizmu môžeme hľadať vo viere v nadradenosť jednej skupiny nad druhou. Týmto presvedčením sa kedysi odôvodňovala diskriminácia „podradených“ skupín. Hoci sú dnes tieto predstavy rozhodne odmietané, rasová diskriminácia zo sveta nevymizla. Ostatné formy diskriminácie zahŕňajú homofóbiu, antisemitizmus, diskrimináciu na základe pohlavia a veku, náboženskú intoleranciu a xenofóbiu, teda strach z cudzincov alebo cudzích krajín.

Segregácia je extrémnou formou diskriminácie a prejavuje sa zákonným alebo zvykovým oddelovaním etnických skupín. Európe zažila štátom požehnané formy segregácie – napríklad Židia boli kedysi izolovaní v getách. Ešte aj dnes sú mnohé Rómky a mnohí Rómovia v niektorých európskych krajinách nútení žiť v oddelených komunitách v dôsledku nepriateľského správania okolitej spoločnosti a ekonomickej segregácie.

Diskriminácia môže mať podobu priamej diskriminácie, ktorú charakterizuje úmysel diskriminovať istú osobu alebo skupinu. Príkladom priamej diskriminácie je odopretie vstupu istej etnickej skupiny do školy alebo konanie bytového podniku, ktorý odmietne poskytnúť ubytovanie imigrantom. Nepriama diskriminácia súvisí s dôsledkami politiky alebo opatrení, ktoré môžu pôsobiť zdanlivo neutrálne, ale v skutočnosti systematicky znevýhodňujú ľudí z istej menšinovej skupiny oproti ostatným. Napríklad ak hasičský zbor stanoví minimálnu výšku pre hasičov, automaticky tým vylučuje mnoho uchádzačov, predovšetkým ženy a imigrantov. Nepriamo diskriminuje napríklad aj firma, ktorá neprijme osobu v dlhej sukni alebo s pokrývkou hlavy.

Na boj proti diskriminácii, najmä tej nepriamej a skrytej, prijali niektoré krajiny opatrenia **pozitívnej diskriminácie**, ktoré sa tiež označujú **ako vyrovnávacie opatrenia**, resp. afirmatívna akcia. V niektorých situáciách pozitívna diskriminácia znamená zámerné uprednostňovanie určitej dlhodobu diskriminovanej skupiny alebo skupín (napríklad uprednostňovanie uchádzačov zo skupín, ktoré v minulosti len zriedka študovali na vysokej škole alebo stanovenie kvót pre obsadenie zástupcov a zástupkyň menšín vo verejných úradoch). Cieľom takýchto opatrení je kompenzovať skrytú diskrimináciu a zároveň zabezpečiť vyrovnané zastúpenie sociálnych skupín. Pozitívna diskriminácia môže mať tiež podobu vytvárania podmienok pre ľudí s ťažkosťami (napr. s telesným znevýhodnením) s cieľom umožniť im užívať rovnaké práva a príležitosti. Inou formou pozitívnej diskriminácie je snaha o „nápravu“ krívd z minulosti. Všetky tieto opatrenia a postupy sa snažia podporovať rovnosť „prostredníctvom nerovnosti“.¹

Zakaždým, keď triedime ľudí a rôznym jednotlivcom a skupinám stanovujeme rozdielne práva a povinnosti, mali by sme si položiť otázku, prečo vlastne to robíme. Je to skutočne nevyhnutné? Pomáhame tým niekomu? Ak nie, pozitívna diskriminácia môže sama vyústiť do prejavov predsudkov a diskriminácie.

Rasová diskriminácia

Rasizmus môžeme definovať ako vedomé alebo nevedomé presvedčenie o nadradenosti jednej rasy nad inou. Táto definícia predpokladá existenciu rozdielnych biologických „rás“, čo však poprel nedávny výskum, najmä Projekt ľudského genómu. Hoci je „rasa“ zjavne spoločensky podmieneným výrazom, rasizmus je napriek tomu rozšírený na celom svete. I keď iba málo ľudí skutočne verí v „nadradenú rasu“ a prirodzené právo na uplatnenie moci nad tými, ktorí sa považujú za „podradených“, myslenie a konanie mnohých ľudí je poznačené kultúrnym rasizmom alebo **etnocentrizmom**. Takíto ľudia veria, že niektoré kultúry, zvyčajne ich vlastné, sú nadradené alebo že iné kultúry, tradície, zvyky a histórie sú nezlučiteľné s ich vlastnými.

Rasizmus akéhokoľvek druhu súvisí s mocou a držiteľmi moci, ktorí sami definujú, čo je „nadradené“ a diskriminujú ľudí s menšou mocou. Rasizmus môže byť preto príkladom prejavovania sa predsudkov v skutočnom živote.

OTÁZKA: *Ako môžete deťom pomôcť dozvedieť sa a oceňovať rozmanitosť etnických skupín vo svojej komunite?*

Následky rasizmu vždy mali a bohužiaľ stále majú devastačné účinky na jednotlivcov a na spoločnosť ako celok. Rasizmus viedol k masovému vyvražďovaniu, genocíde a útlaku. Poslúžil aj ako nástroj podrobenia väčšiny svojvôli menšín, ktoré sústreďovali vo svojich rukách bohatstvo a moc.

Diskriminácia založená na etnickom pôvode a kultúre

Podobne ako kultúrny rasizmus, ktorý vychádza z predstavy o nadradenosti istých kultúr nad inými, aj diskriminácia založená na etnickom pôvode a kultúre považuje niektoré kultúry, zvyčajne menšinové, za prirodzene podradené alebo neželané. Touto formou diskriminácie v minulosti najviac trpeli európski Židia a Rómovia.

Antisemitizmus, teda nepriateľstvo voči Židom ako náboženskej alebo etnickej menšine, sa datuje do stredovekých čias, kedy boli Židia jedinou nekresťanskou menšinou žijúcou v kresťanskej Európe. Židia bojovali s nespravodlivosťou a predsudkami kresťanských spoločností dlhé stáročia. Bola im zakazovaná väčšina obchodných činností a povolání. Spoločnosť ich nútila žiť v getách mimo kresťanov, trestala ich vysokými daňami, zbavovala majetku a dokonca ich vyhostovala zo svojich krajín a vraždila.

Vzostup fašizmu v polovici 20. storočia priniesol zvrátenú ideológiu o rasovej nadradenosti, do krajných medzi zintenzívnil antisemitizmus v Európe a vyvrcholil holokaustom – systematickým vyhladením viac ako šiestich miliónov Židov počas 2. svetovej vojny. Žiaľ, aj v 21. storočí je antisemitizmus neustále prítomný. Skupiny, ktoré samy seba považujú za nadradené, znesväcujú židovské cintoríny a siete stúpcov neonacizmu otvorene šíria antisemitskú propagandu.

OTÁZKA: *Aký osud stihol Židov a Židovky na Slovensku počas 2. svetovej vojny?*

Rómovia, nesprávne označovaní ako Cigáni, žijú na území Európy už celé stáročia. Rómovia si uchovali svoj jazyk a kultúru bez toho, aby niekedy obývali svoj vlastný štát. V minulosti žili prevažne kočovným spôsobom života ako remeselníci, robotníci, hudobníci alebo obchodníci. Rómovia počas svojej existencie čelili mnohým formám diskriminácie vrátane nútenej asimilácie a otroctva. V 20. storočí sa tisícky Rómov a Rómok stali obeťami nacistickej genocídy a trpeli núteným začleňovaním do spoločnosti v komunistických režimoch východnej Európy a ekonomickým vylúčením vo vyspelých kapitalistických ekonomikách. I dnes veľa rómskych detí vyrastá v nepriateľskom spoločenskom prostredí, ktoré im upiera mnohé základné práva, napríklad právo na vzdelanie, starostlivosť o zdravie a bývanie.

OTÁZKA: *Žijú vo vašom okolí Rómovia a Rómky? Chodia ich deti do školy? Ako sa k rómskym deťom správajú iné deti?*

Diskriminácia založená na xenofóbii

Niektorí ľudia reagujú na narastajúcu globalizáciu a rôznorodosť v spoločnosti prejavmi xenofóbie, teda strachu alebo averzie voči cudzím krajinám. Vo väčšine prípadov je koncept „cudzieho“ založený na spo-

ločensky vytvorených predstavách a názoroch, ktoré obmedzujú ponímanie sveta na „nás“, teda normálnych, a tých ostatných, teda odlišných, predstavujúcich hrozbu a degradáciu hodnôt a slušného správania.

OTÁZKA: *Spomeniete si na príklady xenofóbie na Slovensku? Aký vplyv má xenofóbia na deti? Akými krokmi sa môžete vysporiadať s jej dôsledkami?*

Hoci väčšina ľudí považuje xenofóbiu za morálne neprijateľnú a v rozpore s kultúrou ľudských práv, v skutočnosti nie je ničím nezvyčajným. Diskriminačné konanie založené na xenofóbii, napríklad slovné útoky a násilné činy, je jednoznačne prejavom závažného porušovania ľudských práv.

Rodová diskriminácia

Rodová diskriminácia má v Európe viac či menej skrytú podobu, napriek tomu však ostáva v spoločnosti neustále prítomná. Mnohé spoločenské inštitúcie, napríklad médiá, rodina, školy alebo zariadenia pre starostlivosť o deti, stále uchovávajú a šíria stereotypy o mužoch a ženách. Tradičné chápanie rozdielov medzi pohlaviami je v spoločnostiach západnej Európy často spájané s mocou. Muži (a ich aktivity) sú často vykresľovaní ako výrazní, silní, produktívni, statoční, vplyvní, orientovaní na verejnosť, odmeňovaní vysokým finančným ohodnotením a spoločenským uznaním. Hlavné charakteristiky žien odrážajú ich bezmocnosť: Ženy sú závislé, starostlivé, pasívne a orientované na rodinu. Ženy často zastávajú nižšie pracovné pozície, ich práca je menej cenená a zarábajú menej. Dievčatá a chlapci, ktorí nesplňajú, prípadne sa nepodriaďujú stereotypným očakávaniam spoločností, môžu čeliť kritike, vylúčeniu a dokonca násiliu. Takéto konflikty môžu destabilizovať vývoj rodovej identity detí. Ďalšie informácie nájdete v téme č. 7 – *Rodová rovnosť*.

Diskriminácia založená na náboženstve

Európa oficiálne rešpektuje slobodu vierovyznania. Aj napriek tomu je náboženská diskriminácia v spoločnosti stále prítomná a často úzko spojená s rasizmom a xenofóbiou. V minulosti bola Európa konfliktami a diskrimináciou rozpoltená medzi protestantmi a katolíkmi, medzi rímskymi a východnými ortodoxnými katolíkmi a medzi „oficiálnymi“ cirkvami a odštiepenými sektami. Dnes sa týmto rozdielom medzi kresťanmi zďaleka neprikladá taký význam a zároveň sa tu darí aj menšinovým náboženským komunitám, najmä židom, hinduistom, budhistom, rastafariánom a moslimom. Milióny neveriacich Európaniek, Európanov a ľudí s iným ako kresťanským vierovyznaním však túto narastajúcu náboženskú rôznorodosť často ignorujú.

OTÁZKA: *Zástupcovia ktorých náboženských menšín žijú vo vašej komunite? Kde sa stretávajú a modlia?*

V súčasnosti budí obavy predovšetkým vzostup islamofóbie, teda diskriminácie, strachu a nenávisti voči islamu, ktorý je po kresťanstve druhým najrozšírenejším náboženstvom v Európe a hlavným náboženstvom v niektorých krajinách a regiónoch Balkánu a Kaukazu. Neznášanlivosť voči Islamu a následné útoky na USA, Španielsko a Veľkú Britániu odhalili hlboko zakorenené predsudky vo väčšine európskych spoločností. Medzi najčastejšie verejné prejavy týchto tendencií patrí nedostatočné spoločenské uznanie islamu ako náboženstva, odmietanie vydávania povolení na výstavbu mešít, zlyhanie podpory výstavby zariadení pre islamské skupiny alebo komunity a zakazovanie nosenia šatiek moslimskými ženami a dievčatami.

Jedným z najtypickejších predsudkov voči islamu je údajná „nekompatibilita“ s ľudskými právami. Za dôkaz sa uvádza absencia demokracie a porušovanie ľudských práv v mnohých, prevažne islamských krajinách. Neberie sa pritom ohľad na to, že náboženstvo je iba jedným z mnohých faktorov, ktoré stoja za nedemokratickým spôsobom vládnutia.

Veľa predsudkov taktiež vychádza z nedostatku vedomostí o islame. Mnohí ľudia si ho spájajú výlučne s terorizmom, extrémizmom a politikou niektorých krajín. V skutočnosti je islam náboženstvom, ktoré, rovnako ako mnohé ďalšie, hlása toleranciu, solidaritu a lásku k ostatným živým bytostiam.

Diskriminácia založená na sexuálnej orientácii

Homofóbia je averzia alebo nenávisť voči gejom, lesbám alebo ľuďom s homosexuálnou orientáciou alebo voči ich životnému štýlu alebo kultúre, prípadne všeobecne voči ľuďom s odlišnou sexuálnou orientáciou vrátane bisexuálnych a transsexuálnych osôb. Zmeny zákonov v Európe síce výrazne posilnili práva gejev a lesbičiek, ich podmienky pre život sa však značne líšia. Kým homosexuáli v mestách otvorene žijú, pracujú a bez väčších problémov zakladajú vlastné spoločenstvá, vo vidieckych oblastiach a regiónoch východnej a strednej Európy sa stretávajú s diskriminačnými zákonmi, obťažovaním a dokonca násilím z radov verejnosti aj úradov. Veľa ľudí stále považuje homosexualitu za chorobu, psychickú poruchu, či dokonca hriech voči morálke. Mnohí ďalší vedome alebo podvedome hodnotia gejev a lesbičiek podľa zaužívaných noriem heterosexuálneho správania a vinia ich, ak sa homosexuálni jedinci nedokážu prispôbiť normám správania vyžadovaných väčšinou spoločnosťou „normálnych ľudí“.

OTÁZKA: *Používajú deti, s ktorými pracujete, homofóbne nadávky? Používajú ich dokonca bez toho, aby im rozumeli? Ako sa môžete v takejto situácii zachovať?*

Diskriminácia založená na znevýhodnení

Pojem „osoba so zdravotným znevýhodnením“ (v minulosti prevažoval nie veľmi citlivý výraz „osoba s postihnutím“) môže označovať viacero rôznych okolností. Zdravotné znevýhodnenie môže byť telesné, intelektuálne, senzorické alebo psychosociálne, dočasné alebo trvalé a môže byť spôsobené ochorením, úrazom alebo genetickým predispozíciami. Ľudia so znevýhodnením majú tie isté ľudské práva ako všetci ostatní ľudia, avšak pri ich uplatňovaní často čelia spoločenským, zákonným a praktickým obmedzeniam. Dôvody takýchto okolností často vychádzajú z chybného chápania a negatívnych postojov voči znevýhodneniu ako takému.

Mnohí ľudia majú mylnú predstavu, že ľudia so znevýhodnením nemôžu byť produktívnymi členkami a členmi spoločnosti. Najrozšírenejším negatívnym postojom je presvedčenie, že ľudia so znevýhodnením sú „zlomení“ alebo „chorí“ a vyžadujú nápravu alebo liečenie, prípadne, že sú bezmocní a je potrebné sa o nich starať.

Naopak, pozitívne postoje vnímajú znevýhodnenie ako prirodzenú súčasť ľudskej rôznorodosti, ku ktorej by sa malo pristupovať s primeranými opatreniami na podporu a posilnenie úplnej participácie, prístupu a konania osoby v svojom vlastnom záujme (napr. poskytnutím invalidného vozíka alebo viac času na splnenie úlohy). Tento pozitívny prístup zdôrazňuje zodpovednosť spoločnosti za plnenie potrieb osôb so znevýhodnením.

Sociálny model znevýhodnenia: Je potrebné odstrániť všetky obmedzenia a bariéry vytvárané sociálnym a fyzickým prostredím, ktoré potláčajú schopnosť ľudí so znevýhodnením zúčastňovať sa spoločenského diania a uplatňovať svoje práva. Toto zahŕňa podporu a šírenie pozitívnych postojov a úpravu fyzických

bariér (napr. budovaním bezbariérových prístupov). V rámci sociálneho modelu znevýhodnenia sa deti so znevýhodnením považujú za deti „so špeciálnymi potrebami“. Sociálne inštitúcie sú povinné zohľadniť tieto potreby a prispôbiť sa im. Veľká časť detí so znevýhodnením dnes navštevuje bežný školský systém.

Pojem „deti so špeciálnymi vzdelávacími potrebami“ sa taktiež vzťahuje na deti so zlým prospechom v škole z dôvodov, ktoré im bránia v ich všeobecnom rozvoji a napredovaní. Školy potrebujú prispôbiť svoje učebné osnovy, výučbu a organizáciu a poskytnúť týmto deťom dodatočnú pomoc pri napĺňaní svojho potenciálu. Tieto kroky sú súčasťou celkového posunu výchovy a vzdelávania smerom k inkluzívnemu vzdelávaniu.²

OTÁZKA: *Ako prebieha výchova a vzdelávanie detí so znevýhodnením na Slovensku? Akú podobu má podpora detí so špeciálnymi vzdelávacími potrebami?*

Valné zhromaždenie OSN prijalo v decembri 2006 prvú medzinárodnú zmluvu zaoberajúcu sa právami ľudí so znevýhodnením – **Dohovor o právach osôb so zdravotným postihnutím** (CRPD). Členské štáty Európskej únie potvrdili platnosť „prvého všeobecného dohovoru nového milénia o ľudských právach“ svojím podpisom v marci 2007.

Dohovor považuje znevýhodnenie za súčasť ľudskej rozmanitosti a oceňuje prínos ľudí so znevýhodnením pre spoločnosť. Taktiež zakazuje prekážky brániace participácii a podporuje aktívne začlenenie ľudí so znevýhodnením do spoločnosti. Dlhodobým cieľom tohto Dohovoru je zmeniť spôsob vnímania týchto osôb verejnosťou a zmeniť tým spoločnosť ako takú.³

Výchova a vzdelávanie k nediskriminácii

Pedagogičky a pedagógovia cítia potrebu rozvíjať tolerantné a nediskriminačné postoje v každom dieťati a zároveň vytvárať výchovno-vzdelávacie prostredie, ktoré neignoruje a nevyčleňuje rôznorodosť, ale uznáva ju a čerpá z nej. V rámci takehoto rozvoja by si ľudia pracujúci s deťmi a aj samy deti mali uvedomovať svoje diskriminačné správanie. Aktivitu, ktorá podporujú funkčné hranie a empatiu, pomáhajú deťom rozvíjať povedomie a vnímanie citov a zároveň pestovať odolnosť a asertivitu u detí, ktoré samy čelia diskriminácii.

Európske programy boja proti diskriminácii

Rada Európy zriadila rôzne orgány a programy na boj proti diskriminácii v Európe. Európska komisia proti rasizmu a intolancii (ECRI), založená v roku 1993, pravidelne publikuje prieskumy týkajúce sa rasizmu a intolancie v členských štátoch Rady Európy. Komisia taktiež organizuje okrúhle stoly za účasti zástupcov verejnosti a prijíma všeobecné politické odporúčenia adresované vládam.

Európska únia zriadila v roku 2007 Agentúru pre základné práva. Tento nezávislý orgán poskytuje odborné znalosti členským štátom v oblasti uplatňovania zákonov týkajúcich sa základných práv a zároveň sa snaží vzbudiť záujem a podporovať spoluprácu s verejnosťou. Viacero európskych krajín zriadilo národný úrad pre boj s diskrimináciou a podporu rovnosti a tolerancie.

OTÁZKA: *Existuje na Slovensku verejný úrad, ktorého poslaním je bojovať s diskrimináciou?*

Rada Európy prostredníctvom rôznych programov taktiež šíri osvetu a zvyšuje povedomie verejnosti. V rokoch 2006 až 2007 sa celoeurópska mládežnícka kampaň „Každý iný, všetci rovní“ zamerala na vyzdvihnutie troch rôznych hodnôt: rôznorodosti (oslava rozmanitosti a bohatosti rozdielnych kultúr a tradícií), ľudských práv a participácie (umožnenie každému, aby sa zúčastňoval budovania Európy, v ktorej má každý právo byť sám sebou, teda byť iným a zároveň rovným). Diskrimináciou rómskeho etnika sa zaoberala osvetová kampaň Rady Európy s názvom „Dosta!“ (rómsky výraz pre „dost“), ktorej cieľom bolo priblížiť rómske občianky a rómskych občanov k nerómskym.

V každom prípade boj s diskrimináciou neustáva a Rada Európy v ňom bude aj naďalej napredovať.

Zdroje a literatúra

- Bellamy, Carol, *La Situation des Enfants dans le Monde* (Situácia detí na svete): UNICEF, 2004. www.unicef.org/french/sowc04/index.html
- *Children's Etiquette or How to Be Friends with Everybody* (Etiketa pre deti alebo Ako sa priateľovať so všetkými): Croatian Union of Physically Disabled Persons Associations (Chorvátska únia osôb s telesným znevýhodnením CUPDPA), Záhreb, 2002.
- *The Salamanca Statement and Framework for Action on Special Needs Education* (Vyhlásenie a rámcový akčný plán o vzdelávaní detí so špeciálnymi potrebami v Salamance: UNESCO, Salamanca, 1994: <http://unesdoc.unesco.org/images/0009/000984/098427eo.pdf>
- *Tous les Enfants du Monde ont le Droit* (Všetky deti sveta majú práva): Editions Fleurus Presse/ UNICEF Francúzsko, 2007.
- Titley, Gavan, *Youth work with Boys and Young Men as a means to prevent violence in everyday life* (Mládežnícka práca s chlapcami a mladými mužmi ako prostriedok prevencie násilia v každom dennom živote), Rada Európy, 2003.

Užitočné webové stránky

- Rada Európy: www.radaeuropy.sk
- Kampaň „Každý iný – všetci rovní“ www.radaeuropy.sk
- Úrad Vysokého komisára OSN pre ľudské práva: www.ohchr.org
- UNICEF: www.unicef.fr
- Bibliotheque Numerique pour le Handicap: <http://bnh.numilog.com>
- Vyhlásenie EU - OSN: Dohovor o právach osôb so zdravotným postihnutím, 2007: www.europa-eu-un.org/articles/fr/article_6914_fr.htm
- International Standard Classification of Education (Medzinárodná štandardná klasifikácia vzdelávania, ISCED): UNESCO, 1997: www.unesco.org/education/information/nfsunesco/doc/isced_1997.htm

Odkazy

- 1 Droits Partages: des droits de l'homme aux droits de l'enfant: www.droitspartages.org
- 2 International Standard Classification of Education (Medzinárodná štandardná klasifikácia vzdelávania, ISCED): www.unesco.org/education/information/nfsunesco/doc/isced_1997.htm
- 3 Vyhlásenie EU – OSN: Dohovor o právach osôb so zdravotným postihnutím: www.europa-eu-un.org/articles/fr/article_6914_fr.htm

4. Vzdelávanie a voľný čas

Jediným spôsobom vzdelávania k demokracii je vzdelávať demokraticky. Ak dokážeme tento vzťah naplniť, zabezpečíme tým širší prístup k vzdelaniu a odtiaľ je už len krôčik k širšej podpore a úcte k ľudským právam.

Príhovor Maud de Boer-Buquicchio,
zástupkyne generálneho tajomníka Rady Európy

Vzdelanie je samo osebe základným ľudským právom. Je nevyhnutným predpokladom rozvoja človeka, ako aj nástrojom pre na dosiahnutie a užívanie iných ľudských práv. Článok 26 Všeobecnej deklarácie ľudských práv konštatuje, že každý má právo na vzdelanie a že vzdelávanie by na úrovni základných škôl malo byť poskytované bezplatne a povinne. Článok 2 Protokolu č. 1 Európskeho dohovoru o ľudských právach zaručuje všetkým ľuďom právo na vzdelanie. Aj keď to v súčasnej Európe stále nie je pravidlom, stredné školy, odborná príprava a vysokoškolské štúdium by mali byť dostupné v čo najväčšom možnom rozsahu. Samotný bezplatný prístup k základnému vzdelaniu sa už viac nepovažuje za dostatočný na to, aby zaručil právo na vzdelanie. K dosiahnutiu tohto cieľa je potrebné splniť tri nasledujúce podmienky:

1. **Rovnosť príležitostí:** Štát by mal garantovať nielen rovnaký prístup, ale tiež rovnaké príležitosti na úspech. To znamená, že niektoré deti môžu potrebovať špecifickú pomoc a vytvorenie osobitných podmienok. Nepočujúce deti majú napríklad právo na primerané prostriedky, ktoré im pomôžu pri učení sa (napr. znakovú reč, načúvacie pomôcky a v prípade potreby tlmočníkov). Podobne by sa malo pristupovať ku všetkým deťom so špeciálnymi potrebami, a teda umožniť im navštevovať rovnaké školy ako ostatným deťom a získať rovnaké príležitosti na úspech. Napríklad deťom z kočovníckych skupín (tzv. travellers) môže byť v niektorých európskych krajinách upierané právo na vzdelávanie. Preto je potrebné zabezpečiť osobitnú výučbu, rešpektujúcu nomádsky spôsob života ich rodičov.

Ak chceme zabezpečiť rovné príležitosti na úspešné vzdelávanie, musíme venovať pozornosť aj iným hľadiskám, napríklad používaniu materinského jazyka dieťaťa, podmienkam v domácnosti, prístupu ku knihám alebo akýmkoľvek ťažkostiam s učením. Učenie sa vo svojom materinskom jazyku je predpokladom úspechu v škole a zároveň predstavuje aj kultúrne právo. Zlyhanie školy by sa v žiadnom prípade nemalo ospravedlňovať ťažkosťami žiaka alebo žiačky s učením. Takéto ťažkosti môžu pomôcť prekonávať špeciálne pedagogičky a špeciálni pedagógovia, schopní pracovať s viacerými vzdelávacími štýlmi, ale aj nepedagogický personál, napríklad sociálni pracov-

níci a pracovníčky, mediátori a mediátorky alebo psychologičky a psychológovia. Rovnosť príležitostí vo vzdelávaní zohráva kľúčovú úlohu pri boji s chudobou.

2. **Kvalitné vzdelanie:** Štát by mal všetkým zaručiť rovnaký prístup ku kvalitnému vzdelávaniu. V spoločnosti sa príliš často vyskytujú dvojúrovňové systémy, kde jedna úroveň predstavuje školstvo určené pre elitu, disponujúce odborným personálom a kvalitnou infraštruktúrou, kým druhá úroveň je určená pre chudobných a charakterizuje ju podpriemerné technické a personálne zázemie. Všetci ľudia by mali mať zaručený prístup k základnému vzdelaniu, ktoré rozvíja vedomosti a zručnosti potrebné do budúcnosti. Kvalitné vzdelávanie sa však nemôže obmedzovať iba na zvyšovanie efektívnosti školy alebo materiálneho zázemia v školskom systéme. Podľa definície organizácie UNESCO¹ musí byť kvalitné vzdelávanie založené na podpore ľudských práv a reagovať na nové témy, vrátane kultúrnej rozmanitosti, viacjazyčnosti vo výchove a vzdelávaní, mieru, nenásilia, trvalo udržateľného rozvoja a životných zručností.
3. **Vzdelanie pre všestranný rozvoj ľudskej osobnosti:** Vzdelanie, na ktoré majú nárok všetky ľudské bytosti, sa neobmedzuje len na základnú gramotnosť. Všeobecná deklarácia ľudských práv vyslovene stanovuje cieľ výchovy a vzdelávania, ktorým by mal byť „úplný rozvoj ľudskej osobnosti, úcta k ľudským právam a pochopenie a mier medzi národmi sveta“. Dohovor o právach dieťaťa sa tejto téme venuje bližšie a uvádza, na akú výchovu má každé dieťa nárok:

Príprava dieťaťa na zodpovedný život v slobodnej spoločnosti v duchu porozumenia, mieru, znášanlivosti, rovnosti pohlaví a priateľstva medzi všetkými národmi, etnickými, národnostnými a náboženskými skupinami a osobami domorodého pôvodu.

Článok 29 Dohovoru o právach dieťaťa

Právo na vzdelanie je preto zároveň právom na výchovu a vzdelávanie k ľudským právam. Takéto celostné ponímanie vzdelania môže byť ďalej podporované formálnou, ale aj neformálnou výchovou a vzdelávaním, teda výchovno-vzdelávacími programami mimo školského systému, ktoré sú často zabezpečované mimovládnyimi organizáciami. Obe podoby výchovy a vzdelávania sa pritom navzájom dopĺňajú.

Niektorým deťom sa môže zdať zvláštne, že vzdelanie je právom a zároveň aj povinnosťou. Tento zdanlivo protichodný vzťah možno lepšie pochopia vtedy, ak sa dozvedia o deťoch bez prístupu ku školám a zamyslia sa nad tým, ako môže takéto znevýhodnenie ovplyvniť ich životy v súčasnosti aj budúcnosti.

S týmto problémom úzko súvisí aj otázka detskej práce. Kým dospelí si nárokuje „právo na prácu“, deti majú právo na osobitnú ochranu pred náročnou alebo nebezpečnou prácou. Za hlavné „povolanie“ dieťaťa sa považuje navštevovanie školy, avšak niektoré deti musia zabezpečiť prežitie svojej rodiny, navyše všetky deti môžu (a mali by) svojej rodine pomáhať. Veľa detí napríklad pracuje cez letné prázdniny, aby si tak zarobili na vreckové. Takáto brigáda môže predstavovať významnú životnú skúsenosť a mať silný výchovno-vzdelávací účinok. Zároveň by však mali deti vedieť, že sú zákonom chránené pred zneužitím a pred aktivitami, ktoré škodia a ohrozujú ich zdravie. Práca detí by nikdy nemala zasahovať do ich práva na vzdelanie alebo do práva na odpočinok a hru (Články 32 a 36 Dohovoru o právach dieťaťa). Prostredníctvom filmov a príbehov sa deti môžu dozvedieť o vykorisťujúcej detskej práci v minulosti. Staršie deti by sa mali učiť o súčasných formách detskej práce a porozumieť rozdielom medzi primeranou prácou pre mládež a vykorisťovaním.

Výzvy pre vzdelávanie 21. storočia a nové ťažiská výchovno-vzdelávacích programov

V roku 1996 vytvorila komisia UNESCO zoznam hlavných zdrojov napätia vo svete, ktoré ovplyvňujú vzdelávanie:²

1. napätie medzi globálnym a lokálnym,
2. napätie medzi univerzálnym a individuálnym,
3. napätie medzi tradičným a moderným,
4. napätie medzi duchovným a materiálnym,
5. napätie medzi dlhodobými a krátkodobými perspektívami,
6. napätie medzi súťaživosťou a rovnosťou príležitostí a
7. napätie medzi mimoriadnym nárastom poznatkov a schopnosťou ľudí prijímať tieto poznatky.

UNESCO vyzdvihlo štyri piliere učenia:

1. *Naučiť sa spolunažívať:* Vzdelávanie by malo v študentoch posilňovať schopnosti a zručnosti a viesť ich k tomu, aby dokázali prijať myšlienku o vzájomnej prepojenosti a podmienenosti ľudských činností, aby vedeli riešiť konflikty, plánovať a pracovať na dosahovaní spoločných cieľov, rešpektovať pluralitu a rôznorodosť (napríklad rodovú, etnickú, náboženskú a kultúrnu) a aktívne sa zúčastňovať na živote komunity.
2. *Naučiť sa vedieť:* Vzdelávanie by malo študentom pomôcť získať nástroje nevyhnutné na získavanie nových poznatkov, teda základné zručnosti v oblasti komunikácie a slovného prejavu, základnú gramotnosť, matematické zručnosti a schopnosť riešiť problémy, všeobecný rozhľad aj hlbšie vedomosti v niektorých oblastiach, porozumenie právam a povinnostiam a čo je najdôležitejšie, naučiť sa, ako sa učiť.
3. *Naučiť sa konať:* Vzdelávanie by malo študentom pomáhať získať pracovné, sociálne a psychologické zručnosti a spôsobilosti, ktoré im umožnia v rôznych životných situáciách prijímať rozhodnutia podložené získanými informáciami a faktami, fungovať v spoločenských a pracovných vzťahoch, zapájať sa do miestneho aj a globálneho trhu práce, používať technológie uspokojovať svoje základné životné potreby a zvyšovať kvalitu svojho života aj životov iných ľudí.
4. *Naučiť sa byť:* Vzdelávanie by malo prispieť k rozvoju osobnosti a umožniť ľuďom samostatnejšie konať na základe vlastného úsudku, kritického myslenia a s vedomím osobnej zodpovednosti. Jeho cieľom by malo byť rozvíjanie všetkých stránok individuálneho potenciálu, napríklad pamäti, argumentácie, estetického cítenia, duchovných hodnôt, fyzických a komunikačných zručností; zdravého životného štýlu a radosti zo športu a rekreácie. Vzdelávanie by malo viesť k oceneniu vlastnej kultúry, osvojeniu etických a morálnych pravidiel spoločnosti, schopnosti obhájiť svoje postoje a názory a nezlomnosti ducha.

Uvedené výzvy podnietili ostatné medzinárodné organizácie k vytvoreniu nových stratégií s cieľom plniť budúce ciele vzdelávania. Európska únia uvádza v Lisabonskej stratégii³ kľúčové kompetencie, ktoré sú nevyhnutné na vytvorenie životaschopnej a kvalifikovanej občianskej spoločnosti v Európe:

- komunikácia v materinskom jazyku,
- komunikácia v cudzích jazykoch,
- matematická kompetencia,
- základné kompetencie v oblasti vedy a techniky,
- digitálna kompetencia,
- naučiť sa učiť,
- sociálne a občianske kompetencie,
- iniciatívnosť a podnikavosť,
- kultúrne povedomie a vyjadrovanie.

Do európskych vzdelávacích politík prenikajú dva kľúčové koncepty: predstava celoživotného vzdelávania v rámci neustále sa učiacej spoločnosti. Takáto spoločnosť ponúka ľuďom rôzne príležitosti k rozvoju svo-

jich kompetencií po celý svoj život, a to prostredníctvom vzájomne sa dopĺňajúceho systému formálneho a neformálneho vzdelávania a výchovy. Neformálne vzdelávanie a výchova sa môže venovať väčšiemu množstvu tém a využívať pritom netradičnejšie metodické postupy. Flexibilnejší prístup neformálneho vzdelávania a výchovy umožňuje rozvíjať gramotnosť a pestovať rôznorodé zručnosti miliónom detí a dospelých, ktorí nemajú prístup k formálnemu vzdelávaciemu systému alebo sú funkčne negramotní.

OTÁZKA: Zúčastnili ste sa už niekedy neformálneho výcviku? Aká bola vaša skúsenosť? Ako sa takýto prístup líši od formálneho vzdelávania a výchovy?

Právo na odpočinok a hranie sa

Hranie sa detí je pre ich zdravie a vývin natoľko významné, že je v článku 31 Dohovoru o právach dieťaťa ustanovené ako základné právo. Podľa Medzinárodnej asociácie pre právo detí na hru je „hranie sa ... základnou činnosťou vedúcou k rozvoju potenciálu každého dieťaťa ... pretože hranie sa nie je len spôsobom trávenia času, ale cestou k objavovaniu a milovaniu života.“⁴ Hrajúce sa dieťa si v každom veku rozvíja svoje schopnosti a zručnosti, precvičuje telo a fantáziu a pestuje nesmierne dôležité spoločenské vzťahy. Článok 31 Dohovoru o právach dieťaťa ďalej konštatuje, že deti majú právo „... na všestrannú účasť na kultúrnom a umeleckom živote a (štáty) podporujú vytváranie primeraných a rovných príležitostí na kultúrne, umelecké a oddychové činnosti a trávenie voľného času.“

Hranie sa, kultúrne a umelecké činnosti nie sú len prostým oddychom a potešením. Tieto aktivity prispievajú k rozvoju samostatnosti detí a rozvíjajú ich medziľudské a interkultúrne zručnosti. Hra a umenie môže deťom priblížiť základné princípy ľudských práv, akými sú rešpekt, dôstojnosť, rovnosť, inklúzia, spravodlivosť a spolupráca.

Spoločenské hodnoty, najmä participáciu, spoluprácu, odhodlanie, snahu a zdravú súťaživosť podporuje tiež športová činnosť. Avšak na to, aby športové aktivity plnili svoju výchovno-vzdelávaciu funkciu, musia k nim facilitátorky, facilitátori a deti zodpovedne pristupovať a predovšetkým mať na zreteli nebezpečenstvo, ktoré môže zísť z nezdravej súťaživosti.

Medzinárodné organizácie, ľudské práva a vzdelanie

Program UNESCO „Vzdelanie pre všetkých“

V roku 2006 bol na Svetovom fóre vzdelávania prijatý Dakarský rámcový akčný plán, ktorý predstavuje novú celosvetovú stratégiu v rámci hnutia „Vzdelanie pre všetkých“ a ktorým sa budú v nasledujúcich dekadach riadiť vlády štátov a organizácia UNESCO. Program sa zameriava na starostlivosť v ranom detstve, kvalitné vzdelanie, odstraňovanie rodových nerovností medzi dievčatami a chlapcami a rozvíjanie životných zručností.

Rada Európy

Aktivity Rady Európy v oblasti výchovy a vzdelávania vychádzajú z Európskeho kultúrneho dohovoru. V rámci Rady Európy pôsobia dve hlavné sekcie zaoberajúce sa výchovou a vzdelávaním: Riaditeľstvo pre školské, mimoškolské a vyššie vzdelávanie a Riaditeľstvo pre mládež a šport. Činnosť Riaditeľstva pre školské, mimoškolské a vyššie vzdelávanie sa sústreďuje na kvalitné vzdelávanie a výchovu, moderné výchovno-vzdelávacie postupy, interkultúrny dialóg prostredníctvom výchovy a vzdelávania a výchovu k demokratickému občianstvu. Riaditeľstvo pre mládež a šport pripravuje politické smernice a podnecuje programy pre rozvoj ucelených a účinných stratégií a prístupov k deťom a mládeži na miestnej, národnej

a európskej úrovni. Zároveň poskytuje finančnú a pedagogickú podporu pre medzinárodné aktivity, ktorých cieľom je podpora demokratického občianstva detí a mládeže, participácie, výchovy k ľudským právam, sociálnej súdržnosti a začleňovania mladých ľudí. Sekcia mládeže pôsobí ako európske informačné stredisko v oblasti neformálnej výchovy a vzdelávania. Rada Európy taktiež podporuje šport ako spôsob vedenia mladých ľudí k tolerancii a férovosti a podnecuje mládež k zdravému životnému štýlu a aktívnej športovej činnosti. V spolupráci s Európskou úniou napríklad vydala učebnú pomôcku pre školy a športové organizácie pod názvom „Príručka férového športu“.

Zdroje a literatúra

- Delors, Jacques, Learning: the *Treasure Within* (Naučme sa vážiť si vnútorné poklady): Správa Medzinárodnej komisie pre vzdelávanie v 21. storočí pre UNESCO: UNESCO Publishing, 1996: www.unesco.org/delors/delors_e.pdf
- *Recommendation of the European Parliament and of the Council of 18 December 2006 on Key Competencies for Lifelong Learning* (Odporúčanie Európskeho parlamentu a Rady z 18. decembra 2006 o kľúčových zručnostiach kompetenciách pre celoživotné vzdelávanie), Doc: (2006/962/EC), Úradný vestník Európskej únie, 2006
<http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:394:0010:0018:SK:PDF>

Užitočné webové stránky

- Rada Európy: HYPERLINK "<http://www.coe.int>" www.coe.int, www.radaeuropy.sk
- Directorate of Youth and Sport (Riaditeľstvo pre mládež a šport): www.coe.int/youth
- Enabling Education Network (Sieť pre uľahčovanie vzdelávania): www.eenet.org.uk
- European Paralympic Committee (Európsky paralympijský výbor, EPC): www.europaralympic.org
- Európska charta o športe: www.minedu.sk/data/USERDATA/MSpolupraca/MsSPORT/europ_ska_charta_o_sporte.rtf
- Football against Racism in Europe (Futbal proti rasizmu v Európe): www.farenet.org
- International Play Association (Medzinárodná asociácia na podporu práva na hru): www.ipaworld.org/home.html
- Let's kick racism out of football (Vykopnime rasizmus z futbalu): www.kickitout.org
- Right to Education Project (Projekt Právo na vzdelanie): www.right-to-education.org
- UNESCO: www.unesco.org/new/en/education/

Odkazy

- 1 UNESCO, Peace and Human Rights Education (Výchova k mieru a ľudským právam): www.unesco.org/new/en/education/
- 2 Delors, Jacques, *Learning: the Treasure Within* (Naučme sa vážiť si vnútorné poklady): Správa Medzinárodnej komisie pre vzdelávanie v 21. storočí pre UNESCO: UNESCO Publishing, 1996, str. 16.
- 3 *Recommendation of the European Parliament and of the Council of 18 December 2006 on Key Competencies for Lifelong Learning* (Odporúčanie Európskeho parlamentu a Rady z 18. decembra 2006 o kľúčových zručnostiach kompetenciách pre celoživotné vzdelávanie), Doc: (2006/962/EC), Úradný vestník Európskej únie, 2006.
- 4 „Deklarácia“ organizácie International Play Association, 1982.

5. Životné prostredie

„Trvalo udržateľný rozvoj“ je taký rozvoj, ktorý uspokojuje súčasné potreby bez toho, aby ohrozil schopnosť budúcich generácií uspokojovať svoje potreby.

Bruntlandská komisia, 1987

Ľudia sú neoddeliteľnou súčasťou životného prostredia a životné prostredie ovplyvňuje všetky stránky ľudského života – vrátane ľudských práv. Konferencia OSN o životnom prostredí človeka, ktorá sa konala v Štokholme v júni 1972, formálne uznala previazanosť životného prostredia a ľudských práv a potvrdila, že „prírodné aj ľuďmi vytvorené prostredie je nevyhnutné pre blaho človeka a užívanie základných ľudských práv – dokonca aj samotného práva na život.“¹

Environmentálne práva sú súčasťou kategórie tzv. **práv tretej generácie** alebo **kolektívnych práv**. Tieto práva sa netýkajú len jednotlivcov, ale celých spoločností alebo skupín ľudí a zahŕňajú napríklad právo na mier, právo na trvalo udržateľný rozvoj, právo na komunikáciu alebo právo na zdieľanie spoločného kultúrneho dedičstva ľudstva. Kolektívne práva, akým je právo na zdravé životné prostredie, uznávajú, že práva prináležia nielen jednotlivcom v konkrétnom politickom a spoločenskom systéme, ale všetkým ľuďom na celom svete. Kolektívne práva tak prijímajú podobu nezávislého systému, ktorý prekračuje hranice národných štátov. Globálne otepľovanie sa napríklad dotýka všetkých živých bytostí, a to bez ohľadu na krajinu, v ktorej žijú. Rovnako tak, ako musí každý jednotlivec pristupovať s úctou k iným ľuďom, musí taktiež rešpektovať hodnotu všetkých bytostí na celej planéte, teda živočíchov, rastlín a príslušných ekosystémov.

Spôsoby, akým môže životné prostredie ovplyvňovať ľudské práva, siahajú od pozitívnych po negatívne. Životné prostredie je kľúčovým predpokladom zabezpečenia ľudského života a zdrojom surovín pre výživu, priemyselnú výrobu a rozvoj ľudskej civilizácie. Na druhej strane však rôzne environmentálne riziká, napríklad nadmerné rádioaktívne žiarenie či znečistená pitná voda, môžu ohroziť základné právo človeka na život. Ľudia vystavení znečisťovaniu pôdy, vzduchu alebo zdrojov potravy a vody môžu trpieť nielen porušovaním ľudských práv, ale aj podlomeným zdravím, genetickým poškodením a stratou živobytia. Znečistené životné prostredie môže v krajných prípadoch dokonca viesť k smrti. Mnohé základné ľudské práva súvisia so životným prostredím oveľa viac, ako by sa mohlo na prvý pohľad zdať. Príkladom takýchto práv sú právo na zdravie, právo na bezpečné a zdravie vyhovujúce pracovné podmienky, právo na primerané bývanie a stravu, právo na prácu a právo na primeranú životnú úroveň.

Environmentálne problémy Európy

Európa v súčasnosti čelí viacerým závažným problémom, ktoré môžu mať potenciálny dopad na budúce generácie:

- **Znečisťovanie ovzdušia** činnosťou ťažkého priemyslu a používaním fosílnych palív má priamy a merateľný dopad na zdravie ľudí a všetky živé organizmy na planéte.
- **Klimatické zmeny**, ktoré sú dôsledkom globálneho otepľovania a skleníkového efektu, môžu v budúcnosti spôsobiť katastrofálne suchá, prudké búrky s následnými záplavami a úbytok ornej pôdy.
- Mimoriadne závažným problémom je **dostupnosť a kvalita vody**.
- Životné prostredie vo veľkej miere zatažuje **konzumný spôsob života a domový odpad**, t. j. nadmerné používanie osobných automobilov, plastových vreciek a obalov.
- Dlhodobé následky na zdravie ľudí, životné prostredie a trvalo udržateľné poľnohospodárstvo môžu mať geneticky modifikované organizmy, ktorých genóm bol zmenený zavedením upraveného génu.

Deti a životné prostredie

V roku 2004 prijali ministri krajín Európskej únie Akčný plán pre zdravie a životné prostredie a zdravie detí pre Európu (CEHAPE). Tento akčný plán sa zameriava na tie na rizikové faktory životného prostredia, ktoré majú najväčší dopad na zdravie detí v Európe a vytyčuje štyri najdôležitejšie ciele pre Európu:²

- zabezpečiť neškodnú vodu a primerané hygienické opatrenia,
- zabezpečiť ochranu pred zranením a primeranú telesnú aktivitu,
- zabezpečiť čisté ovzdušie vonku aj vo vnútri budov a
- usilovať sa o životné prostredie bez obsahu škodlivých chemických látok.

Kľúčovým predpokladom dosiahnutia týchto cieľov je podnecovanie detí k uvedomovaniu si a chápaniu nielen samotného životného prostredia, ale aj vzťahu a prepojenia životného prostredia s ľudskými právami.

OTÁZKA: *S akými najzávažnejšími environmentálnymi problémami sa potýka vaša komunita? Ako sa môžu deti zapojiť do ich riešenia?*

Deti sa môžu aktívne a významne zapájať do ochrany a zlepšovania životného prostredia. Z začať môžu napríklad tým, že sa kriticky pozrú na svoj životný štýl a pokúsia sa ho zmeniť (napr. šetrením vody a elektriny, obmedzením plytvania jedlom). Na miestnej úrovni sa môžu deti zapájať do aktivít v podobe prispôsobovania svojich domovov, škôl a mládežníckych organizácií tak, aby boli priateľskejšie voči životnému prostrediu (napr. používaním bezpečných produktov, likvidáciou a recykláciou odpadu). Môžu taktiež hodnotiť politiky a postupy vo svojich miestnych, regionálnych a národných komunitách a navrhovať opatrenia vedúce k ich zlepšeniu. Deti sa môžu zapájať do kampaní a celosvetových osláv životného prostredia, medzi ktoré patrí Deň Zeme a Svetový deň životného prostredia.

V roku 1972 vyhlásilo Valné zhromaždenie OSN 5. jún za Svetový deň životného prostredia. Oslavovať ho môžeme rôznymi spôsobmi, vrátane verejných zhromaždení, cyklistických sprievodov, „zelených“ koncertov, súťaží v písaní esejí, tvorbou plagátov v školách, sadením stromov, kampaňou za recykláciu odpadu či upratovaním okolia. Tento sviatok má každý rok inú hlavnú tému, napríklad „Topiace sa ľadovce

– Pálčivá téma?“, „Neopúšťajte púšte!“ či „Zelené mestá: Plán pre planétu!“.³ Oslavám Dňa Zeme je zas vyhradený 22. apríl. Oslavy koordinuje Sieť Dňa Zeme, ktorá spolupracuje s rôznymi organizáciami v oblasti ľudských práv a životného prostredia, napríklad Sierra Club či Amnesty International. Počas Dňa Zeme sa organizujú verejné podujatia, ale aj protestné akcie proti porušovaniu ľudských práv alebo znečisťovaniu životného prostredia.⁴

Trvalo udržateľný rozvoj

Roky 2005 až 2014 vyhlásilo Valné zhromaždenie OSN za Dekádu výchovy k trvalo udržateľnému rozvoju. Čo však vlastne znamená „trvalo udržateľný rozvoj“? Brundtlandská komisia, ktorá pôsobila v 80. rokoch 20. storočia, definuje trvalo udržateľný rozvoj ako „taký rozvoj, ktorý uspokojuje súčasné potreby bez toho, aby ohrozil schopnosť budúcich generácií uspokojovať svoje potreby.“⁵ Ďalším dôležitým dokumentom je Agenda 21, ktorú od jej predloženia v roku 1992 na Konferencii OSN o životnom prostredí a rozvoji v Rio de Janeiro prijalo viac než 178 krajín. Na implementáciu tohto komplexného akčného plánu do praxe na globálnej, národnej a miestnej úrovni dohliadajú vlády, mimovládne aj medzinárodné organizácie. Na Agendu 21 nadviazala v roku 2002 Svetová konferencia o trvalo udržateľnom rozvoji v Johannesburgu. Cieľom trvalej udržateľnosti nie je iba chrániť životné prostredie, ale aj naučiť sa s úctou spolunažívať s ostatnými ľudskými bytosťami a s celou našou planétou. Výchova k trvalo udržateľnému rozvoju musí preto zahŕňať učenie sa hodnotám, činnostiam a poznatkom, ktoré nám umožnia rozvíjať sa tak, aby sme o túto možnosť nepripravili naše budúce generácie.⁶

Deti sa môžu naučiť chápať dlhodobý vplyv činností ľudí na životné prostredie tým, že budú spoznávať svoje bezprostredné okolie a neskôr tieto poznatky uplatnia v globálnom meradle. Ak sa napríklad mestské zastupiteľstvo rozhodne cez park či lúku vybudovať cestnú komunikáciu, deti môžu nadobro prísť o miesto na hru a možnosť pozorovania a štúdia prirodzených biotopov. Ak si chceme našu planétu uchovať v zdraví aj do budúcnosti, musíme myslieť na tých, čo prídu po nás.

Európsky výbor pre životné prostredie je organizáciou združujúcou viac než 140 environmentálnych mimovládnych organizácií z 31 európskych krajín. Jeho poslaním je zvyšovať informovanosť verejnosti a upozorňovať na problematiku trvalo udržateľného rozvoja v Európe a tiež podnecovať obyvateľov a vlády k neustálemu zlepšovaniu spoločnosti.

Súvisiace nástroje ľudských práv

Rada Európy

Nie je prekvapením, že Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd ani slovom nespomína životné prostredie. V roku 1950, kedy bol Dohovor prijatý, si len málo ľudí skutočne uvedomovalo ďalekosiahle následky poškodzovania životného prostredia. Dohovor viackrát spomína pojem „ekonomické blaho krajiny“, avšak nie jej ekologické blaho a potvrdzuje význam „ochrany zdravia“. Opo-
mína však význam zdravého životného prostredia na zabezpečovanie zdravia obyvateľstva. V súčasnosti pretrvávajú snahy o uznanie environmentálnych aspektov ľudských práv Európskym súdom pre ľudské práva.⁷

Organizácia Spojených národov

Ani prvé ľudskoprávne nástroje Organizácie Spojených národov, napríklad **Všeobecná deklarácia ľudských práv**, **Medzinárodný pakt o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach** a **Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach** sa nezmieňujú o význame životného prostredia, keďže v čase ich vzniku sa pozornosť verejnosti týmto smerom ešte neupierala. Dohovor o právach dieťaťa z roku 1989 v odseku c Článku 24 dáva životné prostredie do súvislosti so zdravím dieťaťa a nabáda štáty

na boj s chorobami a podvýživou v rámci základnej lekárskej starostlivosti, okrem iného tiež využívaním bežne dostupných technológií a poskytovaním dostatočne výživnej stravy a čistej pitnej vody, pričom sa berie ohľad na nebezpečenstvá a riziká znečistenia životného prostredia.

Odsek e Článku 24 navyše zdôrazňuje potrebu environmentálnej výchovy pre rodičov a deti ako súčasti všeobecnej zdravotnej výchovy. Článok 29 Dohovoru zaraďuje environmentálnu výchovu medzi ciele kvalitného vzdelávania a výchovy, na ktorú má právo každé dieťa:

Rozvíjanie úcty k prírodnému prostrediu.

Postupné uznávanie práva na zdravé životné prostredie je názorným príkladom neustále sa vyvíjajúceho **rámca ľudských práv**. Takýto vývoj zahŕňa uznávanie, definovanie a **kodifikáciu** nových práv do podoby ľudskoprávných nástrojov. V súčasnosti vzniká pod vedením špecializovanej komisie návrh dohovoru o environmentálnych právach. Tento zdĺhavý proces môže zahŕňať hľadanie konsenzu, konzultácie s vládami, **medzivládnymi** aj **mimovládnymi organizáciami**.

Zdroje a literatúra

- *Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment* (Deklarácia Konferencie OSN o životnom prostredí človeka), Správa z Konferencie OSN o životnom prostredí človeka, Štokholm, 1972: <http://un-documents.net/unchedec.htm>
- *Fourth Ministerial Conference on Environment and Health: Children's Environment and Health Action Plan for Europe* (Štvrtá ministerská konferencia o životnom prostredí a zdraví: Akčný plán pre zdravie a životné prostredie a zdravie detí pre Európu): Svetová zdravotnícka organizácia, 2004: www.euro.who.int/document/e83338.pdf
- Garcia San Jose, Daniel, *Environmental protection and the European Convention on Human Rights* (Ochrana životného prostredia a Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd Dohovor o ľudských právach): Rada Európy, 2006.
- *Report of the World Commission on Environment and Development* (Správa Svetovej komisie o životnom prostredí a rozvoji), Rezolúcia 42/187: OSN, 1987: www.un.org/documents/ga/res/42/ares42-187.htm
- *Links between the Global Initiatives in Education, Education for sustainable development in action* (Vzťahy medzi globálnymi iniciatívami v oblasti vzdelávania a výchovy, Vzdelávanie a výchova k trvalo udržateľnému rozvoju v praxi), Odborná správa N 1: UNESCO, 2005: <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001408/140848m.pdf>

Užitočné webové stránky

- Development Education Program (Program rozvojového vzdelávania): www.worldbank.org
- Development Education Association (Asociácia rozvojového vzdelávania): www.think-global.org.uk/
- Earthday Network (Sieť Dňa Zeme): www.earthday.org/
- Epaedia, Environment explained (Environmentálna encyklopédia): www.eea.europa.eu/themes
- European Environment Agency (Európska environmentálna agentúra): www.eea.europa.eu/
- European Environmental Bureau (Európsky výbor pre životné prostredie): www.eeb.org/
- European Union Environmental Communication Networks (Environmentálna komunikačná sieť Európskej únie s príkladmi dobrej praxe z krajín Európskej únie): http://ec.europa.eu/environment/networks/bestpractice_en.htm

- Green Peace: www.greenpeace.org
- United Nations Division for Sustainable Development (Sekcia OSN pre trvalo udržateľný rozvoj): www.un.org/esa/dsd
- United Nations Environment Programme (Environmentálny program OSN): www.unep.org
- Veolia Environment – Tales around the world youth campaign (Veolia Environment – Mládežnícka kampaň Príbehy z celého sveta): www.globe.veoliaenvironnement.com/globe/en/

Odkazy

- 1 *Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment* (Deklarácia Konferencie OSN o životnom prostredí ľudí), Správa z Konferencie OSN o životnom prostredí ľudí, Štokholm, 1972.
- 2 *Fourth Ministerial Conference on Environment and Health: Children's Environment and Health Action Plan for Europe* (Štvrtá ministerská konferencia o životnom prostredí a zdraví: Akčný plán pre zdravie a životné prostredie a zdravie detí pre Európu): Svetová zdravotnícka organizácia, 2004.
- 3 United Nations Environment Programme (Environmentálny program OSN): [HYPERLINK "http://www.unep.org" www.unep.org](http://www.unep.org)
- 4 Earthday Network (Sieť Dňa Zeme): [HYPERLINK "http://www.earthday.org/" www.earthday.org/](http://www.earthday.org/)
- 5 *Report of the World Commission on Environment and Development* (Správa Svetovej komisie o životnom prostredí a rozvoji): OSN, 1987.
- 6 *Links between the Global Initiatives in Education, Education for sustainable development in action* (Vzťahy medzi globálnymi iniciatívami v oblasti vzdelávania a výchovy, Vzdelávanie a výchova k trvalo udržateľnému rozvoju v praxi), Odborná správa N 1: UNESCO, 2005.
- 7 Garcia San Jose, Daniel, *Environmental protection and the European Convention on Human Rights* (Ochrana životného prostredia a Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd, Dohovor o ľudských právach): Rada Európy, 2006.

6. Rodina a náhradná rodinná starostlivosť

Rodina je prirodzenou a základnou jednotkou spoločnosti a má nárok na ochranu zo strany spoločnosti a štátu.

Všeobecná deklarácia ľudských práv, odsek 3 Článku 16

Dohovor o právach dieťaťa uznáva rodinu ako základnú jednotku spoločnosti, ktorá deti dokáže najlepšie ochrániť a zabezpečiť podmienky na ich plnohodnotný a harmonický rozvoj. Dieťa má nárok na starostlivosť, bezpečnosť a výchovu, ktorá rešpektuje jeho alebo jej osobnosť. Článok 3 Dohovoru o právach dieťaťa konštatuje, že prvoradým hľadiskom rodičov pri vedení a výchove detí by mal byť najlepší záujem dieťaťa.

Každé dieťa má právo poznať svojich rodičov a právo na ich starostlivosť (Článok 7). Dohovor rozdeľuje zodpovednosť za blaho dieťaťa medzi rodičov a štát. Štáty sú povinné rešpektovať prvoradú zodpovednosť rodičov za výchovu a rozvoj dieťaťa (Článok 5) a poskytnúť im potrebnú pomoc pri plnení tejto ich úlohy (Článok 18). Rodičia taktiež nesú prvoradú zodpovednosť za zabezpečenie primeraných životných podmienok pre dieťa. Ak však nie sú schopní túto povinnosť plniť, štáty sú povinné im pomôcť alebo inak zakročiť (Článok 27).

Rodičia by mali svoje deti vhodne usmerňovať spôsobom, ktorý zodpovedá ich **rozvíjajúcim sa** schopnostiam – teda čím je dieťa staršie, tým väčšiu váhu má jeho alebo jej názor (Článok 14). V súlade s Dohovorom o právach dieťaťa nesmú rodičia vnímať dieťa ako svoj majetok, ale ako plnoprávneho člena či členku spoločnosti a nositeľa alebo nositeľku práv.

Čo je rodina?

Rodina, to už dávno nie je iba tradičný model manželského páru a ich biologických detí. Súčasná Európa rozoznáva mnoho podob rodinných štruktúr. Príkladmi sú:

- široká viacgeneračná rodina,
- rodina, v ktorej chýba jeden z rodičov (v dôsledku rozvodu, opustenia, úmrtia alebo z iných dôvodov),
- adoptívna alebo pestúnska rodina,
- nukleárna rodina s vlastným a nevlastným rodičom a niekedy aj s vlastnými a nevlastnými súrodencami,
- dlhodobý partnerský vzťah dvoch osôb, avšak bez potvrdenia ich zväzku sobášom,

- rodina s partnermi rovnakého pohlavia,
- rodina zložená z detí a ich starých rodičov.

Deti čoraz častejšie zažívajú zmenu rodinných pomerov a veľká časť detí žije s jedným rodičom alebo s nevlastnými rodičmi. Vo všetkých európskych krajinách však prinajmenšom dve tretiny detí stále trávajú väčšiu časť svojho detstva v rodine s oboma vlastnými rodičmi.

Bez ohľadu na štruktúru rodiny, v ktorej dieťa žije, majú obaja rodičia povinnosť podporovať a starať sa o svoje dieťa – a to aj v prípade odlúčenia alebo rozvodu. Článok 18 Dohovoru o právach dieťaťa uznáva spoločnú a rovnakú zodpovednosť oboch rodičov za výchovu a rozvoj dieťaťa. Vlády niekoľkých európskych krajín v súčasnosti vypracúvajú politiky a metodické postupy, ktoré berú do úvahy aktuálne rodinné trendy, napríklad otcovskú dovolenku pre otcov a starostlivosť o deti, ktorých obaja rodičia pracujú. Nevyhnutným opatrením na podporu rodičovských povinností v rodinách je vytváranie rovnakých príležitostí pre deti, a to bez ohľadu na ich pohlavie, postavenie alebo ekonomické zázemie.

Výzvy pre európske rodiny

Rodiny na v celej území Európe v súčasnosti čelia mnohým výzvam:

- **Pracujúci rodičia:** Čoraz častejšie pracujú obaja rodičia. Dlhé pracovné doby a rozpor medzi pracovnými a rodinnými povinnosťami bývajú nezriedka zdrojom mnohých problémov. Najmenej 10 % rodičov v krajinách Európskej únie a 15 % rodičov z nových členských krajín Európskej únie uvádza ťažkosti pri plnení svojich rodinných povinností v dôsledku nadmerného pracovného vyťaženia. Najviac problémov priznávajú rodičia s deťmi mladšími než tri roky.¹
- **Domácnosti s jediným rodičom:** Celkovo žije v Európe viac než 80 % detí s oboma rodičmi. Tento podiel sa však medzi jednotlivými krajinami značne líši. Kým v Grécku a Taliansku dosahuje viac ako 90 %, v Spojenom kráľovstve je takýchto detí menej než 70 %. Geografické rozdiely sú teda pomerne významné: V Belgicku, Grécku, Taliansku a Španielsku žije s jedným rodičom menej než 9 % detí, ale v Dánsku, Fínsku, Nórsku a Švédsku viac než 15 %. V Rakúsku, Českej republike, Francúzsku, Nemecku, Maďarsku, Poľsku a Švajčiarsku žije s jedným rodičom 10 až 15 % detí.²

Tejto problematike sa dlhodobo a obšírne venuje Rada Európy. V roku 2006 vydal Výbor ministrov odporúčanie členským štátom ohľadom podpory pozitívneho rodičovstva, ktoré definuje ako „správanie vychádzajúce z najlepších záujmov dieťaťa, ktoré je výchovné, posilňujúce a neuchyľuje sa k násiliu. Pozitívne rodičovstvo poskytuje uznanie a usmerňovanie a vymedzuje tým hranice, v ktorých sa môže dieťa naplno rozvinúť.“ Odporúčanie ďalej zdôrazňuje význam nasledujúcich činiteľov:

- pozitívne rodičovstvo,
- verejné služby na podporu rodičov,
- služby pre rodičov ohrozených sociálnym vylúčením,
- vytváranie rovnováhy medzi prácou a rodinou a
- služby starostlivosti o deti.³

V roku 2006 vydala Rada Európy správu o pozitívnom rodičovstve v súčasnej Európe, ktorá sa zaoberá úlohou rodičov, vhodnými spôsobmi zaobchádzania s deťmi a výchovou bez použitia násilia (Ďalšie informácie sa nachádzajú v téme č. 13 – Násilie). Správa pripísala najväčší význam nasledujúcim faktorom:

- **Základná starostlivosť:** Napĺňanie telesných potrieb dieťaťa (napr. stravy, tepla, prístrešia, hygieny, vhodného ošatenia a zdravotnej starostlivosti).
- **Zaistenie bezpečnosti:** Ochrana dieťaťa pred ujmou a zranením, či už doma alebo mimo domácnosti.
- **Vrúcnosť citov:** Zabezpečenie emocionálnej podpory a úcty k dieťaťu.

- **Podpora:** Podpora učenia a intelektuálneho rozvoja dieťaťa prostredníctvom zapájania sa do spolupráce a podpory využívania vzdelávacích príležitostí.
- **Usmerňovanie a určovanie hraníc:** Stanovovanie hraníc a vedenie dieťaťa k vhodnému a slušnému správaniu.
- **Stabilita:** Neustále a dôsledné vyjadrovanie vrúcnych citov a poskytovanie odozvy od ľuďmi, ktorí sú pre dieťa dôležití.⁴

Správa uznáva skutočnosť, že dieťa môže byť odlúčené od svojich rodičov z rôznych dôvodov, napríklad kvôli rozvodu, premiestneniu členov rodiny v dôsledku cestovania alebo vojny, kvôli úmrtiu jedného alebo oboch rodičov, v dôsledku obchodovania s deťmi alebo opustenia dieťaťa. Bez ohľadu na počiatočný dôvod má takéto odlúčenie na deti značne negatívny vplyv a ohrozuje ich blaho, vzdelanie a rozvoj. Deti majú preto právo zotrvať so svojimi rodinami, okrem závažných prípadov, kedy by to podľa názoru súdnych orgánov odporovalo najlepšiemu záujmu dieťaťa (Článok 9).

OTÁZKA: *Najlepší záujem dieťaťa je zásadným princípom Dohovoru o právach dieťaťa. Kto však rozhoduje o tom, čo je pre dieťa najlepšie? Kto by mal napríklad rozhodnúť o tom, či je v najlepšom záujme dieťaťa, aby ostalo žiť s nespôsobilým rodičom? Iní členovia rodiny? Samo dieťa? Štát? Prípadne niekto iný?*

Nie všetci rodičia sú schopní či ochotní poskytovať opateru založenú na princípoch pozitívneho rodičovstva a niektorým deťom ich rodina prináša viac problémov než uspokojenia. Článok 20 Dohovoru o právach dieťaťa vysvetľuje, že

dieťa dočasne alebo trvalo zbavené svojho rodinného prostredia alebo dieťa, ktoré vo vlastnom záujme nemôže byť ponechané v tomto prostredí, má právo na osobitnú ochranu a pomoc poskytovanú štátom ... (ktorý by mal) v súlade so svojimi vnútroštátnymi zákonmi zabezpečiť náhradnú starostlivosť.

Takéto opatrenia sa prijímajú len v mimoriadnych prípadoch. V mnohých európskych krajinách existuje systém ochrany detí a pôsobia tam inštitúcie pre starostlivosť o deti, ktoré zabezpečujú kvalitné výchovné podmienky pre ohrozené deti. V niektorých krajinách sú však deti do podobných inštitúcií umiestňované často zbytočne a na príliš dlhú dobu. Deti žijúce mimo svojich vlastných rodín alebo bez rodičovskej starostlivosti sú náchylnejšie a zraniteľnejšie voči diskriminácii, zneužívaniu a vykorisťovaniu a voči citovému a sociálnemu narušeniu v dôsledku zanedbávania.

Preto je potrebné venovať opatreniam náhradnej starostlivosti o deti zvýšenú pozornosť, a pokiaľ možno dopĺňať ich o neformálnu a formálnu pestúnsku starostlivosť, starostlivosť príbuznými členmi rodiny a osvojenie. Pri podpore rodičov a širšej rodiny pomáhajú komunitné sociálne služby, napríklad denná starostlivosť, výchova k rodičovstvu a podpora v domácnosti. Takéto sociálne služby majú svoju nenahradiateľnú úlohu aj pre komunity, ktoré sa starajú o deti bez rodičov.

V mnohých európskych mestách žijú tzv. deti ulice. V istom ohľade sú všetkým na očiach, avšak o ich totožnosti a celkovom počte neexistujú takmer žiadne spoľahlivé údaje. Príslušné úrady preto často nevedia zabezpečiť poskytnutie základnej zdravotnej starostlivosti alebo vzdelania, ani ich ochrániť pred ujmou či zranením. Deti ulice sú zároveň z istého hľadiska takmer neviditeľné – mnoho ľudí ich radšej vedome ignoruje, pretože predstavujú stelesnenie toho najhoršieho možného zlyhania našej spoločnosti. Globálne rozširovanie tohto problému spôsobuje chudoba, rozpad rodín, telesné a duševné zneužívanie, opustenie, zanedbávanie a sociálne nepokoje. Deti ulice sú mimoriadne zraniteľné. Ohrozuje ich prostitúcia, obchodovanie s ľuďmi, kriminalita, drogy, skupinové násilie, či dokonca násilie zo strany polície. Pre mnohé z nich sa tieto problémy stali už smutnou realitou.

Riešenie rodinných záležitostí s deťmi

Facilitátori a facilitátorky by sa pri preberaní rodinných záležitostí s deťmi mali zdržať akéhokoľvek stereotypného správania či očakávaní ohľadne rôznych rodinných vzorov a štruktúr. Deti by mali pochopiť a uznať akékoľvek rodinné formy a rozvíjať vzájomnú empatiu a solidaritu. Dôležitým cieľom je vstúpiť deťom vedomosti o právach v rodine, napríklad participácii alebo nenásilí.

Diskusia o rodinnom živote môže u niektorých detí (predovšetkým tínedžerov) vyvolať rozporuplné pocity. Vhodným postupom môže byť konzultácia s rodičmi a opatrovateľmi či opatrovateľkami. Výnimkou sú však prípady, pri ktorých došlo k odhaleniu domáceho násillia. V takýchto prípadoch by deti mali pochopiť, že v žiadnom prípade nenesú za zneužívanie (vrátane sexuálneho) vinu ani zodpovednosť a zároveň by mali byť nabádané k rozprávaniu o svojich problémoch s priateľmi a nápomocnými dospelými vo svojom okolí. Touto oblasťou sa bližšie zaoberá téma č. 13 – Násillie.

Súvisiace nástroje ľudských práv

Rada Európy

Článok 8 **Európskeho dohovoru o ľudských právach** chráni „súkromný a rodinný život, obydlie a korešpondenciu“ jednotlivca pred zásahom štátu. Toto právo zdôrazňuje význam ochrany rodinného kruhu, teda sociálnej jednotky, v ktorej vyrastá väčšina ľudí. Článok 16 revidovanej Európskej sociálnej charty chráni práva detí ako členov rodiny:

„Rodina ako základná jednotka spoločnosti má právo na primeranú sociálnu, právnu a hospodársku ochranu zabezpečujúcu jej plný rozvoj.“

Iné dohovory Rady Európy chránia práva mimomanželských alebo osvojených detí. Práva detí a sledovanie ich najlepšieho záujmu pri právnych postupoch zaručuje Európsky dohovor o výkone práv detí.

Organizácia Spojených národov

Podľa **Všeobecnej deklarácie ľudských práv** je rodina „prirodzenou a základnou jednotkou spoločnosti a má nárok na ochranu zo strany spoločnosti a štátu“. Deklarácia označuje rodinu za jednu zo špecifických oblastí života, na ktorej ochranu pred svojvoľným zasahovaním má právo každý (Článok 12) a všetkých oprávňuje „uzavrieť manželstvo a založiť si rodinu“ (Článok 16). Deklarácia neponúka žiadnu definíciu rodiny. Tento pojem sa na začiatku 21. storočia neobmedzuje už len na tradičnú nukleárnu rodinu dvoch rodičov a ich vlastných detí, ale môže zahŕňať množstvo rôznych kombinácií.

Dohovor o právach dieťaťa ešte väčšmi vyzdvihuje význam rodiny konštatovaním v Preambule, že rodina nie je iba základnou jednotkou spoločnosti, ale tiež „prirodzeným prostredím pre rast a blaho všetkých svojich členov, predovšetkým detí“, a odporúča rodinné prostredie pre „plný a harmonický rozvoj“ osobnosti dieťaťa.

Dohovor sa podrobne zaoberá starostlivosťou o dieťa, ktoré je z rôznych dôvodov oddelené od svojej rodiny, nabáda k opätovnému spojeniu rodiny a uznáva, že v niektorých prípadoch je v najlepšom záujme dieťaťa oddeliť ho od rodiny, ktorá sa nevie o dieťa náležite postarať (Články 9, 10, 20, 21 a 22). Najdôležitejšími usmerňovateľmi rozvoja dieťaťa však ostávajú rodičia. Štát musí „rešpektovať zodpovednosť, práva a povinnosti rodičov alebo, v zodpovedajúcich prípadoch a v súlade s miestnymi zvyklosťami, členov širšej rodiny alebo spoločenstva“ (Článok 5). Článok 7 uznáva význam rodiny pri formovaní identity dieťaťa a prirodzené právo „poznať svojich rodičov a právo na ich starostlivosť“. Rodičia nesú prvoradú zodpovednosť za výchovu, rozvoj a finančné zabezpečenie dieťaťa. Tento princíp zohľadňujú články 18 a 27 konštatovaním, že „obaja rodičia majú spoločnú zodpovednosť za výchovu a rozvoj dieťaťa“. Ak však

sa však rodičia nedokážu primerane o dieťa postarať, štát je povinný im pomôcť (Článok 18.2).

Podobne ako Všeobecná deklarácia o ľudských právach, aj Dohovor o právach dieťaťa zakazuje „svojvoľné zasahovanie do súkromia, rodiny, domova alebo korešpondencie dieťaťa a útoky na jeho česť a povesť“, čím potvrdzuje „prirodzenú dôstojnosť dieťaťa“ (Článok 16). Dieťaťu sa priznáva právo na vzdelanie, ktoré rozvíja „úctu k rodičom dieťaťa, k vlastnej kultúrnej identite, jazyku a hodnotám“ (Článok 29.c).

Zdroje a literatúra

- *Changes In Parenting: Children Today, Parents Tomorrow* (Zmeny v rodičovstve: Deti dneška, rodičia zajtrajška), Konferencia európskych ministrov zodpovedných za rodinné záležitosti, Záverečná správa: Lisabon, Rada Európy, máj 2006: www.coe.int/t/dc/files/ministerial_conferences/2009_family_affairs/2006_finaldeclaration_en.pdf
- Child Poverty in Perspective: An overview of child well-being in rich countries (Chudoba detí: Pohľad na blaho detí v bohatých krajinách): UNICEF, Výskumné stredisko Innocenti, Florencia, 2007: www.unicef-irc.org/publications/pdf/rc7_eng.pdf
- *Child Protections Information Sheet: Children Without Parental Care* (Informačná brožúra o ochrane detí: Deti bez rodičovskej opatery): UNICEF, máj 2006: www.unicef.org/chinese/protection/files/Parental_Care.pdf
- Daly, Mary, ed., *Parenting in contemporary Europe: A positive approach* (Rodičovstvo v súčasnej Európe: Pozitívny prístup): Rada Európy, 2007.
- *Explanatory Report on Policy to Support Positive Parenting* (Vysvetľujúca správa k politike na podporu pozitívneho rodičovstva), 983. schôdza Európskeho výboru pre sociálnu kohéziu, CM (2006)194 add: Rada Európy, december 2006.
- Flaquer, Lluís, *Poverty in Southern Europe* (Chudoba v Južnej Európe): Barcelona, Inštitút detstva a mestského sveta, Katedra sociológie, Universitat Autònoma de Barcelona, 2005: www.ciimu.org/webs/wellchi/reports/workshop_2/ww2_flaquer.pdf
- Hantaris, Linda; Philipov, Dimiter; Billari, Francesco C., *Policy implications of changing family formation* (Dôsledky zmeneného vytvárania rodín na politiku) (Štúdia obyvateľstva č. 49): Rada Európy, 2006.
- *Rights of Children at risk and care* (Práva detí v ohrození a v opatere), Rada Európy, 2007.
- Krieger, Hubert, *Family Life in Europe: Results of recent surveys on quality of life in Europe* (Rodinný život v Európe: Výsledky nedávneho prieskumu o kvalite života v Európe), Príspevok na konferencii írskeho predsedníctva EÚ „Rodina, zmena a sociálna politika v Európe“, Dublin, máj 2004: www.eurofound.europa.eu/docs/areas/populationandsociety/krieger040513.pdf
- *Recommendation Rec(2006)19 of the Committee of Ministers to member states on policy to support positive parenting* (Odporúčanie Rec (2006)19 Výboru ministrov pre členské štáty o politike na podporu pozitívneho rodičovstva): Rada Európy, 2006: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1073507&Site=CM>
- *Which Are the Provisions in the Family Law that Foster Children's Well-being and Which Kind of Reforms Should Be Envisaged in this Respect?* (Ktoré opatrenia v rodinnom práve podporujú blaho detí a aké reformy na to treba vykonať?), Wellchi Network Workshop 2: Sofia, Ústav právnych noriem, Bulharská akadémia vied, 2005: www.ciimu.org/webs/wellchi/reports/workshop_2/w2_abstracts.pdf

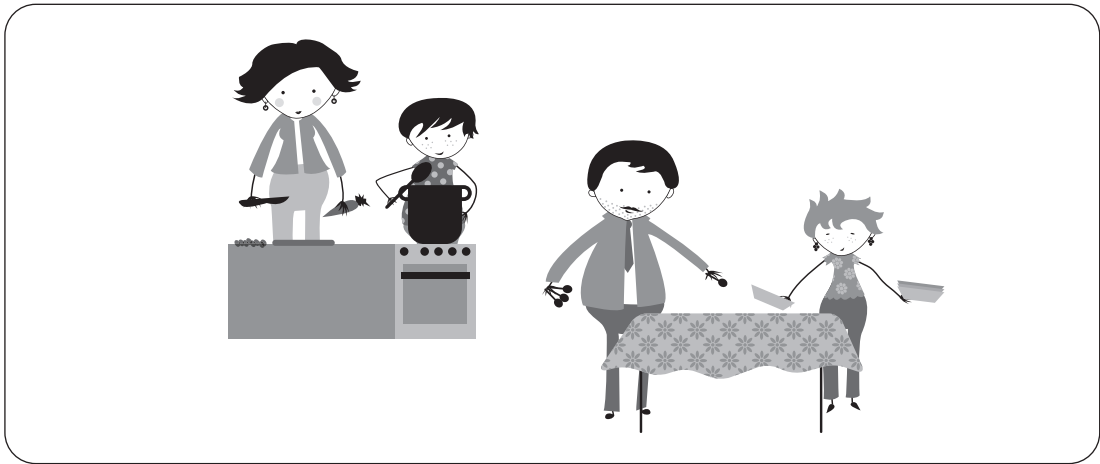

Odkazy

- 1 Krieger, Hubert, Family Life in Europe: Results of recent surveys on quality of life in Europe (Rodinný život v Európe: Výsledky nedávneho prieskumu o kvalite života v Európe), Príspevok na konferencii írskoho predsedníctva EÚ „Rodina, zmena a sociálna politika v Európe“, Dublin, máj 2004.
- 2 Child Poverty in Perspective: An overview of child well-being in rich countries (Chudoba detí: Pohľad na blaho detí v bohatých krajinách), UNICEF, Výskumné stredisko Innocenti, 2007.
- 3 Recommendation Rec(2006)19 of the Committee of Ministers to member states on policy to support positive parenting (Odporúčanie Rec (2006)19 Výboru ministrov pre členské štáty o politike na podporu pozitívneho rodičovstva): Rada Európy, 2006.
- 4 Explanatory Report on Policy to Support Positive Parenting (Vysvetľujúca správa k politike na podporu pozitívneho rodičovstva), 983. schôdza Európskeho výboru pre sociálnu kohéziu, CM (2006)194 add: Rada Európy, 2006.

7. Rodová rovnosť

Efektívnu výchovu k rodovej rovnosti je možné zabezpečiť len vtedy, ak budú pedagogičky a pedagógovia vnímať vlastné rodové stereotypy a zvážia, či ich metódy výučby, jazyk a interakcia s chlapcami a dievčatami sú v súlade s rodovou rovnosťou, ktorú sa snažia vštepovať.

Čo je rodová rovnosť?

Rodová rovnosť (nazývaná aj rovnosť pohlaví) je významnou ľudskoprávnou témou a znamená rovnaké posilnenie a participáciu mužov aj žien vo všetkých oblastiach verejného a súkromného života. Neznamená to, že by obe pohlavia boli navlas rovnaké, ale že sú si rovné v právach a dôstojnosti. Našou úlohou je bojovať za rodovú rovnosť rovnako ako za ľudské práva, podporovať ju a ochraňovať.

Už viac než 150 rokov trvá boj ženského emancipačného hnutia za odstránenie všadeprítomnej diskriminácie, ktorú počas svojho života zažije väčšina žien, ako aj za dosiahnutie rovnakej participácie mužov a žien v spoločnosti. V dôsledku týchto snáh sa život európskych žien a mužov značne líši od života ich predkov pred sto rokmi. Medzi kľúčové oblasti pokroku v rovnoprávnosti žien patria:

- rovnaký prístup ku vzdelaniu,
- veľký počet žien pôsobiach na trhu práce,
- ekonomický status žien,
- delenie prác v domácnosti a pri starostlivosti o deti,
- rodinná štruktúra,
- mládežnícka kultúra a
- nové informačné a komunikačné technológie.

V oblasti rodovej rovnosti bol dosiahnutý významný pokrok, ktorý navyše ovplyvnil zmenu postojov celej spoločnosti. Napriek tomu však v súčasnej Európe stále existuje množstvo prekážok, ktoré bránia presadzovaniu rodovej rovnosti v každodennom živote jej obyvateľov.

Čo je to rod?

Pohlavie a rod nie je to isté. Pohlavie je biologická danosť. Takmer všetky ľudské bytosti sa rodia ako jeden z dvoch biologicky odlišných typov, teda ako dievča alebo chlapec. Na druhej strane, rod je spoločensky vytvorenou kategóriou. Stanovisko Svetovej zdravotníckej organizácie (WHO) je nasledovné:

„Pohlavie“ je súhrn biologických a fyziologických znakov, ktoré definujú muža a ženu. Pojem „rod“ sa vzťahuje na súhrn spoločensky vytvorených rolí, správania, činností a vlastností, ktoré spoločnosť prisudzuje a očakáva od mužov a žien.

Inými slovami:

Rozlišujeme medzi mužským a ženským pohlavím a mužským a ženským rodom.¹

Zopár príkladov vlastností jednotlivých pohlaví:

- dievčatá menštruujú, ale chlapci nie,
- chlapci majú semenníky, ale dievčatá nie,
- ženy sú schopné dojsť dieťa, ale muži nie,
- po období puberty má väčšina chlapcov predpoklady na vývin väčšieho množstva svalovej hmoty než dievčatá.

Zopár príkladov rodových charakteristík:

- v Európe zarábajú ženy za rovnakú prácu podstatne menej než muži,
- v mnohých krajinách dievčatá častejšie tancujú, kým chlapci častejšie hrajú futbal,
- na celom svete travia ženy a dievčatá viac času domácimi prácami než muži a chlapci,
- chlapci trpia telesnými trestami častejšie než dievčatá.

Rodové roly sa vytvárajú počas postupného začleňovania do spoločnosti a sú významnou súčasťou identity a osobnosti jednotlivca. Na takéto začleňovanie nemajú v súčasnosti vplyv len tradičné faktory, ako rodina, škola a zamestnanie, ale aj médiá, nové informačné technológie, hudba a film. Všetky tieto činitele prispievajú svojím dielom k uchovávaniu a šíreniu rodových stereotypov, a to bez ohľadu na spôsob socializácie.

Rodová rovnosť je v Európe ešte stále nenaplneným snom

V európskej kultúre stále prežívajú hlboko zakorenené rodové stereotypy. Ich prejavy môžeme sledovať každý deň všade okolo nás a ich dôsledkom je nerovnosť príležitostí mužov a žien. Britta Lejon, bývalá ministerka demokracie a mládeže vo Švédsku, vo svojej prezentácii uviedla názorné príklady nerovnosti medzi mladými ľuďmi v Európe:

- mladí muži zarábajú približne o 20 % viac než mladé ženy,
- v spoločnej domácnosti vykonávajú ženy dvojnásobne viac toľko domácich prác než muži,
- v krajinách, kde to zákon umožňuje, si len veľmi malý počet otcov berie otcovskú dovolenku.²

Muži sa podieľajú na kľúčových rozhodnutiach vo väčšej miere než ženy. Napriek viacerým vyrovnávacím opatreniam je účasť žien v politike stále veľmi nízka. Ženy tvoria iba 21 % osadenstva parlamentov v Európe, pričom tento pomer siaha od 4,4 % v Turecku po 45 % vo Švédsku.³ Muži tradične zastávajú kľúčové úlohy v politike, vo finančníctve a v médiách, a preto majú väčší vplyv na utváranie politiky a verejnej mienky.

Rodové stereotypy

Mnohé spoločenské inštitúcie neustále šíria a posilňujú zaužívané rodové stereotypy. Ženy sú napríklad v médiách často vykresľované ako predmety záujmu mužov, ako obeť alebo osoby s opatrovateľskou rolou, kým mužom nechýba kreativita, sila, šikovnosť a iniciatíva. Média pri vykresľovaní mužského sveta často zdôrazňujú ich moc a dosiahnuté úspechy, avšak u žien (a dokonca aj u úspešných žien) sa v prvom rade zohľadňuje ich vzhľad. Takýmto spôsobom médiá (napr. televízia, rádio, školské učebnice, detské knihy, časopisy, filmy a rôzne iné formy elektronickej komunikácie) uchovávajú a šíria stereotypy o mužoch a ženách.

Za posilňovanie stereotypov však môže aj rodina, škola či strediská voľného času pre deti. Nedávna štúdia preukázala, že učitelia a učiteľky častejšie pozitívne hodnotia tých chlapcov, ktorí sú dynamickí, agresívni, nezávislí, zvedaví a súťaživí, kým dievčatá sú kladne hodnotené vtedy, ak sú poslušné, milé, jemné, pasívne, a keď v komunite vystupujú pozitívne.⁴

Keďže takéto rodové stereotypy sa utvárajú v zásade už počas školskej dochádzky, mnoho dievčat odrádza myšlienka samostatného a aktívneho zapájania sa do verejného života.⁵ Dievčatá, ktoré sa nepodriaďujú takýmto stereotypným očakávaniam a normám správania, bývajú často predmetom kritiky, vylúčenia a dokonca aj násilia.

Obeťami tradičných stereotypov bývajú aj chlapci. Zaužívané predstavy, ktoré v mužoch hľadajú silu a súťaživosť, môžu byť často v rozpore s každodennou realitou života niektorých chlapcov, napríklad životom v netypickej rodinnej štruktúre, nezamestnanosťou mužov alebo rastúcou prítomnosťou žien vo verejnej sfére. Takéto rozpory môžu skomplikovať vývin rodovej identity chlapcov. Chlapci, ktorí vybočujú zo stereotypných mužských rolí, sa môžu stať obeťami šikanovania, vylúčenia a diskriminácie.

OTÁZKA: *Do akej miery sa vaša komunita podriaďuje tradičným rodovým stereotypom? Aké dôsledky majú tieto stereotypy na životy detí? A aké dôsledky majú na váš život?*

Rodové násilie

Rodové násilie je pojem vzťahujúci sa k akejkoľvek forme násilia (telesnej, sexuálnej, psychologickej, ekonomickej alebo socio-kultúrnej), ktorá má negatívny dopad na telesné alebo duševné zdravie, vývoj a identitu osoby a je výsledkom rodovej nerovnosti síl a moci, ktorá zneužíva rozdiely medzi mužmi a ženami. Rodové násilie sa môže týkať mužov aj i žien, avšak v neporovnateľne väčšej miere postihuje ženy a dievčatá. Preto sa často zjednodušene označuje ako „násilie voči ženám“.

Rodové násilie sa vyskytuje v každej krajine a presahuje všetky hranice kultúr, tried, úrovni vzdelania, etnického a iného pôvodu. Zo štatistických zdrojov napríklad vyplýva, že 12 až 15 % dievčat a žien z európskych krajín sa každodenne stretáva s domácim násilím.⁶ K šikanovaniu a sexuálnemu obťažovaniu žien dochádza v najrôznejších prostrediach, a to vrátane vzdelávacích inštitúcií a pracovísk.

Rodové násilie môže samozrejme postihovať aj mužov. Chlapci a muži, ktorí nezastávajú tradičné mužské roly, môžu čeliť posmeškom a násiliu. Častými obeťami fyzických a slovných útokov bývajú aj gejovia a lesby. K takémuto správaniu dochádza predovšetkým v prostredí škôl, kde deti a mladí ľudia ešte iba objavujú svoju sexualitu.

Rodové násilie predstavuje závažnú prekážku rovnosti medzi mužmi a ženami a je nesporným porušením ľudských práv. Násilné činy spojené s rodom väčšinou páchajú osoby blízke obeť. Štátne inštitúcie nesú zodpovednosť a zohrávajú kľúčovú úlohu pri starostlivosti o obeť a prevencii pred všetkými formami rodového násilia. Jeden z najvýznamnejších ľudskoprávných nástrojov, ktorý sa touto problematikou zaoberá, prijala Organizácia Spojených národov pod názvom „Dohovor o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien“(CEDAW). Do dnešného dňa ho ratifikovalo 187 krajín sveta.

OSN konštatuje, že „Dohovor je základným krokom k uskutočňovaniu dosahovaniu rovnosti medzi ženami a mužmi zabezpečením rovnakého prístupu a rovnakých príležitostí žien v politickom a verejnom živote, vrátane práva voľiť a byť volené, ako aj vo vzdelávaní, zdravotnej starostlivosti a zamestnávaní. Štáty, ktoré sú zmluvnými stranami, sa zaväzujú prijať všetky primerané opatrenia, vrátane legislatívnych a dočasných vyrovnávacích opatrení, ktoré umožnia ženám naplno využívať ich ľudské práva a základné slobody.”⁷

Čo je výchova k rodovej rovnosti?

Výchova k rodovej rovnosti alebo rodovo citlivá výchova môže predstavovať vskutku pozitívny nástroj na vytváranie a začleňovanie rodovej rovnosti do modernej spoločnosti. Výchova k rodovej rovnosti sa snaží zmeniť roly, ktorým sa dievčatá, chlapci, ženy aj muži podriaďujú v súkromnom a verejnom živote. Táto výchova podporuje znižovanie výskytu rodových stereotypov a deti tak vedie k skutočne rovnoprávnej spoločnosti, ktorá umožní mužom aj ženám spolunažívať v duchu spolupráce a vzájomnej úcty.

Výchova k rodovej rovnosti začína ozrejmnením problematiky rodov, teda poukázaním na negatívne dopady rodových stereotypov a riešením ich diskriminačných dôsledkov.⁸ Cieľom výchovy u dievčat je posilniť ich sebadôveru, asertivitu, nezávislosť a účasť na verejnom živote v spoločnosti. Pri chlapcoch si výchova k rodovej rovnosti kladie za cieľ prekonať ich strach z porážky, zmierniť agresivitu, prehĺbiť spoločenské vzťahy a posilniť zodpovednosť a účasť v súkromnom živote.

Jednou z najvýznamnejších funkcií výchovy k rodovej rovnosti je rozlišovanie medzi faktami a domnienkami alebo názormi. Ak deti dostanú príležitosť prehodnotiť príbehy alebo zamyslieť sa nad svojimi aktivitami, dokážu pomerne rýchlo prijať fakt, že aj dievčatá sa môžu správať „chlapčensky“ a že aj chlapci môžu byť citliví a zraniteľní. Deti musia akceptovať samy seba ako komplexné a jedinečné bytosti s najrôznejšou škálou čŕt a vlastností. Stereotypy a zaužívané rodové očakávania môžu ohroziť vývoj a plné využívanie potenciálu detí.

Výchova k rodovej rovnosti predstavuje neustály proces, ktorý nemožno vtesnať do škatuľky špecifických výchovno-vzdelávacích aktivít. Pedagogičky a pedagógovia sa už aj pri práci s najmenšími deťmi musia vystríhať rodovo stereotypných aktivít. Zároveň musia zabezpečiť rovnaké príležitosti dievčat a chlapcov k interakcii a zapájaniu sa do akejkolvek aktivity. Dievčatá by mali byť vedené aj k akademickému aj športovému súťaženiu, kým chlapci by sa mali zapájať aj do aktivít súvisiacich so starostlivosťou a opatrovaním. Za vykonávanie takýchto aktivít by mali byť pozitívne oceňované. Deti by je potrebné bez ohľadu na pohlavie zapájať do najrôznejších druhov aktivít, napr. spevokolov, divadelných a tanečných krúžkov, rezbárstva, varenia, turistiky či šachu.

Ďalším významným cieľom výchovy k rodovej rovnosti je vedenie detí k chápaniu spoločenskej hodnoty tradičných ženských činností, napríklad materstva a vlastností, napríklad starostlivosti, pozornosti, spolupráce a tolerancie. Takýto prístup je predpokladom úprimného partnerského vzťahu medzi mužmi a ženami a do bodky naplňa ciele výchovy k rodovej rovnosti. Deti si osvojujú perspektívu, ktorá kladie účasť mužov a žien v rodine a spoločnosti na rovnakú úroveň, a získavajú vedomosti o tom, že muži a ženy majú rovnaké práva a povinnosti.

Efektívnu výchovu k rodovej rovnosti je možné zabezpečiť len vtedy, ak budú pedagogičky a pedagógovia vnímať vlastné rodové stereotypy a zväžia, či ich metódy výučby, jazyk a interakcia s chlapcami a dievčatami sú v súlade s rodovou rovnosťou, ktorú sa snažia vštepovať.

Súvisiace nástroje ľudských práv

Rada Európy

Rada Európy považuje rovnosť medzi ženami a mužmi za základné ľudské právo. Článok 14 **Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd** konštatuje, že „užívanie práv a slobôd [priznaných týmto Dohovorom] sa musí zabezpečiť bez diskriminácie založenej na akomkoľvek dôvode, ako je pohlavie, rasa, farba pleti, jazyk, náboženstvo, politické alebo iné zmýšľanie...“ O tento článok sa opiera **Riadiaci výbor pre rovnosť medzi ženami a mužmi** (CDEG). Náplňou jeho práce je vypracovávanie rôznych relevantných analýz, vypracovávanie štúdií a hodnotení, definovanie stratégií a politických opatrení a v prípade potreby rozhodovanie o primeraných právnych opatreniach.⁹

Rada Európy sa neustále a aktívne zaoberá riešením problematiky rodového násillia a tieto snahy dokladá rôznymi informačnými kampaňami, akou je napríklad kampaň „Zastavme domáce násillie na ženách“¹⁰. Program Rady Európy pod názvom „Budovanie Európy pre deti a s deťmi“ sa zameriava na rôzne formy sexuálneho násillia páchaného na deťoch (incest, pornografia, prostitúcia, obchodovanie s ľuďmi a sexuálne útoky rovesníkov).¹¹

Organizácia Spojených národov

Prvý medzinárodný dokument, ktorý zakazuje diskrimináciu žien a zaväzuje vlády, aby podnikli kroky k ich zrovnoprávneniu, je Dohovor o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien (CEDAW) z roku 1981.¹² **Dohovor sa podrobne venuje základným právam žien** v oblasti politiky, zdravotnej starostlivosti, vzdelávania, práva, majetku, manželstva a rodinných vzťahov. Krajiny, ktoré Dohovor ratifikovali alebo k nemu pristúpili, sa právne zaväzujú zavádzať tieto opatrenia do praxe a najmenej každé štyri roky predkladať národné správy o svojom napredovaní. Od roku 2000 môžu jednotlivé ženy alebo skupiny žien adresovať sťažnosti na porušovanie práv Výboru pre odstránenie diskriminácie žien, ktorý môže začať vyšetrovanie v prípadoch vážneho alebo systematického porušovania takýchto práv.

OTÁZKA: Je Slovensko signatárom Dohovoru o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien? Ak áno, kedy naposledy predložilo svoju poslednú správu? Predložila niektorá skupina tzv. tieňovú správu, ktorá uvádza odlišné stanoviská a názory?

V roku 2000 odštartovala Organizácia Spojených národov akčný plán Miléniové rozvojové ciele,¹³ ktorý sa usiluje o „odstránenie rodovej nerovnosti na základnom a strednom školskom stupni vzdelávania pokiaľ možno do roku 2005 a na všetkých úrovniach do roku 2015.“ Tento program má svoj význam aj v Európe, kde ešte stále nie je zabezpečený rovnaký prístup dievčat k vzdelaniu a ich plné zapojenie do rozhodovacích procesov.

Dohovor o právach dieťaťa

Článok 2 Dohovoru o právach dieťaťa vyhlasuje, že práva chránené Dohovorom by sa mali zabezpečovať bez diskriminácie akéhokoľvek druhu, a to vrátane pohlavia dieťaťa. Článok 18 sa zaoberá rovnocennou úlohou rodičov v rodine a pri starostlivosti o dieťa a konštatuje, že „obidvaja rodičia majú spoločnú zodpovednosť za výchovu a rozvoj dieťaťa. Základným zmyslom ich starostlivosti musí byť pritom najlepší záujem dieťaťa.“

Zdroje a literatúra

- Akerlund, Pia, *Girls' Power: A compilation from the conference on gender equality* (Dievčenská sila: Súhrn z konferencie o rodovej rovnosti): Švédsko národná rada pre záležitosti mládeže, Štokholm, 2000.
- The Council of Europe Campaign to Combat Violence against Women, Including Domestic Violence* (Kampaň Rady Európy proti násilliu páchanému na ženách vrátane domáceho násillia), Prehľad informácií: Rada Európy, 2006. www.zastavmenasilie.sk/
- Domestic Violence against Women and Girls* (Domáce násillie voči ženám a dievčatám): UNICEF, Výskumné stredisko Innocenti, Florencia, 2000: www.unicef-irc.org/publications/pdf/digest6e.pdf
- Gender Matters – A manual on addressing gender-based violence with young people* (Na rode záleží: Príručka k riešeniu rodového násillia s mladými ľuďmi): Rada Európy, 2007.
- Making Rights Reality, Gender awareness workshops* (Uvádzanie práv do praxe, Informačné

workshopy o rodovej problematike): Amnesty International, 2004:
www.amnesty.org/en/library/info/ACT77/035/2004/en

- *Promoting Gender Mainstreaming in Schools* (Podpora rodovej rovnosti v školách), Záverečná expertná správa skupiny odborníkov. EG-S-GS (2004) RAP FIN Rada Európy, 2004:
[www.coe.int/t/dghl/standardsetting/equality/03themes/gender-mainstreaming/EG-S-GS\(2004\)RAPFIN_en.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/equality/03themes/gender-mainstreaming/EG-S-GS(2004)RAPFIN_en.pdf)
- *Sex-Disaggregated Statistics on the Participation of Women and Men in Political and Public Decision making in Council of Europe member states* (Štatistické údaje podľa pohlavia o účasti žien a mužov v politike a verejnom živote v členských štátoch Rady Európy), Riadiaci výbor pre rovnosť žien a mužov (CDEG): Doc. CDEG (2006) 15, Rada Európy, 2006: [www.coe.int/t/dghl/standardsetting/equality/03themes/women-decisionmaking/CDEG\(2009\)1final_en.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/equality/03themes/women-decisionmaking/CDEG(2009)1final_en.pdf)

Užitočné webové stránky

- Aliancia žien Slovenska: www.alianciazien.sk
- Aspekt, záujmové združenie žien: www.aspekt.sk
- Building Europe for and with Children (Budovanie Európy pre deti a s deťmi):www.radaeuropy.sk
- Fenestra:www.fenestra.sk
- Equality Between Women and Men (Rovnosť žien a mužov): www.coe.int/t/dghl/standardsetting/equality/default_en.asp
- Sexual Abuse of Children...hurt for life (Sexuálne zneužívanie detí – rany na celý život): Rada Európy: www.coe.int/t/dg3/children/violence/sexualabuse_EN.asp
- Stop Domestic Violence against Women (Zastavme domáce násilie voči ženám): www.zastavmenasilie.sk/
- Stop Violence against Women (Zastavme násilie voči ženám): www.amnesty.org/en/campaigns/stop-violence-against-women
- Dohovor OSN o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien: www.alianciazien.sk
- Rozvojový fond OSN pre ženy: www.unwomen.org/
- Miléniové rozvojové ciele OSN: www.un.org/millenniumgoals
- Young Women from Minorities (Mladé ženy z menšinových skupín): www.scas.acad.bg/WFM/default.htm
- What Do We Mean by "Sex" and "Gender" (Aký je rozdiel medzi „pohlavím“ a „rodom“?) Svetová zdravotnícka organizácia: www.who.int/gender/whatisgender/en

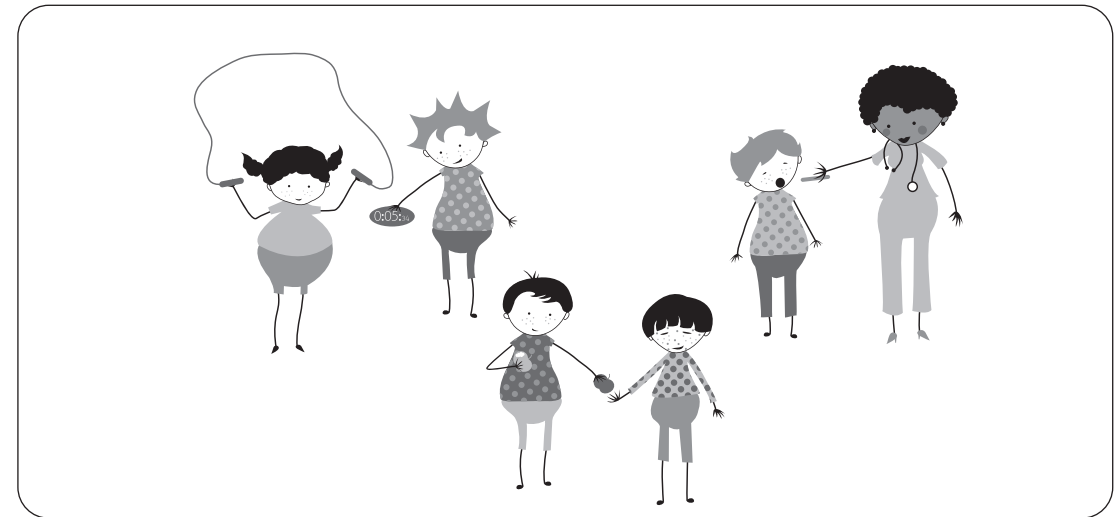
Odkazy

- 1 What Do We Mean by "Sex" and "Gender" (Aký je rozdiel medzi „pohlavím“ a „rodom“?): www.who.int/gender/whatisgender/en
- 2 Lejon, Britta in Akerlund, Pia, *Girls' Power: A compilation from the conference on gender equality* (Dievčenská sila: Súhrn z konferencie o rodovej rovnosti): Švédsko národná rada pre záležitosti mládeže, Štokholm, 2000.
- 3 *Sex-Disaggregated Statistics on the Participation of Women and Men in Political and Public Decision making in Council of Europe member states* (Štatistické údaje podľa pohlavia o účasti žien a mužov v politike a verejnom živote v členských štátoch Rady Európy), Riadiaci výbor pre rovnosť žien a mužov (CDEG), Doc. CDEG (2006) 15: Rada Európy, 2006.
- 4 Thun, Eva, *Gender Stereotypes in the School* (Rodové stereotypy v školách), webová stránka Hirnok Feminist, Maďarsko, 2002.
- 5 *Promoting Gender Mainstreaming in Schools* (Podpora rodovo nediferencovanej výučby v školách), Konečná správa skupiny odborníkov, EG-S-GS (2004) RAP FIN, Rada Európy, 2004.
- 6 *The Council of Europe Campaign to Combat Violence against Women, Including Domestic Violence* (Kampaň Rady Európy pre boj s násilím voči ženám vrátane domáceho násillia), Prehľad informácií: Rada Európy 2006.
- 7 www.un.org/womenwatch/daw/cedaw
- 8 *Making Rights a Reality: Gender awareness workshops* (Uvádzanie práv do praxe, Informačné workshopy o rodovej problematike), Amnesty International, 2004, str. 61.
- 9 Equality Between Women and Men (Rovnosť žien a mužov):www.coe.int/t/dghl/standardsetting/equality/default_en.asp
- 10 Stop Domestic Violence against Women (Zastavme domáce násilie voči ženám): www.coe.int/t/dc/campaign/stopviolence/default_en.asp
- 11 Sexual Abuse of Children...hurt for life (Sexuálne zneužívanie detí – rany na celý život): www.un.org/womenwatch/daw/cedaw
- 13 Miléniové rozvojové ciele OSN: www.un.org/millenniumgoals

8. Zdravie a blahobyt

„Zdravie je aj ekonomickou a politickou otázkou.“

Zdravie je základným ľudským právom. Právo na zdravie zahŕňa rovnaký prístup všetkých členov spoločnosti k zdravotnej starostlivosti, liekom, zdravému jedlu, čistej vode, sanitárnym zariadeniam a službám, ako aj k službám pre duševné zdravie. Právo na zdravie je tesne prepojené s ostatnými ľudskými právami, vrátane práva na sociálne zabezpečenie, práva na odpočinok a voľný čas a najmä práva na primeranú životnú úroveň. Porušovanie ľudských práv (napr. obchodovanie s ľuďmi, násilie, týranie a neľudské alebo ponižujúce zaobchádzanie) môže mať vskutku závažné zdravotné následky. Na druhej strane má rešpektovanie, ochrana a napĺňanie ľudských práv (napr. ochrana pred diskrimináciou, primeraná životná úroveň a vzdelanie) pozitívny vplyv na ľudské zdravie.

Zdravie je aj ekonomickou a politickou otázkou, keďže nerovnosť a chudoba sú jednou z hlavných príčin chorôb. Podľa Svetovej správy o zdraví z roku 2005 je extrémna chudoba najčastejšou príčinou smrti na celom svete.¹ Cieľom tejto správy, ktorá sa zaoberá všetkými formami chudoby, je preto prelomiť začarovaný kruh chudoby a podlomeného zdravia.²

OTÁZKA: *Do akej miery ovplyvňuje diskriminácia a chudoba zdravie detí, s ktorými pracujete?*

Deti majú nárok na osobitnú ochranu, ktorá zabezpečí plnenie týchto práv v kritickom období ich vývinu. Ochrana práva detí na dobrý zdravotný stav zahŕňa nielen preventívnu zdravotnú starostlivosť a výchovu k zdravému životnému štýlu, ale aj rehabilitáciu a ochranu pred zneužívaním a vykorisťovaním.

Zdravotné problémy detí v Európe

Ľudské práva a blaho európskych chlapcov a dievčat ohrozujú viaceré zdravotné problémy:

Prenosné choroby

Deti je potrebné chrániť pred ochoreniami všetkých druhov a táto ochrana začína starostlivosťou o zdravie matky a dieťaťa, poskytovaním výživnej stravy a zabezpečovaním očkovania. K ďalším významným

prostriedkom ochrany zdravia sa radí kontrola tuberkulózy, zamedzenie odolnosti voči antibiotikám, boj s novými nákazami a výchova k zdraviu. Detské obete sexuálneho zneužívania sa môžu nakaziť vírusom HIV alebo inými pohlavne prenášanými chorobami.

Duševné zdravie

Zdravotný stav človeka sa neobmedzuje iba na jeho či jej telesnú schránku. Odhaduje sa, že 10 až 20 % mladých ľudí v európskych krajinách trpí nejakým nejakou duševnou poruchou alebo poruchou správania.³ Poruchy duševného zdravia detí a mladých ľudí môžu vážne narušiť spôsob, akým myslia, cítia a konajú. Duševné znevýhodnenie môže byť vrodené, rovnako sa však byť následkom nejakého negatívneho zážitku. Zanedbávané deti či deti, ktoré sú svedkami dennodenných konfliktov v rodinách alebo obeťami fyzického či psychického násillia a týrania, diskriminácie alebo šikanovania, často trpia nízkym sebedomím a v škole neprospeievajú. K najrozšírenejším duševným ochoreniam v rozvinutých krajinách patria poruchy pozornosti, úzkostné stavy, poruchy stravovania (anorexia a bulímia), sebapoškodzovanie, užívanie drog alebo alkoholu, násillie, depresie či dokonca samovražedné sklony. Okolo 4 % detí vo veku 12 až 17 rokov a 9 % 18-ročných trpí depesiou, jednou z najrozšírenejších porúch s rozsiahlymi následkami.⁴ Väčšina detí so psycho-sociálnymi poruchami potrebuje psychologickú starostlivosť, pomôcť im však môžu aj pedagógiky a pedagógovia. Pri rozvíjaní sociálnych zručností a schopnosti riešiť problémy môže deťom pomôcť predovšetkým poskytovanie osobitnej pozornosti, začleňovanie a vhodné vzdelávacie prostredie.

Obezita

Nadváha je jedným z najrozšírenejších zdravotných problémov detí v Európe. Približne 20 % všetkých detí trpí nadváhou a tretina z nich je obéznych. Vo viacerých krajinách západnej Európy vzrástol podiel obéznych detí z približne 10 % na začiatku 80. rokov na 20 % koncom 90. rokov. V krajinách strednej a východnej Európy sú tieto hodnoty o čosi nižšie.⁵

Obezita je jedným z najzávažnejších zdravotných problémov 21. storočia, a to predovšetkým u detí. Vo viacerých regiónoch južnej Európy je obézne už každé tretie dieťa. U obéznych detí je oveľa vyššie riziko rozvinutia cukrovky 2. typu, vysokého tlaku, problémov so spánkom a psycho-sociálnych problémov. Väčšina týchto detí je obézna až do dospelosti. Obezita spôsobuje častejší výskyt závažných ochorení, ktoré zásadným spôsobom znižujú kvalitu a očakávanú priemernú dĺžku života.

Európsky regionálny úrad Svetovej zdravotníckej organizácie (WHO) označil obezitu za závažné ohrozenie zdravia obyvateľstva a riešeniu tohto problému vyhradil v nasledujúcich rokoch prednostné miesto. Cieľom ministerskej konferencie v roku 2006 bolo zvýšiť informovanosť verejnosti o danom probléme a prijať politický záväzok na jeho riešenie.⁶

Ak chcú deti bojovať s obezitou, mali by sa každý deň venovať telesnej aktivite, prijímať potravu bohatú na ovocie, zeleninu a obilniny a vyhýbať sa mäsu, tukom a cukrom.

Alkohol, drogy a tabak

Nárast konzumácie alkoholu medzi čoraz mladšími ľuďmi je znepokojujúcim trendom v mnohých členských štátoch Európskej únie. K pravidelnej konzumácii alkoholu sa priznalo takmer 30 % 15-ročných detí.⁷ Každý rok v krajinách Európy v dôsledku konzumácie alkoholu umiera 55 000 mladých ľudí. Alkohol má na svedomí až štvrtinu úmrtí mladých Európanov vo veku 15 až 29 rokov.

Vo väčšine európskych krajín je fajčenie ešte stále hojne rozšírené. Veľa fajčiarov je aj medzi deťmi, ktoré začínajú fajčiť v čoraz skoršom veku. Približne 80 % dospelých fajčiarov začalo fajčiť pred dosiahnutím 18. roku života. Štatistiky ukazujú, že aspoň raz za týždeň si zapáli 11 až 57 % chlapcov a 12 až 67 % dievčat vo veku 15 rokov, pričom väčšina z nich fajčí každý deň. Kým vo východnej Európe v kategórii 15-ročných fajčí viac chlapcov ako dievčat, v severských a západných krajinách je tento pomer obrátený.⁸

Viac ako 50 % všetkých detí je vystavených pasívnemu fajčeniu, či už doma alebo v iných uzavretých priestoroch, akými sú dopravné prostriedky, školy a ďalšie verejné priestory. Deti vystavené fajčeniu sú priamo ohrozené závažnými ochoreniami dýchacieho traktu, medzi ktoré patrí astma a obmedzená funkcia pľúc. Tieto problémy môžu začať už v ranom detstve a pretrvávajú celý život.

Konzumáciu alkoholu a drog a s ňou súvisiace postoje zjavne ovplyvňuje celkový uvoľnenejší prístup spoločnosti — užívanie takýchto návykových látok sa považuje za „normálne“ a celý problém sa často zľahčuje. Výskumy poukazujú na zvyšujúcu sa toleranciu a dokonca schvaľovanie konzumácie alkoholu a užívania drog medzi európskou mládežou.⁹

Zdravotné znevýhodnenie a špeciálne potreby

Pojem zdravotné znevýhodnenie, resp. postihnutie pokrýva celý rad zdravotných stavov, siahajúcich od miernejších po vážne a zjavné poškodenie (napr. slepota, hluchota, mentálna retardácia, neschopnosť chodiť). Pojem „špeciálne potreby“ zahŕňa potreby spojené s poruchami učenia a niektorými súvisiacimi poruchami správania, pričom sa vzťahuje na miernejšie stavy, ktoré nemusia byť na prvý pohľad zrejmé a v niektorých prípadoch sa zistia až u školopovinných detí. Odhaduje sa, že až 20 % svetovej populácie je ovplyvnenej zdravotným znevýhodnením, či už priamo alebo nepriamo (ako rodinní príslušníci alebo príslušníčky a opatrovatelia alebo opatrovateľky).

V minulosti boli deti so zdravotným znevýhodnením umiestňované do najrôznejších inštitúcií a ukrývané tak pred okolitou spoločnosťou. Postupne si však spoločnosť osvojuje postoje, ktoré uznávajú, že deťom so znevýhodnením sa najlepšie žije vo svojich vlastných rodinách, s podporou okolia a ak navštevujú bežné školy spolu s ostatnými deťmi. Základom je pristupovať k deťom so znevýhodnením rovnako ako ku deťom bez znevýhodnenia. Len takýto postoj im umožní vyrastať ako rovnocenným členom a členkám rodiny a rozvíjať blízke vzťahy so svojimi rodičmi, súrodencami, príbuznými a priateľmi či priateľkami.

Dlhé roky sa na deti so zdravotným znevýhodnením nazeralo ako na deti, ktoré je potrebné „napraviť“. Takýto čisto „medicínsky“ prístup sa sústreďuje na nespôsobilosť dieťaťa a snaží sa ju vynahradiť najrôznejšími spôsobmi liečby. Tento prístup však opomína, že deti so znevýhodnením sú (tak ako všetky deti na svete) aktívne, emotívne a osobitné, majú jedinečné schopnosti a črty a potrebujú byť súčasťou rodiny a širšej spoločnosti. Preto by mali mať rovnaké príležitosti na zapájanie sa do rodinného a spoločenského života a rozvíjanie svojho úplného potenciálu – tak ako všetky deti.

Samozrejme, mnohé deti so zdravotným znevýhodnením vyžadujú rozsiahlu a celoživotnú liečbu a značnú pomoc pri učení, na ktorú má právo každé dieťa. Celkový zdravotný stav dieťaťa so znevýhodnením je však súhrnom nielen telesného, ale aj emocionálneho a duševného zdravia. Ich rodiny potrebujú služby, ktoré im umožnia čo najlepšie sa o ich dieťa postarať.

Postoje spoločnosti k zdravotnému znevýhodneniu sa menia len pomaly. Nedávna správa organizácie UNICEF konštatovala, že od začiatku 90. rokov v strednej a východnej Európe trojnásobne vzrástol počet detí so znevýhodnením. To však poukazuje skôr na zvyšujúce sa poznanie a akceptáciu znevýhodnenia než na vysoký nárast počtu takýchto ľudí. Napriek takýmto zmenám v postojoch je „špeciálne vzdelávanie“ stále prevládajúcim prístupom v regióne.¹⁰ Určité opatrenia na špecifickú podporu detí so znevýhodnením môžu byť samozrejme opodstatnené a dobre nastavené. Vo východnej Európe sa však „špeciálne vzdelávanie“ niekedy zneužíva a vedie k oddeľovaniu takýchto detí od zvyšku spoločnosti.

Diskrimináciou ľudí so zdravotným znevýhodnením sa bližšie zaoberá téma č. 3 – Diskriminácia.

OTÁZKA: *Dostáva sa deťom, s ktorými pracujete, dobrej zdravotnej starostlivosti? Ak nie, ako to ovplyvňuje ich životy a vývin? Čo je potrebné zabezpečiť na to, aby si mohli užívať svoje základné ľudské práva?*

Zdravotná výchova

Základným cieľom zdravotnej výchovy je viesť deti k pozitívnym postojom a návykom. Deti by si mali osvojiť vedomie, že ako jednotlivci, členovia a členky rodín a širšej komunity nesú zodpovednosť za svoje zdravie. Lepší zdravotný stav im umožní skvalitniť svoje životy, ako aj životy iných.

Efektívna zdravotná výchova umožňuje deťom učiť sa vďaka zážitkom a skúsenostiam, ktoré ich po-
vzbudzujú k pochopeniu, pozitívnym postojom a celoživotným zdravým návykom. Zdravotná výchova sa
venuje týmto témam: emocionálne zdravie a pozitívny postoj k sebe samej/samému, úcta a starostlivosť
o ľudské telo, telesná kondícia, uvedomovanie si škodlivosti návykových látok, teda alkoholu, tabaku
a drog, správna výživa a bezpečné sexuálne vzťahy. Význam sexuálnej výchovy je pre tínedžerov kľúčový
– pomáha im rozvíjať zdravé povedomie o ľudskom tele a chrániť sa pred neželaným tehotenstvom, po-
hlavne prenášanými chorobami a sexuálnym násilím. Pri zdravotnej výchove je mimoriadne vhodným
a cenným prístupom vzdelávanie rovesníkmi a rovesníčkami. Významným faktorom, ktorý vedie deti k ce-
loživotnej starostlivosti o svoje zdravie, je univerzálny prístup k športovým zariadeniam a priestorom
v škole aj v komunite. Inkluzívne a podporné vzdelávanie môže pomôcť deťom, ktoré trpia poruchami du-
ševného zdravia.

Súvisiace nástroje ľudských práv

Rada Európy

Revidovaná Európska sociálna charta sa zdravím zaoberá zdravím v článku 11, v ktorom každému človeku
priznáva právo na dosiahnutie čo najlepšieho zdravotného stavu. Článok 13 vysvetľuje, že „každá osoba
bez dostačujúcich finančných prostriedkov má právo na poskytnutie primeranej sociálnej a lekárskej po-
moci“.

Organizácia Spojených národov

Všeobecná deklarácia ľudských práv uznáva zdravie za základné ľudské právo v Článku 25.1, ktorý spája
zdravie s primeranou životnou úrovňou:

*Každý človek má právo na takú životnú úroveň, ktorá zabezpečí jeho zdravie a blahobyt aj zdravie a bla-
hobyt jeho rodiny, vrátane potravy, ošatenia, bývania, lekárskej starostlivosti a nevyhnutných sociál-
nych služieb. Každý človek má právo na zabezpečenie v nezamestnanosti, v chorobe, pri pracovnej ne-
spôsobilosti, pri ovdovení, v starobe alebo v ostatných prípadoch straty zárobkových možností, ktoré
nastali okolnosťami nezávislými od jeho vôle.*

Ten istý článok zároveň uznáva právo detí na „osobitnú starostlivosť a pomoc“. Týmto právom sa bližšie
zabera viacero medzinárodných nástrojov ľudských práv a spomína sa napríklad v Článku 12 **Medziná-
rodného paktu o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach** (ICESR).

Dohovor o právach dieťaťa nazerá na právo dieťaťa na zdravie z viacerých rôznych pohľadov.

- Článok 3 ustanovuje princíp najlepšieho záujmu dieťaťa a zmieňuje sa o zdraví a bezpečnosti
v súvislosti s inštitúciami, službami a zariadeniami, ktoré sú zodpovedné za starostlivosť
a ochranu detí.
- Článok 13, ktorý priznáva dieťaťu slobodu „vyhľadávať, prijímať a šíriť informácie a myšlienky
každého druhu“, sa môže vykladať v zmysle práva na zdravotnú výchovu vrátane informácií
o reprodukcii a sexualite.
- Článok 17 pripisuje médiám dôležitú úlohu a zodpovednosť pri podpore telesného a duševného
zdravia dieťaťa.

- Článok 23 pojednáva o právach detí so zdravotným znevýhodnením, pričom zdôrazňuje význam
prístupu k zdravotnej starostlivosti, preventívnych opatrení a spoločenskej integrácie pre telesné
aj duševné zdravie dieťaťa.
- Článok 24 je najúplnejším vyhlásením práva dieťaťa na zdravie a povinnosti štátu toto právo za-
bezpečiť. Tento článok potvrdzuje

*...právo dieťaťa na dosiahnutie najvyššej možnej úrovne zdravotného stavu a na využívanie liečebných
a rehabilitačných zariadení. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, sa usilujú o zabezpečenie toho,
aby žiadne dieťa nebolo pozbavené svojho práva na prístup k takýmto službám zdravotnej starostlivosti.*

Článok 24 taktiež identifikuje základné piliere zdravého života, predovšetkým výživnú stravu, čistú pitnú
vodu a zdravé životné prostredie. Zdôrazňuje tiež význam zdravotnej výchovy detí a aj ich rodičov.

Dohovor o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien (CEDAW) v Článku 12 poukazuje na to, že ženy
a dievčatá majú zo zdravotného hľadiska odlišné potreby než chlapci a muži, najmä v oblasti reprodukč-
ného zdravia.

Hoci **Dohovor o právach osôb so zdravotným postihnutím** (CRPD) neprináša žiadne nové práva, zdôra-
zňuje a rozvíja právo dieťaťa so znevýhodnenímnielen na starostlivosť o jeho telesné zdravie, ale tiež na
primerané ubytovanie, účasť a vzdelanie, ktoré sú nevyhnutné pre vývin a blaho dieťaťa.

Zdroje a odkazy

- Atlas of Health in Europe (Atlas zdravia v Európe): Svetová zdravotnícka organizácia, 2003:
www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0011/97598/E91713.pdf
- Children and Adolescents' Health in Europe (Zdravie detí a adolescentov v Európe), Prehľad in-
formácií EURO/02/03: Svetová zdravotnícka organizácia, 2003: www.euro.who.int/en/what-we-
do/health-topics/Life-stages/child-and-adolescent-health
- Children's Health and Environment: Developing National Action Plans (Zdravie detí a životné
prostredie: Vývoj národných akčných plánov), Štvrtá ministerská konferencia o životnom pro-
stredí a zdraví, Budapešť, 2004:
www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0009/98253/E86888.pdf
- Children and Disability in Transition in CEE/CIS (Premeny vnímania detí a znevýhodnenia v
krajínach strednej a východnej Európy a Spoločenstva nezávislých štátov): UNICEF, Výskumné
stredisko Innocenti, Florencia, 2004: www.unicef.org/ceecis/Disability-eng.pdf
- The European Health Report 2005: Public health action for healthier children and populations
(Európska zdravotná správa 2005: Akčný plán k zdravším deťom a obyvateľstvu): Svetová zdra-
votnícka organizácia, 2005: www.euro.who.int/document/e87325.pdf
- European Strategy for Child and Adolescent Health and Development (Európska stratégia pre
zdravie a rozvoj detí a adolescentov): Svetová zdravotnícka organizácia, 2005:
www.euro.who.int/document/E87710.pdf
- The Right to Health (Právo na zdravie): Svetová zdravotnícka organizácia, 2008:
www.ohchr.org/documents/publications/factsheet31.pdf4
- 10 Things You Need to Know about Obesity: Diet and physical activity for health (Desať vecí,
ktoré potrebujete vedieť o obezite: Diétou a telesnou aktivitou k zdraviu): Európska ministerská
konferencie Svetovej zdravotníckej organizácie o boji s obezitou, 2006
file/0006/112578/10_things_eng.pdf

Užitočné webové stránky

- Child and Adolescent Health and Development (Zdravie a rozvoj detí a adolescentov): www.euro.who.int/en/what-we-do/health-topics/Life-stages/child-and-adolescent-health
- European Health for All Database (Európska databáza Zdravie pre všetkých): www.euro.who.int/en/what-we-do/data-and-evidence/databases/european-health-for-all-database-hfa-db2
- Schools for Health in Europe Network (Európska sieť škôl podporujúcich zdravie): www.schoolsforhealth.eu/

Odkazy

- 1 The European Health Report 2005 (Európska správa o zdraví, 2005): Svetová zdravotnícka organizácia.
- 2 Tamtiež.
- 3 European Forum on Social Cohesion for Mental Well-being among Adolescents (Európske fórum o sociálnej kohézii pre duševné blaho adolescentov), Svetová zdravotnícka organizácia, Európsky regionálny úrad: www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0005/84623/E91921.pdf
- 4 Tamtiež.
- 5 The European Health Report 2005 (Európska správa o zdraví, 2005), Svetová zdravotnícka organizácia, str. 75.
- 6 10 Things You Need to Know about Obesity: Diet and physical activity for health (Desať vecí, ktoré potrebujete vedieť o obezite: Diétou a telesnou aktivitou k zdraviu): Európska ministerská konferencie Svetovej zdravotníckej organizácie o boji s obezitou, 2006.
- 7 The European Health Report 2005 (Európska správa o zdraví, 2005), Svetová zdravotnícka organizácia, str. 82.
- 8 The European Health Report 2005 (Európska správa o zdraví, 2005): Svetová zdravotnícka organizácia.
- 9 The European Health Report 2005 (Európska správa o zdraví, 2005), Svetová zdravotnícka organizácia, str. 82.
- 10 Children and Disability in Transition in CEE/CIS (Premeny vnímania detí a znevýhodnenia v krajinách strednej a východnej Európy a Spoločenstva nezávislých štátov): UNICEF, Výskumné stredisko Innocenti, 2004, str. 2.

9. Médiá a internet

Rada Európy odporúča ... ucelenú stratégiu v oblasti informačnej gramotnosti a výučby, ktorá posilní deti a ich pedagogičky a pedagógov k čo najlepšiemu zužitkovaniu informačných a komunikačných služieb a technológií...

Odporúčanie ministerského výboru Rady Európy REC (2006) 121

Médiá zastávajú v našich spoločnostiach takú významnú úlohu, že sú niekedy nazývané „štvrtou mocou“ – ako analógia k zákonodarnej, výkonnej a súdnej moci v demokratických systémoch. Niektorí ľudia označujú internetové blogy za piatu moc, keďže úspešne konkurujú tradičným médiám pri poukazovaní na problémy a sporné otázky a plnia tým úlohu pozorovateľov – „strážnych psův“. Táto rastúca moc médií môže síce zvyšovať participáciu a zlepšiť prístup k informáciám, ale ruka v ruke s ňou kráča aj neodmysliteľné nebezpečenstvo, predovšetkým pre deti. Pokročilé technické zručnosti umožňujú deťom prístup k informáciám, a tým ich vystavujú rizikám on-line prostredia.

V článku 19 Všeobecnej deklarácie ľudských práv je zakotvená sloboda prejavu pre všetkých, vrátane práva na prijímanie a šírenie informácií a myšlienok všetkými možnými spôsobmi. Článok 13 Dohovoru o právach dieťaťa rozširuje platnosť tohto práva na všetky deti. Iné medzinárodné zmluvy a väčšina národných ústav rozvíjajú toto právo a zaručujú slobodu tlače. Zároveň však upravujú isté obmedzenia pre tlač s cieľom zachovať právo ľudí na súkromie a povesť. Ďalšie dva články Dohovoru o právach dieťaťa ustanovujú právo detí na prijímanie a šírenie informácií (Článok 13) a získavanie bezpečných, dôveryhodných a zrozumiteľných informácií z médií (Článok 17). Médiá sú tak zodpovedné za to, aby informácie určené deťom boli primerané a zrozumiteľné.

OTÁZKA: Aký vplyv majú médiá na deti, s ktorými pracujete? Aké sú ich pozitívne vplyvy? A aké sú ich negatívne vplyvy?

Médiá, informačné a komunikačné technológie dnes v životoch detí zohrávajú ústrednú úlohu. Deti sedia každý deň celé hodiny pred televíziou, avšak ešte viac času strávia on-line. Využívajú pri tom zručnosti, ktoré veľmi rýchlo pochytiť od svojich rovesníkov. Deti vyžívajú on-line nástroje na hranie, komunikáciu, blogovanie, počúvanie hudby, zdieľanie svojich fotografií a vyhľadávanie iných ľudí, s ktorými môžu on-line komunikovať. Deti sú v súčasnosti podstatne zručnejšie v používaní týchto nástrojov než dospelí, ktorí tak majú len veľmi málo vedomostí o tom, čo na internete vlastne ich deti robia a ako to robia.

Virtuálny svet deťom poskytuje množstvo príležitostí, ale zároveň ich vystavuje rôznym nástrahám. Používanie elektronických, digitálnych a on-line médií má celý rad pozitívnych vplyvov na rozvoj dieťaťa – sú zábavné, vzdelávajú a začleňujú dieťa do spoločnosti. Podľa toho, ako sa používajú, však môžu uškodiť deťom, ako aj celým komunitám. Virtuálny svet ovplyvňuje životy detí s rovnakou silou ako ich skutočný život a vytvára značný nátlak na to, aby zapadli medzi ostatných, išli s dobou a mali čo najviac priateľov.

Vystavenie sa médiám, najmä televízii, prináša so sebou negatívne dôsledky, ktoré znepokojujú mnohých rodičov, pedagógičky a pedagógov. Táto oblasť sa preto stala predmetom viacerých štúdií:

- **Čas strávený pred obrazovkou:** Existujú priame dôkazy, že deti tráviace viac času pred televíziou dosahujú horšie školské výsledky. Deti, ktoré sa v rodine stretávajú s elektronickými aj tlačеныmi médiami, v škole zvyčajne prospievajú lepšie.²
- **Násilie:** Aký dopad má násilie z televízie alebo videohier na deti? Sú agresívnejšie? Sú bezcitnejšie? Prináša im to odreagovanie? Je vplyv prezentovaného násilia rovnaký u všetkých detí, alebo iba tých citlivejších, prípadne iba za určitých podmienok?
- **Konzum:** Reklama bola vo svojich mnohokrakých formách často kritizovaná za to, že deťmi manipuluje, aby svojich rodičov navádzali k zvýšenému nákupu potravín (často spájaných so súťažiacou obezitou medzi deťmi), oblečenia a dokonca čistiacich prostriedkov, automobilov alebo výletov.
- **Stereotypy:** Médiam sa pripisuje zodpovednosť za podporovanie sociálnych stereotypov, predovšetkým ohľadom rodových rolí a charakteristických vlastností rôznych etnických skupín.

Niektoré krajiny v tejto súvislosti zakázali vysielanie reklamy počas detských programov alebo stanovili večernú hodinu, pred ktorou nie je možné vyselať žiadne násilné či pornografické scény. Rodičia majú v niektorých krajinách možnosť zaobstarať si filtre televízneho vysielania, ktoré bránia sledovaniu určitých programov. Avšak v dobe masového rozšírenia mobilných telefónov, nespočetných televíznych programov a internetu nemajú už tieto opatrenia takmer žiadny účinok.

Interaktívne médiá, akými sú internet a mobilné telefóny, predstavujú pre deti ďalšie hrozby. Deti často nevedomky poskytujú svoje osobné údaje, ktoré môžu byť zneužívané na zasielanie nevyžiadanej reklamy a môžu sa ich dokonca chopiť on-line predátori. Deti niekedy používajú nezabezpečené on-line prostredie na posielanie nedôstojných správ a výsmesných fotografií, ktorých cieľom je ublížiť iným deťom. „Kyberšikanovanie“ je nanajvýš škodlivé zaobchádzanie s inými deťmi v anonymnom on-line prostredí.

Právo na informácie verzus právo na ochranu

Médiá vyvolali vlnu diskusií ohľadom práva detí na ochranu a práva detí na informácie. Napríklad:

- Nerovnomerná dostupnosť internetu. Dostupnosť internetu nie je všade rovnaká a pravdepodobne bude iba prehlbovať nerovnosti medzi deťmi z rozdielnych sociálnych prostredí a skupín. Ako môžeme toto „digitálne rozdelenie“, teda informačnú nerovnosť riešiť a prekonať?
- Neželaný obsah a formy kontaktu. Nedávne prieskumy odhalili, že viac ako polovica mladých ľudí vo veku 9 až 19 rokov, ktorí sú na internete aspoň raz týždenne, sa stretla s on-line pornografiou, a to väčšinou neúmyselne. Niektorí z nich sú ňou „znechutení“ či „obťažovaní“, rovnako ako aj inými formami obsahu, akými sú násilné obrázky alebo stránky napádajúce isté skupiny ľudí. Ako si s týmto problémom poradíme? Do akej miery by obmedzenie prístupu detí k médiám narušilo ich právo na informácie? Ako by takéto obmedzenie narušilo slobodu prejavu iných ľudí?
- Nová internetová a mediálna gramotnosť. Deti sú samy sebou a aj dospelými považované za väčších odborníkov na používanie internetu, než ich rodičia. Tým rastie ich sebavedomie a sociálny status v rámci rodiny. Avšak väčšine detí chýbajú skúsenosti na dostatočné posúdenie on-line obsahu alebo zdrojov, na vyhľadávanie informácií a zaobchádzanie s nimi či na komunikáciu.

Ako môžu výchovno-vzdelávacie iniciatívy riešiť rozdielne potreby mediálnej gramotnosti u detí a dospelých?³

OTÁZKA: *Akými spôsobmi využívate internet a médiá, aby ste zlepšili prístup detí k informáciám a poznatkom? Ako chránite deti pred nevhodným materiálom a zneužívaním v on-line prostredí?*

Mediálna výchova

Odpoveďou na tieto problémy je vzdelávanie a výchova detí k tomu, aby na obsah médií a on-line komunikáciu nazerali z kritickejšej perspektívy. Mediálna výchova si kladie za cieľ oboznámiť všetky deti, prípadne aj všetkých občanov o význame a moci médií. Jednou z techník mediálnej výchovy je „otvoriť deťom oči“ a viesť ich k zamysleniu sa nad tým, čo v skutočnosti vidia a ako ich to môže ovplyvniť. Deti môžeme napríklad požiadať, aby zráтали, koľkokrát sa v istom časovom úseku stretnú s vyobrazením násilia, aby sa zamysleli nad nátlakovými stratégiami reklamy alebo aby zvážili, akými rôznymi spôsobmi je možné podať informáciu. Cieľom je porozumieť tomu, ako sa môže meniť vnímanie reality.

V poslednom polstoročí sa v mediálnej výchove vyhranili tri významné trendy:

- **„očkovací“ prístup**, ktorého cieľom je rozvíjať imunitu detí voči vplyvu médií,
- **prístup kritického myslenia**, ktorého cieľom je rozvinúť u detí kritické myslenie voči negatívnemu obsahu v médiách,
- **dekódovací prístup**, ktorý považuje médiá za nevyhnutné na pochopenie súčasného sveta a snaží sa deťom pomôcť pochopiť ekonomický a sociálny kontext, v akom sú médiá vytvárané a využívané a porozumieť technikám kódovania posolstiev.⁴

V súvislosti s týmito prístupmi je možné postrehnúť zmenu vo vnímaní dieťaťa ako spotrebiteľa médií. Dieťa prestáva byť zraniteľným príjemcom a mení sa na aktívneho občana.

S rozvojom nových informačných a komunikačných technológií, predovšetkým internetu, sa väčšmi prejavujú aj výhody a riziká jednoduchého prístupu k týmto médiám. Internet je skvelým prostriedkom na získanie informácií každého druhu a komunikáciu na diaľku. Neexistuje však záruka, že poskytnuté informácie sú pravdivé a že za komunikáciou sa neskrýva zlý úmysel.

Mediálna výchova preto musí kráčať s dobou a rozvíjať kritické myslenie u detí a vnímanie kladných aj záporných stránok internetu. Cieľom mediálnej výchovy je tiež naučiť deti lepšie prezentovať svoje nápady za pomoci rôznych médií, akými sú grafické nástroje, rozhlasové a televízne programy, webové stránky a blogy. Mediálna výchova má svoj nesporný význam aj pre dospelých, ktorí s deťmi pracujú. Rodičia, učitelia a učiteľky a iní pedagogickí pracovníci a pracovníčky by mali investovať svoj čas a energiu do toho, aby pochopili a odpozorovali, ako ich deti spolu komunikujú a nažívajú.

Rada Európy vydala v súvislosti s mediálnou výchovou nasledujúce odporúčanie:

Rada Európy si uvedomuje riziko poškodenia obsahom a správaním v novom informačnom a komunikačnom prostredí, ktoré nemusí byť nevyhnutne protizákonné, ale ktoré má schopnosť ovplyvniť telesné, citové a psychologické prosperovanie detí. Medzi takéto správanie a obsah patrí on-line pornografia, vyobrazenie a glorifikácia násilia a sebaopoškodzovania, ponižujúce, diskriminačné či rasistické vyjadrovanie alebo ospravedlňovanie takého konania, zvädzanie, šikanovanie, prenasledovanie a iné formy obťažovania. Rada Európy preto odporúča, aby členské štáty vyvinuli ucelenú stratégiu v oblasti informačnej gramotnosti a výučby, ktorá posilní deti a ich pedagógičky a pedagógov k čo najlepšiemu zúžitkovaniu informačných a komunikačných služieb a technológií.⁵

Mediálne oddelenie Rady Európy iniciovalo projekt, v ktorom deti, ich rodičia a pedagogičky a pedagógi via získavajú poznatky a zručnosti nevyhnutné pre „informačnú spoločnosť“. Príručka internetovej gramotnosti: Návod pre rodičov, učiteľov a mladých ľudí poskytuje relevantné podklady a informácie o tejto téme.⁶

Súvisiace nástroje ľudských práv

Rada Európy

Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd zaručuje všetkým ľuďom právo na prijímanie a šírenie informácií a myšlienok, a to bez zásahu štátnych orgánov (Článok 10). Toto právo sa uplatňuje aj na deti, avšak s tým rozdielom, že deti majú navyše právo na ochranu pred zneužívaním a vystavením sa nevhodnému typu násilných a pornografických médií. Európsky dohovor o ľudských právach toto právo zohľadňuje tým, že ho dáva do súvislosti s právom na „ochranu zdravia alebo morálky“, avšak neupresňuje, kto a ako stanovuje, čo je „nevhodné“.

Článok 9 **Dohovoru o počítačovej kriminalite** pojednáva o priestupkoch súvisiacich s detskou pornografiou a stanovuje, že členské štáty by mali prijať „legislatívne a iné opatrenia na kriminalizovanie špecifických spôsobov použitia počítačov na účely detskej pornografie“.

Organizácia Spojených národov

Právo na informácie je zakotvené v Článku 19 Všeobecnej deklarácie ľudských práv ako základné ľudské právo.

Každý má právo na slobodu presvedčenia a prejavu; toto právo nepripúšťa, aby niekto trpel ujmu za svoje presvedčenie a zahŕňa právo vyhľadávať, prijímať a šíriť informácie a myšlienky akýmikoľvek prostriedkami a bez ohľadu na hranice.

V čase keď bola Deklarácia spísaná, ešte samozrejme nikto netušil o budúcom význame internetu ako prostriedku šírenia médií. Dokonca ešte v roku 1989, keď Valné zhromaždenie OSN prijalo **Dohovor o právach dieťaťa**, bolo používanie internetu bežnými ľuďmi (o deťoch ani nehovoriac) nepredstaviteľné. Dohovor však napriek tomu vymedzuje slobodu názoru a prejavu a slobodu informácií v troch odlišných článkoch, pričom zdôrazňuje význam každého z nich: Článok 12 zaručuje, že dieťa má právo vyjadriť slobodne svoj názor a týmto názorom sa musí venovať patričná pozornosť. Článok 14 garantuje právo dieťaťa na slobodu svedomia, myslenia a náboženstva. Článok 13 obsahuje ustanovenie ohľadom práva dieťaťa na slobodu prejavu a na informácie:

Dieťa má právo na slobodu prejavu; toto právo zahŕňa slobodu vyhľadávať, prijímať a rozširovať informácie a myšlienky každého druhu, bez ohľadu na hranice, či už ústne, písomne alebo tlačou, prostredníctvom umenia alebo akýmikoľvek inými prostriedkami podľa voľby dieťaťa.

Tento článok však nedáva dieťaťu neobmedzený prístup k informáciám. Dohovor na iných miestach stanovuje rôzne ochranné záruky, napríklad ochranu pred zneužívaním (Články 19 a 36), predovšetkým sexuálnym zneužívaním (Články 19 a 34).

Deklarácia taktiež berie do úvahy **rozvíjajúce sa schopnosti** a vyspelosť dieťaťa – to, čo je nevhodné pre dieťa na základnej škole, môže byť akceptovateľné pre mládež. Podobne ako v iných prípadoch, aj tu sa dostávajú slobody do rozporu s ochranou, čo si vyžaduje pozorné zvažovanie problematiky a hľadanie vhodných riešení. V každom prípade by však rozhodujúcim hľadiskom mal byť najlepší záujem dieťaťa.

Zdroje a odkazy

- *Family Guide to the Internet* (Rodinná príručka k internetu): Národné stredisko pre deti Barnardos, 2004.
- Gentile, Douglas A. and Walsch, David A., *A normative study of family media and habits* (Normatívna štúdia médií a rodinných zvyklostí) in *Applied Developmental Psychology* 23 (2002) 157-178: National Institute on Media and the Family, 2002: www.psychology.iastate.edu/~dgentile/Gentile_Walsh_2002.pdf
- *Recommendation Rec (2006) 12 of the Committee of Ministers to Member States on Empowering Children in the New Information and Communications Environment* (Odporúčanie Rec(2006)12 o posilnení postavenia detí v novom informačnom a komunikačnom prostredí): Rada Európy, 2006: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1041181>
- Frau-Meigs, Divina, *Council of Europe Pan-European Forum on Human Rights in the Information Society: Empowering children and young people* (Paneurópske fórum Rady Európy o ľudských právach v informačnej spoločnosti: Posilňovanie detí a mládeže) Rada Európy, 2006: www.coe.int/t/dg3/children/Source/whatchildren/YerevanPrep_en.doc
- Linddal Hansen, Birthe, *Consumer children 2016* (Deti – spotrebitelia roku 2016), Rada Európy, 2006: www.cifs.dk/scripts/artikel.asp?id=1362&lng=2
- Livingstone, Sonia and Bober, Magdalena, *UK Children Go Online: Final report of key project findings* (On-line aktivity detí zo Spojeného kráľovstva: Súhrn hlavných zistení projektu): Economic and Social Research Council, 2005: http://eprints.lse.ac.uk/399/1/UKCGO_Final_report.pdf
- Masterman, Len and Mariet, Francois, *L'education aux Media dans l'Europe des Annees 90: un guide pour les enseignants* (Mediálna výchova v Európe 90-tych rokov: Príručka pre učiteľov): Rada Európy, 1994.
- Piette, Jacques, *Education aux Media et Fonction Critique* (Kritická úloha vzdelávania a médií): L'Harmattan, Paríž, 1996.
- Richardson, Janice, ed., *The Internet Literacy Handbook: A guide for parents, teachers and young people* (Príručka internetovej gramotnosti: Návod pre rodičov, učiteľov a mládež), Druhé vydanie: Strassbourg, Rada Európy, 2006: www.coe.int/t/dghl/standardsetting/internetliteracy/Source/Lit_handbook_3rd_en.swf
- O'Connell, Rachel and Bryce, Jo, *Young people, well-being and risk on-line* (Mládež, blaho a riziká on-line), Rada Európy, 2006: [www.echr.coe.int/Library/DIGDOC/DG2/H_INF/COE-2006-EN-H_INF\(2006\)5.pdf](http://www.echr.coe.int/Library/DIGDOC/DG2/H_INF/COE-2006-EN-H_INF(2006)5.pdf)

Užitočné webové stránky

- European Charter for Media Literacy (Európska charta mediálnej gramotnosti): www.euromedialiteracy.eu/index.php
- The National Centre for Technology in Education (Národné stredisko pre technológie vo vzdelávaní a výchove): www.ncte.ie
- National Institute for Media and the Family (Národný inštitút pre médiá a rodinu): <http://web.archive.org/web/20061228181421/http://www.mediafamily.org/about/index.shtml>
- MediaWise Trust: mediawise.org.uk

Odkazy

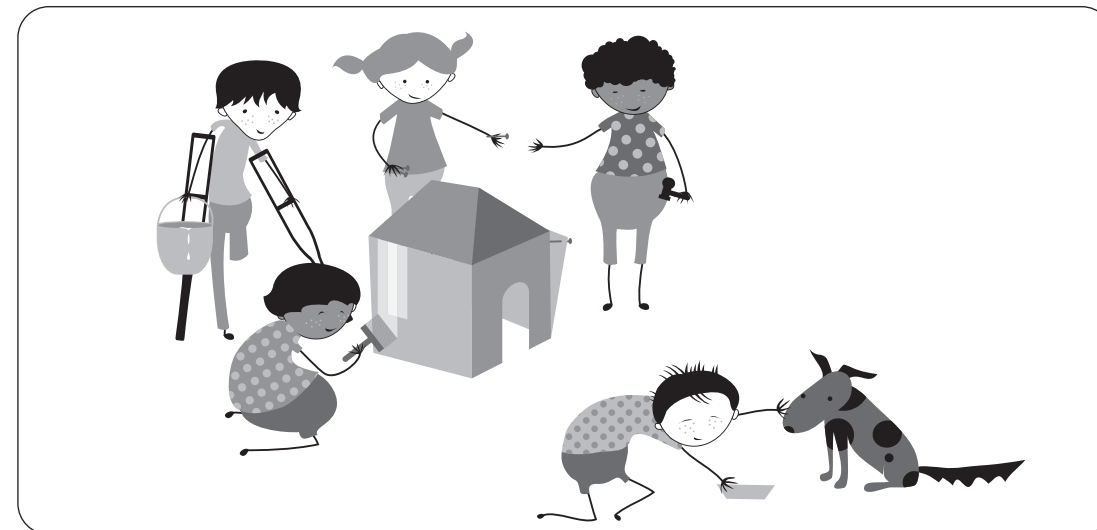
- 1 *Recommendation Rec (2006) 12 of the Committee of Ministers to Member States on Empowering Children in the New Information and Communications Environment* (Odporúčanie Rec(2006)12 o posilnení postavenia detí v novom informačnom a komunikačnom prostredí): Rada Európy, 2006.

- 2 Douglas A. Gentile and David A. Walsch, 'A normative study of family media and habits (Normatívna štúdia médií a rodinných zvyklostí), National Institute on Media and the Family', Applied Developmental Psychology 23 (2002), str. 174.
- 3 Livingstone, Sonia and Bober, Magdalena, *UK Children Go Online: Final report of key project findings* (On-line aktivity detí zo Spojeného kráľovstva: Súhrn hlavných zistení projektu): Economic and Social Research Council, 2005.
- 4 Masterman, Len, and Mariet, Francois, *L'éducation aux Media dans l'Europe des Annees 90* (Mediálna výchova v Európe 90. rokov): Rada Európy, 1994.
- 5 *Recommendation Rec (2006) 12 of the Committee of Ministers to Member States on Empowering Children in the New Information and Communications Environment* (Odporúčanie Rec (2006) 12 o posilnení postavenia detí v novom informačnom a komunikačnom prostredí): Rada Európy, 2006. <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1041181>
- 6 Richardson, Janice, ed., *The Internet Literacy Handbook: A guide for parents, teachers and young people* (Príručka internetovej gramotnosti: Návod pre rodičov, učiteľov a mládež), Druhé vydanie: Štrasburg, Rada Európy, 2006.

10. Participácia

Rozvoj kultúry participácie predstavuje míľnik v presadzovaní idey demokracie u dospelých, ako aj u detí.

Participácia, nazývaná aj aktívna účasť, je základným princípom ľudských práv a nevyhnutným krokom pri uplatňovaní občianstva pre všetkých ľudí na celom svete. Potvrdenie práva detí na participáciu je jedným zo smerodajných princípov a jednou z najpokrokovejších zmien, ktoré priniesol Dohovor o právach dieťaťa (analýzou Dohovoru sa bližšie zaoberá Kapitola I – Úvod do ľudských práv).

Dohovor nazerá na právo detí na participáciu z viacerých rôznych pohľadov:

- **právo formulovať svoje vlastné názory vo všetkých záležitostiach**, ktoré sa ich týkajú, a právo na venovanie patričnej pozornosti týmto názorom (Článok 12),
- **sloboda prejavu** vrátane práva vyhľadávať, prijímať a šíriť objektívne informácie každého druhu (Článok 13),
- **sloboda myslenia, svedomia a náboženstva** (Článok 14),
- **sloboda združovania a pokojného zhromažďovania** (Článok 15),
- **právo na prístup k informáciám** a materiálom z rôznych vnútroštátnych a medzinárodných zdrojov (Článok 17),
- **právo zúčastňovať sa kultúrneho života komunity** (Článok 31).

Prečo je participácia detí dôležitá?

Najvýznamnejším predpokladom zmysluplnej participácie je rešpektovanie schopností detí zapájať sa do rozhodovania a uznávanie ich za partnerov v dialógu s dospelými. Partnerstvo založené na hodnotách a myšlienkach demokracie dokáže pretrvať a priniesť skutočné výsledky, čím sa zásadne líši od tradičného vzťahu založeného na moci a kontrole detí dospelými. V takomto tradičnom vzťahu sa účasť detí môže dostať do polohy tzv. tokenizmu, teda akéhosi symbolického predstierania participácie. Deti síce môžu vyjadriť svoje názory, avšak nemajú žiadny vplyv na to, ako a či vôbec sa budú brať do úvahy.

Podstatu participácie názorne ilustroval anglický psychológ a pedagóg Roger Hart pomocou osemstupňového modelu „Rebríka participácie“.1 Prvé tri úrovne predstavujú manipuláciu, dekoráciu a tokenizmus – klamlivé prostriedky participácie, ktoré môžu celé úsilie zabrzdiť a znehodnotiť. Skutočné formy participácie zahŕňajú úroveň „Priradenie úloh a poučenie“, v rámci ktorej deti dostávajú špecifické úlohy a úro-

REBRÍK PARTICIPÁCIE

Príklady:

Deti identifikujú problém v škole, iniciujú projekt s návrhom riešenia a presvedčia dospelých o jeho význame.	8	Iniciácia deťmi, spoločné rozhodnutie s dospelými	Stupne participácie
Deti vyrábajú vlastné školské noviny alebo rozhlasový program.	7	Iniciácia a usmerňovanie deťmi	
Pri projektovaní ihriska požiadajú dospelí o radu deťi..	6	Iniciácia dospelými, spoločné rozhodnutie s deťmi	
Starosta konzultuje s deťmi určité otázky a berie ich názory na vedomie.	5	Konzultácia a informovanie	
Skupina deťi je poverená komunitným projektom, pričom sú informované o jeho účele a cítia zaň zodpovednosť.	4	Pridelenie úlohy a informovanie	
Výrečné deti sú vybrané a bez predchádzajúcej prípravy a konzultácie s rovesníkmi prizvané do diskusie.	3	Tokenizmus	Neúčast
Deti majú tanečné a spevácke vystúpenie v rámci podujatia, o ktorom takmer nič netušia.	2	Dekorácia	
Dospelí zorganizujú skupinu deťi, ktorá nesie transparenty na politickej demonstrácii.	1	Manipulácia	

Zdroj: Hart, Roger: Children's Participation from Tokenism to Citizenship (Participácia detí: Od tokenizmu k občianstvu): UNICEF, Výskumné stredisko Innocenti, 1992, Florencia.

veň „Konzultácia a poučenie“, pri ktorej deti samy radia dospelým a zároveň chápu, aký dopad bude mať ich názor na celkový výsledok. Na pokročilejších úrovniach rebríka stojí participácia „vychádzajúca od dospelých“, ktorá predstavuje proces spoločnej tvorby rozhodnutí s deťmi a „iniciovaná a usmerňovaná deťmi“, pri ktorej sa úloha dospelých obmedzuje len na podpornú a poradnú činnosť. Posledná a najvyššia úroveň umožňuje deťom zúčastňovať sa rozhodovania a riadenia a zdieľať zodpovednosť s inými deťmi a dospelými za súčasného vzájomného prístupu k informáciám a poznávaniu zážitkov a skúseností iných ľudí. Úspešná participácia sa neobmedzuje iba na jediný projekt, ale predstavuje neustály proces, ktorý prispieva k budovaniu kultúry participácie všade, kde dieťa vyrastá a žije, teda v rodine, v škole, v opatrovateľských zariadeniach, v zdravotníckom systéme, v komunite a v spoločnosti. Rozvoj kultúry participácie predstavuje mŕľnik v presadzovaní idey demokracie tak u dospelých, ako aj deťi a jej výsledok, teda chápanie ľudských práv a podpora aktívneho občianstva obohacuje celú spoločnosť.

Ako zabezpečiť participáciu detí

Nevyhnutným predpokladom participácie detí je predovšetkým vytvorenie vhodného prostredia. Deti sa zapájajú o to častejšie a s väčším nadšením, o čo viac cítia, že na ich názore skutočne záleží a o čo viac rozumejú takejto účasti. Deti myslia a vyjadrujú svoje názory inak než dospelí, preto je pri ich účasti potrebné vychádzať z konkrétnych problémov a situácií zo skutočného života a prispôbobať náročnosť aktivít rozvíjajúcim sa schopnostiam dieťaťa. Na začiatku je vhodné konzultovať a skúmať názory detí na rôzne témy a projekty riadené dospelými. Pokročilejšie formy participácie zahŕňajú plánovanie, uplatňovanie, riadenie, monitorovanie a hodnotenie aktivít. Postupne je možné prepracovať sa až k projektom a výskumu, ktorý iniciujú samy deti a k obhajobe, zastupovaniu a spoločnému riadeniu projektov a organizácií spolu s dospelými. Takéto aktivity sú vhodnejšie predovšetkým pre staršie deti a majú vysoký zážitkový a výchovno-vzdelávací potenciál.

OTÁZKA: Kto rozhoduje o tom, aké formy účasti sú vhodné pre deti na rôznej úrovni intelektuálneho vývinu? Ako sa k takémuto rozhodnutiu dospeje?

Zmysluplné vedenie k participácii podporuje rozvoj širokého spektra zručností a kompetencií. Deti si osvojujú nové poznatky, učia sa o svojich právach a aktívnym počúvaním získavajú prehľad o stanoviskách iných. Vytváraním a formulovaním svojich názorov môžu zdokonaľovať svoje komunikačné schopnosti, schopnosť kritického myslenia, organizačné schopnosti a životné zručnosti. Na vlastnej koži zažívajú, že svojím konaním dokážu veľa vecí zmeniť. Participácia detí je jedným z krokov na ceste k budovaniu kultúry ľudských práv v Európe. Tomuto pomaly, ale neustále napredujúcemu procesu kladú najväčšie prekážky hlboko zakorenené postoje dospelých. Preto je nevyhnutné vytvárať vhodné politické, ale aj osobné podmienky na realizáciu ľudských práv, práv detí, facilitácie, etických postupov a výskumu. Všetci ľudia, ktorí pracujú s deťmi a pre deti, by si mali osvojiť základné princípy participácie detí a rozvíjať vhodné možnosti pre jej zabezpečovanie, šírenie a podporu. Hoci budovanie kultúry participácie kladie nemalé požiadavky na ľudské aj finančné zdroje, výsledky rozhodne stoja za to.

Príklady vhodných postupov

Nasledujúci text ponúka príklady úspešnej participácie detí z celej Európy. Rodina: Participácia deti začína priamo doma – už aj malé deti sa môžu zúčastňovať tvorby rozhodnutí v rodine. Detskí účastníci konferencie Rady Európy „Budovanie Európy pre deti a s deťmi“ predložili nasledujúce stanovisko:

Úspešne sme spolu s našimi rodinami rozhodovali o tom, ako chceme tráviť náš voľný čas, čo chceme jesť, dokonca občas aj do akej školy chceme chodiť, ako si rozdelíme úlohy v rodine, ako budeme riešiť problémy v rodine a ako zorganizujeme rodinné stretnutia.²

Škola: Školy môžu predstavovať dôležité vzory participácie. Spoločným vytváraním školských pravidiel alebo poverením detí výzdobou a dodržiavaním poriadku v triedach nepoložíme len pevné základy participácie, ale umožníme deťom ľahšie sa stotožniť s ich školským prostredím. Školské rady a parlamenty však majú svoje opodstatnenie iba vtedy, ak majú skutočné rozhodovacie právomoci. Deti sa môžu taktiež zapojiť do riešenia rôznych problémov v školskom prostredí, napríklad šikanovania, vylúčenia alebo iných foriem násilia. K demokratickému školskému životu môžu významne prispieť aj najrôznejšie aktivity detí pri vydávaní školských časopisov, výrobe rozhlasových programov či webových stránok, organizovaní klubov, festivalov a kampaní.³

Voľnočasové aktivity: Mimoškolské programy predstavujú skvelý spôsob, ako môžu deti zažiť a pochopiť zmysel participácie. Mimovládne organizácie, neformálne stretnutia, komunitné programy, festivaly a nové informačné technológie ponúkajú množstvo príležitostí k demokratickému spôsobu zmýšľania a konania. Takéto mimoškolské aktivity môžu často vhodne dopĺňať prebiehajúce školské projekty.

Zraniteľné deti: Participácia je mimoriadne dôležitým nástrojom posilňovania zraniteľných detí. Deti umiestnené v inštitúciách alebo žijúce v chudobných pomeroch často nemajú prístup ani len k tým najzákladnejším formám participácie. Všetky deti by po prijatí do inštitúcie alebo nemocnice mali byť zverené do rúk skúseného a odborného personálu v priateľskom prostredí. Takýto prístup by mal platiť aj pri styku s políciou a súdmi, a to bez ohľadu na to, či je dieťa obeťou alebo páchateľom. Najlepšie záujmy detí je možné rešpektovať iba vtedy, ak sa ich opýtame na ich vlastné názory a postoje.

Participácia detí na rozhodovacích procesoch a správe verejných vecí

Na úrovni komunity: V rôznych komunitách existuje množstvo vhodných príležitostí, ktoré umožňujú deťom zúčastňovať sa projektov zameraných na zlepšovanie ich stavu. Odporúčanie k podpore participácie mladých ľudí v samosprávach, ktoré vydala Rada Európy v roku 1981, predstavuje vhodné východisko pre aktivity samospráv a samotných skupín detí.⁴

OTÁZKA: *Akým spôsobom môžeme deti viesť k participácii na správe verejných vecí a zároveň ich chrániť pred politickou manipuláciou zo strany dospelých?*

V Európe môžeme nájsť niekoľko dobrých príkladov zákonodarcov a politikov, ktorí pravidelne konzultujú svoju činnosť s deťmi. Starosta/starostka Londýna sa napríklad pravidelne stretáva s deťmi a preberá s nimi možnosti zlepšenia mesta v prospech mladých ľudí, predovšetkým v oblasti dopravy, detských ihrísk, bezpečnosti a prevencie internetového násilia.⁵ V Škótsku vznikol tzv. Komunitný partnerský program, ktorý hľadá riešenia, ako možno pomocou aktívnej participácie bojovať s vylúčením detí a mládeže zo života komunity. Výsledné programy, metodické postupy a závery boli zhrnuté v podobe príručky.⁶

Na celoštátnej úrovni: Niekoľko európskych krajín zahrnulo podporu participácie detí do svojich legislatívnych noriem. V Nemecku, Nórsku a Veľkej Británii napríklad vlády podporujú aktívne zapájanie sa detí a ich rodín alebo opatrovateľov či opatrovateľiek do rozvoja a činnosti detských fondov a k rovnakým krokom nabádajú aj samosprávy a iné organizácie. Takéto inovatívne kroky však vyžadujú pomerne rozsiahle zmeny organizačnej kultúry, preto býva zavádzanie podobných opatrení do praxe často veľmi zložitý.⁷

Na medzinárodnej úrovni: Najvhodnejším spôsobom participácie detí je zapájanie sa do miestnych a celoštátnych procesov, ktoré im umožňujú účinne zapracovať ich podnety. Za predpokladu splnenia náleži-

tých podmienok však môžu deti participovať aj v rozhodovacích procesoch na medzinárodnej úrovni. Participácia detí a mládeže významnou mierou prispela k vypracovaniu štúdie OSN o násilí na deťoch. Deti sa zúčastnili regionálnych konzultácií a ich odporúčania boli zaradené do záverov štúdie. Hoci museli iniciátori štúdie čeliť viacerým problémom v dôsledku inovatívности celého prístupu, výsledkom boli skutočne stimulujúce závery, prenikajúce priamo do podstaty problematiky.⁸

Princípy podpory participácie detí

UNICEF, medzinárodná organizácia bojujúca za práva a blaho detí na celom svete, vytvorila zoznam princípov, ktorých cieľom je zabezpečiť zmysluplnú participáciu detí. Tieto princípy majú svoje opodstatnenie pri akejkolvek forme participácie:

- Deti musia ponímať podstatu projektu alebo procesu, ktorého sa sa zúčastňujú, a úlohu, ktorú v ňom hrajú.
- Rozdelenie právomocí a štruktúry pri tvorbe rozhodnutí nesmie byť žiadnym spôsobom zatajené.
- Deti by sa do takejto iniciatívy mali zapojiť čo najskôr, ako to bude možné.
- Ku všetkým deťom by sa malo pristupovať s rovnakou úctou, a to bez ohľadu na ich vek, zázemie a situáciu, etnický pôvod, schopnosti alebo iné okolnosti.
- Na začiatku je potrebné stanoviť súbor základných pravidiel pre všetky zapojené deti.
- Participácia by mala byť dobrovoľná a deti by mali mať možnosť kedykoľvek z aktivity odstúpiť.
- Deti majú na právo na rešpektovanie svojich názorov a skúseností.⁹

Súvisiace nástroje ľudských práv

Rada Európy

Participácia sa radí medzi významné okruhy činností Rady Európy, predovšetkým v oblasti práce s mládežou. Rada Európy zaviedla v mládežníckej sekcii jedinečný systém spoločného riadenia, v rámci ktorého zástupcovia a zástupkyne európskych mládežníckych organizácií a vlády jednotlivých štátov spoločne rozhodujú o programoch Rady Európy v oblasti mládeže a o ich rozpočte. V roku 1992 vznikla v spolupráci s Kongresom miestnych a regionálnych úradov Európska charta o účasti mladých ľudí v miestnom a regionálnom živote (v roku 2003 bola revidovaná). Tento jedinečný nástroj podporuje participáciu mladých ľudí v Európe a zároveň predstavuje konkrétne nápady a prostriedky, ktoré môžu využiť mladí ľudia a miestne úrady. V roku 2007 vznikla praktická príručka *Have your say!* (Prihlás sa o slovo!), ktorá poskytuje množstvo ďalších nápadov.

Organizácia Spojených národov

Práva súvisiace s participáciou sú z hľadiska udeľovaných slobôd a povinností úzko prepojené s právami týkajúcimi sa občianstva (ďalšie informácie o danej problematike prináša téma č. 1 – *Občianstvo*). **Všeobecná deklarácia ľudských práv** uznáva v článku 29 význam občianskej participácie pre spoločnosť a aj pre samotných občanov a občianky:

Každý človek má povinnosť voči spoločnosti, lebo jedine v nej môže voľne a naplno rozvinúť svoju osobnosť.

Až prijatím **Dohovoru o právach dieťaťa** v roku 1989 však spoločnosť oficiálne priznala deťom práva a výhody plynúce z participácie. Participácia detí je zaručená v rôznych aspektoch života v spoločnosti:

- Článok 9: právo zúčastňovať sa konania v otázkach poručníctva dieťaťa,
- Článok 12: právo zúčastňovať sa tvorby rozhodnutí „vo všetkých záležitostiach, ktoré sa týkajú dieťaťa“,

- Článok 13: právo vyjadrovať svoje názory a získavať a šíriť informácie,
- Článok 14: právo na slobodu myslenia, svedomia a náboženstva,
- Článok 15: právo na združovanie sa s inými,
- Článok 23: právo dieťaťa s telesným alebo duševným znevýhodnením na „zapojenie sa do spoločnosti“,
- Článok 30: právo dieťaťa patriaceho k menšine alebo domorodému obyvateľstvu na účasť vo svojej skupine, ako aj v celej spoločnosti,
- Článok 31: právo na všestrannú účasť na kultúrnom a umeleckom živote.

Dohovor o právach dieťaťa považuje za dieťa každú ľudskú bytosť pred dovŕšením 18. roku života. Je preto zrejmé, že nie každé dieťa je spôsobilé alebo dostatočné vyspelé na to, aby mohlo rovnakou mierou participovať.

Dohovor preto zdôrazňuje princíp **rozvíjajúcich sa schopností** a odporúča rodičom aj štátom, aby k dieťaťu pristupovali na základe jehorastúcich schopností a vyspelosti. Mnoho dospelých a inštitúcií sa stále potýka so zakorenenými postojmi a postupmi, ktoré kladú prekážky pri zabezpečovaní práva detí na ich participáciu v akomkoľvek veku.

Zdroje a odkazy

- Backman, Elisabeth, and Trafford, Bernard, *Democratic Governance of Schools* (Demokratické riadenie škôl): Rada Európy, 2007.
www.coe.int/t/dg4/education/edc/Source/Pdf/Documents/2007_Tool2demgovschools_en.pdf
- Brocke Hartmut and Karsten, Andreas, *Towards a common culture of cooperation between civil society and local authorities* (Smerom k verejnej kultúre spolupráce medzi občianskou spoločnosťou a miestnymi orgánmi), Centre Francais de Berlin, Berlín, 2007.
- Building a Europe for and with Children, Children and young people's preparation seminar (Budovanie Európy pre deti a s deťmi, Prípravný seminár pre deti a mládež): Rada Európy, Monako, 2006: Files\\Content.IE5\\AppData\\Local\\Microsoft\\Windows\\Temporary Internet Files\\Content.Outlook\\16VKBYWK\\www.coe.int\\t\\dg3\\children\\Source\\reports\\MonacoPrepSeminar_en.doc"www.coe.int/t/dg3/children/Source/reports/MonacoPrepSeminar_en.doc
- Catch Them Young, Recommendations on children's participation (Podchyťte mládež, Odporúčania k participácii detí), Ministerstvo pre flámsku komunitu, Sekcia mládeže a športu, Benelux, Brusel, 2004: www.go-europe.nl/Youthpolicy/docs/pdf/catchtheyoung.pdf
- Children and Young People's Participation (Participácia detí a mládeže), Informačný bulletin CRIN č.16: Child Rights Information Network, Október 2002: www.crin.org/docs/resources/publications/crinvol16e.pdf
- Children, Participation, Projects – How to make it work (Deti, Participácia, Projekty – Ako to má všetko fungovať): Rada Európy, 2004: www.bernardvanleer.org/files/crc/3.A.5%20Council_of_Europe.pdf
- DIY Guide to Improving Your Community – Getting children and young people involved (Príručka domáceho majstra k zlepšeniu svojej komunity – Ako zapojiť deti a mládež): Save the Children, Škótsko, 2005: resourcecentre.savethechildren.se/content/library/documents/diy-guide-improving-your-community-getting-children-and-young-people-invol
- Durr, Karlheinz, The School: A democratic learning community (Škola: Demokratické vzdelávacie prostredie), DGIV/EDU/CIT (2003) 23final: Rada Európy, 2004: www.coe.int/t/dg4/education/edc/Source/Pdf/Documents/2003_23_All-EuropStudyChildrenParticipation_En.PDF

- Gozdik-Ormel, Zaneta, 'Have your say!' Manual on the Revised European Charter on the Participation of Young People in Local and Regional Life (Prihlás sa o slovo! Príručka k Revidovanej európskej charte o účasti mladých ľudí v miestnom a regionálnom živote): Rada Európy, 2007.
- Hart, Roger, Ladder of Participation, Children's Participation: Children's Participation from Tokenism to Citizenship (Rebrík participácie, Participácia detí: Od tokenizmu k občianstvu): UNICEF, Výskumné stredisko Innocenti, 1992.
- Learning to Listen, Core Principles for the Involvement of Children and Young People (Naučiť sa počúvať, Základné princípy zapojenia detí a mládeže): Ministerstvo vzdelávania a schopností, Sekcia detí a mládeže, Spojené kráľovstvo, 2001: www.dfes.gov.uk/listeningtolearn/downloads/LearningtoListen-CorePrinciples.pdf
- Promoting Children's Participation in Democratic Decision making (Podpora participácie detí na demokratických rozhodovacích procesoch): UNICEF, Výskumné stredisko Innocenti, Florencia, 2001: www.unicef-irc.org/publications/pdf/insight6.pdf
- Recommendation No. R(81)18 of the Committee of Ministers to Member States concerning Participation at Municipal Level (Odporúčanie č. R(81)18 Výboru ministrov pre členské štáty o participácii na úrovni samosprávy), Rada Európy, 1981: https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=684115
- Seven Good Reasons for Building a Europe with and for Children (Sedem dobrých dôvodov pre budovanie Európy pre deti a s deťmi): Rada Európy, 2006: www.coe.int/t/dg3/children/other%20langauges/TANGRAM%2005-10_en.pdf
- Sutton, Faye, The School Council – A Children's Guide (Školská rada – Príručka pre deti), Save the Children, 1999.
- Štúdia Generálneho tajomníka OSN o násilí na deťoch: www.unviolencestudy.org/

Užitočné webové stránky

- L'Association Themis: www.themis.asso.fr/
- Child Rights Information Network (CRIN, Sieť informácií o právach dieťaťa): www.crin.org
- Children as Partners Alliance (CAPA, Aliancia Deti ako partneri): www.crin.org/childrenaspartners/
- Children's Rights Alliance for England (CRAE, Anglická aliancia pre práva deti): www.crae.org.uk
- Frequently Asked Questions on Children's Participation (Najčastejšie otázky o participácii detí): http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20100202100434/dcsf.gov.uk/everychildmatters/strategy/participation/faq/participationfaq/
- Save the Children (Zachráňte deti): www.savethechildren.net
- UNICEF: www.unicef.org

Odkazy

- 1 Pôvodne vypracovali Arnstein, Sherry R.: *A Ladder of Citizens Participation* (Rebrík participácie občanov a občanov), JAIP, Vol 35, No.4, 1969, str. 216-224. http://lithgow-schmidt.dk/sherry-arnstein/ladder-of-citizen-participation.html Model vytvoril Hart, Roger: Children's Participation from Tokenism to Citizenship (Participácia detí: Od tokenizmu k občianstvu): UNICEF, Výskumné stredisko Innocenti, 1992, Florencia.
- 2 *Building a Europe for and with Children, Children and young people's preparation seminar* (Budovanie Európy pre deti a s deťmi, Prípravný seminár pre deti a mládež), Rada Európy, Monako 2006. str.16.
- 3 Durr, Karlheinz, *The School: A democratic learning community* (Škola: Demokratické vzdelávacie prostredie), DGIV/EDU/CIT (2003) 23final: Rada Európy, 2004.
- 4 *Recommendation No. R(81)18 of the Committee of Ministers to Member States concerning Participation at Municipal Level* (Odporúčanie č. R(81)18 Výboru ministrov pre členské štáty o participácii na úrovni samosprávy), Rada Európy, 1981.
- 5 Young London Kids (Londýnske deti): www.london.gov.uk/young-london/kids/have-your-say/index.jsp
- 6 *DIY Guide to Improving Your Community – Getting children and young people involved* (Príručka domáceho majstra k zlepšeniu svojej komunity – Ako zapojiť deti a mládež) Save the Children, Škótsko, 2005.

- 7 *Learning to Listen, Core Principles for the Involvement of Children and Young People* (Naučiť sa počúvať, Základné princípy zapojenia detí a mládeže), Ministerstvo vzdelávania a schopností, Sekcia detí a mládeže, Spojené kráľovstvo, marec 2001.
- 8 Štúdia Generálneho tajomníka OSN o násilí voči deťom.
- 9 *Promoting Children's Participation in Democratic Decision making* (Podpora participácie detí na demokratických rozhodovacích procesoch): UNICEF, Výskumné stredisko Innocenti, 2001.

11. Mier a bezpečnosť

Kultúru mieru dosiahneme len vtedy, keď občania a občianky sveta porozumejú globálnym problémom, budú schopní nenásilne riešiť konflikty a bojovať za spravodlivosť, žiť v súlade s medzinárodnými normami ľudských práv a myšlienkou rovnosti, vnímať a oceňovať kultúrnu rozmanitosť a rešpektovať svoju planétu a všetky jej obyvateľky a obyvateľov. K takémuto poznaniu vedie cesta len prostredníctvom systematickej výchovy k mieru.

Haagska výzva ku globálnej mierovej kampani za výchovu k mieru

Budovanie takejto kultúry ľudských práv je zároveň predpokladom dosiahnutia mierového stavu. Nevyhnutným dôsledkom vojny a násilia je porušovanie ľudských práv. Trvalo udržateľný a dlhodobý mier a bezpečnosť je možné dosiahnuť iba uspokojením všetkých ľudských práv.

Európe 21. storočia sa síce vyhýbajú vojny, ale nie konflikty, ktoré majú priamy dopad na deti. Ozbrojené konflikty neustále ohrozujú niektoré oblasti na Balkáne a v kaukazskom regióne. Súčasný svet je natoľko prepojený, že následky bojov vo vzdialených krajinách, napríklad v Afganistane a Iraku, sa prejavujú v Madride a Londýne. Svetový mier a bezpečnosť však neohrozujú len vojny, ale aj suchá, choroby, chudoba, hladomor, rasizmus a intolerancia. Všetky sú pritom nielen významnými príčinami, ale aj dôsledkami konfliktov.

Vo vojnách 20. storočia – najnásilnejšej etapy ľudských dejín – zahynulo viac ľudí, než vo všetkých predchádzajúcich vojnových sporoch dokopy. Kým niektoré z týchto vojnových konfliktov, napríklad prvá a druhá svetová vojna, premenili celý svet na bojisko a zanechali väčšinu Európy v troskách, iné mali regionálny charakter (napr. v Španielsku, na Cypre, v Grécku a Írsku). Dvadsiate storočie v Európe skončilo vojnami v bývalej Juhoslávii a na Kaukaze.

Nové a pokročilé technológie globalizovaného sveta do veľkej miery zmenili tvár súčasných konfliktov, avšak stále prinášajú obeť z radov civilného obyvateľstva, a to vrátane detí. Deti tvoria väčšinu svetovej utečeneckej populácie a mnohé z nich utekajú pred násilnými ozbrojenými konfliktmi vo svojej domovine. Čo je ešte horšie, najmenej pol milióna dievčat a chlapcov mladších ako 18 rokov sa zúčastnilo vojenských konfliktov, a to priamo v bojoch, kladením mín a nástražných výbušnín alebo poskytovaním podporných služieb. Vojna má na deti vždy absolútne devastujúci účinok – zraňuje ich telo a dušu a ničí ich rodiny a spoločnosť.

Čo je to ľudská bezpečnosť?

Ľudská bezpečnosť je relatívne nový pojem, ktorý rozoznáva a vysvetľuje vzťah medzi násilím a akýmkoľvek nedostatkom. Ľudská bezpečnosť súvisí s ochranou jednotlivcov a komunit pred priamou hrozbou fyzického násillia, ale aj pred nepriamymi hrozbami, ktoré sú dôsledkom chudoby a iných foriem nerovných sociálnych, hospodárskych alebo politických podmienok, prírodných katastrof a chorôb. Krajina nemusí byť bezprostredne ohrozená útokom zvonka ani rozpoltená vnútorným konfliktom, to však neznamená, že je bezpečná. Príkladom môže byť neschopnosť udržiavať moc právneho štátu, presun veľkej časti obyvateľstva v dôsledku hladomoru alebo chorôb, prípadne absencia základných životných potrieb jej občanov.

Ľudská bezpečnosť prehľbuje ľudské práva v tom zmysle, že sa priamo zaoberá okolnosťami, ktoré ich ohrozujú a zároveň podporuje rozvoj systému, ktorý umožňuje ľuďom zabezpečovať všetko to, čo je nevyhnutné k prežitiu a rozvoju dôstojnosti, oslobodiť ich od núdze a strachu a umožniť im slobodne a samostatne konať. Prostriedkom k dosiahnutiu stanovených cieľov sú dve stratégie: ochrana a posilnenie (empowerment). Ochrana chráni ľudí pred priamymi nebezpečenstvami, ale snaží sa zároveň rozvíjať normy, procesy a inštitúcie, ktoré obhajujú a udržiavajú bezpečnosť. Posilnenie umožňuje ľuďom rozvíjať svoj potenciál a plnou mierou sa zúčastňovať na tvorbe rozhodnutí. Ochrana a posilnenie sú previazané vzájomným, upevňujúcim sa vzťahom a len zriedka sa vyskytujú osve.

V roku 2003 vydala Komisia OSN pre ľudskú bezpečnosť správu Human Security Now (Ľudská bezpečnosť, tu a teraz), ktorá načrtáva hlavné oblasti pôsobnosti pri zavádzaní a udržiavaní ľudskej bezpečnosti:

- ochrana ľudí v násilných konfliktoch vrátane problémov rastúceho zbrojenia,
- ochrana a posilnenie ľudí, ktorí sa sťahujú za lepším životom a ľudí, ktorí museli utiecť pred konfliktom alebo závažným porušovaním ľudských práv,
- ochrana a posilnenie ľudí po skončení konfliktov vrátane celkovej obnovy vojnou zničených spoločností,
- podpora hospodárskej bezpečnosti poskytovaním minimálnej životnej úrovne na celom svete a vytvorením podmienok, ktoré umožnia ľuďom prekonať chudobu,
- podpora celosvetového prístupu k základnej zdravotnej starostlivosti, predovšetkým s ohľadom na rozšírené infekčné choroby, hrozby spojené s chudobou a zdravotné problémy spôsobené násilím,
- posilnenie všetkých ľudí všeobecným základným vzdelaním,
- ozrejenie potreby globálneho vnímania ľudskej identity pri súčasnom rešpektovaní práva jednotlivca na rôzne identity a príslušnosti.

OTÁZKA: Ktoré faktory destabilizujú a ohrozujú bezpečnosť vašej komunity? Akým spôsobom ohrozujú stabilitu spoločnosti? Aký má táto neistota dopad na deti, s ktorými pracujete?

Mier ako ľudské právo

Mier, to nie je iba absencia konfliktu či násillia, ale taký spôsob spolunažívania, ktorý všetkým členkám a členom spoločnosti umožňuje uspokojiť ich ľudské práva. Právo na mier nebolo doteraz žiadnym ľudskoprávnym dokumentom kodifikované do podoby ľudského práva, avšak uznáva sa ako základný predpoklad plnenia ľudských práv a ako také patrí do **tretej generácie** ľudských práv, teda medzi tzv. **práva solidarity**. Tieto práva sa netýkajú len jednotlivcov, ale celých spoločností alebo skupín ľudí a zahŕňajú napríklad právo na zdravé životné prostredie, právo na trvalo udržateľný rozvoj, právo na komunikáciu alebo

právo na zdieľanie spoločného kultúrneho dedičstva ľudstva. Mier nie je iba predpokladom, ale aj výsledkom ľudských práv. Čím viac spoločnosť uznáva, chráni a naplňa ľudské práva svojich občanov a občanok, tým väčšiu šancu má uspieť pri obmedzení násillia a mierovom riešení konfliktov.

S podporou organizácie UNESCO prijalo Valné zhromaždenie OSN v roku 1999 Deklaráciu kultúry mieru. Zodpovednosť za podporu a šírenie kultúry mieru nesú všetky členky a členovia spoločnosti vrátane rodičov, učiteliek a učiteľov, političiek a politikov, žurnalistiek a žurnalistov, náboženských organizácií, intelektuálov a intelektuálov, inštitútov občianskej spoločnosti, ľudí zapojených do vedeckých, filozofických, kreatívnych a umeleckých činností, zdravotníckych pracovníčok a pracovníkov, sociálnych pracovníčok a pracovníkov, riadiacich pracovníčok a pracovníkov na rôznych úrovniach a mimovládnych organizácií.

Interkultúrny a náboženský dialóg

Dialóg medzi kultúrami je najstarším a elementárnym spôsobom demokratického rozhovoru. Je to protiľek na odmietanie a násillie a jeho cieľom ju umožniť nám spolunažívať v mieri, budovať multikultúrny svet a rozvíjať zmysel pre spoločenstvo, príslušnosť a spolupatričnosť.

Interkultúrny dialóg a Rada Európy: www.coe.int/t/dg4/intercultural/

Rastúca migrácia, dôsledky globalizácie a pokrok v oblasti informačných a komunikačných technológií umožňujú čoraz väčšiemu množstvu ľudí relatívne jednoducho meniť miesto svojej pôsobnosti a bydlisko. Výsledkom je značná kultúrna rozmanitosť väčšiny európskych krajín. Takáto diverzita je nesmierne prospešná pre spoločnosť ako celok, zároveň však predstavuje nové sociálne a politické výzvy. Sprievodným javom zvýšeného úsillia o hľadanie vlastnej identity sú „stereotypy, rasizmus, xenofóbia, intolerancia, diskriminácia a násillie, ktoré ohrozujú bezpečnosť a štruktúru národných a miestnych spoločenstiev.“¹ Negatívne dôsledky takýchto javov môžu nadobúdať rôzne podoby, od spoločenského vylúčenia v komunite až po závažné medzinárodné konflikty.

Interkultúrny dialóg sa snaží zachytávať a obmedzovať takéto prejavy ešte v ich zárodku, učiť ľudí vzájomnému spolunažívaniu a rozvíjať zmysel pre spoločenstvo a príslušnosť. „Interkultúrny dialóg je otvorenou a úctivou výmenou názorov medzi jednotlivcami a skupinami pochádzajúcimi z rôznych kultúrnych zázemí a vedie k hlbšiemu porozumeniu toho, ako svet vnímajú iní ľudia.“² Svoju nespornú úlohu má aj pri uznávaní účasti náboženských komunit v procese rozvoja identity a pri podnecovaní dialógu medzi náboženstvami s cieľom prekonať náboženské stereotypy a diskrimináciu na všetkých úrovniach spoločnosti.

OTÁZKA: Existujú vo vašom okolí rôzne náboženské komunity, ktoré ovplyvňujú spôsob spolunažívania ľudí? Dochádza medzi deťmi, s ktorými pracujete, ku konfliktom v dôsledku náboženských rozdielov?

Výchova k mieru

Hoci značná časť úsillia výchovy k mieru kedysi smerovala k zabráneniu zničenia sveta v ohni jadrovej vojny, v súčasnosti sa zaoberá širšími perspektívami budovania kultúry mieru. Výchova k mieru sa snaží pochopiť a odstrániť príčiny konfliktov, akými sú chudoba a všetky formy násillia, a viesť ľudí k rozvíjaniu schopnosti riešenia konfliktov. Mierové riešenie konfliktu nie je iba prirodzenou ľudskou vlastnosťou, ale schopnosťou, ktorú je potrebné už od malička pestovať a cvičiť. Už Mahátma Gándhí poznamenal: „Ak chceme na svete nastoliť mier, musíme začať od detí.“³

... výchova dieťaťa má smerovať k príprave dieťaťa na zodpovedný život v slobodnej spoločnosti v duchu porozumenia, mieru, znášanlivosti, rovnosti pohlavia a priateľstva medzi všetkými národmi, etnickými, národnostnými a náboženskými skupinami a osobami domorodého pôvodu.

Článok 29.d Dohovoru o právach dieťaťa

Dieťa sa často dostáva do konfliktu s inými deťmi, rodičmi, učiteľkami a učiteľmi a inými dospelými. Takýto konflikt nemusí vždy končiť s negatívnymi či škodlivými následkami a zvyčajne sa dá zmierniť a vyriešiť. Naproti tomu násilie, teda agresívna demonštrácia sily alebo zneužitia moci, vždy vedie k zraneniu a deštrukcii. Spoločnosť odpovedala na násilie tým, že vyvinula množstvo spôsobov nenásilného riešenia konfliktov, napríklad vyjednávaním a inými formami spolupráce, ktoré vedú k dohode prospešnej pre obe strany a ku kompromisom. Každé dieťa by na ceste k začleňovaniu do spoločnosti malo byť vedené k riešeniu konfliktov a zdržiavaniu sa násilia.

OTÁZKA: Ako na násilie reagujú deti, s ktorými pracujete? Ako im viete pomôcť lepšie zvládať a riešiť konflikty?

Výchova k mieru rozvíja poznatky, zručnosti, postoje a hodnoty, ktoré umožňujú deťom, mládeži a dospelým zabráňovať zjavným aj skrytým konfliktom a násiliu, riešiť konflikty mierovou cestou a vytvárať najlepšie podmienky pre rozvoj kultúry mieru, či už v rámci medziľudských skupín, vnútri skupiny, na národnej alebo medzinárodnej úrovni. Výchova k mieru zvyšuje sebaúctu detí, rozvíja schopnosti riešenia konfliktov a predchádza neželanému a riskantnému správaniu.

V rámci agentúr OSN sa podporou a šírením výchovy k mieru zaoberajú predovšetkým UNICEF a UNESCO. UNICEF považuje výchovu k mieru za výchovno-vzdelávaciu iniciatívu, ktorá:

- funguje ako „mierová zóna“, kde sú deti chránené pred násilnými konfliktmi,
- obhajuje základné práva detí, zakotvené v Dohovore o právach dieťaťa,
- rozvíja prostredie vedúce k nenásilnému a úctivému správaniu medzi všetkými členmi a členkami vzdelávanej komunity,
- v rámci administratívnych postupov a politik názorne vyučuje princípy rovnosti a nediskriminácie,
- čerpá z existujúcich poznatkov o budovaní mieru v komunite vrátane účinných, nenásilných a zaužívaných prostriedkov riešenia konfliktov,
- rieši konflikty spôsobom, ktorý rešpektuje práva a dôstojnosť všetkých zúčastnených strán,
- začleňuje do študijných osnov poznávanie mieru, ľudských práv, sociálnej spravodlivosti a globálnych problémov, a to tak často, ako je to možné,
- poskytuje fórum pre otvorenú diskusiu o hodnotách mieru a sociálnej spravodlivosti,
- využíva metódy výučby a učenia, ktoré kladú dôraz na participáciu, riešenie problémov a úctu k rozmanitosti,
- umožňuje deťom nachádzať mierové riešenia vo výchovno-vzdelávacom prostredí, ako aj v širšom spoločenstve,
- vytvára príležitosti k neustálej reflexii a kvalifikovanému rozvoju všetkých pedagogických pracovníkov a pracovníkov v oblasti mieru, spravodlivosti a práv.⁴

UNESCO sa sústreďuje na podporu výchovy k mieru, ľudských práv a demokracie. Od začiatku 90. rokov UNESCO presadzuje myšlienku výchovy ku „kultúre mieru“ s cieľom „vytvoriť novú víziu mieru rozvíjaním kultúry mieru založenej na univerzálnych hodnotách úcty k životu, slobody, spravodlivosti, solidarity,

tolerancie, ľudských práv a rovnosti medzi ženami a mužmi a zároveň podporovať a šíriť výchovu a výskum vedúci k naplneniu tejto vízie.”⁵

Výchova k mieru je významnou súčasťou rôznych oblastí výchovy a vzdelávania, ktoré obhajujú záujmy ľudských práv a kultúru mieru a demokracie. Touto tematikou sa zaoberá aj Kapitola II — *Čo je to výchova a vzdelávanie k ľudským právam?*

Súvisiace nástroje ľudských práv

Rada Európy

Preambula **Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd** zdôrazňuje nevyhnutnosť vzťahu medzi mierom a ľudskými právami a konštatuje, že základné slobody sú

...základom spravodlivosti a mieru vo svete a najlepšie zachovávané na jednej strane účinnou politickou demokraciou a na strane druhej spoločným poňatím a dodržiavaním ľudských práv, od ktorých závisia.

Článok 5 Európskeho dohovoru o ľudských právach zaručuje každému osobnú bezpečnosť, predovšetkým pred narušením zo strany štátu v podobe zatknutia a uväznenia.

Rada Európy podporuje toleranciu, mier a vzájomné porozumenie medzi ľuďmi prostredníctvom rôznych aktivít, medzi ktoré patrí výchova a vzdelávanie k ľudským právam, výchova k demokratickému občianstvu a dialóg medzi náboženstvami. V roku 2007 vydala Rada Európy „Bielu knihu o interkultúrnom dialógu“, ktorá predstavuje ucelenú stratégiu podpory interkultúrneho dialógu nielen v rámci Európy, ale aj medzi Európou a jej susednými regiónmi.

Organizácia Spojených národov

Organizácia Spojených národov bola založená v roku 1945 s cieľom „uchrániť budúce pokolenia pred metlou vojny“, „vyhlásiť znovu svoju vieru v ...dôstojnosť a hodnotu ľudskej osobnosti, v rovnaké práva mužov a žien“, „vytvoriť pomery, v ktorých možno zachovať spravodlivosť a úctu k záväzkom vyplývajúcim zo zmlúv a iných prameňov medzinárodného práva“, a „podporovať sociálny pokrok a zlepšovať životnú úroveň vo väčšej slobode.“⁶

Výchova k mieru sa postupne vyvinula ako prostriedok na dosiahnutie týchto cieľov. Jej poslanstvo sa odráža v Článku 26 Všeobecnej deklarácie ľudských práv, ktorý uznáva nielen právo na vzdelanie, ale konštatuje, že vzdelanie „má smerovať k plnému rozvoju ľudskej osobnosti a k posilneniu úcty k ľudským právam a základným slobodám.“ Zároveň má napomáhať „porozumeniu, znášanlivosti a priateľstvu medzi všetkými národmi, rasovými a náboženskými skupinami“ a „podporovať činnosť Organizácie Spojených národov pri zachovávaní mieru.“

Články 38 a 39 Dohovoru o právach dieťaťa hovoria o právach detí v prípade ozbrojených konfliktov. Článok 38 vyzýva na „všetky primerané opatrenia na zabezpečenie ochrany detí postihnutých ozbrojeným konfliktom a na starostlivosť o ne.“ Článok 39 žiada „telesné a duševné zotavenie a sociálne znovuzачlenenie“ detí, ktoré sa stali obeťou rôznych druhov zneužívania vrátane vojny. Dôležitým bodom Dohovoru je ochrana detí pred službou v ozbrojených silách. Článok 38 zakazuje účasť detí mladších ako 15 rokov na bojových akciách. V roku 2000 prijalo Valné zhromaždenie OSN Opčný protokol o účasti detí v ozbrojených konfliktach, ktorý túto vekovú hranicu posúva na 18 rokov.

Zdroje a odkazy

- Fountain, Susan, *Peace Education in UNICEF* (Výchova k mieru v organizácii UNICEF): UNICEF, 1999: www.unicef.org/girlseducation/files/PeaceEducation.pdf

- Myers-Walls, Judith A., *Talking to Children about Terrorism and Armed Conflict* (Rozhovory s deťmi o terorizme a ozbrojených konfliktoch Vol.7, No.1, 2002: Štátne fórum Severnej Karolíny pre záležitosti rodiny a spotrebiteľov: ncsu.edu/ffci/publications/2002/v7-n1-2002-winter-spring/fa-1-talking.php

Užitočné webové stránky

- Charta Organizácie Spojených národov: www.mzv.sk/App/WCM/ZU/NewYorkOSN/main.nsf?Open www.crin.org/themes/ViewTheme.asp?id=11
- Deklarácia kultúry mieru: UNESCO, 2000: www.unesco.org/cpp/uk/declarations/2000.htm
- Európska charta mediálnej gramotnosti: www.euromedialiteracy.eu/index.php
- The History Guide, Revolutionizing education in the spirit of Socratic wisdom (Učebnica dejín: Prevrat vo vzdelávaní v duchu sokratovskej múdrosti): www.historyguide.org
- Biela kniha Rady Európy o interkultúrnom dialógu: www.coe.int/t/dg4/intercultural/source/white%20paper_final_revised_en.pdf
- Manifest 2000 pre kultúru mieru a nenásilia, medzinárodná dekáda pre kultúru mieru a nenásilia pre deti sveta, 2001 – 2010: UNESCO, 2000: www3.unesco.org/manifesto2000/uk/uk_manifeste.htm
- Cyberschoolbus (Internetový školský autobus): www.un.org/cyberschoolbus/peace/home.asp

Odkazy

- 1 Príprava *Bielej knihy o interkultúrnom dialógu* Rady Európy, Poradný dokument, str. 3. www.coe.int
- 2 Tamtiež, str. 6.
- 3 Inšpirujúce výroky: www.peace.ca/inspiringquotations.htm
- 4 Fountain, Susan, *Peace Education in UNICEF* (Výchova k mieru v organizácii UNICEF), 1999, str. 6
- 5 *UNESCO and a Culture of Peace* (UNESCO a kultúra mieru), UNESCO Publishing, 1995.
- 6 Charta Organizácie Spojených národov: www.un.org/en/documents/charter/, www.mzv.sk/App/WCM/ZU/NewYorkOSN/main.nsf?Open

12. Chudoba a sociálne vylúčenie

Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, uznávajú právo každého dieťaťa na životnú úroveň nevyhnutnú pre jeho telesný, duševný, duchovný, mravný a sociálny rozvoj.

Dohovor o právach dieťaťa, Článok 27.1

Osoba žijúca v chudobe postráda „nevyhnutnú životnú úroveň“, napríklad primerané obydlie a ošatenie, výživnú stravu a čistú pitnú vodu, dostatočný peňažný príjem, zamestnanie a prístup k zdravotnej starostlivosti, vzdelaniu a sociálnym službám. Chudoba môže byť dôsledkom istých udalostí, napríklad vojny alebo prírodnej katastrofy, takisto však môže mať podobu dlhodobého javu u istej časti populácie. Bez ohľadu na príčiny predstavuje chudoba porušenie ľudských práv. Nedostatok základných životných potrieb ohrozuje aj iné ľudské práva, dokonca aj právo na život. Správa Svetovej banky tvrdí, že kým v bohatých krajinách sa piateho roku života nedožije iba jedno dieťa zo sto, v chudobných krajinách neprežije až desatina detí.¹ Život v bohatej krajine však nie je sám osebe zárukou ochrany pred chudobou. V správe organizácie UNICEF o chudobe detí sa uvádza, že 3 až 25 % detí v najbohatších krajinách sveta žije v chudobe a 47 miliónov detí (teda každé jedno zo šiestich) z 29 členských krajín Organizácie pre hospodársku spoluprácu a rozvoj (OECD) žije pod hranicou chudoby, stanovenou ako polovica priemernej mesačnej mzdy v krajine. Cieľom všetkých spoločností je dosiahnuť sociálnu súdržnosť, teda spevňovať putá, ktoré držia ľudí spolu a bojovať proti silám, ktoré tieto väzby narušujú a ničia. Jedným z hlavných činiteľov, ktoré rozdeľujú ktorúkoľvek spoločnosť, je priepastný rozdiel medzi bohatými a chudobnými. Riešením chudoby preto nepozdvihujeme iba životy chudobných ľudí, ale prispievame ku kultúre ľudských práv a zvyšujeme sociálnu súdržnosť celej spoločnosti.⁴

Článok 27 Dohovoru o právach dieťaťa uznáva právo detí na životnú úroveň primeranú ich telesnému, duševnému, duchovnému, mravnému a sociálnemu rozvoju a nabáda štáty, aby poskytovali pomoc rodinám, ktoré nedokážu zabezpečiť ani tieto základné potreby svojich detí, predovšetkým stravu, ošatenie a obydlie. Článok 26 Dohovoru ďalej rozvíja právo detí na výhody sociálneho zabezpečenia, ktoré im pomáhajú rozvíjať sa a žiť v dobrých životných podmienkach. Mnohé vlády však postrádajú dostatočné finančné prostriedky alebo politickú vôľu na splnenie týchto požiadaviek. Dokonca aj v bohatých krajinách

Pre deti nadobúda chudoba iný rozmer ako pre dospelých. Chudoba sťažuje každodenný život detí a má kumulatívny a negatívny dopad na ich budúcnosť.³

Marta Santos Pais,
riaditeľka Výskumného strediska
UNICEF Innocenti

žije veľké množstvo detí v chudobných pomeroch. Príkladom je Spojené kráľovstvo, kde až pätina všetkých detí žije v chudobe.⁵

V štátoch Európskej únie sa pomer detí žijúcich v chudobe pohybuje od vyše 15 % na juhu (v Portugalsku, Španielsku a Taliansku) po menej než 5 % v škandinávskych krajinách (v Dánsku, Fínsku, Nórsku a Švédsku). V deviatich krajinách severnej Európy sa podiel detí žijúcich v chudobe pohybuje pod 10 %.⁶ Medzi blahom detí a hrubým domácim produktom však neexistuje jasne vymedzený vzťah. Príkladom je Česká republika, ktoré v tomto smere vykazuje omnoho priaznivejšie výsledky, než niekoľko bohatších krajín vrátane Francúzska a Rakúska. Nórsko je jedinou európskou krajinou, kde možno podiel detí žijúcich v chudobe označiť za veľmi nízky a s klesajúcou tendenciou.⁷

Deti žijúce v Európskej únii sú priamo ovplyvňované ekonomickými, politickými, environmentálnymi a spoločenskými zmenami. Mladí ľudia z týchto krajín sú ohrození chudobou viac než populácia ako celok (20 % detí vo veku 0 až 15 rokov a 21 % mladých ľudí vo veku 16 až 24 rokov v porovnaní so 16 % dospelých).⁸ Chudobe, vylúčeniu a diskriminácii sú vystavené predovšetkým deti žijúce s chudobnými rodičmi, deti, ktoré nemôžu žiť so svojimi rodičmi a deti z niektorých etnických skupín.⁹

Najvážnejšia situácia je v krajinách východnej a južnej Európy. Hoci celkový počet detí žijúcich v chudobe za posledných desať rokov klesol, každé jedno zo štyroch detí žijúcich v juhovýchodnej Európe a Spoločenstve nezávislých štátov (približne 18 miliónov) žije v extrémnej chudobe. Hoci rozvoj ekonomiky v regióne priniesol zlepšenie podmienok pre väčšinu dospelých, správa Innocenti Social Monitor 2006¹⁰ konštatuje, že životná úroveň mnohých detí sa vôbec nezvýšila. Správa usudzuje, že vlády krajín tohto regiónu napriek výrazným a pretrvávajúcim rozdielom nevynakladajú dostatočné finančné prostriedky v prospech detí.

OTÁZKA: Aké sú podľa vás najzávažnejšie dlhodobé dôsledky chudoby na deti?

Výskumy a dôkazy z mnohých krajín prezrádzajú, že deti vyrastajúce v chudobe sú oveľa zraniteľnejšie. Zároveň u nich existuje vyššia pravdepodobnosť, že budú trpieť zdravotnými problémami, že budú mať problémy so vzdelávaním a správaním, že budú dosahovať horší prospech v škole, že otehotnejú v nižšom veku, že nebudú dostatočne zručné a cieľavedomé, že budú mať nižší plat, že ostanú bez práce a že budú závislé na sociálnej podpore.

Ľudia, ktorí sa žijú v extrémnej chudobe v dôsledku akumulácie nepriaznivých okolností alebo ktorí trpia v nedostojných podmienkach, sa často označujú za obete „sociálneho vylúčenia“. ¹¹ Takýmto vylúčením sú ohrozené predovšetkým deti chudobných rodičov, ktoré trpia obmedzenými príležitosťami v oblasti vzdelávania, zamestnávania a rozvoja. Chudoba okrem odopierania práva na primeranú životnú úroveň priamo útočí na iné ľudské práva chudobných detí a môže ich tak pripraviť o právo na vzdelanie, združovanie, oddych a voľný čas, participáciu v komunite a iné občianske a politické práva.

Hospodárske, politické a sociálne procesy, ktoré stoja za vytváraním chudoby, sa navzájom posilňujú a kumulujú, čím ďalej prispievajú k zhoršeniu životov chudobných ľudí. Z tohto dôvodu môže byť chudobné dieťa z menšinovej skupiny znevýhodňované kombináciou rasovej diskriminácie a dôsledkami chudoby. Mnohé deti z prisťahovaleckých a utečeneckých rodín a rómske deti musia okrem sociálneho vylúčenia znášať dôsledky nedostatočného vzdelávania a zdravotníckych služieb a častou sa stávajú obeťou detskej práce. Vlády by mali problematiku chudoby detí riešiť tým, že zabezpečia prístup k sociálnym (vzdelaniu, zdraviu, sociálnemu zabezpečeniu) a komunálnym službám (vode, elektrine, doprave). Pri zmierňovaní chudoby majú svoju nezastupiteľnú úlohu aj komunitné a občianske organizácie, ktoré často poskytujú okamžitú pomoc, napríklad stravu, ošatenie, zdravotnú starostlivosť a výchovno-vzdelávacie služby. Štátne aj občianske organizácie môžu v rámci boja s chudobou ponúkať projekty na podporu zamestnanosti, podporovať drobné podnikanie a poskytovať ozdravné opatrenia v podobe vzdelávania a budovania zručností v chudobných komunitách.

Zabezpečovanie jedla a prístrešia pre najchudobnejších ľudí je síce nevyhnutným, avšak iba krátkodobým riešením. Snaha o dlhodobé zmierňovanie chudoby musí zahŕňať posilňovanie participácie chudobných ľudí na tvorbe rozhodnutí, zabezpečovanie rozvoja komunít a obmedzovanie rodovej diskriminácie, ako aj diskriminácie založenej na etnickom pôvode alebo na sociálnom statuse. Kľúčovú stratégiu pri zmierňovaní chudoby predstavuje stimulovanie ekonomického rastu, prispôsobovanie trhu pre chudobných ľudí a budovanie a zdokonaľovanie ich schopností. Presadenie takýchto zmien si vyžaduje spoločné úsilie jednotlivcov, vládnych aj občianskych inštitúcií.

Chudoba a rastúce sociálne vyčleňovanie sú mimoriadne závažnými problémami, a preto viaceré európske krajiny prijali v posledných rokoch stratégie na ich riešenie. Tieto sa zameriavajú nielen na zlepšovanie podporných opatrení, napríklad sociálnych služieb, služieb zdravotnej starostlivosti a služieb starostlivosti o malé deti, ale podporujú aj posilňovanie a vytváranie príležitostí pre rodiny a deti, akým je napríklad prístup ku kvalitnému vzdelaniu pre všetky deti, výchova a vzdelávanie rodičov či podpora participácie detí v rôznych procesoch tvorby politických rozhodnutí na miestnej úrovni. Kľúčovým prvkom takýchto postupov je aj boj s rasizmom a najrôznejšími formami diskriminácie.

Súvisiace nástroje ľudských práv

Rada Európy

Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd, ktorý zaručuje občianske a politické práva, dopĺňa **Európska sociálna charta**, prijatá v roku 1961 a revidovaná v roku 1996, ktorá zakotvuje sociálne a hospodárske ľudské práva. Ústredným motívom Európskeho dohovoru o ľudských právach je ochrana pred diskrimináciou. Dohovor síce vyslovene neoznačuje chudobu za príčinu sociálneho vylúčenia, avšak spomína „majetok ... alebo iné postavenie“. Európska sociálna charta sa zaoberá mnohými faktormi, ktoré ovplyvňujú chudobu:

- **Bývanie:** prístup k primeranému a dostupnému bývaniu, riešenie bezdomoveckej otázky.
- **Zdravie:** prístupné a efektívne zariadenia zdravotnej starostlivosti pre všetkých obyvateľov, prevencia ochorení.
- **Vzdelanie:** bezplatné základné a stredné školské vzdelanie a poradenstvo pri voľbe povolania, prístup k odbornému a celoživotnému vzdelávaniu.
- **Zamestnanie:** hospodárska a sociálna politika, ktorej cieľom je zabezpečiť plnú zamestnanosť.
- **Právna a sociálna ochrana:** právo na sociálnu bezpečnosť, sociálnu podporu a sociálne služby, právo na ochranu pred chudobou a sociálnym vylúčením.

Kľúčový význam pri plnení týchto opatrení má Článok 30 Charty: Právo na ochranu pred chudobou a sociálnym vylúčením.

„Na zabezpečenie účinného výkonu práva na ochranu pred chudobou a sociálnym vylúčením sa zmluvné strany zaväzujú:

- prijať opatrenia v rámci celkového a koordinovaného nárastu postupov na podporu účinného prístupu k osobám, ktoré žijú v situácii sociálneho vylúčenia alebo chudoby, alebo osobám vystaveným riziku vzniku takejto situácie, ako aj ich rodín, predovšetkým k zamestnaniu, bývaniu, odbornému vzdelávaniu a príprave, k výchove, kultúre a k sociálnej a lekárskej pomoci,
- preskúmať tieto opatrenia s cieľom ich úpravy v prípade potreby.“

Organizácia Spojených národov

Všeobecná deklarácia ľudských práv obsahuje niekoľko článkov, ktoré zaväzujú štáty poskytovať primerané služby a podporovať vhodné životné podmienky svojich občanov.

- Právo na sociálnu bezpečnosť, Článok 22
- Právo na rovnakú mzdu za rovnakú prácu, Článok 23
- Právo na odpočinok a na zotavenie, Článok 24
- Právo na vzdelanie, Článok 26
- Právo na účasť na kultúrnom živote, Článok 27

Chudobou a sociálnym vylúčením sa zaoberá predovšetkým Článok 25:

(1) Každý človek má právo na takú životnú úroveň, ktorá zabezpečí jeho zdravie a blahobyt aj zdravie a blahobyt jeho rodiny, vrátane potravy, ošatenia, bývania, lekárskej starostlivosti a nevyhnutných sociálnych služieb. Každý človek má právo na zabezpečenie v nezamestnanosti, v chorobe, pri pracovnej nespôsobilosti, pri ovdovení, v starobe alebo v ostatných prípadoch straty zárobkových možností, ktoré nastali okolnosťami nezávislými od jeho vôle.

(2) Materstvo a detstvo majú nárok na osobitnú starostlivosť a pomoc. Všetkým deťom, či už zrodeným v manželstve alebo mimo neho, sa priznáva rovnaká sociálna ochrana.

Nie každý štát dokáže podporovať všetkých nezamestnaných, chorých, znevýhodnených a starších ľudí a ľudí neschopných dosiahnuť primeranú životnú úroveň, avšak všetky štáty sa zaväzujú poskytnúť podporu v čo najširšom rozsahu. Ľudské práva nastavujú zrkadlo ľudským potrebám. Jedlo, ošatenie, prístrešie a zdravotná starostlivosť nie sú nevyhnutné len na prežitie, ale aj na zachovanie ľudskej dôstojnosti.

Dohovor o právach dieťaťa ustanovuje rozsiahle opatrenia na podporu ekonomického blaha detí. Za starostlivosť, rozvoj podporu svojich detí nesú hlavnú zodpovednosť ich rodičia a zákonní zástupcovia alebo zástupkyne. Ak však nie sú schopní náležite sa o ne postarať, musí zasiahnuť štát a pomôcť (Článok 18).

Dohovor ďalej oprávňuje všetky deti na:

- dosiahnutie najvyššie dosiahnuteľnej úrovne zdravotného stavu a na využívanie liečebných a rehabilitačných zariadení (Článok 24),
- životnú úroveň nevyhnutnú pre ich telesný, duševný, duchovný, mravný a sociálny rozvoj (Článok 27),
- právo na výhody sociálneho zabezpečenia vrátane sociálneho poistenia (Článok 26).

Ak by všetky štáty disponovali dostatočnými prostriedkami a politickou vôľou na realizovanie každého z článkov Dohovoru o právach dieťaťa, žiadne dieťa by viac nehľadovalo a všetky by mali strechu nad hlavou.

Zdroje a literatúra

- Bradshaw, Jonathan and Benette, Fran, *Fifth Report on United Kingdom National Action Plan On Social Inclusion 2003-2005* (Piata správa o národnom akčnom pláne pre sociálnu inklúziu v Spojenom kráľovstve v rokoch 2003-2005): Katedra výskumu sociálnej politiky, University of York, Heslington, York, 2004: http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/3uk_en.pdf
- *Child Poverty in Perspective: An overview of child well-being in rich countries* (Chudoba detí: Pohľad na blaho detí v bohatých krajinách): UNICEF, Výskumné stredisko Innocenti, 2007. www.unicef-icdc.org/publications/pdf/rc7_eng.pdf
- *Ending Child Poverty within the EU? A review of the 2006-08 national reports on strategies for social protection and social inclusion* (Koniec chudoby detí v EÚ? Hodnotenie národných správ za roky 2006-08 o stratégiách sociálnej ochrany a sociálnej inklúzie): Eurochild, 2007: www.eurochild.org/fileadmin/user_upload/files/NAPs_report_2006_final.pdf

- Huster, Ernst U., Benz, Benjamin, and Boeckh, Jurgen, *Implementation of the National Action Plan of Germany against Poverty and Social Exclusion (NAPincl) on the Regional and Local Level: Second report 2004 of the non-governmental experts* (Implementácia národného akčného plánu Nemecka na potieranie chudoby a sociálneho vylúčenia (NAPincl) na regionálnej a miestnej úrovni: Druhá správa mimovládnych odborníkov z roku 2004) Bochum, 2004: http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/3de_en.pdf
- *Innocenti Social Monitor 2006: Understanding Child Poverty in South-eastern Europe and the Commonwealth of Independent States* (Innocenti Social Monitor 2006: Objasnenie chudoby detí v juhovýchodnej Európe a krajinách Spoločenstva nezávislých štátov): UNICEF, Výskumné stredisko Innocenti, 2006. www.unicef-irc.org/publications/pdf/ism06_eng.pdf
- *Malta National Action Plan on Poverty and Social Exclusion 2004-2006* (Akčný plán Malty pre chudobu a sociálne vylúčenie pre roky 2004-2006): [webapps01.un.org/vawdatabase/uploads/Malta%20-%20NAP%20on%20poverty%20and%20social%20exclusion%20\(2004-2006\).pdf](http://webapps01.un.org/vawdatabase/uploads/Malta%20-%20NAP%20on%20poverty%20and%20social%20exclusion%20(2004-2006).pdf)
- Minoff, Elisa, *The UK Commitment: Ending Child Poverty by 2020* (Závazok Spojeného kráľovstva: Odstránenie chudoby detí do roku 2020): Stredisko pre právnu a sociálnu politiku, Washington DC, 2006: www.clasp.org/admin/site/publications/files/0272.pdf
- *A League Table of Child Poverty in Rich Nations* (Tabuľka chudoby detí v bohatých krajinách): UNICEF, 2000: www.unicef-irc.org/publications/pdf/repcard1e.pdf
- *Strategy for Social Cohesion* (Stratégia pre sociálnu súdržnosť), Dokument Rady Európy (CDCS (2000) 43): www.coe.int/t/dg3/socialpolicies/socialcohesiondev/source/strategy_fr.doc
- *Towards a EU Strategy on the Rights of the Child* (Smerom k stratégii EÚ o právach dieťaťa): Oznámenie Komisie COM (2006) 367 final, Brusel, 2006: http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/com/2006/com2006_0367en01.pdf
- *World Development Report 2000/2001: Attacking poverty* (Správa o celosvetovom rozvoji 2000/2001: Boj s chudobou), Svetová banka, 2000: <http://siteresources.worldbank.org/INTPOVERTY/Resources/WDR/overview.pdf>

Užitočné webové stránky

- Európska sociálna charta: <http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/socialcharter/Presentation/ESCRBooklet/Slovak.pdf>

Odkazy

- 1 *World Development Report 2000/2001: Attacking poverty* (Správa o celosvetovom rozvoji 2000/2001: Boj s chudobou), Svetová banka, 2000.
- 2 *A League Table of Child Poverty in Rich Nations* (Tabuľka chudoby detí v bohatých krajinách): UNICEF, 2000, str. 4.
- 3 Tamtiež., str. iii
- 4 *Strategy for Social Cohesion* (Stratégia pre sociálnu súdržnosť), Dokument Rady Európy (CDCS (2000) 43), 2000, str. 7-10.
- 5 *A League Table of Child Poverty in Rich Nations* (Tabuľka chudoby detí v bohatých krajinách): UNICEF, 2000.
- 6 *Child Poverty in Perspective: An overview of child well-being in rich countries* (Chudoba detí: Pohľad na blaho detí v bohatých krajinách): UNICEF, Výskumné stredisko Innocenti, 2007, str. 5.
- 7 Tamtiež., str. 6.
- 8 Tamtiež.
- 9 *Towards a EU Strategy on the Rights of the Child* (Smerom k stratégii EÚ o právach dieťaťa): Oznámenie Komisie COM (2006) 367 final, Brusel, 2006.
- 10 *Innocenti Social Monitor 2006: Understanding Child Poverty in South-eastern Europe and the Commonwealth of Independent States* (Innocenti Social Monitor 2006: Objasnenie chudoby detí v juhovýchodnej Európe a krajinách Spoločenstva nezávislých štátov): UNICEF, Výskumné stredisko Innocenti, 2006.
- 11 Európska sociálna charta: <http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/socialcharter/Presentation/ESCRBooklet/Slovak.pdf>

13. Násilie

... Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, robia všetky potrebné ... opatrenia na ochranu detí pred akýmkoľvek telesným alebo duševným násilím, urážaním alebo zneužívaním vrátane sexuálneho zneužívania, zanedbávaním alebo nedbanlivým zaobchádzaním, trýznením alebo vykorisťovaním počas doby, keď sú v starostlivosti jedného alebo oboch rodičov, zákonných zástupcov alebo akýchkoľvek iných osôb starajúcich sa o dieťa.

Dohovor o právach dieťaťa, Článok 19

Násilie je použitie hrozby alebo sily, ktorá môže vyústiť v poranenie, poškodenie alebo dokonca smrť. Môže mať zdanlivý účel, napríklad v podobe trestu alebo nútenia niekoho, aby konal/konala proti svojej vôle, ale môže byť aj náhodným zlomyseľným činom. Násilie môže mať telesnú, slovnú alebo psychologickú formu. Bez ohľadu na typ násilia sa vždy jedná o porušenie ľudských práv. Hoci Dohovor o právach dieťaťa a mnohé ďalšie medzinárodné a regionálne zmluvy zaručujú telesnú integritu, bezpečnosť a dôstojnosť dieťaťa, násilie páchané na deťoch je stále rozšíreným javom, ku ktorému dochádza v každej krajine Európy, a to bez ohľadu na pôvod alebo sociálny status ľudí.

Ublížovanie deťom možno rozdeliť do štyroch hlavných kategórií:

Citové zneužívanie: Môže mať podobu slovných útokov, duševného násilia a psychologického ubližovania.

Zahŕňa konanie alebo neschopnosť konania rodičov alebo zákonných zástupcov a zástupkyň, ktoré spôsobuje alebo môže spôsobiť závažné behaviorálne, intelektuálne, citové alebo duševné poruchy.

Zanedbávanie: Neposkytnutie základných potrieb dieťaťa. Rozoznávame telesné zanedbávanie, zanedbávanie výchovy a vzdelávania a psychologické zanedbávanie. Telesné zanedbávanie môže mať podobu neposkytnutia vhodnej stravy alebo ošatenia, primeranej zdravotnej starostlivosti, dozoru alebo riadnej ochrany pred prírodnými živlami. Môže tiež zahŕňať opustenie dieťaťa. Zanedbávanie výchovy a vzdelávania je neplnenie potrieb výchovy a vzdelávania dieťaťa, neplnenie špeciálnych vzdelávacích potrieb a umožňovanie nadmerných absencií z vyučovania. Psychologické zanedbávanie zahŕňa nedostatok lásky a citovej podpory a neposkytnutie ochrany dieťaťa pred zneužívaním, napríklad umožnenie dieťaťu užívať drogy a alkohol.

Telesné ubližovanie: Spôsobovanie telesného zranenia dieťaťa. Takáto forma násilia môže zahŕňať pálenie, udieranie, bitie, trasenie, kopanie alebo iný spôsob ubližovania. O zneužívanie sa jedná aj vtedy, ak dospelý človek nemal v úmysle ublížiť. Zranenie môže napríklad prívodiť aj prísny telesný trest.

Sexuálne zneužívanie: Nevhodné sexuálne správanie voči dieťaťu zahŕňa hladenie genitálií dieťaťa, nútenie dieťaťa hladiť genitálie dospelého, pohlavný styk, incest, znásilnenie, exhibicionizmus a sexuálne vykorisťovanie. Sexuálne zneužívanie zahŕňa nútenie, klamlivé navádzanie, uplácenie, vyhrážanie alebo vytváranie nátlaku na dieťa za účelom uvedomovania si alebo vykonávania sexuálnej aktivity. K sexuálnemu zneužívaniu dochádza vtedy, keď je dieťa využívané starším alebo skúsenejším dieťaťom alebo dospelým na dosiahnutie sexuálnej rozkoše. Sexuálne zneužívanie je zneužitím moci nad dieťaťom a závažným porušením práva dieťaťa na zdravý a dôverujúci vzťah.

Násilie má na deti zdrviaci dopad. Podlamuje ich zdravie a blaho a narúša ich schopnosť učiť sa a zapájať do spoločnosti. Zanecháva jazvy na tele aj na duši, ktoré sa prejavujú dlhodobými traumami. Výskumy navyše poukazujú na fakt, že násilie plodí násilie: Zo zneužívaného dieťaťa často vyrastie zneužívajúci rodič.

Násiliu voči deťom je potrebné čeliť vo všetkých prostrediach. Len budovaním moderného výchovno-vzdelávacieho systému a vytváraním vhodných príležitostí môžeme rozvíjať, podporovať a šíriť kultúru nenásilia. Za týmto účelom sa vyžaduje formulovanie jasných politických postupov a vytváranie účinných ohlasovacích mechanizmov, rovnako aj obhajovanie nenásilia v rámci politických programov.

Násilie v rodine

V mnohých európskych krajinách spoločnosť toleruje a dokonca uznáva určité zaužívané formy násilia voči deťom, predovšetkým „výchovné“ telesné trestanie detí v rodine. Takáto forma násilia je nepriamo schvaľovaná orgánmi činnými v trestnom konaní, ktoré ju nepovažujú za trestný čin. Dokonca aj v štátoch s uzákoneným zákazom domáceho násilia často tieto orgány postupujú selektívne, ak vôbec. Každý týždeň umierajú v Európe na následky ubližovania desiatky detí.¹

Násilie môže byť skryté a ťažko ho odhaliť, ak ho páchajú osoby, ktoré sú súčasťou každodenného života detí v miestach, ktoré by pre deti mali byť bezpečným prístavom, napríklad v škole, rodine alebo v inštitúciách starostlivosti o deti. Násilie v rodine je tou najmenej viditeľnou formou násilia na deťoch, preto je takmer nemožné dopátrať sa spoľahlivých štatistických údajov. Mnohé deti sa boja na členov rodiny čokoľvek prezradiť, a to najmä v prípadoch sexuálneho zneužívania. Takéto mlčanie je častom jediným prejavom, ktorý môžu priviesť osoby pracujúce s deťmi na stopu zneužívania a nahlásiť ho príslušným orgánom.

Telesné tresty zrušila už jedna tretina členských štátov Rady Európy (Bulharsko, Cyprus, Dánsko, Fínsko, Chorvátsko, Nemecko, Maďarsko, Island, Lotyšsko, Nórsko, Portugalsko, Rakúsko, Rumunsko, Švédsko a Ukrajina)² a ďalšie sa zaviazali k príslušnej zmene zákona. Napriek takémuto pozitívnemu vývoju ostávajú telesné tresty vo viacerých krajinách zákonným prostriedkom a prijateľnou a uznávanou formou „disciplíny“. Netrestať deti doma telesnými trestami vyžaduje od rodičov zmenu postojov, ktorá vedie k pozitívnejším, nenásilným metódam výchovy detí.

Násilie v školách

Každé jedno z desiatich detí sa stane obeťou násilia v škole a tento podiel neustále stúpa.³ Úroveň násilia nesúvisí ani tak s hospodárskou prosperitou krajiny, ako s jej postojmi voči deťom a politickým postavením detí v spoločnosti.⁴ Napriek tomu, že vo väčšine európskych škôl sú telesné tresty zakázané, šikanovalie a zastrasovanie je značne rozšírené. Deti, ktoré sa niečím odlišujú, napríklad sú bystrejšie, väčšie či menšie, majú inú farbu pleti alebo prízvuk, sa často stávajú stredobodom sarkastických poznámok a vtipov, klebiet, nadávania, zastrasujúcich situácií a vylúčenia. Tieto prejavy môžu vyústiť až do osobných fyzických útokov alebo útokov na ich osobné veci.

Šikanovalie v školách môže mať podobu skupinového násilia alebo rasovo motivovaných útokov, ktorých obeťou sa stávajú predovšetkým deti z etnických alebo prístahovaleckých skupín. Závažným problémom

súčasnosti je tzv. kyberšikanovanie, ktoré má podobu posielania ponižujúcich fotografií alebo urážlivých poznámok prostredníctvom internetu. Takáto forma šikanovania je väčšinou anonymná, okamžitá, ďalekosiahla a nesmierne škodlivá. Pre deti, ktoré sú obeťami podobných prejavov násilia, sa škola stáva miestom, kam sa doslova boja chodiť. Celosvetová správa OSN o násilí voči deťom odhalila, že v Európe sa obeťou šikanovania stávajú častejšie dievčatá než chlapci a že 80 % násilia na školách majú na svedomí deti vo veku 12 až 16 rokov.⁵

V školách je preto potrebné zabezpečiť informovanosť a nulovú toleranciu voči prejavom násilia. Osoby pracujúce v škole, učitelia, učiteľky a rodičia by mali vedieť odhaľovať príznaky násilia a rázne voči nim zakročiť. Každá škola potrebuje dôslednú preventívnu politiku s cieľom odstrániť násilie a zabezpečiť systém, ktorý umožní deťom jednoducho podávať dôverné sťažnosti. Účinným prostriedkom boja proti násiliu v školách je aj zvyšovanie povedomia o násilí a zapájanie detí do aktivít na podporu svojich rovesníkov a rovesníčok.

Násilím v školách a v mestskom prostredí sa zaoberá Európske stredisko pre monitorovanie násilia v školách (EOVS) so sídlom na Victor Segalen University vo francúzskom Bordeaux. Predmetom výskumu strediska je násilie v Belgicku, Nemecku, Taliansku, Španielsku, Švajčiarsku a Spojenom kráľovstve a v niektorých mimoeurópskych krajinách, napríklad v Kanade, Japonsku, Mexiku a Burkina Faso. Stredisko skúma problémy súvisiace s násilím a koordinuje medzinárodnú sieť spolupracovníkov vrátane organizácie UNESCO a Európskeho parlamentu.

Európske stredisko pre monitorovanie násilia v školách: www.ijvs.org/1-6032-Home.php

Vplyv médií a internetu

Internet a iné formy médií môžu vystavovať deti najrôznejším rizikám. Úmyselné aj neúmyselné vystavenie nevhodnému materiálu, napríklad násilným obrázkom, rasistickej propagande a pornografii predstavuje istú formu násilia. Prostredníctvom internetu môže byť dieťa obťažované a vystavené pedofilným útokom, a to dokonca aj v bezpečí domova.⁶ Ochranou detí pred takýmto zneužívaním sa zaoberá téma č. 9 – *Médiá a internet*. Ministerský výbor Rady Európy prijal v roku 2006 osobitné odporúčanie o posilnení detí v novom informačnom a komunikačnom prostredí.⁷

Sexuálne zneužívanie detí

Sexuálne zneužívanie detí predstavuje v súčasnej Európe závažný problém. Takéto zneužívanie môže mať mnoho foriem vrátane incestu, pornografie, prostitúcie, obchodovania s ľuďmi a sexuálnych útokov na rovesníckej úrovni a každá z nich môže závažným spôsobom poškodiť duševné a telesné zdravie detí.

Odhaduje sa, že 10 až 20 % všetkých detí v Európe zažije v detstve sexuálny útok.⁸ Väčšina obetí však tento čin nikdy nenahlási. Niektoré deti sú v čase spáchania ešte príliš malé na to, aby pochopili, čo sa vlastne stalo. Iné nemajú nikoho, komu by sa mohli zveriť, prípadne sa príliš hanbia, cítia previnilo alebo oklamané. Mnohým z nich sa vyhráža páchateľ činu, pričom vo väčšine prípadov sa jedná o člena alebo známeho rodiny.

Nútená prostitúcia a organizovaná pedofília predstavujú jedny z najzávažnejších foriem sexuálneho zneužívania. Dieťa je v tomto prípade prinútené do sexuálneho styku s cudzími a inými dospelými ľuďmi za peniaze, z ktorých profituje dospelý sprostredkovateľ. Mimoriadne zraniteľné voči všetkým formám sexuálneho zneužívania sú deti počas ozbrojených konfliktov, deti z prístahovaleckých a utečeneckých skupín, deti umiestnené do rôznych inštitúcií, deti bez podpory rodiny a deti žijúce v chudobných pomeroch. Pri ochrane detí pred sexuálnym zneužívaním majú svoju nezastupiteľnú úlohu rodičia, učitelia a učiteľky, sociálni pracovníci a pracovníčky a ľudia zodpovední za tvorbu politických rozhodnutí.

Obchodovanie s deťmi

Obchodovanie s ľuďmi je modernou formou obchodu s otrokmi. Ľudia, s ktorými sa zaobchádza ako s tovarom, sa kupujú a predávajú a stávajú sa obeťami všetkým formám zneužívania. Obchodovanie s ľuďmi je porušením ľudských práv a útokom na dôstojnosť a integritu všetkých ľudských bytostí.

„Detskými obeťami obchodovania s ľuďmi“ sú všetky osoby mladšie než 18 rokov, ktoré sú nalákané, prepravované, prechovávané alebo prijímané za účelom zneužívania, či už vo svojej krajine alebo mimo nej. V niektorých prípadoch padnú deti do osídíel obchodu s ľuďmi pod prisľubom cestovania a vzdelávania, v iných prípadoch ich za finančný obnos predajú ich vlastné rodiny.

Obchodovanie s ľuďmi vystavuje takto postihnuté deti násiliu a sexuálnemu zneužívaniu a oberá ich o právo na zachovanie vlastnej totožnosti, vyrastanie v rodine, vzdelanie, zdravotnú starostlivosť, oddych a voľný čas. Zároveň sa tým porušuje zákaz ponižujúceho zaobchádzania alebo trestania. (Ďalšie informácie nájdete v texte k téme č. 4 – *Vzdelávanie a voľný čas*.)

V Európe je zvyčajným cieľom obchodovania s deťmi sexuálne vykorisťovanie alebo nútená práca. Takéto deti sú často nútené k prostitúcii, do uzavretia manželstva alebo k ilegálnej adopcii. Stáva sa z nich slabo (ak vôbec) platená pracovná sila na farmách alebo v pokútnych fabrikách, slúžia v domácnostiach alebo sú nútené k žobraniu. Keďže v každom takomto prípade ide o ilegálne konanie, tieto deti sú zvyčajne skryté pred zrakom verejnosti a odhaliť ich totožnosť je mimoriadne náročné. Navyše často nerozprávajú miestnym jazykom a ich väznitelia ich držia pod príslym dohľadom, preto majú len pramálo možností utiecť alebo vyhľadať pomoc.

Zraniteľné skupiny detí

Hoci sa násilie neobmedzuje len na istú skupinu či ekonomickú triedu, niektoré deti sú predsa len zraniteľnejšie voči zneužívaniu. Patria medzi ne:

- **Deti bez domova, žijúce v mestách:** „Deti ulice“ (a predovšetkým dievčatá) čelia oveľa vyššiemu riziku sexuálneho zneužívania. Správa UNICEF konštatuje, že v súčasnosti žije na celom svete viac než 100 miliónov detí bez domova.⁹ V každom európskom veľkomeste žijú tisíceky takýchto detí, pričom ich počet sa v dôsledku nezamestnanosti, chudoby a prístahovalectva neustále zvyšuje.
- **Deti so zdravotným znevýhodnením:** Deti so znevýhodnením sú častými obeťami zneužívania, nezriedka v podobe násilia a sexuálnych útokov. Služby a inštitúcie zodpovedné za ochranu detí sa však len málokedy zaoberajú ich potrebami. Tým, že spoločnosť takýmto deťom často pripisuje istú anomálnu „osobitosť“ a „potrebu pomoci“, môže takéto zneužívanie ešte viac podporovať. Deti so znevýhodnením sa v mnohých prípadoch učia byť „dobrými obeťami“ – predovšetkým dievčatá, ktoré spoločnosť často stavia na nižšiu úroveň než chlapcov. Dievčatá so zdravotným znevýhodnením majú zároveň nižšiu šancu na vzdelanie, na získavanie primeranej zdravotnej starostlivosti a rehabilitácie alebo na možnosť zúčastňovania sa aktivít vo svojich komunitách.¹⁰
- **Deti z utečeneckých a prístahovaleckých skupín:** Deti z utečeneckých a prístahovaleckých skupín môžu byť terčom domáceho násilia a obeťami xenofóbneho správania v komunite. Ich rodičia často nepoznajú zákony platné v novej domovine a podrobujú deti zaužívaným kultúrnym praktikám, napríklad mrzačeniu ženských genitálií a rituálnemu zjazvovaniu chlapcov. K zneužívaniu detí môže viesť aj narušené rodinné prostredie.
- **Nedospelé matky:** Nedospelé dievčatá, ktoré sa stanú matkami, spoločnosť často automaticky považuje už za dospelé, a to bez ohľadu na to, či sú vydaté alebo nie. Samy sú však ešte stále deťmi a majú teda nárok na všetky formy ochrany a zaopatrenia, ktoré im zaručuje Dohovor o právach dieťaťa. Často sa preto ocitajú v bludnom kruhu – na jednej strane je im upieraná ochrana poskytovaná deťom, na strane druhej sú však ešte príliš mladé na to, aby si mohli uplatňovať práva dospelých.

Ako môžete zabrániť násiliu voči deťom?

- Bedlivo monitorujte pomery a postavenie detí a ohláste akékoľvek prejavy násilia.
- Sledujte vládnu politiku a programy na ochranu detí pred násilím a žiadajte od príslušných orgánov prijatie ochrannnej legislatívy.
- Pomáhajte rodinám a organizujte programy na podporu rodičovstva.
- Prerušte mlčanie a rozprávajte o násilí, ktoré ste priamo zažili alebo ktorého ste boli svedkom.
- Odmietnite spoločenské normy akceptácie násilia.
- Zvyšujte informovanosť verejnosti o násilí voči deťom.
- Rozoznávajte príznaky a prejavy násilia.
- Podnecujte školy a komunity k zákazu a obmedzovaniu šikanovania a ostatných foriem násilia voči deťom.
- Učte deti, ako sa brániť pred zneužívaním a ubližovaním.
- Veďte deti k nenásilným spôsobom riešenia konfliktov.
- Vystrihajte sa používania násilia.

Súvisiace nástroje ľudských práv

Rada Európy

V Článku 3 **Európskeho dohovoru o o ochrane ľudských práv a základných slobôd** sa uvádza: „Nikoho nemožno mučiť alebo podrobovať neľudskému alebo ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestu.“ Rada Európy toto základné právo podporuje a chráni mnohými právnymi prostriedkami a s pomocou rôznych informačných kampaní zameraných na rozmanité formy násilia (napr. obchodovanie s ľuďmi, rodové násilie, prácu detí, násilie v médiách). Rada Európy ustanovila viaceré nástroje a inštitúcie právnej ochrany pred mnohými formami násilia:

- **Európsky výbor na zabránenie mučeniu a neľudskému či ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestaniu (CPT)** pripravuje a vypracúva právne normy pre ochranu mladistvých zbavených osobnej slobody, poskytuje preventívne opatrenia na ich ochranu a pravidelne navštevuje inštitúcie pre mladistvých páchatelov.¹¹
- Cieľom Dohovoru Rady Európy o boji proti obchodovaniu s ľuďmi je zabrániť obchodovaniu s ľuďmi, chrániť ľudské práva obetí obchodu s ľuďmi a trestne stíhať priekupníkov.¹² Táto právne záväzná zmluva vstúpila do platnosti v roku 2005 a venuje sa všetkým formám obchodovania s ľuďmi, všetkým obetiam a všetkým formám zneužívania vrátane sexuálneho zneužívania, nútených prác, otroctva, služobníctva a odstraňovania orgánov za účelom predaja.
- Dohovor o počítačovej kriminalite, ktorý sa okrem iného zaoberá zločinmi v oblasti detskej pornografie, v Článku 9 konštatuje, že členské štáty by mali prijať „legislatívne a iné opatrenia na kriminalizovanie špecifických spôsobov použitia počítačov pre účely detskej pornografie“. ¹³
- V roku 2007 bol prijatý **Dohovor o ochrane detí pred sexuálnym vykorisťovaním a zneužívaním** – prvý zmluvný dokument, ktorý sa zaoberá výslovne zneužívaním detí. Jeho cieľom je vyplniť medzery v európskej legislatíve a podporiť vytvorenie zosúladeného právneho rámca pre boj s týmto mimoriadne závažným problémom, ktorý postihuje 10 až 20 % všetkých detí v Európe.¹⁴ Riešením problematiky násilia voči deťom sa zaoberajú aj mnohé ďalšie programy a aktivity Rady Európy.
- V roku 2006 spustila Rada Európy program „Budovanie Európy pre deti a s deťmi“, ktorý nadväzuje na zistenia Správy OSN o násilí voči deťom v Európe. Jedným z hlavných cieľov tohto trojročného programu bolo bojovať s rôznymi formami násilia voči deťom, napríklad s telesnými trestami, domácim násilím, sexuálnym zneužívaním a obchodovaním. V rámci svojho mandátu sa program snažil o formulovanie politických stratégií a dohliadal na informačnú kampaň, do ktorej sa zapojili mnohé vlády, parlamenty, samosprávy, mimovládne organizácie a odborníci a odborníčky z európskych krajín.

- **Vysoký komisár/Vysoká komisárka pre ľudské práva** počas návštev v členských krajinách systematicky rieši problémy spojené s dodržiavaním ľudských práv a ochranou pred násilím.
- V roku 2006 odštartovala Rada Európy **Kampaň pre boj proti obchodovaniu s ľuďmi** pod názvom „Human being – not for sale“ (Ľudia nie sú na predaj). Cieľom kampane je zvýšiť informovanosť verejnosti o rozsahu obchodovania s ľuďmi v Európe. Kampaň sa venuje rôznym opatreniam na prevenciu tejto novodobej formy otrokárstva a podporuje snahy o ochranu ľudských práv obetí a trestné stíhanie priekupníkov.
- Parlamentné zhromaždenie Rady Európy iniciovalo v roku 2007 celoeurópsky výskum o deťoch ulice a prijatie príslušných legislatívnych opatrení.

Organizácia Spojených národov

Všeobecná deklarácia ľudských práv (1948) uznáva v Článku 5 zákaz násilia ako základné ľudské právo. Toto právo hlbšie rozvíja **Dohovor o právach dieťaťa** (1989). Článok 19 definuje mnohé formy zlého zaobchádzania vrátane sexuálneho zneužívania, duševného násilia a vykorisťovania:

Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, vykonávajú všetky potrebné zákonodarné, správne, sociálne a výchovné opatrenia na ochranu detí pred akýmkoľvek telesným alebo duševným násilím, poškodením alebo zneužívaním, zanedbávaním alebo nedbalým zaobchádzaním, týraním alebo vykorisťovaním vrátane sexuálneho zneužívania, pokiaľ sú v starostlivosti jedného alebo oboch rodičov, zákonných zástupcov alebo akýchkoľvek iných osôb starajúcich sa o dieťa.

Článok 19 a Článok 37 vyslovene chráni dieťa pred trestom smrti, ktorý sa v niektorých mimoeurópskych krajinách ešte stále vykonáva. Dohovor o právach dieťaťa ratifikoval vyšší počet krajín než akúkoľvek inú zmluvu v oblasti ľudských práv, a preto predstavuje zásadné právne východisko pre ochranu detí pred násilím spôsobeným štátom, inštitúciami alebo jednotlivcami. Dohovor je neoceniteľným nástrojom pre všetky druhy organizácií, ktorých cieľom je ochrana detí.

Domáce násilie sa dlhé roky ignorovalo a označovalo za „súkromnú záležitosť“, pričom jediné kroky sa podnikali často iba v najzávažnejších prípadoch telesnej ujmy alebo usmrtenia. Viedenská deklarácia z roku 1993 uznáva násilie na ženách a dievčatách za porušenie ľudského práva bez ohľadu na to, či ide o porušenie vykonané štátom alebo jednotlivcami. V tom istom roku prijalo Valné zhromaždenie OSN **Deklaráciu o odstránení násilia páchaného na ženách** a vymenovalo **osobitného spravodajcu**, resp. **osobitnú spravodajkyňu** v oblasti násilia páchaného na ženách. Táto odborníčka alebo odborník zhromažďuje informácie o násilí páchanom na ženách a dievčatách. Deklarácia vyzýva na realizovanie programov na všetkých vzdelávacích úrovniach, ktoré povedú k zmene vzorov mužského a ženského správania.¹⁵

Zdroje a literatúra

- *Action against Trafficking in Human Beings: Prevention, protection and prosecution* (Boj proti obchodovaniu s ľuďmi: Prevencia, ochrana a trestné stíhanie), Rada Európy, 2007: www.coe.int/t/dg2/trafficking/campaign/Source/eg-thb-sem2_2006_Proceedings.pdf
- *Building a Europe for and with Children: The facts about children and violence*, (Budovanie Európy pre deti a s deťmi: Fakty o deťoch a násilí), Prehľad informácií, Rada Európy: www.childcentre.info/projects/protection/dbaFile12934.pdf
- Campaign to Combat Violence against Women (Kampaň pre boj s násilím páchaným na ženách), Prehľad informácií: Rada Európy: 2006: www.coe.int/t/dg2/equality/domesticviolencecampaign/Fact_Sheet_en.asp
- *Declaration on the Elimination of Violence against Women* (Deklarácia o odstránení násilia páchaného

na ženách): Rezolúcia Valného zhromaždenia 48/104 z 20: UNESCO, 1993: www.un.org/documents/ga/res/48/a48r104.htm

- Forced Labour, *Child Labour and Human Trafficking in Europe: An ILO Perspective* (Nútená práca, práca detí a obchodovanie s ľuďmi v Európe: Názor ILO): International Labour Office, Brusel, 2002: [Paper%20Sept.%202002.pdf](#)
- Frau-Meigs, Divina, *Council of Europe Pan-European Forum on Human Rights in the Information Society: Empowering children and young people* (Paneurópske fórum Rady Európy o ľudských právach v informačnej spoločnosti: Posilňovanie detí a mládeže) Rada Európy, 2006. www.coe.int/t/dg3/children/Source/whatchildren/YerevanPrep_en.doc
- *Gender Matters – A manual on addressing gender-based violence with young people* (Na rode záleží: Príručka k riešeniu rodového násillia s mladými ľuďmi): Rada Európy, 2007.
- *Handbook for Parliamentarians: The Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings* (Príručka pre zástupcov parlamentu: Dohovor Rady Európy o opatreniach proti obchodovaniu s ľuďmi) Rada Európy, 2007. http://assembly.coe.int/committeedocs/2007/Trafficking-human-beings_E.pdf
- Kennedy, Margaret, 'Rights for Children Who Are Disabled' (Práva pre deti so znevýhodnením), uverejnené v *The Handbook of Children's Rights* (Príručka práv detí): Routledge, Londýn, 1995.
- May-Chahal, Corinne and Herczog, Maria, *Child sexual abuse in Europe* (Sexuálne zneužívanie detí v Európe): Rada Európy, 2003.
- *Recommendation Rec(2006)12 of the Committee of Ministers to Member States on Empowering Children in the New Information and Communications Environment* (Odporúčanie Rec (2006)12 Výboru ministrov pre členské štáty o posilnení detí v novom informačnom a komunikačnom prostredí), Rada Európy, 2006.
- *Working to Prevent the IT-Related Sexual Exploitation of Children* (Prevencia sexuálneho zneužívania detí prostredníctvom informačných technológií): Save the Children, Dánsko, 2005: http://ec.europa.eu/justice_home/daphnetoolkit/files/projects/2003_104/int_save_the_children_denmark.pdf

Užitočné webové stránky

- Activist Toolkit, Making rights a reality (Súbor nástrojov pre aktivistov, Práva v praxi): www.amnesty.org/en/library/info/ACT77/035/2004/en
- Child Rights Information Network (CRIN, Sieť informácií o právach dieťaťa): www.crin.org
- Corporal punishment... No punishment is justifiable (Telesné tresty: Žiadny trest nie je opodstatnený): www.coe.int/t/dg3/children/violence/corporalpunishment_en.asp
- Rada Európy: www.radaeuropy.sk/?europa-pre-deti-a-s-detmi
- Dohovor Rady Európy o boji proti obchodovaniu s ľuďmi: <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Html/197.htm>
- Európske stredisko pre monitorovanie násillia v školách: www.ijvs.org/1-6032-Home.php
- Komisár Rady Európy pre ľudské práva: www.coe.int/t/commissioner/default_EN.asp
- Deti ulice a bezdomovectvo: www.cyc-net.org/cyc-online/cycol-0904-Homelessness.html
- Štúdia Generálneho tajomníka OSN o násillí páchanom na deťoch: www.violencestudy.org
- UNICEF: www.unicef.org/protection
- End Child Prostitution, Child Pornography and the Trafficking of Children for Sexual Purposes (Ukončíme detskú prostitúciu, detskú pornografiu a obchodovanie s deťmi na sexuálne účely): www.ecpat.net

- International Labour Organization, International Programme for the Elimination of Child Labour (Medzinárodný program pre odstránenie detskej práce, ILO-IPEC): www.ilo.org
- Institute for Research on Working Children (IREWOC, Inštitút pre výskum práce s www.child-labour.net
- Coalition to Stop the Use of Child Soldiers (Kaolícia pre zastavenie využívania detských vojakov): www.child-soldiers.org

Odkazy

- 1 *Corporal Punishment...No violence against children is justifiable* (Telesné tresty: Žiadny trest nie je opodstatnený): www.coe.int/t/transversalprojects/children/violence/corporalPunishment_en.asp
- 2 *Building a Europe for and with Children* (Budovanie Európy pre deti a s deťmi): The facts about children and violence, (Budovanie Európy pre deti a s deťmi: Fakty o deťoch a násillí), Prehľad informácií, Rada Európy: www.coe.int/t/E/Com/Press/Source/Factpack_English.doc
- 3 *The United Nations Secretary General's Study on Violence against Children* (Štúdia Generálneho tajomníka OSN o násillí páchanom na deťoch): www.violencestudy.org
- 4 *Violence Against Children – Europe and Central Asia* (Násillie voči deťom – Európa a Stredná Ázia), UNICEF, str. 9: www.unicef.org/ceecis/sgsvac-eca_04_01-48.pdf
- 5 *The United Nations Secretary General's Study on Violence against Children* (Štúdia Generálneho tajomníka OSN o násillí páchanom na deťoch): www.violencestudy.org
- 6 *Working to Prevent the IT-Related Sexual Exploitation of Children* (Prevencia sexuálneho zneužívania detí prostredníctvom informačných technológií): Save the Children, Dánsko, 2005.
- 7 *Recommendation Rec (2006) 12 of the Committee of Ministers to Member States on Empowering Children in the New Information and Communications Environment* (Odporúčanie Rec (2006)12 Výboru ministrov pre členské štáty o posilňovaní detí v novom informačnom a komunikačnom prostredí): Rada Európy, 2006.
- 8 *The United Nations Secretary General's Study on Violence against Children* (Štúdia Generálneho tajomníka OSN o násillí páchanom na deťoch): www.unviolencestudy.org/
- 9 See Street Children and Homelessness (Deti ulice a bezdomovectvo): www.cyc-net.org/cyc-online/cycol-0904-Homelessness.html
- 10 Kennedy, Margaret, 'Rights for Children Who Are Disabled' (Práva pre deti so znevýhodnením), uverejnené v *The Handbook of Children's Rights* (Príručka práv detí): Londýn, Routledge, 1995, str. 149.
- 11 www.cpt.coe.int/EN/about.htm
- 12 *Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings* (Dohovor Rady Európy o boji proti obchodovaniu s ľuďmi) <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Html/197.htm>
- 13 Dohovor rady Európy o počítovej kriminalite: <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/HTML/185.htm>
- 14 *Council of Europe's Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation* (Dohovor Rady Európy o ochrane detí pred sexuálnym vykorisťovaním): <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/treaties/Html/201.htm>
- 15 *Declaration on the Elimination of Violence against Women* (Deklarácia o odstránení násillia páchaného na ženách): Rezolúcia Valného zhromaždenia 48/104 z 20, Čl. 4: UNESCO, 1993: www.un.org/documents/ga/res/48/a48r104.htm

VI. PRÍLOHY

Všeobecná deklarácia ľudských práv (Zjednodušená verzia pre deti)

Článok 1, Právo na rovnosť:

Narodili ste sa slobodné a máte rovnaké práva ako všetci ostatní ľudia. Máte právo myslieť a rozlišovať medzi tým, čo je správne a tým, čo je nesprávne. K ostatným sa máte správať priateľsky.

Článok 2, Zákaz diskriminácie:

Máte právo na všetky ľudské práva, a to bez ohľadu na vašu rasu, farbu vašej pleti, vaše pohlavie, jazyk, náboženstvo, názory, rodinné pomery, sociálny alebo ekonomický status, pôvod alebo národnosť.

Článok 3, Právo na život, slobodu a osobnú bezpečnosť:

Máte právo slobodne žiť a cítiť sa bezpečne.

Článok 4, Zákaz otroctva:

Nikto nemá právo zaobchádzať s vami ako s otrokmi alebo otrokyňami a ani vy nesmiete z nikoho spraviť svojho otroka alebo svoju otrokyňu.

Článok 5, Zákaz mučenia a ponižujúceho zaobchádzania:

Nikto nemá právo vás mučiť, zraňovať alebo ponižovať.

Článok 6, Právo na uznanie právneho statusu:

Máte právo byť všade pred zákonom uznané ako osoby.

Článok 7, Právo na rovnosť pred zákonom:

Máte právo na ochranu a rovnaké zaobchádzanie pred zákonom, a to bez akejkoľvek diskriminácie.

Článok 8, Právo na súdnu ochranu:

Ak sú porušené vaše práva, máte právo na to, aby sa spravodlivé a schopné sudkyne alebo sudcovia zastali vašich práv.

Článok 9, Zákaz svojvoľného zatknutia a vyhostenia:

Nikto nemá právo vás bez vážneho dôvodu zatknúť, umiestniť do väzenia alebo vyhostiť z vašej krajiny.

Článok 10, Právo na spravodlivé verejné vypočutie:

V prípade obvinenia zo spáchania trestného činu máte právo na spravodlivé a verejné súdne konanie.

Článok 11, Právo na prezumpciu neviny:

- 1) Máte právo, aby vás považovali za nevinné a nevinných, až pokiaľ sa počas spravodlivého procesu nepreukáže vaša vina.
- 2) Nemôžu vás potrestať za niečo, čo ste spáchali vtedy, keď sa to nepovažovalo za trestný čin.

Článok 12, Zákaz zasahovania do súkromia, rodiny, domova a korešpondencie:

Máte právo na ochranu pred tým, keď sa niekto bez vášho dôvodu snaží poškodiť vaše dobré meno, vojsť do vášho domu, čítať vašu poštu alebo obťažovať vás alebo vašu rodinu.

Článok 13, Právo na slobodný pohyb:

- 1) Máte právo slobodne sa pohybovať vnútri hraníc vašej krajiny.
- 2) Máte právo opustiť vašu krajinu, ísť do inej a vrátiť sa späť do svojej krajiny.

Článok 14, Právo na ochranu v inej krajine:

- 1) Ak sa vám niekto vyhráža ublížením, máte právo ísť do inej krajiny a požiadať tam o azyl.
- 2) Toto právo však strácate, ak ste spáchali závažný zločin.

Článok 15, Právo na štátnu príslušnosť a na jej zmenu:

- 1) Máte právo patriť do štátu a mať vlastnú štátnu príslušnosť.
- 2) Nikto vám bez vážneho dôvodu nemôže zobrať vašu štátnu príslušnosť. Ak si to želáte, máte právo zmeniť svoju štátnu príslušnosť.

Článok 16, Právo na manželstvo a rodinu:

- 1) Po dosiahnutí zákonom stanoveného veku máte právo uzavrieť manželstvo a založiť si rodinu, a to bez akejkoľvek prekážky vyplývajúcej z vašej rasy, národnosti alebo náboženstva. Obaja partneri majú počas trvania manželstva aj po jeho zrušení rovnaké práva.
- 2) Nikto vás nemôže prinútiť uzavrieť manželstvo.
- 3) Rodina je základnou jednotkou spoločnosti a štát ju má chrániť.

Článok 17, Právo vlastniť majetok:

- 1) Máte právo vlastniť svoje veci.
- 2) Nikto vám bez vážneho dôvodu nemôže tieto veci zobrať.

Článok 18, Sloboda myslenia a náboženstva:

Máte právo myslieť si, čo chcete, a veriť v akékoľvek náboženstvo. Môžete slobodne prejavovať svoje náboženstvo alebo vieru a rovnako slobodne ich môžete zmeniť.

Článok 19, Sloboda prejavu a právo na informácie:

Máte právo vyjadrovať a zastávať myšlienky a názory. Máte právo akýmikoľvek prostriedkami podeliť sa o myšlienky a názory s ostatnými ľuďmi vrátane ľudí z iných krajín.

Článok 20, Právo na pokojné zhromažďovanie a združovanie:

- 1) Máte právo pokojne sa stretávať s inými ľuďmi.
- 2) Nikto vás nemôže nútiť, aby ste patrili do nejakej skupiny alebo organizácie.

Článok 21, Právo zúčastňovať sa na vládnutí a voľbách:

- 1) Máte právo zúčastňovať sa na správe krajiny, a to buď priamo alebo zvolením niekoho, kto vás bude zastupovať.
- 2) Spolu s ostatnými ľuďmi máte právo vstúpiť do verejných služieb vo svojej krajine.
- 3) Vládu krajiny majú ľudia pravidelne voľiť v spravodlivých a tajných voľbách.

Článok 22, Právo na sociálne zabezpečenie:

Spoločnosť, v ktorej žijete, vám má poskytnúť sociálne zabezpečenie a všetky práva nevyhnutné pre vašu dôstojnosť a rozvoj.

Článok 23, Právo na primeranú prácu a členstvo v odboroch:

- 1) Máte právo na prácu, právo vybrať si zamestnanie a právo pracovať v dobrých pracovných podmienkach.
- 2) Ľudia, ktorí robia to isté, majú dostať rovnaký plat.
- 3) Prácou máte zarábať toľko peňazí, aby ste mohli spokojne žiť a podporovať svoju rodinu.
- 4) Všetci pracujúci ľudia majú právo zakladať odbory a vstupovať do nich, aby chránili svoje záujmy.

Článok 24, Právo na odpočinok a zotavenie:

Máte právo odpočívať a užívať si voľný čas. Váš pracovný čas nemá byť príliš dlhý a máte mať možnosť pravidelne si brať platenú dovolenku.

Článok 25, Právo na primeranú životnú úroveň:

- 1) Máte právo na veci, ktoré vy a vaša rodina potrebuje pre zdravý a pohodlný život vrátane jedla, ošatenia, bývania, lekárskej starostlivosti a iných sociálnych služieb. Ak nechodíte do práce alebo nemôžete pracovať, máte právo na pomoc.
- 2) Matky a deti majú dostať osobitnú starostlivosť a pomoc.

Článok 26, Právo na vzdelanie:

- 1) Máte právo chodiť do školy. Základné školy majú byť bezplatné a povinné. Máte mať možnosť naučiť sa povolaniu alebo pokračovať v štúdiu, pokiaľ budete môcť.
- 2) V škole máte mať možnosť rozvinúť všetky svoje vlohy a naučiť sa rešpektovať iných ľudí, a to bez ohľadu na ich rasu, náboženstvo alebo štátnu príslušnosť.
- 3) Vaši rodičia môžu spolu s vami rozhodovať, aký druh vzdelania dostanete.

Článok 27, Právo zúčastňovať sa na kultúrnom živote:

- 1) Máte právo zúčastňovať sa na tradíciách a učení vo vašej spoločnosť, užívať si umenie a výsledky vedeckého pokroku.
- 2) Ak tvoríte umenie, píšete literatúru alebo vykonávate vedeckú činnosť, spoločnosť by vás mala chrániť a umožniť vám, aby ste z týchto aktivít mali prospech.

Článok 28, Právo na spoločenských poriadok:

Máte právo na taký svet, v ktorom spolu s ostatnými ľuďmi môžete užívať svoje práva a slobody.

Článok 29, Povinnosti voči spoločnosti:

- 1) Vaša osobnosť sa môže plne rozvíjať iba v spoločnosti a voči spoločnosti máte povinnosti.
- 2) Zákon musí zaručovať ľudské práva a umožniť, aby každý človek mohol rešpektovať iných a zároveň byť rešpektovaný.
- 3) Tieto práva a slobody majú podporovať a pomáhať cieľom a zásadám Organizácie Spojených národov.

Článok 30, Zákaz potláčania týchto ľudských práv:

Žiadna osoba, skupina ani vláda nemá nikde na svete právo porušiť tieto práva.

Všeobecná deklarácia ľudských práv

Prijatá a vyhlásená rezolúciou Valného zhromaždenia 217 A (III) z 10. decembra 1948.

Dňa 10. decembra 1948 Valné zhromaždenie Organizácie Spojených národov prijalo a vyhlásilo Všeobecnú deklaráciu ľudských práv. Jej kompletne znenie sa nachádza na nasledujúcich stránkach. Valné zhromaždenie vyzvalo všetky členské štáty, aby text Deklarácie zverejnili a „širili, zobrazovali, čítali a objasňovali predovšetkým v školách a iných vzdelávacích inštitúciách, a to bez ohľadu na politický štatút krajín alebo teritórií.”

PREAMBULA

Pretože uznanie prirodzenej dôstojnosti a rovnakých a neodňateľných práv všetkých členov a členiek ľudskej rodiny je základom slobody, spravodlivosti a mieru vo svete, pretože neuznanie ľudských práv a pohrdanie nimi viedlo k barbarickým činom urážajúcim svedomie ľudstva a pretože vybudovanie sveta, v ktorom sa budú ľudia zbavení strachu a núdze tešiť slobode prejavu a presvedčenia, bolo vyhlásené za najvyšší cieľ ľudstva,

pretože je nevyhnutné, aby ľudské práva boli chránené zákonom, ak nemá byť človek donútený uchýľovať sa k odporu proti tyranii a útlaku, keď už všetko ostatné zlyhalo, pretože je nevyhnutné podporovať rozvoj priateľských vzťahov medzi národmi,

pretože národy Organizácie Spojených národov potvrdili v charte svoju vieru v základné ľudské práva, v dôstojnosť a hodnotu ľudskej osobnosti a v rovnaké práva mužov a žien a rozhodli sa podporovať sociálny pokrok a vytvoriť lepšie životné podmienky vo väčšej slobode,

pretože členské štáty sa zaviazali usilovať v spolupráci s Organizáciou Spojených národov o zvýšenie všeobecného uznávania a zachovávania ľudských práv a základných slobôd,

pretože rovnaké chápanie týchto práv a slobôd má kľúčový význam pre dôsledné splnenie tohto záväzku,

VALNÉ ZHROMAŽDENIE vyhlasuje túto VŠEOBECNÚ DEKLARÁCIU ĽUDSKÝCH PRÁV ako spoločný cieľ pre všetky národy a všetky štáty, aby sa každý jednotlivec a každý orgán spoločnosti, majúc túto deklaráciu stále na mysli, snažil vyučovaním a výchovou podporovať úctu k týmto právam a slobodám a zabezpečiť postupnými vnútroštátnymi aj medzinárodnými opatreniami ich všeobecné a účinné uznávanie a zachovávanie tak medzi národmi členských štátov, ako aj medzi národmi území, ktoré sú pod ich právomocou.

Článok 1

Všetci ľudia sa rodia slobodní a rovní v dôstojnosti aj v právach. Sú obdarení rozumom a svedomím a majú spolu vychádzať v duchu bratstva.

Článok 2

Každý človek je nositeľom všetkých práv a slobôd, ktoré zakotvuje táto deklarácia, bez ohľadu na odlišnosti akéhokoľvek druhu, ako sú rasa, farba pleti, pohlavie, jazyk, náboženstvo, politické a iné presvedčenie, národný alebo sociálny pôvod, majetok, rodové alebo iné postavenie. Ďalej sa nesmie robiť nijaký rozdiel na základe politického, právneho alebo medzinárodného postavenia krajiny alebo územia, ku ktorým osoba prináleží, či už ide o krajinu alebo územie nezávislé, poručenské, nesamosprávne alebo podrobené inému obmedzeniu suverenity.

Článok 3

Každý človek má právo na život, slobodu a osobnú bezpečnosť.

Článok 4

Žiadny človek nesmie byť držaný v otroctve alebo nevoľníctve. Všetky formy otroctva a otrokárskeho obchodovania sú zakázané.

Článok 5

Žiadny človek nesmie byť podrobený mučeniu alebo krutému, neľudskému či ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestu.

Článok 6

Každý človek má právo, aby bol všade uznávaný jeho právny status.

Článok 7

Všetci ľudia sú si pred zákonom rovní a majú právo na rovnakú zákonnú ochranu bez akejkoľvek diskriminácie. Všetci ľudia majú právo na rovnakú ochranu proti akejkoľvek diskriminácii, ktorá porušuje túto deklaráciu a proti akémukoľvek podnecovaniu takejto diskriminácie.

Článok 8

Každý človek má právo na účinnú ochranu príslušnými vnútroštátnymi súdmi proti činom porušujúcim základné práva, ktoré mu priznáva ústava alebo zákon.

Článok 9

Žiadny človek nesmie byť svojvoľne zatknutý, zadržaný alebo vyhostený.

Článok 10

Každý človek má rovnaké právo, aby bol riadne a verejne vypočutý nezávislým a nestranným súdom, pokiaľ ide o určenie jeho práv a povinností alebo o akékoľvek trestné obvinenie proti nemu.

Článok 11

1. Každý človek, obvinený z trestného činu, má právo byť považovaný za nevinného, kým nie je dokázaná jeho vina vo verejnom konaní, pri ktorom mal všetky záruky potrebné pre svoju obhajobu.
2. Žiadneho človeka nemožno odsúdiť za konanie alebo opomenutie, ktoré v čase, keď bolo spáchané, nebolo podľa vnútroštátneho alebo medzinárodného práva trestným činom. Nesmie sa uložiť ťažší trest, než aký bolo možné uložiť v čase spáchania trestného činu.

Článok 12

Žiadny človek nesmie byť vystavený svojvoľnému zasahovaniu do súkromného života, do rodiny, domova alebo korešpondencie, ani útokom na svoju česť a povesť. Každý človek má právo na zákonnú ochranu proti takým zásahom alebo útokom.

Článok 13

1. Každý človek má právo voľne sa pohybovať a slobodne si zvoliť bydlisko vnútri hraníc každého štátu.
2. Každý človek má právo opustiť ktorúkoľvek krajinu, aj svoju vlastnú a vrátiť sa do svojej krajiny.

Článok 14

1. Každý človek má právo vyhľadať si a užívať v iných krajinách azyl pred prenasledovaním.
2. Toto právo nemožno uplatňovať v prípade odôvodneného stíhania na základe nepolitických trestných činov alebo konania, ktoré odporuje cieľom a zásadám Organizácie Spojených národov.

Článok 15

1. Každý človek má právo na štátnu príslušnosť.
2. Žiadny človek nesmie byť svojvoľne zbavený štátnej príslušnosti ani práva zmeniť svoju štátnu príslušnosť.

Článok 16

1. Muži aj ženy, po tom, čo dosiahli plnoletosť, majú

právo uzavrieť manželstvo a založiť si rodinu, a to bez akéhokoľvek obmedzenia z rasových, národnostných alebo náboženských dôvodov. Pokiaľ ide o manželstvo, majú nárok na rovnaké práva počas jeho trvania i pri jeho zrušení.

2. Manželstvo môže byť uzatvorené iba na základe slobodného a plného súhlasu nastávajúcich manželov.
3. Rodina je prirodzenou a základnou jednotkou spoločnosti a má nárok na ochranu zo strany spoločnosti a štátu.

Článok 17

1. Každý človek má právo vlastniť majetok sám, ako aj spolu s inými.
2. Žiadny človek nesmie byť svojvoľne zbavený svojho majetku.

Článok 18

Každý človek má právo na slobodu myslenia, svedomia a náboženstva, pričom toto právo zahŕňa aj slobodu zmeniť svoje náboženstvo alebo vieru, ako aj slobodu prejavovať svoje náboženstvo alebo vieru sám alebo spoločne s inými, či už verejne alebo súkromne, vyučovaním, vykonávaním náboženských úkonov, bohoslužbou a zachovávaním obradov.

Článok 19

Každý človek má právo na slobodu presvedčenia a prejavu. Toto právo nepripúšťa, aby niekto trpel ujmu za svoje presvedčenie a zahŕňa právo vyhľadávať, prijímať a šíriť informácie a myšlienky akýmikoľvek prostriedkami a bez ohľadu na hranice.

Článok 20

1. Každému človeku sa zaručuje sloboda pokojného zhromažďovania a združovania.
2. Žiadneho človeka nie je možné nútiť, aby sa stal členom nejakého združenia.

Článok 21

1. Každý človek má právo zúčastňovať sa na správe svojej krajiny, a to priamo alebo prostredníctvom slobodne volených zástupcov a zástupkyň.
2. Každý človek má právo na rovnaký prístup k verejným službám vo svojej krajine.
3. Základom vládnej moci má byť vôľa ľudu. Táto vôľa má byť vyjadrená pravidelne konanými a riadne vykonávanými voľbami, na základe všeobecného a rovného hlasovacieho práva, tajným hlasovaním alebo

iným rovnocenným postupom, ktorý zabezpečuje slobodu hlasovania.

Článok 22

Každý človek má ako člen spoločnosti právo na sociálne zabezpečenie a nárok na to, aby mu boli národným úsilím aj medzinárodnou súčinnosťou a v súlade s organizáciou a s prostriedkami príslušného štátu zaručené hospodárske, sociálne a kultúrne práva nevyhnutné pre jeho dôstojnosť a slobodný rozvoj jeho osobnosti.

Článok 23

1. Každý človek má právo na prácu, na slobodnú voľbu zamestnania, na spravodlivé a uspokojivé pracovné podmienky a na ochranu pred nezamestnanosťou.
2. Každý človek má bez akejkolvek diskriminácie nárok na rovnaký plat za rovnakú prácu.
3. Každý človek, ktorý pracuje, má nárok na spravodlivú a uspokojivú odmenu, ktorá zabezpečí jemu samému a jeho rodine živobytie zodpovedajúce ľudskej dôstojnosti, v prípade potreby doplnenú inými prostriedkami sociálneho zabezpečenia.
4. Na ochranu svojich záujmov má každý človek právo zakladať odborové organizácie a vstupovať do nich.

Článok 24

Každý človek má právo na odpočinok a zotavenie vrátane rozumného vymedzenia pracovného času a pravidelnej platenej dovolenky.

Článok 25

1. Každý človek má právo na takú životnú úroveň, ktorá zabezpečí jeho zdravie a blahobyt aj zdravie a blahobyt jeho rodiny vrátane potravy, ošatenia, bývania, lekárskej starostlivosti a nevyhnutných sociálnych služieb. Každý človek má právo na zabezpečenie v nezamestnanosti, v chorobe, pri pracovnej nespôsobilosti, pri ovdovení, v starobe alebo v ostatných prípadoch straty zárobkových možností, ktoré nastali okolnosťami nezávislými od jeho vôle.
2. Materstvo a detstvo majú nárok na osobitnú starostlivosť a pomoc. Všetkým deťom, či už narodeným v manželstve alebo mimo neho, sa priznáva rovnaká sociálna ochrana.

Článok 26

1. Každý človek má právo na vzdelanie. Vzdelanie má byť bezplatné, aspoň v začiatočných a základných stupňoch. Základné vzdelanie má byť povinné. Technické a odborné vzdelanie má byť všeobecne prís-

tupné a aj vyššie vzdelanie má byť rovnako prístupné všetkým, podľa ich schopností.

2. Vzdelanie má smerovať k plnému rozvoju ľudskej osobnosti a k posilneniu úcty k ľudským právam a základným slobodám. Má napomáhať porozumeniu, znášanlivosti a priateľstvu medzi všetkými národmi, rasovými a náboženskými skupinami, ako aj rozvoju činnosti Organizácie Spojených národov pri zachovávaní mieru.
3. Rodičia majú prednostné právo voľiť druh vzdelania pre svoje deti.

Článok 27

1. Každý človek má právo slobodne sa zúčastňovať na kultúrnom živote spoločnosti, tešiť sa umeniu a podieľať sa na vedeckom pokroku a jeho prínosoch.
2. Každý človek má právo na ochranu morálnych a materiálnych záujmov, ktoré vyplývajú z jeho vedeckej, literárnej alebo umeleckej činnosti.

Článok 28

Každý človek má právo na existenciu takého spoločenského a medzinárodného poriadku, v ktorom by sa v plnom rozsahu uskutočňovali práva a slobody stanovené v tejto deklarácii.

Článok 29

1. Každý človek má povinnosť voči spoločnosti, lebo jedine v nej môže voľne a naplno rozvinúť svoju osobnosť.
2. Každý človek je pri výkone svojich práv a slobôd podrobený iba takým obmedzeniam, ktoré sú ustanovené zákonom a výhradne len preto, aby sa zaručilo uznanie a zachovanie práv a slobôd ostatných a vyhovel sa spravodlivým požiadavkám morálky, verejného poriadku a všeobecného blaha demokratickej spoločnosti.
3. Výkon týchto práv a slobôd nesmie v žiadnom prípade odporovať cieľom a zásadám Organizácie Spojených národov.

Článok 30

Nič v tejto deklarácii nie je možné vykladať tak, aby to oprávňovalo ktorýkoľvek štát, skupinu alebo osobu vyvíjať činnosť alebo dopúšťať sa činov, ktoré by smerovali k potlačeniu niektorého z práv alebo niektorej zo slobôd uvedených v tejto deklarácii.

Zdroj: Všeobecná deklarácia ľudských práv:
www.un.org/en/documents/udhr/

Európsky dohovor o ľudských právach (Zjednodušená verzia pre deti)

Hlava I: Práva a slobody

Článok 1, Závazok dodržiavať ľudské práva:

Ak žijete v krajine, ktoré ratifikovala tento dohovor, máte právo na tieto ľudské a politické práva, a to bez ohľadu na to, či ste alebo nie ste jej občanom alebo občiankou.

Článok 2, Právo na život:

Máte právo na život a toto právo je chránené zákonom.¹

Článok 3, Zákaz mučenia:

Nikto vás nemôže mučiť, zraňovať alebo ponížovať.

Článok 4, Zákaz otroctva a nútenej práce:

Nikto nemôže zaobchádzať s vami ako s otrokmi alebo otrokyňami a ani vy nesmiete z nikoho spraviť svojho otroka alebo otrokyňu. Nikto vás nemôže nútiť pracovať proti vašej vôli.

Článok 5, Právo na slobodu a osobnú bezpečnosť:

Máte právo na slobodu a osobnú bezpečnosť. Nikto vám toto právo nemôže zobrať inými ako zákonnými prostriedkami. V prípade vášho zatknutia máte množstvo práv vrátane práva na oboznámenie sa s dôvodmi zatknutia, práva na urýchlené vypočutie a práva na vznesenie námietky voči zatknutiu.

Článok 6, Právo na spravodlivé súdne konanie:

Ak vás obvinili zo spáchania zločinu, máte právo na spravodlivé a verejné vypočutie pred súdom.

Článok 7, Uloženie trestu výlučne na základe zákona:

Nemôžu vás potrestať za niečo, čo ste spáchali vtedy, keď sa to nepovažovalo za zločin.

Článok 8, Právo na rešpektovanie súkromného a rodinného života, obydliá a korešpondencie:

Máte právo na ochranu v prípade, ak sa niekto bez vášneho dôvodu snaží dostať do vášho domu, čítať vaše listy alebo obťažovať vašu rodinu.

Článok 9, Sloboda myslenia, svedomia a náboženstva:

Máte právo myslieť si, čo chcete, a veriť v akékoľvek náboženstvo. Môžete slobodne prejavovať svoje náboženstvo alebo vieru a rovnako slobodne ich môžete zmeniť.

Článok 10, Sloboda prejavu:

Máte právo myslieť si, čo chcete, a zodpovedne povedať, čo chcete. Mali by ste mať možnosť šíriť svoje nápady a názory akýmkoľvek spôsobom vrátane tlače, rozhlasu, televízie a internetu.

Článok 11, Právo na pokojné zhromažďovanie a združovanie:

Máte právo pokojne sa stretávať s inými ľuďmi a právo zakladať odborové organizácie a vstupovať do nich.

Článok 12, Právo uzavrieť manželstvo:

Po dosiahnutí zákonom stanoveného veku máte právo uzavrieť manželstvo a založiť si rodinu.

Článok 13, Právo na účinný prostriedok nápravy:

Ak sú inou osobou alebo štátom porušené vaše práva, máte právo žiadať pomoc od súdov alebo iných verejných orgánov, aby sa vašich práv zastali.

Článok 14, Zákaz diskriminácie:

Priznávajú sa vám všetky práva a slobody zakotvené v tomto dohovore, a to bez ohľadu na pohlavie, rasu, farbu pleti, jazyk, náboženstvo, politické alebo iné presvedčenie, národnostný alebo sociálny pôvod, príslušnosť k národnostnej menšine, majetok, narodenie alebo iné postavenie.

Článok 15, Odstúpenie v prípade výnimočných situácií:

Vláda štátu môže v prípade vojny prerušiť dodržiavanie týchto práv a slobôd. Musí však dodržiavať článok 2, Právo na život.

Článok 16, Obmedzenie politickej činnosti cudzincov:

Vláda štátu vám nemôže brániť vo vykonávaní politickej činnosti len preto, že nemáte občianstvo daného štátu.

Článok 17, Zákaz zneužívania práv:

Žiadna osoba, skupina ani vláda nikde na svete nemôže zničiť žiadne z týchto práv.

Článok 18, Hranice používania obmedzení výkonu práv:

Vaše práva a slobody môžu byť obmedzené iba spôsobmi stanovenými týmto Dohovorom.

Hlava II: Európsky súd pre ľudské práva

Články 19 až 51, Európsky súd pre ľudské práva, jeho mandáta činnosť:

Dohovor zriaďuje Európsky súd pre ľudské práva, ktorý prejednáva sťažnosti jednotlivcov a štátov. Sudcovia a sudkyne disponujú nezávislosťou a volí ich Parlamentné zhromaždenie Rady Európy.

Hlava III: Rôzne ustanovenia

Články 52 až 59, Uplatňovanie práv v tomto Dohovore

Výbor ministrov Rady Európy dohliada na spôsob, akým štáty dodržiavajú ustanovenia zakotvené v tejto Deklarácii a plnia svoje záväzky v zmysle podpory a ochrany ľudských práv.

Protokoly Európskeho dohovoru o ľudských právach

Od svojho prijatia v roku 1950 bol Európsky dohovor o ľudských právach doplnený Radou Európy o dôležité dodatky, nazývané protokoly, ktoré rozširujú ľudské práva obyvateľiek a obyvateľov Európy. Medzi hlavné doplnené práva a slobody patria:

Protokol č. 1:

Článok 1, Právo na majetok:

Máte právo vlastniť a užívať svoj majetok.

Článok 2, Právo na vzdelanie:

Máte právo chodiť do školy.

Článok 3, Právo na slobodné voľby:

Máte právo zvoliť si vládu svojej krajiny v tajných voľbách.

Protokol č. 4:

Článok 2, Sloboda pohybu:

Ak sa legálne zdržiavate na území krajiny, máte tam právo kdekoľvek cestovať a bývať a taktiež sa do svojej krajiny slobodne vrátiť.

Protokoly č. 6 a 13:

Článok 1, Zákaz trestu smrti:

Nemôžete byť vládou odsúdené alebo odsúdení na smrť ani popravené alebo popravení, a to ani v čase mieru, ani v čase vojny.

Protokol č. 7:

Článok 2, Právo na odvolanie v trestných veciach:

Po uznaní viny z trestného činu sa môžete odvolať na súd vyššieho stupňa.

Protokol č. 12:

Článok 1, Všeobecný zákaz diskriminácie:

Štátne orgány vás nesmú zo žiadneho dôvodu diskriminovať, napríklad na základe farby pleti, pohlavia, jazyka, politického alebo náboženského presvedčenia, alebo pôvodu.

1. Dva dodatky k Dohovoru (nazývané protokoly) sa usilujú o zrušenie trestu smrti v Európe.

Dohovor o právach dieťaťa (Zjednodušená verzia pre deti)

Článok 1, Definícia dieťaťa:

Do dovŕšenia osemnástich rokov života sa považujete za deti a máte všetky práva uvedené v tomto Dohovore.

Článok 2, Zákaz diskriminácie:

Nesmiete byť zo žiadneho dôvodu diskriminované, teda na základe vašej rasy, farby pleti, pohlavia, jazyka, názoru, náboženstva, pôvodu, sociálneho alebo ekonomického statusu, telesnej alebo duševnej nespôsobilosti, narodenia alebo inej vašej vlastnosti alebo vlastnosti vašich rodičov alebo zákonných zástupcov.

Článok 3, Najlepší záujem dieťaťa:

Všetky činy a rozhodnutia, ktoré sa týkajú detí, by mali zohľadňovať, čo je najlepšie pre vás alebo akékoľvek iné dieťa.

Článok 4, Užívanie práv v Dohovore:

Štáty musia vám a všetkým deťom zabezpečiť dostupnosť týchto práv.

Článok 5, Usmerňovanie detí rodičmi a rozvíjajúce sa schopnosti dieťaťa:

Za vedenie k správne mu používaniu vašich práv v súlade s tým, ako postupne dospievate, je zodpovedná najmä vaša rodina. Štát musí túto zodpovednosť rešpektovať.

Článok 6, Právo na život a rozvoj:

Máte právo žiť a rásť. Štáty musia zabezpečiť vaše prežitie a rozvoj v zdraví.

Článok 7, Registrácia narodenia, meno, štátna príslušnosť a rodičovská starostlivosť:

Máte právo, aby vás po pôrode zaregistrovali na matrike, aby ste dostali meno, získali štátnu príslušnosť, aby ste poznali svojich rodičov a máte právo na ich starostlivosť.

Článok 8, Zachovanie totožnosti:

Štáty musia rešpektovať vaše právo na meno, štátnu príslušnosť a rodinné vzťahy.

Článok 9, Oddelenie od rodičov:

Nesmiete byť oddelené od svojich rodičov, iba ak by to tak bolo pre vás lepšie (napríklad ak s vami rodičia zle zaobchádzajú alebo ak vás zanedbávajú). Ak sa vaši rodičia

rozviedli alebo rozišli, máte právo ostať v kontakte s obo- ma, pokiaľ vám to nemôže ublížiť.

Článok 10, Spojenie rodiny:

Ak vaši rodičia žijú v rôznych krajinách, máte právo pre- súvať sa medzi týmito krajinami, aby ste mohli ostať v kontakte s rodičmi alebo sa znova zísť ako rodina.

Článok 11, Ochrana pred nezákonným premiestnením do inej krajiny:

Štáty musia podniknúť opatrenia, ktoré zabránia tomu, aby vás niekto nezákonne odviezol z vašej vlastnej krajiny.

Článok 12, Rešpektovanie názorov dieťaťa:

Keď sa dospelí rozhodujú o záležitostiach, ktoré sa vás tý- kajú, máte právo slobodne povedať, čo si myslíte a tento názor musí byť braný vážne.

Článok 13, Sloboda prejavu a informácie:

Máte právo vyhľadávať, prijímať a šíriť informácie kaž- dého druhu (t. j. písomne, prostredníctvom umenia, te- levízie, rozhlasu a internetu) za predpokladu, že tieto informácie neškodia vám alebo iným ľuďom.

Článok 14, Sloboda myslenia, svedomia a náboženstva:

Máte právo myslieť si a veriť, v čo chcete, a vyznávať svoje náboženstvo, pokiaľ tým neobmedzujete práva iných ľudí. Vaši rodičia by vás pri výkone týchto práv mali us- merňovať.

Článok 15, Sloboda združovania a pokojného zhromažďovania:

Máte právo stretávať sa a zapájať sa do skupín a organi- zácií s inými deťmi, pokiaľ tým neobmedzujete práva iných ľudí.

Článok 16, Súkromie, česť a povest':

Máte právo na súkromie. Nikto nesmie bez vážneho dô- vodu poškodiť vaše dobré meno, vojsť do vášho domu, čítať vaše listy a e-maily alebo obťažovať vás alebo vašu rodinu.

Článok 17, Prístup k informáciám a médiám:

Máte právo na spoľahlivé informácie z rôznych zdrojov vrátane kníh, novín a časopisov, televízie, rozhlasu a in- ternetu. Tieto informácie by mali byť prospešné a po- chopiteľné.

Článok 18, Spoločné zodpovednosti rodičov:

Obaja vaši rodičia majú spoločnú zodpovednosť za vašu výchovu a vývoj a mali by vždy zvažovať predovšetkým to, čo je pre vás najlepšie. Štáty majú pracujúcim rodičom poskytnúť potrebnú pomoc.

Článok 19, Ochrana pred všetkými formami násilia, zneužívania a zanedbávania:

Štáty majú zabezpečovať náležitú starostlivosť a chrániť vás pred násilím, zneužívaním a zanedbávaním zo strany rodičov alebo akýchkoľvek iných osôb, ktoré sa o vás sta- rajú.

Článok 20, Náhradná rodinná starostlivosť:

Ak sa o vás rodičia a rodina nevie vhodne postarať, musia sa o vás postarať ľudia, ktorí rešpektujú vaše nábožen- stvo, tradície a jazyk.

Článok 21, Adopcia:

Ak vás majú adoptovať, v prvom sa musí brať do úvahy váš záujem, a to bez ohľadu na to, či vás adoptujú v rod- nej alebo inej krajine.

Článok 22, Utečenecké deti:

Ak ste prišli do novej krajiny, pretože vaša domovská kra- jina nebola pre vás bezpečná, máte právo na ochranu a po- moc. Máte rovnaké práva ako deti, ktoré sa tu narodili.

Článok 23, Deti so znevýhodnením:

Ak trpíte akoukoľvek formou zdravotného alebo iného znevýhodnenia, máte právo na osobitnú starostlivosť, podporu, výchovu a vzdelávanie, aby ste tak mohli čo naj- lepšie prežívať plný a nezávislý život a čo najviac sa za- pájať do spoločnosti.

Článok 24, Zdravotná starostlivosť a zdravotnícke služby:

Máte právo na kvalitnú zdravotnú starostlivosť (t. j. na lieky, nemocnice a odbornú zdravotnícku pomoc). Máte tiež právo na čistú vodu, výživnú stravu, čisté životné prostredie a osvetu o zdraví, aby ste boli čo najzdravšie. Bohaté krajiny majú v tomto pomáhať tým chudobnej- ším.

Článok 25, Pravidelné hodnotenie zaobchádzania:

Ak sa o vás starajú miestne úrady alebo inštitúcie, a nie vaši rodičia, máte právo na pravidelné hodnotenie vašej situácie, aby sa tak zabezpečila náležitá starostlivosť a dobré zaobchádzanie.

Článok 26, Výhody sociálneho zabezpečenia:

Spoločnosť, v ktorej žijete, vám musí poskytovať výhody plynúce zo sociálneho zabezpečenia (napr. výživu, zdra- vie, sociálne poistenie) a pomáhať vám tak rozvíjať sa a žiť vo vhodných životných podmienkach. Štát by mal deťom a rodinám v núdzi poskytnúť peňažnú podporu.

Článok 27, Primeraná životná úroveň:

Máte právo žiť v takých podmienkach, ktoré vám pomá- hajú telesne, duševne, duchovne, morálne a spoločensky sa rozvíjať. Štát má v rámci svojich možností pomáhať ro- dinám, ktoré si to nemôžu dovoliť.

Článok 28, Právo na vzdelanie:

Máte právo na vzdelanie. Školská disciplína musí rešpek- tovať vašu ľudskú dôstojnosť. Základné školy by mali byť bezplatné a povinné. Bohaté krajiny majú v tomto po- máhať tým chudobnejším.

Článok 29, Ciele výchovy:

Výchova má čo najviac rozvíjať vašu osobnosť, nadania a rozumové aj telesné schopnosti. Jej cieľom je pripraviť vás na život a posilňovať úctu k rodičom, k vlastnej kra- jine a kultúre a k iným krajinám a kultúram. Máte právo učiť sa o svojich právach.

Článok 30, Deti menšín a domorodého pôvodu:

Máte právo učiť sa a používať zvyky, náboženstvo a jazyk svojej rodiny, a to aj vtedy, keď tieto zvyky, náboženstvo a jazyk nepoužíva väčšina obyvateľiek a obyvateľov kra- jiny.

Článok 31, Odpočinok, voľný čas, účasť na hrách a kultúra:

Máte právo na odpočinok, voľný čas a účasť na hrách, ako aj právo zúčastňovať sa rôznych oddychových a kultúr- nych činností.

Článok 32, Detská práca:

Štát vás musí chrániť pred nebezpečnou prácou, ktorá môže poškodiť vaše zdravie alebo rozvoj, brániť vášmu vzdelávaniu alebo pred prácou, ktorá by mohla viesť k vášmu vykorisťovaniu.

Článok 33, Zneužívanie drog:

Štát musí poskytovať prostriedky na vašu ochranu pred užívaním, výrobou alebo distribúciou nebezpečných drog.

Článok 34, Ochrana pred sexuálnym vykorisťovaním:

Štát vás musí chrániť pred sexuálnym zneužívaním.

Článok 35, Ochrana pred únosom, predajom a obchodovaním:

Štát musí zabezpečiť opatrenia zabráňujúce vášmu únosu, predaju alebo prevozu do iných krajín za účelom vykorisťovania.

Článok 36, Ochrana pred inými formami vykorisťovania:

Musíte byť chránené a chránení pred akýmkoľvek konaním, ktoré môže škodiť vášmu rozvoju a blahu.

Článok 37, Ochrana pred mučením, ponižujúcim zaobchádzaním a odňatím slobody:

Ak porušíte zákon, nesmie sa s vami kruto zaobchádzať. Deti nesmú byť väznené spolu s dospelými a musia mať právo udržiavať styk so svojimi rodinami.

Článok 38, Ochrana detí postihnutých vojnovými konfliktami:

Ak máte menej ako 15 rokov (vo väčšine európskych krajín menej ako 18 rokov), štát vám nesmie umožniť vstúpiť do armády ani sa priamo zúčastniť bojových akcií. Deti, ktoré sa nachádzajú na vojnovom území, by mali byť navyše osobitne chránené.

Článok 39, Zotavenie detských obetí:

Ak ste sa stali obeťou zanedbávania, zneužívania, vykorisťovania, mučenia alebo vojnového konfliktu alebo ak

vás dali do väzenia, máte právo na osobitnú pomoc pri telesnom a duševnom zotavení a opätovnom začlenení sa do spoločnosti.

Článok 40, Výkon spravodlivosti u mladistvých:

Ak ste obvinené alebo obvinení z porušenia zákona, musí sa s vami zaobchádzať s úctou a rešpektom. Máte právo na právnu pomoc a trest odňatia slobody by vám mal byť udelený len pri najzávažnejších zločinoch.

Článok 41, Rešpektovanie zákonov s väčšou mierou ochrany:

Ak vás zákony vašej krajiny chránia viac ako články tohto Dohovoru, potom sa uprednostňujú tieto zákony.

Článok 42, Informovanie o Dohovore:

Štáty musia oboznamovať všetkých rodičov, inštitúcie a deti o tomto Dohovore.

Články 43 až 54, Povinnosti štátov:

Tieto články objasňujú, ako by mali dospelí a vlády štátov spolupracovať, aby sa tak zabezpečila ochrana práv všetkých detí.

Poznámka: Dohovor o právach dieťaťa bol prijatý Valným zhromaždením Organizácie Spojených národov v roku 1989 a v roku 1990 nadobudol platnosť v podobe medzinárodného právneho dokumentu. Dohovor má 54 článkov, ktoré vymedzujú práva detí a stanovujú spôsob, akým vlády štátov tieto práva chránia a presadzujú. Tento Dohovor ratifikovali takmer všetky krajiny sveta a zaviazali sa tak dodržiavať všetky práva v ňom uvedené.

Dohovor o právach dieťaťa

Prijatý a otvorený na podpis, ratifikáciu a pristúpenie rezolúciou Valného zhromaždenia 44/25 dňa 20. novembra 1989

Nadobudnutie platnosti: Dňa 2. septembra 1990 v súlade s článkom 49

Preambula

Štáty, ktoré sú zmluvnými stranami tohto Dohovoru,

majúc na zreteli, že podľa zásad vyhlásených v Charte Spojených národov je uznanie prirodzenej dôstojnosti a rovných a neodňateľných práv všetkých členov ľudskej rodiny základom slobody, spravodlivosti a mieru vo svete,

majúc na mysli, že národy Organizácie Spojených národov v Charte znova potvrdili svoju vieru v základné ľudské práva, v dôstojnosť a hodnotu ľudskej osobnosti a že vyjadrili svoje odhodlanie podporovať sociálny pokrok a zlepšovať životnú úroveň pri väčšej slobode,

uznávajúc, že Organizácia Spojených národov vo Všeobecnej deklarácii ľudských práv a v medzinárodných paktoch o ľudských právach vyhlásila a dohodla, že každému prináležia v nich ustanovené práva, a to bez akéhokoľvek rozlišovania podľa rasy, farby pleti, pohlavia, jazyka, náboženstva, politického alebo iného presvedčenia, národnostného alebo sociálneho pôvodu, majetku, rodového alebo iného postavenia, odvolávajúc sa na to, že vo Všeobecnej deklarácii ľudských práv Organizácia Spojených národov vyhlásila, že deti majú právo na osobitnú starostlivosť a pomoc,

zastávajúc presvedčenie, že rodine ako základnej jednotke spoločnosti a prirodzenému prostrediu pre rast a blaho všetkých svojich členov, predovšetkým detí, má byť poskytovaná nevyhnutná ochrana a pomoc tak, aby mohla plne prevziať svoje povinnosti v spoločnosti,

uznávajúc, že v záujme plného a harmonického rozvoja osobnosti musí dieťa vyrastať v rodinnom prostredí, v atmosfére šťastia, lásky a porozumenia,

majúc na zreteli, že dieťa musí byť plne pripravené žiť v spoločnosti vlastným životom a byť vychované v duchu ideálov obsiahnutých v Charte Organizácie Spojených národov, a to predovšetkým v duchu mieru, dôstojnosti, znášanlivosti, slobody, rovnosti a spolupatričnosti,

majúc na mysli, že potreba zabezpečiť dieťaťu osobitnú starostlivosť bola zakotvená v Ženevskej deklarácii práv dieťaťa z roku 1924 a v Deklarácii práv dieťaťa prijatej Organizáciou Spojených národov v roku 1959 a uznaná vo Všeobecnej de-

klarácii ľudských práv, v Medzinárodnom pakte o občianskych a politických právach (predovšetkým v článkoch 23 a 24), v Medzinárodnom pakte o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach (predovšetkým v článku 10) a v štatútoch a príslušných dokumentoch špecializovaných organizácií a medzinárodných organizácií zaoberajúcich sa starostlivosťou o blaho detí,

majúc na zreteli, že, ako je uvedené v Deklarácii práv dieťaťa, prijatej Valným zhromaždením Organizácie Spojených národov 20. novembra 1959, „dieťa z dôvodu svojej fyzickej a duševnej nezrelosti potrebuje osobitné záruky a starostlivosť vrátane primeranej právnej ochrany pred narodením aj po ňom,“

odvolávajúc sa na ustanovenia Deklarácie sociálnych a právnych zásad ochrany a zabezpečenia blaha detí, s osobitným ohľadom na vnútroštátnu a medzinárodnú úpravu umiestňovania do pestúnskej starostlivosti a do adopcie, minimálnych štandardných pravidiel OSN týkajúcich sa výkonu súdnictva nad mladistvými (Pekinské pravidlá) a Deklarácie o ochrane žien a detí za mimoriadnych udalostí a za ozbrojených konfliktov,

uznávajúc, že vo všetkých krajinách sveta sú deti, ktoré žijú v obzvlášť ťažkých podmienkach, a že si tieto deti vyžadujú osobitnú pozornosť,

berúc náležitý ohľad na význam tradícií a kultúrnych hodnôt každého národa pre ochranu a harmonický rozvoj dieťaťa,

uznávajúc význam medzinárodnej spolupráce s cieľom zlepšovať životné podmienky detí v každej krajine, predovšetkým v rozvojových krajinách,

sa dohodli takto:

ČASŤ I

Článok 1

Na účely tohto Dohovoru sa dieťaťom rozumie každá ľudská bytosť mladšia ako osemnásť rokov, pokiaľ podľa právneho poriadku, ktorý sa na dieťa vzťahuje, nie je plnoletosť dosiahnutá skôr.

Článok 2

1. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou tohto Dohovoru, sa zaväzujú rešpektovať a zabezpečiť práva ustanovené týmto Dohovorom každému dieťaťu pod ich právomocou bez diskriminácie akéhokoľvek druhu a bez ohľadu na rasu, farbu pleti, pohlavie, jazyk, náboženstvo, politické alebo iné presvedčenie, národnosť, etnický alebo sociálny pôvod, majetok, telesné alebo duševné znevýhodnenie, narodenie a iné postavenie dieťaťa alebo jeho rodičov alebo zákonných zástupcov.
2. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, prijímú všetky potrebné opatrenia na to, aby bolo dieťa chránené pred všetkými formami diskriminácie alebo trestania z dôvodu postavenia, činnosti, vyjadrených názorov alebo viery jeho rodičov, zákonných zástupcov alebo členov rodiny.

Článok 3

1. Najlepší záujem dieťaťa musí byť prvoradým hľadiskom pri akýchkoľvek krokoch týkajúcich sa detí alebo opatreniach vykonávaných verejnými alebo súkromnými zariadeniami sociálnej starostlivosti, súdmi, správnymi alebo zákonodarnými orgánmi.
2. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, sa zaväzujú zabezpečiť dieťaťu takú ochranu a starostlivosť, aká je nevyhnutná pre jeho blaho, pričom berú ohľad na práva a povinnosti jeho rodičov, zákonných zástupcov alebo iných príslušných právne zodpovedných jednotlivcov a vykonajú pre to všetky potrebné zákonodarné a správne opatrenia.
3. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, zabezpečia, aby inštitúcie, služby a zariadenia zodpovedné za starostlivosť alebo ochranu detí zodpovedali normám ustanoveným kompetentnými úradmi, predovšetkým v oblasti bezpečnosti a ochrany zdravia, počtu a kvalifikácie svojho personálu, ako aj kompetentného dozoru.

Článok 4

Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, vykonajú všetky potrebné zákonodarné, správne a iné opatrenia na vykonávanie práv uznaných týmto Dohovorom. Pokiaľ ide o hospodárske, sociálne a kultúrne práva, štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, vykonajú opatrenia v maximálnom rozsahu svojich prostriedkov a podľa potreby aj v rámci medzinárodnej spolupráce.

Článok 5

Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, sa zaväzujú rešpektovať zodpovednosť, práva a povinnosti rodičov alebo, v zodpovedajúcich prípadoch a v súlade s miestnymi zvyklosťami, členov širšej rodiny alebo spoločenstva, zákonných zástupcov alebo iných osôb právne zodpovedných za dieťa a týmto spôsobom zabezpečovať vhodné vedenie a usmerňovanie dieťaťa pri výkone práv podľa Dohovoru v súlade s jeho rozvíjajúcimi sa schopnosťami.

Článok 6

Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, uznávajú, že každé dieťa má prirodzené právo na život. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, zabezpečujú v najvyššej možnej miere zachovanie života a rozvoj dieťaťa.

Článok 7

1. Každé dieťa musí byť ihneď po narodení zaregistrované a zapísané na matrike a od narodenia má právo na meno, právo na štátnu príslušnosť, a pokiaľ je to možné, právo poznať svojich rodičov a právo na ich starostlivosť.
2. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, zabezpečujú vykonávanie týchto práv v súlade so svojím vnútroštátnym právom a v súlade so svojimi záväzkami vyplývajúcimi z príslušných medzinárodnoprávných dokumentov v tejto oblasti, zvlášť v prípade, ak by inak dieťa ostalo bez štátnej príslušnosti.

Článok 8

1. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, sa zaväzujú rešpektovať právo dieťaťa na zachovanie jeho totožnosti vrátane štátnej príslušnosti, mena a rodinných záväzkov v súlade so zákonom a s vylúčením nezákonných zásahov.
2. Ak je dieťa protizákonne alebo úplne pozbavené svojej totožnosti, zabezpečia mu štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, potrebnú pomoc a ochranu pre jej urýchlené obnovenie.

Článok 9

1. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, zabezpečia, aby dieťa nemohlo byť oddelené od svojich rodičov proti ich vôli, okrem prípadov, keď príslušné orgány podliehajúce súdnemu preskúmvaniu, v súlade s platným právom a v príslušnom konaní roz-

hodnú, že také oddelenie je potrebné v najlepšom záujme dieťaťa. Takéto rozhodnutie môže byť nevyhnutné v niektorom konkrétnom prípade, napríklad ak ide o zneužívanie alebo zanedbávanie dieťaťa rodičmi alebo ak rodičia žijú oddelene a treba rozhodnúť o mieste bydliska dieťaťa.

2. V akomkoľvek konaní podľa odseku 1 sa poskytuje všetkým dotknutým stranám možnosť zúčastniť sa konania a predložiť svoje stanoviská.
3. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, rešpektujú právo dieťaťa, oddeleného od jedného alebo oboch rodičov, udržiavať pravidelné osobné kontakty s oboma rodičmi, pokiaľ to nie je v rozpore s najlepšimi záujmami dieťaťa.
4. Ak je takéto oddelenie dieťaťa od rodičov dôsledkom akéhokoľvek postupu štátu, ktorý je zmluvnou stranou Dohovoru, akým je väzba, uväznenie, vypovedanie, deportácia alebo smrť (vrátane smrti, ktorá nastala z akejkoľvek príčiny v dobe, keď dotyčná osoba bola v opatere štátu) jedného alebo oboch rodičov dieťaťa, tento štát, ktorý je zmluvnou stranou Dohovoru, na požiadanie poskytne rodičom, dieťaťu alebo inému členovi rodiny nevyhnutné informácie o mieste pobytu neprítomného (neprítomných) člena alebo členky (členov alebo členiek) rodiny, pokiaľ poskytnutie takej informácie nie je škodlivé pre blaho dieťaťa. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, okrem toho zabezpečia, aby podanie takej žiadosti samo osebe nemalo žiadne nepriaznivé dôsledky pre dotknutú osobu alebo osoby.

Článok 10

1. Za účelom spojenia rodiny a v súlade so záväzkom podľa čl. 9 ods. 1 štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, posudzujú žiadosti dieťaťa alebo jeho rodičov o vstup na územie štátu, ktorý je zmluvnou stranou Dohovoru, alebo o jeho opustenie pozitívnym, humánnym a urýchlenným spôsobom. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, ďalej zabezpečia, aby podanie takejto žiadosti nemalo žiadne nepriaznivé dôsledky pre žiadateľky, žiadateľov ani členky a členov.
2. Dieťa, ktorého rodičia majú trvalý pobyt v rôznych štátoch, má s výnimkou mimoriadnych okolností právo udržiavať pravidelné osobné kontakty a priame styky s oboma rodičmi. Za týmto účelom a v súlade so svojím záväzkom podľa čl. 9 ods. 2 štáty, ktoré sú

zmluvnou stranou Dohovoru, uznávajú právo dieťaťa a jeho rodičov opustiť ktorúkoľvek krajinu, aj svoju vlastnú, a vstúpiť do svojej vlastnej krajiny. Právo opustiť ktorúkoľvek krajinu podlieha iba takým obmedzeniam, ktoré ustanovuje zákon a ktoré sú potrebné na ochranu národnej bezpečnosti, verejného poriadku, verejného zdravia alebo morálky, alebo na ochranu práv a slobôd iných, a ktoré sú v súlade s ostatnými právami uznanými v tomto Dohovore.

Článok 11

1. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, vykonávajú opatrenia na zabránenie nezákonného premiestňovania detí do zahraničia a ich nenávratenia späť.
2. Za tým účelom budú štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, podporovať uzatváranie dvojstranných a mnohostranných dohôd alebo pristupovanie k existujúcim dohodám.

Článok 12

1. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, zabezpečujú dieťaťu, ktoré je schopné formulovať svoje vlastné názory, právo tieto názory slobodne vyjadrovať vo všetkých záležitostiach, ktoré sa ho týkajú, pričom názorom dieťaťa sa musí venovať patričná pozornosť zodpovedajúca jeho veku a úrovni.
2. Za tým účelom sa dieťaťu poskytuje predovšetkým možnosť byť vypočuté v akomkoľvek súdnom alebo správnom konaní, ktoré sa ho týka, a to buď priamo, alebo prostredníctvom zástupcu alebo príslušného orgánu, pričom spôsob vypočutia musí byť v súlade s procesnými predpismi vnútroštátneho práva.

Článok 13

1. Dieťa má právo na slobodu prejavu. Toto právo zahŕňa slobodu vyhľadávať, prijímať a šíriť informácie a myšlienky každého druhu, bez ohľadu na hranice, či už ústne, písomne alebo tlačou, v podobe umenia alebo akýmikoľvek inými prostriedkami podľa vlastného výberu.
2. Výkon tohto práva môže podliehať určitým obmedzeniam, ale tieto obmedzenia budú iba také, aké ustanovuje zákon a ktoré sú nevyhnutné:
 - a) na rešpektovanie práv alebo povesti iných a
 - b) na ochranu národnej bezpečnosti alebo verejného poriadku, verejného zdravia alebo morálky.

Článok 14

1. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, uznávajú právo dieťaťa na slobodu myslenia, svedomia a náboženstva.
2. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, uznávajú práva a povinnosti rodičov, a v zodpovedajúcich prípadoch zákonných zástupcov, usmerňovať dieťa pri výkone jeho práva spôsobom, ktorý zodpovedá rozvíjajúcim sa schopnostiam dieťaťa.
3. Sloboda prejavovať náboženstvo alebo vieru môže podliehať iba takým obmedzeniam, ktoré predpisuje zákon a ktoré sú nevyhnutné na ochranu verejnej bezpečnosti, poriadku, zdravia alebo morálky alebo na ochranu základných práv a slobôd iných.

Článok 15

1. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, uznávajú právo dieťaťa na slobodu združovania a slobodu pokojného zhromažďovania.
2. Výkon týchto práv nesmie byť žiadnym spôsobom obmedzovaný s výnimkou tých obmedzení, ktoré predpisuje zákon a ktoré sú v demokratickej spoločnosti nevyhnutné v záujme národnej bezpečnosti alebo verejnej bezpečnosti, verejného poriadku, verejného zdravia alebo morálky alebo ochrany práv a slobôd iných.

Článok 16

1. Žiadne dieťa nesmie byť vystavené svojvoľnému alebo nezákonnému zasahovaniu do svojho súkromia, rodiny, domova alebo korešpondencie ani nezákonným útokom na svoju česť a povesť.
2. Dieťa má právo na zákonnú ochranu proti takým zasahom alebo útokom.

Článok 17

Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, uznávajú dôležitú funkciu masmédií a zabezpečujú dieťaťu prístup k informáciám a materiálom z rôznych vnútroštátnych a medzinárodných zdrojov, predovšetkým k takým, ktoré sa usilujú o rozvoj sociálneho, duchovného a mravného blaha dieťaťa a tiež jeho telesného a duševného zdravia. Za týmto účelom štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, podporujú:

- a) masmédiá pri šírení informácií a materiálov, ktoré sú pre dieťa sociálne a kultúrne prospešné a ktoré zodpovedajú duchu článku 29 tohto Dohovoru,

- b) medzinárodnú spoluprácu pri vytváraní, výmene a šírení takýchto informácií a materiálov z rôznych kultúrnych, vnútroštátnych a medzinárodných zdrojov,
- c) tvorbu a šírenie kníh pre deti,
- d) masmédiá, aby venovali osobitnú pozornosť jazykovým potrebám detí patriacich k menšinovej skupine alebo domorodých detí,
- e) vypracovanie zodpovedajúcich zásad ochrany dieťaťa pred informáciami a materiálmi škodlivými pre jeho blaho, s prihliadnutím na ustanovenia článkov 13 a 18 tohto Dohovoru.

Článok 18

1. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, vynaložia všetko úsilie na to, aby zabezpečili uznanie princípu, že obaja rodičia majú spoločnú zodpovednosť za výchovu a rozvoj dieťaťa. Rodičia, prípadne zákonní zástupcovia a zástupkyne nesú prvoradú zodpovednosť za výchovu a rozvoj dieťaťa. Základným zmyslom ich starostlivosti bude pritom najlepší záujem dieťaťa.
2. Za účelom zaručenia a podpory práv ustanovených týmto Dohovorom poskytujú štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, rodičom a zákonným zástupcom potrebnú pomoc pri plnení ich úlohy výchovy detí a zabezpečujú rozvoj inštitúcií, zariadení a služieb starostlivosti o deti.
3. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, vykonávajú všetky potrebné opatrenia na to, aby sa zabezpečilo právo detí pracujúcich rodičov využívať služby a zariadenia starostlivosti o deti, ktoré sú pre ne určené.

Článok 19

1. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, vykonávajú všetky potrebné zákonodarné, správne, so cialne a výchovné opatrenia na ochranu detí pred akýmkoľvek telesným alebo duševným násilím, poškodením alebo zneužívaním, zanedbávaním alebo nedbalým zaobchádzaním, týraním alebo vykorisťovaním vrátane sexuálneho zneužívania, pokiaľ sú v starostlivosti jedného alebo oboch rodičov, zákonných zástupcov alebo akýchkoľvek iných osôb starajúcich sa o dieťa.
2. Tieto ochranné opatrenia zahŕňajú podľa potreby účinné postupy na vytváranie sociálnych programov

zameraných na poskytnutie nevyhnutnej podpory dieťaťu a tým, ktorí sa o dieťa starajú. Tieto opatrenia zahŕňajú aj iné formy prevencie a zisťovanie, oznamovanie, postúpenie, vyšetrovanie, riešenie a následné sledovanie uvedených prípadov zlého zaobchádzania s deťmi a v prípade nutnosti, uplatnenie súdnych prostriedkov.

Článok 20

1. Dieťa dočasne alebo trvalo zbavené svojho rodinného prostredia alebo dieťa, ktoré s ohľadom na jeho najlepšie záujmy nemôže byť ponechané v tomto prostredí, má právo na osobitnú ochranu a pomoc poskytovanú štátom.
2. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, zabezpečia takému dieťaťu v súlade so svojimi vnútroštátnymi zákonmi náhradnú starostlivosť.
3. Táto starostlivosť môže okrem iného zahŕňať pestúnsku starostlivosť, inštitút „kafala“ podľa islamského práva, osvojenie a v nevyhnutných prípadoch umiestnenie do vhodného zariadenia starostlivosti o deti. Pri výbere riešenia je potrebné brať do úvahy potrebu kontinuity pri výchove dieťaťa a etnický, náboženský, kultúrny a jazykový pôvod dieťaťa.

Článok 21

Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru a ktoré uznávajú a/alebo povoľujú systém osvojenia, zabezpečia, aby sa v prvom rade bral do úvahy najlepší záujem dieťaťa, a:

- a) zabezpečia, aby osvojenie dieťaťa povoľovali len na to kompetentné orgány, ktoré v súlade s platným právom a predpismi a na základe všetkých zodpovedajúcich a spoľahlivých informácií rozhodnú, že osvojenie je prípustné vzhľadom na postavenie dieťaťa voči rodičom, príbuzným a zákonným zástupcom a že, ak sa to vyžaduje, dotknuté osoby dali vedomý súhlas na osvojenie po takom prejednaní, ktoré sa môže ukázať ako potrebné,
- b) uznávajú, že osvojenie v cudzej krajine možno považovať za náhradný spôsob starostlivosti o dieťa, pokiaľ dieťa nemožno odovzdať do výchovy v pestúnskej alebo osvojiteľskej rodine alebo nie je možné sa o dieťa iným vhodným spôsobom postarať v krajine jeho pôvodu,
- c) zabezpečia, aby dieťa osvojené v inej krajine využívalo rovnaké záruky a práva, ktoré by platili v prípade osvojenia vo vlastnej krajine,

- d) vykonajú všetky opatrenia potrebné na zabezpečenie toho, aby osvojenie v cudzej krajine nevedlo k neoprávnenému finančnému zisku zúčastnených osôb,
- e) podporujú v nevyhnutných prípadoch ciele tohto článku uzavieraním dvojstranných alebo mnohostranných dohôd alebo zmlúv a v ich rámci sa usilujú o to, aby umiestnenie dieťaťa do starostlivosti v inej krajine uskutočňovali kompetentné úrady alebo orgány.

Článok 22

1. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, vykonávajú opatrenia potrebné na zabezpečenie toho, aby dieťa žiadajúce o priznanie postavenia utečenca alebo utečenky alebo ktoré sa v súlade s platným medzinárodným alebo vnútroštátnym právom a predpismi považuje za utečenca alebo utečenkú, či už je v sprievode svojich rodičov, iných osôb alebo bez sprievodu, dostalo potrebnú ochranu a humanitárnu pomoc pri využívaní práv stanovených týmto Dohovorom a inými dokumentmi v oblasti medzinárodného humanitárneho práva a ľudských práv, ktorého sú uvedené štáty zmluvnými stranami.
2. Za týmto účelom štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, podľa vlastného uváženia podporujú spoluprácu pri úsilí Organizácie Spojených národov a iných príslušných medzivládnych alebo mimovládnych organizácií spolupracujúcich s Organizáciou Spojených národov s cieľom chrániť a pomáhať takýmto deťom a vyhľadávať rodičov alebo iných členov rodiny dieťaťa – utečenca alebo utečenky, v záujme získania informácií potrebných na opätovné spojenie dieťaťa s jeho rodinou. Ak nie je možné nájsť rodičov alebo iných členov rodiny, dieťaťu sa poskytuje rovnaká ochrana ako každému inému dieťaťu, ktoré je z akéhokoľvek dôvodu trvale alebo prechodne zbavené svojej rodiny, ako to stanovuje tento Dohovor.

Článok 23

1. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, uznávajú, že dieťa s telesným alebo duševným zdravotným znevýhodnením má žiť a tešiť sa plnému a riadnemu životu v podmienkach zabezpečujúcich dôstojnosť, podporujúcich sebadôveru a umožňujúcich aktívnu účasť dieťaťa v spoločnosti.
2. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, uznávajú právo dieťaťa so zdravotným znevýhodnením na

osobitnú starostlivosť a podľa svojich možností podporujú a zabezpečujú oprávnenému dieťaťu a osobám, ktoré sa oň starajú, požadovanú podporu a pomoc, o ktorú sú požiadané a ktorá zodpovedá stavu dieťaťa a situácii rodičov alebo iných osôb, ktoré sa o dieťa starajú.

3. Uznávajúc osobitné potreby dieťaťa so zdravotným znevýhodnením, sa pomoc v súlade s odsekom 2 poskytuje podľa možnosti bezplatne, s ohľadom na finančné zdroje rodičov alebo iných osôb, ktoré sa o dieťa starajú. Táto pomoc slúži na zabezpečenie účinného prístupu dieťaťa so zdravotným znevýhodnením k vzdelaniu, odbornej príprave, zdravotnej starostlivosti, rehabilitačnej starostlivosti, príprave na povolanie a možnostiam oddychu, a to spôsobom, ktorý vedie k dosiahnutiu čo najväčšieho zapojenia dieťaťa do spoločnosti a čo najvyššieho stupňa rozvoja osobnosti vrátane kultúrneho a duchovného rozvoja dieťaťa.

4. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, v duchu medzinárodnej spolupráce podporujú výmenu zodpovedajúcich informácií v oblasti preventívnej zdravotnej starostlivosti a medicínskeho, psychologického a funkčného ošetrovania detí so zdravotným znevýhodnením vrátane šírenia a prístupu k informáciám o metódach rehabilitácie, výchovy a odbornej prípravy, aby tak štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, mohli zlepšovať svoje možnosti a znalosti a prehĺbiť tak svoje skúsenosti v týchto oblastiach. V tomto smere sa berie osobitný ohľad na potreby rozvojových krajín.

Článok 24

1. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, uznávajú právo dieťaťa na dosiahnutie najvyššej možnej úrovne zdravotného stavu a na využívanie liečebných a rehabilitačných zariadení. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, sa usilujú o zabezpečenie toho, aby žiadne dieťa nebolo pozbavené svojho práva na prístup k takýmto službám zdravotnej starostlivosti.

2. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, dbajú na plné uskutočňovanie tohto práva a predovšetkým prijímajú potrebné opatrenia:

- na znižovanie dojčenskej a detskej úmrtnosti,
- na zabezpečenie nevyhnutnej lekárskej pomoci a zdravotnej starostlivosti pre všetky deti s dôrazom na rozvoj základnej lekárskej starostlivosti,
- na boj s chorobami a podvýživou v rámci zá-

kladnej lekárskej starostlivosti, okrem iného tiež využívaním bežne dostupných technológií a poskytovaním dostatočne výživnej stravy a čistej pitnej vody, pričom sa berie ohľad na nebezpečenstvá a riziká znečistenia životného prostredia,

d) na poskytnutie vhodnej starostlivosti matkám pred pôrodom a po narodení dieťaťa,

e) na zabezpečenie informovania, prístupu k základnému vzdelaniu a podpory využívania základných poznatkov pre všetkých členov spoločnosti, predovšetkým rodičov a detí, o zdraví a výžive detí, výhodách dojčenia, hygiene, sanitárnych podmienkach prostredia a o predchádzaní úrazom.

f) na rozvoj osvety a služieb v oblasti preventívnej zdravotnej starostlivosti, poradenstva pre rodičov a výchovy k plánovanému rodičovstvu.

3. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, vykonávajú všetky účinné a potrebné opatrenia s cieľom odstrániť zaužívané postupy, ktoré ohrozujú zdravie detí.

4. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, sa zaväzujú podporovať medzinárodnú spoluprácu s cieľom postupne dosiahnuť plné vykonávanie práva uznaného v tomto článku. V tomto smere sa berie osobitný ohľad na potreby rozvojových krajín.

Článok 25

Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, uznávajú právo dieťaťa, umiestneného príslušným orgánmi do náhradného zariadenia za účelom starostlivosti, ochrany alebo liečenia telesného alebo duševného zdravia, na pravidelné hodnotenie a kontrolu poskytovanej opatery a všetkých ďalších okolností spojených s jeho umiestnením.

Článok 26

1. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, uznávajú právo každého dieťaťa na výhody sociálneho zabezpečenia vrátane sociálneho poistenia a prijímajú nevyhnutné opatrenia na dosiahnutie plného vykonávania tohto práva v súlade s vnútroštátnym právom.

2. Tieto výhody sa podľa situácie poskytujú s ohľadom na zdroje a možnosti dieťaťa a osôb, ktoré sa oň starajú, ako aj s ohľadom na všetky ďalšie hľadiská, ktoré sú spojené so žiadosťou o poskytnutie týchto výhod podanou dieťaťom alebo v prospech dieťaťa.

Článok 27

- Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, uznávajú právo každého dieťaťa na životnú úroveň primeranú jeho telesnému, duševnému, duchovnému, mravnému a sociálnemu rozvoju.
- Rodič, rodičia alebo iné osoby, ktoré sa o dieťa starajú, nesú v rámci svojich schopností a finančných možností prvoradú zodpovednosť za zabezpečenie životných podmienok nevyhnutných pre rozvoj dieťaťa.
- Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, prijímajú v súlade s podmienkami daného štátu a v rámci svojich možností opatrenia potrebné na poskytovanie pomoci rodičom a iným osobám, ktoré sa o dieťa starajú, na vykonávanie tohto práva a v prípade potreby poskytujú materiálnu pomoc a podporné programy, predovšetkým v oblasti zabezpečenia potravín, oblečenia a bývania.
- Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, prijímajú všetky opatrenia nevyhnutné na zabezpečenie obnovy starostlivosti o dieťa zo strany rodičov alebo iných osôb, ktoré nesú za dieťa finančnú zodpovednosť, či už na území štátu, ktorý je zmluvnou stranou Dohovoru, alebo v zahraničí. Predovšetkým v tých prípadoch, keď osoba finančne zodpovedná za dieťa žije v inom štáte než dieťa, podporujú štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, prístup k medzinárodným dohodám, uzatváranie takýchto dohôd alebo iné vhodné opatrenia.

Článok 28

- Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, uznávajú právo dieťaťa na vzdelanie a s cieľom postupného vykonávania tohto práva a na základe rovnosti príležitostí predovšetkým:
 - zavádzajú pre všetky deti bezplatné a povinné základné vzdelanie,
 - podporujú rozvoj rôznych foriem stredného vzdelania vrátane všeobecného a odborného vzdelania, sprístupňujú tieto formy vzdelania pre každé dieťa a prijímajú iné vhodné opatrenia, ako je zavádzanie bezplatného vzdelania a v prípade potreby poskytovanie finančnej podpory,
 - všetkými vhodnými prostriedkami sprístupňujú vysokoškolské vzdelanie pre všetkých podľa ich schopností,
 - sprístupňujú všetkým deťom informácie a po-

radenstvo v oblasti vzdelania a odbornej prípravy na povolanie,

e) prijímajú opatrenia na podporu pravidelnej školskej dochádzky a na zníženie počtu detí, ktoré nedokončia školskú dochádzku.

2. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, vykonávajú všetky opatrenia nevyhnutné na to, aby sa disciplína v školách zabezpečovala spôsobom zlučiteľným s ľudskou dôstojnosťou dieťaťa a v súlade s týmto Dohovorom.

3. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, rozvíjajú a podporujú medzinárodnú spoluprácu v záležitostiach týkajúcich sa vzdelania, predovšetkým s cieľom prispieť k odstráneniu nevedomosti a ngramotnosti vo svete a s cieľom uľahčiť prístup k vedecko-technickým poznatkom a moderným metódam výučby. V tomto smere sa berie osobitný ohľad na potreby rozvojových krajín.

Článok 29

- Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, sa zhodujú, že výchova dieťaťa má smerovať k:
 - rozvíjaniu osobnosti dieťaťa, jeho nadania a duševných aj telesných schopností v čo najväčšej miere,
 - rozvíjaniu úcty k ľudským právam, základným slobodám a k princípom stanoveným v Charte Organizácie Spojených národov,
 - rozvíjaniu úcty k rodičom, k vlastnej kultúrnej identite, jazyku a hodnotám, k národným hodnotám krajiny, v ktorej dieťa žije aj krajiny, z ktorej pochádza a k civilizáciám odlišným od svojej vlastnej,
 - príprave dieťaťa na zodpovedný život v slobodnej spoločnosti v duchu porozumenia, mieru, znášanlivosti, rodovej rovnosti a priateľstva medzi všetkými národmi, etnickými, národnostnými a náboženskými skupinami a osobami domorodého pôvodu,
 - rozvíjaniu úcty k prírodnému prostrediu.
- Žiadna časť tohto článku alebo článku 28 sa nesmie vykladať tak, aby obmedzovala slobodu jednotlivcov a organizácií zriaďovať a riadiť výchovné inštitúcie. Za všetkých okolností je však potrebné zabezpečiť dodržiavanie princípov ustanovených v odseku 1 tohto článku a požiadaviek, aby vzdelanie poskytované týmito inštitúciami zodpovedalo minimálnym normám stanoveným štátom.

Článok 30

V štátoch, v ktorých existujú etnické, náboženské alebo jazykové menšiny alebo osoby domorodého pôvodu, sa nesmie dieťaťu patriacemu k takejto menšine alebo domorodému obyvateľstvu odopierať používať vlastnú kultúru, vyznávať a praktikovať svoje vlastné náboženstvo alebo používať svoj vlastný jazyk spoločne s príslušníkmi a príslušníkmi svojej skupiny.

Článok 31

1. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, uznávajú právo dieťaťa na odpočinok a voľný čas, právo venovať sa hre a oddychovej činnosti zodpovedajúcej jeho veku, ako aj slobodne sa zúčastňovať kultúrneho života a umeleckej činnosti.
2. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, uznávajú a zabezpečujú právo dieťaťa na všestrannú účasť na kultúrnom a umeleckom živote a podporujú vytváranie primeraných a rovných príležitostí na kultúrne, umelecké a oddychové činnosti a trávenie voľného času.

Článok 32

1. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, uznávajú právo dieťaťa na ochranu pred hospodárskym vykorisťovaním a pred vykonávaním akejkoľvek práce, ktorá môže byť pre dieťa nebezpečná, ktorá môže brániť jeho vzdelávaniu alebo ktorá môže škodiť zdraviu dieťaťa alebo jeho telesnému, duševnému, duchovnému, mravnému alebo sociálnemu rozvoju.
2. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, prijímajú zákonodarné, správne, sociálne a výchovné opatrenia na zabezpečenie vykonávania tohto článku. Za týmto účelom a s ohľadom na príslušné ustanovenia iných medzinárodných dokumentov stanovujú štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, predovšetkým:
 - a) najnižšiu vekovú hranicu alebo hranice pre vstup do zamestnania,
 - b) zodpovedajúcu úpravu pracovného času a podmienok zamestnania,
 - c) zodpovedajúce pokuty alebo iné sankcie na účinné zabezpečenie plnenia tohto článku.

Článok 33

Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, prijímajú všetky nevyhnutné opatrenia vrátane zákonodarných, správnych, sociálnych a kultúrnych opatrení na ochranu detí pred nezákonným užívaním narkotických a psycho-

tropných látok definovaných príslušnými medzinárodnými zmluvami a s cieľom zabrániť využívaniu detí pri nezákonnej výrobe a obchodovaní s týmito látkami.

Článok 34

Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, sa zaväzujú chrániť dieťa pred všetkými formami sexuálneho vykorisťovania a sexuálneho zneužívania. Za týmto účelom prijímajú nevyhnutné vnútroštátne, dvojstranné a mnohostranné medzinárodné opatrenia zabraňujúce:

- a) navádzaniu alebo donucovaniu detí k akejkoľvek nezákonnej sexuálnej činnosti,
- b) zneužívaniu detí na prostitúciu alebo na iné nezákonné sexuálne praktiky,
- c) zneužívaniu detí na pornografiu a výrobu pornografických materiálov.

Článok 35

Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, prijímajú všetky nevyhnutné vnútroštátne, dvojstranné a mnohostranné opatrenia zabraňujúce únosom detí, predávaniu detí a obchodovaniu s nimi za akýkoľvek účelom a v akejkoľvek podobe.

Článok 36

Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, chránia dieťa pred všetkými ostatnými formami vykorisťovania, akýmkoľvek spôsobom škodiacim blahu dieťaťa.

Článok 37

Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, zabezpečia, aby:

- a) žiadne dieťa nebolo podrobené mučeniu alebo inému krutému, neludskému alebo ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestaniu. Za trestné činy spáchané osobami mladšími ako osemnásť rokov sa nebude ukladať trest smrti ani trest odňatia slobody na doživotie bez možnosti prepustenia na slobodu,
- b) žiadne dieťa nebolo nezákonne alebo svojvoľne pozbavené slobody. Zatknutie, zadržanie alebo uväznenie dieťaťa sa vykonáva v súlade so zákonom a používa sa len ako krajné opatrenie a na najkratší potrebný čas,
- c) s každým dieťaťom pozbaveným slobody sa zaobchádzalo s ľudskosťou a s úctou k vrodenej dôstojnosti človeka a spôsobom, ktorý berie ohľad na potreby osoby daného veku. Predov-

Článok 40

1. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, uznávajú právo dieťaťa obvineného, obžalovaného alebo uznaného za vinné z porušenia trestného práva na také zaobchádzanie, ktoré rozvíja zmysel dieťaťa pre dôstojnosť a česť, ktoré znovu posilňuje úctu dieťaťa k ľudským právam a základným slobodám iných a berie ohľad na vek dieťaťa, napomáha znovuzачleneniu sa dieťaťa a zaujatiu prospešnej úlohy v spoločnosti.
2. Za tým účelom a s ohľadom na príslušné ustanovenia medzinárodných právnych dokumentov štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, predovšetkým zabezpečujú, aby:

- a) žiadne dieťa nebolo podozrivé, obvinené alebo uznané za vinné z porušenia trestného práva za konanie alebo opomenutie, ktoré nebolo v čase spáchania zakázané vnútroštátnym alebo medzinárodným právom,
- b) každé dieťa podozrivé alebo obvinené z porušenia trestného práva malo prinajmenšom tieto nasledujúce záruky:
 - i) byť považované za nevinné, dokým mu nie je podľa zákona preukázaná vina,
 - ii) byť neodkladne a priamo informované o obvineniach vznesených proti nemu a v prípade potreby prostredníctvom jeho rodičov či zákonných zástupcov a mať právnu alebo inú vhodnú pomoc pri príprave a prednesení vlastnej obhajoby,
 - iii) aby o jeho záležitosti bez odkladu rozhodol príslušný, nezávislý a nestranný úrad alebo súdny orgán v spravodlivom procese podľa zákona a za prítomnosti právneho zástupcu alebo inej zodpovednej osoby a v prítomnosti jeho rodičov alebo zákonných zástupcov, iba ak by si najlepšie záujmy dieťaťa vyžadovali inak, predovšetkým s prihliadnutím na jeho vek alebo postavenie jeho rodičov či zákonných zástupcov,
 - iv) aby nebolo nútené vypovedať alebo priznávať vinu, aby sa mohlo oboznámiť s výpoveďami svedkov buď priamo alebo prostredníctvom iných a aby sa zabezpečila rovnoprávna účasť svedkov obhajoby a hodnotenie ich výpovedí,

šetkým musí byť každé takéto dieťa umiestnené oddelene od dospelých, iba ak by si najlepšie záujmy dieťaťa vyžadovali inak a s výnimkou závažných okolností musí mať právo udržiavať styk so svojou rodinou prostredníctvom korešpondencie a návštev,

- d) každé dieťa pozbavené slobody malo právo okamžitého prístupu k právnej alebo inej zodpovedajúcej pomoci, ako aj právo odvolávať sa na súd alebo iný oprávnený, nezávislý a nestranný orgán proti rozhodnutiu o odňatí slobody a v každom takom prípade právo na prijatie neodkladného rozhodnutia.

Článok 38

1. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, sa zaväzujú uznávať a zabezpečovať dodržovanie pravidiel medzinárodného humanitárneho práva, ktoré sa na ne vzťahujú v prípade ozbrojených konfliktov a ktoré sa dotýkajú dieťaťa.
2. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, vykonávajú všetky možné opatrenia s cieľom zabezpečiť, aby sa osoby, ktoré nedosiahli vek pätnástich rokov, priamo nezúčastňovali bojových akcií.
3. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, sa zdržujú povolávania osôb mladších ako pätnásť rokov do svojich ozbrojených síl. Pri povolávaní osôb, ktoré dosiahli vek pätnásť rokov, ale mladších ako osemnásť rokov, uprednostňujú staršie osoby.
4. V súlade so svojimi záväzkami podľa medzinárodného humanitárneho práva k ochrane civilného obyvateľstva počas ozbrojených konfliktov prijímajú štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, všetky vykonateľné opatrenia s cieľom zabezpečiť ochranu a starostlivosť pre deti postihnuté ozbrojeným konfliktom.

Článok 39

Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, prijímajú všetky nevyhnutné opatrenia na podporu telesného a duševného zotavenia a sociálneho znovuzачlenenia dieťaťa, ktoré je obeťou akejkoľvek formy zanedbania, vykorisťovania alebo zneužívania, mučenia alebo akejkoľvek inej formy krutého, neludského či ponižujúceho zaobchádzania a trestania alebo ozbrojeného konfliktu. Takéto zotavenie a znovuzачlenenie sa uskutočňuje v mieste a prostredí podporujúcim zdravie, sebaúctu a dôstojnosť dieťaťa.

ČASŤ II

Článok 42

Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, sa zaväzujú s využitím zodpovedajúcich prostriedkov široko informovať o zásadách a ustanoveniach tohto Dohovoru tak medzi dospelými, ako aj medzi deťmi.

Článok 43

1. Za účelom zisťovania pokroku dosiahnutého štátmi, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, pri plnení záväzkov prijatých týmto Dohovorom sa zriaďuje Výbor pre práva dieťaťa, ktorý vykonáva nižšie uvedené funkcie.
2. Výbor sa skladá z desiatich odborníkov a odborníkov vysokých morálnych hodnôt a uznávaných schopností v oblasti, ktorá je predmetom tohto Dohovoru. Členky a členov výboru volia štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, z radov ich štátnych príslušníkov a príslušníkov a vykonávajú túto funkciu ako súkromné osoby, pričom sa berie ohľad na spravodlivé geografické rozdelenie a na zastúpenie hlavných právnych systémov.
3. Členky a členovia výboru sú volení tajným hlasovaním zo zoznamu osôb nominovaných štátmi, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru. Každý štát, ktorý je zmluvnou stranou Dohovoru, môže nominovať jednu osobu spomedzi svojich štátnych príslušníkov a príslušníkov.
4. Prvé voľby do výboru sa konajú najneskôr do šiestich mesiacov odo dňa nadobudnutia platnosti tohto Dohovoru a potom každé dva roky. Najneskôr štyri mesiace pred dátumom konania každých volieb generálny tajomník Organizácie Spojených národov listom vyzve štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, aby do dvoch mesiacov predložili svoje nominácie. Generálny tajomník následne pripraví zoznam všetkých nominovaných osôb v abecednom poriadku a s udaním štátu, ktoré tieto osoby nominovali, a predloží ho štátom, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru.
5. Voľby sa konajú na zasadaniach štátov, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, zvolaných generálnym tajomníkom v sídle Organizácie Spojených národov. Na týchto zasadaniach, na ktorých dve tretiny štátov, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, tvoria kvórum, sú do výboru zvolené tie osoby, ktoré dostanú najväčší počet hlasov a absolútnu väčšinu hlasov prítomných a hlasujúcich zástupcov a zástupkyň štátov, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru.

Článok 41

Niž v tomto Dohovore nemá vplyv na akékoľvek ustanovenia, ktoré vo väčšej miere napomáhajú vykonávaniu práv dieťaťa a ktoré môžu byť obsiahnuté:

- a) v právnom poriadku štátu, ktorý je zmluvnou stranou alebo
- b) v medzinárodnom práve, ktoré je pre taký štát záväzné.

6. Členky a členovia výboru sa volia na obdobie štyroch rokov. Ak je odstupujúca členka alebo odstupujúci člen opäť nominovaný, možno ich opätovne zvoliť. Funkčné obdobie piatich členiek alebo členov výboru zvolených v prvých voľbách uplynie koncom druhého roka. Hneď po prvých voľbách mená týchto piatich členiek alebo členov vyžrebuje predsedajúci zhromaždenia.
7. Ak člen alebo členka výboru zomrie alebo odstúpi, alebo oznámi, že z akéhokoľvek dôvodu nemôže ďalej plniť svoje povinnosti vo výbore, štát, ktorý je zmluvnou stranou Dohovoru, ktorá ho alebo ju kandidovala, vymenuje iného svojho občana alebo inú svoju občianku, aby so súhlasom vykonávali funkciu po zvyšok funkčného obdobia.
8. Výbor vypracuje vlastný rokovací poriadok.
9. Výbor volí svoje funkcionárky a funkcionárov na obdobie dvoch rokov.
10. Zasadania výboru sa za bežných okolností konajú v sídle Organizácie Spojených národov alebo v inom vhodujúcom mieste, pokiaľ tak rozhodne výbor. Výbor sa pravidelne schádza raz ročne. Dobu trvania zasadania výboru určujú a v prípade potreby kontrolujú štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, na svojom zasadnutí a so súhlasom Valného zhromaždenia.
11. Generálny tajomník Organizácie Spojených národov poskytne personál, zariadenie a priestory potrebné pre účinné vykonávanie funkcie Výboru podľa tohto Dohovoru.
12. So súhlasom Valného zhromaždenia dostanú členky a členovia výboru vytvoreného podľa tohto Dohovoru odmenu z prostriedkov Organizácie Spojených národov za podmienok, o ktorých rozhodne Valné zhromaždenie.

Článok 44

1. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, sa zaväzujú predkladať prostredníctvom generálneho tajomníka Organizácie Spojených národov správy o opatreniach, ktoré prijali na uskutočnenie práv uznaných v tomto Dohovore a o dosiahnutom pokroku pri používaní týchto práv:
 - a) do dvoch rokov od nadobudnutia platnosti Dohovoru pre dotýčný štát,
 - b) potom každých päť rokov.
2. V správach podľa tohto článku sa použije na prípadné skutočnosti a ťažkosti, ktoré sa týkajú stupňa plnenia záväzkov podľa tohto Dohovoru. Správy takisto obsahujú informácie dostatočné na to, aby sa zabezpečil úplný prehľad výboru o vykonávaní Dohovoru v príslušnej krajine.

na základe článkov 44 a 45 tohto Dohovoru. Tieto návrhy a všeobecné odporúčania sa postupujú dotknutému štátu, ktorý je zmluvnou stranou Dohovoru, a oznamujú Valnému zhromaždeniu zároveň s prípadnými pripomienkami štátov, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru.

ČASŤ III

Článok 46

Tento Dohovor je otvorený na podpis všetkým štátom.

Článok 47

Tento Dohovor podlieha ratifikácii. Ratifikačné listiny sa ukladajú u generálneho tajomníka Organizácie Spojených národov.

Článok 48

Tento Dohovor zostáva otvorený na pristúpenie všetkým štátom. Listiny o pristúpení sa ukladajú u generálneho tajomníka Organizácie spojených národov.

Článok 49

1. Tento Dohovor nadobudne platnosť tridsiatym dňom po dátume uloženia dvadsiatej ratifikačnej listiny alebo listiny o pristúpení u generálneho tajomníka Organizácie Spojených národov.
2. Pre každý štát, ktorý Dohovor ratifikoval alebo k nemu pristúpil po uložení dvadsiatej ratifikačnej listiny alebo listiny o pristúpení, nadobudne Dohovor platnosť tridsiatym dňom po uložení jeho vlastnej ratifikačnej listiny alebo listiny o pristúpení.

Článok 50

1. Ktorýkoľvek štát, ktorý je zmluvnou stranou Dohovoru, môže navrhnúť zmenu Dohovoru a predložiť ju generálnemu tajomníkovi Organizácie Spojených národov. Generálny tajomník potom oboznámi s pozměnovacím návrhom štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, a požiada ich, aby mu oznámili, či súhlasia so zvolaním konferencie štátov, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, s cieľom posúdiť a hlasovať o návrhoch. Generálny tajomník zvolá túto konferenciu pod záštitou Organizácie Spojených národov, ak sa do štyroch mesiacov od dátumu oznámenia vysloví aspoň tretina štátov pre jej usporiadanie. Akákoľvek zmena prijatá väčšinou štátov, ktoré sú zmluvnou

stranou Dohovoru, prítomných a hlasujúcich na konferencii sa predloží Valnému zhromaždeniu Organizácie Spojených národov na schválenie.

2. Zmena odsúhlasená na základe odseku 1 tohto článku nadobudne platnosť, ak ju schváli Valné zhromaždenie Spojených národov a ak bude prijatá dvojtretinovou väčšinou hlasov štátov, ktoré sú zmluvnou stranou tohto Dohovoru.
3. Keď zmena nadobudne platnosť, stáva sa záväznou pre štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, ktoré ho prijali. Ostatné štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, sú naďalej viazané len ustanoveniami tohto Dohovoru a ktorýmikoľvek predchádzajúcimi zmenami, ktoré prijali.

Článok 51

1. Generálny tajomník Organizácie Spojených národov prijíma a rozosiela všetkým štátom text pripomienok, ktoré štáty uviedli pri ratifikácii alebo pristúpení k Dohovoru.
2. Výhrada nezlučiteľná s predmetom a účelom tohto Dohovoru sa nepripúšťa.
3. Výhrady môžu byť kedykoľvek odvolané oznámením zaslaným generálnemu tajomníkovi Organizácie Spojených národov, ktorý o tom informuje všetky štáty. Takéto oznámenie nadobúda účinnosť dňom, kedy bolo doručené generálnemu tajomníkovi.

Článok 52

Štát, ktorý je zmluvnou stranou Dohovoru, môže tento Dohovor vypovedať písomným oznámením generálnemu tajomníkovi Organizácie Spojených národov. Vypovedanie nadobudne účinnosť jeden rok odo dňa, kedy bolo doručené generálnemu tajomníkovi.

Článok 53

Tento Dohovor bude uložený u generálneho tajomníka Organizácie Spojených národov.

Článok 54

U generálneho tajomníka Spojených národov bude uložený originál tohto Dohovoru, ktorého anglické, arabské, čínske, francúzske, ruské a španielske znenie má rovnakú platnosť. Na dôkaz toho podpísaní splnomocnenci, ktorí sú na to riadne poverení svojimi vládami, podpísali tento Dohovor.

Slovník ľudských práv

Poznámka: Výrazy zo slovníka sú v texte publikácie vyznačené tučným písmom.

Vyrovňavacie opatrenia: Opatrenia prijaté vládou alebo súkromnou inštitúciou, ktoré naprávajú istú diskrimináciu v oblasti vzdelania alebo zamestnávania z minulosti.

Africká charta ľudských práv a práv národov: Regionálna zmluva o ľudských právach pre africký kontinent, prijatá v roku 1981 Organizáciou africkej jednoty (OAU).

Americký dohovor o ľudských právach: Zmluva o ľudských právach, prijatá v roku 1969 Organizáciou amerických štátov (OAS). Zahŕňa štáty Severnej, Strednej a Južnej Ameriky.

Kodifikácia, kodifikovať: Proces vytvárania písomnej podoby zákonov alebo práv.

Kolektívne práva: Práva skupiny na ochranu svojich záujmov a svojej totožnosti. Nazývajú sa aj „práva tretej generácie“.

Pakt: Záväzná dohoda medzi štátmi. Používa sa v rovnakom význame ako **dohovor** a **zmluva**. Medzi najdôležitejšie medzinárodné pakty o ľudských právach patrí **Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach** (ICCPR) a **Medzinárodný pakt o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach** (ICESR). Obe zmluvy boli prijaté v roku 1966 a **nadobudli platnosť** v roku 1976.

Dohovor: Záväzná dohoda medzi štátmi. Používa sa v rovnakom význame ako **zmluva** a **pakt**. Dohovor je silnejším právnym nástrojom než **deklarácia**, pretože je právne záväzný pre štáty, ktoré ho **ratifikovali**. Ak napríklad Valné zhromaždenie OSN prijme dohovor, zároveň tým vytvorí medzinárodné normy, smernice a zákony. Po prijatí dohovoru Valným zhromaždením OSN ho **členské štáty** môžu **ratifikovať**, čím sa stáva medzinárodným právnym dokumentom.

Dohovor o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien (CEDAW) (prijatý v roku 1979, **nadobudol platnosť** v roku 1981): Prvý právne záväzný dokument, ktorý zakazuje diskrimináciu žien a zaväzuje štáty prijať **vyrovňavacie opatrenia** s cieľom posilniť rovnoprávnosť žien.

Dohovor o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie (CERD) (prijatý v roku 1965, nadobudol platnosť v roku 1969): **Dohovor**, ktorý vymedzuje a zakazuje rasovú diskrimináciu.

Dohovor o zabránení a trestaní zločinu genocídy (prijatý v roku 1948, **nadobudol platnosť** v roku 1951): Medzinárodný **dohovor**, ktorý vymedzuje a zakazuje **genocídu**. Je to prvá medzinárodná **zmluva** Organizácie Spojených národov.

Dohovor o právach dieťaťa (CRC) (prijatý v roku 1989, **nadobudol platnosť** v roku 1990): Dohovor, ktorý vymedzuje v plnom rozsahu občianske, kultúrne, hospodárske, sociálne a politické práva pre deti.

Dohovor o právach osôb so zdravotným postihnutím (CRPD) (prijatý v roku 2006): Prvá medzinárodná zmluva potvrdzujúca ľudské práva ľudí s akýmkoľvek druhom znevýhodnenia vrátane telesného a psychosociálneho znevýhodnenia.

Rada Európy: Rada Európy bola založená roku 1949 a je prvou európskou medzivládnu organizáciou. V súčasnosti ju tvorí 47 členských štátov a zahŕňa v podstate celý európsky kontinent. Cieľom Rady Európy je rozvíjať spoločné demokratické a právne zásady na základoch Európskeho dohovoru o ľudských právach.

Deklarácia: Dokument, ktorý uvádza dohodnuté princípy a normy, avšak nie je právne záväzný. Na konferenciách Organizácie Spojených národov, akými boli napríklad Svetová konferencia o ľudských právach vo Viedni (1993) a na Svetová konferencia o ženách v Pekingu (1995), zvyčajne vznikajú dve zostavy deklarácií – jednu spíšu zástupcovia a zástupkyne vlád a druhú **mimovládne organizácie**. Valné zhromaždenie OSN často vydáva vplyvné, avšak právne nezáväzné deklarácie.

Deklarácia práv dieťaťa: Tento právne nezáväzný nástroj, ktorý bol prijatý Valným zhromaždením OSN v roku 1959, predkladá desať všeobecných princípov. Tieto princípy sa neskôr stali základom **Dohovoru o právach dieťaťa**, ktorý bol prijatý v roku 1989.

Nadobudnutie platnosti: Proces, ktorým sa **zmluva** stáva záväzne platnou pre ratifikujúce štáty. Zmluva nadobúda platnosť, keď ju **ratifikuje** minimálny potrebný počet zmluvných strán.

Európsky dohovor na zabránenie mučenia: Regionálna zmluva o ľudských právach, ktorú prijala Rada Európy v roku 1987. Cieľom tejto zmluvy je zabrániť rôznym porušeniam

práv ľudí, ktorí sú zadržíavaní štátnymi orgánmi v zariadeniach a inštitúciách, akými sú väznice, nápravno-výchovné zariadenia pre mladistvých, policajné stanice, utečenecké tábory alebo psychiatrické nemocnice.

Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd (ECHR, známy aj ako Európsky dohovor o ľudských právach): Regionálna zmluva o ľudských právach, ktorú prijala **Rada Európy** v roku 1950. Zmluvný stranami dohovoru sú všetky členské štáty Rady Európy. Od nových členov sa očakáva neodkladná ratifikácia dohovoru.

Európsky kultúrny dohovor (Priятý Radou Európy v roku 1954, **nadobudol platnosť** v roku 1955): Regionálna **zmluva**, ktorá ustanovuje oficiálny rámec aktivít Rady Európy v oblasti vzdelávania, kultúry, dedičstva, mládeže a športu. Európsky kultúrny dohovor dopĺňa **Európsky dohovor o ľudských právach** a jeho cieľom je ochraňovať Európsku kultúru a rozvíjať vzájomné porozumenie a rešpektovanie kultúrnej rozmanitosti medzi rôznymi ľuďmi a národmi.

Európska sociálna charta (priятá Radou Európy v roku 1962, revidovaná v roku 1996): Regionálna zmluva, ktorá zaručuje sociálne a hospodárske ľudské práva. Zmluva dopĺňa **Európsky dohovor o ľudských právach**, ktorý sa zaoberá predovšetkým občianskymi a politickými právami.

Rozvíjajúce sa schopnosti: Princíp zmienený v **Dohovore o právach dieťaťa**, ktorý navrhuje väčší rozsah vykonávania práv dieťaťa v súlade s dospievaním a rastúcimi rozumovými a duševnými schopnosťami dieťaťa.

Prvá generácia práv: Výraz označujúci všetky občianske a politické ľudské práva, napríklad právo na hlasovanie, vyjadrenie názoru, náboženstvo, zhromažďovanie, spravodlivý súdny proces a život. Tieto práva sú **kodifikované** predovšetkým v **Medzinárodnom pakte o občianskych a politických právach**. Tento výraz sa postupne prestáva používať v dôsledku možnej implikácie istej nadradenosti občianskych a politických práv nad **právami druhej generácie**, teda hospodárskymi a sociálnymi právami.

Formálne (inštitucionálne) vzdelávanie: Štruktúrovaný vzdelávací systém, ktorý zahŕňa všetky inštitúcie od základnej školy až po univerzitu vrátane špecializovaných programov technického a odborného výcviku.

Rod: Spoločensky podmienený výraz, ktorý vyjadruje roly, postoje, hodnoty a vzťahy mužov a žien. Kým pohlavie určuje príroda, rod je stanovený spoločnosťou a takmer vždy nadraduje postavenie mužov nad postavenie žien.

Ženevské dohovory: Súbor štyroch zmlúv, ktoré prijal Medzinárodný výbor Červeného kríža v roku 1949 v Ženeve vo Švajčiarsku. Tieto zmluvy revidujú a dopĺňajú pôvodné zmluvy prijaté v rokoch 1864 a 1929 a venujú sa zaobchádzaniu s chorými a zranenými vojakmi a námorníkmi, vojnovými zajatcami a civilistami na území ovládanom nepriateľom.

Genocída: Čin, ktorého úmyslom je zničiť celú národnostnú, etnickú, rasovú alebo náboženskú skupinu alebo jej časť.

Humanitárne právo: Súbor práv, ktorý je založený hlavne na Ženevských dohovoroch a chráni určité osoby počas ozbrojeného konfliktu, pomáha obetiam a obmedzuje spôsoby a prostriedky boja s cieľom minimalizovať ničenie, stratu ľudských životov a zbytočné utrpenie.

Rámec ľudských práv: Neustále sa rozvíjajúci a prepojený súbor medzinárodných právnych nástrojov, ktoré vymedzujú ľudské práva a zabezpečujú prostriedky na ich podporu a ochranu.

Nástroje ľudských práv: Akékoľvek vnútroštátne a medzinárodné formálne a písomné dokumenty, ktoré vykladajú práva na nezáväznom princípe (**deklarácia**) alebo **kodifikujú** práva a sú právne záväzné pre **ratifikujúce** štáty (**pakt, zmluva** alebo **dohovor**).

Neodňateľnosť: Výraz označujúci vlastnosť práv, ktoré patria všetkým ľuďom a nemôžu im byť za žiadnych okolností odňaté.

Nedeliteľnosť: Výraz označujúci rovnocenný význam každého ľudského práva. Žiadnej osobe nemôže byť upreté právo z dôvodu, že by bolo „menej dôležité“ alebo „nie celkom nevyhnutné“.

Informálne (neinštitucionálne) učenie sa: Celoživotný proces, počas ktorého každý človek získava postoje, hodnoty, schopnosti a vedomosti zo vzdelávacích podnetov a zdrojov vo svojom prostredí a z každodenných skúsenosti a zážitkov (napr. od rodiny a susedov, z knižnice a masmédií, v práci a počas hry).

Vzájomná podmienenosť: Výraz označujúci vzájomne sa dopĺňajúci systém ľudských práv. Vašu možnosť zúčastňovať sa na spravovaní napríklad priamo ovplyvňuje právo vyjadriť svoj vlastný názor, právo na vzdelanie a dokonca právo na základné životné potreby.

Medzivládne organizácie: Organizácie, ktorých činnosť koordinujú viaceré štáty. Niektoré medzivládne organizácie pôsobia na regionálnej úrovni (napr. **Rada Európy**, Organizácia africkej jednoty), iné majú podobu aliancií (napr. Organizá-

cia Severoatlantickej zmluvy, [NATO]) a niektoré sa zameriavajú na určitú vybranú oblasť (napr. **Svetová zdravotnícka organizácia** [WHO], Organizácia Spojených národov pre výchovu, vedu a kultúru[UNESCO]).

Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach (ICCPR) (Priятý v roku 1966, **nadobudol platnosť** v roku 1976): Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach vyhlasuje, že všetci ľudia majú rozmanité občianske a politické práva a stanovuje spôsoby, akými sa monitoruje dodržiavanie týchto práv členskými štátmi.

Medzinárodný pakt o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach: (ICESCR) (Priятý v roku 1966, **nadobudol platnosť** v roku 1976): Medzinárodný pakt o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach vyhlasuje, že všetci ľudia majú rozmanité ekonomické, sociálne a kultúrne práva.

Medzinárodná organizácia práce (ILO): Medzinárodná organizácie práce bola založená v roku 1919 ako súčasť Versaillskej mierovej zmluvy a v roku 1946 sa stala špecializovanou agentúrou Organizácie Spojených národov. Organizácia sa usiluje o zlepšenie pracovných podmienok a podporu sociálnej spravodlivosti. Za týmto účelom prijala niekoľko **dohovorov**, ktoré sa týkajú práv detí, predovšetkým detskej práce.

Členské štáty: Krajiny, ktoré sú členmi **medzivládnych organizácií** (napr. Organizácie Spojených národov, Rady Európy).

Neformálna výchova a vzdelávanie: Akékoľvek vedomé a plánované osobné a spoločenské vzdelávanie mimo formálneho vzdelávacieho systému, ktoré ktorého cieľom je rozvíjať široké spektrum poznatkov, schopností a spôsobilostí.

Mimovládne organizácie (MVO): Organizácie, ktoré sa nepodieľajú na vláde a ani vo vláde nemajú svoje zástupkyne alebo svojich zástupcov. Mimovládne organizácie monitorujú činnosti ľudskoprávných orgánov, napríklad Rady ľudských práv pri OSN a starostlivo sledujú dodržiavanie ľudských práv v rámci svojho mandátu. Niektoré majú podobu veľkých medzinárodných zoskupení (napr. Červený kríž, Amnesty International, Skauti), iné sú zas malými a miestnymi spolkami (napr. organizácia zastupujúca práva ľudí so zdravotným znevýhodnením v určitom meste alebo koalícia na obhajobu práv žien v utečeneckom tábore). Mimovládne organizácie významne ovplyvňujú politiku Organizácie Spojených národov a môžu jej oficiálne radiť.

Opčný protokol: Zmluva, ktorá upravuje a pozmeňuje inú zmluvu (napr. doplnením dodatočných postupov alebo opatrení). Nazýva sa „opčnou“, teda nepovinnou, pretože štát,

ktorý ratifikoval pôvodnú zmluvu, sa môže rozhodnúť, či ratifikuje zmeny navrhované protokolom alebo nie.

Opčný protokol o účasti detí v ozbrojených konfliktoch: Doplnenie **Dohovoru o právach dieťaťa** z roku 2000, ktoré zvyšuje najnižšiu vekovú hranicu pre účasť detí v ozbrojených konfliktoch z pôvodných pätnástich na osemnásť rokov.

Pozitívna diskriminácia: Pozri **Vyrovňavacie opatrenia**.

Ratifikácia, ratifikovať: Proces, ktorým zákonodarný zbor štátu potvrdzuje svoju účasť pri podpísovaní zmluvy. Formálny krok, ktorým sa štát zaväzuje po prijatí zmluvy dodržiavať jej ustanovenia.

Výhrada: Výnimky, ktoré členské štáty vznášajú voči **zmluve** (napr. ustanovenia, s ktorými nesúhlasia). Tieto výhrady však nesmú znehodnotiť základný význam a podstatu zmluvy.

Druhá generácia práv: Výraz odkazujúci na hospodárske, sociálne a kultúrne práva, napríklad na primeranú životnú úroveň, zdravotnú starostlivosť, bývanie a vzdelávanie. Tieto práva sú **kodifikované** predovšetkým v **Medzinárodnom pakte o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach**. Tento výraz sa postupne prestáva používať v dôsledku možnej implikácie istej nadradenosti občianskych a politických práv nad hospodárskymi a sociálnymi právami.

Tieňová správa: Neoficiálna správa pripravená inštitúciami alebo jednotlivcami zastupujúcimi občiansku spoločnosť, ktorá sa predkladá komisii monitorujúcej zmluvy o ľudských právach. Takéto správy zvyčajne vznášajú námietky alebo dopĺňajú oficiálnu povinnú správu o dodržiavaní a implementácii zmluvy.

Práva solidarity: Pozri **Kolektívne práva**.

Osobitná spravodajkyňa alebo **Osobitný spravodajca**: Osoba, ktorú vyberá orgán pre ľudské práva Organizácie Spojených národov a ktorá podáva správy o určitej téme (napr. o predaji detí, detskej prostitúcii a pornografii, násilí proti ženám) alebo o ľudskoprávnej situácii v určitej krajine.

Stereotyp: Zjednodušený a často podvedomý predpojatý názor na ľudí alebo pojmy, ktorý môže viesť k predsudkom a diskriminácii.

Práva tretej generácie: Pozri **Kolektívne práva**.

Zmluva: Oficiálna dohoda medzi štátmi, ktorá určuje a upravuje ich vzájomné povinnosti a záväzky. Používa sa v rovna-

kom význame ako **dohovor** a **pakt**. Potom, ako **členské štáty** ratifikujú zmluvu, ktorú prijalo Valné zhromaždenie Organizácie Spojených národov, články tejto zmluvy sa stávajú súčasťou jej vnútroštátnych právnych záväzkov.

UNICEF (Detský fond OSN): UNICEF je poverený Valným zhromaždením OSN chrániť práva detí, pomáhať pri uspokojovaní ich základných potrieb a podporovať možnosti ich plnohodnotného rozvoja. UNICEF sa riadi **Dohovorom o právach dieťaťa** a usiluje sa o upevnenie jeho významu v podobe stálych etických princípov a medzinárodných noriem správania voči deťom.

Univerzálnosť: Princíp, podľa ktorého majú všetky osoby vo všetkých krajinách a spoločnostiach na celom svete všetky ľudské práva.

Všeobecná deklarácia ľudských práv: Prijatá Valným zhromaždením OSN dňa 10. decembra 1948. Základný dokument, ktoré ustanovuje normy, smernice a zákony súvisiace s ľudskými právami. Deklaráciu sa zaviazali dodržiavať všetky členské štáty OSN. Jej pôvodný nezáväzný charakter sa v dôsledku rôznych uznávaných ustanovení zmenil a dnes sa o nej hovorí ako o právne záväznom dokumente na základe zvykového medzinárodného práva.

Svetová zdravotnícka organizácia (WHO): **Medzivládna organizácia** pod záštitou Organizácie Spojených národov, ktorá sa usiluje o celosvetovú podporu zdravia.

Xenofóbia: Strach z cudzincov a cudziniiek, osôb z iných krajín alebo z cudzích vecí. Xenofóbia môže viesť k diskriminácii, rasizmu, násiliu alebo dokonca ozbrojenému konfliktu namierenému proti cudzincom a cudzinkám.

Zdroje a literatúra

Poznámka: Nasledujúce odkazy poskytujú informácie o právach detí, v žiadnom prípade to však nie je úplný a vyčerpávajúci zoznam. Kapitola V uvádza zdroje a literatúru ku každej ľudskoprávnej téme.

Action Aid (Akčná pomoc): www.actionaid.org

Amnesty International: www.amnesty.org

Bernard van Leer Foundation (BVLF, Nadácia Bernadra van Leera): www.berardvanleer.org

Coalition to Stop the Use of Child Soldiers (CSC, Koalícia pre zastavenie používania detských vojakov): www.child-soldiers.org

Child Rights Information Network (CRIN, Sieť informácií o právach dieťaťa): www.crin.org

- Children as Partners Alliance (Aliancia Deti ako partneri): www.crin.org/childrenaspartners/
- Focal Point on Sexual Exploitation of Children (Zamerané na sexuálne zneužívanie detí): www.crin.org/organisations/vieworg.asp?id=725
- NGO Group for the Convention on the Rights of the Child (Mimovládna organizácia pre Dohovor o právach dieťaťa): www.crin.org/NGOGroupforCRC

Children's House (Detský dom): <http://child-abuse.com/childhouse/>

Clearinghouse on International Developments in Child, Youth and Family Policies (Organizácia pre medzinárodný rozvoj politik súvisiacich s deťmi, mládežou a rodinou): www.childpolicyintl.org

Childnet International (Medzinárodná detská sieť): www.childnet-int.org

Child Soldiers (Detskí vojaci): www.child-soldiers.org/home/

Child Workers in Asia (CWA, Pracujúce deti v Ázii): www.cwa.tnet.co.th

Compendium of Good Practises in Human Rights Education (Zoznam vhodných postupov pri výchove k ľudským právam): www.hrea.org/compendium

Council of Europe (Rada Európy): www.coe.int " www.coe.int

- Building Europe with and for Children (Budovanie Európy pre deti a s deťmi): www.coe.int/children
- Directorate of Youth and Sport (Riaditeľstvo pre mládež a šport): www.coe.int/youth
- Education for Democratic Citizenship (Výchova k demokratickému občianstvu): www.coe.int/t/dg4/education/edc/default_EN.asp?
- Human Rights Education Youth Resources (Zdroje pre výchovu mládeže k ľudským právam): www.coe.int/compass

Concerned for Working Children (CWC, Znepokojenie nad prácou detí): www.workingchild.org

Defence for Children International (DCI, Medzinárodná obrana detí): www.defenceforchildren.org

Enabling Education Network (Sieť pre umožňovanie vzdelávania): www.eenet.org.uk/

Eurobarometer: ec.europa.eu/public_opinion/index_en.htm

Euronet, The European Children's Network (Európska sieť detí): www.europeanchildrensnetwork.org

European Forum for Child Welfare (Európske fórum pre blaho detí): www.efcw.org

End Child Prostitution, Child Pornography and the Trafficking of Children for Sexual Purposes (Koniec detskej prostitúcie, detskej pornografii a obchodovaniu s deťmi na sexuálne účely): www.ecpat.net

Handicap International (Medzinárodná organizácia zdravotne znevýhodnených):

www.handicap-international.org/index.html

Human Rights Education Associates (Spolok pre výchovu a vzdelávanie k ľudským právam): www.hrea.org/

Human Rights Internet (Internet ľudských práv): www.hri.ca

Human Rights Information and Documentation System (Informačný a dokumentačný systém ľudských práv): www.huridocs.org/

Human Rights Watch (Hliadka ľudských práv): www.hrw.org

Human Rights Web (Web ľudských práv): www.hrweb.org

Institute for Research on Working Children (IREWOC, Inštitút pre výskum práce s deťmi): www.childlabour.net

International Catholic Child Bureau (BICE, Medzinárodný katolícky výbor pre deti): www.bice.org

International Labour Organization (ILO, Medzinárodná organizácia práce), International Programme for the Elimination of Child Labour (Medzinárodný program pre odstránenie detskej práce, ILO-IPEC): www.ilo.org

International Federation Terre des Hommes (IFTDH, Medzinárodná federácia ľudí Zeme): www.terredeshommes.org
 International Clearinghouse on Children, Youth and Media (Medzinárodná organizácia pre deti, mládež a médiá): www.nordicom.gu.se/clearinghouse.php
 Media Wise Trust (Asociácia Media Wise): www.mediawise.org.uk
 Minority Rights Group International (MRG, Medzinárodná skupina za práva menšín): www.minorityrights.org
 Ombudsman for Children in Norway (Detský ombudsman v Nórsku): www.barneombudet.no
 Open Society Institute (Inštitút otvorenej spoločnosti): www.soros.org
 Organisation Mondiale Contre la Torture (OMCT, Svetová organizácia proti mučeniu): www.omct.org
 Oxfam International Secretariat (Medzinárodný sekretariát organizácie Oxfam): www.oxfam.org
 People's Movement for Human Rights Education (Hnutie ľudí za výchovu k ľudským právam): www.pdhre.org
 Plan International (Medzinárodný plán): www.plan-international.org
 Right to Education Project (Projekt Právo na vzdelanie): www.right-to-education.org
 Safe On Line Outreach (SOLO, Projekt Bezpečnosť on-line): www.safeonlineoutreach.com
 Save the Children Alliance (Aliancia Zachráňme deti): www.savethechildren.net

- Save the Children, celeurópska skupina: www.savethechildren.net/alliance/where_we_work/
- Save the Children v Nórsku: www.reddbarna.no
- Save the Children vo Švédsku www.rb.se
- Save the Children UK (SCUK): www.savethechildren.org.uk

South East European Child Rights Network (SEECRAN, Sieť Juhovýchodnej Európy pre práva dieťaťa): www.seecran.org
 Understanding Children's Work (Porozumenie práci detí): www.ucw-project.org

UNICEF: www.unicef.org

- UNICEF CBE/CIS a regionálna webová stránka pre pobaltské krajiny: www.unicef.org/programme/highlights/cee
- UNICEF Child trafficking Research Hub (Portál pre výskum obchodovania s deťmi): www.childtrafficking.org/
- UNICEF Innocenti Research Centre (Výskumné stredisko Innocenti): www.unicef-irc.org
- UNICEF Magic: www.unicef.org/magic/
- UNICEF Voices of Youth (Hlasy mládeže): www.voicesofyouth.org
- UNICEF Young People's Media Network: http://ypmn.blogspot.com/2006_07_23_archive.html

OSN

- UN Committee on the Rights of the Child (Výbor OSN pre práva dieťaťa): www2.ohchr.org/english/bodies/crc/
- UN Committee on the Elimination of Racial Discrimination (CERD, Výbor OSN na odstránenie rasovej diskriminácie):

cie):

www2.ohchr.org/english/bodies/cerd/

- UN CyberSchoolbus Global Teaching and Learning Project (Projekt OSN Internetový školský autobus): <http://cyberschoolbus.un.org/>
- Úrad vysokého komisára OSN pre ľudské práva www.ohchr.org
- Osobitný spravodajca OSN v oblasti predaja detí, detskej prostitúcie a detskej pornografie: www.ohchr.org/EN/Issues/Children/Pages/ChildrenIndex.aspx

War Child (Dieťa vojny): www.warchild.org

World Bank (Svetová banka):

- Európa a Stredná Ázia: <http://lnweb18.worldbank.org/eca/eca.nsf>
- World Bank Youthink!: www.youthink.worldbank.org
- World Bank Group Global Child Labour Programme (Globálny program Svetovej banky v oblasti detskej práce): www.worldbank.org/childlabor

World Health Organization (WHO, Svetová zdravotnícka organizácia): www.who.int/en/

World Vision International (WVI, Medzinárodná svetová vízia): www.wvi.org

Stav ratifikácie najdôležitejších medzinárodných dokumentov

	ORGANIZÁCIA SPOJENÝCH NÁRODOV			RADA EURÓPY			
	Medzinárodný pakt o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach (CESCR)	Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach (CCPR)	Dohovor o právach dieťaťa	Európsky dohovor o ľudských právach (ECHR)	Európska sociálna charta (BSC)	Európska sociálna charta, revidovaná (ESCR)	Európsky dohovor na zabránenie mučenia a neľudského či ponižujúceho zaobchádzania alebo trestania
Stav k	5. 05. 2012	25. 05. 2012	25. 05. 2012	25. 05. 2012	25. 05. 2012	25. 05. 2012	27. 02. 2006
Nadobudnutie platnosti	03. 01. 1976	23. 03. 1976	02. 09. 1990	03. 09. 1953	26. 02. 1965	01. 07. 1999	01. 02. 1989
Albánsko	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Andorra	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Arménsko	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Rakúsko	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Azerbajdžan	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Bielorusko	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Belgicko	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Bosna a Hercegovina	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Bulharsko	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Chorvátsko	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Cyprus	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Česká republika	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Dánsko	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Estónsko	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Fínsko	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Francúzsko	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Gruzínsko	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Nemecko	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Grécko	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Maďarsko	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Island	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Írsko	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Taliansko	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Lotyšsko	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Lichtenštajnsko	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Litva	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Luxembursko	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Malta	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Moldavsko	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Monako	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

	ORGANIZÁCIA SPOJENÝCH NÁRODOV			RADA EURÓPY			
	Medzinárodný pakt o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach (CESCR)	Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach (CCPR)	Dohovor o právach dieťaťa	Európsky dohovor o ľudských právach (ECHR)	Európska sociálna charta (ESC)	Európska sociálna charta, revidovaná (ESCR)	Európsky dohovor na zabránenie mučenia a neľudského či ponižujúceho zaobchádzania alebo trestania
Stav k	5. 05. 2012	25. 05. 2012	25. 05. 2012	25. 05. 2012	25. 05. 2012	25. 05. 2012	27. 02. 2006
Nadobudnutie platnosť	03. 01. 1976	23. 03. 1976	02. 09. 1990	03. 09. 1953	26. 02. 1965	01. 07. 1999	01. 02. 1989
Holandsko	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Nórsko	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Poľsko	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Portugalsko	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Rumunsko	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Ruská federácia	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
San Marino	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Srbsko a Čierna hora	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Slovensko	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Slovinsko	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Španielsko	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Švédsko	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Švajčiarsko	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Macedónsko	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Turecko	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Ukrajina	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Spojené kráľovstvo	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

